RIFAT N. BALI

CUMHURİYET YILLARINDA TÜRKİYE YAHUDİLERİ

Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü

(1946-1949)

İLETİŞİM

RIFAT N. BALİ

Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)

Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik yöntemlerle veya başka herhangi bir yöntemle, hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez; yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

İletişim Yayınları 875 • Tarih Dizisi 23
ISBN 975-05-0098-9
© 2003 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2003, İstanbul (1000 adet)
2. BASKI 2003, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Asena Günal
KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FOTOĞRAFI Hayfa Limanı'na ayak basan Türkiyeli göçmenler (Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri)
KAPAK FİLMİ 4 Nokta Grafik
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Asude Ekinci
DİZİN Çiğdem Dilbaz-Hasan Deniz
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RIFAT N. BALİ

Cumhuriyet Yıllarında
Türkiye Yahudileri

Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)

iletişim

RIFAT N. BALİ 1948 yılında Istanbul'da doğdu. İlköğrenimini Musevi Birinci Karma Ilkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini Saint-Michel Fransız Ortaokulu'nda ve Saint Benoit Fransız Lisesi'nde bitirdikten sonra Sorbonne Üniversitesi, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Din Bilimleri Bölümü'nden mezun oldu. 1970 yılında özel sektörde memur olarak çalışmaya başladı. 1981 yılından itibaren de ticaret hayatına atıldı. İlk yazısı *Express* dergisinde yayımlandı. Daha sonra başta *Tarih ve Toplum*, *Birikim* ve *Virgül* olmak üzere birçok dergide yazmaya devam etti. Birçok toplu esere makaleleriyle katkıda bulundu. Birçok kitabı yayına hazırladı. Şimdiye kadar yayımlanan kitapları şunlardır: *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri - Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, (İletişim Yayınları, 1999), *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları* (İletişim Yayınları, 2001), *Les Relations Entre Turcs et Juifs Dans La Turquie Moderne* (Isis Yayınları, Istanbul, 2001), *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a* (İletişim Yaymları, 2002). Evli ve iki çocuk babasıdır.

"Babil ırmakları kenarında,
Orada oturduk,
Ve Sionu andıkça ağladık.
İçindeki söğütler üzerine
Çenklerimizi astık.
Çünkü orada bizi sürgün edenler
Bizden teraneler,
Ve bize azap edenler bizden şenlik istediler:
Sion teranelerinden birini bize okuyun, dediler.
Yabancının toprağında
RABBİN teranesini nasıl okuyalım?
Eğer seni unutursam, ey Yeruşalim,
Sağ elim hünerini unutsun.
Eğer seni anmazsam,
Eğer Yeruşalimi baş sevincimden üstün tutmazsam,
Dilim damağıma yapışsın."

Eski Ahit, Mezmur 137

"Atalarımızın Mısır topraklarında yedikleri bu kıtlık ekmeğini acıkan her kişi gelsin ve yesin, yoksul olan her kişi gelsin ve Pesah bayramını kutlasın; bu yıl burada, gelecek yıl İsrail topraklarında, bu yıl [burada] köleyiz, gelecek yıl hür insanlar olarak İsrail topraklarında."

Hamursuz *(Pesah)* bayramı sırasında okunan
Hagada metninden

"Dil ve din hâlâ, yirminci asırda bile iki büyük kuvvet olarak her şeye hâkimdir. Bu kuvvetler onları bizden uzaklaştırıyor. [İspanya'dan] Ağlıyarak geldiler, güle güle gidiyorlar. Yolları açık olsun. Bahtları zaten açıktır. Adiyo Avramaçi, Adiyo Rebeka!"

"Adiyo Avramaçi, Adiyo Rebeka", *Tan*, 7 Ağustos 1949

Anne ve babamın anısına, Seza'ya, Nedim'e, Beti'ye...

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar *11*

ÖNSÖZ *13*

GİRİŞ *23*

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN BİTİMİNDEN İSRAİL'İN KURULUŞUNA *43*

1. Tek Parti'den Çok Partili Demokrasiye Geçiş *43*

a) CHP-Azınlıklar İlişkileri *44*

b) Yahudi Cemaatinin Dünya Yahudi Kongresi'ne Üye Olma Girişimi *59*

c) Varlık Vergisi'nin İadesi İçin Girişimler *63*

d) Tek Parti Dönemini Eleştiren Yayınların Yarattığı Tartışmalar *75*

e) Yahudilerin Türkleşmeleri Tartışmaları *84*

2. Birleşmiş Milletler'in Filistin'i Taksim Etme Kararı *87*

a) İsrail'in Kuruluşundan Önce Siyonist Faaliyetler ve Filistin'e Göç *88*

b) İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Tavrı *96*

c) Türk Yahudi Basınının Doğuşu *98*

d) İsrail'in Kuruluşundan Önce Basının Tavrı *107*

e) Yahudi Görüşünü Benimseyecek Bir Gazete Kurma Girişimi *115*

f) Cevat Rıfat Atilhan'ın Gönüllü Türk Birliği Kurma Girişimi *117*
g) İsrail'in Kuruluşundan Sonra Basındaki Polemikler *119*

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇ KIVILCIMININ ATEŞLENMESİ, ALEV ALMASI VE SÖNMESİ *129*
1. Türkiye Yahudilerinin Kitlesel Göçü *129*
a) Göçün Başlaması *129*
b) Yahudi İleri Gelenlerinin Tepkileri *144*
c) Basının Tepkisi *149*
d) Pasaport İşlemlerinin Durdurulması *156*
e) Pasaport İşlemlerini Durdurma Kararının Nedenleri *169*
f) Necmeddin Sadak'ın Demeci - Göçün Tekrar Başlaması *170*
g) Kaçak Göçmenler Sorunu *190*
h) Göçmenlerin Yolculuk Giderlerinin Karşılanması *201*
2. Türkiye'nin İsrail'i Tanıması *204*
3. Göçün Hızlanması ve Toplumsal Sonuçları *207*
4. İsrail'in Muhaceret Bürosu Açması *220*
5. Göçmenleri Taşıyan Motor ve Gemilerde Yaşam Koşulları *222*
6. Anadolu'daki Cemaatlerin Göçü *229*
a) Trakya'daki Cemaatlerin Göçü *229*
b) İzmir Cemaatinin Göçü - Salamona Bomba'nın Sataşmaları *233*
c) Bursa Cemaatinin Göçü *246*
d) Diğer Cemaatlerin Göçü *247*
7. Kaçakçılık Olayları *248*
8. *Oliver Twist* Filminin Gösterimi - Yarattığı Tepkiler *251*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÖÇÜN TOPLUMSAL BİLANÇOSU *255*
1. Göçmenlerin Sayısı - Meslekleri *257*
2. Göçün Nedenleri *259*
a) Tek Parti Dönemindeki Ayrımcı Siyaset *259*
b) Maddi Nedenler *264*
c) Siyonizm *267*
d) Propaganda *270*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN RESMİLEŞMESİ - GÖÇMENLERİN İSRAİLLİLEŞMELERİ 273
1. İsrail'in Türkiye'de Temsil Edilmesi 273
a) İsrail Konsolosluğu'nun Açılışı 273
b) İlk İsrail Büyükelçisinin Gelişi 277
2- Göçmenlerin İsrail'e Uyum Sağlama Yılları 280
a) Göçmen Kamplarındaki İlk Günler 280
b) Kamplarda Günlük Hayat 285
c) Türkiyeli Göçmenlerin Durumu 291
d) Geva Karmel Moşavı'nın Kuruluşu 294
e) Hagoşrim Kibutzu'nun Kuruluşu 305
f) Burgata Moşavı'nın Kuruluşu 306
g) Türk Gazetecilerin İzlenimleri 308
3. Türkiye'ye Geri Dönen Göçmenler 311
a) Geri Dönüşün Nedenleri 313
b) Geri Dönüşün Türkiye'de Yarattığı Tepkiler 319
c) Geri Dönüşün İsrail'de Yarattığı Tepkiler 325
4. İsrail'de Kök Salma Yılları 327
a) Atatürk Ormanı'nın Kuruluşu 327
b) Göçmenlerin Türkiye Özlemi 331
c) İsrail'in Vatandaşlık Kanunu'nu Kabul Etmesi 339
d) Türkiyeli Yahudi'den İsrailli Türk'e Dönüşüm Süreci 341

SONUÇ
YURTTAŞ YARATMA TASARISININ İFLASI 349
a) Resmî Makamların Göçmenlere Bakışı 352
b) Kamuoyunun Göçmenlere Bakışı 353
c) Kamuoyunda Yahudilerle İlgili Peşin Yargıların Değişmesi 355
d) Türkiye-İsrail İlişkilerinin Gelişmesi - Göçmenlerin Toplumsal Belleği Üzerindeki Etkisi 359
e) Türkiye'de Kalan Yahudiler, Siyonizm ve Çifte Sadakat 362
f) Yurttaşlık Tartışmaları 366
g) Göçten Sonra Türk Yahudi Toplumunda Meydana Gelen Değişiklik 368

EKLER 375
KAYNAKÇA 445
DİZİN 461

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
agm	: Adı geçen makale
AIU	: Alliance Israélite Universelle (Evrensel Yahudi Birliği)
AJA	: American Jewish Archives (Amerikan Yahudi Arşivleri)
AJC	: American Jewish Committee (Amerikan Yahudi Komitesi)
AJJDC	: American Jewish Joint Distribution Committee (Amerikan Birleşik Yahudi Dağıtım Komitesi)
BBC	: British Broadcasting Corporation (Britanya Yayın Şirketi)
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CZA	: Central Zionist Archives (Merkez Siyonist Arşivleri)
DP	: Demokrat Parti
Der	: Derleyen
Dn	: Dipnot
Ed	: Editör
Haz	: Hazırlayan
HIAS	: Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society (İbrani Barınma ve Göçmenlere Yardım Cemiyeti)
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
ICAO	: International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilâtı)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İDA	: İsrail Devlet Arşivleri
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
JCA	: Jewish Colonisation Agency (Yahudi Kolonizasyon Ajansı)
JTA	: Jewish Telegraphic Agency (Yahudi Telgraf Ajansı)
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
KKL	: Keren Kayemet le-Israel (Yahudi Millî Fonu)
LBDT	: La Boz De Türkiye
MP	: Millet Partisi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MKP : Millî Kalkınma Partisi

NARA : National Archives and Records Administration (Millî Arşivler ve Kayıtlar İdaresi - Amerikan Millî Arşivleri)

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı)

OWI : Office of War Information (Harp Bilgileri Bürosu)

PRO : Public Record Office (Kamu Bilgileri Ofisi - İngiliz Millî Arşivi)

Prof. Dr. : Profesör Doktor

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

THK : Türk Hava Kurumu

TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

TPKK : Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu

t.y. : tarih yok

WJC : World Jewish Congress (Dünya Yahudi Kongresi)

WZO : World Zionist Organization (Dünya Siyonist Örgütü)

Yay. Haz.: Yayına hazırlayan

YMCA : Young Men's Christian Association (Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti)

ÖNSÖZ

Bu araştırma, 1948-1949 yıllarında İsrail'e göç eden Türkiye Yahudilerinin öyküsüdür. Aynı zamanda Türkiye Yahudilerinin Tek Parti dönemindeki yaşamlarını anlatan *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)* kitabımın devamıdır. İlk başta bu araştırmayı ayrı bir kitap olarak hazırlamayı düşünmemiş, Türkiye Yahudilerinin çok partili demokrasinin başlangıcı olan 1946 yılından günümüze kadar uzanan dönemde siyasi iktidarlar ve kamuoyu ile olan ilişkilerini inceleyecek müstakbel kitabımın bir bölümü olarak kurgulamıştım. Ancak göçle ilgili araştırmamı derinleştirdikçe on beş ay gibi kısa bir süre zarfında gerçekleşen bu olayın başlı başına bir kitap olmaya değecek kadar ilginç olduğunu fark ettim. Bunun üzerine 1946 ilâ 1949 yıllarını bir ara dönem olarak ele alıp ayrı bir kitap haline getirmeye karar verdim.

Dört yıllık bir araştırma ve yazma sürecinin sonunda ortaya çıkan bu inceleme, ilk göç kıpırtılarının başladığı 1946 yılı ile göçün sona erdiği 1949 yılı arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu araştırmanın amacı bu dönemi ayrıntılı bir şekilde incelemek ve belgelemek, dönemin atmosferini olabildiğince gözler önüne sermek, göç karşısında siyasal iktidar, kamuoyu ve cemaat seçkinlerinin gösterdikleri tepkiyi gün ışığına çıkarmak

ve nihayet Türkiyeli göçmenlerin İsrail'deki yaşamlarının ilk yıllarında karşılaştıkları zorlukları ve İsraillileşme süreçlerinin başlangıcını belgelemektir.

1948-49 yıllarında cereyan eden bu göç, sadece kitlesel boyutu ile değil, Türkiyeli Yahudilerin Türkleşmeleri sürecinin ikinci önemli kilometre taşını ve aynı zamanda kırılma noktasını oluşturması açısından da önem taşır. Göçün bu önemine rağmen Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudiler bu olayı zihinlerinden silmek için azami gayret sarfettiler. 1947 ilâ 1949 yılları arasında doğal olarak göçü yoğun bir şekilde haber yapan Türk Yahudi basını bu tarihten sonra bu konuyu tamamıyla gündeminden sildi. 1950 yılından itibaren Türk Yahudi basınında İsrail'e yerleşmiş Türkiyeli Yahudilerle ilgili haberlere çok ender rastlanırdı. Aynı bağlamda 2001 yılının sonunda açılan 500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi'nde göçe ait yalnızca iki belge bulunmaktadır ve bunlar, İsrail'in İstanbul Konsolosluğu'nun açılışı ile İsrail'de kurulu Atatürk Ormanı'nın fidan dikme töreninin fotoğraflarıdır. Bir yıl boyunca Türkiyeli Yahudileri sarsan ve basının gündemini işgal eden göçe dair başka herhangi bir başka belge müzede yer almamaktadır. Ancak göç görünürde unutulmuş gözükse de Türkiye'de kalan Yahudilerin zihinlerinden silinmemiştir ve çok uzun yıllar sonra bile buruk duygularla anılmaktadır.[1]

Benzeri bir tavra Türk basınında da rastlanmıştır. 1990'lı yıllarda kamuoyundaki çok revaçta konu başlıklarından biri "Türkiye'den göç etmek zorunda kalan azınlıklar" olmasına rağmen basın İsrail'de yaşayan Türkiyeli Yahudilerle ilgilenmedi. Göç dendiğinde akla ilk gelen hep Rumlardı. Bunun nedeni de Rumların 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol" uyarınca Yunanistan'daki Türklerle mübadele edil-

1 Yusuf Altıntaş'ın kaleminden çıkan bir büyükbaba ile torunu arasında geçen hayalî konuşmalar bunun en güzel örneğidir. Bu konuşmalarda büyükbaba özlem ile göçü yad ediyor ve göçün Türkiye Yahudiliğinin sonunu getirdiğini belirtiyor. (Yusuf Altıntaş, "El Yoç a la Palestina", *Şalom*, 24 Mayıs 1995 / Yusuf Altıntaş, "Antes ke se eskureska", *Şalom*, 7 Haziran 1995 / Yusuf Altıntaş, "Los ke se emigraron", *Şalom*, 14 Haziran 1995).

meleriydi. Yahudilere gelince; kamuoyuna mal olan popüler tarih anlatımı nedeniyle Yahudiler Türkiye'de hiçbir zaman sıkıntı yaşamamış bir azınlık olarak kabul edilmektedir. İspanya'dan 1492 yılında kovulan Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne göç etmelerinin beşyüzüncü yılı kutlamaları vesilesiyle 1989-1992 yılları arasında düzenlenen etkinliklerde ve yayınlarda yer alan "hoşgörü" ve "minnet duyma" söyleminin abartılı bir şekilde sürekli tekrarlanması sonucunda, her ne kadar Yahudilerin Anadolu topraklarındaki varlıkları Bizans ve Selçuklu dönemlerine kadar uzanmaktaysa da,[2] Türkiye Yahudileri kamuoyu tarafından "yerli" değil de İspanya'dan göç ederek Anadolu'ya sığınan "yabancılar" olarak görüldüler.[3] Dolayısıyla İspanya'dan gelen bu "yabancılar"ın İsrail devleti kurulduğunda Türkiye'den göç etmeleri de doğal bir davranış olarak anlayışla karşılandı, zira onlar bir gün anavatanlarına kavuşmak ümidiyle Anadolu'yu geçici bir "sığınak" olarak kabul eden göçmenlerdi. Bugün buradaydılar, yarın olmayabilirlerdi. Böyle bir yaklaşımın en iyi örneğini bir sergide görüyoruz. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın yurtdışından Anadolu'ya, Anadolu'dan da yurtdışına doğru gerçekleşen göçler konusunda 1995 yılında düzenlediği sergide Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göçleri "geldiler ve gittiler" cümlesiyle yer aldı.[4]

Bu söylemin etkisiyle hiç kimse göçün ardındaki gerçek nedenleri sorgulamadı ve bu eski Türk yurttaşların serüveni de tarihin karanlığına gömülüp unutuldu.[5] Yahudilerin göç etme-

2 Bu konuda bkz. Avram Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, Isis, Istanbul içinde, "Les Juifs de Constantinople sous Byzance", C. 1, s. 3-70 ve Avram Galante, *a.g.e.*, "Les Juifs sous la domination des Turcs Seldcoukides", C. 1, s. 71-88.

3 Bunun yakın tarihten bir örneğine Yaşar Kemal'in Yahudi asıllı eşi Thilda Kemal'in vefatı ile ilgili bir haberde rastlandı. Thilda Kemal'in vefatı "Ispanya'dan geldi, camide uğurlanıyor" başlığıyla verildi. (*Hürriyet*, 18 Ocak 2001). Thilda Kemal aslında *Aşkenaz*'dı, yani İspanya'dan göç eden Yahudiler gibi *Sefarad* değildi. Buna rağmen bu başlığın kullanılması kamuoyunun Türkiye Yahudileri denildiğinde nasıl yanlış ve peşinyargılı bir kanaate sahip olduğunu gösteriyor.

4 Esra Özyürek, "Renkli, beyaz ve siyah vatandaşlar üzerine", *Birikim*, Ocak 2001, Sayı 141, s. 100-104.

5 Bunun istisnaları Semiha Kayaalp'ın lisans, Mücahit Düzgün'ün de yüksek lisans tezleridir.

leri hatırlandığı zaman da bu, uzak ve romantizme kayan bir havada gerçekleşiyordu.[6] "Yahudi göçü", Türk vatandaşlarının bir yabancı ülkeye kitlesel göçünün hem kronolojik, hem de nüfus açısından en önemli ikinci örneği olmasına rağmen,[7] iki araştırmacı, Kıbrıs ihtilafı nedeniyle Türkiye'de yerleşik 12.000 Yunan uyruklunun 1964 yılında sınırdışı edilmelerini, yanlış bir şekilde, "Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan en büyük etnik göç dalgası" olarak nitelendirmişlerdir, ki bu da göçün toplumsal bellekten silinmesinin en anlamlı kanıtlarındandır.[8]

Bugün İsrail'de yerleşik Türkiyeliler, çocukları ve torunları ile birlikte, yaklaşık yüz bin kişilik bir topluluktur. İsrail'de yaşayan Türkiyeli Yahudilerin bir özelliği kültürel ve dilsel anlamda diasporada yerleşik bir Türk topluluğu olmasıdır. Ancak başta Almanya olmak üzere Avrupa ve Avustralya'da yaşayan Türk diasporası üzerinde hayli sayıda inceleme yayımlanmış ve sergiler açılmışsa da İsrail'deki Türk diasporasının ne koşullar altında oluştuğu hiç incelenmemiştir. Benzer bir şekilde İsrail'de de yakın tarihe kadar Türkiyeli göçmenlerin serüvenlerini anlatır yayınlara rastlamak pek mümkün değildi. Bunun tek ve önemli istisnası *Amutat Yotzei haTnua haTziyonit Be Turkia*'nın (Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri Vakfı) yayınlarıdır. Elinizdeki bu çalışma bir ölçüde bu alandaki eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma aynı zamanda bir "toplu kaçış"ı andırırcasına hızlı ve kitlesel bir şekilde cereyan eden göçün, kimi zaman eğlenceli, kimi zaman hüzün ve heyecan dolu evrelerini gözler önünde canlandırmayı denemiştir.

Bir önceki kitabım gibi bu araştırma da, yurtdışı arşiv belgelerine ve dönemi yaşayan tanıkların anılarına dayanmaktadır.

---

6 Balat ve Fener semtlerinin rehabilitasyonunu amaçlayan Fener Gönüllüleri Derneği Başkanı gazeteci Ersin Kalkan'a göre geçmişte Balat'ta yaşayan azınlıklar "Balat'tan gittikleri için çok üzgün"düler. Bir diğer Balatlı sakin ise onların geri gelmeleri için özür dilemek gerekiyorsa bunu yapmaya hazır olduğunu beyan etti. (32. *Gün* programı, CNN Türk, 26 Nisan 2001.)

7 Cevat Geray, 1962, s. 6. İlk örnek 1923-1927 yılları arasında Yunanistan'a göç eden Rumlardır.

8 Hülya Demir ve Rıdvan Akar, 1999, s. 91.

Dönemin Hahambaşılık arşivlerine ve siyonist faaliyetlerle ilgili belge ve bilgilere ise ulaşılamamıştır. Siyonist faaliyetlerin yasadışı bir şekilde sürdürülmesi bu belge yokluğunu bir ölçüde açıklamaktadır. Bir diğer açıklamaysa azınlık cemaatlerinin geride belge bırakmama alışkanlığıdır. Dönemi yaşamış tanıklar nezdinde çok kısıtlı ölçekte bir sözlü tarih çalışması yapılmış ancak esas itibariyle yazılı kaynaklar kullanılmıştır. Bu kaynaklardan Londra'da yayımlanan *The Jewish Chronicle* gazetesi ile *Jewish Telegraphic Agency*'nin yerel muhabirleri, Türkiye Yahudi cemaatinin birer mensubu olup "içeriden" haber alabildikleri için naklettikleri bilgiler sağlıklı ve önemli bilgilerdir. Keza Türk Yahudi cemaatindeki siyasi ve toplumsal gelişmeleri Amerikan Yahudi Komitesi'ne (AJC) düzenli olarak raporlayan dönemin cemaat ileri gelenlerinden hukukçu Gad Franko'nun oğlu avukat Emil Hayim Franko'nun raporları da eşit derecede önemlidir. Dönemi gözler önünde tekrar canlandırmak için başvurulan yöntem basının yoğun bir şekilde taranmasıdır. Türk basını incelenirken İstanbul'da yayımlanan gazete ve dergilerin yanısıra önemli bir Yahudi nüfusuna sahip İzmir ve Edirne'de yayımlanan gazete ve dergiler de imkân dahilinde incelendi. İsrail'e yerleşen Türkiyeli göçmenlere hitap eden İsrail basını da tarandı.

Türk Yahudi basınında göçle ilgili kayda değer bir anıya rastlamak mümkün olmadı. Türk Yahudi basınında İsrail'e yerleşmiş Türkiyeli göçmenlerin yeni yaşamları ile ilgili, bir iki istisna dışında, hiçbir haber ve söyleşiye rastlanmadı. 1947-1949 döneminde göçü yoğun bir biçimde konu eden Türk Yahudi basını yıllar geçtikçe geçmişini hatırlamamak için özel bir özen ve çaba gösterdi ve göç de bundan payını aldı. Göç etmeyip Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudiler için *aliya*, yani anavatan İsrail'e geri dönüş, sanki özellikle unutulması istenen, akla getirilmesi istenmeyen ve çok uzak bir geçmişte kalan bir olaydı.

Burada altını çizmeyi uygun gördüğüm önemli bir nokta bu kitabı yazmaktaki amacımın, 1948-49 yıllarında İsrail'e göç eden Türkiyeli Yahudiler adına "onların ağzından" konuşmak

olmadığıdır. Amaç Türkiye'de hiç incelenmemiş bir toplu göçün serüvenini her yanıyla yeniden canlandırmaktır. Bu araştırma konuyu tüketmek iddiasında da değildir. Bu çalışmada yapılan sadece üstüne zamanın kalın örtüsü atılmış bir serüvenin üzerindeki tozları ve küfleri silkelemektir. 1948-1949 ve ondan önceki yıllarda "vaad edilmiş topraklar"a göç eden Türkiyeliler bugün yetmiş yaşın üstünde olup torun sahibidirler. Önemli bir bölümü de vefat etmiştir. Geniş kapsamlı bir sözlü tarih araştırması yapılmadan neler yaşadıkları, neler hissettikleri hiçbir zaman tam olarak bilinemeyecektir. Böyle bir araştırma, içerdiği tüm güçlüklere rağmen, sahibini beklemektedir. 1948-49 yıllarında göç edenlerin ilerlemiş yaşları da göz önünde bulundurulduğunda böyle bir çalışmanın ne kadar aciliyet arz ettiği daha iyi anlaşılabilir. Durumun ne kadar vahim ve acil olduğunu anlatabilmek için bir örnek vermek yeterli olacaktır. Bu kitabın hazırlanması sürecinde yaptığım araştırmalar sırasında Türkiyeli Yahudi gençlerin göçünü örgütleyen *Aliyat HaNoar*'ın sorumlusu Akiva Levinsky'ye, dönemin Yahudi Ajansı'nın (*Sohnut*) yerel temsilcisi Jozef Goldin'e ve yasadışı göçü örgütleyen Menaşe Hanna'ya ulaşmaya çalıştım. Ancak hem Jozef Goldin'in, hem de Menaşe Hanna'nın yıllar önce vefat ettiklerini öğrendim.[9] Akiva Levinsky'ye ulaştığımda kendisi 1996 yılında geçirdiği bir trafik kazasının ardından hafızasının zayıfladığını, konuşma ve yazma güçlükleri çektiğinden, arzu etmesine rağmen, yardım edemeyecek durumda olduğunu bildirdi. Kısa bir süre sonra da vefat etti.[10]

Bu kitap her ne kadar sadece benim imzamı taşıyorsa da aslında bir ortak gayret ve çabanın ürünüdür. İsimlerini aşağıda sıraladığım dostların destekleri olmasaydı bu çalışmanın ortaya çıkması çok güç olurdu: Ankara'da yaptığı araştırmalar için Ömer Türkoğlu; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nden belge temininde destek olan Erhan Yarar; *The Jerusalem Post* gazetesi arşivinde mevcut Türkiye konulu haberlerin kopyalarını veren

9 Dr. Goldin 2 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'dan ayrıldı. ("Dr. Goldin quita nuestra ciudad", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1946, s. 255).

10 *The Jerusalem Report*, 11 Eylül 2000, s. 52.

Doreen Ravona; *Or Israel* dergisinin fotokopisini veren, daha sonra da dergi sahibi Dr. Zeki Gül'e ulaşmamı sağlayan sahaf ve yayıncı Hakan K. Taşkıran; *Or Israel* dergisinin renkli fotokopisini sağlayan Dr. Zeki Gül; kendisindeki *Atikva* gazeteleri koleksiyonunu bana cömertçe hediye eden Eli Şaul; *Atikva* gazetesi koleksiyonumu tamamlamam için gayret sarfeden Gad Nassi; kendisindeki *Atikva* gazetesi koleksiyonunu Gad Nassi'ye ödünç veren adını bilmediğim beyefendi; kendisindeki gazete kesikleri arşivini ödünç veren Yeşua Nahmias Berkün; fotoğraf koleksiyonunu Leon Jabes vasıtasıyla istifademe sunan ve Arap-İsrail savaşlarında can veren Türkiyelilerin listesini veren Mordehay Falkon; Mordehay Falkon'un verdiği fotoğrafların kopyalarını yapma ve savaşlarda can verenlerin listesini de Türkçeye çevirme zahmetini üstlenen Leon Jabes; Menahem (Max) Baruh'la temas kurmamı sağlayan Şlomo Rabi; *Dostluk* dergisi koleksiyonunu ödünç veren Yakup Barokas; *Gelişim* dergilerini gönderen Yaakov Barha; *Erkan* teknesiyle ilgili yayımlanmamış anılarını ve arşivindeki fotoğrafların kopyalarını gönderen Yaakov Krudo ve ona ulaşmamı sağlayan Yehuda Adiri; genç bir gazeteci iken İsrail'i ziyaret ettikten sonra yayımladığı röportajını tespit etmeme yardımcı olan *Milliyet* gazetesi dış politika yazarı Sami Kohen; kendisindeki bazı arşiv belgelerinin kopyalarını verme nezaketini gösteren ve yapıcı eleştirileriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Esther Benbassa; İsrail'in ilk İstanbul Konsolos yardımcısı Viktor Elyaşar ile temas kurmamı sağlayan Prof. Dr. Henri Barkey; göçmenleri taşıyan gemiler hakkında bilgi veren Türk deniz ticareti tarihçisi Orhan Kızıldemir; Milas Yahudileri konusunda derlediği belge ve tanıklıklardan B.Y.'nin tanıklığını cömertçe istifademe sunan Milas Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü Nevzat Çağlar Tüfekçi; arşivinde mevcut *Türkiyenin Sesi* gazetesi fotokopilerini ödünç veren Moşe Grosman; Türkiyeli göçmenlerin Türkiye'ye girişlerinde karşılaştıkları sorunlar konusunda beni aydınlatan emekli Büyükelçi Ekrem Güvendiren; Atatürk Ormanı ile ilgili broşürü temin eden KKL direktörlerinden David Ancel; *L'Etoile du Levant* gazetesindeki fotoğrafların kopyalarını te-

min etmemde yardımcı olan Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine (Nanterre) yöneticilerinden Sonia Combe; Dışişleri mensupları ile ilgili bilgileri veren Sinan Kuneralp; yayınlanmamış araştırmasını istifademe sunan Elli Kohen; gazete arşivlerinde fotoğrafları çeken Erzade Ertem; İbranice terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmamda yardımcı olan Aaron Kohen, Denis Ojalvo ve Gad Nassi; Kaden Luiz Acıman'ın kitabını hediye eden Aaron Kohen; yayımlanmamış lisans ve yüksek lisans tezlerinin kopyalarını veren Semiha Kayaalp, Mücahit Düzgün ve Melin Levent Yuna; Hayim Kohen Yanarocak, Mary Asayas ve Yakup Barokas'ın hazırladıkları bir konferans metninin mevcudiyetinden beni haberdar eden Moris Levi; kendi arşivinde bulunan söz konusu çalışmanın bir kopyasını veren Hayim Kohen Yanarocak; arşivlerinde bulunan Yahudi halk şarkılarının güftelerini benimle paylaşan Janet ve Jak Esim; Kudüs İbranî Üniversitesi Yahudi Müziği Araştırma Merkezi arşivindeki güfteleri gönderen Dr. Susanna Weich-Shakak; İsrail'de yaşayan eski Türk vatandaşlarının vatandaşlıktan çıkarılma nedenini oluşturan hukuk metinlerini tespit etmemde yardımcı olan Doç. Dr. Turgut Tarhanlı ve ona danışmamı salık veren Prof. Dr. Kemal Kirişçi; sorularıma cevap vermekten usanmayan Selim Amado; *Atikva* gazetesinin kurucusu Yaakov Kıymaz'ın oğlu Nuri Kıymaz'a ulaşmamı sağlayan Yaşar Levent ve Yeşua Salvo Loya; Los Angeles'te yaşayan eski Edirnelilerle tanışmamı sağlayan Murat Ruben; kendisinde mevcut olan *Atikva* gazetesi koleksiyonunu istifademe sunan Nuri Kıymaz; fotokopilerde yardımcı olan Hanefi Kayan; ilerlemiş yaşına rağmen Osmanbey - Sultanahmet - Beyoğlu arasında evrak ve kitap taşımaktan yorulmayan Marko Menase; yazışmalarımı sürdüren Anıta Aksaraflar. Tüm bu kişilere, benimle görüşmeyi kabul edip tanıklık yapanlara, bu çalışmamı da yayımlamayı kabul eden İletişim Yayınları'na ve başta titiz ve sabırlı editörüm Asena Günal olmak üzere kitabın yayımlanmasında emeği geçen tüm İletişim çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederim.

Özellikle teşekkür etmek istediğim birkaç dostum daha var. Şiirleri ve anılarıyla beni daima hüzünlendiren Roni Marguli-

es, olaylara nesnel ve soğukkanlı bakışıyla fikir dünyamın zenginleşmesine katkıda bulunan Orhan Çörek ve ilk kitabımın yayınlanmasından sonra gözümden kaçan bazı hatalara dikkatimi çeken, uzun yıllar İsrail'de yaşamanın ve İbraniceye mükemmel bir şekilde vakıf olmanın avantajına sahip olan ve İbraniceden Türkçeye çeviriler yapması yönündeki ricalarıma her zaman şevkle karşılık veren Denis Ojalvo, kitabımın nihai taslağını titiz ve eleştirel bir şekilde okuma zahmet ve külfetini yüklendiler. Doç. Dr. Arus Yumul ve Doç. Dr. Ayhan Aktar yoğun programlarına rağmen önsözü okumak ve eleştirmek zahmetine katlandılar. Değerli eleştirileriyle katkıda bulunan tüm bu dostlarıma şükran borçluyum.

Araştırma safhasında şu kütüphanelerden ve arşivlerden yararlandım: *Şalom* gazetesi kütüphanesi, İzmir Millî Kütüphanesi, Millî Kütüphane (Ankara), İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, TBMM Kütüphanesi, YIVO Enstitüsü (New York) kütüphane ve arşivi, İngiliz Millî Kütüphanesi (Londra), *The Jewish Chronicle* gazetesi (Londra) kütüphanesi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi Kütüphanesi, Amerikan Araştırma ve Bilgi Merkezi (İstanbul), Merkez Siyonist Arşivleri (Kudüs), Amerikan Millî Arşivleri (Washington), Ben-Zvi Enstitüsü Kütüphanesi (Kudüs), Yahudi Millî ve Üniversite Kütüphanesi (Kudüs), Amerikan Yahudi Arşivleri (Cincinnatti), Jabotinsky Enstitüsü arşivi (Tel Aviv), Florida Devlet Üniversitesi Claude Pepper Kütüphanesi arşivi (Florida). Özellikle yıllar boyu çalıştığım Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Şerafettin Kocaman, aynı kütüphanenin gazete bölümünden Mihriban Bilir ve Muharrem İnan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı süreli yayınlar bölümünden Hüseyin Ulusoy, Saadet Çiftçi, Oya Bıyıklıoğlu ve Ramazan Elmas, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nden Selçuk Süzmetaş ve Tülay Güngör, TBMM Kütüphanesi Müdürü Ali Rıza Cihan başta olmak üzere bu kütüphanelerin fedakâr yönetici ve personellerine minnet borçluyum.

Araştırmacı ve yazarların ortak kaderleri kitap yazma serü-

venlerinin sadece kendilerini değil, yakın aile fertlerini de etkilemesi, kendilerine ve/veya ailelerine ayıracakları zamanlarını da çalıp götürmesidir. Böyle bir süreçten, doğal olarak, ailem de etkilendi. Bu nedenle bilgisayar desteğini esirgemeyen eşim Beti ile kendilerini unutmuş görünen babalarını anlayışla karşılayan Nedim ve Seza'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Metinde italik olarak yer alan özel terimlerin açıklamaları kitabın sonunda yer almaktadır. "Azınlık" deyimiyle Lozan Antlaşması gereğince sadece Yahudi, Rum ve Ermeniler kastedilmektedir. Kitapta görülebileceği gibi İsrail devletinin kurulmasından sonra bile basın "İsrail" yerine "Filistin", Türkiye Yahudileri de "Filistin" kelimesinin İspanyolca karşılığı olan "Palestina" ve "İsrael" sözcüklerini kullanmışlardır. Metinlerin özgün üslûbuna sadık kalmak için de bu sözcükler değiştirilmemiştir. "Soykırım" terimiyle İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerin maruz kaldıkları Soykırım kastedilmektedir. Gene metinde geçen ve gazete röportajlarından yapılan alıntılardaki bozuk Türkçe Yahudilerin o yıllarda Türkçeyi bozuk bir şiveyle konuşmalarından ileri gelmektedir. Üslûbun özgünlüğüne sadık kalma amacıyla bu konuşmalarda da herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, metinler aynen aktarılmıştır. Dönemin basınından yapılan alıntılarda yer alan ve günümüz Türkçesinde artık kullanılmayan Osmanlıca kelimelerin günümüzde kullanılan karşılıkları çengel içinde belirtilmiştir. Tanıklık yapan bazı kişilerin mahremiyet arzularına saygı gösterilerek isimleri ya değiştirilmiş veya açıkça belirtilmemiştir. Son olarak kitaptaki tüm yorum ve düşüncelerin sadece beni bağladığını, kitapta yer alması muhtemel tüm hataların da keza sadece benden kaynaklandığını belirtmek istiyorum.

Teşvikiye, Mayıs 2002

GİRİŞ

Türkiye'nin fikir dünyasında yer etmiş ve genellikle pek tartışılmamış genelgeçer kanaatlerden bir tanesi Türk-Yahudi ilişkilerinin pürüzsüz ve son derece uyumlu olduğudur. Bu yerleşik kanaatle ilgili birçok örneğe bir önceki kitabımda yer vermiştim.[1] Bu yaygın kanaat içerisinde dönemin Yahudi nüfusunun neredeyse yarısının 1948-49 yıllarında Türkiye'yi neden toplu bir şekilde terk ettiği sorusuna tutarlı bir açıklama getirilememiştir. Necmettin Erbakan'ın Millî Görüş çizgisindeki bir İslâmcı yazar, "Türkiye'de ilk resmî ve suni antisemit hareketleri, Yahudi dönmesi gazetecilerin üstlendiklerini" ileri sürdükten sonra göçün meydana gelmesini şöyle açıklıyor:

> "Yahudi dönmesi olan A.Emin Yalman, Zekeriya Sertel gibi gazetecilerin, İsrail'in kuruluşuna zemin hazırlamak ve Yahudileri göçe zorlamak için yürüttükleri ürkütme projesi meyvesini vermiş ve Türkiye'deki 80 bin kadar Yahudi'nin 30 bini 1948-49 yıllarında İsrail'e göç etmiştir.
>
> Hatta daha sonraları, özellikle Yahudi zenginlerine yönelik Varlık Vergisi kanunu çıkartılmış, 12 Kasım 1942'de Başba-

1 Rıfat N. Bali, 1999, s. 20-23.

kan mason Şükrü Saracoğlu tarafından yürürlüğe konulan bu kanun, pek çok Yahudiyi Türkiye'yi terke mecbur etmiştir."[2]

Millî Gazete köşe yazarı Afet Ilgaz da aynı saçma görüşü benimseyerek, bunun "bir Yahudi-Dönme komplosu" olduğunu şu satırlarla savunuyor:

> "Dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış (Mesih Planı gereğince) oralarda servet, şöhret edinmiş, hatta samimiyetle, yerleştikleri ülkeleri sevmiş, sionizmden habersiz pek çok Yahudi nüfusun, İsrail'in devlet olabilmesi için ihtiyaç duyulan rakamı tutturabilmek amacıyla, İsrail'e sevki sırasında oynanan oyunları pek çok kere yazdım. Tâ Rusya'dan, Avrupa'dan, Afrika'ya kadar, İsrail'de toplanmak için bizzat kendi ırktaşları tarafından yapılan eziyetlere katlanmak zorunda kalan Yahudi halk, Türkiye'de de aynı muameleye maruz kalmıştı. Bunu hiçbirimiz bilmiyor idik. Varsa yoksa "Varlık Vergisi!" idi. Oysa bu işler, Varlık Vergisi'nden önce, Dönme gazetecilerimizin gazetelerinde attıkları küçük başlıklarla başlamıştı: "İki Yahudi çocuğu THK için satılan rozet paralarını çaldı" (...) Nihayet, 12 Kasım 1942'de, Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun (mason) yürürlüğe koyduğu Varlık Vergisi Kanunu arz-ı endam etti. Kanunu imzalayan bakanlardan üçü Dönme, üçü de Masondu."[3]

Türkiye Yahudilerinin tarihini bir "hoşgörü" söylemi ve "tanıtım kampanyası" işleviyle ele alan araştırmacı ve tarihçilerin biteviye tekrarladıkları tarih anlatımında da bu göçün neden meydana geldiğine dair tutarlı herhangi bir açıklama yer almamıştır. Göçü yaratan birçok siyasi, toplumsal, tarihî ve ekonomik neden olmasına rağmen konunun her açıldığı ortamda cemaat ileri gelenlerinin öne sürmeyi tercih ettikleri tek neden "fakir bir kitlenin sadece ve sadece ekonomik nedenlerden ötürü Türkiye'yi terk ettiği" idi. Böyle bir açıklama yapmadaki esas amaç, göçü yaratan muhtelif nedenler arasında yer alan

2 Ahmet Akgül, (t.y.) s.234-235. Aynı sav, sağ görüşlü bir internet sitesinde de tekrarlanmıştır. Bkz. http://www.sanahukumet.com/article.php?sid=125, "Varlık Vergisi ve Türkiye'den Filistin'e Yahudi göçü"

3 Afet Ilgaz, "Varlık Vergisinin Iç Yüzü", *Millî Gazete*, 23 Ağustos 2002.

Siyonizm ve Tek Parti döneminde azınlıklara karşı uygulanan ayrımcı siyasetin gözardı edilmek veya önemsizleştirmek istenmesidir. Bu tarih anlatımını benimseyen kişilerin ileri sürdükleri klasikleşmiş görüş, soydaşları Avrupa'da Soykırım'a uğrarlarken Türkiye Yahudilerinin rahat, güven ve huzur içinde bir yaşam sürdürdükleri şeklindedir. Bir araştırmacı bunu şöyle ifade etmektedir:

> "Türk-Yahudi cemaatlerinin tarihi, genel İsrail tarihinde nadir bir parçadır. Pogrom, yağma, kültürel baskı, keyfi idam ve katliamlar gibi Yahudi tarihinde sık sık rastlanan olaylar, Türk Yahudi tarihine yabancı kalmıştır."[4]

Böyle bir karşılaştırma yapıldığında Soykırım'dan kurtulan Yahudilerin İsrail'e göç etmeleri anlaşılması gayet kolay ve izaha muhtaç olmayan bir olgudur. Ancak Türkiye'de kıyım veya soykırım gibi bir felaketi yaşamayan Yahudilerin neden kitlesel bir şekilde İsrail'e göç ettiklerini açıklamak zordur. Bu olayı açıklamak için Türkiye Yahudilerinin tarihine gerçekçi bir şekilde yaklaşmak ve Tek Parti döneminin Türkiye Yahudileri açısından çok sıkıntılı bir dönem olduğunu teslim etmek de tek başına yeterli değildir. Göçün meydana gelmesine yol açan ana nedenlerden birinin Siyonizm ve "anavatana geri dönüş" isteği olduğunu kabul etmek şarttır. Bu gerçeğin tam anlaşılabilmesi için Tek Parti döneminde geçerli olan azınlıkları Türkleştirme siyasetinin olmazsa olmaz üç şartından ikisine, Türk ülkü ve kültürünü benimseme şartlarına ters düşen ancak Yahudi kültürünün bir bileşeni olan "Siyonizm" kavramıyla "diaspora", "vatan", "anavatan" ve *"aliya"* kavramlarını tanımlamak gerekir.

Siyonizm - Diaspora - Vatan - Anavatan - *Aliya* Kavramları

Siyonizm

Siyonizmin etimolojik kökeni Zion (Sion) kelimesidir. Kudüs'te tepelik bir bölgenin adı olan Zion (Sion) zaman içinde

4 Moshe Sevilla-Sharon, 1992, s. 104.

Kudüs'le eşanlam kazanarak Kudüs kentinin kendisi ve "semavi Kudüs" anlamlarında kullanılmaya başlandı. Zion (Sion) aynı zamanda Yahudi halkının *Eretz İsrael*'e, yani İsrail topraklarına, geri dönüş özlemini de dile getiren bir kavramdır. *Eretz İsrael*'e duyulan bu özlem, dinî ve duygusal bağlılık, Yahudiliğin zihinsel dünyasının ayrılmaz bir parçasıdır. Siyonizm terimi ilk kez 1 Nisan 1890 tarihinde Nathan Birnbaum'un kurduğu ve yayın yönetmeni olduğu *Selbstemanzipation* dergisinde kullanıldı. Ancak Siyonizmi milliyetçi ve siyasi bir ideoloji haline getiren Theodor Herzl'dir. 1891 ilâ 1895 yıllarında Viyana'da yayımlanan *Neue Freie Presse*'in Paris muhabiri olan Theodor Herzl, Paris'te bulunduğu süre zarfında Alfred Dreyfus davasını yakından izledi ve Dreyfus'un akibetinden çok etkilendi.[5] Herzl, aydınlanma ve asimilasyonun Yahudi sorununa bir çözüm getirmediği gibi aksine antisemitizmi tahrik ettiğini fark etti ve soruna tek çarenin Filistin'de bir Yahudi Milli Yurdu'nun kurulması olduğuna kanaat getirdi. Bu görüşü 1896 yılında yayınladığı *Der Judenstaat (Yahudi Devleti)* kitabında savundu. 29-31 Ağustos 1897 tarihlerinde Basel'de Birinci Siyonist Kongresi'ni düzenleyen Herzl bu kongrede Siyonizmi siyasi ve milliyetçi bir harekete dönüştürdü.[6]

Siyonizmin tarihçesinde Balfour Bildirisi bir dönüm noktasıdır. Britanya Birleşik Krallığı, dönemin Dışişleri Bakanı Alfred Balfour'un adını taşıyan 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Bil-

5 Alfred Dreyfus Yahudi olup Fransız ordusunda yüzbaşıydı. 15 Ekim 1894 tarihinde Almanya lehine casusluk yaptığı iddiasıyla vatana ihanet suçundan tutuklandı, rütbesi söküldü ve hapis cezası çekmek üzere sürgüne gönderildi. Daha sonra asıl suçlunun bir başka subay olduğu anlaşıldı. Dreyfus'un mahkûm edilmesinin adli bir hata olduğu anlaşıldığı halde tekrar yargılanmaması üzerine Emile Zola, 13 Ocak 1898 tarihinde Cumhurbaşkanı'na hitaben *L'Aurore* gazetesinde bir açık mektup yayımladı. Fransız ordusunu suçlayarak Dreyfus'un masum olduğunu savundu. Bu tartışmalar Fransa'da güçlü antisemit bir dalganın doğmasına neden oldu. Dreyfus tekrar yargılandı, on yıl hapse mahkûm oldu ancak Cumhurbaşkanı tarafından affedildi. Rütbesinin iade edilip orduya tekrar alınmasında ısrarcı olan Dreyfus nihayet bu çabasında başarıya ulaştı. 12 Temmuz 1906 günü askerî rütbesi iade edildi ve Fransız ordusuna geri alındı. (Jean-Christophe Attias ve Esther Benbassa, 1997, s. 64-65).

6 Jean-Christophe Attias ve Esther Benbassa, 1997, s. 263-270 / Getzel Kressel, "Zionism", *Encyclopaedia Judaica,* Cilt 16, s. 1032-1033.

dirisi ile Filistin'de bir Yahudi Milli Yurdu'nun kurulmasını karara bağladı. Milletler Cemiyeti 1922 yılının Temmuz ayında Filistin'deki Britanya varlığını resmileştirdi ve bir Yahudi Milli Yurdu kurulması amacıyla Filistin'i Britanya manda yönetiminin altına soktu. Yahudilerin Filistin'e göçleri Britanya manda yönetiminin tespit ettiği sayısal kotalarla sınırlandı. Britanya'nın Yahudi göçmenlerin sayısını kotayla kısıtlaması sonucunda göç edemeyen ve dolayısıyla kendilerini bekleyen korkunç akibetten kaçamayan Avrupalı Yahudiler II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte "Yahudi sorunu"na kökten bir çözüm getirmeyi amaçlayan Adolf Hitler'in "nihai çözüm"ü olan Soykırım'a uğradılar. Bu nedenle Soykırım, Yahudi Milli Yurdu kurma sürecini çabuklaştırdı. Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması fikrine olumlu bakan Harry S. Truman'ın ABD başkanlığına seçilmesinden sonra BM, 29 Kasım 1947 tarihinde Filistin'in biri Yahudi diğeri Arap iki ayrı devlet olarak taksim edilmesine karar verdi. İsrail devleti 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık kararının Arap âlemi tarafından kabul edilmemesi üzerine çıkan savaşı İsrail kazandı.

Diaspora

Yunanca "dağılma" anlamına gelen sözcükten türetilen diaspora kelimesi esas itibariyle anavatanları dışında yaşayan toplulukları tanımlar. William Safran'a göre şu altı farklı önkoşulun gerçekleşmesi halinde herhangi bir topluluğa "diaspora" adının verilmesi mümkündür:

> "(1) Anavatandan uzakta en az iki farklı çevresel mekâna yayılmış olmaları;
>
> (2) Anavatanları hakkında anılarını, vizyonlarını ve söylencelerini sürdürüyor olmaları;
>
> (3) Yerleştikleri yeni ülkenin ev sahipleri tarafından tam bir kabul görmediklerine olan inancın varlığı;
>
> (4) Bir gün anavatana geri dönme isteğinin canlı tutulması;
>
> (5) Anavatanın refahı ve zenginliği için çaba harcanması; ve

(6) Bir azınlık olma bilincinin anavatan ile varolan özel ilişki tarafından tanımlanması."[7]

Yahudi düşünce dünyasında diaspora kavramı, tarihsel dönemlere göre, ya *"galut"* (İbranice sürgün) veya "diaspora" şeklinde kullanılır. Bir ulusu oluşturan halkın önemli bir kısmı, hatta çoğunluğu, anavatanın dışında yaşasa bile anavatan o ulusun hükümranlığında olduğu takdirde anavatanın dışında yaşayan halkın içinde bulunduğu durum *"galut"* olarak tarif edilemez. *"Galut"* esas itibariyle İkinci Tapınak'ın İsa'dan önce 70 yılında Romalılar tarafından tahrip edilip Yahudilerin Filistin topraklarından sürülmelerinden İsrail devletinin kuruluşuna kadar geçen dönem için kullanılır. *Galut* Yahudiler tarafından, anavatanından zorla koparılmış ve yabancı bir devletin hâkimiyeti altında yaşayan bir ulusun ruh halini ifade etmek için kullanılmaktadır.[8] "Diaspora" ise İsrail devletinin kuruluşundan sonra İsrail'e geri dönmeyip kendi tercihleriyle başka ülkelerde yaşayan Yahudi cemaatleri için kullanılmaktadır. Gerek kültürel, dinî ve duygusal etmenler, gerekse Tek Parti döneminin siyasi ve toplumsal koşulları nedeniyle Türkiye Yahudilerinin 1948 yılında içinde bulundukları durumun İsrail devleti kurulana kadar *"galut"*, kurulduktan sonra da "diaspora" kavramlarının tariflerine uyduğunu belirtmek gerekmektedir.

Vatan ve Anavatan

Siyonizm ve diaspora kavramlarını bu şekilde açıkladıktan sonra "vatan" ve anavatan" kavramlarını da billurlaştırmak gerekir. Diasporada yaşayan Yahudiler için "vatan" doğdukları ve uyruğunda bulundukları ülke, "anavatan" ise İsrail'dir. Bu durum sadece Yahudilere özgü olmayıp diasporada yaşayan, Yahudi olsun veya olmasın, herkes için geçerlidir. Örneğin Amerika veya Almanya'da yaşayan ve bu ülkelerin vatandaşla-

7 William Safran, "Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return", *Diaspora*, Sayı 1 (Ilkbahar 1991) s. 83-84, aktaran Ayhan Kaya, 2000, s. 62-63.

8 Haim Hillel Ben-Sasson, "Galut", *Encyclopaedia Judaica*, C. 7, s. 275.

rı olan Türkler için vatan Amerika veya Almanya, anavatan ise Türkiye'dir.

Aliya

Yahudilerin yaşamlarını şartlandıran unsurlar arasında "sürgün"de, yani anavatan İsrail dışında yaşamak olgusu, merkezî bir yer işgal eder. Bu mesele onun zıttını teşkil eden bir diğer şartla yakın ilişki içindedir: *Eretz İsrael*'e, yani İsrail topraklarına duyulan bağlılık. Sürgün, vaad edilen topraklardan kopmuş olmak olduğu gibi, aynı topraklara geri dönüşün heyecanlı bekleyişidir de.[9] Diasporada, yani "vaad edilmiş topraklar"dan uzakta yaşayan Yahudiler için *Eretz İsrael*'e geri dönüş tek kelime ile ifade edilir: *aliya*. Siyonizmin ulaşmak istediği nihai amaç İsrail devletinin 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulmasıyla birlikte gerçekleşti. Artık diasporada dağılmış bir şekilde yaşayan Yahudilerin *aliya* yapabilecekleri bir anavatanları vardı. Nitekim İsrail'in kuruluşundan sonra İsrail Parlamentosu tarafından Theodor Herzl'in ölüm yıldönümü olan 5 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen "*Hok haŞvut* 5750 - 1950" ("Dönüş Kanunu 5750 -1950") yasasına göre diasporada yaşayan her Yahudi, Yahudi olmasından ötürü yerleşmek üzere İsrail'e göç etmeye, göç ettiği andan itibaren de İsrail vatandaşlığına geçme hakkına sahiptir.[10] Ancak İsrail devletinin bağımsız siyasi bir varlık olarak ortaya çıkması, İsrail'in "kurucu atalarının arzuladıkları gibi, diaspora Yahudilerinin tamamının İs-

9 Alain Dieckhoff, "Sionisme", *Dictionnaire du Judaisme*, Albin Michel, Paris, 1998, s. 753.

10 23 Ağustos 1954 tarihinde Dönüş Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle İsrail İçişleri Bakanlığı'na "kamu refahını tehlikeye sokacak bir suç mazisine sahip kişiler"e göçmen vizesi vermeme yetkisi tanındı. Dönüş Kanunu her göçmene İsrail vatandaşlığına geçme hakkını da tanıdı. Dönüş Kanunu'nda 1970 yılının Mart ayında yapılan bir değişiklikle, "Yahudi" kavramı tanımlandı. Bu tanıma göre "Yahudi", Yahudi bir anneden doğan veya dinini değiştirip Yahudi dinine geçen kişidir. Bu tanımın dışında kalan kişiler, Yahudilere doğal hak olarak tanınan İsrail'e yerleşip otomatikman İsrail vatandaşlığına geçme hakkından yararlanamazlar. (Meir Silverstone, "Law of Return", *Encyclopaedia Judaica*, Cilt 10, s. 1485-1487 / Menachem Elon, "Mishpat Ivri", *Encyclopaedia Judaica*, Cilt 12, s. 109-151).

rail'e geri dönüşüyle sonuçlanmadı. Bugün diaspora Yahudileri bir yandan yurttaşı oldukları ülkelerde hayatlarına devam etmekte, diğer yandan da dua ederlerken Kudüs'ü kıble olarak kabul edip ona doğru dönmekte ve *"Be şana a baa be Yeruşalayim"* ("Gelecek yıl Kudüs'te buluşalım") dileğini tekrarlamaktadırlar.

Siyonizm ve Türkiye Yahudileri

BM'nin 1947 yılında Filistin'in bir Arap ve Yahudi devleti olarak taksimine karar vermesinden sonra diaspora Yahudileri arasında *aliya* yani anavatana dönüş heyecanı gözle görülür bir şekilde kendini belli etti. İsrail'in 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını ilân etmesiyle de bu heyecan doruğa ulaştı ve diasporada yaşayan tüm Yahudiler derinden etkilendi. Artık binlerce yıl boyunca hayali kurulan Yahudi Yurdu tasarısı gerçekleşmiş, bağımsız bir İsrail devleti kurulmuştu. Bu ortamda göç heyecanı gayet doğal bir şekilde Türkiye Yahudilerini de kasıp kavurmaya başladı. Türkiye Yahudilerinin kalp ve zihinlerinde titrek bir şekilde mevcut olan anavatana dönüş özlemi İsrail'in kurulmasıyla birlikte birden parladı ve 1948 yılının Ekim ayından itibaren Türkiye Yahudilerinin gündemini tek bir konu işgal etti: "Yahudi Yurdu" hülyasının gerçeğe dönüştüğünün kanıtı olan bağımsız İsrail devletine bir an önce göç etmek.

Her ne kadar göçün meydana gelmesindeki tek neden Siyonizm değilse de Siyonizmin ve siyonist faaliyetlerin göçün meydana gelmesindeki etkileri de inkâr edilemez. Ancak Türkiye Yahudileri için Siyonizmin tek bir tarifi yoktu. 1948 yılında göç eden İzmirli ayakkabı imalatçısı Avraham Altalev için Siyonizm "bir Yahudi devletinde yaşamak için her şeyi feda etmeye hazır olmak" idi. 1949 yılında göç eden Tireli berber S.M. içinse David Ben-Gurion'un "İsrail'in cennetin bir bahçesi" olacağına dair verdiği sözdü.[11] Radyoda İsrail'in kuruldu-

11 Walter F. Weiker, 1988, s. 36-37.

günu duyar duymaz bütün eşyalarını toplayıp birkaç saat içinde Türkiye'den ayrılan ve halen Bat Yam'da yaşayan L.M. içinse Siyonizm İsrail'in kurulduğu haberini duymaktı.[12]

Göçün meydana gelmesindeki önemli etkenlerden biri Siyonizm olmasına rağmen Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudileri temsilen konuşanlar, 1948-49 yıllarında meydana gelen göçü, sadece ve sadece fakir Yahudi halkının daha iyi maddi yaşam koşulları elde etmek için göç etmesi şeklinde yorumlama gayreti içindeydiler. Siyonizmi ve göçü önemsizleştirmeye çalışan bu ruh halinin birçok örneği mevcuttur. "Siyonizm ve Yahudilik" konusunda düzenlenen bir televizyon tartışma programına katılan işadamı İshak Alaton, tarihi ve gerçekleri tahrif etme pahasına da olsa, "Siyonizm İsrail'in 1948'deki kuruluşundan sonra miadını doldurmuş bir ideolojidir" beyanında bulunmuştur.[13] Yahudi cemaatinin tek gazetesi *Şalom*'un Genel Yayın Yönetmeni, gazetenin ellinci yıldönümü vesilesiyle kendisiyle yapılan bir söyleşide, gazetenin kurucusu Avram Leyon'un yayın hayatına başladığı ve hiçbir kuşkuya yer vermeyecek bir şekilde siyonizmi savunur bir yayın izlediği 1947 yılındaki tavrını şöyle değerlendiriyordu:

> "O zaman çıkan *Şalom*'un bu olaylarla ilgili olduğunu sanmıyorum. Avram Leyon cumhuriyetçi bir adam. Hiçbir zaman da İsrail'e gitmedi, burda yaşadı, basın şeref kartı aldı, çok ilgili olduğunu sanmıyorum bu konuyla, en azından gazete için".[14]

Yazar Lizi Behmoaras da Siyonist olmayı "tutucu olma" şeklinde yorumlayıp Türkiye Yahudi toplumunun bu yüzyılın başındaki durumunu ve Siyonizmi şu sözlerle tasvir ediyordu:

> "Cemaatin içinde tutucular ve ilericiler, yani Siyonistler ve Alliance'cılar vardı. Alliance'cılar, Siyonizmi sahte Mesihçilik olarak değerlendiriyorlardı. Entegrasyon, bu iki grup arasındaki gerilimi artırdı ve sonunda her iki taraf da kendi istediği-

12 Walter F. Weiker, 1988, s. 25.

13 Ali Murat Güven, "Kanal 7'nin sessiz devrimi", *Milli Gazete*, 29 Mayıs 1995.

14 Şengün Kılıç, "Sen Jak'ı tanır mısın?", *Gazetepazar*, 27 Temmuz 1997, s. 42.

ni seçti. İsrail devleti kuruldu, siyonist olan kalktı İsrail'e gitti. Gidemeyenler de öldüler zaten. Şu an Türkiye'de yaşayan Yahudiler arasında tutuculuk anlamını yitirmiş durumda."[15]

Türkiye Yahudileri İsrail devleti ve Siyonizme karşı hissettikleri sevgiyi aleni bir şekilde göstermemeye gayret ettiler. Böyle bir tavrın birçok örneği mevcuttur. *Şalom* gazetesi İsrail'in kuruluşunun ellinci yıldönümünü aşırı bir sevinç tezahürüne yer vermeden yansıtmaya itina gösterdi.[16] Nora Şeni'nin yönetmenliğini yaptığı İstanbul Yahudi cemaatini anlatan *İstanbul Seni Unutursam* belgesel filminde tanıklık yapanlar arasında bulunan işadamı Üzeyir Garih kendisini "anti siyonist" olarak tarif etti.[17] Garih 1998 yılında yayımlanan bir televizyon programında da aynı tavrında ısrar etti.[18] Cumhuriyet'in kuruluşunun 75. yılı vesilesiyle Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın açtığı serginin aileler bölümünde yer alan Aji ailesi mensuplarından Renata Aji ailesinin öyküsünü, "buralı" olduklarını özellikle vurgulamaya özen göstererek, şöyle anlatıyordu:

"Varlık Vergisi'nin açtığı yara ve 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşu, beraberinde göçü getiriyor. Ama İstanbul'u terk et-

15 Fecir Alptekin, "Artık tutuculuk anlamını yitirdi", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1997. Burada sözü edilen "Alliance'cılar"dan kasıt Alliance Israélite Universelle (kısaca Alyans) taraftarlarıdır. Alyans, Yahudi cemaatlerinin yaşadığı Yakın Doğu ülkelerinde Fransız dil ve kültürünün yanısıra bir zanaatı da öğreten okullar açtı. Alyans'ın amacı, Yahudiliğinin bilincinde olan, meslek sahibi, ama aynı zamanda yaşadığı vatana sadık birer birey yetiştirmekti. Alyans'ın laik yönü kayda değerdir. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Aron Rodrigue, 1997.

16 Bu konuda gazetede sadece elli yıllık tarihin ana noktalarını fotoğraflarla özetleyen bir haber yer aldı. (Nelly Barokas, "Kuruluşundan bu yana İsrail'in 50 yılı", *Şalom*, 29 Nisan 1998).

17 Söz konusu film 21 Kasım 1991 günü Alarko A.Ş.'de düzenlenen özel bir gösteride gösterildi. ("Nora Şeni'nin filmi gösterimde 'İstanbul, eğer seni unutursam...' ", *Şalom*, 6 Kasım 1991).

18 Bu televizyon programında sunucuyla Üzeyir Garih arasında gelişen diyalog şöyleydi: Sunucu: "peki siz siyonist misiniz?" Garih: "hayır kesinlikle", Sunucu: "anti siyonistsiniz" Garih: "anti siyonistim". Sunucu: "yani benimsemiyorsunuz?" Garih: "hayır kesinlikle hayır". (Ahmet Hakan Coşkun'un Üzeyir Garih'le sohbeti, *Kanal 7*, 17 Nisan 1998).

mek, Emilio ve Lynda Gueron'un akıllarına bile gelmiyor. 'Çünkü burası memleketleriydi' diyor kızları Renata Aji; 'İstanbulluydular, buralı, hatta Beyoğlulu!'."[19]

En son örnekse Türk Yahudi gençliği üzerine yapılan bir yüksek lisans tezi çerçevesinde gerçekleştirilen bir görüşmeden. Bu görüşmede dönemin cemaat Başkanı, Yahudilerin hem Osmanlı döneminde huzurlu bir yaşam sürmelerinden, hem de Cumhuriyet döneminde eşit yurttaşlar olarak kabul görmelerinden ötürü cemaatin Siyonizme hiç ilgi göstermediğini savunuyor. Ayrıca herhangi bir milliyetçi akımla ilgilenmenin de anlamsız olduğunu belirtiyor.[20]

Türkiye Yahudilerinin, yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere, Siyonizme karşı takındıkları görünürde mesafeli ve eleştirel tavır, İslâmî ve muhafazakâr kesimin Siyonizme son derece olumsuz yaklaştığı göz önünde bulundurularak takınılmış diplomatik bir tavırdır. Aslında Türkiye Yahudileri Siyonizme ve İsrail'e getirilen haklı veya haksız tüm eleştirilere karşı son derece duyarlıdırlar. Gerek İsrail'de, gerekse diasporada yaşayan Yahudiler arasında tarih boyunca Siyonizm karşıtı akımlar mevcut olmasına rağmen, diaspora Yahudileri arasında, Siyonizmi ve İsrail'in icraatlarını eleştiren her kişiye "antisemit" ve "İsrail düşmanı", bu kişinin Yahudi olması halinde de, "kendinden nefret eden Yahudi" damgası vurmaya eğilimli bir kesimin olduğu da bir gerçektir. Diaspora Yahudilerinin içinde bulundukları ruh halinden kaynaklanan bu duruma Türkiye Yahudilerinde de rastlanmaktadır. Türk gazeteci ve aydınları da, muhtelif vesilelerle, "Siyonizm" söz konusu olduğunda Yahudi cemaatinin takındığı eleştiri kabul etmeyen tavırdan şikâyetlerini dile getirdiler.[21]

---

19 Oya Baydar ve Feride Çiçekoğlu (Der.), 1998, s. 105.

20 Melin Levent Yuna, 1999, s. 23.

21 Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand ve Orhan Pamuk'un bu konudaki yorumları için bkz. Lizi Behmoaras, 1993, s. 166, 180, 232.

Türkiye'de yerleşik Yahudilerin Siyonizme karşı takındıkları mesafeli tavır İsrail'e göç eden ve İsrail vatandaşlığına geçen Türkiyeli göçmenlerde de kendini belli etti. Türkiye kökenli İsrailliler siyonist faaliyetlerinin tarihçesini yazıya dökmek için beş yıl önce harekete geçtiklerinde İsrail'de yaşayan diğer Türkiyeliler "Türkiye'de halen yaşayan yakınlarımız var. Bunlar tehlikeli şeyler. Yazılmamalı" sözleriyle bu yayınların yapılmasına itiraz ettiler.[22] 1947 yılında Türk Yahudi basınının doğmasına neden olan ve göçün hızlanmasında yayınlarıyla bir ölçüde rol oynayan gazetecilerden İzak Yaeş de bu ruh haline direnemedi. Yaeş İsrail'de yayımladığı gazetede göç ve siyonist faaliyetleriyle ilgili anılarını tefrika etmeye başladıktan kısa bir süre sonra bu yayınını durdurmak zorunda kaldı ve kararını şöyle açıkladı: "yayın kurulunun tüm üyeleri tarafından bu hafta alınan bir karar gereğince siyasi nedenlerden ötürü maalesef artık bu anıların yayımlanmasına devam edilmemesi kararlaştırıldı."[23]

Göçle ilgili belgelere pek rastlanamamasının iki ana nedeni vardır. Birincisi, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte o tarihe kadar yasal olarak faaliyet gösteren siyonist örgütlerin, yurttaşlarının Türk milliyetçiliği dışında başka bir ülküyü benimsemesini kabul etmeyen Cumhuriyet'in temel felsefesi nedeniyle yasal faaliyetlerine son verip bu faaliyetleri gizli olarak devam ettirmeleridir. Her gizli ve yasadışı faaliyette olduğu gibi bu faaliyetlerde de herhangi bir belgenin muhafaza edilmemesine özen gösterilmiştir. İkinci nedense, yasadışı yollardan gerçekleşen göç *(Aliya Bet)* faaliyetlerinde yer alanların, göç sona ermesine ve İsrail'de yaşamalarına rağmen eski alışkanlıklarından vazgeçmeyip suskunluklarını muhafaza ederek hiçbir belge yayımlamalarıdır.[24] Ancak son birkaç yıl zarfında bu sessizlik nihayet sona ermiş ve *Amutat Yotzei haTnua haTziyonit be Turkia*'nın (Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri

22 Edmond Sidi ile görüşme 4 Ocak 2000.

23 Yitshak Yaech, "Avia Tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 6 Aralık 1960.

24 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiach (Der.), 2000, s. 8-9.

Vakfı) değerli ve önemli yayınları sayesinde bu dönem hakkında daha fazla bilgi edinme imkânı ortaya çıkmıştır.

Türkiyeli Yahudilerin kayda değer bir kesiminin Siyonizm konusunda paylaştığı böyle bir ortak ruh halinin en belli başlı nedeni Türk fikir dünyasının önemli bir kesiminde "Siyonizm" ve "Siyonist" kavramlarına karşı olan duyarlılık ve bu kavramlara yüklenen son derece olumsuz anlamlardır. Bir diğer nedense Türkiye Yahudilerinin Türkiye'ye olan sadakatlerinin, başka bir deyimle çifte sadakat meselesinin tartışılmaya açılması ihtimalidir.

Siyonizm ve Türk Kamuoyu

İsrail'in kuruluşuyla birlikte ortaya çıkan ve halen bir çözüme kavuşmayan Filistin halkının bağımsız bir devlete sahip olması konusu, hem bir müslüman dayanışması ve ümmet zihniyetiyle konuya yaklaşan muhafazakâr ve İslâmî kesimde, hem de Filistin halkının bağımsız bir devlete sahip olmasını destekleyen sol ve demokrat kesimde büyük bir duyarlılık yarattı. Bunun yanısıra 1967 ve 1973 yıllarında cereyan eden ve İsrail'in kazandığı savaşların, İsrail'in topraklarını genişletmesine yol açması da, yanlış bir şekilde, İsrail devleti ve onun kurucu ideolojisi Siyonizmin yayılmacı emellere sahip bir devlet ve ideoloji olarak algılanmasıyla sonuçlandı.

Bu yanlış kanaatten yola çıkan yazar ve gazeteciler de Siyonizmin nihai amacının, ünlü düzmece antisemit *Siyon Önderlerinin Protokolleri* kitabının ruhuna uygun olarak, bir "dünya imparatorluğu" kurmak olduğunu ileri sürmektediler.[25] Bu konuda tek bir örnek vermek gerekirse İslâmî çizgideki bir gazetecinin Siyonizmin özelliklerini anlatan makalesine bakılabilir. Gazeteci makalesinde Siyonizmin nihai hedefinin "dünya imparatorluğu" olduğu sonucuna varıyor ve Siyonizmin nerelere kadar nüfuz ettiğini belirlemek için "siyon" ekiyle sona eren bazı Türkçe kelimelerin etimolojik tahlillerini yapıyor:

25 Bu kitap hakkında bkz. Rıfat N. Bali, 2001, s. 316-322.

"Türkçe'de 'syon/siyon'lu kelimelere gelelim. Bu ekler hemen bütün Batı dillerinde vardır ve fiil'den isim türetmek için kullanılır. Bu eklerle türetilmiş kelimelerin tamamı bize Fransızca'dan girdiği için, dilimize Fransızca okunuşuyla yerleşmiştir. İngilizce'den girseydi, 'siyon' yerine 'şın' ekini kullanır olacaktık. Mesela konfeksiyon yerine 'Konfekşın' veya 'istasyon' yerine 'steyşın' diyecektik. Nitekim aile tipi arabalar, dilimize İngilizce okunuşuyla 'steyşın' olarak yerleşmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, 'siyon' 'syon'lu kelimelerin Siyonizm'le bir ilgi[si] yoktur."[26]

Türk kamuoyunda Siyonizm kavramı sadece "yayılmacı emeller güden" İsrail'i akla getirmez. Kimi zaman gücü ve ilişkileri sayesinde medya dünyasına egemen olan, her istediğini yaptırabilen esrarengiz bir güce sahip bir devleti ve onun kurucu ideolojisini de temsil eder. Bu gülünç önyargının Türkiye'de rastlanan bir örneği, Yaşar Kemal ve onu üne kavuşturan *İnce Memed* romanı ile ilgilidir. *İnce Memed* romanını ilk yayınlayan Refik Erduran olmasına rağmen Yaşar Kemal'den haz etmeyen kişiler eşinin Yahudi olmasını bahane edip romanın Siyonistler tarafından basıldığını ve Yaşar Kemal'in Siyonistler sayesinde üne kavuştuğunu ileri sürdüler.[27] Siyonizm hakkın-

26 Yaşar Kaplan, "Sion'lu kelimeler ve Siyonizm", *Akit*, 13 Kasım 1996.

27 Refik Erduran, 1987, s. 100-101. Bu, birçok kişi tarafından paylaşılan yaygın bir kanaattir. Abdullah Öcalan bir mülakat sırasında kendisine yöneltilen "Yaşar Kemal de yetenekli, geniş imkânlı, dil bilen Yahudi kökenli bir hanımla evlidir..." yorumunu onaylayarak şunları söyler: "Yahudiler, genellikle, yetenekli insanları evlilik yoluyla kontrol altına alırlar." (Abdullah Öcalan, 2000, s.129) Bir gazetecinin cezaevinde iken Yaşar Kemal'in kendisini arayıp aramadığını sorması üzerine Kürt aydını Abdülmelik Fırat şu cevabı verir: "Aramadı. Arayabilir de. Yaşar Kemal'in hanımı İsrailoğulları'ndan Hz. Meryem'in kızkardeşidir, o bırakmıyor. Yoksa o beni severdi. (...) O müsaaade etmedi ki aramadı Yaşar Kemal. Zannediyorum hanımının kontrolünden çıkmıyor. Çıksın biraz. İsrailoğulları'nın Kürtler'in aleyhinde lobileri var dünyada. Yaşar Kemal de bizim Kürt aydınımız, onu da bir İsrailoğlu yakalamış, bizi aratmıyor." (Nuriye Akman, "Boynumuzda suç gülleri", *Sabah*, 17 Mart 1996) Cemil Meriç de jurnalinde şöyle yazıyor: "Yaşar'ı üniversel yapan reculiyeti [erkekliği]. Yahudi kızı *İnce Memed*'i İngilizceye çevirmese dünya edebiyatı bu şaheserden ebediyyen mahrum kalacaktı. Neden Orhan Kemal milletlerarası olamadı? Köy romanını Yaşar'dan önce, Yaşar'dan güzel yazdığı halde. Cevap basit: felek karşısına bir Yahudi kızı çıkarmadı." (Cemil Meriç, 2000, Cilt 1, s. 362).

da böylesine olumsuz bir önyargının Türk kamuoyunda sağlam bir şekilde yer etmesinden dolayı muhafazakâr çevreleri rencide etmek istemeyen siyasetçi, bilim adamı ve aydınlar da Siyonizme karşı mesafeli ve eleştirel bir tavır almak ihtiyacını hissettiler. Bu tavra ilişkin olarak, biri siyaset, diğeri de bilim camiasından iki örnek vermekle yetinilecektir. İsrail'in kurucu ideolojisi Siyonizm olduğu ve günümüzde Türkiye-İsrail ilişkileri mükemmel bir seyir izlediği halde, Dışişleri Bakanı İsmail Cem İran'a yaptığı bir ziyarette, Türkiye-İsrail yakınlaşmasından rahatsızlık duyan İran'ı rahatlatmak için İran Cumhurbaşkanı'na "Türkiye'nin Siyonizme en az İran kadar karşı olduğunun altını çizdim" şeklinde bir mesaj verme gereği hissetmiştir.[28] Bilim camiasıyla ilgili örnekte ise Prof. Dr. Mete Tunçay yayın yönetmeni olduğu tarih dergisinde ünlü antisemit *Siyon Önderlerinin Protokolleri* kitabıyla ilgili bir makalenin yer alması üzerine dergiyi sunuş yazısında şu çekinceyi koyma gereğini hissetmiştir:

> "Yalnız, bu çalışmayı yayımlarken, 'Siyonizm'in ayrı bir konu olduğunu unutmuyoruz. [Siyon Önderlerinin] Tutanaklar[ı] uydurmadır; ama (Birleşmiş Milletler'in 10 Kasım 1975 tarihli ve 3379-XXX sayılı Genel Kurul kararında belirtildiği üzere) bilime-ahlaka-adalete aykırı bir ırk ayrımcılığı gerçeğidir."[29]

Prof. Tunçay'ın belirtmeyi ihmal ettiği gerçek ise, sözünü ettiği BM kararının, sunuş yazısının yayınlanma tarihinden dört yıl önce, 16 Aralık 1991 tarihinde, BM'nin 46/86 sayılı kararıyla iptal edilmiş olduğudur.

Çifte Sadakat Sorunu

Çifte sadakat sorunu sadece Türkiye Yahudilerinin karşı karşıya kaldıkları bir sorun olmayıp diasporada yaşayan herkes için geçerlidir. 1950'li yıllara kadar "çifte sadakat" mesele-

28 "Türkiye siyonizme karşı", *Milliyet*, 17 Eylül 1998.

29 Mete Tunçay, "Sunuş", *Toplumsal Tarih*, Eylül 1995, Sayı 21, s. 1.

si Batı ülkelerinde yaşayan Yahudileri büyük ölçüde meşgul etmiştir. Ancak daha sonra, Siyonist liderlerden Nahum Goldmann'ın da ifade ettiği üzere, kişilerin birbiriyle gerilim içinde birlikte yaşayan birçok "sadakat"e sahip oldukları fikri Batı kamuoyunda kabul edilince çifte sadakat sorgulaması da geçmişte kalmıştır.[30]

Tüm yurttaşlarından sadece ve sadece Türk ülküsüne sadık olmalarını talep eden Kemalizm ile büyük ölçüde onun etkisi altında kalarak gelişen İslâmcı, milliyetçi ve sol ideolojiler de, Yahudi asıllı yurttaşlar söz konusu olduğunda, onların hem Türk ülküsüne hem de kültür ve kimliklerinin bir bileşeni olan Siyonizm ve anavatanları İsrail'e bağlılık duymalarını, daha başka bir deyimle çifte sadakati kabul edemediler. Bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu döneminde yasal olarak faaliyet göstermelerine izin verilen Siyonist dernek ve yayın organları Cumhuriyet'in ilânından sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kaldılar.[31] Çifte sadakat sorunu tabii ki sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir. Emekli büyükelçi Coşkun Kırca bir gazeteciyle yaptığı söyleşide Fransa'yı örnek gösterip bir Fransa-İsrail savaşı çıkması halinde Fransız Yahudi toplumunun yarısının Fransa'yı, yarısının da İsrail'i seçeceğini belirtir ve gazetecinin kendisine yönelttiği "ya Türk Yahudisi?" sorusuna da şu cevabı verir: "Benim kanaatim şu ki Türk Yahudisinin çoğunluğu Türkiye'yi seçer... Çok üzülerek tabiî!" dedi ve sözlerini şöyle sürdürdü:

> "Bakın azınlık fertlerini çoğunluk fertlerinden ayıran unsur, azınlık fertlerinin bir ölçüde, bir ikili bağlılık içinde olmaları... 'Double allégeance' (Çifte sadakat) (...)
>
> Bu ikili bağlılığı çoğunluk hissediyor ve kendisi tek bağlılık içinde olduğu için, kendi içinde olduğunu söyleyenlerin ikili bağlılığına iyi gözle bakmıyor. Bu iyi gözle bakmama müsamaha etmeme anlamına da gelmiyor; ama tam entegrasyonu

30 Arthur Hertzberg, "Zionism", *Encyclopaedia Judaica*, C. 16, s. 1068.

31 Esther Benbassa, "Des Sionistes sans sionisme", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 19-30.

da zorlaştırıyor. (...) Çoğunluk bir ikili bağı hissettiği zaman azınlık mensuplarının en yüksek siyasî ya da askerî mevkilere gelmelerini yadırgıyor; bu iki bağlılık Raymond Aron'daki tarzda olsa bile! Türk milleti tarihi boyunca o kadar yalnız kalmış ve o kadar çok ihanete uğramış ki geleneğinde bu konularda son derece ihtiyatlı ve kuşkulu olmak var. (...) Türk toplumu ırkçı değil; ikili bağlılıktan dolayı kuşkulu. Bunlar yavaş yavaş değişecek. Kaynaşmanın tamamlanması, Yahudilerin kendi kaynaşma arzularını çok açık hale getirmelerine; bu yönde sebat etmelerine ve Türk toplumunun bunu algılamayı bilmesine bağlıdır."[32]

Prof. Dr. Murat Belge, ABD ile ilgili gezi izlenimlerini kaleme aldığı yazısında Amerika Yahudilerinin İsrail'le olan ilişkilerini gözlemlerken Türkiye'deki durumu da değerlendirerek çifte sadakat sorununa değinmekte ve şu tespitte bulunmaktadır:

"[ABD'de] Yahudiler de İsrail'le yakından ilgilidir. Epey bir süredir TIKKON adında, entelektüel düzeyi hayli yüksek bir dergi yayımlanıyor orada; ben de bunu izliyorum. Zaman zaman "obsesif" bir Yahudilik görüyorum, ama çok iyi bir dergi ve çok şey öğreniyorum. İsrail ikinci vatan olarak sürekli tartışma konusu.

Bunların benzeri Türkiye'de olsa, olabilse, nasıl karşılanırdı diye düşünüyorum. *Şalom*'da İsrail üstüne, *Jamanak*'ta Ermenistan politikaları üstüne benzer yazılar çıksaydı; çeşitli Kafkas kö-

32 Lizi Behmoaras, 1993, s. 276-277. Coşkun Kırca'nın "bu ikili bağlılık Raymond Aron'daki tarzda olsa bile!" şeklindeki yorumunda saklı olan düşünceyi anlamak için kendisinin Raymond Aron'un tavrını izah eden şu satırlarına bakmak gereklidir: "Fransa Yahudi cemaati ikiye bölünmüştür. Bir taraftan Raymond Aron gibi tam Fransızlaşmış Yahudiler vardır. Raymond Aron fikrî gelişmemde çok tesiri olmuş bir düşünürdür. Kendisi İsrail'e baktığı zaman İsrail'in Araplara karşı politikasında vahim hatalar görebilecek kadar objektif! Kimliğini şöyle tanımlıyor: "Ben tamamıyla Yahudi dini inançlarının dışına çıkmış bir aileden gelmeyim; tek bağlılık noktası olarak Fransız ulusunu tanıyorum. Ama bir şeyi unutmam mümkün değil: Musevilik inançlarından tamamıyla ayrılmış ve bulundukları ülkeye entegre olmuş olsalar dahi bir sürü insan dinlerinden ötürü değil, ırklarından ötürü zulme uğramışlardır. Ben bu ırktan geliyorum. Bu, benim irademle olmuş bir şey değil. Benim iradem Fransızlıktır, ama ırkım Yahudiliktir."

kenliler şimdi orada olanları burada yayınlanan dergilerinde aynı yoğunlukta tartışsalardı; Türkiye'de yaşayan Arnavutlar Arnavutluk'un en iyi nasıl gelişeceği üstüne fikir yürütmeye başlasalardı- bütün bunları, "Tabii ve vallahi billahi biz Türk'üz, bu devlete sonuna kadar sadıkız; bütün bunları sahiden ilgilendiğimiz için değil, laf olsun diye tartışıyoruz", tarzında garantiler vermeden yapsalardı, acaba ne olurdu? Ama burası Türkiye ve kimse böyle yapmıyor. Onun için zaten sorun yok."[33]

Türkiye Yahudilerinin hem Türkiye hem de soyut ve duygusal bir anlamda dahi olsa, anavatanları İsrail ve kurucu ideolojisi Siyonizme karşı bir sevgi beslemeleri kimi aydınları rahatsız etmemektedir. Nitekim bir dizi yazar, gazeteci ve aydınla yapılan söyleşide birçok kişi bu çifte sadakatten rahatsızlık duymadığını dile getirmiştir.[34] BM'nin Filistin'in bir Arap ve bir Yahudi devleti olarak taksim edilmesine karar vermesinden sonra çifte sadakat konusu Türk kamuoyunu yoğun bir şekilde meşgul etti. Bu dönemde Türkiye Yahudilerinin sadakatlerinin sorgulanmasına karşı verilen en açık ve vurucu cevap *Şalom*'un bir yazarına aittir. Yazar dönemin önemli yazarlarından Ömer Rıza Doğrul'un, Türkiye Yahudilerinin Filistin'de bir İsrail devletinin kurulmasını desteklediklerini, kalplerinin müstakbel İsrail devletine olan sevgiyle çarptığını ve dolayısıyla Türkiye'ye sadık olmadıklarını ileri süren yazısını şöyle cevaplıyor:

"Buna emin olabilirsiniz ki, eğer zaman ve vak'alar bizi bir gün düşman karşısında yanyana çarpışmaya icbar [mecbur] ederse, o zaman genç yaşımın müsaadesile sizden çok daha fazla düşman öldüreceğim. Ve eğer bu düşman Filistin Yahudisi ise her şeyden mukaddes saydığım vazifemi ifa için bir saniye bile tereddüt etmeden yine öldüreceğim. Fakat böyle acı bir talih karşısında kalbimin kan ağlıyacağını bana da siyonist damgasını yapıştırmayı esirgemiyeceğinizi bildiğim halde, inkâr edemiyeceğim.

33 Murat Belge, 2002, s.31.

34 Bu konuda Oktay Akbal, Tarık Dursun K., Nazlı Ilıcak ve Ali Sirmen'in yorumları için bkz. Lizi Behmoaras, 1993, s. 16, 37, 146, 157.

İşte üstad,

Türk Yahudisi altıyüz yıldan beri Türk ekmeğini yediğinden, Türk suyunu içtiğinden ve Türk havasını teneffüs ettiğinden, o da Türk gibi merttir ve bir mert insandan vatan hainliği beklenemez."[35]

Türkiye Yahudilerinin Siyonizme ve İsrail'e duydukları sevgi ile bundan dolayı ortaya çıkabilecek muhtemel çifte sadakat sorgulamasına diplomatik bir dille cevap veren yakın tarihten en iyi örnek ise *Şalom*'da yayımlanan şu okur mektubudur:

"İsrailli ve çifte sadakat konusuna gelince, çok şükür, iki ülkenin devletleri ve insanları arasında menfaat ayrılığı gerektiren hiçbir konu yoktur.

Amerika'da doğmuş, her hak ve sorumluluğu ile Amerikan vatandaşı olan Müslüman bir Türk ne kadar Amerikalı ise ve Türkiye için içinde bir şeyler kıpırdıyorsa, Türkiye'de doğmuş Musevi dininden bir Yahudi de o kadar Türk'tür ve içinde İsrail için bir şeyler kıpırdar."[36]

2000 yılının ilk günlerinde *Şalom*'da yayımlanan bu okur mektubunda dile getirilen "[Türkiye'de doğmuş Musevi dinine mensup bir Yahudi'nin içinde] İsrail için bir şeyler kıpırdar" tespitinin 1948 ve 1949 yıllarında kitlesel bir göçle sonuçlanan bir heyecan dalgasına nasıl dönüştüğünü anlayabilmek için serüvenin başına, yani II. Dünya Savaşı'nın bittiği ve Türkiye'nin çok partili demokrasi dönemine geçiş yaptığı günlere geri dönmemiz gerekmektedir.

---

35 Izidor Levi, "Ömer Rıza Doğrul'a imzalı ve adresli açık mektup", *Şalom*, 18 Aralık 1947.

36 Denis Ojalvo, "Tanıtım paneli ve Türk Yahudi kimliği", *Şalom*, 26 Ocak 2000. 500. Yıl Vakfı Başkanı Jak Kamhi'nin şu sözleri de aynı paraleldedir: "İsrail'e bir Musevi'nin bağlılığı inkâr edilemez. Bugün İtalyan kökenli bir Amerikalı da İtalya'ya çok bağlı, İrlanda kökenli bir Amerikalı da İrlanda'ya çok bağlı. Fakat kendini Amerikan vatandaşı kabul ediyor. Elbette ki her Musevi'nin İsrail'e karşı hissi bir bağı vardır, fakat en mühim bağlılığı kendi ülkesinedir." (Hülya Bankoğlu Ekşigil, "Jak Kamhi 500. Yıl Vakfı hedefinin de ötesine ulaştı", *Vizyon*, Mayıs 1992, s. 112-116).

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN BİTİMİNDEN İSRAİL'İN KURULUŞUNA

1. Tek Parti'den Çok Partili Demokrasiye Geçiş

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında bir dönüm noktasıydı. Müttefik Kuvvetler'in savaşı kazanacağının belli olduğu 23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş ilân etti. Bu savaş ilânının askerî bir anlamı yoktu. Bu karar Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katıldığı Yalta Konferansı'nda 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilân edecek devletlerin 25 Nisan 1945 tarihinde toplanacak San Francisco Konferansı'na katılmalarına ve BM'ye kurucu üye olmalarına ilişkin varılan anlaşma nedeniyle alınmıştı. Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilân etmekle BM'ye kurucu üye olma arzusunu da dile getirmiş oluyordu. Türkiye 28 Şubat 1945 tarihinde BM Beyannamesi'ni imzalayıp San Francisco Konferansı'na katıldı. 24 Ekim 1945 tarihinde de BM Antlaşması'nı imzalayarak BM'nin kurucu ülkeleri arasında yer aldı. Bu imza Türkiye'nin demokrasi ile yönetilen modern ülkeler arasında yer alacağının tesciliydi. Nitekim 18 Temmuz 1945 tarihinde MKP, 7 Ocak 1946 tarihinde de DP'nin kurulmasıyla birlikte çok partili demokrasi dönemi başladı. Yayın yapmaları yasaklanan *Va-*

tan, Tan ve *Tasviri Efkâr* gazeteleri de hükümetin izin vermesiyle birlikte tekrar yayına başladılar.[1]

Siyasi literatüre "Tek Parti dönemi" diye mal olan 1923-1945 dönemi, bir yandan ulus-devletin kurulduğu yıllar, diğer yandansa Kemalist rejimin ardı ardına gerçekleştirdiği devrimlerle laik ve çağdaş bir Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı bir dönemdi. Bu dönemin en belirgin niteliklerinden biri de Cumhuriyet'in kurucularının uyguladıkları azınlıkları Türkleştirme siyasetiydi. Bunun yanısıra izlenen ikinci siyaset ise iktisadî Türkleştirme politikasıydı. Siyasi iktidar ekonomik hayattaki egemenliğin gayrimüslim yurttaşlardan "ülkenin aslî sahibi" olan Türk-Müslüman unsuruna devredilmesi için nihaî noktasını Varlık Vergisi Kanunu'nun oluşturduğu değişik uygulamalarla azınlıkların Türkiye'nin iktisadi ve toplumsal alanlardaki etkinliklerini asgari düzeye indirmeye çalıştı ve bunda da büyük ölçüde muvaffak oldu.

a) CHP-Azınlıklar İlişkileri

CHP'nin kurucularından Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün 1945 yılının Haziran ayında CHP grubuna verdikleri, bazı kanunlarda değişiklik yapılması ve parti tüzüğünün tadil edilmesini teklif eden "Dörtlü Takrir"in reddedilmesi,[2] Tek Parti dönemi için sonun başlangıcıydı. "Dörtlü Takrir"in reddedilmesinden birkaç ay sonra, 7 Ocak 1946 günü DP resmen kuruldu.

Yeni dönemin hem Türkiye demokrasisi, hem de azınlıklar için bir dönüm noktası olacağı düşünülüyordu. 1946 yılına kadar azınlıklara karşı çeşitli şekillerde uygulanan ayrımcı siyaset bu yeni dönemde tedrici bir şekilde azaldı. 1946 yılına kadar üniversite mezunu gayrimüslim gençler, yedek subay sınavlarında sürekli elenip sadece tıp eğitimi görenler yedek subay olabilirlerken 1947 yılında bu durum kökten

1 Ahmet Emin Yalman, Cilt 4, s. 7 / *Cumhuriyet'in 75 Yılı*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Istanbul 1998, Cilt 1, s. 272.

2 Cem Eroğul, 1998, s. 29-30.

değişti.[3] Azınlıklar da askerlik hizmetlerini yedek subay olarak yapmaya başladılar.[4] Ancak bu değişikliğe rağmen Yedeksubay Eğitim Okulu'nda azınlıklara karşı hafif de olsa bir güvensizlik mevcuttu. Azınlıkların uçaksavar ve radar gibi bölümlerde görevlendirilmeyip sürekli ordonat, piyade veya hafif topçu sınıflarına atanmaları bu güvensizliğin işaretiydi. Ancak bu tuhaf durum da 1949 yılından itibaren sona erdi. Yedek subay adayları yeteneklerine göre görev yerlerine atanmaya başladılar. Bu demokratikleşme ve özgürleşme süreci içinde yaşanan bir diğer değişiklik Yedek Subay Okulu'nda sadece *Ulus* gazetesinin satılmasına izin veren uygulamanın 1949 yılında yürürlükten kaldırılmasıydı.[5] Bir diğer iyileştirme de resmî makamların Hahambaşılık müessesesini nihayet bir kurum olarak kabul etmeleriydi. Bu tanımanın sonucunda İçişleri Bakanlığı valiliklere yolladığı tamimle Hahambaşılığın gayrimenkul sahibi olma ve her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahip olduğunu bildirdi.[6] Türkiye'de esmeye başlayan özgürlük ve demokrasi rüzgârı azınlıkların siyasi iktidarla olan ilişkilerini de olumlu yönde etkiledi. Nitekim Falih Rıfkı Atay *Ulus*'taki yazısında bu yeni yaklaşımı şöyle dile getiriyordu:

> "Biz memlekette bütün azınlıklara yalnız Türk vatandaşlığı haklarını değil, bu vatandaşların arada hiçbir şuur ve kültür

3 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1, AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 9 Şubat 1949 tarihli "rapport de base" başlıklı belge, s. 15.

4 Işadamı Ishak Alaton da o dönemle ilgili anılarında gayrimüslimlere yedek subay olma hakkının ilk kez 1947 yılında verildiğini, kendisinin de bu fırsattan faydalanarak askerliğini 27. dönem yedek subay olarak yaptığını belirtiyor. (Ishak Alaton ile 8 Ekim 1997 tarihli görüşme.) 26. dönem yedek subaylar 21 Ekim 1947 günü diploma aldıklarına göre (*Ulus*, 22 Ekim 1947) 27. dönem yedek subayların da 1947 yılının Ekim sonunda askere alındıkları tahmin edilebilir. Bir başka kaynağa göre ise gayrimüslim vatandaşlara yedek subay olma hakkı 1946 yılında verildi.

5 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1, AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 6 Aralık 1949 tarihli "R.(apport) Mensuel (11) Novembre" başlıklı rapor, s. 5-6.

6 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1, AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 6 Aralık 1949 tarihli "R.(apport) Mensuel (11) Novembre" başlıklı rapor, s. 6.

farkı olmaksızın bizim kadar Türk olma haklarını da tanıyoruz. Eğer isterlerse dillerini ve kültürlerini koruyarak azlık vatandaşları halinde kalmalarında da hiçbir aykırılık görmüyoruz."[7]

CHP'nin bu yeni yaklaşımı azınlıklar tarafından sevinçle karşılandı. 1945 yılının son günlerinde İzmir Yahudi cemaatini temsilen bir heyet CHP İzmir İl örgütünü ziyaret edip parti müfettişi olarak atanan Dr. Kâmuran Örs'ü tebrik etti.[8] 1946 yılının son aylarında Neve Şalom Sinagogu Kuledibi'nde ibadete açıldı. Cemaat Başkanı Hanri Soriano, Başvekil Recep Peker'e yolladığı telgrafta Türkiyeli Yahudilerin *Roşaşana* (dinî yeni yıl) bayramını, hükümetin izni ve onayı sayesinde inşa edilen yeni bir sinagogda kutlamaları nedeniyle duydukları minneti iletti. Recep Peker de cemaate mutluluklar dileyen bir yazıyla karşılık verdi.[9] Bu olumlu gelişmelere basın alanında da rastlandı. 20 Eylül 1946 tarihinde Basın Kanunu'nun kabul edilmesi üzerine *La Boz De Türkiye* dergisi yetkili makamlardan gerekli izni sağlayarak 15 Ekim 1946 tarihinden itibaren siyasi nitelikli bir dergi olarak yayın hayatına devam etmeye, aynı zamanda uluslararası Yahudi âlemini ilgilendiren sorunlara da daha geniş bir şekilde yer vermeye karar verdi.[10] CHP'nin azınlıklara karşı kucaklayıcı ve sıcak yeni yaklaşımını temsil eden en iyi örnekler Başvekil Peker'in bir konuşmasıyla CHP'nin 7. Kurultayı'nda kararlaştırılan program değişikliğiydi.

Başvekil Recep Peker'in Konuşması

Çok partili demokrasi döneminde bir yandan SSCB'nin yayılmacı amaçlar güden komünist, diğer yandan ABD'nin özel

7 Falih Rıfkı Atay, "Pazar konuşması", *Ulus*, 2 Aralık 1945.

8 Y. Bensinyor, "Una visita al inspector del partido del pueblo", *La Boz De Türkiye*, 1 Ocak 1946, s. 161.

9 "Souhaitos del primer ministro Recep Peker a la comunidad Israelita", *La Boz De Türkiye*, 29 Ekim 1946, s. 96.

10 "*La Boz De Türkiye* deviene un organo politico", *La Boz De Türkiye*, 15 Ekim 1946. s. 77.

girişime dayanan kapitalist rejimleri arasında oluşmakta olan çift kutuplu dünyada Türkiye'nin demokratik Batılı ülkelerin safında yer alma isteği CHP'yi faşist rejimlerin ırkçı düşüncelerini eleştirmeye ve Türk kimliğinin bu tür düşünce yapılarından farklı olduğunu vurgulamaya yöneltti.[11] Bu nedenle Başvekil Recep Peker İstanbul Üniversitesi'nin konferans salonunun açılışı vesilesiyle 28 Mart 1947 günü yaptığı konuşmada devlet - azınlıklar ilişkilerine ve antisemitizme değinerek şunları söyledi:

> "Ayrı dinde olan vatandaşlarımızla münasebetlerimiz
> Dil birliği, ülkü birliği ve kader birliğiyle bölünmez bir bütün teşkil eden bu yığının her ferdi hak, vazife ve şeref bakımlarından tamamen eşittir.
>
> Hıristiyanlara reaya gözü ile bakan ümmetçi bir milliyet anlayışı artık eski hatıralar arasına gömülmüştür. Dinleri, vicdan kanaatleri ve ırkları ne olursa olsun bütün yurttaşları yalnız kanun dili ile ve resmî muamelelerimizde Türk saymak da yeter değildir. Özel yaşayışımızda da daha sıcak duygularla birbirimize karışıp kaynaşmamız lâzımdır.
>
> Türk milleti, kabuğunun içine büzülmüş, başka milletlere arka çevirip hor bakan hodgâm [bencil] bir varlık değildir.
>
> Tam aksine olarak, Türk milleti, milletlerarası insanlık âleminin ve medenî milletler ailesinin bir uzvudur. Bütün insanlığın müşterek malı olan ilim, teknik ve güzel sanatlarla bezenmiş bir kültür kuvveti Türk milliyetçiliğini değerlendirecektir.
>
> Tarih karşısında Anti-Semitizm
> Başka din ve başka ırktan yurddaşları, millî varlığın ayrılmaz parçası sayan zihniyet üstünde kuvvetle durduktan sonra ayrıca Yahudilerden bahsetmeğe mahal olmamak lâzımdır. Fakat Beni-İsrail devirlerinden sonra bilhassa Hıristiyanlık taassuplarının üzerinde düğümlendiği bu mesele, son devirlerin Nazi ve Faşist cereyanları arasında büyüyerek yeni sirayetler yapmıştır. Yüksek bir insanlık cemiyeti için iptidaî sayılan bu

11 Hürriyet Konyar, 1999, s. 221.

yanlış ve zararlı anlayışın yurdumuzda görülen eski ve yeni izlerinden sıyrılmanın Türk milliyetçiliğine asil bir mahiyet vereceğine inanmalıyız. İnsanlık tarihi Anti-Semitizmi yirminci asır için ayıp olarak kaydedecektir.

Biz hükûmet olarak, eski antlaşmaların ifadesile bugün azlıklar denen unsurların hak ve vazifelerinde millî hayata nisbetle aksak görünen taraflar varsa bunların usullere ve şekillere ait olanlarını hükûmet tedbirlerile tamamlamak ve eğer lâzım ise düzeltici ve tamamlayıcı tekliflerle Büyük Millet Meclisi'nin huzuruna çıkmak kararındayız. (...)

Milliyetçilik anlayışının sağa doğru feci bir ifratı olan ırkçılık üzerinde ayrıca dikkatinizi uyandırmak isterim. Irkçı milliyetçilik tamamen antidemokratiktir, irredantisttir ve emperyalisttir. Kendini üstün ırk sayan rasist [ırkçı] milliyetçi zihniyetin esiri olanlar bütün başkalarını hor görür ve onlara hakaretle bakarlar. Kendi varlığındaki şerefi başkalarını aşağıda görmekte saymak marazî bir ruh haletidir.

Bir millet için hakiki şeref ve kuvvet; kahramanlık menkıbelerinin yanında, geçmiş devirlerde insanlığa hizmet etmiş olmakta ve bugün medenî milletler arasında ve onlarla beraber bir safta barış ve huzur için çalışmaktadır. Irkçı, kendi dar ölçüsüne göre Türk saymadığı yurttaşlar için hiçbir hak tanımaz ve hatta onları tasfiye etmek ister.

Irkçılık, kendi ırkından saydığı insanların oturduğu yabancı ülkelere doğru sınırlarını genişletmek dâvasını güder. Yakın geçmişin misallerinde [örneklerinde] gördüğümüz gibi bu siyasi akideyi [iman] taşıyanlar memleketlerinin mukadderatına [kaderine] hâkim oldukları gün diktatörlük kuracaklar ve sonsuz maceraların batağı içinde mahvedecekler ve mahvolacaklardır."

Recep Peker sözlerini bitirdikten sonra dinleyiciler arasında bulunan Yedikule Rum Hastahanesi as başkanı Demonsten (Panayot) Yağcıoğlu "bir Rum vatandaşı olarak Türk vatanında minnettarlık ve şükran hisleri içinde yaşıyorum" sözleriyle başvekilin milliyetçilik hakkındaki düşüncelerinden duyduğu

memnuniyeti ifade etti. Bu sözlerin alkış toplaması üzerine Recep Peker, Yağcıoğlu'na dönerek "işte yapılan bu tezahürat sözlerinizin milletçe teyit edilişidir" cevabını verdi.[12] Recep Peker'in bu konuşması basında olumlu yorumlara yol açtı. Ahmet Emin Yalman konuşmayı "Recep Peker'in tasvir ettiği vatandaşlık telakkisi; modern cemiyetin, esas tuttuğu tabiî gidiştir" şeklinde değerlendirdi.[13] Cihad Baban ise bu konuşmanın, yaklaşan ara seçimler nedeniyle yapıldığını düşündüğü halde yazısını olumlu bir hava içinde noktaladı:

> "Bugüne kadar ihmal ettiğimiz ve ismine gayrimüslim Türk dediğimiz vatandaşların gayretinden, faaliyetinden, müşterek Türk yurdu için azami surette istifade etmenin yolunu arayalım. Anayasa kime Türk diyorsa ona Türksün diyelim ve ondan Türk olarak hizmet bekleyelim..."[14]

Recep Peker'in bu konuşması Yahudi âleminde olumlu etki yarattı. Uluslararası Hıristiyan ve Yahudiler Konseyi, Başbakan Peker'e yazdığı mektupta bu kararlı ve cesur beyanından dolayı kendisini kutladı. Örgüt, Peker'e antisemitizmle mücadele etmeyi amaçlayan bir uluslararası konferans düzenlediğini bildirdi kendisini de bu konferansa davet etti. Dışişleri Bakanlığı'nın bu davet hakkında Başbakanlık'a yolladığı yorum olumsuzdu. Bakanlık Arap ülkelerine karşı güdülen dostluk siyaseti nedeniyle konferansa katılması zaten söz konusu olmayan Peker'in konferansa mesaj göndermemesini tavsiye etti.[15]

CHP'nin 7. Kurultayı

17 Kasım 1947 tarihinde Ankara'da toplanan CHP'nin 7. Kurultayı'nda CHP programı yeniden yazıldı. Programın be-

---

12 "Milli birlik ve beraberlik istiyoruz", *Vatan*, 29 Mart 1947 / "Yahudi aleyhtarlığı 20nci asır için ayıbtır", *Cumhuriyet*, 29 Mart 1947 / *Ulus*, 29 Mart 1947.

13 Ahmet Emin Yalman, "Modern vatandaşlık telâkkisi", *Vatan* 31 Mart 1947.

14 Cihad Baban, "Türkiyedeki ekalliyetler", *Tasvir*, 3 Nisan 1947.

15 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü kataloğu, 25 Temmuz 1947 tarih, 30.01.60.368.11 sayılı belge.

şinci maddesinde CHP'nin ana vasıflarından biri olan milliyetçiliğin yeniden tarifi yapıldı. Bu yeni tarifle Tek Parti döneminin azınlıklara karşı ayrımcı uygulamalarını unutturmak istercesine yurttaşlar arasında hiçbir ayrımın kabul edilemeyeceği vurgulandı. Madde aynen şöyleydi:

> "Partimiz Türk Milletini dil, kültür, ülkü ve talih birliği ile saadet ve felâket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabiî ve ruhî bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder.
>
> Bu birlik üzerinde kurulduğu kutlu vatan toprakları hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür.
>
> Partimiz milliyetçiliği, milletin büyüklüğü ve bunun dayandığı millî ruh ve millî şuuru yaşatmak ve korumak mânasına alır.
>
> Milletimizi hür ve bağımsız dünya milletleri ailesinin eşit ve şerefli bir üyesi sayarız. Bizim Milliyetçiliğimizin hiçbir millet için zarar verici bir mah[i]yeti yoktur."[16]

CHP - Yahudi Cemaati İlişkileri

CHP'nin azınlıklara karşı bu yeni yaklaşımının bir diğer örneği milletvekili ara seçimleriydi. Ara seçimlerde İstanbul'dan adaylığını koyan ve daha sonra milletvekili seçilen T.C. Merkez Bankası İstanbul Şubesi Müdürü ve CHP İstanbul İl örgütü Başkanı Sadi Bekter seçim öncesi propaganda çalışmaları sırasında azınlık cemaatleri gazetecilerini ayrı ayrı davet edip görüşlerini bildirdi. Bekter bir demecinde CHP'nin 7. Kurultayında programa konulan yeni milliyetçilik tarifini hatırlatıp şöyle konuştu:

> "CHP için bu vatanın topraklarında yaşayan ve onun nimetlerinden yararlanan sadece bir yurttaşlar kitlesi mevcuttur. CHP'ye yurttaşlar arasında ayrımcılık yapan bir görüş atfedilemez. Bizim milliyetçiliğimiz hiçbir din ve ırk ayrımı yapmayan bir milliyetçiliktir. Tek kelimeyle haklar ve ödevler cemaati."

16 CHP, 1948, s. 427.

Gazetecinin kendisine CHP'nin azınlıklar konusunda geçmişte sergilediği tutumunun değişip değişmediğini sorması üzerine Said Bekter CHP'nin artık geçmişi değil, bugünü ve geleceği düşünmek istediği cevabını verdi.[17] Resmî makamların azınlıklara karşı gösterdiği bu yeni olumlu yaklaşım eğitim alanına da yansıdı. İlkokul çağındaki çocuklar için İstanbul'da açılan akşam kurslarına azınlıkların da çocuklarını gönderme talepleri kabul edildi.[18] 1948 yılında Yahudi okullarında Yahudi dini ve tarihiyle ilgili derslerin müfredata dahil edilmesine izin verildi.[19] Ayrıca 1937 yılından beri Millî Eğitim Bakanlığı'nın bir yetkilisinin denetimi altında olan azınlık okulları 17 Temmuz 1949 tarihinden itibaren yönetim açısından tamamen bağımsızlaştılar.[20]

Azınlıklar ile resmî makamlar arasında gelişmeye başlayan bu olumlu ilişkiler her alana yayılmaya başladı. Cumhuriyet tarihinde ilk kez iki vali Yahudi cemaati yöneticilerini ziyaret etti. 1948 yılının Mayıs ayında İzmir Valisi Osman Şükrü Adal İzmir cemaatini ziyaret ederek yöneticilere Türkiye Yahudilerinin herkesle aynı haklara sahip eşit vatandaşlar olduklarını söyledi ve herhangi bir şikâyet veya arzuları olması halinde kendisine başvurmalarını istedi.[21] Benzer bir şekilde Ankara Valisi Avni Doğan da *Pesah* (hamursuz) bayramı vesilesiyle Ankara sinagogunu ziyaret etti. Burada cemaat yöneticileriyle

17 A. Benaroya, "Un entretien avec son candidat Sadi Bekter", *L'Etoile Du Levant*, 15 Ekim 1948 / "Turkish government rejects racial or religious discrimination", *JTA Bülteni*, 17 Kasım 1948, s. 5.

18 "Ekalliyet okullarında akşam kursları", *Tanin*, 20 Aralık 1945.

19 "Jewish religion may be included in Turkish school curricula", *JTA Bülteni*, 10 Eylül 1948, s. 1.

20 "Jewish schools in Turkey will no longer be supervised by Moslem government official", *JTA Bülteni*, 17 Temmuz 1949. 1950 yılından itibaren azınlık okullarında ders veren Türkçe, tarih ve coğrafya öğretmenlerinin maaşlarının azınlık cemaatleri yerine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ödenmesi kararlaştırıldı.("Turkish government to pay some teachers", *JTA Bülteni*, 1 Şubat 1950, s. 4.) Millî Eğitim Bakanlığı 1951 yılında cemaat okullarında İbranicenin öğretilmesine de izin verdi. ("Turkish ministry of education authorises Jewish schools to teach Hebrew", *JTA Bülteni*, 9 Kasım 1951, s. 4.)

21 "Turkish governor pays first visit to Smyrna Jewish Community", *JTA Bülteni*, 5 Mayıs 1948, s. 6.

yaptığı görüşmede Türkiye Yahudileri için beslediği iyi duyguları dile getirdi. Daha sonra cemaat başkanı Vali'yi evinde ağırladı.[22] Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı seçilmesinden kısa bir süre sonra Hahambaşılığı ziyaret eden iki görevli cemaat liderlerine Gökay'ın Yahudilere karşı beslediği iyi duyguları iletti. Görevliler Hahambaşılık Ruhanî Reisi Rafael Saban ve Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano'ya resmî makamların cemaatin faaliyetleriyle ilgilendiklerini ve herhangi bir şikâyetleri varsa bildirmelerini istediler. Bu ziyaret cemaat liderleri nezdinde büyük bir sevinç yarattı.[23] Fahrettin Kerim Gökay Galata Yahudi cemaatine ait Halk Dispanseri'nin açılış töreninde de hazır bulundu. Konuşmasında Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşların Anayasa'da yazılı olduğu üzere eşit hak ve özgürlüklere sahip olduklarını belirtti.[24]

1946 yılında başlayan bu yeni dönemde cemaat elitlerinin, CHP ve geçmişteki uygulamasına bakışları uzlaşmacıydı. Bunun en iyi örneği 1920'li yıllarda TBMM'de Stenografi hocalığı yapan, *L'Etoile Du Levant*'ın başyazarı Avram Benaroya'nın başyazısıydı. Benaroya gazetesinin tesadüf eseri Lozan Antlaşması'nın yıldönümünde yayın hayatına başladığına dikkati çekti. İsmet İnönü'nün Lozan Konferansı'nda Yahudilerden "sadık vatandaşlar" olarak söz etmesini hatırlatarak Yahudilerin her zaman Türkiye Cumhuriyeti'ne sadık olduklarını vurguladı. Geçmişte hazin olaylar cereyan etmesine rağmen böyle bir geçmişi tekrar karıştırmanın bir şeye yaramayacağını, tam aksine olumsuz sonuçlar yaratacağını hatırlattı. Başyazılarıyla Yahudilerle Türkler arasındaki bağları canlandırmak ve güçlendirmek için çaba harcayacağını vurguladı.[25]

---

22 "La vijita del Vali de Ankara al templo Israelita de esta ciudad", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1948, s. 336.

23 AJA, MS361 koleksiyon H332 kutu, 3 sayılı dosya, "For the information dept" başlıklı tarihsiz belge.

24 "Vali Ord. Prof. Gökay'ın huzurunda Galata Musevi cemaatinin Halk Dispanseri salı günü törenle açıldı", *Türkiyenin Sesi*, 9 Şubat 1950.

25 A. Benaroya, "A propos de Lausanne. Paisibles, fidèles et loyaux", *L'Etoile Du Levant*, 24 Temmuz 1948.

Yahudi Cemaatinin CHP'ye Bakışı ve 1946 Seçimleri

DP'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'nin demokratik ve özgür bir ortama adım atmasına ve CHP'nin azınlıklara karşı daha kucaklayıcı bir tavır takınmasına rağmen Yahudiler, diğer azınlıklar gibi, Tek Parti dönemindeki ayrımcı siyasetten dolayı CHP'ye karşı içten içe öfke beslediler. İzmir'in Karataş mahallesinde bir bakkalda geçen sıradan bir olay bu ruh halinin bir tezahürüydü. Bir Yahudi çocuk CHP'li Haydar Rüştü Öktem'in sahibi olduğu *Anadolu* gazetesinin bir yazarını bakkala gösterip "bu halkçının biridir, onu niye dükkâna sokuyorsun?" diye sorar. Bu olaya sütunlarında yer veren *Anadolu*'da şu yorum yapılır:

> "Bunu yapanlar kimdir malûm: Şüphesiz aileleri efradı.. Yani bir gözü Filistin'de, bir gözü Amerika'da. Aklı parada, ahlâkı pazarda, ruhu boşluklarda bir aile..
>
> Belki de pasaport muamelesine hazırlanmış, eşyasının yarısını çoktan satmış bir aile..
>
> Gider ayak bir fesadın tohumunu ekmek üzere şerefli Türk vatandaşlığı haklarını oynıyan bir yarı beynelmilel bezirgânlar gurubu..
>
> Bu memlekete ahtapotlaşmış mideleriyle yapışıp da karınları doyunca hemen boşanıp uzaklaşıverecek insanlardan bir zümre..
>
> Varlık vergisi muhalifleri..
>
> Çocuklarına ve muhitlerine bile Türkiye'de muhalefet ruhunu işte böyle aşılıyorlardı. Ben halis bir Türküm. Fakat ırkçı değilim. İnsanlık anlayış ve sevgim de geniştir. Daima ileri ve müsamahalı olmağa çalıştım. Musevî vatandaşı da ancak bu memlekete ve bu cemiyete karşı olan sevgi, hüsnüniyet ve hizmetleriyle ölçerim. Fakat şu küçük çocuğun devamlı bir telkin altında benimsediği fikirlerin bizim için parti mücadelelerimiz için ihtiva ettiği karanlık hakikate, habis ve kundakçı ruha baktım da azap duydum.
>
> Fakat emin olsunlar; ne o tarafa, ne de bu tarafa çelme ata-

mıyacaklar. Varsın bütün Musevî çocukları, sokakları doldursun ve bizi göstererek;

- Naldo, Halkçi!.

Desinler.. Bu toprağın hakikî sahibi biziz."[26]

Bu bastırılmış öfkenin kendini belli etmesi için ilk genel seçimlerin yapılmasını beklemek gerekiyordu. 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılacak genel seçimler için CHP azınlık cemaatleri ileri gelenleriyle temas kurup cemaatin önde gelenleri arasından seçilecek kişileri milletvekili adayı olarak göstereceğini belirtti ve azınlıklardan oylarını CHP'ye vermelerini istedi.[27] Bunun üzerine Ermeni asıllı Berç Türker, Yahudi asıllı Avram Galanti, Rum asıllı Kaludi Laskari ve Dr. Kukulis CHP'nin İstanbul listesinden aday gösterildiler.[28] DP de milletvekili adayı göstermek üzere Yahudi cemaati liderlerinden isim tavsiye etmelerini istedi. DP yetkilileri ile cemaat liderleri arasında düzenlenen ve toplantıya katılan kişilerden birinin İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bilgi sızdırdığı sonradan anlaşılan gizli bir toplantıda, liderler avukat Salamon Adato'yu tavsiye etmeye karar verdi.[29] Cemaat ileri gelenlerinden Prof. Dr. Mişon Ventura ise bağımsız aday olarak seçime katıldı.[30] Başvekil Şükrü Saracoğlu'nun bir seçim konuşması CHP'nin Tek Parti döneminde sergilediği milliyetçi tavrın pek değişmediğini gösteriyor. Saracoğlu CHP'yi, "Halk Partisi milliyetçidir, yani Türk'tür. Ben Türk'üm diyen adama Türk muamelesi, ben Türk değilim diyen adama da sadece misafir muamelesi yapılır" şeklinde tarif etti. Bu tarif ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişmesini özetleyen konuşmasında yer alan, "Fer-

26 "Bir sözdeki on hakikat", *Anadolu*, 26 Mayıs 1947. Burada kullanılan "Naldo" kelimesi yanlış yazılmıştır. Doğrusu "Nalo" olacaktır. "Nalo" Türkiye Yahudilerinin konuştukları İspanyolcada "işte" anlamına gelir.

27 "Şehrimizde seçim faaliyeti", *Vatan*, 15 Temmuz 1946.

28 "CHP adayları" *Tasvir*, 19 Temmuz 1946.

29 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1, AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, İzak Altabev'in AJC Avrupa bürosuna 18 Mayıs 1954 tarihinde yaptığı ziyaretin ardından hazırlanan tarihsiz bilgi notu.

30 "Adayların serbest kürsüsü", *Tasvir*, 19 Temmuz 1946.

manlı ve imtiyazlı şirketleri birer birer satın aldık ve perişan halde bulunan bu varlıkları işler bir hale getirmeğe çalıştık. Harbin boşalttığı yerleri Türk çocukları birer birer işgal ettiler ve daha fazlasını yapmağa başladılar" sözleri[31] CHP'nin Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında gayrimüslim yurttaşlara karşı uyguladığı ayrımcı siyaseti hatırlattığından azınlık çevrelerinde pek hoş bir etki bırakmadı. Seçim propagandası konuşmaları sırasında DP'nin CHP'ye yönelttiği belli başlı eleştiri konularından biri Varlık Vergisi'ydi. Propaganda faaliyetleri sırasında "DP'ye oy verin; ödediğiniz Varlık Vergilerini size geri vereceğiz" şeklinde konuşmaların yapılması üzerine *Vakit*, Varlık Vergisi Kanunu'nun TBMM'de müzakeresi sırasında DP kurucularından Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan, Fuad Köprülü ve Yusuf Tingirşenk'in kanunun kabulü için oy kullandıklarını hatırlattı.[32] Bu hatırlatmaya rağmen DP seçim konuşmalarında Varlık Vergisi konusunu hep gündeme getirdi. Celâl Bayar İzmir'de yaptığı konuşmada Varlık Vergisi uygulamasını şu sözlerle eleştirdi:

> "Varlık Vergisi'ne gelince mali emniyeti içte ve dışta sarsan, devlet haysiyetine dokunacak muamelelere yol açan ve türlü kötü tatbikatile hatırlarında acı izler bırakmış olan böyle bir vergiye başvurmaktan ise vaktinde normal ve âdil vergiler bulmak yoluile Varlık Vergisi'nden elde edilen paraların temini pek mümkündü. Kanaatimiz şudur ki, Varlık Vergisi gibi, tarihte görülmeyen bir vergiye başvurmak asla zaruri değildir."[33]

Hükümetin Balıklı Rum Hastahanesi'ni Rum cemaatine iade etmesinin yarattığı çok olumlu etki nedeniyle Rum seçmenlerin CHP lehine oy kullanacakları ve cemaatten iki milletvekili seçtirecekleri ileri sürüldü.[34] Ancak bu haberlere rağmen azınlıklar 1946 seçiminde kitlesel bir şekilde DP'ye oy verdiler. Bunun sonucunda Salamon Adato ve Rum asıllı Vasil Konos

31 "Başbakanın radyodaki seçim nutku", *Vatan*, 9 Temmuz 1946.

32 "Varlık Vergisi", *Vakit*, 15 Temmuz 1946.

33 "Celal Bayar'ın nutku İzmir'de", *Vatan*, 16 Temmuz 1946.

34 "İstanbul Rumları CHP'yi tutacaklardır", *Vakit*, 18 Temmuz 1946.

– Baba!.. Neye Halk Partisine rey vermedik?
– Varlik vergisi verdik, bir de rey mi verecektik...
Karikatür, 12 Eylül 1946

DP'den İstanbul milletvekili seçildi. CHP'den adaylıklarını koyan diğer azınlıklarsa seçilemediler.[35]

Salamon Adato'nun milletvekili seçilmesi azınlıklar açısından olumlu bir gelişmeydi. 1938 yılından beri azınlıklara ait vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce atanan ve şaşmaz bir şekilde azınlık cemaatleri içinde en az sevilen kişiler arasından seçilen bir mütevelli tarafından yönetilmekteydi.[36] Salamon Adato tarafından TBMM'ye sunulan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda bir değişiklik yapılmasını öngören kanun teklifinin kabul edilmesiyle birlikte azınlıklara ait vakıfların yönetim şekli de değişti. Azınlık cemaatlerine ait vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından atanacak mütevellilerin yerine cemaat içinden seçilecek mütevelliler tarafından yönetilmelerine izin verildi. Vakıflar Kanunu'nun 24. maddesinde yer alan "mülhak vakıfların iradlarının aslından yüzde beş kontrol hakkı alınarak Umum Müdürlükçe irad kaydolunur" hükmü de iptal edildi.[37] Bu kanunun kabul edilmesi azınlıklar arasında büyük bir sevinç yarattı. Ermeni cemaati ileri gelenlerinden biri bu değişikliği yeni bir

35 "DP adayları kazandı", *Akşam,* 24 Temmuz 1946 ve TBMM (1994), s. 159. Vasil Konos TBMM'ye katılmadan 31 Temmuz 1946 tarihinde milletvekilliğinden istifa etti. (TBMM (1994), s. 159.) 4 Nisan 1947 tarihinde İstanbul'dan seçilecek milletvekilleri için yapılan ara seçimlerde,ise Rum cemaatini temsilen Nikola Fakaçelli CHP'den milletvekili seçildi.

36 NARA, 16 Haziran 1949 tarih ve 867.404/6-1649 sayılı belge.

37 31 Mayıs 1949 tarih ve 5404 sayılı "Vakıflar Kanunu'nun muaddel birinci maddesinin mulhak vakıflara ait hükmünün değiştirilmesine ve 24üncü maddesinin kaldırılmasına dair kanun", *Düstur,* 3. Tertip C. 30, s. 1083.

patriğin seçilmesinden daha da önemli bir olay olarak değerlendirdi.[38]

Azınlıkların Kamu Hizmetlerinde Çalıştırılmaları

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki ekonomik politikanın amacı yabancı sermayeli şirketleri ve bu şirketlerin yerine getirdikleri hizmetleri millileştirmekti. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra bir yandan Türkiye'nin yavaş yavaş devletçi bir iktisadi politikadan serbest piyasa ekonomisine geçmesi, diğer yandan içinde bulunduğu ekonomik koşullardan ötürü dış malî yardıma ihtiyaç olması nedeniyle CHP Tek Parti döneminde uyguladığı milliyetçi ve devletçi politikayı terk etti. 1949 yılının ortasından itibaren hizmet ve altyapı inşaatları ihalelerine yabancı sermayeli şirketlerin katılmalarına izin verildi. İhaleleri yabancıların kazanmaya başlamalarıyla birlikte Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına hâkim olan "yabancıların Türkiye'yi sömürdükleri" endişeleri Türkiye'nin siyasi ve toplumsal elitlerinin zihinlerinde tekrar canlandı.[39]

Bu nedenle CHP'nin 1946 yılından itibaren azınlıklara karşı sıcak bir yaklaşım sergilemesine ve Tek Parti döneminde gayrimüslim yurttaşların KIT, kamu hizmetleri ve üniversitelerde memur olmalarını engelleyen siyasetin uygulamadan yavaş yavaş kalkmasına rağmen bu ayrımcı zihniyet tamamıyla yok olmayıp varlığını başka bir şekle bürünerek sürdürdü. 1948-49 yıllarında karayolu, liman, havaalanı inşaatı gibi müteahhitlik hizmetleri veren şirketlerle Marshall Yardım Planı[40] çerçevesin-

---

38 "Turkey grants rights to religious minorities", *JTA Bülteni*, 12 Haziran 1949, s. 6 / NARA, 16 Haziran 1949 ve 867.404/6-1649 sayılı belge.

39 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, Records Group 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, 31 Mayıs 1950 tarih ve "Turkey May 1950" başlıklı rapor, s. 3-4.

40 Marshall Planı adını General George C. Marshall'dan aldı. General Marshall Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta, II. Dünya Savaşı'nın yıkımından geçmiş Avrupa'ya ABD'nin ekonomik yardım yapması fikrini ileri sürdü. Bunun üzerine 2 Nisan 1948 tarihinde başkan Truman Avrupa ülkelerine ekonomik yardım yapılmasını öngören bir planı kabul etti. Bu plan 1 Nisan 1948 tarihinden 30 Haziran 1952 tarihine kadar sürecek dört yıllık bir süreyi

de büyük ölçekli taahhütleri olan yabancı sermayeli şirketlere, ilgili bakanlık veya KIT'ler gayriresmi birer genelge yolladı. Genelgede müteahhitlerden çalıştıracakları Türk personelin seçimi sırasında gayrimüslim vatandaşlar ile Türkiye'de yerleşik yabancı uyruklu kişileri seçmemeye dikkat etmeleri "rica" edildi. Bu kısıtlama geçici olarak Türkiye'de çalıştırılacak yabancı personele ve Türkiye'de yerleşik ticari ve sınai faaliyetlerde bulunan yabancı sermayeli şirketlerin personeline uygulanmadı. Bu genelgeyle uygulanmaya konulan kısıtlama hiçbir zaman resmileştirilmedi ve kamuoyuna açıklanmadı.[41] Bu genelgenin uygulanması sırasında işe alınacak olan gayrimüslimler sayısal bir kotaya tâbi tutuldu. Bu kota hesaplanırken esas alınan ölçü müteahhit firmanın faaliyet gösterdiği kentte yaşayan toplam azınlık nüfusunun kentin toplam nüfusuna oranıydı. Örneğin İstanbul'da yaşayan azınlıklar toplam kent nüfusunun yüzde yarımını oluşturuyorlarsa İstanbul'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bir müteahhitin çalıştıracağı gayrimüslim memur sayısı da şirkette çalışan toplam personel sayısının yüzde yarımını geçmeyecekti. Bu uygulamadaki amaç yabancı sermayeli şirketlerin fazla sayıda gayrimüslim istihdam etmelerini önleyerek Türk toplumu içinde bu şirketlerin gayrimüslimlere daha ayrıcalıklı davrandıkları izlenimini yaratmamaktı.[42] Bir diğer kaygı alınacak personelin çoğunluğunun gayrimüslim olması halinde CHP'nin, ezici çoğunluğu müslüman olan halkın gözünde zor bir duruma düşmesiydi.[43]

kapsıyordu. Her ülkeye ayrılan yardımların %85'i bağışlardan %15'i ise uzun vadeli kredilerden oluştu. ABD Marshall Planı'ndan Türkiye'yi de faydalandırmayı kabul etti ve 4 Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında yardım anlaşması imzalandı. 1948-1952 döneminde yapılan yardım toplam 351 milyon 700 bin dolardı. *(Meydan Larousse*, C. 13, s. 7826).

41 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, Records Group 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, 31 Mayıs 1950 tarih ve "Turkey May 1950" başlıklı rapor, s. 3-4.

42 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, Records Group 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, "Turkey" 19 Ekim 1951 tarih ve "September 1951" başlıklı rapor, s. 5.

43 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, Records Group 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, 31 Mayıs 1950 tarih ve "Turkey May 1950" başlıklı rapor, s. 3-4.

1950 yılında Türkiye Yahudi cemaatiyle ilgili yapılan bir incelemede fevkalâde az sayıda Yahudinin kamu hizmetinde çalıştığı gözlemleniyor. Raporu düzenleyene göre bu durum azınlıklara karşı halen ayrımcı bir siyasetin mevcut olduğunun bir kanıtı.[44] KİT'ler ve bakanlıklarda personel alınırken ırk ve din farkı gözetilmemesi uygulamasına daha çok özerk yönetime sahip kuruluşlarda rastlanıyordu. 1951 yılının Mayıs ayından itibaren de Maliye müfettişliği gibi yüksek dereceli mevkilerde gayrimüslimlere rastlanmaya başlandı. Anayasa din ve ırk farkı gözetmediği halde resmî çevrelerde gayrimüslim vatandaşların çalıştırılmaları konusunda sert bir direnç mevcuttu. Örneğin THY'nin teknik personel alımıyla ilgili olarak gazetelere verdiği ilânlarda başvuru koşulları arasındaki bir şart müslüman olmaktı.[45] Yabancı bir kuruluşun sunucu kadrosu için verdiği ilâna başvuran bir Yahudi genç kız önce işe alındı. Daha sonra sadece Müslüman personelin çalıştırılması gerektiği belirtilerek işten çıkarıldı. Verilen ikinci ilânda da başvuracakların İslâm dinine mensup olmaları gerektiği vurgulandı. Gazeteci Avram Benaroya'ya göre bu tür ayrımcı uygulamalar siyasi iktidarın bir uygulamasından ziyade yönetici elitlerin zihniyetinin ürünüydü.[46]

b) Yahudi Cemaatinin Dünya Yahudi Kongresi'ne Üye Olma Girişimi

Tek Parti döneminde Amerikan Yahudi sivil toplum örgütleri Türkiye'deki Yahudi cemaatiyle çok fazla bir ilişki içinde değillerdi. Türk Yahudi cemaatinin bu kendi kaderine bırakılmış ve dünyadan tecrit edilmiş hali savaşın sona ermesiyle birlikte değişmeye başladı. Bu değişimde 1930'lu yıllarda cemaat başkanlığı görevini yürüten Marsel Franko'nun Amerika'ya yerleşmesi ve Amerikan Yahudi Komitesi'nde (AJC) gö-

44 S. Landshut, 1950, s. 85

45 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, 9 Ağustos 1951 tarih ve "Juillet 1951" başlıklı rapor, s. 4-5.

46 A. Benaroya, "Discrimination", *L'Etoile Du Levant*, 8 Temmuz 1949.

rev alması da etkiliydi. Bu değişimin meydana gelmesindeki bir diğer etken de Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçmesiydi. Bu gelişmelerden ötürü Dünya Yahudi Kongresi (WJC) 1 Mayıs 1947 tarihinde Hahambaşılığa yolladığı mektupta Türkiye Yahudi cemaatinin WJC'ye üye olmasını teklif etti.[47] Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano cemaat yönetiminin bu konuya olumlu baktığı, konuyu hükümete götürüp izin isteyecekleri cevabını verdi.[48] Cemaat yönetimi 25 Haziran 1947 tarihinde Başbakanlığa başvurdu.[49] Ancak bu başvuru reddedildi.[50] Dönemin önde gelen siyasetçileriyle çok yakın ilişkileri olan diş hekimi Sami Günzberg'e göre, resmî makamlar hükümetin Yahudi cemaatinin WJC'ye üye olmasına mutabık olduğu izlenimini vermemek için izin vermemişlerdi. Buna karşılık aynı makamlar cemaat temsilcilerinin WJC ile bire bir görüşmelerde bulunmak üzere ABD'ye gitmelerine karşı değildi.[51] WJC'nin, 1948 yılının Temmuz ayında düzenlenecek Dünya Yahudi Kongresi'ne Türkiye Yahudi cemaatini de davet etmesi üzerine cemaat yönetimi İstanbul Belediye Başkanı'nı ziyaret edip kongreye temsilci göndermek için hükümetten tekrar izin istedi ancak bu izin yine verilmedi.[52] Türk Yahudi basını, resmî makamların bu tavrını eleştirdi.[53] *La Boz De Türkiye* Türkiye Yahudi cemaatinden herhangi bir kişinin kongreye katılamaması karşısında duyduğu hayal kırıklığını başyazısında şöyle dile getirdi:

47 CZA, A/169/1/1 sayılı dosya, WJC'nin 1 Mayıs 1947 tarihli yazısı.

48 CZA, C2/468 sayılı dosya, 25 Haziran 1947 ve 31 Ekim 1947 tarihli mektuplar ve "Daily Digest of World Jewish Congress Activities", *Congress Digest*, 18 Temmuz 1947, s. 264, s. 2.

49 CZA, A/169/3/2 sayılı dosya, 25 Haziran 1947 tarihli belge.

50 CZA, C2/468 sayılı dosya, 29 Ocak 1948 tarihli Dr. Lev Malmanowits imzalı mektup.

51 CZA, dosya A/169/1/1, Sami Günzberg'in WJC'ye yolladığı 12 Mayıs 1948 tarihli yazı.

52 "Turkish Jews apply to government for permission to join WJC", *JTA Bülteni*, 28 Mart 1948, s. 7.

53 Sabetay Leon, "Los Israelitos Turkos deven aproveçarsen de las leyes demokratikas del Pais", *Atikva*, 20 Ağustos 1948 / L.B.D.T., "Dünya Yahudi Kongresi ve Türk Yahudi cemaati", *La Boz De Türkiye*, 1 Ağustos 1948, s. 12-13.

"Konferansın en çok üzerinde durduğu problemlerin (Yahudilerin vatandaşlık hakları, antisemitizm gibi) Türk delegesinin utangaç ve mahçup bir şekilde söz alacağı ve memleketimiz menfaatlerini tehlikeye sokacağı hiçbir mahiyet arzetmediğini kaydetmeğe bile lüzum yoktur.

Türkiye topraklarında Yahudiler dünyadaki diğer ırkdaşlarının vaziyeti aksine, uzun asırlar boyunca, haksızlık, katliam gibi hareketlere maruz kalmak şöyle dursun, bilakis imtiyazlara ve tam vatandaşlık hukukuna sahip olmuşlardır. Türkiye'nin Yahudilere din hürriyetini her zaman tanıması, bu topraklarda antisemitizmin değil, tam tersine karşılıklı anlaşma ve müsamahanın hüküm sürmesi yorulmadan cihana ilân edilecek noktalardır.

Dünya Yahudi kongresinin konferansına iştirak etmiş olsaydı, Türk delegesi kalkıp ta kendi cemaatinin kısa tarihçesini anlatırken işte bu hususlara temas edecek, diğer ekser cemaatlerin, memleketlerinin lehinde söyliyemedikleri şeref dolu sözleri büyük bir samimiyet ve aynı zamanda iftihar ve gururla söyliyecekti. Alenen beyan edilen bu tarzdaki sözleri dünya basını ve bütün Yahudi matbuatı, öbür delegeler için yaptıkları gibi, genişçe yazacak ve tefsir edecekti. Bu hal, asırlardan beri cemaatımızın memleketimize karşı duyduğu sevgi ve minnettarlık hislerini izhar etmesi [göstermesi] ve Hükûmetimizin de dünya karşısında lâyık olduğu haysiyetli mevkiinde bu münasebetle de gözükmesi için büyük bir fırsat olacaktı.

Türk Yahudi Cemaatinin bu konferansta hazır bulunmaması ile iki zararı olmuştur: Birincisi - faydalanmamak ta bir nevi zarara uğramaktır prensibine göre - memleket hesabına yukarıda bahsettiğimiz istifadeleri temin edememesidir. İkincisine gelince: Dünya Yahudi Cemaatları Rus-Yahudilerinin bu konferansta bulunmayışını tabiî karşılamışlardır. Demir perdenin arkasında bulunan her şey gibi, Yahudi cemaatından da bir ses sızmasına imkân yoktur.

Fakat kongre [delegeleri] her halde Türk Yahudi cemaatının bulunmayışına şaşmışlar üzülmüşlerdir. Komünistlerin tahakkümü [zorbalığı] altındaki Balkan memleketlerindeki ve

hatta Arap diyarındaki Yahudilerin delegeleri bu konferansta hazır bulunurken bizim yalnız totaliter Rusya'nın aynı ayarına düşmemiz pek acı değil midir? Ve bu hususta samimi her Türkün müteessir olmamasına imkân var mıdır?"[54]

Bu başyazının en önemli yanı cemaat seçkinlerinin geçmişle ilgili pragmatik yaklaşımlarını yansıtmasıdır. Seçkinler Tek Parti dönemindeki ayrımcı ortamı ve sadece beş yıl önce meydana gelen Varlık Vergisi uygulamasını hiçbir şekilde eleştirmemekte, tam aksine bu geçmişi tarihe gömdüklerini beyan etmektedirler. Ancak bu geçmişi bağışlayıcı ve aklayıcı tavra rağmen resmî makamlar cemaatin bu konferansa temsilci göndermesine izin vermedi. Laik Konsey Başkanı Soriano WJC'ye bunun nedenlerini şöyle açıkladı: Resmî makamlar cemaatin WJC'ye üye olmasının Türkiye'ye sadece avantaj getireceği hususunda hemfikirdi. Bu iznin verilmesi konusunda herhangi bir engelin mevcut olmadığı da bildirilmişti. Ancak aynı makamlara göre hükümet için esas mesele Yahudi cemaatine öyle bir iznin verilmesi değil, böyle bir iznin verilmesi halinde Rum ve Ermeni cemaatlerinin de ileride benzeri taleplerle ortaya çıkmalarına cesaret verecek bir emsal yaratılmasıydı.[55] Bunun üzerine WJC Cemiyetler Kanunu'nu inceledikten sonra Türk vatandaşlarının uluslararası örgütlere üye olmalarını yasaklayan bu kanunun özgürlüğe aykırı olduğunu belirterek kanunun değiştirilmesi için Türkiye'ye baskı yapmayı düşündü, ancak böyle bir hareketin Yahudi cemaatine faydadan çok zarar getireceğini düşünerek vazgeçti.[56] Daha sonra WJC Paris bürosu yöneticisi Alex Easterman BM Genel Kurulu toplantıları vesilesiyle Paris'e gelecek olan Dışişleri Bakanı Necmeddin

54 L.B.D.T., "Dünya Yahudi Kongresi ve Türk Yahudi cemaati", *La Boz De Türkiye*, 1 Ağustos 1948, s. 3, 13.

55 CZA, C2/1723 sayılı dosya, 30 Eylül 1948 tarihli memorandum.

56 CZA, C2/1723 sayılı dosya, 17 Kasım 1948, 18 Kasım 1948, 19 Kasım 1948 tarihli telgraflar, 25 Kasım 1948 tarihli A.L. Easterman imzalı mektup, 26 Kasım 1948 tarihli Necmeddin Sadak'a yazılmış mektup. 15 Aralık 1948 tarihli Nuri Eren'e yazılmış mektup. 5 Nisan 1949 tarihli Nuri Eren'e yazılmış mektup. / CZA, C2/1723 sayılı dosya, 30 Eylül 1948 tarihli memorandum.

Sadak'la bu meseleyi görüşmeye karar verdi ve bu konuda cemaat yönetiminin fikrine başvurdu. Cemaat yönetimi mutabakatını verdi ancak görüşme sırasında cemaatin bu görüşmeyi onayladığından söz edilmemesini talep etti. Ancak Necmeddin Sadak'la yapılması tasarlanan görüşme gerçekleşemedi. WJC, Sadak yerine Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği Basın Ataşesi Nuri Eren'le görüştü. Ancak bu gayri resmî temaslar sonucunda hiçbir olumlu sonuca varılmadı ve cemaat WJC'ye üye olamadı.[57] Cemaat yönetimi de bu konuda siyasi iktidar nezdinde herhangi bir ısrarlı ve takipçi tavır sergilemeyip işi oluruna bırakmayı tercih etti.[58]

c) Varlık Vergisi'nin İadesi İçin Girişimler

1946 yılında Varlık Vergisi'nin anısı belleklerde halen tazeliğini korumakta ve herhangi bir nedenle Varlık Vergisi'ne atıfta bulunulması tartışmalara yol açmaktaydı. Bu duyarlılığı Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in bir konuşmasından sonraki tartışmalarda görebiliriz. Yücel, İzmir CHP Ocağı'ndaki konuşmasında yeni okulların inşa edilmesi için 400 milyon lira lazım olduğunu, bunun da ancak elli yılda temin edilebileceğini belirterek köylüye vergi mükellefiyeti yüklendiğini belirtti ve "Başka çare var mıydı? Bu parayı nereden bulabilirdik?" diye sordu. Bunun üzerine dinleyicilerden biri, "Bu gayet basit bir iştir. Yeni bir Varlık Vergisi çıkararak 400 milyon lirayı bir günde toplarsınız" cevabını verdi.[59] Bu konuşma üzerine Vâ-Nû, vergi yükünün sadece köylüye bindirilmeyip, zenginlerin de vergilendirilmelerini savunan bir köşe yazısı yazdı ve yazısını şöyle bitirdi:

> "Varlık Vergisi bazı haksızlıklara sebeb olmuştur diye kabul edelim; Varlık Vergisi şudur; Varlık Vergisi budur diye kabul edelim; fakat Varlık Vergisini umacı diye nesillere göstererek

57 CZA, C2/1723 sayılı dosya, 19 Ocak 1949 ve 5 Nisan 1949 tarihli mektuplar.

58 Sami Kohen ile 29 Ocak 2000 tarihli görüşme.

59 "İzmir ve Adana'da seçim yüzünden hâdiseler", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1946.

bundan sonra başlanması icabeden adaletli progresif [oranı matrahın çokluğu ile yükselen] vergi usullerine mâni olmaya kalkmıyalım. Elbette milyonerlerin çoğalmasını istemiyoruz; elbette köylüye yapılacak mektepte angaryayı yalnız Mehmetçiğin sırtına yüklemeği de istemiyoruz."[60]

Vâ-Nü'nun bu yazısı azınlıkların tepki göstermelerine yol açtı. Vâ-Nü bu tepkiyi ve kendi tavrını şöyle dile getirdi:

"Irk, mezhep farkı gözetmeksizin, şehir, köy, bölge farkı gözetmeksizin, sınıf farklarını yontucu bir vergi sistemine dimağlarımızı ayarlamalıyız. Bundan bahsedilince, bamteline dokunmuş gibi:

- Tekrar Varlık Vergisi mi? Ne münasebet? diye yerlerimizden sıçramamalıyız.

Yeni 'bir' değil, yeni ve 'mütemadî' bir vergi sistemi ki Mehmetçiği yırtık gömlekli reçber halinde yaşatırken 'bay veya mösyö filânca'yı kolay kolay kazanılan milyonların sahibi kılmasın.

Mehmetçiğin mintanı yamasız, karnı tok olsun! Bay veya mösyö filâncanın frenk gömlekleri şifonyer dolusu ve sofrası rozbifli olsun!

Bizim de bamtelimiz budur."[61]

Bu sıradan ve küçük sayılabilecek olay Varlık Vergisi'nin azınlıkların zihinlerinde yarattığı travmanın aradan geçen üç yıla rağmen canlılığını koruduğunu ve azınlıkların Varlık Vergisi'ne yapılan her göndermeye karşı son derece duyarlı olduklarını göstermesi açısından anlamlıydı. Çok partili demokrasi döneminin başlaması, CHP'nin azınlıklara karşı daha sıcak ve olumlu bir yaklaşım göstermesi, yaklaşmakta olan genel seçimlerde azınlık oylarına talip olan DP'nin Varlık Vergisi'yle haksız bir şekilde fazla tahsil edilen vergileri iade edeceğine dair beyanlarda bulunması, Amerikan Yahudi çevrelerin-

60 Vâ-Nû, "Sabık varlık vergisi ve ileriki progresif vergiler", *Akşam*, 9 Temmuz 1946.

61 Vâ-Nû, "Bir bamteli: Varlık Vergisi!", *Akşam*, 17 Temmuz 1946.

de Varlık Vergisi'nin iade edilebileceği konusunda bir umudun yeşermesine nedendi. Aslında Amerikan Yahudi toplumunun liderleri Tek Parti döneminin sona ermesinden sonra Türkiye'ye ilgi göstermeye başlamış ve BM'nin kuruluşuyla sonuçlanan San Fransisco Konferansı'na katılan Türk heyetine de destek vermeye uğraşmışlardı. Türk heyetindeki gazetecilerin başkanı Falih Rıfkı Atay bu desteği şöyle tarif ediyordu:

> "1945'de San Fransisco'da iken pek büyük nüfuz ve teşkilâtları olan Amerika Yahudiliğinin, Sovyetler bizden Boğazları ve Doğu vilayetlerini istedikleri zaman davamızı halk efkârına [kamuoyuna] duyurmak için ne kadar ciddi yardımda bulunduğunu mürahhas heyetinde basın temsilcilerinin başkanı olmak sıfatı ile şahsen pek yakından görmüşüzdür."[62]

Türkiye'nin ABD'den malî yardım talep etmesi üzerine de Amerikan Yahudi toplumu liderleri talep edilen malî yardımın Varlık Vergisi Kanunu'yla tahsil edilen vergilerin iadelerinin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak kabul edilmesi için çaba harcamaya başladılar. Bu çabaların başını 1945 yılına kadar Laik Konsey başkanlığı ve üyeliği görevlerinde bulunan daha sonra da ABD'ye yerleşip Amerikan Yahudi Komitesi'nin (AJC) üst düzey yönetiminde yer alan Marsel Franko çekti. AJC arşivlerinde bulunan "Mr. Franco'dan geldi, Ağustos 1945" ibaresini taşıyan 20 Temmuz 1945 tarihli raporda, Türkiye'de değişmekte olan siyasi konjonktür değerlendiriliyor ve Varlık Vergisi'nin iadesi yolunda bir karar çıkarılması konusunda Amerikan ve Türk kamuoylarını etkilemek için şu hareket planı teklif ediliyordu:

> "Türkiye'de hâkim olan diktatörlük rejimi tarihinde, ilk kere Varlık Vergisi skandalı ile ilgili bir muhalefet açıkça dile getirildi. Sabık başvekil Celâl Bayar, CHP'nin kamuoyuna kapalı bir toplantısında (yani dört atanmış azınlık milletvekili haricinde tüm Parlamento) saldırının başını çekti. Bayar Varlık Vergisi sırasında tahakkuk edilen vergilerden en yüksek olan-

62 Falih Rıfkı Atay, "Türk-İsrail münasebetleri", *Dünya*, 9 Kasım 1955.

ların tekrar gözden geçirilmeleri için bir oylama yapılması kararının alınmasını sağladı; ancak Varlık Vergisi'nin hükümet tarafından desteklenmesini bir parti disiplini meselesi haline getiren Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün şahsi müdahalesiyle bu karar hükümsüz kılındı. Basına uygulanan baskıya rağmen iki gazete Varlık Vergisi ve uygulamasına karşı ısrarla protestolarda bulundu. Bunun üzerine her iki gazete uzun bir süre kapatıldı.[63] CHP'nin bir kesimi ile entelijensiyanın en önemli bir bölümü, nesnel davranma ve adaletin sağlanması saikleriyle hareket etmemekte, salt hükümete karşı sağlam bir muhalefet platformu teşkil ettiğinden Varlık Vergisi'ne karşıydı. Bu kesimde [bizim için] potansiyel bir müttefik mevcuttur. [Varlık Vergisi'nden] sorumlu olan hizbin itibarı düşmüştür. Yakın bir gelecekte cereyan edecek uluslararası gelişmelerin baskısı altında pek muhtemelen görevinden alınacaktır. Azınlık karşıtı siyasetin esas müsebbibi olan aynı Cumhurbaşkanı altında bile olsa, bundan sonra iktidarda bulunacak olan herhangi bir kişi, şu anda başvekil olan kişiden daha kötü olamaz. Aşağıda süratle alınması tavsiye edilen hareket planını bulacaksınız:

(a) dostane ancak kararlı bir üslûpta yazılmış ve ezici bir çoğunluğu Yahudi olmayan senatör, kongre temsilcileri, gazeteci veya yayınevi sahipleri gibi adları Amerikan kamuoyunda tanınmış kişilerin imzalayacakları bir çağrı metninin kaleme alınması,

(b) bu çağrı metninin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye telgrafla yollanması. Metnin bir kopyasının, uygun yorumlar eklenerek, Washington'daki Türkiye Büyükelçisi'ne verilmesi,

(c) on beş gün içinde cevap alınmadığı veya herhangi bir gelişme olmadığı takdirde Amerikan kamuoyunun konuya dikkatinin çekilmesi için *The New York Times*'a mektuplar yollanması. Mektupların BBC ve OWI tarafından Türkiye'de de yayımlanmalarının sağlanması,

(d) bu girişimlere eşzamanlı olarak kurucuları Yahudi ol-

63 Bu gazetelerden biri *Vatan*, diğeri de muhtemelen *Tan*'dı. Bkz. O. Murat Güvenir, 1991, s. 101-102, 142-143.

mayan ve insan haklarını savunan bir sivil toplum teşkilâtının, Türkiye'yi yöneten ve sayılarının bin veya iki bin civarında olduğu tahmin edilen kişilere mektuplar göndermesi. Bu kişilere gönderilecek mektuplarda geçmişte azınlıklara ve yabancılara karşı uygulanan yanlış siyaset yüzünden meydana çıkmış olan talihsiz duruma işaret edilmesi,

(e) yeni gelişmeler için "bekle ve gör" siyasetinin uygulanması."[64]

Bu rapor AJC'ye sunulduktan bir süre sonra Marsel Franko AJC yöneticileri ile iki kere görüştü. İlk görüşmede sunduğu hareket planı konusunda tavsiyelerde bulundu.[65] Avrupa Yahudi cemaatleri liderlerinin katıldıkları ikinci görüşmede de AJC liderlerinden Varlık Vergisi'nin iadesi için Türkiye nezdinde ısrarlı bir şekilde kulis ve telkin faaliyetleri sürdürmelerini istedi.[66] AJC yönetimi Varlık Vergisi'nin iadesi konusunda Türkiye'ye baskı yapmalarını sağlamak için kongre üyelerini de etkilemeye çalıştı. Bunun için Florida eyaleti senatörü Claude Pepper'in dışişlerinden sorumlu danışmanıyla temasa geçti.[67] Danışman konuya son derece sıcak baktı ve AJC'nin tasarladığı gibi simgesel bir meblağın iadesinin talep edilmesi yeri-

64 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 20 Temmuz 1945 tarihli rapor, s. 1-2. Celâl Bayar'ın CHP içinde yaptığı ve Varlık Vergisi'ni eleştirdiği konuşmayı başka bir kaynak da teyit etti. Bkz. AJA, MS361 koleksiyon, H332 sayılı kutu, 9 sayılı dosya, 6 Mayıs 1947 tarihli "Aide-Mémoire on Turkey supplement # 1" raporu, s. 5.

65 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", AJC'den Max Gottschalk'ın Dr. John Slawson'a yolladığı 6 Ağustos 1945 tarihli not.

66 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", AJC'nin 8 Ocak 1946 tarihli toplantı notları.

67 AJC'nin özellikle Claude Pepper ile temas kurmasının nedeni muhtemelen Pepper'in 1945 yılının Ekim ayında Türkiye'yi ziyaret etmesi, Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Şükrü Saracoğlu ve Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer'le görüşmesiydi. AJC herhalde Pepper'in bu kişilerle görüşmesi ve Türkiye'yi ziyaret etmesi nedeniyle konuya ilgi duyacağını varsaydı. Ancak senatörün Türkiye ziyaretiyle ilgili olarak Florida Devlet Üniversitesi'ndeki Claude Pepper Kütüphanesi'ndeki arşiv belgelerinin taranmasında senatörün Türk hükümeti temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde Varlık Vergisi konusuyla ilgili herhangi bir demecine rastlanmadı.

ne önemli tutarda bir meblağın iade edilmesi gerektiğine inandığını söyledi. Türkiye'den tüm gayrimüslim vatandaşların temel özgürlüklerini teminat altına alacak yasaların çıkarılmasının da talep edilmesini istedi.[68]

Marsel Franko'nun ilk girişiminden bir yıl sonraki temaslarında daha kararlı ve ısrarcı bir çizgiye kaydığı belliydi. Franko, AJC'ye ilk teklif ettiği yumuşak yaklaşımın o tarihte geçerli siyasi ortam çerçevesinde hazırlandığını, ortamın değişmesi üzerine sınırlı olmak kaydıyla, daha kararlı bir üslûpla hazırlanacak bir beyanat verilmesinin artık mümkün olabileceğini bildirdi. Varlık Vergisi'nin iadesi için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yollanması tasarlanan çağrı metninin yollandığı tarihe denk gelecek bir zamanda Amerikan kamuoyuna hitaben açık bir çağrıda bulunulmasını önerdi. Senatör Claude Pepper'in Amerikan kamuoyuna beyanat vermeyi kabul etmesi halinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yollanacak mektubun başka bir kişi tarafından imzalanması gerektiğini belirtti. Bu beyanatla güdülecek amacın ABD'nin konuyla ilgili dostane yaklaşımının bir kere daha kararlı bir şekilde gösterilmesi olduğunu vurguladı. Marsel Franko Amerikan kamuoyuna yapılmasını teklif ettiği ve kendisinin kaleme aldığı basın açıklamasının taslağında oldukça sert bir dille Türkiye'ye çatıyordu:

> "ABD'den malî yardım talep etmekte olan Türkiye'nin geçmişi temiz değildir. Türkiye'nin önce kendi evini temizlemesi gerekir. Varlık Vergisi sırasında vergisini ödeyemeyen mükelleflerin gönderildikleri Aşkale ve Sivrihisar çalışma kampları Almanya'daki Dachau ve Buchenwald temerküz kamplarının Türk eşdeğerleridir. Dış müdahalelere karşı duyarlılığı bilinen Türkiye'nin Varlık Vergisi'ni dahili bir mesele olarak gördüğü takdirde, ABD'nin millî çıkarları açısından hangi dış ülkenin ABD'nin siyasi desteğine mazhar olacağı da ABD'nin dahili bir meselesi olacaktır."

68 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", Marcus Cohn'un Dr. Simon Segal'a gönderdiği 12 Nisan 1946 tarihli mektup.

Marsel Franko Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yollanması tasarlanan mektubun gönderileceği tarihte bir basın toplantısı ve Amerikan Senatosu'nda bir açıklama yapılmasını, ayrıca mektubun *The New York Times*'a gönderilmesini tavsiye etti.[69]

Bu gelişmeleri takiben, cemaat liderlerinin düşüncelerini öğrenmek amacıyla bir AJC yöneticisi Türkiye'yi ziyaret etti. Ziyaret izlenimleri olumsuzdu. Varlık Vergisi'nden sonra cemaatin malî durumu epey zayıflamıştı; sadece İstanbul'da yardıma muhtaç durumda altı bin beş yüz Yahudi yaşamakta ve ihtiyaçları da cemaat tarafından karşılanmaktaydı. Varlık Vergisi yüzünden birçok Yahudi tüccar iflas etmişti, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra bu tüccarların bir kısmı tekrar ticarete atılıp eski servetlerine kavuşabilmişti. Cemaat liderlerine göre artık basında antisemitizme veya yabancı düşmanlığına rastlanmıyordu; cemaat resmî makamlarla daha iyi ilişkiler içindeydi ve meseleleri daha kolay bir şekilde hal edilebiliyordu. Cemaat liderlerine göre Varlık Vergisi'nin meydana getirdiği zararın herhangi bir şekilde telafi edilmesi ve hükümet tarafından tazmin edilmesi konusunda bir çözüm mevcut değildi.[70]

Cemaat liderlerinin bu kanaatlerine rağmen AJC, Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Amerikan Temsilciler Meclisi nezdinde Varlık Vergisi'nin tazmin edilmesi yönündeki girişimlerini sürdürdü. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye göndermeyi tasarladığı çağrı metninin taslağını Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na göstererek böyle bir girişim karşısında görüşlerinin ne olabileceğini sordu. Bakanlık Türkiye'nin komünist bloka kayma ihtimalinden söz etti. Böyle duyarlı bir ortamda Türk resmî çevreleri nezdinde ABD'ye karşı husumet yaratacak veya Türkiye'nin ABD'ye karşı tavır almasına neden olacak bir girişimden kaçınılmasını ve Moskova Konferansları'nın sonu-

69 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 20 Nisan 1946 tarihli imzasız belge.

70 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", Max Gottchalk'ın 3 Aralık 1946 tarihinde AJC Dışişleri bölümüne yolladığı "Interim report" başlıklı belge.

cunun beklenmesini tavsiye etti. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, AJC'ye verdiği cevapta Varlık Vergisi ile ilgili resmî bir görüş beyan etme zorunluluğu halinde, Türkiye'nin komünist bloka kayması kaygısından ötürü, Varlık Vergisi'nin iadesi görüşüne çok fazla yakınlık göstermeyecek bir beyanatta bulunacağını bildirdi.[71]

Bu konuyla ilgili olarak AJC içinde yapılan müzakerelerde, AJC'nin Varlık Vergisi konusunda beyan edeceği görüşlerin Başkan Harry S. Truman'ın izlediği dış politikaya muhalif çevreler tarafından, Truman'a yönelik eleştirilerde malzeme olarak kullanılma ihtimalinden endişe edildiği belirtildi. Bu ihtimali göz önünde tutan AJC, Varlık Vergisi'ni gündeme getirerek Başkan Truman'a karşı kullanılabilecek bir sorunu ortaya atan bir örgüt durumuna düşmemek gerektiği konusunda hemfikirdi. Müzakerelerde Varlık Vergisi konusunun sadece Başkan Truman'ın izlediği dış politikayla mutabık olan ve Türkiye dostu olarak kabul edilen kongre üyeleri ile senatörler tarafından dile getirilmesi ve Amerikan dış politikasıyla ilgili tartışmalara bir de "Yahudi meselesi"nin eklenmemesi gerektiği sonucuna varıldı. Varlık Vergisi'nin gündeme getirilmesi durumunda bunun Türkiye'deki Yahudilere faydadan ziyade zarar getirebileceği de hesaplandı.[72]

AJC'nin bu girişimleri sürerken Türkiye, 11 Mart 1947 tarihinde IBRD ve IMF'ye üye oldu ve malî yardım için ABD'ye başvurdu. Başkan Truman da 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'den Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400 milyon dolar (300 milyon Yunanistan + 100 milyon Türkiye) yardım verilmesinin onaylanmasını talep etti.[73] Türkiye'ye malî yardım yapılması tasarısının gündeme gelmesi üzerine AJC Başkanı Dışişleri Bakanı Dean Acheson'a bir mektup yolladı. Mektupta önce Tek Par-

71 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", J. Benson Saks'ın 20 Şubat 1947 tarihinde Dr. John Slawson'a yolladığı mektup.

72 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey". J.Benson Saks'ın 20 Mart 1947 tarihinde AJC'den Simon Segal'e yolladığı mektup.

73 Oral Sander, 1979, sh. 21.

ti döneminde azınlıklara karşı yürütülen ayrımcı siyasetin bir özeti verildi. Lozan Antlaşması'yla korumaya alınan azınlık haklarının tamamının ihlâl edildiği belirtildi. AJC Başkanı mektubunda Türkiye'nin talep ettiği malî ve siyasi desteğin demokrasinin tam anlamıyla uygulanması halinde verilmesini tavsiye etti. Varlık Vergisi'nin gayrimüslim yurttaşlarda meydana getirdiği ekonomik sefaletin hemen düzeltilmesi gerektiğine işaret etti. Bunun için de, kısmî dahi olsa, haksız yere tahsil edilen Varlık Vergisi'nin iade edilmesinin Türkiye'nin ırk ve din ayrımı gözetmeksizin tüm yurttaşlarına karşı adil ve eşit davranma yönünde ilerlediğinin hem bir işareti anlamını taşıyacağını, hem de yerinde bir karar olacağını belirtti.[74] Amerikan Dışişleri Bakanlığı mektuba verdiği cevapta Amerika'nın hiçbir tür ayrımcılığı onaylamadığını defalarca belirttiğini hatırlattı. Ancak buna rağmen Amerikan dış politikasının başka ülkelerin içişlerine karışmama ilkesi gereğince geçmişte cereyan eden bu ayrımcı uygulama onaylanmadığı halde Türkiye'de yerleşik Amerikan vatandaşı olmayan gayrimüslimler için Türk hükümetine herhangi somut bir teklifin de yapılmayacağını belirtti. Dahası 1946 yılında yapılan genel seçimlerde gayrimüslimlerin hem DP, hem de CHP'den aday oldukları ve artık kendilerine ait gazete ve okullara sahip oldukları hatırlatılarak durumun geçmişe kıyasla iyileştiğine dikkat çekti.[75] AJC Başkanı bu cevaba rağmen Varlık Vergisi'nin iadesi konusunda ABD'nin Türkiye'ye baskı yapması teklifini tekrarladı.[76] Amerikan kamuoyunu etkileyip Kongre'nin Türkiye'ye baskı yapmasını isteyen ancak sonuçsuz kalan bir diğer talep de New York Protestan Konseyi'nden geldi. Bu kuruluş Türk hükümetinin Varlık Vergisi'nden dolayı haksızlığa uğrayan vatandaşlarına uzun vadeli, düşük faizli Hazine tahvilleri vermek suretiyle bu haksızlığı kısmen veya tamamen tazmin etmesini teklif etti.[77]

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nı etkilemeye çalışan bu kulis

74 NARA, 26 Mart 1947 tarih ve 867.4106/3-2647 sayılı belge.

75 NARA 867.4016/3-2647 sayılı belge. Tarih okunamadı.

76 NARA, 15 Nisan 1947 tarihli ve 867.4016/4-1547 sayılı belge.

77 "Minorities in Turkey", *The New York Times*, 13 Mayıs 1947.

faaliyetleri hiçbir sonuç vermedi. ABD, SSCB'nin yayılmacı ihtiraslarıyla karşı karşıya olan Türkiye'nin ABD'nin Varlık Vergisi konusunda yapacağı girişimleri Türkiye'nin, bir iç meselesine müdahale olarak kabul edip buna bir tepki göstererek Batı'dan uzaklaşması ve SSCB'nin etki alanına girmesinden endişe ettiği için konuya doğrudan müdahale etmedi. Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda hiçbir engellemeyle karşılaşmayan Amerikan Kongresi de Yunanistan ve Türkiye'ye malî yardımda bulunulmasını kararlaştırdı. Başkan Truman tarafından 22 Mayıs 1947 tarihinde onaylanan "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu" yürürlüğe girdi. Türkiye'ye yapılacak yardım antlaşması da 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalandı.[78]

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan gerekli desteği bulamayan AJC, Varlık Vergisi gibi çok kötü bir deneyimden geçen Türkiye Yahudilerinin yaşamlarıyla yakından ilgilenmeye devam etti. Bu nedenle de TBMM'de tartışılan yeni gelir vergisi yasası tasarısının içeriğine karşı son derece duyarlı davrandı. Bu yasa tasarısında azınlıklar aleyhine ayrımcı özellikler taşıyan hususların yer almaması için ünlü avukat Gad Franko tasarıyı yakın takibe aldı.[79] Gad Franko'nun bu duyarlılığının yerinde bir endişe olduğu görüldü. Kırklareli milletvekili Fuad Umay Hazine'ye gelir kaydetmek amacıyla bir kereye mahsus olmak üzere serveti ikiyüzellibin lirayı aşkın serbest meslek sahiplerini vergiye tâbî tutmak üzere bir kanun tasarısı hazırlığına girişti ancak tasarı sonuçsuz kaldı.[80] Basında bu tasarının Varlık Vergisi'ni hatırlatır nitelikte olduğu ve böyle bir vergi tasarısını teklif etmenin bile üzücü olduğu yazıldı.[81]

Bu tartışmalar devam ederken 1948 yılında bir AJC yöneticisi Varlık Vergisi'nin iadesi konusunda cemaat liderleriyle siyasetçilerin görüşlerini almak ve İstanbul Yahudi cemaatinin

78 George McGhee, 1990, s. 35 ve 41 / Oral Sander, 1979, s. 21.

79 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, FAD-1 Kutu 121, "Turkey" / Joel D.Wolfsohn'un AJC Dışişleri bölümüne yolladığı 29 Ağustos 1947 tarihli mektup.

80 "Yeni bir vergi", *Son Saat*, 6 Haziran 1948.

81 Hürriyet, "Varlık Vergisi", *Hürriyet*, 8 Haziran 1948 / Bahadır Dülger, "Varlık Vergisi hatırlatılamaz", *Son Saat*, 8 Haziran 1948.

durumunu gözlemlemek üzere İstanbul'u ziyaret etti. Bu gözlemciye göre Varlık Vergisi'nin Yahudiler üzerinde bıraktığı olumsuz etki halen hissedilmekteydi. Cemaatte güvensizlik ve kötümserlik hâkimdi. Görüşülen cemaat liderlerinden avukat Gad Franko ve ünlü tüccar Simon Brod'a göre demokrasinin yerleşmeye başladığı Türkiye'de, Amerikan kamuoyunun destek vermesi halinde, Varlık Vergisi'nin meydana getirdiği zararları bir ölçüde tazmin edebilecek bir yasa TBMM'den geçirilebilirdi. Gad Franko verginin iadesini mümkün kılacak bir yöntemi zihninde geliştirmişti, ancak henüz erken olduğuna inanıyordu. Simon Brod Varlık Vergisi'nden şahsen büyük zarar gördüğü ve yaşı da ilerlediği için böyle bir girişimin sonucunu hayatta olduğu süre zarfında görmeyi arzuluyordu. Bundan dolayı da, Gad Franko'nun aksine, verginin iadesi amacını güdecek bir kampanyanın hemen başlatılmasına taraftardı. Böyle bir girişime Türk kamuoyunun olumlu bakacağına inanıyordu. Daha tutucu cemaat liderleri ise verginin iadesi konusunda hiçbir ümidin mevcut olmadığına ve bu konunun unutulması gerektiğine inanıyorlardı. AJC temsilcisi ABD Büyükelçiliği yetkilileri ile de görüştü. Büyükelçi ve danışmanına göre bu vergiden dolayı kamuoyunda bir utanç duygusu hâkim olmasına rağmen verginin iadesi mümkün görünmüyordu. Böyle bir iadenin gerçekleşmesi için gerekli meblağ Hazine'de mevcut olmadığından paranın temini için özel vergilerin kabul edilmesi gerekiyordu. Bu durumda çoğunluğu Türk-Müslüman olan vergi mükelleflerinden olumsuz tepkiler geleceği kesindi. AJC yöneticisi, aralarında Kasım Gülek'in de bulunduğu beş milletvekili ile görüştü. Milletvekillerine göre gayrımüslim vatandaşların kamu alanında görev yapmalarını önleyen ayrımcı siyaseti halen mevcuttu. Milletvekillerine göre Varlık Vergisi geçmişin kara bir olayıydı ve uygar bir toplumda bu olayın unutulması gerekiyordu.[82] Varlık Vergi-

82 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121, "Turkey" / AJC'den Dr. John Slawson'a gönderilen 27 Ocak 1948 tarihli mektup. Joel D. Wolfsohn avukat Gad Franko, Simon Brod, Hanri Soriano ve Edmond Goldenberg ile görüştü.

si'nin iadesi konusunda en sağlıklı değerlendirme AJC tarafından yapıldı:

> "DP iktidara geldiği takdirde Varlık Vergisi'ni iade edeceğini, azınlıklara karşı mevcut olan sessiz ayrımcılığın kaybolacağını ümit etmek saflık olur. Son tahlilde DP bir milliyetçi partidir. Ancak, abartılmış hayallere kapılmadan, [genel durumda] bir ilerlemenin sağlanabileceği ümit edilebilir."[83]

Ancak bütün beklenti ve ümitlerin aksine Varlık Vergisi'nin iadesini mümkün kılacak bir siyasi ortam mevcut olmadığı gibi kamuoyu da bu tasarıyı pek desteklemiyordu. DP muhalefette iken partinin İstanbul milletvekili Salamon Adato, CHP'yi eleştiren siyasi konuşmalarında Varlık Vergisi'ni gündeme getirdi ancak sözleri hem CHP'den hem de basından tepki gördü.[84] Bir gazetenin, Amerikan şirketleri ve uluslararası Yahudi bankerlerden %2 faizli borçlanma tahvilleri karşılığında alınacak beşyüzmilyon dolar krediyle, haksız bir şekilde fazla tahsil edilen Varlık Vergisi'nin ilgili mükelleflere iade edileceğine dair bir haber yayımlaması üzerine Maliye Bakanlığı bir tebliğle bunu yalanladı.[85] DP ve Celâl Bayar ise konuya fırsatçı bir açıdan yaklaşıyordu. Bayar, gayrimüslimlerin DP'ye oy vermelerini temin etmek için Varlık Vergisi'nin iade edileceğini söyleyip onları oyalama siyasetini benimsemişti. Bayar, en sonuncusu 14 Mayıs 1950 seçimlerinden iki üç ay önce olmak üzere, gayrimüslim arkadaşlarıyla yaptığı özel sohbetlerde DP'nin TBMM'de yeteri kadar sandalyeye sahip olması halinde azınlıkların Varlık Vergisi'nden uğradıkları zararları tazmine yönelik yasa teklifinde bulunacağına söz verdi.[86] Metin Toker anılarında Bayar'ın bu tavrını şöyle dile getiriyor:

83 AJA, MS361 koleksiyon H332 sayılı kutu, dosya 9, 6 Mayıs 1947 tarihli, SDW:bcag-783 sayılı "Aide-Mémoire on Turkey supplement # 1" başlıklı rapor, s. 5.

84 Rıfat N. Bali, "Çok Partili Demokrasi döneminde Varlık Vergisi üzerine tartışmalar", *Tarih ve Toplum*, Eylül 1997, Sayı 165, s. 47-59, 48.

85 "Varlık Vergisi", *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1946.

86 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1, Kutu 121, "Turkey", 31 Mayıs 1950 tarihli "Mai 1950" başlıklı rapor, s. 2.

"İstanbul'da gayrimüslim demokratlar bazen kendisinden Varlık Vergisi diye alınan paraların geri verilip verilmeyeceğini sorarlar, Bayar bunları yuvarlak laflarla geçiştirir, fakat onlarda bu ümidi besli tutmaya ve DP'nin yanında kalmalarını sağlamaya çalışırdı. O kadar ki en sonda, Maliye Bakanlığı bir tebliğ yayımlayarak bu yoldaki şayiaları yalanlamak mecburiyetinde kaldı."[87]

d) Tek Parti Dönemini Eleştiren Yayınların Yarattığı Tartışmalar

Tek Parti döneminin sona ermesinden sonra siyasetçiler ve basın bu dönemin gerçekçi bir değerlendirmesini hiç yapmadı. Böyle bir tavrın benimsenmesinde en önemli etken hem siyasi iktidarın, hem de basının geçmişte azınlıklara karşı ayrımcı bir siyasetin uygulandığını kabul etmeye hazır olmamasıydı. Kamuoyunun gözünde azınlıklar, "yabancı" ve "Türklerle eşit olmayan kişiler" olarak görüldüklerinden, Varlık Vergisi dahil olmak üzere, onlara karşı geçmişte yapılan ayrımcı uygulamadan ötürü şikâyet edilmesini gerektirecek bir husus da mevcut değildi. Dahası kamuoyu azınlıkların tamamının İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaş ekonomisinin yarattığı spekülatif piyasa koşullarından azami derecede faydalanıp zenginleştiğine inandığından, Varlık Vergisi sırasında azınlıkları hedef alan haksız uygulamaları dikkate almadı.

Zihinlerde mevcut olan ancak kendini belli etmeyen bu kanaatin açığa çıkması için SSCB Radyosu'nun Türkiye'deki azınlıklarla ilgili bir yorum yapması ve bir yabancı dergide Türkiye Yahudilerinin içinde bulundukları durumu yansıtan bir yazının yayımlanması yeterliydi. SSCB Radyosu'nun bir yorumcusu gayrimüslimlerin Türk hükümeti tarafından baskı altında tutulduğu, siyasi ve ekonomik haklarının ellerinden alındığı, Kürtlerin de imha edildiği yorumunda bulundu. Haber Türk basınında yer aldığında Sovyet Radyosu sert eleştiri-

87 Metin Toker, 1970, s. 215.

lere uğradı. Basın Tek Parti döneminde gayrimüslim yurttaşlara karşı ayrımcı bir siyasetin uygulandığını kabul etmediğinden haberi "yalan" ve "iftira" olarak niteledi.[88] Basının bir bölümü azınlıkların ekonomik hayata egemen olduklarına ve refah içinde yaşadıklarına dikkati çekerek Türkiye'nin azınlıklar için "cennet" olduğunu yazdı.[89]

Sovyet Radyosu tarafından yapılan bu yorumun yarattığı tartışmanın bir benzeri, Yahudi Ajansı *(Sohnut)* Cenevre Bürosu'nun bir yayını olan *Informations Palestiniennes*'de, Yahudi Ajansı'nın BM Komisyonu'na sunduğu *Political Survey 1946-1947* (Siyasi Gözlem 1946-1947) başlıklı raporun Türkiye bölümü yayımlanınca yaşandı. Raporda yer alan bilgiler azınlıkların 1923-1945 yıllarındaki yaşamlarının gerçekçi bir özetiydi.[90] *Informations Palestiniennes* dergisinde yayımlanan bu yazı Anadolu Ajansı'nın Cenevre muhabiri tarafından haber yapıldı. Haberde raporun içeriği, Türkiye Yahudilerinin Türkiye'de

88 "Dünya tükenir yalan tükenmez", *Son Posta*, 1 Şubat 1947 / "Bir Rusun hezeyanı", *En Son Dakika*, 3 Şubat 1947 / "Hav hav yoldaş yine ağzını açtı", *Son Telgraf*, 4 Şubat 1947.

89 "Moskofların iftira politikası", *En Son Dakika*, 4 Şubat 1947 / Ali Rauf Akan, "Azınlık meselesi ve biz", *Son Telgraf*, 4 Şubat 1947.

90 IDA, 2567/7 sayılı dosya, *Sohnut* tarafından BM'nin Filistin'le ilgili özel komitesine verilen Haziran 1947 tarihli rapor. Bu belge daha önce Esther Benbassa tarafından kullanıldı. (Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti*, Sayı 28, Haziran-Aralık 1999, s. 51-58). Raporda özet olarak şöyle deniliyordu: "Modern Türkiye'de azınlıklar için eşitlik yoktur. Diğer azınlıklar gibi Yahudiler de siyasete katılamıyor, CHP'ye giremiyorlar. Kamuya ait müesseselerde çok az sayıda Yahudi vatandaş istihdam edilmiştir. Türk hükümeti İstanbul Elektrik Şirketi'ni Belçikalı firmadan satın alıp millileştirdiğinde, vazgeçilmesi mümkün olmayan birkaç uzman hariç, şirkette çalışan tüm Yahudi memurların işlerine son verdi. (İstanbul Elektrik Şirketi 31 Aralık 1937 tarihinde millileştirildi - RNB). Türk Silahlı Kuvvetleri'nde ayrımcılık mevcuttur. İthalat ve ihracat izinlerini dağıtan ve fiyatları denetleyen ticaret birlikleri azınlıklar ile Türk tüccarlar arasında ayrımcılık yapmakta, Türk tüccarlarını kayırmaktadır. Varlık Vergisi azınlıkları ticari hayattan kesin bir şekilde tasfiye etmek için uygulandı. Varlık Vergisi tüm azınlıkları mahvetti. Savaş sonrası refah düzeyinin yükselmesiyle azınlıklar tekrar kendilerine gelebildiler. Siyonist faaliyetlerde bulunmak yasal olarak serbest olmadığından bu faaliyetler gizlice yürütülmektedir. 1946'dan itibaren hafif bir demokrasi havası esmeye başladı. Bağımsız basın ve muhalefet partisi kuruldu. Türkiye tarihinde ilk kez iki Yahudi genç Harp Okulu'na kabul edildi. Devlet bankaları bazı azınlıkları memur olarak istihdam etti. Türkiye'deki gençlik siyonisttir. Bir çoğu Filistin'e göç etti."

baskı altında yaşadıkları, ticari hayatta ayrımcılığa uğradıkları ve önlerinde ya Filistin'e kaçmak veya baskı altında yaşamak gibi iki seçenek bulunduğu şeklinde özetleniyordu.[91] Bu haberin basında yer alması büyük bir tartışmanın doğmasına neden oldu. Köşe yazarları sertlikle alaycılığın harmanlandığı bir üslûpla Yahudileri eleştirdi. Şevket Rado ve Abidin Daver'in yazıları bu melez üslûbun iyi birer örneğiydi. Rado şöyle yazdı:

> "Pazar günü Büyükada'ya gitmiştim. İstanbul'un bu en güzel sayfiye yerinin sakinlerinden yüzde seksenini Yahudi vatandaşlar teşkil ediyor. Akşam üzeri hepsi pazarlık elbiselerini giymiş, piyasa yerini doldurmuşlardı. Keyiflerinden Fransızca konuşuyor, arabalarda, bisikletlerde geziyor, gazinolarda dondurma yiyorlardı. Yahudi Türklerin içinde bulundukları şartlara imrenmemek elde değildi. (...)
>
> Türkiye hakikatte Yahudilerin ticaretten başka hiçbir şeyle meşgul olmadıkları memlekettir. Bunu ispat etmek için vesikalara ihtiyaç yoktur, İstanbul telefon rehberini göstermemiz kifayet eder. Eğer 'Musevilerin içinde bulundukları korkunç hayat şartları' Büyükada'daki, Boğaziçi'ndeki, Taksim'deki hayat şartları ise 'Allah o şartları Yahudilerden alsın, cümlemizin başına musallat etsin!' diye dua etmekten başka bir şey elimizden gelmez. Buradaki Yahudi vatandaşlarımızın Yahudi İdaresini daldığı gafletten uyandırmak üzere harekete geçmeleri iyi oldu. Zira duamız tutacak olursa vaziyet cidden berbattır."[92]

Köşe yazarlığının yanısıra uzun yıllar boyunca Musevi Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği de yapan Abidin Daver ise, Yahudilerin varlıklı kişiler olduğunu vurguladı:

---

91 "Yahudiler ve Türkiye", *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1947 / "Yeni bir kızıl propaganda", *Son Telgraf*, 4 Ağustos 1947 / "Bu iddiaya Museviler kendileri cevap versin", *Akşam*, 4 Ağustos 1947 / "Türkiye'deki Yahudiler çekiç ile örs arasında mıdır?", *Tanin*, 4 Ağustos 1947.

92 Şevket Rado, "Yahudi vatandaşların içinde bulundukları korkunç şartlar!", *Akşam*, 6 Ağustos 1947.

"Büyükada'ya giderken vapurun lüks salonunda onları görüyorum. Adanın bütün muhteşem köşklerinde onlar oturuyor. Yat Kulübün[ün] salonlarını, bahçelerini onlar dolduruyor. Taksim gazinosunda, Sarıyer'de bu yaz yeniden canlanan Canlı Balık gazinosunda onlar eğleniyor. Tarabya'da onları görüyorum. Moda'da onları buluyorum. Florya plajının lüks kısmında onlar, Ada'nın Yürükali plajında onlar yüzüyor. Ben otobüslerde ve tramvaylarda itişe kakışa, sallana sarsıla, kan ter içinde işime gidip gelirken, onlar en yeni model, en parlak boyalı hususi otomobillere kurulmuş geçip gidiyorlar. Bilmiyorum ya, şayed 30 mil giden motörbotları, bembeyaz yelkenli kotraları, *Savarona* yavrusu yatları yoksa, mavi deniz yerine rengârenk para denizi üstünde dolaşmağı sevdikleri içindir. Galata'nın, Beyoğlu'nun, İstanbul'un en zengin ticarethanelerinin levhaları onların isimlerini taşıyor.

Hulâsa, İstanbul'un, Ankara'nın, İzmir'in en lüks ve en pahalı otellerinde, villâlarında, gazinolarında oturan, yiyip içen, eğlenen, zevk ve safa süren bu zavallı Musevi vatandaşlar, Türkler tarafından ticaretten ve para kazanmaktan uzaklaştırıldıkları için açlıktan ölmeğe mahkûmdurlar!! Bereket versin ki, Yahudi İdaresi [Yahudi Ajansı - RNB] denilen teşekkül bu yurddaşların imdadına yetişerek onları müdafaa ediyor. Ben 1923'den 1938'e kadar 15 yıl Beneberit Musevi Lisesi'nde Türkçe öğretmeni idim (...)

Şimdi 15 yıl müddetle Türkçe okuttuğum o zeki çocuklardan ticaret hayatına atılmış olan gençler, benim bu satırları karalamak için sarfettiğim zaman içinde, bir yıllık çalışmamın temin ettiği kadar bir para kazanıyorlar. Benim bütün bir senelik kazancım, bu eski talebemin vermekle mükellef olduğu kazanç vergisi kadar bile tutmaz.

Zekâsı, bilgisile para kazanan kimsenin kazancında ve servetinde -Allaha şükür- gözüm yok. Bu satırları yazmaktan maksadım da, sadece Türkiye'deki Musevi vatandaşların ticaretten ne kadar uzaklaştırılmış olduklarını göstermektir. Bu vatandaşlar, meşru şekilde kazanabildikleri kadar kazansınlar. Onlardan tek dileğim bu memlekette ka-

zandıklarını başka yerlerde değil, bu memlekette yemelerinden ibarettir."[93]

Basının ısrarlı bir şekilde Yahudi cemaatinin bu haberi yalanlamasını talep etmesi üzerine cemaat yönetimi kısa sürede tepki verdi.[94] Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano kendisini ziyaret eden *Cumhuriyet* muhabirine, hazırladığı protesto metnini okudu:

> "Cenevre'de çıkan *Filistin Haberleri* mecmuasında yayınlanan bir muhtırada Türkiye'de Yahudilerin ticaret hayatından ihraç edilmiş oldukları yolunda bir fıkra mevcud olduğunu Anadolu Ajansı'nın bugünkü gazetelerimizde çıkan telgrafında okudum. Böyle bir muhtıranın mevcudiyetinden haberdar olmadığımı ve maahaza [böyle iken] Türkiye'de yaşayan Yahudilerin mevcut kanunların himayesi altında serbestçe ticaret yapmakta olduklarını ve bütün Türk vatandaşları gibi eşit muamele gördüklerini beyan ederim".

Soriano bu metni Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'ne gönderip bütün gazetelerde yayınlanmasını istedi. *Cumhuriyet* muhabiri daha sonra dönemin önde gelen tüccarlarından Eli Burla'yı ziyaret edip konuyla ilgili fikrini sordu. Eli Burla "Bu hâdiseyi nefretle karşılamayan tek bir Musevi vatandaşımız yoktur" dedikten sonra yazının bir iftira olduğunu, müessesesinin kırk yıldan beri faaliyette bulunduğunu, ticari hayatta en ufak bir engelle karşılaşmadıklarını, bilâkis işlerini genişlettiklerini ve servet sahibi olduklarını belirtti.[95] *Le Journal D'Orient*'ın sahibi Albert Karasu, iddiaların uydurma olduğunu, Yahudilere karşı hiçbir ayrımcılık uygulanmadığını, Yahudi unsurunun tarihinin en rahat dönemini yaşadığını yazdı.[96]

---

93 "Vah zavallı Musevi vatandaşlarımız", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1947. Bu yazı bir okur tarafından eleştirildi ve Daver'in tepkisine neden oldu. Bkz. "Bir Musevi dosta cevab!", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1947.

94 "Musevi vatandaşlara soruyoruz, Türkiye'deki Yahudiler çekiçle örs arasında mıdır?", *Tanin*, 4 Ağustos 1947 / "Musevi vatandaşlardan beklediğimiz", *En Son Dakika*, 5 Ağustos 1947.

95 Ferdi Öner, "Türkiyedeki Museviler 'refah içindeyiz' diyorlar", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1947.

96 Albert Karasu, "Une mise au point", *Le Journal D'Orient*, 5 Ağustos 1947.

Türkiye'de Yahudiler ticaretten uzaklaştırılıyor diye ortaya atılan dedikoduya cevap veren Musevi vatandaşlarımızdan biri!

Guguk, 16 Ağustos 1947, sayı 10

Raporda ileri sürülen görüşleri en sert şekilde eleştiren ise, CHP yanlısı *Anadolu* gazetesinin sahibi eski milletvekili Haydar Rüştü Öktem'di:

> "Zannımıza göre bu uydurma ve menfi kanaatlar, birkaç seneden beri yalnız ve yalnız Yahudilik ruhunu tahrik etmek maksadiyle bir dedikodu haline getirilen Varlık Vergisi meselesiyle alâkalı hezeyanlardan ibarettir.
>
> Bu sahada bir zaman o kadar ileri gidilmiştir ki, güya bu verginin, haricî bazı tesirlerle iade edileceği, hem de Yahudilere iade edileceği rivayetleri bile uçurulmuştur. Bunun tahtında nasıl habis bir ruhun dolaştığını anlamak için hiç de fazla akıllı olmaya ihtiyaç yoktur. Biz ona da dokunmayacağız. Fakat şu Varlık Vergisini ele alarak meselenin aslına girebiliriz.
>
> Bütün bir milletin varlıklı olanlarının, meşru ve zarurî vatan müdafaası karşısında ihtiyar ettikleri bu vergi fedakârlığı aynı nisbette olmamış mıdır? Rumlar, Ermeniler ve ırk itiba-

riyle Türk olmıyan diğer vatandaşlar da aynı vergiyi vermemişler midir?

Herkes de bilir ki, bu vergi, o günkü fevkalâde şartların, istemiye istemiye devlete icbar [zorla] ve dikte ettiği bir tedbir mahiyetinde idi. 'Tehlike karşısında canlı ve cansız her şeyin devlet emrinde olması' prensibinin de bir icabı idi. Bu memlekette servet ve sâmân [zenginlik], mal, mülk sahibi olmuş insanların, diğer vatandaşlara nisbetle daha çok müreffeh yaşadıkları bir memleketin müdafaasına daha geniş mikyasta [oranda] iştirakleri kadar tabiî bir şey de olamazdı.

Bu verginin tahsili sonunda bir az sarsılanlar olmuşsa, bunun ırklar arasındaki nisbeti, Yahudi, Rum veya Ermenilerin değil, Türklerin aleyhinedir. Vatandaşlarımız ise, kırk bir kere maşallah, yine dünya harbinin açık bıraktığı bütün kapılardan dalarak, bütün zekâ ve kabiliyetlerinin yelkenlerini açarak, iki, üç senede eski kudretlerini bulmuş ve aşmışlardır. Şimdi onların hepsi de eskisinden zengindirler, eskisinden müreffehtirler.

Yahudi vatandaşlarımız, yine çarşıların en işlek geçitlerini ellerinde tutmakta, yine büyük işler yapmakta, yine şehirlerimizin en güzel yerlerinde Türk vatandaşından çok daha zengin, çok daha yüksek, çok daha rahat ve refahlı bir hayat yaşamaktadırlar.

Yıkılan, sönen tek Yahudi ocağı yoktur. Beli kırılmış tek Yahudi sermayesi yoktur. Türkiye'deki nüfusa nisbetle, Yahudilerin hissesine ne kadar para, ne kadar mal mülk düştüğünü hesaplarsak bu vaziyet derhal anlaşılır."[97]

Haydar Rüştü Öktem başyazısına ertesi gün de devam etti:

"Çiftçilikten başlıyarak en ağır, en zor, en az verimli işler tamamıyla bu memleketin hakiki sahibi olan Türk unsurunun sırtındadır. Türkiye'de Yahudi işçi namına kendi evlerinin ekonomisine, servetine bir yeni hisse ilâve etmek istiyen kadınlar, kızlar hariç hemen hemen hiç kimse yok gibidir veya

97 Haydar Rüştü Öktem, "Yahudi nankörlüğü ve Türk'ün âlicenaplığı", *Anadolu*, 5 Ağustos 1947.

pek azdır. Bizde Türk Yahudisi büyük ekseriyetle sermaye ve iş sahibi bir unsurdur. Mevcut şartlardan faydalanarak da işini ve sermayesini bol bol kârlandırmaktadır.

Bunlar, bu memleketin öyle hakikatleridir ki, gerek Türkiye'deki Türk Yahudiler, gerekse dünyadaki onların ırkdaşları arasında ancak ve ancak minnet ve şükran uyandırmak lâzımdır.

Bu bahiste Türk milletinin çok şeyler söyliyebilecek hak ve durumda olduğu da asla unutulmamalıdır.

Tarih boyunca vatan topraklarını biz müdafaa ettik. İspanya'dan kovulan Yahudiler ise dedelerimizin sınır boylarında boğuştukları bütün devreler imtidadınca [boyunca] memleketin iktisadiyatını [ekonomisini], sanayiini, ticaretini, servetini ele almışlardır. (...)

Türk Yahudilerinin vicdanlarına ve insaflarına müracaat ediyoruz. Bunlar birer hakikat değil midir? Bütün gayretimize rağmen kendilerini bize vermiş, bizimle tamamen kaynaşmışlar mıdır? Hangi memleket davasında yer almışlar, hangi içtimaî, milli teşkilâtımıza girmişler, hangi topluluklarımıza karışmışlardır?

Gösterdiğimiz kardeşlik ve muhabbetin mukabelesi [karşılığı] böyle mi olmak iktizâ ederdi [gerekirdi]? Dünyanın her yerinde Yahudiler, temessül ettikleri [asimile oldukları] milletlerin dillerini konuşurlarken, onlar hâlâ ve hâlâ kendilerini denize döken bir milletin dilini konuşmuyorlar mı? (...)

Cenevre istikametinden gelen bu aşağılık kızıl Yahudi kundağına karşı İstanbul Musevi cemaatinin verdiği cevabı okuduk ve sevindik. İzmirli Türk Yahudilerin de seslerini daha kuvvetle duymak istiyoruz. Bu iftiralar, bu isnatlar şiddetle reddedilmelidir."[98]

Haydar Rüştü Öktem'in bu başyazıları İzmir Yahudileri nezdinde gerekli etkiyi yarattı. İlk başyazının yayımlanması üzerine cemaati temsilen bir heyet *Anadolu*'yu ziyaret etti. Heyet

98 Haydar Rüştü Öktem, "Yahudi nankörlüğü ve Türk'ün âlicenaplığı", *Anadolu*, 6 Ağustos 1947.

mensupları, yazıda ileri sürülen "isnat ve iftiraları şiddetle red ettiklerini, Türkiye'de Türk ve Musevilerin bir kardeşlik havası içinde, müsavi [eşit] şartlar altında yaşadıklarını, bu gibi harici tezvirata [yalan dolana] Musevi Türklerin asla ehemmiyet vermediklerini ve vermeyeceklerini samimi ve kati bir lisanla" ifade ettiler.[99] *La Boz De Türkiye*'de yer alan üç ayrı yazıda da Türkiye Yahudilerinin yasalar altında mutlu ve refah içinde yaşadıkları beyan edilerek haber tekzip edildi.[100] Türk kamuoyunu rahatlatmak ve Cenevre'de yayımlanan haberi tekzip etmek amacıyla, İngiltere'nin önde gelen Yahudi gazetesi *The Jewish Chronicle*'ın Türkiye muhabiri Sami Kohen, Türkiye Yahudilerinin hiçbir sorunları olmadığı ve resmî makamlar ile son derece iyi ilişkiler içinde bulunduğunu belirtir bir makaleyi aynı gazetede yayımladı.[101] Makalenin kısa bir çevirisi *Son Telgraf*'ta da yer aldı.[102]

Cumhuriyet, Yahudi cemaatinin basın yoluyla gösterdiği tepkiyi beğendi ancak yeterli olmadığını belirtti. *Cumhuriyet*, kamuoyu Yahudi vatandaşların bir ayrımcılığa uğramadığını zaten bildiğinden verilen beyanatın bilinenin tekrarı olduğunu hatırlatarak aslında aydınlatılması gereken kesimin dış ülkeler ve BM olduğunu yazdı ve cemaatin Yahudi Ajansı'na bir tekzip yazısı göndermesini istedi.[103] Bu ikaz üzerine cemaat başkanı Basın Yayın Umum Müdürlüğü'ne tekzip gönderildiğini, müdürlüğün bu tekzibi Anadolu Ajansı vasıtasıyla istediği yerlere gönderebileceğini, ayrıca Yahudi Ajansı'na da bir protesto gönderilerek gerçeğe aykırı bu haberin tekzip edilmesinin istendi-

---

99 "İzmir Musevilerinin Cenevre'den gelen tezvirata verdikleri cevap", *Anadolu*, 6 Ağustos 1947.

100 Y. Bensinyor, "Grande indignation en la populacion Judia de Izmir", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 20 / Marsel Şalom, "Yersiz bir iddia ve bir tavzih", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 19 / Albert Cohen, "La revista de informaciyones Palestinianas y los Judios de Turquia", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 20.

101 Sam A. Cohen, "Turkish Jewry today", *The Jewish Chronicle*, 10 Ekim 1947, s. 11.

102 "Türkiye'deki Yahudiler", *Son Telgraf*, 11 Ekim 1947.

103 "Musevi vatandaşları ikaz", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1947.

ğini açıkladı.[104] Cemaat yönetimi daha sonra *Informations Palestiniennes*'e de bir tekzip yazısı gönderdi.[105]

Bu haberin yarattığı polemiğin düşündürücü yanı cemaat yönetimi ile basının takındığı tavırdı. Dergide yer alan yazı sadece gerçekleri dile getirmesine rağmen basın Yahudileri İslâm dinine mensup yurttaşlarla eşit yurttaşlar olarak görmemekte ısrarcıydı. Onları Osmanlı döneminde geçerli olan ve modern vatandaşlık kavramı açısından ikinci sınıf vatandaşlık anlamına gelen zimmî olarak görmekte ısrar ediyordu. Buna ek olarak da Tek Parti döneminin klasikleşmiş ve kemikleşmiş suçlamalarını tekrar gündeme getiriyordu: Yahudiler bu toprakların aslî unsuru olan Türkler kadar kan dökmemiş, üstüne üstlük servetlerine servet katmışlardı. Varlık Vergisi nedeniyle fazla vergi ödemişlerse de bunu sonraki yıllarda fazlasıyla telafi etmişlerdi. Dolayısıyla hallerine şükredip ses çıkarmadan yaşamalıydılar. Cemaat yöneticilerinin tavrı ise, haksız suçlamalara gerekli cevabı vermek yerine haberin kaynağı bizatihi kendileri olmasına ve haber sadece gerçekleri yansıtmasına rağmen yazıyı yalanlamaktı. Bunun nedeni de haberin yalanlanmaması ve gerçeği yansıttığının belirtilmesi halinde Türk basınında Yahudilere destek verecek herhangi bir gazeteci veya gazetenin bulunmamasıydı. Önemli ölçüde peşin yargılardan kaynaklanan "Yahudiler zengindir" kanaatinden dolayı Türk kamuoyu tarafından gizli kıskançlık duygularıyla sürekli gözlendiğini hisseden bir cemaatin yönetimi büyüme eğilimi gösteren polemiği sona erdirmek için haberi yalanlamak zorunda kaldı.

e) Yahudilerin Türkleşmeleri Tartışmaları

Çok partili demokrasiye geçişin ilk yıllarında, Tek Parti döneminde kamuoyu gündeminin vazgeçilmez bir maddesi olan "Yahudilerin Türkleşmeleri ve Türkçe konuşmaları" tartışmala-

104 "Yahudi cemaati Yahudi ajansına da protesto telgrafı yolladı", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1947.

105 "Los Judios no son excluidos del commercio!", *La Boz De Türkiye*, 1 Ekim 1947, s. 77.

rı artık gündemin öncelikli konuları arasında yer almıyordu. Ancak bu mesele tamamıyla kapanmadı, ara sıra nükseden bir hastalık gibi basının gündemini işgal etmeye devam etti. Türk Yahudi basınının yazarları, Türkçe konuşma ve Türkleşme meselesinin geçmişte kaldığını, artık Yahudi gençleri için böyle bir sorunun mevcut olmadığını savunmalarına rağmen satır aralarında bu sorunun tamamıyla hallolmadığını ve birkaç yıla daha ihtiyaç olduğunu hissettirdiler. *Şalom*'da yayımlanan bir yazıda "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyalarının azınlıklara bir baskı şeklinde cereyan ettiği hatırlatıldıktan sonra, genç Yahudi kuşağının artık pürüzsüz bir Türkçe konuştuğu belirtilerek, Yahudi ailelerine çocuklarına karşı olan görevleri aktarıldı:

> "Çocuklarınıza tavsiye ediniz: Her yerde Türkçe konuşunuz. Fakat vapurda, otobüste diğer yolcularla hâdise çıkarmamak için değil. Siz kendiniz, bu güzel lisanı sevdiğiniz için ve intikal devresini kısaltmak için konuşunuz. Tahakküm [baskı] altında lisan yayılmaz."[106]

Şalom Yahudileri Türkleştirme çabalarının ideoloğu Tekin Alp'e Türkiye Yahudilerinin Türkleşip Türkleşmediklerini sordu. Tekin Alp bu sürecin tam anlamıyla sonuna gelinmediği, daha zamana ihtiyaç olduğu, Türkiye Yahudileri arasında Batı Avrupa ülkelerindeki Yahudiler arasından ön sıralara çıkan fikir adamlarına benzer aydınlara henüz rastlanmadığı, dolayısıyla Türkiye Yahudilerinin Türk toplumuyla tamamıyla bütünleşmediği tespitini yaptıktan sonra gelecek için umutlu olduğunu belirtti:

> "Şimdi artık türkleştirme için Evâmiri Aşere'ye katiyen lüzum görmüyorum. Türk Musevilerinin türkleşmesi tabiî seyrini takip ediyor. Türkleşmenin yakın bir âtide [gelecekte] tamamile tahakkukuna engel olabilecek hiçbir âmil [neden] görmüyorum."[107]

106 Ziya Niksel, "Türk dilinin Museviler arasında yayılması", *Şalom*, 4 Aralık 1947.

107 Avram Leyon, "Türkiye Musevilerinin vaziyeti", *Şalom*, 25 Aralık 1947. Tekin Alp hakkında bir inceleme için bkz. Joseph M. Landau, 1996. Tekin

Ancak geçmişin izlerinin tamamen silinmediği ve Türkçe'yi iyi yazıp konuşma kaygısının Yahudiler arasında halen yerleşik olduğu görüldü. Ankara Musevi Okulu'nun bir eski öğretmeni Yahudilerin hâlâ İspanyolca konuştuklarını, Türkleşmeleri gerektiğini, bunun için de lise ve üniversite mezunu Yahudi gençlerin kültür birlikleri kurmaları gerektiğini belirtti.[108] *L'Etoile Du Levant*'da yayımlanan bir başyazıda Yahudilerin Türkçe yerine Fransızca veya İngilizce konuşmalarını eleştiren bazı kişilerin Yahudilerin Türkiye'ye bağlı olmadıklarını ileri sürdükleri belirtilerek genç kuşak Yahudilerin Fransızca konuşmalarına rağmen bu dili Türkçe'den daha az ve daha kötü konuştuklarını hatırlatıldı ve geleceğe iyimser bir şekilde bakıldı:

> "Yahudi gencinin düşüncesini beyninde şekillendirirken kullandığı dil yakında Şinasi'nin dili olacaktır. Reform başlamıştır. Hızlı kademelerle ilerleyecektir. Bazı evlerde anneler beşikteki bebeklere Türkçe konuşmaya başladılar. *L'Etoile Du Levant* 1970 yılına kalmadan *Doğu Yıldızı* adı altında mükemmel bir Türkçeyle yazılmış olarak yayımlanacaktır."[109]

İleriki yıllarda Hahambaşılık Özel Kalem Müdürü görevini üstlenecek şair ve ressam Jozef Habib Gerez de *Şalom*'un daha titiz davranıp Türkçe yazıları hatasız bir şekilde yayımlamasını istedi. Buna uyulmadığı takdirde, geçmişte olduğu gibi, kamuoyunun Yahudi cemaati ve basınını topyekûn eleştirebileceğini hatırlattı.[110] Bu tartışmaların yanısıra Türk Yahudi basınında bir yandan İsrail'in kuruluşu, diğer yandan çok partili demokrasiye geçilmesi nedeniyle Türk vatandaşı bir Yahudi'nin hem sadık ve vatanperver bir Türk yurttaşı olabileceği,

---

Alp'in atıfta bulunduğu Evâmiri Aşere, 1928 yılında yayımladığı *Türkleştirme* kitabında yer alan ve Yahudilerin Türkleşmeleri için yapmaları gereken on esastı. Bu konunun ayrıntıları için bkz. Rıfat N. Bali, 1999, s. 149-151.

108 M(arko) Aktekin, "Vatan, vatandaş ve Yahudi vatandaşı", *Şabat*, 28 Mayıs 1948.

109 Kolny-Dray, "Le problème de langue et de culture", *L'Etoile Du Levant*, 26 Kasım 1948. *L'Etoile Du Levant*'ın Türkçe anlamı Doğu Yıldızı idi.

110 Jozef Habib Gerez, "Matbuatımızdaki Türkçe neşriyatında çok titiz olmalıyız", *Şabat*, 5 Mayıs 1950.

hem de İsrail'i anavatan olarak görebileceği, ona karşı sevgi ve sadakat duyguları besleyebileceği, yani çifte sadakatin kabul edilmesi gerektiği tartışmaları başladı. Ayrıca yurttaşlık kavramının gayrimüslimleri de kapsaması gerektiği vurgulandı. Bu tartışmayı açan *L'Etoile Du Levant*'ın sahibi ve başyazarı Avram Benaroya'ydı.[111] Bu yeni dönemde CHP ile resmî makamların azınlıklara karşı sergiledikleri kucaklayıcı ve sıcak yaklaşım nedeniyle kamuoyu, Yahudilerin bir gün Türkiye'den göç edeceklerine hiç ihtimal vermedi. Vermediği gibi, Tek Parti döneminin ayrımcı uygulamalarının azınlıkların zihinlerinde sarsılmaz bir şekilde yer ettiğinin ve birkaç yıl sonra meydana gelecek bu toplu göçün köklerinin de bu yıllara uzandığının farkına hiç varmadı veya varmak istemedi. Farkına varması için Filistin'de bir "Yahudi yurdu"nun kurulmasına yol açacak olan, BM'nin taksim kararının ilânı gerekliydi.

2. Birleşmiş Milletler'in Filistin'i Taksim Etme Kararı

BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947 günkü tarihî oylamasında Filistin'in Arap ve Yahudi devleti olarak taksim edilmesini kabul etti. Bu oylamada Türkiye red oyu kullandı. Bunun iki nedeni vardı. Birinci neden Türkiye'nin taksim kararının önce bir bölgesel savaşa, ardından da daha geniş bir savaşa ve SSCB'nin bölgedeki nüfuzunun artmasına yol açabileceği konusunda duyduğu endişeydi. İkinci nedense; Türkiye'nin bir İslam ülkesi olması nedeniyle Türk halkı ve kamuoyunun dindaş Filistin halkının kaderine duyarlı olacağının dikkate alınmasıydı.[112] Bir Yahudi devletinin kurulmasının böylece kesinleşmesiyle birlikte Türkiye Yahudileri, yeni kurulacak Yahudi devletine göç etmek için hazırlanmaya başladılar. Bu göçün kitlesel bir hareket haline dönüşmesini teşvik eden muhtelif unsurlar arasında iki tanesi dikkate değerdi. Bir tanesi Türki-

111 A. Benaroya, "Israélites et Israéliens", *L'Etoile Du Levant*, 31 Temmuz 1948.

112 Ayhan Aktar ve Soli Özel, "Turkish attitudes vis à vis the Zionist project", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 129-148.

ye'de Tek Parti döneminden beri özellikle Yahudi gençleri nezdinde gizlice sürdürülen siyonist faaliyetler, diğeriyse yeni doğan genç Türk Yahudi basınının varlığıydı.

a) İsrail'in Kuruluşundan Önce Siyonist Faaliyetler ve Filistin'e Göç

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yasal olarak faaliyet gösteren siyonist dernekler Cumhuriyet'in ilânından sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardı.[113] Bunun tek nedeni de bir ulus-devlet inşa etmekte olan genç Cumhuriyet'in "tek dil - tek ülkü - tek kültür" ilkesi çerçevesinde gayrimüslim yurttaşlardan sadece ve sadece Türk kimliği, kültürü ve ülküsünü benimsemelerini talep etmesiydi. Bu nedenle Türkiye Yahudileri Siyonizme karşı duydukları sevgiyi kamusal alanda göstermediler. Ancak Filistin veya Türkiye'de meydana gelen toplumsal veya siyasi olaylar Siyonizme karşı duyulan ve açık bir şekilde ifade edilmeyen sevginin kuvveden fiile, yani Filistin'e göçe dönüşmesine yol açtı. Bu tür olayların ilk örneği 1929 yılında Filistin'de Araplarla Yahudiler arasında cereyan eden çatışmaydı. 24 Ağustos 1929 günü Hebronlu Arapların bu şehirde yaşayan Yahudilere saldırıp yetmiş kişiyi katletmeleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiyeli Yahudiler arasında da büyük üzüntü yarattı. Katledilenlerin anısına düzenlenen anma töreninde İstanbul'daki sinagoglar doluydu. Törene katılanların çoğu ölenlerin ruhuna dualar okunurken

113 Osmanlı dönemindeki siyonist faaliyetler için bkz. Esther Benbassa, "20. Yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyonizm", *Tarih ve Toplum*, Ekim 1990, s. 82, s. 34-39 / Esther Benbassa, "Presse d'Istanbul et de Salonique au service du sionisme (1908-1914)", *Revue Historique*, CCLXXVI/2, s. 338-365 / Esther Benbassa, "Le sionisme ou la politique des alliances dans les communautés juives ottomanes (début du XXème siècle) ", *Revue des Etudes Juives*, Ocak-Haziran 1991, CL (1-2), s. 107-131 / Esther Benbassa, "Des Sionistes sans Sionisme", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 19-30 / Paul Dumont, "Une communauté en quête d'avenir. Le sionisme à Istanbul au lendemain de la première guerre mondiale", *Les Juifs Dans la Méditerranée Médiévale et Moderne*, Nice Üniversitesi, 25-26 Mayıs 1983 içinde, s. 97-124. Cumhuriyet dönemindeki siyonist faaliyetler için bkz. Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58.

ağladı.[114] Bu olayın Türkiye Yahudileri arasında yarattığı infial sonucunda bir grup Filistin'e göç etti. Göç edenler Siyonizme gönül veren idealist gençlerdi.[115] İkinci toplu göç ise 1934 yılında Trakya'daki Yahudi cemaatlerine karşı yapılan yağma girişiminin sonrasında meydana geldi. 1935 yılında bir kaynağa göre 764, bir diğer kaynağa göre ise 1445 Yahudi Filistin'e göç etti.[116] Trakya Olayları ilk gizli ve yasadışı siyonist derneklerin kurulmasına da yol açtı. Bu derneklerin Yahudi gençliği nezdindeki eğitim faaliyetlerinin bir sonucu Yahudi gençlerinin 1940'lı yıllarda yasadışı yoldan gizlice Filistin'e kaçmaya başlamalarıydı.[117] Yahudi gençlerini Filistin'e göç etmeye teşvik eden onlarca yasadışı yoldan Filistin'e kaçıranlardan biri de 1940'lı yıllardan önce Filistin'e gidip yerleşen, ileriki yıllarda da *Mossad*'a giren İstanbullu Benjamen Yeruşalmi'ydi.[118] Fasih İnal bu idealist gençleri şöyle tasvir ediyor:

> "Daha İsrail Devleti kurulmadan Türkiye'den Filistin'e ilk göç hareketi bundan aşağı yukarı 40-45 yıl önce başlamış. İlk göçmenler de 1942-43'lerde gidenler. O zamanlar bu hareketi başlatanlara "idealistler" adı veriliyormuş. Bunlar arasında gelir gelmez pasaportlarını yakıp bir daha Filistin'den ayrılmamaya yemin edenler bile var. Bunlardan bir kısmı sonradan ayrılmış, ama pasaportları olmadığı için hiçbir şekilde Türkiye'ye gelememişler."[119]

Bursalı yaşlı bir Yahudiye göre de 1942-43 yıllarında Yahudi gençler 150-200 kişilik gruplar halinde Filistin'e göç etmeye başlamışlardı.[120] O tarihlerde Filistin'e yerleşen Edirneli bir genç anılarında bunu şöyle anlatmakta:

114 "Synagogues in Constantinople with weeping Jews", *JTA Bülteni*, 5 Eylül 1929, s. 9.

115 İsak Misistrano, "60 anyos de la İtahdut", *Gelişim*, Temmuz 1997, Sayı 6, s. 61-63.

116 Rıfat N. Bali, 1999, s. 262.

117 Rıfat N. Bali, 1999, s. 403.

118 Fasih İnal, "Benjo'nun öyküsü Heybeli'den Mossad'a", *Hürriyet*, 25 Kasım 1986.

119 Fasih İnal, "Irticaın daniskası İsrail'de", *Hürriyet*, 5 Şubat 1987.

120 Yeşua Saydım ile 15 Kasım 1999 tarihli görüşme.

"Almanlar Edirne sınırındaydılar. Gençtim. Yunanistan'dan gelip geçen trenleri gördüm, Alman askerlerinin koruduğu Teyzem Sofi ve çocukları Polonya'ya fırınlara gönderildiler.

O günler, gençlerin Türkiye'den Palestina'ya geçmelerine izin verileceği söylentileri yayıldı. İstanbul'a gittim. Sağlık muayenesi vs. Gün doğuşu ile Haydarpaşa'daydım. Kalbimde bir heyecan, bir çarpıntı. Annem ve babam ile son kucaklaşma. Büyükannem ve teyzem de gelmişlerdi. Hayaller dolu, bilinmeyen bir ülkeye yollanıyordum.

Yıl 1943. O günlerde Türkiye'den İsrail'e güçlü bir *aliya* henüz başlamamıştı. Hakkımızda *kibutz* ve *moşav*larda pek az şey biliniyordu. Sevgi ile fakat biraz da karmaşık duygularla karşılanıyorduk. Dayanabilecek miydik? Az da olsa geri dönenler oldu. Yüzlerce kız ve erkek otuz kadar yerleşim bölgesine gönderildik. Toprakta, her türlü işlerde, yol yapımında çalıştık. Rehberlerimiz bizleri hem eğitiyor, ülke ile ilgili bilgiler aktarıyor ve sınavlara hazırlıyorlardı.

Gençlik örgütlerinde iken bir yandan öğrenimimizi sürdürdük, bir yandan çalıştık. Givat Hayim, Ramat Ha Koveş, Maabarot, Kfar Haroe, Eyn Horeş, Şaar Ha Golan gibi diğer *kibutz*larda Türkiyeli arkadaşlarımızla buluşmalarımızı hatırlıyorum. Galil'den Emek Yisrael'e ve Emek Ha Yarden'e tüm ülke Türkiyeli Yahudi gençlerle doluydu.

Bağımsızlık savaşının başlaması ile tek tek veya gruplar halinde deneyimli askerler gibi savaştılar. *Palmah* (İsrail saldırı birlikleri) çerçevesi içinde Sfat, Lud ve Negev'in kurtuluşu faaliyetlerine katıldılar. Kudüs'e giden konvoylara refakat ettiler. Aralarından, çok sevdiğimiz arkadaşlardan şehit olanlar oldu."[121]

Aynı yıllarda Nazi işgali altındaki Yunanistan'dan deniz yoluyla kaçan Yunanlı Yahudi gençler de Çeşme'ye sığınmaktaydılar. Buraya sığınanlar Urla'da bir kampta enterne edildikten sonra İngiltere'nin onayıyla Filistin'e gönderiliyorlardı. Gönderilen Yunanlı gençlerin arasına her seferinde 15-20 Türkiye-

121 Shmuel Tubia, "Okuyucu mektubu" *Haber*, 1 Kasım 1991.

li Yahudi genci de dahil ediliyordu.[122] Türkiyeli Yahudiler arasında Siyonizmin canlanmasında, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Soykırım'dan kaçıp Türkiye'den transit geçerek Filistin'e giden Yahudilerle ilgilenen Filistin Yahudi örgütlerinin İstanbul'daki temsilcileri önemli rol oynuyordu. *Aliyat HaNoar* sorumlusu Akiva Levinsky, Yahudi gençlerine İbranice ve din dersleri verip Siyonizm ve Yahudilik bilincini canlı tutmayı başarmıştı.[123] Levinsky, Soykırım'dan kaçıp Filistin'e gitmek üzere Türkiye'den transit geçen Yahudilerle meşgul olup Türkiye Yahudilerini gözardı etmenin imkânsız olduğunu anlamıştı.[124] İbranice resmen öğretilemediğinden ders kitapları da mevcut değildi. Levinsky her gün saat 18.00 ile 19.00 arasında işlerine son verir ve o anda yazıhanesinde bulunan herkese İbranice dersi vermeye başlardı. Bu kişiler ileride gençlere İbranice öğretecek olan geleceğin öğretmenleriydi. Levinsky'den ders alıp İbranice öğrenen bu gençler daha sonra İstanbul'a dağılıp, altışar kişilik gruplara öğretmenlik yaptılar. Böylece aynı anda 800 çocuk İbranice eğitimi görüyordu. Bu düzen İstanbul dışındaki şehirlerde de kuruldu. Tek eğitim kitabı *Aleh* idi ve tek nüshaydı. Levinsky'nin öğretmen olarak yetiştirdiği bazı gençler fotokopi yapacak paraları olmadığından kitabı elle tekrar tekrar yazarak el yazması 600 nüsha kitap yarattılar.[125] Akiva Levinsky'ye göre 1944 yılında Yahudi gençleri arasında Siyonizme gönül vermiş ve *Eretz İsrael*'e gitmek isteyen gençlerin sayısı 1700'den fazlaydı.[126] Bunlardan 1500 kadarı da 1943-45 yılları arasında Levinsky tarafından Filistin'e

122 Leon Jabes ile 9 Mart 2000 tarihli görüşme.

123 Yehouda Adiri, "Ehalut ve Neemaney Tsion gençlik örgütlerinin toplantısı Neurim okulunda yapıldı", *Dostluk*, Ağustos-Eylül 1990, s. 14 ve 25.

124 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 31.

125 Kudüs İbrani Üniversitesi Çağdaş Yahudilik Enstitüsü Sözlü Tarih Bölümü, (128) 200 sayılı bant kaydı çözümlemesi. 4 Ocak 1982, konuşan Akiva Levinsky. Bir başka kaynağa göre kitabı elle yazan kişi mimarlık öğrencisi Faik Mutlu idi. (Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 3)

126 CZA, S32/493 sayılı dosya, 3 Mart 1944 tarihli mektup. Bu belge daha önce Esther Benbassa ve Aron Rodrigue tarafından kullanılmıştır. (Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, 2001, s. 383, dn. 144).

yollanmıştı.[127] 1945 yılında düzenlenen bir rapor da aynı rakamı teyit ediyordu. Bu rapora göre gençlerin göçünü örgütleyen *Aliyat HaNoar* 1942-43 yıllarında yaklaşık iki bin, 1944 yılında birkaç yüz, 1945 yılında da 175 çocuk ve genci Türkiye'den Filistin'e göndermişti.[128]

1934 Trakya Olayları'ndan sonra yeşermeye başlayan ve gizli örgütlerin kurulmasına yol açan Siyonist faaliyetler 1945 yılından itibaren ideolojik nedenlerden ötürü bölündü. *Ne'emanei Tsion* (Sion'un Samimi Aşıkları) üyesi bir grup genç nihai amacın *aliya* olmasını, verilecek eğitimin de Filistin'e göçü hedeflemesini talep etti. *Ne'emanei Tsion*'un daha yaşlı liderleri bunu kabul etmeyince gençler *Ne'emanei Tsion*'dan ayrılıp daha sonra *Hahalutz* (Öncü) adını alacak olan *Aluma*'yı (Buğday Demeti) kurdular.[129] Tüm bu yasadışı faaliyetler gizlice sürdürüldü. *Hahalutz* on beş üyeyle başladı, kurucularının yoğun çalışmaları sonucunda beş yüz erişkin ve dört yüz yetmiş genç harekete üye oldu. Bunların %95'i Filistin'e göç etti. Buna karşılık *Ne'emanei Tsion* üyelerinden bir tek Eluşa Agay göç etti. *Hahalutz* örgütü *Ne'emanei Tsion* tarafından "cüretkâr" olarak nitelenen birçok kültürel faaliyette de bulundu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Varşova gettosu ayaklanmasını anlatan Fransızca yazılmış bir kitabı yayınladı. Kitabı Filistin bayrağının renkleri

---

127 Kudüs İbrani Üniversitesi Çağdaş Yahudilik Enstitüsü Sözlü Tarih Bölümü, (128) 200 sayılı bant kaydı çözümlemesi. 4 Ocak 1982, konuşan Akiva Levinsky.

128 Histadrut Arşivleri Lavon Enstitüsü, dosya IV-104, Meleh Noy, 89. *Itahdut Olei Turkia*'ya gönderilen 11 Haziran 1943 tarihli rapor. Bu belge Esther Benbassa ve Aron Rodrigue'in çalışmasında da kullanılmıştır. Bkz. Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, 2001, s. 383, dn. 144.

129 CZA, S5/10520 sayılı dosya, 21 Ağustos 1945 tarihli kabul damgası taşıyan yazı / Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiach (Der.), 2000, s. 33. *Ne'emanei Tsion*'un amacının *aliya* olmasını isteyenler arasında Binyamin Şmil, Hayim Kohen gibi gençler vardı. Bu gençlere Dr. Menahem Baker ve Ehud Avriel destek verdi. *Hahalutz*'un kurucuları Benyamin Şmil, David Paker, Yehuda Adiri (Yuda Adeva), Avram Şmil ve Dr. Şmuel (Sami) Kasuto idi. Akiva Levinsky 1944 yılında *Ne'emanei Tsion*'daki grup liderlerini bir araya getirerek *Hahalutz*'u kurduğunu belirtti. 15 ilâ 17 yaşları arasındaki 2000 genç bu harekete katıldı. Daha sonra katılanlarla bu sayı 3500'e yükseldi. (Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiach (Der.), 2000, s. 31, 33).

olan beyaz ve mavi renklerde bir kurdeleye bağlayıp Türkiye'nin yurtdışındaki büyükelçiliklerine postaladı. *Kol Aadama* (Toprağın Sesi) adını taşıyan ve Filistin'den haberlere yer veren haftalık bir gazete yayımladı. *Ne'emanei Tsion*'un *Hahalutz*'u "çok cüretkâr" olarak nitelemesine karşı, *Hahalutz* da *Ne'emanei Tsion*'un faaliyetlerini "salon Siyonizmi" olarak adlandırdı.[130] Ancak 1946 yılına ait bir rapor *Ne'emanei Tsion*'a mensup gençleri "mükemmel gençler" olarak nitelendiriyor, bu gençlerin Filistin koşullarına kolayca uyum sağladıklarını ve Hagoşrim *kibutz*unda yaşayan ilk öncü yerleşimciler olduklarını belirtiyordu.[131] *Ne'emanei Tsion* üyeleri genellikle varlıklı ailelere mensup çoğunlukla lise veya üniversite öğrencileriydi.[132]

Hahalutz faaliyetlerini gizlice gerçekleştirmek zorunda olduğundan gençler perdeleri kapalı küçük odalarda toplanıyorlardı. Piknik veya gezintiye gittiklerinde etrafta kimsenin bulunmadığı yerlere gitmeye dikkat ediyorlardı. *Hahalutz* üyelerinin %80'i işçi, memur, %20'si ise öğrenciydi. İşçi ve memurlar akşamları geç saatlere kadar çalıştıkları, kadınlar da geceleri sokakta tek başlarına dolaşamadıkları için gençler arasında siyonist bir hareketin gelişmesi çok zordu. *Hahalutz*'un eğitim programında haftada bir saat tartışma, iki saat İbranice dersi yer alıyordu. 1946 yılında *Hahalutz*'a üye olanların sayısı bin olup, bunların yarısı 11 ilâ 17, diğer yarısı 17 ilâ 25 yaş arasındaydı. *Hahalutz* İzmir'de İstanbul'dan çok daha fazla gelişti. Ankara'nın başkent, kent sakinlerinin neredeyse tamamının da resmî görevli olması yüzünden Ankara'da çok daha zor şartlar altında faaliyet gösterdi.[133] *Haha-*

130 Sabetay Leon, "El grande sionista Binyamin Shmil Zal", *El Tiempo,* 13 ve 20 Şubat 1957. M.M. Schmill "Pioneros de Turkia", *El Tiempo,* 8 Nisan 1952.

131 CZA, S32/493 sayılı dosya. 1946 yılına ait tarihsiz rapor. Bu belge daha önce Esther Benbassa tarafından kullanıldı. (Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti,* Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58.)

132 CZA, S/6 1956 sayılı dosya. 28 Mayıs 1946 tarihli mektup. Bu belge daha önce Esther Benbassa tarafından kullanıldı. (Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti,* Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58.)

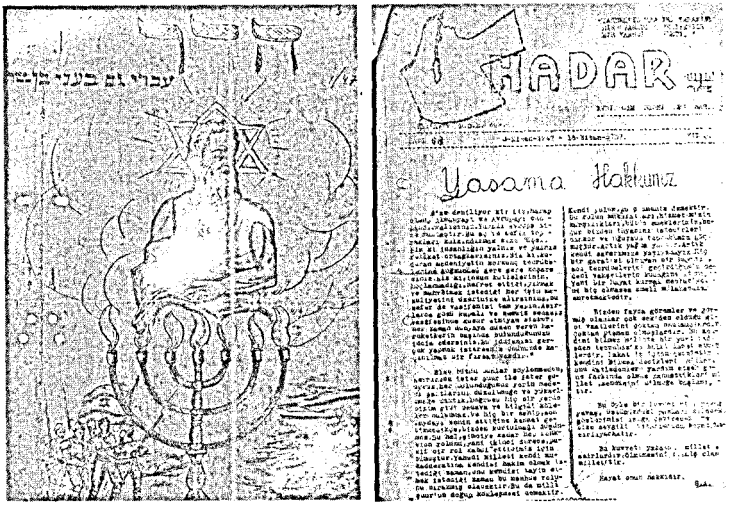
133 CZA, S32/493 sayılı dosya. 1946 yılına ait tarihsiz rapor. Bu belge ilk kez Esther Benbassa ve Aron Rodrigue tarafından kullanıldı. Bkz. Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, 2001, s. 385, 155 sayılı dipnot.

lutz'un "Salon siyonistleri" olarak adlandırdığı muhalifleri ise *Hahalutz*'un faaliyetlerine engel olmaya çalıştılar.[134] Hareketin hizipleştiği bir ortamda 1946 yılında İstanbul'da kurulan bir diğer gizli örgüt *İrgun Tsioni be Kuşta*'ydı (İstanbul'daki Siyonist Teşkilatı). Amacı öncü yerleşimcileri *(Halutzim)* desteklemekti. Siyonist hareketin içindeki bu hizipleşmeyi önlemek ve birliği korumak için 3 Mayıs 1946 tarihinde *Hahalutz* ve *İrgun Tsioni be Kuşta* örgütleri arasında bir centilmenlik antlaşması yapıldı. *İrgun Tsioni be Kuşta* bu antlaşmayla Türkiye'deki siyonist gençliğin tek temsilcisi olarak *Hahalutz*'u tanıdı ve tüm desteğini ona verdi.[135] *İrgun Tsioni be Kuşta* güvenlik nedeniyle gençler arasında hora tepilmesini ve İbranice şarkıların söylenmesini yasakladı. *Hahalutz* liderlerinden Mişel Şmil'e göre bu korkaklıktı. Şmil'e göre bazı aileler çocuklarının bir gün aile ocağını terk edip Filistin'e göç etmelerinden endişe ediyorlardı. Bu nedenle çocuklarının harekete katılmalarını engellemeye çalışıyorlardı.[136] Bir diğer gizli siyonist örgüt *Betar*'dı. 1932 yılında kurulan *Betar* ilk olarak bir spor örgütü olarak faaliyet gösterdi. Sloganı *Tov Lamut Bead Artzenu* ("Toprağımız için ölmek iyidir") idi. İlk kuruluşta beş altı üyeden oluşan *Betar* ileriki yıllarda seksen doksan üyeye ulaştı. Örgüt daktiloda yazılıp teksirle çoğaltılarak üyeler arasında dağıtılan *Hadar*'ı yayımladı. *Betar*'a üye gençlerin nihai amaçları İsrail Toprakları'na *(Eretz İsrael)* gidip savaşmak olduğu için gençler askerî bir eğitime tâbiydiler. *Betar*'lı üye gençler Büyükdere, Bostancı, Alemdağ, Polonezköy ve Paşabahçe gibi uzak yerlere yürüyüşler yaparlardı. *Betar* üye-

134 CZA, KKL 5/14609 sayılı dosya 17 Mayıs 1946 tarihli mektup / CZA, KKL 5/14609 sayılı dosya 24 Haziran 1946 tarihli mektup.

135 CZA, S5/10520 sayılı dosya. 3 Eylül 1946 tarihli mektubun eki.

136 CZA, KKL 5/14609 sayılı dosya. 24 Haziran 1946 tarihli mektup. Hayyim Nahman Bialik (1873-1934) çağdaş zamanın en büyük İbrani şairi, deneme ve öykü yazarı, çevirmeni ve editörü idi. Çağdaş Yahudi kültürünü derin bir şekilde etkilemiştir. Bu hizipleşme için bkz. CZA, S6/1956 sayılı dosya, Binyamin Şmil'in 3 Eylül 1946 tarihli mektubu. Bu belge daha önce Esther Benbassa tarafından kullanıldı. (Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58.)

Hadar, 8 Nisan 1947 (Jabotinsky Enstitüsü Arşivi).

lerinin yüzde sekseni ceket yakalarında *Magen David* (Davut Yıldızı) taşırdı.[137]

Hahalutz üyeleri de benzer bir şekilde Heybeliada, Burgazada, Şile gibi ıssız yerlerde ve sıkı gözetim altında askerî eğitim aldılar. Ayrıca Mecidiyeköy civarındaki çiftlik sahipleriyle de anlaşan *Hahalutz* üyeleri bayram ve pazar günleri bu çiftliklerde çalışıp bir yandan çiftçiliğin temel ilkelerini, diğer yandan da askerî eğitim alıp *Haganah*'ın (silahlı yer altı örgütü) tarihini öğrendiler.[138] Çoğunluğu İstanbul Üniversitesi öğrencisi olan *Hahalutz*'lu birçok genç Filistin'e yerleşmek için tıp, hukuk, kimya, mühendislik öğrenimlerini yarıda bıraktı. Bu gençler varlıklı babalarının sahip oldukları mağaza, fabrika, ticarethaneleri devralmak ve Türkiye'de parlak bir geleceğe sahip olmak yerine Filistin'e göç etmeyi tercih ettiler.[139]

137 S.A. ile 26 Ocak 2000 tarihli görüşme / Hayim Kohen Yanarocak, 1994, sh. 5-6. *Betar*'ın kurucuları arasında avukat Albert Razon, avukat Jak Mizrahi, Marko Nassi ve Rus uyruklu Sobol Kossoy yer alıyordu. (S.A. ile 26 Ocak 2000 tarihli görüşme.) *Hadar* 1944 yılının Ekim ayında yayına başladı. ("Hadar 5 yaşında", *Hadar*, Ekim 1948, Sayı 91).

138 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiach (Der.), 2000, s. 33.

139 Sabetay Leon, "La lutcha por la demokrasia", *El Tiempo*, 7 Kasım 1956. Hayim

Filistin'de bir Yahudi Millî Yurdu kurulması tasarısı üzerine Balkan ülkelerindeki Yahudilerin Filistin'e göç etmeye başlamaları ve Türkiye Yahudileri arasında da göç faaliyetlerinin mevcut olduğu basının gözünden kaçmadı. Bunun üzerine fikrine başvurulan Hahambaşılık Ruhani Reisi Rafael Saban, Türkiyeli Yahudilerin göç edecekleri söylentisini, doğal olarak, yalanladı. Filistin'de olup bitenlerden bihaber olduğunu belirtip şöyle konuştu:

> "Ne bugün ne de yarın, hiçbir Musevi Türkiye'den Filistin'e gitmek arzusunu izhar etmeyecektir [göstermeyecektir]. Çünkü burada bütün istirahatımız tamdır ve biz de hakiki birer Türk vatandaşlarıyız."[140]

1945 yılının Kasım ayında verilen bu beyanatın gerçekle hiçbir ilgisi olmadığını anlamak için üç yılın geçmesi gerekiyordu.

b) İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Tavrı

İstanbul Emniyet Müdürlüğü bu yasadışı siyonist faaliyetlerden haberdar olmasına rağmen ciddi hiçbir müdahalede bu-

---

Başan 1944 yılında yirmi yaşında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi iken *Hahalutz*'a üye oldu. 1949 yılında fakültenin üçüncü sınıfında iken öğrenimini yarıda bırakarak Filistin'e göç etti. *Hahalutz*'un konseyinde on tanesi üniversite öğrencisi olan on bir üye bulunuyordu. Hayim Başan'a göre bu hareketin tüm üyeleri ya üniversite öğrenimlerini bitirdikten sonra veya üniversiteyi, işlerini veya varlıklı ailelerini terk edip Filistin'e göç ettiler. Bu şekilde Filistin'e göç eden birçok Yahudi genci arasında Benyamin ve Avram Şmil kardeşler, İsrail'de Adiri soyadını alacak olan Yehuda Adevah (Adiri), David Paker, Dr. Şemuel Kasuto, Moşe Alhalel, Yaakov Krudo, Menaşe Hanna, Galatasaray Lisesi mezunu olup gazetecilik öğrenimini yarıda bırakan Marko Bahar, Op. Dr. Dinçmen, Dr. Hayim Behar, Fiko Baruh gibi gençler vardı. (Sabetay Leon, "Deklarasiones del Haver Haim Bachan", *El Tiempo*, 2 ve 9 Ocak 1957). Bu gençler arasında Bursalı bir ailenin İstanbul doğumlu çocuğu Fiko Baruh'un öyküsü ilginçtir. Fiko Baruh 1947 yılında Robert Kolej'den mezun olduktan sonra Filistin'e kaçak olarak göç etti ve *Palmah*'a katıldı. İsrail'in bağımsızlık savaşında içinde bulunduğu zırhlı aracın isabet alıp yanması sonucunda bir gözünü kaybetti ve derisinin %85'i yandı. Plastik cerrahi sonucunda yaşamı kurtarılan genç adam ileriki yıllarda İsrail Merkez Bankası'nda iktisatçı olarak görev aldı. (Erol Haker'in 3 Ağustos 2001 tarihli mektubu).

140 "Hahambaşının izahatı", *Son Telgraf*, 21 Kasım 1945.

lunmadı ve sadece yüzeysel önlemler almakla yetindi. Gençlerin göçünü örgütlemekten sorumlu Akiva Levinsky, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün kendisi hakkında tuttuğu iki cilt istihbarat raporunu yıllar sonra ona gösterdiklerini nakleder.[141] Emniyet görevlileri siyonist faaliyetlerde bulunan Yahudi gençleri önce göz altına alıyor, ancak ciddi bir kovuşturmaya tâbi tutmayıp serbest bırakıyordu.[142] Yasadışı yollardan Filistin'e gitmek isterken yakalanan ve para cezasına çarptırılan Yehuda Adiri'ye göre de resmî makamlar Yahudi gençlerin yasadışı yollardan Filistin'e gitmelerine göz yummaktaydılar. Adiri bu kanaatini kanıtlamak için Filistin'e gitmeye çalışırken yakalanan Pepo Eskenazi'nin sorgulanması sırasında bir MİT görevlisinin sarf ettiği şu sözleri aktarır:

> "Biz sizlerin Filistin'e gitmek istediğinizi biliyoruz. Buna karşı koymak için hiçbir sebebimiz yok. Suçunuzu itiraf edin, protokolü imzalayın, hemen serbest bırakılacaksınız. Ceza hafiftir, sadece Pasaport Kanunu'na aykırı davranmakla suçlanacaksınız. Arap veya Türk olsaydınız kaçakçı olarak mahkûm olacaktınız. Ermeni olsaydınız Stalin bile sizleri elimizden kurtaramazdı."

---

141 Hayim Kohen Yanarocak, 1994, s. 14.

142 Bu tür birçok olaya rastlandı. Gazeteci İzak Yaeş bir arkadaşının kendisine hediye ettiği *Magen David* (Davut Yıldızı) rozetini yakasına iliştirip tramvaya binip işe giderken rozetini fark eden bir polis tarafından tutuklanıp karakola götürüldü ve dört gün süreyle göz altında tutuldu. Yakasındaki rozeti çıkardıktan sonra da serbest bırakıldı. (Yishak Yaech, "Trokamiento de bandiera", *La Verdad*, 24 Mart 1950). Bir başka olayda polis bir arkadaşından Dünya Siyonist Örgütü'nün (WZO) *şekel*ini satın alan bir Yahudi'yi yakaladı. Birinci Şube polisleri *şekel*'in WZO ile olan ilişkisini araştıracaklarına *şekel*in komünizmle ilgisi olup olmadığını araştırdılar. Diş hekimi Sami Günzberg'e gidip *şekel*i göstererek fikrini sordular. Sami Günzberg Emniyet mensuplarını *şekel* ile komünizm arasında hiçbir ilgi olmadığı konusunda ikna etti ve *şekel*i yırtıp attı. Bir başka örnek Benyamin Şmil'le ilgilidir. Avrupa ülkelerinden gelip Türkiye'den transit olarak geçip Filistin'e giden Yahudi mültecilere yardım eden Benyamin Şmil, mültecilerin ailelerine göndermek istedikleri bir telgrafı postaneden gönderirken polis tarafından tutuklandı. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Dördüncü Şube Amiri, Şmil'e "kurt yavruları, hepinizi tanıyoruz ancak size dokunmamamız için emir var" dedi ve onu yabancı uyruklu olduğu için serbest bıraktı. (Yehuda Adiri, "Un sejorno en Turkia", *La Verdad*, 9 Ekim 1969).

Adiri kanaatini destekleyen bir olay daha nakleder. Göçün başladığı tarihte Yüksekkaldırım'daki Tekke Karakolu'nda tesadüfen bulunan bir Yahudi, oturduğu sokakta bulunan bir Yahudi derneğinde yapılan aşırı gürültüden dolayı bir kişinin şikâyet ettiğine tanık olur. Söz konusu kişi dernekte İsrail'e göç etmek isteyen Yahudilerin işlemleri nedeniyle gece ve gündüz aşırı bir gürültü olmasından yakınır. Emniyet amiri durumdan haberdar olduğu, ancak derneğe müdahale etmeme konusunda emir aldığı, şikâyetçi vatandaşa dilediği takdirde bir dilekçe yazıp kendisine vermesi ve kendisinin de dilekçeyi İçişleri Bakanlığı'na göndereceği cevabını verir.[143] Leon Jabes ve 1943 yılında göç eden İzmirli R.Ş. de polisin her şeyden haberdar olduğunu, ancak hiçbir şekilde müdahalede bulunmadığını belirtiyorlar. Jabes'e göre Yahudilerin faaliyetlerinden sorumlu olan bir polis memuru cemaat içinde olup bitenlerden tamamıyla haberdardı ve bundan ötürü kendisine "Yahudi Osman" lâkabı takılmıştı.[144] R.Ş. ise İzmir Emniyet Müdürlüğü'nün Dördüncü Şubesi'nde dosyası mevcut olduğu halde Emniyet güçleri tarafından hiçbir şekilde rahatsız edilmediğini vurguluyor.[145]

c) Türk Yahudi Basınının Doğuşu

Türkiye Yahudileri Filistin'de cereyan eden bağımsızlık savaşını heyecanla takip ediyor ve olup biteni yakından izliyorlardı. Türk basını savaşı genellikle Arap yanlısı bir havada yansıtıyordu. Bu ortamda olup bitenleri Yahudi halkına gerçekçi bir şekilde aktaracak bir Yahudi basınına ihtiyaç vardı. Böylece bir avuç Yahudi genci bir araya gelip gazete yayımlamaya karar verdi.[146] İlk gazete 4 Temmuz 1947 tarihinde yayına başlayan *Şabat* idi.[147] 1947 yılında *Şabat*'ı yayımlamak için

143 Yeuda Adiri, "Un sejorno en Turkia", *La Verdad,* 6 Ekim 1969.

144 Leon Jabes ile 7 Kasım 1999 tarihli görüşme.

145 R.Ş.'nin 24 Ekim 1999 tarihli mektubu.

146 "El nasionalismo Judio en Turkia", *La Verdad,* 23 Nisan 1958.

147 1947'de yeniden doğan Türk Yahudi basınının öncüleri Moşe Benbasat, İzak Yaeş, Avram Leyon, Sabetay Leon gibi gençlerdi. İzak Yaeş, Moşe Benbasat ile

İstanbul Valiliği'ne başvuran İzak Yaeş'in İstanbul Valisi Lütfi Kırdar ile arasında şu konuşma geçer:

> Lütfi Kırdar: "Bir Yahudi gazetesi mi? Bu fikri kim aklınıza soktu? Amacınız nedir?"
>
> İzak Yaeş: "Hiç kimse aklımıza bir şey sokmadı. Türkiye'de Rum ve Ermeni gazeteleri olduğu gibi biz de İspanyolca bir gazete çıkarmak istiyoruz. Her şeyden önce Türk ve Yahudi halkına Filistin'de olup bitenler hakkında gerçekleri anlatmak istiyoruz. Tek gayemiz iyi para kazanmaktır."
>
> Lütfi Kırdar: "Türk basını bunu yapmıyor mu?"
>
> İzak Yaeş: "Hayır Beyefendi. Türk gazeteleri haberleri işlerine geldiği gibi Arap yanlısı ve antisemit bir havayla veriyorlar."
>
> Lütfi Kırdar: "Sizin maksadınızın arkasında gizli bir şey var mı? Bir siyasi teşkilâta bağlı mısınız?"
>
> İzak Yaeş: "Hayır sayın Vali, hiçbir siyasi gayemiz yoktur. Bizim gerçek Yahudilik hissiyatımızı ifade etmemiz Türkiye'nin menfaatlerini terk ediyoruz demek değildir."
>
> Lütfi Kırdar: "Size bu cesareti ve hedefi kim verdi?"
>
> İzak Yaeş: "Türk demokrasisi. Amerika'da altı milyon Yahudi yaşıyor ve on Yahudi gazetesi var. O zaman neden Türkiye Yahudileri Amerikalı Yahudilerin faydalandıkları aynı demokrasiden faydalanmıyorlar?"
>
> Lütfi Kırdar: "Peki beni ikna ettiniz. Siyasi polise haber vereceğim, bir soruşturma yapsınlar ve dediklerinizin doğru olup olmadığını araştırsınlar. İzni size vereceğim. İzin yazısı iki güne kadar yazıhanenize ulaşacaktır."[148]

Şabat'tan sonra 29 Ekim 1947 tarihinde *Şalom*, 19 Aralık 1947 tarihinde de *Atikva* yayımlanmaya başladı. Daha sonra 17 Haziran 1948 tarihinde yayına başlayan *Or Yeuda* ve onun devamı olarak sadece bir sayı yayınlanan *Or Israel* dergisi ortaya çıktı. Tüm bu yayınlar siyonist bir tavır sergilediler. Gazete-

---

birlikte *Şabat*'ın, Avram Leyon ile birlikte *Şalom*'un, Menahem Madem ile birlikte de *Or Yeuda* ve *Or Israel* dergilerinin kuruluşlarında, Sabetay Leon ise *Atikva* gazetesinin kuruluşunda yer aldı.

148 Yitshak Yaeş, "El nasionalizmo Judio en Turkiya", *La Verdad*, 23 Nisan 1958.

lerde her hafta bir veya birkaç siyonist şiir ve makaleye rastlamak olağandı. Bu gazete ve dergiler arasında *Or Yeuda* en siyonist yazıları içeren yayındı. Yahudi gençliği Tek Parti döneminde ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında sergilediği çekingenlik, ürkeklik ve yılgınlığı bir tarafa atıp şaşırtıcı bir şekilde ilk kez Yahudi kimliğini açık açık sergilemeye, siyonist olduğunu açıkça ifade etmeye ve Türk basınında Yahudi ve Siyonizm karşıtı tavır takınan yazarlarla tartışmalara girmeye başladı. Bu basın patlaması Yahudiler arasında korlaşmış Siyonizm alevini yeniden ateşledi ve İsrail'e göçü teşvik etti.[149]

Or Yeuda, 17 Haziran 1948, sayı 1.

Or Yeuda'nın ilk sayısının yayınlanmasından bir hafta önce Yahudi halkının yoğun bir şekilde yaşadığı Balat, Hasköy ve Ortaköy'de duvarlara İbranice afişler yapıştırılarak derginin çıkacağı ilân edildi. İbranice harfleri sadece din kitaplarında görmeye alışkın olan Yahudi çocuklar Hasköy'de ilk kez İbranice yazılı afişleri duvarlarda gördüklerinde "Adonay Dio en ley eskrivyeron!" ("Aman Tanrım Tevrat dilinde yazdılar!") diye haykırdılar. İbranice afişler Türk halkı üzerinde de şaşkınlık ve tepki yarattı. Meçhul kişilerin afişleri yırtması üzerine İzak Yaeş durumdan polisi haberdar etti, polis de gerekli önlemleri alacağına söz verdi. *Or Yeuda*'nın ilk sayısının kapağı, Yahudilerin bir kısmının gurur duyup sevinmesine, diğer bir kısmının ise korkmasına neden oldu.[150]

149 *Atikva*'yı yayımlayan Sabetay Leon da anılarında genç Yahudi basınının ve özellikle *Atikva* ile *Or Yeuda*'nın göçü teşvik ettiğini belirtiyor. (Sabetay Leon, "La kontribision de la mueva prensa", *El Tiempo*, 21 Kasım 1956).

150 Yitshak Yaeş, "Avia tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 24 Kasım 1960 / İzak Yaeş, "Yapanlar utansın", *Or Yeuda*, s. 1, 17 Haziran 1948, s. 14.

Or Yeuda, G(eorges) Schembri denizcilik şirketi ile anlaştı ve şirketin Hayfa'ya hareket eden gemilerinin ilânlarını dergide bedava yayınladı.[151] *Or Yeuda* ile G. Schembri arasında yapılan anlaşma gereğince şirket Hayfa'ya yapacağı her seferde *Or Yeuda* okurları için on kişilik yer tahsis etti. *Or Yeuda* da her Hayfa seferinden önce parasızlıktan göç edemeyecek durumda olan fakir Yahudiler arasında piyango düzenleyip kazanan on kişiyi bilet parası almadan İsrail'e yolladı:

> "Sevgili okuyucularımıza: Mecmuamız Filistin'de akrabası olanları veya yeni kurulmuş İsrail devletini görmek istiyen okuyucularımıza bir kolaylık olmak üzere resmî Türk makamlarınca alınacak müsaade ve pasaport tahtında müsabakamızı kazananların Filistin'e gitmesini maddî bakımdan temin edecektir. Mecmuamızın bu işte hiçbir siyasî maksat gütmeden sırf Filistin'i görmek isteyen okuyuculara bir kolaylık ve dolayısiyle reklâmı bakımından bu müsabakayı tertip ettik. Bu sayıdan itibaren çıkacak 1-5 No.ya kadar kuponları toplayın 5nci numaradan sonra kuponları bize gönderin, gelen imzalar arasında bir kura yaparak kazanan Filistin'e gönderilecektir. Kuponlarımızı muhakkak toplayın."[152]

Or Yeuda bu imkânı Yahudi halkına duyurmak için, "Filistin'e yitmek isteyenler *Or Yeuda* mecmuasına müracaat etsinler. Galata, Bankalar Şair Ziya Paşa Caddesi, Kabak Çiçek Sok. 4/1" yazılı küçük el ilânları hazırlayıp bunları çocuklarla İstanbul'un merkezî yerlerinde ve Galata Köprüsü'nün ortasında gelip geçenlere dağıttı.[153] İlânların dağıtılmasından sonraki havayı İzak Yaeş anılarında şöyle naklediyor:

> "Bu ilân neyin nesiydi? Siyonizmi açıkça yazmak ve Filistin'e gitmek isteyenlere açık adres vererek onların mecmuaya müracaat etmelerini istemek ne demek oluyordu? Amikal Derneği'nde bulunan 'fantezi ve lüks sınıf' siyonistler hora tepmeyi

151 O dönemde geçerli döviz kuruna göre bu yaklaşık 120 dolara tekabül ediyordu.

152 *Or Yeuda*, 2 Eylül 1948, s. 12, s. 14.

153 Yitshak Yaeş, "Avia tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 27 Kasım 1960.

ve kızlarla flört etmeyi bir tarafa bırakıp bu siyonist hareketin ne yaptığını izlemeye koyuldular. Bu kişilerden bir bölümü [*Or Yeuda*'nın kurucuları] Menahem Madem ve İzak Yaeş'in bu ilânlar nedeniyle en az beş yıl hapse mahkûm olacaklarını, bir diğer bölümü ise bu dünyadan silineceklerini ileri sürdü. [Liderler] Bir yerde böyle düşünmekte haklıydılar. Onlar üç kişi önünde 'İsrael' kelimesini telaffuz etmekten korkarlarken bizler ilân ve afişlerle bastırmakta ve halkı İsrail'e göç etmeye davet etmekteydik. Laik Konsey liderleri Menahem Madem ve İzak Yaeş için 'onlar delirdi' diyordu."

İlânların *Or Yeuda*'da yayımlanmasının üçüncü gününde İzak Yaeş dergiye geldiğinde tanımadığı iki kişinin kendisini beklediğini gördü. Bu iki kişi "Emniyet'in siyasi şubesinden geliyoruz. Amirimiz seninle önemli bir konuda konuşmak istiyor, lütfen bizimle gel" deyip kendisini İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne götürdüler. Siyasi Şube Amiri İzak Yaeş'e sokaklarda dağıttırdığı ilânı gösterip bunun ne olduğunu sordu. Yaeş derginin satışını artırmayı amaçlayan küçük bir ilân olduğu cevabını verdi. Pasaportu olmayan hiç kimseyi İsrail'e yollamadığını, *Or Yeuda*'nın kimseye pasaport vermediğini, sadece piyangoda kazananlara Hayfa'ya gitmeleri için bedava vapur bileti verildiğini söyledi. Siyasi Şube amiri bu tür bir piyangonun yabancı bir ülke lehine propaganda yapmak anlamı taşıdığına ve bunun da kanunlara göre yasak olduğuna dikkati çekti. Bu cevap üzerine İzak Yaeş çantasından *Hürriyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerini çıkartıp bu gazetelerin piyango çekilişleri düzenlediklerini, kazanan okurları Berlin Olimpiyatları'na ve Holywood'a gönderdiklerini söyledi. Bu serbest olduğu halde İsrail'e gitmenin neden yasak olduğunu sordu. Siyasi Şube Amiri gülümseyerek şu cevabı verdi:

"Seni anlıyorum. Biz Türkler vatan aşkının ne olduğunu iyi biliriz. Bir yabancı teşkilâtla gizli ilişkiler içinde bulunmadığı sürece demokrat bir gazeteci olarak her şeyi yapmakta serbestsin. Kanunlar da buna izin vermektedir. Ancak kanunların dışına çıktığında elim gırtlağına yapışacaktır."

İzak Yaeş bu ikaza rağmen ortağı Menahem Madem'le konuştuktan sonra İsrail'e göçü teşviğe devam kararı verdi.[154] Yaeş 1948 yılının Eylül ayında faaliyetlerine devam etmek, Uluslararası İzmir Fuarı'nı ve İzmir Yahudi cemaatini ziyaret etmek için İzmir'e gitti. İzmir'e varışında *Or Yeuda* okuru büyük bir kitleyle karşılaştı. Yaeş'e göre İzmir'de yaşayan Yahudiler İstanbul'daki "lüks sınıf" Yahudilerden daha siyonisttiler. İzmir'den İstanbul'a dönerken gemide DP Genel Başkanı Celâl Bayar'ın da bulunduğunu görünce kendisine yaklaşıp onunla seçimler ve hayat pahalılığı üzerine konuştu.[155] Celâl Bayar Yaeş'e *Or Yeuda* kelimesinin ne anlama geldiğini sordu. Yaeş "İsrail'in ışığı" cevabını verdi. Celâl Bayar İzak Yaeş'e "Siyonist misin?" diye sordu. Yaeş de "Türkiye'de yaşadığım sürece her şeyden önce iyi bir Türk'üm, ancak Siyonizme sempatimi gizleyemem. Türkiyeli bir Yahudi iyi bir siyonist olabilir, ancak aynı zamanda Türk vatanının da iyi bir evlâdı olabilir" karşılığını verdi. Celâl Bayar da bu cevap karşısında gülümsedi ve "Sen iyi bir Türk'üm diyorsun, Türkiye için bugüne kadar ne yaptın?" diye sordu. İzak Yaeş "Dört yıl askerlik hizmeti ve iyi bir vatanseverin yapması gereken her şeyi" cevabını verince Bayar kendisini kutladı ve "Ben Yahudilerin her zaman vatanlarına karşı borçlarını ödediklerine eminim" dedi.[156]

1939 yılında yayına başlayan ve 1946 yılına kadar temkinli bir tavır sergileyen *La Boz De Türkiye* de 1947 yılından itibaren tavrını değiştirerek, başyazılarını sadece Filistin sorununa hasretmeye başladı. Bir Yahudi devletinin kurulmasını savunarak polemiklere taraf oldu. Bunun bir örneği, eski Ticaret Bakanı Atıf İnan hakkında Meclis soruşturması açılması için verilen tasarının görüşülmesi sırasında yaşandı. Milletvekili Ekrem Oran TMO'nun tüccar Suad Yurtkoru'ya verdiği arpa ih-

154 Yitshak Yaeş, "Avia tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 27 Kasım 1960. S.A. da Amikal Derneği'ne üye olan gençlerin "ellerini sıcak sudan soğuk suya değdirmek istemediklerini" belirterek İzak Yaeş'in kanaatini teyit etti. (S.A. ile 26 Ocak 2000 tarihli görüşme).

155 İzak Yaeş, "DP başkanı sayın Celâl Bayar'la Ege Denizi'nin ortasında *Aksu* vapurunun hususi kamarasında bir mülâkat", *Or Yeuda*, 23 Eylül 1948, s. 15, s. 3.

156 Yitshak Yaeş, "5 anios", *La Verdad*, 17 Nisan 1953.

raç lisansıyla ilgili olarak yaptığı konuşmada Suad Yurtkoru'nun Atıf İnan'ın haberi olmadan "bir Mişon gibi müracaat ederek bu izni aldığını" söyledi.[157] Bunun üzerine *La Boz De Türkiye* bu sözleri uzun bir başyazıyla eleştirdi.[158]

İsrail'in kurulacağının kesinleşmesi üzerine Türk Yahudi basını hislerini heyecanlı bir şekilde belli etti. *Şalom*'da yer alan makalelerde İsrail'in kuruluş mücadelesi Kurtuluş Savaşı ve modern Türkiye'nin kuruluşuna benzetilerek desteklendi.[159] İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesinden sonra gazetede yayınlanan bir yazı Türkiye Yahudilerinin duygularını veciz bir şekilde dile getiriyor:

> "Çoktan beri sabırsızlıkla beklemekte olduğumuz bu büyük ve mesut gün gelmiştir. 15 Mayıs 1948'de Yahudi devleti kurulmuştur. Hayırlısı olsun. Uzun ömürlü olmasını Allah'tan niyaz ederiz. 15 Mayıs Filistin Yahudi milleti ve bütün Yahudi ırkı için en büyük bayramdır. Biz Filistin'in haricinde bulunan Yahudiler, bulunduğumuz memleketlerin sadık ve mes'ni vatandaşlarıyız. Fakat inkâr etmemeliyiz ki ırk ve din rabıtalariyle ve müşterek bir tarihle bağlı olduğumuz Filistin Yahudilerinin bayramı bizim için de bir bayramdır. Onların kederi bizim için de bir kederdir".[160]

Atikva Arap-Yahudi savaşına katılıp hayatlarını kaybeden Türkiyeli Yahudi gençleri rahmetle andı, onlardan "kahraman" olarak söz etti. Bazılarının ölüm ilânları Türk Yahudi basınında yer aldı.[161] *Şalom*'da 8 Aralık 1948 ile 6 Ocak 1949 ta-

157 "Mecliste Atıf Inan meselesi", *Vatan*, 25 Kasım 1947.

158 L.B.D.T., "Bir Mişon gibi müracaat ederek izin aldı..! ", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1947, s. 133.

159 Izak Yaeş, "Bir devlet kuruluyor", *Şalom*, 29 Ocak 1948 / Eli Şaul, "Filistin davası bitmek üzeredir", *Şalom*, 13 Mayıs 1948.

160 Eli Şaul, "Yahudi devleti kurulmuştur", *Şalom*, 20 Mayıs 1948.

161 *Irgun* saflarında iken çarpışmalarda hayatını kaybedenlerle ilgili haberler şunlar: Izi (Ishak) Moskoviç (*Atikva*, 6 Şubat 1948), Sabetay Salinas, Menahem Honen ve Avram Barokas (*Atikva*, 20 Şubat 1948), Rafael Liçi (*Şabat*, 25 Haziran 1948 / *Şalom*, 1 Temmuz 1948 / *Or Yeuda*, 1 Temmuz 1948, s. 3, s. 2), Semuel Eskenazi (*Şabat*, 2 Temmuz 1948), İsrael Dekalo (*Atikva*, 3 Aralık 1948) ve Mara Rachkovsky ("Mort au champ d'honneur", *L'Etoile Du Levant*, 1 Nisan 1949).

rihleri arasında Siyonizm temalı otuz bir şiir yayımlandı. *Son Saat* muhabiri bu genç Yahudi şairlerden "vatan ve toprak sevgisi terennüm eden gençler" olarak söz etti, şiirlerinden örnekler sundu.[162]

Türk Yahudi basınında en ihtiyatlı yayını yapan *Atikva* idi. *Atikva* ilk sayısında Türkiye Yahudilerinin sadık birer yurttaş olduklarını vurguladı. Gazetenin sahibi Yaakov Kıymaz başyazısında, "Türkiye'de yaşayan Yahudi vatandaşların istikbâllerinden [geleceklerinden] emin ve rahat olduklarından şüphemiz yoktur" beyanında bulundu.[163] Bir diğer başyazıda ise Tek Parti döneminde azınlıklara karşı sürdürülen ayrımcı siyaset, üstü kapalı bir şekilde eleştirildi ve geleceğe ümitle bakıldı:

> "Müslüman, Hıristiyan, Yahudi hepimiz bu ülkenin çocukları ve birbirimizin kardeşiyiz. Bazı hatalar yapılmış, kanunlar yanlış yorumlanmış veya kısmen tatbik edilmiş olabilir. Ancak bunlar hiçbir şekilde bizim dört buçuk asırlık bir anaya karşı sevgi duygularını hafifletmemelidir. Atalarımız bazı ülkelerden kovulurlarken o ana kollarını onlara cömertçe açtı. Birkaç yıl önce bazı hatalar yapılmışsa bunlar Nazi propagandasının her gece zehirini Yahudi halkının üzerine döktüğü anormal bir dönemde yapıldı. Diğer taraftan unutmayalım ki bizler bugün hayatta isek bunu Ankara'nın sağduyulu siyasetine borçluyuz. Türkiye birkaç yıldan beri her geçen gün demokratikleşmektedir. Birçok değişiklik meydana gelmektedir. Bunun en iyi delilini de Yahudice çıkan yayınlarda görmekteyiz.
>
> Disiplinli hürriyetin en büyük taraftarlarından biri siyaset sahnesinden çekilmiştir. Onun çekilmesinden sonra CHP'deki aşırılar grubu da onun peşinden tasfiye olmuştur. Bizleri memleket işleri ile ilgilenmemekle suçladılar. Bu suçlamada bir hakikat payı varsa bile kabahat bizim değil bizi suçlayanlarındır, çünkü onlar bizleri sistematik olarak kendilerinden uzaklaştırdılar. Demokrasinin gelişmesiyle birlikte geçmiş ya-

162 Naci Temizyürek, "Türkiye'de yetişen Yahudi şairler", *Son Saat*, 28 Şubat 1949.

163 Y. Kıymaz, "Atikva çıkarken", *Atikva*, 19 Aralık 1947.

vaş yavaş unutulacaktır. Bugün her şeyden önce bu ülkenin çocukları olarak görevlerimizi yerine getirmeyi düşünmeliyiz. Zaman ve sabırla haklar da tanınacaktır. Bu haklar kanunlarda mevcuttur, onları elde etmek için uğraşmak bize düşmektedir."[164]

Atikva'da yayınlanan bir diğer yazıda Türk Yahudi basınının müstakbel İsrail devleti ve Siyonizme karşı takındığı destekleyici tavır pek onaylanmadı ve itidal gösterilmesi tavsiye edildi:

> "Biz, siyasi ve iktisadî bağlarla bu memleketin sadık vatandaşlarıyız. Bu yurdun havasını teneffüs ettiğimiz müddetçe hiçbir ihtirasımız ve harice karşı gizli, hiçbir emelimiz olamaz.
>
> Vaziyet bu merkezde iken, içimizde, diğer memleketlerdeki kardaşlarımıza karşı hissettiğimiz bağlılık, yalnız manevi cihettendir ki, dünya Yahudiliğinin kendi davası olarak büyük bir metanetle ele aldığı meselelere biz, ancak müspet temennilerimizle iştirak edebiliriz.
>
> Bu mesele üzerinde gazetelerimizde intişar edecek [yayınlanacak] yazılar, yalnız şahsi kanaatların ifadesi olmalı ve umumi bir topluluğun fikirlerine ve kanaatlarına tercüman olmak istemekten uzak kalınmalıdır."[165]

Türk Yahudi basınının 1947-48 yıllarındaki patlamasıyla birlikte idealist Yahudi gençlerin siyonist duygularını açıkça ifade etmeleri ve Filistin'e göçü teşvik eden yayınların da aynı basında yer alması cemaat yönetimini rahatsız etti. Gazeteci Yaeş'e göre çoğu varlıklı kişiler olup, lüks ve refah içinde yaşayan cemaat liderleri Türk basınının İsrail ve Yahudilere karşı yürüttüğü karalama ve sataşmalar karşısında suskun kalma ve Siyonizmden hiç söz etmeme yanlısıydılar.[166]

---

164 A.B., "La Türkia es muestra madre", *Atikva*, 19 Aralık 1947. Bu yazıda açıkça ifade edilmeyip ima edilen uygulama Varlık Vergisi ve Tek Parti döneminin ayrımcı siyasetiydi. "Disiplinli hürriyetin en büyük taraftarlarından biri" olarak bahsedilen kişi de dönemin başbakanı Şükrü Saracoğlu'ydu. A.B.'nin gazeteci Avram Benaroya olması ihtimal dahilindedir.

165 Nesim Çiprut, "Vazife ve hakikat yolunda- II", *Atikva*, 26 Aralık 1947.

166 Yitshak Yaeş, "El nasionalizmo Judio en Turkia", *La Verdad*, 23 Nisan 1958.

d) İsrail'in Kuruluşundan Önce Basının Tavrı

BM kararıyla taksim edilmesi üzerine Filistin, aniden basının birinci derecede ilgi gösterdiği ve muhabir gönderdiği bir yer haline geldi.[167] Arap-Yahudi savaşı sırasında ana mecrada yer alan gazetelerin hiçbiri Türkiye'nin bu ihtilâfta taraf olmasını savunmadı. Basında, İslâmî yayınlarda rastlananların dışında, bir Müslüman dayanışması zihniyeti çerçevesinde Arapları destekleyici bir çağrı da görülmedi. İsrail'in doğuşuna yol açan Filistin'in taksimi kararı, hem ılımlı ve demokrat, hem de Yahudilere karşı en antisemit tavrı sergileyen kişilerin hayranlığını kazandı. Bu iki yaklaşımdan birincisine Prof. Şemseddin Günaltay, ikincisine de Nihal Atsız örnek gösterilebilir. Günaltay 1947 yılında yayımladığı Filistin'in tarihini konu eden kitabının önsözünde yüzyıllarca sürgünde yaşayan Yahudilerin millî özelliklerini muhafaza etmelerini ve Filistin topraklarında tekrar buluşma azmi ve dayanışmasını göstermelerini Türk gençlerine örnek alınacak bir davranış olarak gösterdi.[168] Nihal Atsız ise hayranlığını şu satırlarla ifade etti:

> "Yahudiler de ülkü sahibi olmanın ikinci ibret verici örneğidir. Korkaklığı atasözü haline gelen bu millet, bugün bir milli ülkünün ardında, herhangi bir millet kadar cesaretle çarpışıyor. Millî kahramanlar yetiştiriyor ve bu milli kahramanlar, idama mahkûm edildikleri ve bağışlanma dileğinde bulunurlarsa ölümden kurtulacakları halde, İngiltere'den af dilemeyerek milletlerine şeref vermek suretiyle ölüyorlar."[169]

Popüler mizah basınının Filistin ihtilafına bakışı ise değişikti. Mizah dergilerinde bol sayıda alışılagelmiş korkak, menfaatperest, paraya düşkün, eskici Yahudi stereotipini kullanan karikatür yayımlandı.

Filistin'in taksimi kararından sonra Türkiye Yahudileri ya-

---

167 Örneğin Faruk Fenik, "Filistin mektupları", *Vatan*, 7 - 24 Nisan 1947.

168 Ord. Prof. M. Şemseddin Günaltay, 1987, s. XII.

169 Nihal Atsız, "Kızılelma", *Kızılelma*, 31 Ekim 1947, s. 1, Nihal Atsız, 1992 içinde, s. 15.

Gazetelerden: Filistin'den de göçler başladı

– Ne o Salamon, Filistin'de de rahat edemedin mi?
– Nasıl rahat edeyim be kuzum, her tarafta Yahudi var, kimi kazıklıyacağım!

Şaka, 17 Eylül 1946

vaş yavaş Filistin'e göçe hazırlanmaya başladılar. Bu aynı zamanda Türk basınını uzun sureyle meşgul edecek haber ve tartışmaların da başlangıcıydı. Bu tartışmalarda ön plana çıkan gazete Faruk Gürtunca'nın yayınladığı milliyetçi bir çizgiye sahip *Hergün*'dü.

Hergün Gazetesiyle Polemikler

Hergün ilginç bir şekilde sıhhatli haber kaynaklarına ve "içeriden haber alma" yeteneğine

Filistin olayları

– Salamon yaralandı mı?..
– Yok be kuzum, bayıldı. İngiliz karargâhına bir bomba atmış da...

Şaka, 11 Şubat 1947

sahipti. Verdiği haberlerin büyük bir kısmı cemaat liderleri ve Türk Yahudi basını tarafından sürekli yalanlandığı halde, geçen zaman ve olaylar *Hergün*'ün haberlerini doğruladı. *Hergün* Türkiyeli Yahudilerin Filistin'e topluca göç etmelerini ve savaşa katılmalarını teşvik eden faaliyetlerin İstanbul Yahudi cemaati bünyesinde yapıldığını ve bu doğrultuda çalışan bir örgütün mevcut olduğunu ileri sürdü.[170] Bu haber üzerine fikirlerine başvurulan Yahudi dernekleri sözcüleri bu iddiayı yalanladılar. *Hergün* ise haberin doğru olduğunu ve merkezinin Filistin'de olduğu tahmin edilen bir örgütün İstanbul Yahudilerine Filistin'e göç edip savaşa katılmaları ve İsrail'in kuruluşunda yer almaları için davetiye yolladığı iddiasında ısrar etti. Bazı Yahudi gençlerin gizlice Filistin'e kaçtıklarını iddia etti.[171] *Hergün*, Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano ile de görüşüp Filistin'in taksimi kararı ile ilgili görüşlerini ve Türkiye Yahudilerinin Filistin Yahudilerine yardım etmeyi düşünüp düşünmediklerini sordu. Hanri Soriano taksim kararını memnuniyetle karşıladığı, özellikle Amerika'daki Yahudilerin müstakbel İsrail devletine yardım edecekleri ve Türkiye Yahudilerinin yardımda bulunmak gibi bir tasavvurları bulunmadığı cevabını verdi.[172] Yahudi gençlerin Filistin'e göç etmeye başlamalarının *Hergün* tarafından tartışma konusu haline getirilmesi üzerine ortalığı yatıştırmak isteyen bazı İstanbullu Yahudiler Faruk Gürtunca'yı arayıp Türkiye'ye olan sadakatlerini tekrarladılar. Gürtunca bu durumu sevinçle karşıladı ve düşüncelerini şöyle ifade etti:

> "Gerek şahsen tanıdığım ve sevdiğim, gerek gazetemiz neşriyatile alâkadar olan bazı Musevi vatandaşlarımız bu büyük davaya Türk Musevilerinin isminin karıştırılmış olmasından elem duyduklarını gerek sözle gerek telefonla ifade etmiş bulunuyorlar.

170 "İstanbul'daki Yahudiler Filistin'e gitmeye başladı", *Hergün*, 6 Aralık 1947.

171 "İstanbul'daki bazı Yahudi gençleri gizlice Filistin'e kaçmaya başladı", *Hergün*, 7 Aralık 1947.

172 "İstanbul Yahudileri ve Filistin meselesi", *Hergün*, 8 Aralık 1947.

Zaten böyle olacağını umuyor ve bekliyorduk. (..) Son tahkikatımıza göre Filistin mücadelesi için giden bazı gençlerin Türk tabiyetinde olmadığı anlaşılmıştır. Fakat buna rağmen Türk vatandaşı olup da Filistin mücadelesinde Türkiye Yahudilerinin küçük bir ilgisi bulunamaz demek de yanlış bir harekettir. Bu: Millî duyguları bir yana bırakalım - hislerin de erimesi demektir.

Mısır'daki Cami'ülezher'de nasıl bir Kahireli genç mukaddes savaş için kılıca sarılacak kadar heyecan duyduysa bir Amerikalı, bir Yunanistanlı, bir İngiltereli, bir Türkiyeli Yahudinin de bu davayla alâkadar olmamasının imkânı yoktur.

Fakat bizim güzel müşahedemiz [gözlem] Türk vatandaşı Musevilerin Filistin'e gidemeyeceklerini bu vatanda büyüyüp bu vatanda öleceklerini, hatta bu mücadelede Rus politikasına da âlet olmıyacaklarını söylemiş olmalarıdır."

Gürtunca yazısında Türkiye Yahudilerinin Türkiye'ye olan sadakatleri gereği "Filistin meselesi"ne karışmamaları gerektiğini şu sözlerle açıklıyor:

"Bizim de ırkdaşlarımız Balkanlar'da hâlâ zulüm ve tazyikin, büyük işkencelerin altındadırlar. Öyle olmakla beraber hiçbir Türk vatandaş çeteye yazılmak ve dağa çıkarak o yurddaşlarımızın hakkını aramak için mücadeleye girmiş değildir. Fakat öyle olmakla beraber kalbimiz onlarla beraberdir.

Biz aralarında çok dostumuz olan Musevi vatandaşlarımıza şunu temin edelim ki gazetemizdeki neşriyat, politikası tabiî olan hissi bir ilgiyi tebarüzden [göstermeden] ibaret ve Türk tabiyetinde olmadığını tespit ettiğimiz bazı gençlerin Filistin Yahudi davasına karışmak istemelerini göstermemiz bundan ibarettir. Bu vesile ile, biz Türk cumhuriyetine bağlılıklarını yeniden gösteren ve Türk hukukundan gayrı davalara karışamıyacaklarını tebarüz ettiren [gösteren] Yahudi vatandaşlarımızın bu hareketlerinden dolayı içimizde doğan sevinci bu sütunlarda aksettirmekle çok bahtiyarız."[173]

173 M.Faruk Gürtunca, "Yahudi vatandaşlarla samimî bir konuşma", *Hergün*, 9 Aralık 1947.

Göçün örgütlü bir şekilde geliştiğini savunan *Hergün* yazılarına devam etti. Türkiye Yahudilerinin kendi aralarında para toplayarak tüm dünya Yahudilerine yardım çağrısında bulunan Filistin'deki Siyonist örgütlere bağış yapmaya çalıştıklarını, İstanbul Yahudilerinin Filistin'e gitmek için motor kaptanları ile anlaşmaya çalıştıklarını ve motorların Fethiye, Mersin ve İskenderun'dan hareket ederek Filistin'e göçmen taşıdığını yazdı.[174] Gazeteci İzak Yaeş tüm bu haberleri "asılsız" olarak niteledi. Filistin'e giden tek bir gençten yola çıkıp bütün İstanbul Yahudilerinin Filistin'e gittiklerini yazmanın abartılı olduğunu ileri sürüp bu tür yazıları "Türk-Musevi kardeşliğini soğutmaktan başka bir şeye yaramaz" şeklinde değerlendirdi.[175] Konuyla ilgili olarak *Şalom*'un sorularına cevap veren Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano ise şunları söyledi:

> "Bu yazılarda hiç gerçek payı yoktur. Birkaç kişi göç etmişse bunlar ticari temaslar ve ailelerini ziyaret etmek için yapılan ziyaretlerdir. İstanbul göçünü teşkilâtlandıran bir heyet olmayıp, bu gazetenin ileri sürmüş olduğu gibi İstanbul Yahudilerinin Filistin'e göç etmeyi istedikleri haberi de yanlıştır."[176]

İzak Yaeş Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması yolundaki kararı memnuniyetle karşılayan Türkiye Yahudilerinin Filistin konusuyla yakından ilgilenmelerinin çok doğal olduğunu ve Türkiye Yahudilerinin her zaman "bu vatana [Türkiye'ye] canla başla bağlı" kalacaklarını savundu.[177] Bu tartışmaya *La Boz De Türkiye* de karıştı. Dergi, Türkiye Yahudilerinin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması ihtimalinden dolayı duydukları sevinç nedeniyle başlayan "Yahudi asıllı vatandaşların siyonist duygulardan arınmış olmaları" tartışmasının yersiz ve anlam-

174 "Filistin'e yardım için Türkiye Yahudileri iane toplamaya çalıştılar", *Hergün*, 9 Aralık 1947 / "İstanbul'da Yahudiler seyahat çaresi arıyor", *Hergün*, 10 Aralık 1947.

175 İzak Yaeş, "Hergün gazetesinin asılsız yazılarına bir cevap", *Şalom*, 11 Aralık 1947.

176 Avram Leyon, "Un entreviu kon el muy onoravle Prezidente del Judaismo de Türkiya Sinyor Hanri Soriano", *Şalom*, 11 Aralık 1947.

177 İzak Yaeş "Türk Musevileri ve Filistin davası", *Şalom*, 11 Aralık 1947.

sız olduğunu ileri sürdü, Amerikalı Yahudileri örnek göstererek çifte sadakati savundu:

> "Amerikan Meclisi'ndeki Yahudi milletvekilleri, dindaşlarının şerefli bir hayat yaşama hakkına kavuşmaları haberi üzerine sevindiler, sıçrayıp zıpladılar, nutuklar irat ettiler [söylediler]. Fakat birkaç saat sonra Meclise avdet edip [geri dönüp] Amerika'nın millî meselelerini bir Amerikalı'dan farksız bir şekilde münakaşa etmekten geri kalmadılar."[178]

Hergün, silahlı mücadele yürüten siyonist örgüt *Irgun*'un Türkiye'de de faaliyette bulunmaya başladığını, İstanbul'da yerleşik yabancı uyruklu Yahudilere "Yahudi kardeş, gel mukaddes mücadeleye iştirak et!" yazılı broşürler dağıtıp onları Filistin'deki mücadeleye katılmaya teşvik ettiğini ileri sürdü.[179] Izak Yaeş ise bu haberi "iftiralar" ve "asılsız yazılar" olarak niteledi. Yahudilerin Türkiye'ye olan sadakatlerini tekrarladı.[180]

Ömer Rıza Doğrul ile Polemikler

Filistin'in taksim edilmesi kararından sonra Ömer Rıza Doğrul *Cumhuriyet*'te yayımladığı köşe yazılarında Arap yanlısı bir tavır sergiledi. Taksim kararına karşı çıkan Arapları, Filistin'in bütünlüğü için Yahudilere karşı mücadele etmeye davet etti.[181] Doğrul'un Arap yanlısı tavrına gazetenin Yahudi okurları tepki gösterdi. Ömer Rıza Doğrul kendisini "ben

178 L.B.D.T., "Türk Yahudilerine dair", *La Boz De Türkiye*, 1 Ocak 1948, s. 170, 172.

179 "Tedhişçi Yahudi teşkilâtı", *Hergün*, 4 Ocak 1948.

180 Izak Yaeş, "Yeter artık!..", *Şalom*, 8 Ocak 1948.

181 Ömer Rıza Doğrul, "Filistinde siyonist bir devletin kurulmasındaki mânâ", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1947. Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) aslen Burdurlu olan, Mısır'a yerleşmiş bir ailenin çocuğu olarak Kahire'de doğdu. Mehmed Akif Ersoy'un kızıyla evlendi. 1940-50 yılları arasında *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazıları yazdı. 1947-48 yıllarında *Selâmet* mecmuasını yayımladı. 14 Mayıs 1950 tarihinde DP'den Konya milletvekili seçildi. Devrin Türk aydınları arasında taassuba düşmeden Islâm dinini incelemiş bir aydındır. (Mustafa Uzun, "Ömer Rıza Doğrul", *Islâm Ansiklopedisi*, C. 9, s. 489-492).

Türk vatandaşı bir Yahudi genciyim" diye tanıtıp tepki gösteren okurunu şu şekilde eleştirdi:

> "Türk vatandaşı olduğunu iddia eden bu Yahudi gencine her şeyden önce şunu iyice hatırlatmak isterim ki, Türk vatandaşı olan bir kimsenin vatan dışında gözü olmaz, vatan dışında kendi devletinin muhalefet ettiği bir siyaseti desteklemez, bilâkis kendi devletinin noktai nazarını gözetir ve onu her şeyden üstün tutar. Mesela Şam'daki Yahudiler Suriyelilerle beraber Siyonizm ile mücadeleye hazır olduklarını bildirmişler ve siyonistlik davasiyle alış verişleri, ilişkileri olmadığını ilân etmişlerdir. Türk vatandaşı olan Yahudi gencine de her şeyden önce 'mademki Türkiye Cumhuriyeti siyonistlerin Filistin'de bir devlet kurmasına muhalefet etmiştir, benim de vazifem devletimin dış politikasını desteklemektir' demektir. Halbuki bu Yahudi genci hem Türk vatandaşı olduğunu iddia ediyor, hem siyonistlerin Filistin'de bağımsız bir devlet kurmalarını müdafaa ediyor! Şerefli ve namuslu bir genç ise vazifesi her şeyden evvel Türk vatandaşlığı ile her ilgisini kesmek ve bağlı olduğu siyonistlere katılmaktır."[182]

Doğrul'un cevabı üzerine tartışma genişledi. Doğrul'a mektup yollayan bir diğer Yahudi okur kendisinin Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk ordusunda yedek subay olarak hizmet ettiğini belirtti ve şu soruyu sordu:

> "Hitler'in Yahudilere karşı tatbik ettiği menfur siyaset, hükûmetimizce desteklenmiş olsaydı, hükûmetimizin dış siyasetidir diye bizim de Hitler'in o malûm zalimane siyasetini tasvib etmemiz icab eder miydi?"

Doğrul okuruna şu cevabı verdi:

> "Yüksek tahsil gördüğünü iddia eden bu vatandaş, dış politikanın ne demek olduğunu nedense anlamamış veya anlamak istememiştir. Dış politika, bir milletin harb ve sulh siyasetidir. O politika bir milletin ya sulhunu idame eder, yahud milletin

182 Ömer Rıza Doğrul, "Bir siyoniste cevab", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1947.

menfaatleri uğrunda harb etmeyi gerekleştirir. Harbi gerçekleştirirse o zaman her vatandaşın vazifesi harb etmektir. Çünkü dış politika, millî politikadır ve onun icablarına her türlü saygıyı göstermek icab eder.

Farzı muhal olarak [mesela] bu memleketin menfaatleri Hitler'le birlikte, hareketi gerekleştirseydi, Yahudi vatandaş bizi arkamızdan mı vuracaktı?

Onun bize sorduğu sualden beliren hakikat budur. Yahudi vatandaş kendi işine gelirse bizi destekliyecek, işine gelmezse bizi arkamızdan vurmak için sabotaj yapacak! Hayır efendim, böyle vatandaşlık olamaz. Sizin noktai nazarınıza gütmenin tek manası vardır: o da vatan hainliği! (...) Açıkça konuşalım: Bir Türk vatandaşının vazifesi, en büyük sadakati kendi vatanına göstermektir. Yani farzı muhal olarak biz Arablarla birlikte Filistin'e karşı hareket edecek olursak, Yahudi vatandaşının vazifesi bizimle birlikte yürümektir. Yoksa vatandaşlık hakkına ve vatanına hiyanet etmiş olur."[183]

Ömer Rıza Doğrul bir diğer makalesinde Filistin'de bir siyonist devlet kurmanın çok zararlı olduğunu, Siyonizmin "mütecaviz" bir hareket olup Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin komünizmin uzantısı olacağını savundu.[184] *Şabat* buna karşılık Ömer Rıza Doğrul'un Arap yanlısı propaganda yapmak yerine Yahudilerle Araplar arasında anlaşma sağlanmasını mümkün kılacak nedenleri ortaya koyan yazılar yazmasını istedi.[185] *Atikva*'nın bir yazarı da Ömer Rıza Doğrul'u okurlarını İsrail aleyhine kışkırtmakla suçladı.[186]

183 Ömer Rıza Doğrul, "Bir siyonist daha ve bir Arab!", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1947.

184 Ömer Rıza Doğrul, "Ortaşarkın göbeğinde bir Sovyet volkanı", *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1948.

185 Moşe Benbasat, "Kalem hislerin tesiri değil fikir ve bilginin iradesi altında olmalıdır", *Şabat*, 5 Ocak 1948.

186 Nisim Çiprut, "Ömer Rıza Doğrul'a", *Atikva*, 12 Mart 1948.

Ticaret Gazetesiyle Polemik

BM Genel Sekreteri'nin 1948 yılının Ekim ayına kadar Filistin'de biri Arap diğeri Yahudi iki bağımsız devletin kurulması yönünde bir konuşma yapması İzmir'de yayımlanan *Ticaret* gazetesinin bir yazarı tarafından esefle karşıladı.[187] Bu yazı da tartışmaya yol açtı. *Şabat*'ın sahibi bu yazara verdiği cevapta esef duymak için geç kalındığını, zira bir Yahudi hükümetin neredeyse kurulduğunu ve Arapların geçmişte Osmanlıları sırtından vurduklarını hatırlattı.[188] *Şabat*'ın bu yazısına karşılık veren yazar antisemit olmadığını vurguladı ve *Şabat*'ı Arapları suçlayan satırlarından dolayı şöyle eleştirdi:

> "*Şabat* yazarı yazısını tıpkı Filistin'de intişar eden [yayımlanan] bir gazete yazarının kullanabileceği bir lisanla yazmış. Halbuki kendisinin bir Türk vatandaşı olduğunu sanıyorum. Bir Türk vatandaşının Türkiye'nin dostu olan Arap milleti hakkında böyle bir lisan kullanmasını da ayrıca esef edilecek bir hâdise olarak telakki ederim. Bu hatta kanuni bir suçtur da...
>
> Şimdi ayrı bir noktaya daha işaret edeyim: Senyor Benbasat bu yazısı ile dostları arasında çok, amma pek çok Musevi bulunan bir Yahudi dostunun kalbini de kırmıştır."[189]

Şabat'ın sahibi Moşe Benbasat bu cevap karşısında susmadı. İ.B.'nin kendisine "senyör Benbasat" diye hitap etmesini "hakaretin en büyüğü" saydığını belirtti.[190]

e) Yahudi Görüşünü Benimseyecek Bir Gazete Kurma Girişimi

Bazı gazetelerin Türk Yahudi basını ve cemaatine karşı hasmane bir tavır alması üzerine cemaat yönetimi Filistin meselesine Arap yanlısı bir bakışla bakmayacak ve Yahudileri savu-

187 İ.B., "Esefle karşıladığımız bir demeç", *Ticaret*, 13 Ocak 1948.

188 Moşe Benbasat, "Siyasi hâdiselere bir bakış", *Şabat*, 23 Ocak 1948.

189 İ.B., "Lüzumsuz bir tecavüze zarurî bir cevap", *Ticaret*, 31 Ocak 1948.

190 Moşe Benbasat, "Yanlış bir hüküm", *Şabat*, 9 Şubat 1948.

nacak bir gazetenin yayımlanmasının gerekli olacağını düşündü. Cemaat liderleri Filistin'deki olayların gelişmesine bağımlı olarak Türk basınında antisemit kampanyaların başlayabileceğini göz önünde bulundurarak basının Yahudilere karşı takındığı olumsuz bakışı değiştirecek, cemaate organik olarak bağımlı olmayan hükümet yanlısı bir gazetenin yayımlanmasının faydalı olacağını düşünüyorlardı. Cemaat yöneticileri kamuoyunun Yahudilere karşı hasmane tavır alması halinde takınacağı ılımlı tavırla ortamı yatıştırabilecek böyle bir gazete yayınlama tasarısının hayata geçirilmesi için AJC'den malî destek istedi ancak bu talep cevapsız kaldı.[191]

Türk basınında müstakbel İsrail devletini destekleyecek bağımsız bir gazeteyi finanse etme tasarısı başarısızlığa uğradıktan sonra 1948 yılının Şubat ayında *Son Havadis* yayın hayatına atıldı. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun yayımlamaya başladığı *Son Havadis* başyazıları ve yorumlarıyla Filistin meselesine daha nesnel ve Yahudi görüşünü benimser bir şekilde yaklaştı. Bu tavır cemaat yönetiminin dikkatinden kaçmadı. Yahudi Ajansı'nın yerel yöneticisi Abraham Mayer Filistin'deki resmî makamlara neredeyse tüm basının Filistin meselesine Arap yanlısı bir tavırla baktığını bildirdi. Tepedelenlioğlu'nun Yahudi görüşüne sempati besleyen tek gazeteci olduğunu vurguladı. Bu nedenle gerek *Son Havadis*'e gerekse Siyonizm ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması konusunda Yahudi görüşünü destekleyecek başka gazetelere maddi yardımda bulunulması için bir bütçe tahsis edilmesini teklif etti.[192] Arşivlerde bu teklifin kabul edildiğine dair herhangi bir belgeye rastlanamadığından teklifin sonuçsuz kaldığı varsayılabilir. Ayrıca böyle bir teklifin Türk basını tarafından kabul edilebileceği de çok kuşkuluydu. Nitekim *Hürriyet* yayına başladıktan sonra rakipleri, gazetenin Yahudiler tarafından kurulduğunu ileri

191 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey" Dr. John Slawson'a gönderilen 27 Ocak 1948 tarihli mektup.

192 CZA, S6/1712 sayılı dosya, A. Mayer'in 17 Şubat 1948 tarihli mektubu. Mayer'in talep ettiği maddi yardımın tahsis edilip edilmediğine dair bir bilgiye rastlanmadı.

sürmüş, bunun üzerine Sedat Simavi bir başyazısında bu söylentileri kesin bir lisanla yalanlama zorunluluğunu hissetmişti.[193] Böyle bir ortamda herhangi bir gazetecinin maddi destek karşılığında İsrail yanlısı bir yayın izleyeceğini düşünmek pek mümkün değildir.

O yıllarda önce *La Boz De Türkiye* dergisini, daha sonra da *Türkiyenin Sesi* gazetesini yayımlayan gazeteci Sami Kohen'e göre bazı gazetelerin genç İsrail devletine sempati ile yaklaşan yazı dizileri yayımlamaları tiraj artırma kaygısından ileri gelmekteydi. Gazeteler bu yazı dizileriyle İstanbullu Yahudi okurları hedefliyorlardı. Nitekim *Yeni İstanbul*'un sahibi Habib Edip Törehan, biraz da bu amaçla Sami Kohen'i çalıştırmaya başlamıştı. İstanbullu Yahudi okurların Ahmed Emin Yalman'a ait *Vatan* ile gazetenin muhabirlerinden Faruk Fenik'e rağbet etmelerinin bir nedeni de *Vatan* ve Fenik'in İsrail'e sevecenlikle yaklaşan tavırlarıydı.[194]

f) Cevat Rıfat Atilhan'ın Gönüllü Türk Birliği Kurma Girişimi

İsrail'in bağımsızlık savaşı sırasında yabancı haber ajanslarında, emekli Türk subaylarından oluşan bir askerî birliğin Arap kuvvetleri safında Yahudilere karşı savaşmaya hazırlandıkları, Başbakan Hasan Saka'nın Filistin meselesinde Türkiye'nin tarafsız bir tavır takınmasına rağmen bir gönüllü birliğinin oluşması ve Arapların safında savaşa katılmasının Türkiye'nin konumuna bir zarar getirmeyeceği konusunda beyanat verdiği haberleri yer aldı. Anadolu Ajansı ise bu haberleri kesinlikle yalanlandı.[195] Sonradan haberin kaynağının Türk Muhafazakâr Partisi Genel Başkanı Cevat Rıfat Atilhan'ın bir yabancı gazete muhabirine verdiği şu demeç olduğu anlaşıldı:

193 Sedat Simavi, "Mecburi bir açıklama", *Hürriyet*, 11 Aralık 1949.

194 Sami Kohen ile 29 Ocak 2000 tarihli görüşme.

195 "Emekli subaylarımızın Filistin'de çarpışacağı yalan", *Yeni Asır*, 23 Aralık 1947 / "Filistin için Türkiye'de bir gönüllü birliği hazırlandığı haberi asılsız", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1948.

"Türk subaylarından gruplar Arap lejyonunun yanında harb etmek üzere Filistin'e gitmeye hazırdırlar. Aralarından bir çoğu yüksek rütbeli subaylar olan vatandaşlarımla beraber, [Arap Birliği Sekreteri] Azzam Paşa'ya ve Arap makamlarına hizmete hazır olduğumuzu bildirdim. Bu teklifimize cevab geldi. Böylece öğrendik ki, bir Türk gönüllü kıt'asının teşkili, bütün Arap memleketlerinde büyük akisler uyandırmıştır. Biz hazırız, çağrılmamızı bekliyoruz. Filistin meselesi Arap olsun olmasın, bütün Müslümanları birleştirmiştir."[196]

Tasvir muhabiri bu haber üzerine Cevat Rıfat Atilhan'ı ziyaret etti. Atilhan Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını "bütün İslâm âlemini rencide eden bir karar" ve "tarihî bir hata" olarak değerlendirdi.[197] Atilhan, "Filistin davası"na karşı duyduğu ilgiyi her yere bildirdiğini ancak Türk basınının konuyla ilgilenmediğini, buna karşılık girişiminin bütün dünyada derin yankılar uyandırdığını söyledi. Birçok yüksek rütbeli emekli subayın da bu gönüllü birliğine katılmaya hazır olduğunu teyit etti.[198] Atilhan'ın demeci Türk Yahudi basınının tamamı tarafından sert bir dille eleştirildi.[199] *Akın* gazetesi de Atilhan'ın Filistin'de Yahudilere karşı savaşmak yerine Türk köylüsünün en büyük düşmanları olan sefalet, hastalık ve yokluklarla mücadele etmesini salık verdi.[200] Atilhan'ın bu beyanı Arap çevrelerinde memnunlukla karşılandı. Bir kaynağa göre Atilhan maddi yardım için hem Azzam Paşa'ya, hem de Kudüs Müftüsü Hacı Mehmet Emin el Hüseyni'ye başvurdu. Azzam Paşa sadece bir teşekkür telgrafıyla cevap verdi. Kudüs Müftüsü ise Cevat Rıfat Atilhan'a olumlu cevap verip bu gö-

196 "Filistine gitmek istiyen gönüllüler meselesi", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1948.

197 "Filistin'e Türkiye'den gönüllü gidecek mi?", *Tasvir*, 2 Şubat 1948.

198 "Filistine Türkiyeden gönüllü gidecek mi?", *Tasvir*, 2 Şubat 1948.

199 Avram Leyon, "Boşuna zahmet!..", *Şalom*, 5 Şubat 1948 / Izidor Levi, "Sionistlik, müslümanlık düşmanlığı demek değildir", *Atikva*, 6 Şubat 1948 / Sabetay Leon, "El uniko antisemita en Turkia: Cevat Rıfat", *Atikva*, 6 Şubat 1948 / L.B.D.T., "Bay Atilhan'ın yersiz bir teşebbüsü", *La Boz De Türkiye*, 15 Şubat 1948, S. 216 / B. Mizrahi, "Gönüllüler hakkında", *Atikva*, 12 Mart 1948.

200 "Des volontaires Turcs pour la Palestine?", *Stamboul*, 12 Nisan 1948.

nüllüler birliğinde yer almak isteyen emekli subayları kabul edeceğini bildirdi.[201] Başka bir kaynağa göre ise Kudüs Müftüsü Atilhan'a para gönderdi ancak hükümetin müdahalesi üzerine Atilhan bu tasarısından vazgeçti. Kudüs Müftüsü'nün gönderdiği parayı da kendi amaçları için kullandı.[202]

g) İsrail'in Kuruluşundan Sonra Basındaki Polemikler

İsrail 14 Mayıs 1948 günü gece yarısı bağımsızlığını ilan etti. *Hahalutz* birkaç gün sonra İsrail'e İbranice yazılmış ve *Hahalutz* imzasını taşıyan bir tebrik telgrafı gönderdi. *Hahalutz* bu telgrafı gönderme cesaretini gösteren İstanbul'daki ilk ve tek siyonist örgüttü.[203] İsrail'in kuruluşunun hemen ardından Arap ülkelerinin İsrail'e topyekün saldırmaları üzerine savaş başladı. Mizah basını bu savaşı epey konu etti ve karikatürlerde alışılagelmiş "korkak" ve "menfaatperest Yahudi" stereotiplerini kullanmayı ihmal etmedi.

Kahraman Yahudi ordusu harbediyor

Salamon – Can kurtaran yok mu? Arap ordusu geliyor.
Mizah, 21 Mayıs 1948

201 "Nizamın ve rejimin düşmanları ve irticanın elebaşıları kimlerdir?", *Vatan*, 22 Temmuz 1953, Inkılâp ve Din ilavesi / YIVO Institute for Jewish Research arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 2 Şubat 1951 tarihli "Cevat Rifat Atilhan" başlıklı rapor / *The New York Times*, 11 Şubat 1948, s. 14.

202 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 2 Şubat 1951 tarih, "Cevat Rifat Atilhan" başlıklı rapor.

203 Sabetay Leon, "El grande sionista Binyamin Shmil Zal", *El Tiempo*, 13 ve 20 Şubat 1957.

Arap orduları dört taraftan Filistin topraklarına girdiler!..

Yahudi – Adam öldürüyorlar; imdaaaaat!.. Oralarda polis, candarma yok mu be?..
Karagöz – Arayan Mevlâsını da bulurmuş, belâsını da. Aradın, buldun; şimdi ne diye bağırıyorsun Salamon?..

Karagöz, 24 Mayıs 1948

İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesi Türk basınında tepkilere yol açtı. Tepkiler genellikle Yahudilerin Türkiye'ye sadakatlerinin tartışılması şeklindeydi. ABD'nin İsrail'i tanıması üzerine İzmir Yahudi cemaatini temsilen bir heyet Amerika'nın İzmir Konsolosluğu vasıtasıyla Başkan Harry S. Truman'a bir kutlama mesajı yolladı.[204] Bu haberi alıntılayan *Karagöz* dergisi Yahudilerin Türkiye'ye sadakatlerini, "Vatan ve millet işlerinde bu sayın vatandaşlar da benimle ağlıyacaklar gülecekler, benimle beraber ağlıyacaklar ha?.." sözleriyle sorguladı.[205] *Ulus* da başyazısında Türkiye Yahudilerinin asıl sadakatlerinin Türkiye'ye karşı olduğunu bir kez daha hatırlattı:

> "Türk Milleti, her şeyde olduğu gibi Filistin'de de hak ve adaletin zaferini diliyor. Bu vesile ile şunu da hatırlatmak yerinde

204 "İzmir Yahudilerinin Truman'a teşekkürleri", *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1948.
205 "Dünya Yahudileri", *Karagöz*, 14 Haziran 1948, yıl 40, S. 4147, s. 2.

olur ki Filistin meselesi, Türkiye için bir dış siyaset konusudur. Bu sebeple Türk vatandaşı olan ve kalmak istiyen herkese düşen vazife, başta hükümetin isabeti müsellem [herkesçe kabul edilmiş] siyasetini desteklemeden ibarettir. Bunun dışına çıkan her türlü hareket ve tezahür, vatandaşlık mükellefiyetine aykırı düşer."[206]

İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesi karşısında Türkiye Yahudileri toplumda tepki yaratmamak için sevinçlerini açıkça göstermekten kaçındılar. Bazı Yahudiler de sevinçlerini gösterişli bir şekilde belli etmeleri halinde başlarını belaya sokabilecekleri konusunda arkadaşlarını ikaz ettiler.[207] Kimisi duyduğu sevinci yeni doğan erkek çocuğuna "İsrael" adını vererek gösterdi.[208] Türk Yahudi basını olayı büyük bir heyecan ve sevinçle karşıladı. Yayınlarda Türkiye Yahudilerinin sadakatinin sorgulanması ihtimali de düşünülerek Yahudilerin hem Türk hem de Yahudi oldukları, dolayısıyla Türkiye'ye bağlı olmalarına rağmen İsrail'e de sevgi duymalarının gayet doğal olduğu belirtilerek çifte sadakat savunuldu.[209] O yıllarda Palcor Haber Ajansı'nın yerel muhabiri olan Ege Diken'e göre basının en önemli başyazarları İsrail'in savaşı kazanmasına sevinmişti. Bu tavrın bir nedeni Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların Osmanlı Devleti'ne ihanet ettiklerinin unutulmaması, diğer nedeniyse İsrail ordusunun gösterdiği kahramanlıktı.[210]

İsrail devletinin kurulması İslamî basında öfkeli ve antisemit tepkilere yol açtı. Cevat Rıfat Atilhan'ın *Sebilürreşad*'da ya-

206 "Filistin'de uzlaşma zorluğu", *Ulus*, 8 Haziran 1948.

207 Avraham Elmaleh, "Turkish Jewry at the crossroads" (İbranice), *Hed-Hamizrach*, 17 Aralık 1948, sh. 11.

208 1962 yılında İsrail'e göç eden ve halihazırda Türk-İsrail Dostluk Derneği'nin başkanı olan Türkiye doğumlu İsrael Benyakar bunun bir örneğiydi. Benyakar adının anlamını şöyle açıklıyordu: "Ben 1948'de doğdum. İsrail devleti de aynı yıl kurulmuştu. Ondan babam bana İsrael adını verdi." (Cüneyt Özdemir'in sunduğu *5N1K* programı, *CNN Türk*, 13 Ocak 2000).

209 İzak Yaeş, "Filistin dâvası bir Yahudi-Müslüman dâvası değil, bir Arap-İsrail dâvasıdır", *Or Yeuda*, 17 Haziran 1948, S. 1, sh. 3 / İzak Yaeş, "Türk demokrasisi ve Yahudi matbuatı", *Or Yeuda*, 24 Haziran 1948, S. 2, s. 5.

210 Ege Diken'le 14 Eylül 2000 tarihli görüşme.

yınladığı antisemit yazı dizilerine Yahudi gençleri tepki gösterdi.[211] Bu yazılar Atilhan ile Yahudi gençler arasında bir polemiğin gelişmesine de yol açtı.[212] Atilhan'ın ünlü düzmece *Siyon Önderlerinin Protokolleri* kitabını *Sebilürreşad* dergisinde yazı dizisi halinde yayımlaması üzerine[213] bu tür yayımların yasaklanması istendi.[214] Diğer yandan Atilhan 28 Ağustos 1948 tarihinde *Millî İnkılâp* gazetesini yayımlamaya başladı. Gazetenin ilk sayısının bayiler tarafından dağıtılmak istenmemesi üzerine dağıtımın "siyonistler" tarafından önlendiğini ileri sürdü. *Şabat* bu iddiayı yalanladı ve nedenin gazetenin tek yanlı ve tahrikçi yayımlarda bulunması olduğunu yazdı.[215]

Atilhan ile *Şalom* yazarları arasında yaşanan tartışmaya benzer bir tartışma Ömer Rıza Doğrul ile de yaşandı. Ortadoğu ülkelerine yaptığı bir geziden dönen Doğrul yazısında bu ülkelerdeki Yahudilerle Türkiye Yahudilerini karşılaştırdı:

> "Seyahatten geri döndükten sonra gazetecilerden memleketimizde yerleşen ve Türk vatandaşı sayılan Yahudilerin siyonistlik lehinde dinî ayinler ve törenler yaptıklarını, siyonistlerin muzaffer olmaları için dualar ettiklerini haber aldım. Bu şekilde hareket edenlerin hepsi gözlerinin dışarda olduğunu, kendi devletlerine değil, fakat yabancı bir devlete bağlı olduklarını belirtmişlerdir.
>
> Arap devletleri şimdiki halde siyonistlerle savaş halindedir-

211 Eli Şaul, "Çok Sayın Üstadım Bay Cevat Rifat'a açık mektup", *Şalom*, 24 Haziran 1948 / İzak Şaul, "Yahudi düşmanlarına", *Şalom*, 22 Temmuz 1948.

212 Cevat Rıfat Atilhan, "Yahudi küstahlığı", *Sebilürreşad*, S. 10, Ağustos 1948, s. 159-160 / Eli Şaul, "C.R.Atilhan'a ikinci ve son mektubumuz", *Şalom*, 9 Eylül 1948.

213 Cevat Rıfat Atilhan, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 7, s. 105-106 / Cevat Rıfat Atilhan, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 8, s. 121-128 / Cevat Rıfat Atilhan, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 9, s. 140-141. *Siyon Önderlerinin Protokolleri* ile ilgili bir inceleme için bkz. Rıfat N. Bali, 2001, s. 316-322.

214 Izak Yaeş, "Demokrat basın dışında sayıklayan matbuatın susturulmasını millet adına ısrarla istiyoruz!" *Or Yeuda*, 14 Ekim 1948, S. 18, s. 8-9.

215 Moşe Benbasat, "Hâdiseleri tek cepheden muhakeme eden Cevat Rıfat Atilhan'a", *Şabat*, 30-31 Ağustos 1948.

ler. Çünkü siyonistlik, bir istilâ hareketidir ve bu istilânın hedefi bir Arap memleketini gaspetmektedir. Araplar, bu istilâdan kurtulmak için savaşıyor ve siyonistliği yurdlarından söküp atmak için her fedakârlığı göze alıyorlar. (...)

Mısır, Şam, Halep, Beyrut Yahudileri bunu anladıkları için siyonistlik istilâsının er geç muvaffakiyetsizliğe uğrayacağını takdir ediyor ve onun için siyonistlikle işbirliği yaparak sadakatlerini ve bağlantılarını, içinde yaşadıkları vatana hasrediyorlar.

Bizim yurdumuzda huzur, emniyet ve refah içinde bir takım siyonist mukallidi [taklitçisi] Yahudilerse, aramızda yaşadıkları halde sadakatlerini yabancı bir devlete arz etmekten ve vatanlarına karşı bağlantısız olduklarını belirtmekten çekinmiyorlar.

Bu nankörlük ifade eden fark karşısında ürpermemek mümkün değil!"[216]

Ömer Rıza Doğrul bir sonraki yazısında da Türkiye Yahudilerini eleştirmeye devam etti:

"Türkiye, Yahudiler için bir cennettir. Burada Yahudiler azamî huzur, emniyet ve refah içinde yaşarlar. Türkler arasında Yahudi düşmanlığı yoktur ve Yahudi düşmanı olmak, hiçbir Türk'ün aklından dahi geçmez. Biz bu hakikati kaydetmekle iftihar hissediyor ve bu hakikatin daima yaşamasını istiyoruz. Çünkü yurddaşlarımızın yalnız iyiliğini gözetiriz. Fakat son zamanlarda göze çarpan bir Siyonist propagandası var ki, bunu yayanların hareketine karşı lâkayt kalmak imkânsızdır. Çünkü Siyonistliğin bu memlekette işi yoktur ve işi olmaması icap eder. (...)

Türkiye hükûmeti, Siyonistlerin teşebbüslerini beğenmediğini daima açıklamış ve nihayet Filistin'de kurulan ve Araplara karşı tecavüze geçen Siyonist devleti tanımamıştır. Türk milletinin ve Türk hükûmetinin Siyonistliğe ve Siyonist devletine karşı durumu bu merkezde olduğuna göre memleketi-

216 Ömer Rıza Doğrul, "Acı ve çirkin bir fark. Oradaki Yahudilerle bizdeki Yahudiler", *Selâmet*, 18 Haziran 1948, S. 55, s. 3.

mizdeki Yahudilere düşen vazife de her Türk vatandaşı gibi Siyonistlik dâvası ile alâkalanmamak ve Türk vatandaşlığı çerçevesi içinde yaşamaktır. Bu, böyle olmak icap ettiği halde memleketimizde Siyonist propagandasının durmadan yayıldığını ve Siyonistlik lehine neşriyat da yapıldığını görüyoruz. Bu hal ve hareket Türk menfaatlerine aykırıdır ve buna müsaade etmemek icap eder."[217]

Doğrul'un bu yazıları Türk Yahudi basınının tamamı tarafından eleştirildi. Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine kıyasla demokratik ve özgür bir ülke olduğu, basın özgürlüğü çerçevesinde herkesin istediğini yazabileceği belirtildi.[218] Ömer Rıza Doğrul Irak Parlamentosu'nun ceza yasasında bir değişiklik yapıp siyonistliği ağır cezalar gerektiren suç sınıfına sokmasının nedeninin Siyonizmin "vatan hiyaneti" olduğunu belirterek şöyle devam etti:

"Hükûmetimiz Filistin taksimine ve Filistin'de Siyonist devletin kurulmasına muhalefet etmiştir. Bu durum karşısında da memleketimizi vatan sayan Yahudilere yakışan hareket, memleket siyasetine uymak, Siyonistlik taraftarlığından tamamile sıyrılmak, Siyonistlikle hiçbir veçhile alâkalanmamaktı. Halbuki böyle olmadı. Bir takım azgınlıklar göze çarptı. Bütün vatan hakkını çiğneyen bir takım Yahudilerin sabahlara kadar sinagoglarda Siyonistlere dualarla meşgul oldukları anlaşıldı. Siyonist olduklarını iddia eden bir sürü Yahudiler bize bir takım tehdit mektupları gönderecek, Siyonistlik aleyhindeki yazılarımıza son vermezsek hayatımıza suikasd edeceklerini bildirecek derecede azgınlık ve şımarıklıklarını ileri sürdüler. (...)

Bize gelince biz gerçi Siyonistlerle harp halinde değiliz, fakat vatandaşlarımız olan bir takım kimselerin siyonistlik siyaseti gütmelerini vatana hiyanet saymakta elbet haklıyız. Me-

217 Ömer Rıza Doğrul, "Siyonist propağandasının memleketimizde işi ne?", *Selâmet*, 25 Haziran 1948, S. 56, s. 2.

218 Eli Şaul, "Bir vehim ve bir hakikat karşısında Türk Yahudileri", *Şalom*, 8 Temmuz 1948 / Izak Yaeş, "Türkiyede siyonist propagandası yoktur", *Or Yeuda*, 1 Temmuz 1948, S. 3, s. 8-9 / Leon Levi Çakartaş, "Biz evvelâ Türk, sonra Yahudiyiz", *Şabat*, 12 Temmuz 1948.

selâ bir Rum vatandaşı, Yunancılık yaparsa nasıl vatan haini olursa, bir Yahudi vatandaşın Siyonistlik yapması da bundan farksızdır.

Siyonistlik, düpedüz vatan hainliğidir ve ona göre muamele görmesi icap eder.

Bu noktaya dikkati çeker ve bu vatan hainliğinin üremesine meydan vermemek gerektiğini bildirmek isteriz."[219]

Türk Yahudi basınının genç yazarları Doğrul'un bu yazısına da sert bir üslûpla karşılık verdiler.[220] Ancak genç Yahudi gazetecilerin İsrail'e karşı gösterdikleri sevgi yüklü ilgi ve sürdürdükleri tartışmalar cemaatin bir kesimini rahatsız etti. *La Boz De Türkiye*'de yayımlanan imzasız bir okur mektubunda, Tek Parti döneminde azınlıklara karşı sürdürülen siyasetin Türkiye Yahudilerini korkuttuğu, hükümete besledikleri sıcak duyguların soğumasına yol açtığı hatırlatıldıktan sonra Türk Yahudi basınının İsrail ve Siyonizm meselesine "ihtiyat ve tevazu" ile yaklaşması istendi. *La Boz De Türkiye* de bu talebin haklı olduğunu savundu.[221] *Şabat* bu yazıdan dolayı *La Boz De Türkiye*'yi şiddetle kınadı. Yayımlarıyla Türkiye Yahudilerine antisemit saldırıda bulunan basına karşı Yahudilerin onur ve haysiyetlerini koruduğunu hatırlattı.[222]

Türk Yahudi basını her vesileyle Yahudilere veya İsrail'e yapılan eleştirilere cevap vermekten geri kalmadı. Bu tabiî ki karşılıklı polemiklere ve tartışmalara yol açtı. *Or Yeuda*'da yayımlanan bir şiire[223] gelen eleştiri[224] veya Türkiye'nin Filistin

219 Ömer Rıza Doğrul, "Memleketimizdeki Siyonistlere bir ders", *Selâmet*, 23 Temmuz 1948, S. 60, s. 2,16.

220 Eli Şaul, "Sayın Ömer Rıza Doğrul ile bir hasbihal", *Şalom*, 12 Ağustos 1948 / Izak Yaeş, "Türkiye'de közü bile bulunmayan siyonistlik ateşini körüklemekten zevk duyan Bay Ömer Rıza Doğrul'a", *Or Yeuda*, 30 Temmuz 1948, S. 7, s. 8-9.

221 Un lector, "Prudencia y moderacion", *La Boz De Türkiye*, 15 Temmuz 1948, s. 383.

222 "Karta avierta al autôr del artikolo 'Prudençia i moderasyon' aparesido en la Boz de Türkiye", *Şabat*, 26 Temmuz 1948.

223 İsrail Benhar, "Kıbrıs Yahudileri", *Or Yeuda*, 15 Temmuz 1948, S. 5, s. 4.

224 Midhat Cemal Kuntay, "Yehudanın sesi", *Son Posta*, 19 Temmuz 1948.

meselesinde Arapların yanında olduğunu belirtir bir yazı[225] Türk Yahudi basını tarafından hemen cevaplandırıldı.[226] Bu polemiklerden bir tanesi, Türkiye Yahudilerine yurttaş yerine "Türkiye'de yaşamalarına izin verilen yabancılar" şeklinde özetlenebilecek bir bakışı yansıttığı için söz edilmeye değer. Bursa'da yayımlanan *Hacı Ağa* dergisinde yer alan bir yazıda Yahudilerin Dağcılık Kulübü'nde yemek yerken yatsı ezanı okunduğu sırada müziğin durdurulmasından hoşlanmadıkları iddia edildi:

> "İsrail ümmeti dans ediyor. Bu esnada yatsı ezanı okunmağa başlandı. Caz ezanın sesini duyarak seansı tatil etti. Fakat İsrail ümmeti kopilleri bu hareketi hoş görmediler, dansa devam etme isteğinde... Aynı zamanda caza hakaret etmek niyetinde... Mesele bununla kapanmıyor. O kopiller Filistin'e yollamadık diye bize nankörlük mü ediyorlar? Bilsinler ki onların kollarından tutup atmasını da biliriz. Ve bizim beslenmiş kargaların gözümüzü oymasına tahammülümüz yoktur."[227]

Hem *Şabat*, hem de *Or Yeuda*'nın bu yazıya sert bir şekilde cevap vermesi[228] kısa bir polemiğin gelişmesine yol açtı.[229] Arabulucu Kont Bernadotte'un[230] Yahudiler tarafından öldü-

225 F. Fettahoğlu, "Tarihte ve bugün Filistin meselesi", *Yurd*, Haziran 1948, Yıl 7, Cilt 11, Sayı 4, s. 3-4.

226 "Üsdat Mithat Cemal Kuntay'dan bir rica", *Or Yeuda*, 22 Temmuz 1948, S. 6, s. 9 / Dr. Sami Reytan, "Bay Fuat Fettahoğlu'na açık mektup", *Şalom*, 29 Temmuz 1948.

227 "İsrail ümmeti eğleniyor", *Hacı Ağa*, 12 Temmuz 1948, s. 59, aktaran İzak Yaeş, "Bu kadarı fazla!", *Or Yeuda*, 22 Temmuz 1948, S. 6, s. 5.

228 Moşe Benbasat, "Karşılıklı vatandaşlık hislerimizi tahrip eden neşriyatlar", *Şabat*, 19 Temmuz 1948 / İzak Yaeş, "Bu kadar fazla!", *Or Yeuda*, 22 Temmuz 1948, S. 6, s. 5.

229 İzak Yaeş, "Demokrasiyi ters taraftan okuyanlara", *Or Yeuda*, 12 Ağustos 1948, s. 9.

230 Kont Folke Bernadotte (1895-1948) İsveçli bir devlet adamıydı. 1943 yılında İsveç Kızıl Haç teşkilâtının başkan yardımcısı, 1946 yılında da başkanı oldu. 20 Mayıs 1948 tarihinde BM Güvenlik Konseyi onu Arap-İsrail ihtilafını çözmek için arabulucu olarak tayin etti. 11 Haziran 1948 tarihinde dört hafta sürecek olan ilk ateşkesin gerçekleşmesini sağladı, ancak uzatılması için Arap ülkelerinin onaylarını elde edemedi. Bernadotte arabuluculuk görevi-

rülmesi üzerine İbrahim Alaettin Gövsa'nın İsrail'i, "Asya'nın böğründe anormal bir teşekkül, âdeta kangren olmaya namzet bir çıban" olarak nitelemesi, İsrail'e yerleşen Yahudilerden de, "Zaten oraya Yahudiliğin işini bilen zümresi değil, galiba hiçbir yerde iş ve yurt tutmamış bulunanları yani az çok haymatlos halinde yaşayan bu asrın serseri Yahudileri toplanmıştır" şeklinde söz etmesi[231] Türk Yahudi basınında tepkiyle karşılandı.[232]

İsrail'in kuruluşu bazılarınca pek hoş karşılanmadı. Bursa'da bazı külhanbeyler Yahudileri taciz edip dövdü. Daha da ileri gidip sinagogun kapısına insan pisliği sürerek "burası Filistin değildir" şeklinde bağırdılar.[233] Galata'da iki Yahudi esnafın birbirleriyle kavga etmeleri üzerine kavgayı ayıran bekçi bu kişileri karakola götürmeyip onlara "burası Filistin değildir, burada kanun vardır" dedi; bunu nak-

– Kont Bernadota ziyan oldu.
– Sorma be kuzum, hele elbisesi, makineli tüfekle delik deşik olmuş, eskicilere bile yaramıyacak!

Mizah, 24 Eylül 1948

nin dışına çıkıp BM'nin Filistin'i taksim planından oldukça değişik bir barış planı tasarladı. Bu planda Batı Galile'nin İsrail'e verilmesi karşılığında Kudüs ve Negev'in tamamının Ürdün'e verilmesi öngörülüyordu. Ölümünden sonra kamuoyuna açıklanan bu tasarı İsrail'in sert tepkisine neden oldu ve tasvip edilmedi. Bernadotte 17 Eylül 1948 günü Kudüs'te öldürüldü. Saldırganlar belirlenemedi ancak bir Yahudi örgütüyle bağlantılı oldukları sanılmaktaydı. (Leni Yahil, "Earl of Wisborg, Folke Bernadotte", *Encyclopaedia Judaica*, C. 4, s. 669-670).

231 İbrahim Alaettin Gövsa, "Filistin'de silâh yasağı", *Hürriyet*, 22 Eylül 1948.

232 Yeşua Kohen, "Bay İbrahim Alaettin Gövsa'ya açık mektup", *Atikva*, 1 Ekim 1948, S. 42 / İzak Yaeş, "Mantık kaidelerinden çıkmıyalım!", *Or Yeuda*, 30 Eylül 1948, S. 16, s. 8-9.

233 Okuyucu mektubu, *Or Yeuda*, 1 Temmuz 1948, S. 3, s. 4.

leden *Or Yeuda* gazetesi ise İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden bekçiye haddini bildirmesini istedi.[234] İsrail'in kurulmasıyla birlikte gelişmeye başlayan bu polemikler Türkiye Yahudilerinin göç etmeye başlamalarıyla birlikte kısa zamanda gelişecek ve basının gündemini uzun bir süreyle işgal edecek tartışmaların habercisiydi.

234 Izak Yaeş, "Emniyet müdürlüğünün dikkat nazarına", *Or Yeuda*, 12 Ağustos 1948, S. 9, s. 2. Burada bir parantez açıp aslında tarihin tekerrürden ibaret olduğunu hatırlatmakta yarar var. Doksanlı yıllarda İslâmî hareketin, laik kesimi ve türbanın yasaklanmasını protesto ettiği gösterilerde haykırdığı "Burası Türkiye, İsrail değil!" sloganı bekçinin 1948 yılında sarf ettiği "Burası Filistin değil, burada kanun vardır" cümlesinin günümüze uzanan bir yankısıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KIVILCIMININ ATEŞLENMESİ, ALEV ALMASI VE SÖNMESİ

1. Türkiye Yahudilerinin Kitlesel Göçü

a) Göçün Başlaması

BM Güvenlik Konseyi 17 Nisan 1948 tarihinde aldığı bir kararla, uyrukları ne olursa olsun, silahlı çete ve kişilerin Filistin'e girişlerini yasakladı. Bunun üzerine hükümet askerlik hizmetini bitirmemiş yurttaşlara pasaport vermeyeceğini, yasadışı yollarla Türkiye'den ayrılıp Filistin'e giden veya gideceklerin yargılanacaklarını bildirdi. Bu kararın iki amacı vardı. Birincisi bir yandan Türkiye Yahudileri arasındaki siyonistlerin Yahudi safında, diğer yandan Arap davasına sempati duyan Türklerin Cevat Rıfat Atilhan'ın kurmaya giriştiği gönüllü birliğiyle Arap safında bu savaşa katılmalarını önlemekti. İkincisi ise, Türkiye'nin tarafsızlığını dünyaya ilân etmekti. Bu nedenle Arap-İsrail savaşı sona erene kadar Türkiye'den İsrail'e kitlesel bir göç meydana gelmedi.[1]

İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesinden sonra Arap ülkelerinin İsrail'e saldırısıyla başlayan savaş BM'nin 11 Haziran 1948

1 George E. Gruen, 1970, s. 47.

tarihinde ateşkes ilân etmesiyle durdu. Ateşkesin ilân edilmesiyle birlikte Türkiye Yahudilerinin Filistin'e göç etmeye hazırlandıklarının ilk ipuçları görüldü. Emniyet mensupları Adana ve Antalya'daki Yahudilerin Filistin Yahudileri için gizlice para topladıklarını tespit etti.[2] 9 Temmuz 1948 tarihinde ateşkes sona erdi ve savaş tekrar başladı. 17 Temmuz 1948 tarihinde BM ikinci kere ateşkes ilân etti. İsrail'de bulunan *Vatan* muhabiri Faruk Fenik ile, *Tan* muhabiri Kadri Kayabal'ın savaşın İsrail lehine geliştiğini bildirmeye başlamaları Türkiye Yahudilerini oldukça sevindirdi.[3]

İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesini takip eden beş ay boyunca resmî makamlar Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e göç etmelerini engelledi. 1948 yılının Mayıs-Ekim aylarını kapsayan bu dönemde sadece beş yüz pasaport verildi.[4] Bu süre zarfında Türk Yahudi basını İsrail'i savunan ve göçü teşvik eden yayımlarına devam etti. Göç hareketinin kitlesel bir hal alacağının ipuçlarına Eylül ayından itibaren rastlanmaya başlandı. İsrail'e sefer düzenleyen gemi acenteleri, yolcu bulabilmek için hareket edecek gemileri haber veren ilânları sinagog duvarlarına yapıştırmaya başladılar.[5] Bu ilânlardan dolayı Türk basınının tepki göstereceğini tahmin eden *Or Yeuda* tepkinin önünü kesmek için göçü önemsizleştirmeye çalıştı:

> "Türkiye'den Filistin'e bir seyahat akını başlayabilir ve bunu gayet tabiî görmek lâzım zira buna siyasi bir renk vermeğe çalışanlar da bulunabilir. Meselâ: Şöyle bir yazı bekliyebiliriz. 'Türkiye'deki siyonistler Filistin'e gidiyor. Türkiye'de siyonistlerin faaliyeti artmıştır' gibi saçma[lık]lar da beklemek doğrudur. Fakat çok şükür eminiz bunu yapacak kimseler gayet az bir zümre ve muhakkak Yahudi düşmanlığını yaymak için fırsat kollayanlar tarafından beklenebilen şeylerdir. Fakat

2 "Turkish Jews secretly aid Israel", *The Jewish Chronicle*, 18 Haziran 1948, s. 8.

3 Sabetay Leon, "La *Aliya* en masas del anio 1948", *El Tiempo*, 13 Mart 1957.

4 CZA, dosya C2/468 - Joseph B. Schechtman, "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9.

5 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

ehemmiyetsizdir, zira memlekette değil Siyonist teşkilâtı, uçan kuştan bile resmî makamların haberi olur! Şu halde Filistin'e gidecek herhangi bir kimsenin ya doğrudan doğruya yeni memleketi görmek arzusu ve yahutta malî vaziyeti bozuk olanlar ise orada bulunan akrabasını senelerce sonra görmek merakından başka bir şey değildir."[6]

Resmî makamlar, bir kaynağa göre 1948 yılının Eylül ayında,[7] bir diğer kaynağa göre 17 Ekim 1948 tarihinde, Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e gitmeleri konusunda konulan kısıtlamaları kaldırıp turistik amaçla İsrail'e gidilmesine izin verdi. Pasaport almak için İstanbul Emniyet Müdürlüğü önünde bekleşen Yahudiler Pasaport Şubesi memurlarının her türlü kolaylığı gösterdiklerini söylediler.[8] Mayıs'tan Ekim ayına kadar sadece beş yüz pasaport verildiği halde Ekim ayında sadece üç gün içinde iki bin pasaport verilmesi merkezî otoritenin göç etmek isteyen Yahudilere güçlük çıkarılmaması yolunda İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şu-

Proksima partensya para Eretz-Yisrael
Direkto para HAYFA
Verso el 2 Novembre
a Presyos Baratos
Se adreseso: AHMED METE, Galata, Eski Şarap Iskelesi, Muredive Han No. 15
Telefon: 49015

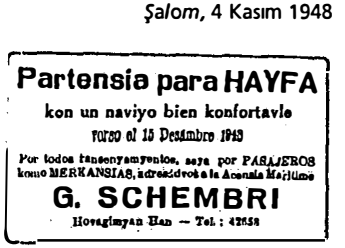
Eretz İsrael'e bir sonraki kalkış / Doğrudan Hayfa'ya / 2 Kasım'a doğru / Ucuz fiyatlarla.

Şalom, 21 Ekim 1948

Serkamente partensia para
HAYFA - TEL-AVIV
Adermodema a la Ajanna "NAK" por prokurarse los bilyetos
Adreseo: «N A K» Galata, Rihtim Caddesi No. 19
Telefon: 45126

Yakında Hayfa - Tel-Aviv'e hareket / Biletleri temin etmek için NAK Acentasına başvurun.

Şalom, 4 Kasım 1948

Partensia para HAYFA
kon un naviyo bien konfortavle
parso el 15 Desambre 1948
Por todos enformasyonos, sepa por PASAJEROS komo MERKANSIAS, adreseandose a la Acensia Marítima
G. SCHEMBRI
Hovagimyan Han — Tel.: 42658

Gayet konforlu bir gemiyle / Hayfa'ya yolculuk / 15 Aralık 1948'e doğru / Gerek yolcu, gerekse mal taşıması konusunda her türlü bilgi için:

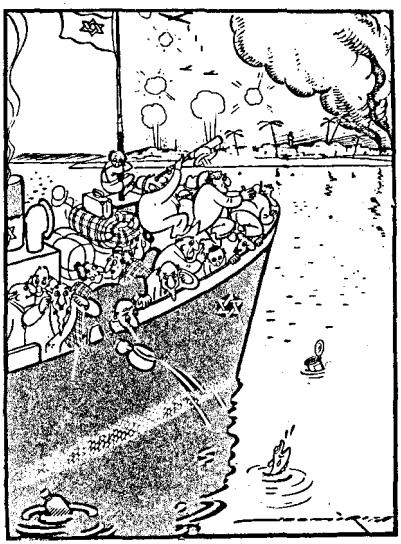
Şalom, 9 Aralık 1948

6 Izak Yaeş, "Yeni kurulan Israil devletine bir seyahat", *Or Yeuda*, 2 Eylül 1948, S. 12, s. 3.

7 Sabetay Leon, "La *Aliya* en masas del anio 1948", *El Tiempo*, 13 Mart 1957.

8 CZA Dosya C2/468 - Joseph B. Schechtman, "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9 / "Emigration from Turkey continues", *The Jewish Chronicle*, 24 Aralık 1948, s. 9.

İstanbullu Yahudiler Filistin cennetinde (!)...

– Aman Salamon, kaptana soyle da dümeni kirsin... Biz cennete derken galiba cehenneme yeldik!..

Şaka, 2 Kasım 1948

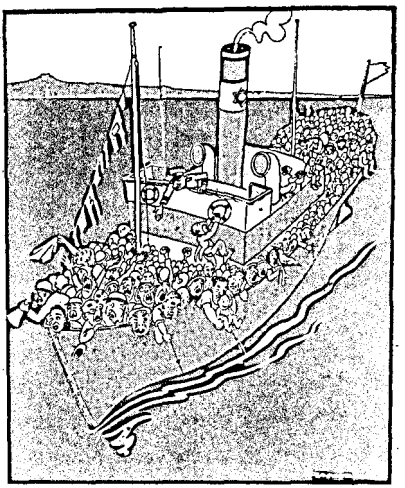
besi'ne talimat verdiği kanaatini uyandırdı. Verildiği tahmin edilen bu talimat, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle İsrail'e karşı güttüğü dış politikasında belirgin bir değişikliğe gittiğinin göstergesiydi. Bu değişiklik, Arap ülkelerinin İsrail karşısında uğradıkları siyasi ve askerî yenilgiler karşısında hükümetin gerçekçi bir tavır takınmasıydı. Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın Paris'te Türkiye'nin bir Yakındoğu blokuna katılmayacağını beyan etmesi de bu tavır değişikliğinin bir başka belirtisiydi.[9] *The New York Times* muhabirine göre bu kararın alınmasındaki bir etken, kuruluşundan bu yana İsrail'in Türk ihraç ürünlerinin en büyük alıcısı olması, buna karşılık Arap ülkelerine yapılan ihracatın kayda değer olmamasıydı.[10] Radyo Gazetesi'nde okunan "kanuni formalitelerini ikmal eden her Türk vatandaşı dilediği zamanda dilediği yere gitmekte serbesttir" haberi, Yahudi toplumu arasında İsrail'e gitme fırsatı olarak yorumlandı ve pasaport temini için yapılan başvurular aniden arttı. Bu haberden önce İstanbul Emniyet Müdürlüğü Dördüncü Şubesi'ne yapılan pasaport başvuruları tek tüktü. Haberden sonra Dördüncü Şube'nin önünde sabahın

9 "Bir Yahudi kafilesi daha Filistin'e hareket etti", *The New York Times*'dan aktaran *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1948.

10 AJJDC Arşivi, dönem 1945-1964, dosya 1216, JTA'nın 22 Ekim 1948 tarihli bülteni, "Report 2000 Turkish Jews given permission to emigrate to Israel; policy shift seen".

yedisinden itibaren pasaport almak için uzun kuyruklar oluştu. 19 Ekim tarihine kadar yapılan başvuru sayısı sekiz yüzü geçti. Yaşları 17 ile 40 arasında değişen Yahudilere seyahat nedenleri sorulduğunda sözleşmiş gibi, kadınlar "evlenmeye gidiyoruz", erkekler ise "gezmeye gidiyoruz" şeklinde cevap verdiler.[11] Pasaport başvurularındaki aşırı izdiham nedeniyle Pasaport Şubesi memurlarının canla başla çalışmaları göçmenlerin gözünden kaçmadı. *Or Yeuda* fedakâr çalışmaları nedeniyle Dördüncü Şube memurları ile Pasaport Dairesi birinci kısım amirine teşekkür etti.[12]

Birçok yahudi İstanbul'dan Filistin'e gitti...

Yahudiler – Hepimiz yonulluyuz... Kaptan – Onu anladık, içinizde bir de yürekli varsa onu görelim!

Mizah, 29 Ekim 1948

Pasaportların verilmesine başlandıktan hemen sonra altı binin üzerinde başvuru yapıldı. 17 Ekim 1948 tarihini izleyen ilk iki hafta içinde, aralarında bazı Dönmelerin de yer aldığı, yaklaşık iki bin beş yüz Yahudi İsrail'e göç etti.[13]

Pasaportlara "Filistin için geçerli değildir" damgası vurulduğundan İsrail'e göç edenler "göçmen" yerine "turist" olarak Türkiye'den ayrıldılar. Bu sadece Arap ülkelerini tatmin etmek için yapılmadı. Aynı zamanda Türkiye'den ayrılan Yahudileri en

11 "İstanbul Yahudileri Filistin'e gidiyor", *Hergün*, 19 Ekim 1948.

12 "İstanbul 4üncü şube pasaport dairesinde 1ci kısımda örnek olacak bir memur", *Or Yeuda*, 28 Ekim 1948, S. 20, s. 15.

13 CZA Dosya C2/468 - Joseph B. Schechtman, "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9 / "Emigration from Turkey continues", *The Jewish Chronicle*, 24 Aralık 1948, s. 9.

asgari miktarda eşya ve para ile Türkiye'den ayrılmaya mecbur etmek için de yapıldı. Bu karar nedeniyle zanaatkârlar mesleki âlet ve edevatlarını, aileler evlerinde kullandıkları dikiş makinelerini bile beraberlerinde götüremediler. Bir gümrük muayene memuru beraberinde halı ve battaniye götürmek isteyen bir göçmene "bunlar çok lüks şeyler, turist olarak kalacağın otellerde onlara ihtiyacın olmayacaktır" diyerek beraberinde götürmesine izin vermedi.[14] Yolcuların beraberlerinde götürebilecekleri kişisel eşyalar şöyleydi:[15]

a) Toplumsal statüye uygun kişisel giyim eşyası. (Bu tanım uygulamada göçmenlerin üzerlerindeki giysiler anlamını taşıdı.)

a) Birer yorgan, yastık ve battaniye.

a) Türkiye'de üretilmiş ve yüz lira değerini aşmayan gıda maddeleri.

a) Kişi başına yüz lira. (O günkü kura göre 35 dolar.)

a) Altın saat ve altın alyans.

Bu gibi engellerden dolayı göçmenler ev ve giyim eşyalarını terk ederek veya çok düşük fiyatlara satarak ayrılmak zorunda kaldılar. İsrail lirasının oniki Türk lirası gibi aşırı bir değere sahip olması yüzünden göçmenlerin beraberlerinde götürebilecekleri döviz tutarı da çok azdı.[16] Göç eden kimi aileler terk etmek zorunda oldukları eşyaları mezatlarda sattılar. Balat Yahudilerinin sık sık gittikleri Vodina Caddesi'ndeki Karakaş Ahmed'in kahvesi mezat mekânlarından biriydi. Göç etmeye hazırlananlar mal, mülk ve eşyalarına müşteri bulabilmek için gazetecilerden bile yardım istediler.[17]

Göçmenler beraberlerinde bol miktarda ekmek götürdüler. Balat'ta ekmek fırınları önündeki kalabalığı gören bir gazetecinin "Allah aşkına nedir bu kalabalık, yoksa ekmek buhranı mı

14 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's new deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

15 CZA Dosya 26/6221, 16 Ağustos 1949 tarih, Viktor Elyaşar imzalı "Report No. I: Immigration" başlıklı belge.

16 Sabetay Leon, "La *Aliya* en masas del anio 1948", *El Tiempo*, 13 Mart 1957.

17 Naci Temizyürek, "Filistin'e muhaceretin asıl sebepleri nelerdir?" *Son Saat*, 27 Mart 1949.

var?" sorusuna Balatlı Yomtov şu cevabı verdi:

> "- Efendi abi, ekmek buhranı filan yok, yarın Filistin'e yolculuk var da bizler Filistin'deki akrabalarımıza bol ekmek yötürmek istiyoruz. Filistin'deki akrabalarımıza bol bol İstanbul ekmeği yedireceğiz."

Bu cevaptan tatmin olmayan gazetecinin bir Yahudi kadına "bu kadar ekmeği ne yapacaksınız? Filistin'e götürene kadar bayatlamaz mı?" diye sorması üzerine kadın şu cevabı verdi:

Filistin uğruna

– Bu sefer kimin eskileri satılıyor?
– Eskici Mişon'un!

Aydede, 9 Nisan 1949, no. 91-97

> "- Efendi kuzum biz ekmeğin [taze] kalmiyacağini sankim bilmiyor muyuz? Biz bu ekmekleri dilim dilim keser üzerine biraz ıslatılmış toz şeker döker, tepsiler içinde fırına veririz. Fırında pişen ekmekler tipki galeta yibi olur. Bu vaziyette ekmek birkaç ay dayanir. İşte biz bu ekmekleri böyle Filistin'e yötüreceğiz."[18]

Göçmenlerin beraberlerinde götürebilecekleri eşya kısıtlaması sinagoglarda kullanılan dinî kitap ve eşyaları da kapsadı. Parşömen yazmalar cemaatsiz kalan sinagoglarda meçhul bir akibete terk edildi. İzmirli bir haham paha biçilmez 16. yüzyıl yazmalarını terk etti, iki *Sefer Tora*'nın gümüş başlıklarını da maden fiyatına sattı. Göçmenlerin beraberlerinde kitap götürmelerine yasak getirilmediğinden *Sefer Tora*'ların parşömenlerini söküp dikerek kitap haline getirdi ve beraberinde götürdü. Göçmenlerin çoğunun vergi borcu vardı. Pasaport alabilmek için vergi borcu olmadığına dair belge ibraz etmek zorunlu olduğundan, pek çok

18 Naci Temizyürek, "Filistin'e götürülen ekmekler" *Son Saat*, 7 Nisan 1949.

göçmen vergi borcunu ödeyebilemek için beraberinde götü
mediği eşyaları Kuledibi'ndeki bit pazarında sattı.[19]

Göç sırasında hırsızlık olaylarına da rastlandı. Kapalıçarşı
bir kuyumcu dükkânından bir inci gerdanlık çalarken sivil p
lis tarafından yakalanan 14 yaşındaki Kasımpaşalı Yasef, çal
ğı gerdanlığın taklit olduğunu anlayınca, "ben bunları ir
zannetmiştim. Satıp Filistin'e gitmek için yol parası yapac
tım" cevabını verdi.[20] Pasaport için başvuranların çoğunluğ
nun kadın olması üzerine basın İsrail'de kadın nüfusunun
olmasından dolayı erkeklerden çok kadınların İsrail'e göç
tiklerini ileri sürdü. Göç edenler arasında Ahlâk Zabıtası'n
tescilli bazı kadınlar da yer aldı.[21] "Fatma" adıyla randevu
işleten bir Yahudi kadın maiyetiyle birlikte göç etmek iç
Emniyet Müdürlüğü'ne başvurdu.[22]

Atikva'da yayımlanan bir röportajda gençlere neden göç
mek istedikleri soruldu. Bir genç "Tüm Arap ülkeleri bir av
kardeşimize karşı savaşıyorlar. Ben de gönüllü olarak İsrail
dusuna yazılacağım", bir diğeri "Atalarımızın topraklarını
nmak ve orada yaşamak istiyorum" dedi. Bir diğeri "Duyd
ğuma göre Cevat Rıfat Atilhan Araplarla birlikte İsrail'e ka
savaşacak. Ben de ona karşı savaşmayı görev bilirim", bir b
kası "Ben Ömer Rıza Doğrul'un yazdıklarının doğru olup
madığına bakmaya gideceğim. Onun cepheye gitmeye cesar
olmadıysa ben bu cesareti göstereceğim" dedi. Bir genç
"Nişanlım Filistin'dedir. Oraya gidip onunla evleneceğim"
vabını verdi.[23] Hem bir Yahudi okurun *Ulus* köşe yazarı Nur
tin Artam'a gönderdiği mektupta[24] hem de *La Boz De Tür*

19 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950)
29-39.

20 "Filistin'e gitmek için hırsız olan bir çocuk", *Gece Postası*, 23 Aralık 19
"Açıkgöz Filistin yolcusu", *Son Saat*, 23 Aralık 1948.

21 "Dünya Yahudileri Filistin'e akıyor", *Hergün*, 21 Ekim 1948 / "Filistin' g
cekler ve zaman yola çıkıyor?", *Son Saat*, 21 Ekim 1948.

22 "Filistin'e gidecekler 5000 kişiyi geçti", *Demokrat İzmir*, 23 Ekim 1948.

23 *Atikva*, 22 Eylül 1948, nakleden Sabetay Leon, "La atitud enemigo de sie
jurnalistos Turkos", *El Tiempo*, 20 Mart 1957.

24 T.I., "Bir mektup aldım", *Ulus*, 9 Kasım 1948.

ye'nin başyazısında göçün meydana gelmesine yol açan heyecanın aslında siyonist ülküye duyulan bağlılıktan ve bir vatanın inşası için duyluan heyecandan ileri geldiği açıkça dile getirildi. *La Boz De Türkiye* bunu şöyle ifade etti:

> "Çoğu genç olan bu muhacir gruplarının rahatça yaşadıkları bu memleketi bırakıp şimdilik tehlikelerin ve ateşin mevcut olduğu Filistin'e gitmelerinin en mühim -yegâne demiyoruz- sebebi bir bağlılığın yarattığı heyecan, bir mefkûre [ülkü], bir idealdir. (...)
>
> Bugün memleketimizde yaşıyan Yahudilerin Filistin'e göç etmelerinin sebebi hususundaki hakikat kısaca şudur: Bu gençler bir maceraya atılmıyorlar, dünyanın muhtelif yerlerinde yaşıyan birçok Yahudilerin yaptıkları gibi bir bağlılığın yarattığı bir heyecan sebebiyle akın ediyorlar. Bütün dünyada normal addedilen bir şeyin ise bizce anormal telakki edilmesine sebep ve imkân yoktur, inancındayız."[25]

Bu yazılar karşısında Türk Yahudi basınının bir kısmı siyonist ülkü uğruna göç edildiğinin açık bir şekilde dile getirilmesinden rahatsızlık duydu ve bu açıklamaları önemsizleştirmeye çalıştı.[26]

Pasaport kuyruğunda bekleyenler gülünç sahnelere tanık oldular. Hırdavatçı Salamon 18 yaşındaki sevgilisi Raşel'in İsrail'e göç etmeye karar verip pasaport işlemlerini yaptırmaya başladığını öğrenince Emniyet Müdürlüğü'ne gidip sevgilisine gitmemesi için yalvardı. Raşel'in diretmesi üzerine ondan istediği üçbin lira drahomayı bin liraya indirdi. Raşel kabul etmeyince merdivenlere oturup ağlamaya başladı ve drahomayı yediyüzelli liraya indirdi. Raşel bunu da kabul etmeyince Salamon kızarak çıkıp gitti. On dakika sonra Salamon'un babası gelip Raşel'e bin lira vererek "Al bu parayı oğluma ver, benden olduğunu söyleme. Sana da açıktan beşyüz lira var" dedi. Ra-

25 L.B.D.T., "Türk Yahudilerinin muhaceretine asıl sebepler nelerdir?", *La Boz De Türkiye*, 1 Kasım 1948, s. 100 ve 109.

26 "A propos d'une lettre parue dans l'Ulus", *L'Etoile Du Levant*, 26 Kasım 1948 / Nisim Çiprut, "Göç meselesi", *Atikva*, 26 Kasım-10 Aralık 1948 yazı dizisi.

şel de bunu kabul etti, göç etmekten vazgeçip sevgilisi ve babasının koluna girerek Emniyet Müdürlüğü'nden çıktı.[27] Bu olay üzerine İzmir'de yayımlanan CHP yanlısı *Anadolu* şu yorumda bulundu:

> "Gördünüz mü paranın kudretini! Demek ki bizim sayın bayan Raşel'in vatanı para imiş, Aşk olsun Raşel'e. İcabında Türkiye vatan, icabında Filistin vatan, eh böyle bir vaziyet olunca para da vatan. İşaret ederim: DP milletvekillerinden sayın bay Salamon [Adato] acaba bu hâdiseyi ne ile izah edecek?".[28]

Kırk bir kişilik ilk göçmen kafilesi 22 Ekim 1948 tarihinde İngiliz bandıralı *Polisine* motoruyla Hayfa'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. İsrail'e giden Yahudilere yardım eden *Hahalutz* üyesi Mişel Şmil'in yaşadığı apartmanın kapıcısı günde yaklaşık yüz Yahudi gencinin Şmil'i ziyaret ettiğini, izdiham yüzünden kapı camlarının bile kırıldığını söyledi.[29]

Göçün kitlesel bir hal alması üzerine, sansasyonel haber vermeyi alışkanlık haline getiren akşam gazeteleri bu olayı manşetten vermeye başladılar. Bir Yahudi yazara göre basının yarattığı bu hava nedeniyle göç etmeye niyetli olmayanlar bile İsrail'e gitmeye heves ediyordu. İsrail'e göç, gazetelerin satışlarını artırmaya yarayan ilginç bir konu başlığıydı. Akşam saatlerinde gazete satıcıları "Yazıyor, yazıyor, cinayeti yazıyor", "Yazıyor, yazıyor, Yahudilerin Filistin'e gittiklerini yazıyor", "Yazıyor, yazıyor, Filistin'e altın kaçıran Yahudileri yazıyor", "Yazıyor, yazıyor, Filistin'e kaçan Yahudileri yazıyor" nidalarıyla gazetelerini satmaya çalıştılar.[30] Galata'daki Yolcu Salonu'nda hazır bulunan ve gördüğü manzarayı "tam manasıyla bir ana baba günü" olarak tasvir eden bir gazeteci olup bitenleri şöyle aktarıyor:

---

27 "Filistin'e yolculuk! Emniyet Müdürlüğünde bir drahoma pazarlığı!", *Son Saat*, 28 Ekim 1948.

28 İşaretçi, "Raşel'in vatanı", *Anadolu*, 31 Ekim 1948.

29 "Yahudi gençleri Filistin yolunda", *Son Saat*, 23 Ekim 1948.

30 "La question des départs pour la Palestine", *L'Etoile Du Levant*, 29 Ekim 1948 / Izak Gabay, "Büyük göç: Acı olduğu kadar hakikattır", *Or Yeuda*, 4 Kasım 1948, S. 21, s. 3.

"Limanımızda bu işe tahsisen bulunmakta olan İtalyan bandıralı birkaç vapura, yalnız şu son üç günden beri altı yüzü mütecaviz [aşkın], Musevi genci binmekle meşguldür. Galata Yolcu salonunun altındaki gümrük çıkış kapısında muamelelerini ikmal eden [bitiren], bu yüzlerce Musevi vatandaş yavruları, rıhtımda birikmiş olan motor ve sandallarla, mürettep oldukları [tayin edildikleri] gemilere taşınıp duruyorlar.

Ekseriyetini 14-18 yaşlarındaki gençler teşkil eden bu yolcularda umumî olarak müşahade edilen [gözlemlenen] tek nokta, hepsinin bir yerden direktif almışçasına ketum davranmalarıdır.

Yolcu salonunun terasından ve rıhtım parmaklıkları gerisinden kendilerini teşyie [uğurlamaya] gelen yüzlerce kadınlı, erkekli, yaşlı, genç, ana, baba veya eşe dosta son birkaç selam daha çakıştırdıktan sonra rıhtımda sıralanmış olan motor ve sandallara eşyalariyle birlikte dolan bu gençlerden bir çoğu ile konuşmak istedim. Havadan, sudan bahsedince bir kahraman edâsiyle güzel güzel konuşuyorlar. Fakat, nereye ve niçin gittikleri sorulunca, hemen süklüm, püklüm bir tavır takınıp hepsi birden sözleşmişçesine suratlarını asıveriyorlar.

- Yidiyoruz işte!..

Deyip kestirme bir cevap vermek istiyorlar.

- Nereye, yoksa Filistin'e mi? diye sorduğum kızlı, erkekli gençler hep birbirine benziyen aynı şeyleri tekrarlıyorlar:

- 'Yok be kuzum... Yunanistan'da, İtalya'da, Fransa'da yidiyoruz...'

- Orada ne yapacaksınız?

- 'Yezeceyiz, yöreceyiz!..'

Üstlerine başlarına ve eşyalarına bakıp inanmadığımı belli eder bir tarzda soruyorum:

- Böyle seyahat edecek kadar paranız var mı?

- Allah verir helbet!..

- Desenize işiniz Allah'a kaldı. Peki sonra ne yapacaksınız?

İşte bu 'sonra' onların hiç işine gelmiyor. Kimisi bir şey söylemeden hemen motöre atlıyor, kimisi bir şeyler söylemek ister gibi olunca bir arkadaşı Yahudice birkaç lâfla onu susturuyor.

Yaşı ufak olmasına rağmen, büyük bir adam edası taşıyan Musevi gençlerinden biri sorduğum suallere en veciz bir şekilde şu cevabı verdi:

- 'Allah bilir nerde yidiyoruz?'

Körü körüne bir macera peşinde sürüklenen bu toy gençlerden pek çoğu, hakikaten nereye gittiklerini ve hattâ ne yapmak istediklerini dahi bilmiyorlar.

Hepsinin koltuğunun altında birkaç kilo has İstanbul ekmeği, birçok paketler, çıkınlar ve çeşitli valizlerle motörlere doluyorlar. Motör tayfaları onları ite kaka birer tarafa yerleştirmeye çalışıyorlar. Bu arada Karadenizli çımacı telâşlı telâşlı:

- Hep pir tarafa pirikmayun da! Pataruz da gidemezsunuz...

Diye haykırarak [onları] azarlıyor.

Onlar rıhtım topraklarından ayaklarını kestikten sonra yaptıklarına âdeta pişman nazarlarla bakıyorlar. Birçokları motörün baş tarafında toplanmışlar, kendi kendilerini oyalamak ister gibi:

- Haydi karşıya dolmuş. Baylar, bayanlar: Haydarpaşa, Kadıköy'üne 25 kuruşa. Vapura vakit var!.. diye uzun zaman hasret kalacakları, Köprü iskelelerindeki dolmuş yapan motör çığırtkanlarını taklit ediyorlar.

Hareket etmek üzere olan motörde birbirleri üzerine yığılmış gibi duran Musevi gençlerinin arasında, yaşlı gözlerle bizlere bakan Musevi kızları:

- Beyoğlu'na, Adalar'a, Modalar'a selâm... diye mendil sallıyorlar. İçlerinden güzelce bir Yahudi kızı:

- Bizin Kasımpaşa'da da selâm yönderiyorum. Gazetada yaz da annasinlar kuzum!..

Diye ricada bulunuyor.

Musevi vatandaşlarımızın, kendilerine has gürültüleri, tayfaların ve motörün çalışmaya başlayan sesini bastırarak denize açılıyorlar. Son dakikada:

- 'Belli olmaz, belkim yine yeliriz?' diye kendi kendilerini teselli etmiye çalışan bu gençlere acımamak mümkün değil.

Motör kafileleri limanın ortasında demirli bulunan gemilere doğru ilerlerken, onlardan ziyade bu toy çocukların anala-

rına, babalarına şaşıyorum. Dün akşama kadar 250si, İtalyan bandralı *Rami*, 200'ü *Maksimo de Rio* ve 150'si de *Citta Di Luce* isimli vapurlara yerleşmiş olan 600 Musevi genci bu şekilde, güzel yurdumuzdan uzaklaşmış olacaklardır. Ne diyelim; 'kendi düşen ağlamaz' diye bir söz vardır.

Ama, yine de yolları açık olsun."[31]

Pasaport almak için sıra bekleyen Yahudilere yaklaşan *Vatan* muhabiri önce Estrella adında bir genç kızla konuştu. Estrella kendisine, "siz de yolcusunuz galiba" diye soran gazeteciye "Evet, ben Tel Aviv'e amcamın yanına gidiyorum. Burada kocam öldükten sonra yalnız kaldım" cevabını verdi. Daha sonra gazeteciyle aralarında şu konuşma geçti:[32]

"- Fakat, diyorum, orada harp var...

- Harp var amma, bizim gitmemiz lâzım. Dövüşen bizim millet...

- Peki hicret [göç] etmek için paranız var mı?

- Yok amma, bulacağız...

- Nereden?

- Akrabalarımız gönderecek...

- Neden böyle hepiniz birden gitmek kararını verdiniz?

- Bilmem..."

Sırada bekleyen terzi Elia ile gazeteci arasında ise şu konuşma geçti:

"- Niçin gidiyorsun Elia?

- Gönüllü yazılacağım ağabey!..

- Fakat harp... Tehlikeli şey...

- Ne yapalım. Bizim olacak bir toprak için dövüşürüz...

- Paran var mı? Ne ile seyahat edeceksin?

- Verecekler.

- Kim?

- Bilmiyorum amma, bize söz verdiler."

---

31 Rahmi Karaca, "Arz-ı Mev'ut yolunda", *Hürriyet*, 11 Aralık 1948.

32 Cavit Yamaç, "Arz-ı Mevud yolunda", *Vatan*, 22 Ekim 1948.

En Son Dakika muhabiri Yahudilerin oturdukları semtleri dolaşarak orada yaşayanlarla konuştu:[33]

"Dün Hasköy'de, Kasımpaşa'da, Kuledibi'nde kendileriyle konuştuğum Museviler;

- 'Bilmiyoruz! Gidenler herhalde maceraperestlerdir', cevabını verdiler.

Yüksekkaldırım'da cüzdan, ağızlık, jilet vesaire satan Kasımpaşalı Rifat adındaki Yahudi şöyle dedi:

- 'Ben neye gitmiyorum. Gidenler işsiz güçsüz takımındandır. Canları istemiş ki gidiyorlar.

- İstanbul'da Yahudilerin pek işsiz kalacağını tahmin etmiyorum.

- Tahkikata mı geldin beyim. Bırak bunları! Cüzdanlar yüzyirmibeşedir. Fakat senin hatırın için yüze olur. İşine bak!'

Hasköylü Salamon, Muiz, İzak, Mordohay, Albert, Levi, muhaceretin sebebi hakkındaki suallerime:

- 'Bilmiyorum' cevabını verdiler.

Kasımpaşa'da Büyük Piyale'de Avram, Leya, Odet, Abraham, Yasef adındaki Yahudiler:

- 'Bizim bir alâkamız yok ki bilelim!' dediler.

Ancak bir kişi konuştu:

Kuledibi'nde Büyük Hendek caddesinde on numarada meyhanecilik yapan İsrail Yahudilerin Filistin'e akın etmesinin sebebi hakkında şöyle dedi:

- 'Boş ver! Canım. Bunlar bizi alâkadar etmez!'

İsrael mütemadi ısrarların karşısında dayanamadı:

- 'O gidenler, serserilerdir. İş bulamazlar. Tembeldirler. Ben neden gitmiyorum. Bu memleket için sekiz sene askerlik yaptım. Bu toprak beni doyuruyor. Filistin'de aç kalmaya hiç de niyetim yok. Canı istiyen gider. Hem onlar Yahudidir.

- Demek sen Yahudi değilsin?

- Hayır ben Museviyim!'

---

33 A.Ç. "Kuledibi Hahamı Rafael İtalya'ya gitmiş!" *En Son Dakika*, 25 Ekim 1948.

İsrail tezgâha doğru gitti. Bu sırada bizi dinleyen, Kasımpaşa'da tesviyeci İhsan Doğan adında bir Erzurumlu:

- 'İnanma beyim! İsrail tabiî öyle söyler. Şu tezgâhta şarap veren Aşer onun ortağıdır. Bugün sabahtan akşama kadar Filistin'e gidecek gençleri kaydetti', dedi.

Tepebaşı kahvesinde konuştuğum aslen Bursalı Jak şöyle dedi:

- 'Biri 16, diğeri 14 yaşında iki oğlum vardı. İsrail devleti ayda 90 dolar maaşla, çocukların askerlik çağına kadar okumalarını taahhüt etti, gidiyorlar. Ben de gideceğim. İşte hakikat budur.'

Konuşan üçüncü şahıs ise Emniyet ikinci şubece müseccel [tescilli] meşhur sabıkalı yankesicilerden Salamon neşe ile şunları söyledi:

- 'Vallahi bir kere günah yoluna saptık! Anlarsın ya beyağabey! İkinci şube işi çok sıkı tutar. Bize aman vermez. İş yok, bıktım! Birkaç papel uçlandık mı Emniyet hemen ensede... Hele bir kirişi kırayım gerisini sen bir gör. Alt tarafı fasa fiso. Bizim vatanla, alanla, satanla alâkamız yok. Dalaverelere bakma. Gidenlerin hepsi dâvet edildi. Benden maadası [başkası] dâvetli! Hele bir kapağı atayım. Yükü tuttum mu ver elini İstanbul.'

Birçok kişi içinden cevap veren üç kişiden sonra Kuledibi'ndeki Büyük Hendek caddesinde bulunan Havra'nın önünde konuştuğum komisyoncu Leon Solmaz:

- 'Yahudiler Filistin'e niçin gidiyorlar?'

Sualime en uzun cevap vereni oldu ve şunları söyledi:

- 'Filistin'e giden bütün museviler askerlik yapmak için gidiyorlar.

Bundan 25 gün evvel İtalyan Yahudileri ile, bilhassa İtalya komünist lideri Togliatti ile münasebette bulunan Kuledibi havrası hahamı Rafael [Saban] İtalya'ya gitti.

Haham İtalya'daki Yahudilerden Arzı mevüd'daki cihadı mukaddese iştirak eden Yahudiler için kurulan Palermo sevk merkezinde İsrail devleti temsilcileriyle uzun müddetten beri müzakerede idi.

Filistin'de Araplara karşı açılan müstakil ve hür bir Yahudi devleti kurmak yolundaki savaşı destekleyen İtalyan Yahudileri, ayrıca Ruslardan da büyük bir müzaheret [yardım] görmektedirler. İşte bu sebeple İtalya'ya davet edilen Rafael['e] duyduğuma göre aşağı yukarı şu mealde bir mesaj gönderilmişti: 'İmparatorluk devrinde Abdülaziz'in Avrupa seyahatine çıkmazdan evvel yaptığı iç istikrazlarda [borçlanmalarda], büyük Yahudi bankerlerinin rolü pek büyük olmuş zamanın hükûmetine ağır krediler ayrılmıştır. Abdülaziz hal edildikten sonra yerine geçen II. Abdülhamit nedense bu borçları ödemeyince o zaman mevcut olan Encümen-i Saadet adındaki bir teşekküle paraca büyük yardımlar yapan Yahudiler, İttihad ve Terakki fırkasını destekleyerek 23 sene imparatorluk yapan Abdülhamit'in yıkılmasında en büyük yardımı yapmışlardır.

Bu kadar büyük işler başaran Türk Yahudileri dünya Yahudilerinin yanındaki şerefli mevkiini bir daha almak için Filistin davasına yardım etmelidirler.'"

b) Yahudi İleri Gelenlerinin Tepkileri

Göç dalgası karşısında basının fikrine başvurduğu DP İstanbul milletvekili Salamon Adato olayı önemsizleştirmeye çalışarak şu açıklamada bulundu:

"Bu hal, hasis para menfaatleri peşinde koşan bir, iki kişinin kötü propagandaları neticesinden doğmuştur. Kısa bir zaman evvel duyduğuma göre nakliyat işleriyle uğraştıklarını öğrendiğim bu adamlar seyahat hususunda böyle bir tehâcüm [üşüşme] yaratarak bilet karaborsası görmek istemektedirler.

Birkaç gün evvel de bu maksat için Edirne ve havâlisine giderek buradaki fakir aileleri:

'- Filistin bir cennettir. Orada çok mes'ut bir hayata kavuşacaksınız!' diye kandırmışlardır. Bu zavallılardan birkaç kişi bunların parlak vaatlerine kapılarak muhacerete razı olmuşlardır.

Ben Filistin'e gitmek istiyenlerin parmakla sayılacak kadar

az olduğunu tahmin ediyorum. Bu müracaatlar umumî arzuyu kat'iyen ifade edemez.

Bunlar dediğim gibi kötü propagandacılar tarafından kandırılan zavallılardır. Fakat şunu da ilâve edeyim ki haris menfaatler peşinde koşanlar yaptıklarına pek kısa bir zamanda nadim [pişman] olacaklardır."[34]

Salamon Adato'nun bu sözlerine basın sert tepki gösterdi.[35] Peyami Safa göç eden bazı Yahudilerin ihtiyatlı davranıp "ucuz ve kârlı arsa arar gibi iki memleket arasında mukayese yaptıktan sonra kendilerine elverişli bir vatan" seçeceklerini yazdı, Salamon Adato'nun beyanatıyla da inceden inceye alay etti:

> "Görüyorsunuz ya, bütün kabahat o acentalardadır. Onların yalanlarına hemen inanıp vatan değiştirmeğe karar verecek kadar Türk topraklarına bağlılıkları zayıf olanların hiç kabahatleri yoktur. Demek ki Filistin, seyahat acentalarının ballandırdıkları gibi güzel bir cennet köşesi olsaymış, sayın Bay Salamon Adato da belki hemen yeni İsrail devletinin sadık tebası arasına karışmakta mahzur görmiyecekmiş. Bizim bildiğimize göre insan kendi vatanını dünyanın en güzel memleketiyle değişmez. Eğer sağlam, ucuz ve zarif çorap arar gibi herkes kendisine en uygun vatanı seçmeğe kalkışsaydı, dünya ahalisi ayaklanır, büyük akınlar ve göçler yüzünden kıtalar, memleketler, yollar kıyamet gününü andırırdı. Gazetelerin reklâm sayfalarını seyahat acentalarının 'ucuz ve güzel vatan' ilânları kaplardı. Bereket versin ki milletler Demokrat Parti'nin vatansever milletvekili B.(ay) Salamon Adato gibi düşünmüyorlar. Onlar için vatan, insanın içinde yalnız doğup büyümekle, para kazanmakla kalmadığı, sevinçlerini, gururlarını ve şereflerini olduğu kadar yaslarını, acılarını ve zorluklarını da paylaştığı, diliyle, edebiyatiyle, kültüriyle, tarihiyle, müşterek hâtıraları ve müşterek ümitleriyle bağlandığı top-

34 "Türkiye'den Filistin'e musevi akımı başladı!", *Son Saat,* 19 Ekim 1948.

35 Server Bedi, "Bir akının iç yüzü", *Ulus,* 27 Ekim 1948. Server Bedi, Peyami Safa'nın müstear adıydı / Hakkı Süha Gezgin, "Arzı Mev'ud yolcuları", *Vakit,* 23 Ekim 1948.

raktır. Ucuz ve kârlı arsa değildir. Acenta ilâniyle değiştirilmez, alınıp satılmaz.

Acaba Demokrat Parti, seyahat acentalarının mübalâğa ettiğini bildiği için Türk vatandaşlığını lütfen muhafaza buyuran sevgili arkadaşları Bay Salamon'un vatan mefhumu hakkındaki bu orijinal görüşünü beğeniyor mu? Beğenmiyorsa onu niçin bağrına basıyor?"[36]

Basın göç karşısında cemaatin tavrını anlamak için dönemin önemli Yahudi işadamlarının görüşlerine de başvurdu. Ünlü işadamı Eli Burla'ya göç hakkında ne düşündüğü sorulduğunda göçü önemsemez görünen Burla şu cevabı verdi:

"Allah Allah sahi mi? Benim haberim yok. İlk defa sizden duyuyorum. Geçenlerde seksen kadar vatandaş Filistin'e gitmişti. Bu normal bir hicretti. Şayet bu rakam bugünlerde artıyorsa buna bir mâna veremem. Bence bugün Türkiye'deki hayat şartları gayet iyidir. Yahudi vatandaşların hicretine hiçbir sebep göremiyorum. Eğer böyle bir şey varsa hayretle karşılarım."[37]

Türk Yahudi basını Eli Burla'nın bu demecini tepkiyle karşıladı. *Şabat*'ın sahibi, Eli Burla'nın Türkiye Yahudilerinin çoğunluğunun içinde bulunduğu çok kötü yaşam koşullarını bilmezlikten gelmesine şaşırdı. İsrail'e gitmeye karar veren bir gence neden göç ettiğini sorması üzerine aldığı şu cevabı aktardı:

"Çocuk denecek kadar genç yaşımda hayata atıldığım halde, bugüne kadar hiç olmazsa boyuma göre içtimai [sosyal] mevkii olan bir müstahdem kadar normal bir istikbale [geleceğe] malik olamadım. Hayatın bu pahalılığı karşısında bundan sonra da bir baltaya sap olamıyacağım muhakkaktır. Şimdi de Filistin'e gidiyorum. Belki orada birkaç sene çalıştıktan sonra daha düzgün bir hayata kavuşabilirim."[38]

36 Server Bedi, "B. Salamon'un müdafaası", *Ulus*, 23 Ekim 1948.

37 "Türkiye'den Filistin'e Musevi akını başladı", *Son Saat*, 19 Ekim 1948.

38 Moşe Benbasat, "Filistin'e Yahudi muhaceratı", *Şabat*, 22 Ekim 1948.

Görüşlerine başvurulan diğer tüccarlar da göç etmeye hazırlananları "bir süre sonra pişman olacak maceraperestler" veya "işsiz güçsüz maceraperestler" olarak niteledi.[39] Diğer cemaat ileri gelenleri de kendileri gibi göç etmeyenleri "vatansever Türkler", göç etmeye hazırlananları da "zavallı muhacirler" olarak tarif etmeye özen gösterip şöyle konuştular:

> "Biz bu toprağın çocuğuyuz. Burada doğduk, burada yaşadık, yine burada ölmek istiyoruz. Gitmek isteyenler zaten başka yerlerden kaçıp buraya gelmiş zavallı muhacirlerdi. Bunların bir yerde yerleşmelerine imkân yoktu. Sökülmüşlerdi bir defa yerlerinden. En ufak bir propaganda yeli onları aramızdan söktü, aldı. Eski lâftır: "Sel gider, kum kalır."[40]

Bazı Yahudi işadamları Amerika veya Avrupa'ya yapacakları iş gezilerini "Filistin'e göç etmek istedikleri zannedilmesin" kaygısıyla ileri bir tarihe erteledi.[41] Cemaat ileri gelenlerinin bu demeçleriyle Salamon Adato'nun göç edenleri "macera heveslisi işsiz güçsüz takımı" diye nitelendirmesi Yahudi halkını sinirlendirdi. Bir kişi "Adato efendi Kuledibi'nde parti propagandası yaparken bize 'arkadaşlarım' diye hitab ettiğini unutmuş galiba" şeklinde serzenişte bulundu.[42] Yahudi halkının tepkisi üzerine Adato *Şalom*'a bir açıklama yapıp beyanatının gazetelerde değiştirilerek yayımlandığını, kendisine atfedilen sözleri yalanladığını, bu tekzibi yayımlamayan gazeteler için de resmî makamlara başvuracağını bildirdi.[43]

Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudilerin basına yansıyan bu tavırları dönemin Yahudi burjuvazisinin göç karşısında duyduğu rahatsızlığı gerçekçi bir şekilde dile getiriyordu. Göç

---

39 "Gizli bir propaganda işliyor", *Vatan*, 21 Ekim 1948 / "Filistine gitmek istiyen Museviler", *Tasvir*, 21 Ekim 1948..

40 Cavit Yamaç, "Arz-ı Mevud yolunda", *Vatan*, 22 Ekim 1948.

41 "Türkiye'den Filistin'e Musevi akını başladı", *Son Saat*, 19 Ekim 1948 / "Istanbul Yahudileri Filistin'e gidiyor", *Hergün*, 19 Ekim 1948, "Istanbul Yahudileri arasında mücadele", *Hergün*, 23 Ekim 1948 / "Türkiye'den Filistin'e Yahudi hicreti", *Tasvir*, 20 Ekim 1948.

42 "Istanbul'da yaşayan Museviler iki grupa ayrıldı", *Hergün*, 22 Ekim 1948.

43 "Salamon Adato'nun tekzibi", *Şalom*, 28 Ekim 1948.

Zengin Yahudiler arasında:

– Salamon, sen da göç hazırliği yapiyor musun?..
– Evet, havalar biraz daha isininca, Buyukada'daki köşküme yideceyim!..

Şaka, 22 Mart 1949, yıl 9, cilt 16, sayı 438.

etmemeye karar veren Yahudilerin küçük bir kesimi göç eden soydaşlarını "çapulcular" olarak nitelendirdi ve Türkiye'den ayrılmakta olmalarına sevindi. Sevinmelerinin bir nedeni "ne kadar az kalırsak o kadar daha iyi olur, daha az gürültü yapılır, daha az dikkat çekilir" düşüncesiydi.[44] Aynı çizgideki bir diğer neden Türkiye'de kalmaya karar verenlerin göçmenleri Yahudi toplumunun "yüz karası" olarak görmelerinden ileri geliyordu.[45] Cemaat seçkinlerinden biri göç karşısında duyduğu memnuniyeti "pislikten kurtulduk" şeklinde ifade etti. Bu yakışıksız ifade tarzı üzerine orada bulunan bir Yahudi bunu söyleyen kişiyi "sen liderleri olduğun halde bir vatan kurmaya giden insanlar için nasıl böyle sıfat kullanırsın?" sözleriyle eleştirdi.[46] Alt-orta sınıfa mensup Yahudilerin göç etmeleriyle birlikte sokaklarda yüksek sesle bağıra çağıra İspanyolca konuşan sayıca önemli bir kitle göç etmiş olduğundan Yahudi toplumunun kamuoyundaki görüntüsü iyileşti. Bundan dolayı da Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudilerin bir kesimi alt-orta sınıfa mensup soydaşlarının göç etmelerinden memnundu. Bir diğer tanığa göre, alt-orta gelir düzeyindeki Yahudilerin göç etmeleri sayesinde cemaatin ortalama gelir düzeyinin yükselmesi ve yardıma muhtaç insan sayısının azalması, cemaat yöneticilerinin içten içe memnun olmalarının nedenleriydi.[47] Bir başka kaynağa göre varlıklı kesimin, fa-

44 Vitali Hakko ile 27 Ekim 1997 tarihli görüşme.

45 B.P. ile 29 Ocak 1999 tarihli görüşme. B.P. 1948 yılında henüz 13 yaşında olduğu için bunun kendi bakışı olmadığını ve bu bakışın dönemi yaşayan büyükleri tarafından kendisine nakledildiğini vurguladı.

46 H.O. ile 12 Şubat 1999 tarihli görüşme.

47 Emil Hayim Franko ile 15 Ekim 1997 tarihli görüşme.

kir ve esnaf sınıfın göç etmesine sevinmesinin bir nedeni de "bu fakirler kendilerini kurtardılar. Çocukları İsrail'de tahsil görecek ve adam olacaklar. Onlar için orada bir gelecek var" düşüncesiydi.[48] Cemaat yönetimi göçten memnun olmasına rağmen Yahudilerin Türkiye'den kaçtıkları izlenimine kapılan kamuoyunu rencide etmemek için göçe karşı görünürde tamamen duyarsız kaldı.[49] Nitekim Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano kendisiyle bu konuyu görüşen ABD'nin İstanbul Konsolosu'na verdiği cevapta cemaat yöneticilerinin göçle hiçbir ilgileri olmadığını, bu "yanlış" ve "yasadışı" faaliyetleri üzüntüyle karşıladıklarını vurguladı.[50]

c) Basının Tepkisi

Basın, göçü Türkiye'ye samimi duygularla bağlı, tamamıyla Türkleşmiş ve kendilerini Türk hisseden vatandaşlara hiç yakışmayan bir davranış olarak değerlendirdi. Kamuoyu, CHP'nin azınlıkları eşit birer yurttaş olarak görmeye başladığı, DP'nin ırk ve din farkı gözetmeksizin tüm vatandaşlara eşitlik vaad ettiği ve demokrasi rejiminin temellerinin atıldığı bir dönemde Yahudi asıllı vatandaşların neden Türkiye'yi terk etmeye başladıklarını anlayamadı ve bunun nedenlerini sorgulamaya başladı. Basın, Yahudilerin Tek Parti dönemi altında ayırımcılığa uğradıklarını ve Yahudi halkının büyük bir bölümünün ekonomik durumunun son derece kötü olduğunu kabul etmek veya anlamak istemedi. Gayrimüslimlere zimmî olarak bakmaya devam etti, onların Müslümanlarla eşit haklara sahip olduğunu pek kabullenmedi. Bu düşüncelerden yola çıkan basın Türkiye'nin Yahudilere karşı daima hoşgörü ile yaklaştığını peşin hüküm olarak kabul etti. Bundan dolayı da bu ani ve kitlesel göçü Türkiye'ye karşı nankör bir davranış olarak yorumladı. Sadun G. Savcı, göç karşısında kamuoyunda yaygın

48 Sami Kohen ile 29 Ocak 2000 tarihli görüşme.

49 Sabetay Leon, "Nuestro turismo eternel en Israel", *El Tiempo*, 12 Haziran 1957.

50 NARA, 6 Mayıs 1949 tarih ve 867.4016/5-649 sayılı belge.

bir şekilde egemen olan hissiyatı çoğulcu bir üslûp kullanarak şöyle dile getirdi:

> "Türkiye'deki Yahudi, Ermeni ve Rum azınlıklarını teşkil eden vatandaşların çoğunluğu teşkil eden vatandaşlarla her hususta eşit tutulmalarından, çoğunluğunun faydalandığı haklardan onların da faydalanmasından ancak memnuniyet duyarız. Bu vatandaşlardan herhangi birine bir haksızlık yapıldığını işitsek çoğunluğu teşkil eden vatandaşa bir haksızlık yapılmış kadar üzülürüz. Ancak bu vatandaşlardan da bu toprağa samimi bir bağlılık, yani bir kelime ile "Türklük" bekleriz. Böyle olduklarına şüphe etmediklerimiz arasında, sayıları az da olsa, zâhirî [görünürde] bir Türklük taşıyan, hakikatte ise Filistin'i, Ermenistan'ı veya Yunanistan'ı vatan sayan kimseler yok değildir. Böylelerine Tel Aviv'in, Erivan'ın, Atina'nın yolları açıktır. Böylelerinin aramızda kalmaktansa bu yolları tutmalarını tercih ederiz; pasaportlarını verir ve 'güle güle' deriz.
>
> Bunların bizleri, gerçek Türk olanlarla baş başa bırakması bir zarar değil, ancak bir kazançtır."[51]

Nurettin Artam, Yahudilerin "bundan asırlarca önce İspanya zulmünden kaçarak geldikleri(ne) ve şimdiye kadar gerçek vatandaş muamelesi görüp zengin ve müreffeh" olduklarına dikkati çekti. Salamon Adato'nun DP'nin Kuledibi Ocağı'nda yaptığı toplantıda Yahudilerden "azınlık" diye bahsedilmesinden rahatsız olup "onlar azınlık değil, vatandaşlarımızdır" dediğini hatırlattıktan sonra göç edenleri şu satırlarla eleştirdi:

> "Öyle olduğu halde gene pasaport alıyorlar, Arz-ı Mev'ûd seferine çıkıyorlar. Kendi mekteplerinde İbranice değil de asırlarca önce zulüm gördükleri bir memleketin dili ile ders görmelerine müsaade ve müsamaha ediyorduk. Mağazalarımız onlarındı; beyaz ve karaborsalarımız onlarındı; bankalarımız ve sarraf dükkânlarımız onlarındı; ithâlat ve ihracat firmalarımız onlarındı; komisyoncularımızla gümrükçülerimiz onlardandı; teneke lehimcisinden çamaşır mandalcılarımıza kadar birçok kü-

51 Sadun G. Savcı, "Gidenlere, güle güle!", *Vatan*, 21 Ekim 1948.

çük esnafımız onlardandı. Eskilerimizi onlar alır, onlar satardı. Hatta yakın vakitlere kadar sünnet düğünlerimizde hüner gösteren hokkabazlarımız, ateşbazlarımız onlardandı. İçlerinden birçok avukatlarımız çıktı; güfte yapanlar, beste yapanlar ve davudî sesle gazel ve şarkı okuyan hanendelerimiz çıktı.

Muhasebecilerimizin çoğu onlardandır. Aralarından kitapçılar ve gazeteciler bile çıkmıştır.

Saadet onlarındı; refah onlarındı; servet onlarındı. Fakat bütün bunlara rağmen pasaport alıyorlarmış; gideceklermiş; yolları açık olsun."[52]

Son Posta da Nurettin Artam'a benzer şu yorumda bulundu:

"Hakikat şu ki, Türkiye'deki Museviler, yani vatandaşlarımız burasını, sadece para kazanmak, bir müddet rahat yaşamak için bir saha telakki etmekte, ilk fırsatta çekip gitmeye hazırlanmaktadırlar. Onların sahici halis bir vatandaş haline gelmemek hususundaki mukavemetlerinin sebeblerini şimdi daha iyi anlıyoruz. Bize düşen bu durumu umursamamak, mütebessimane, 'güle güle' demektir."[53]

Basının ileri sürdüğü bir iddia da komünizmi yaymak ve Ortadoğu'da bir köprübaşı tesis etmek isteyen SSCB nedeniyle İsrail'in komünist bir devlet olacağı şayialarıydı.[54] Türk Yahudi basını bu iddiaları sürekli yalanladı.[55]

---

52 T.I., "Gidiyorlarmış", *Ulus*, 23 Ekim 1948. T.I. Nurettin Artam'ın müstear adı olan Toplu İğne'nin kısaltmasıdır.

53 Nusret Safa Coşkun, "Türkiyeden Filistine Yahudi akını", *Son Posta*, 21 Ekim 1948.

54 Ömer Coşar, "Türkiyeli Yahudilerinin Filistin'e hicret etmeleri bir Sovyet planı ile alâkalı görülüyor", *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1948 / "Filistin'e gitmek isteyenler kendilerini tenkit edenlere hücuma başladı", *Hergün*, 22 Ekim 1948 / "Yahudi hicretinde Rus parmağı var mı?", *Vakit (Yeni Gazete)*, 22 Ekim 1948 / "Yahudilerin son göçü bir Rus planıyla alakalı imiş", *Türk Sözü*, 24 Ekim 1948. Örneğin "Yahudiler Rusların ileri karakoludur", *Hergün*, 2 Şubat 1949 / "Yahudi ordusunda kumünist unsurlar", *Son Posta*, 3 Şubat 1949 / Ömer Rıza Doğrul, "Ortaşarkın göbeğinde bir Sovyet volkanı", *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1948 / Gabay, "Yardım görmek uşaklık etmek değildir", *Or Yeuda*, 7 Ekim 1948, S. 17, s. 8-9.

55 Eli Şaul, "Siyonistlik ve komünistlik", *Son Havadis*, 2 Mart 1948 / Dr. Sami Reytan, "Yahudi devleti komünist olabilir mi?", *Şalom*, 30 Eylül 1948.

Göçün artan bir yoğunlukla devam etmesi üzerine basının tepkileri artmaya başladı. Bahadır Dülger *Son Saat*'teki başyazısında, göçün Türkiye'de sanki bir "Yahudi meselesi" olduğu hissini uyandırdığına dikkati çekti. Türkiye Yahudilerinin hiçbir zaman ayırımcılığa uğramadıklarını, müreffeh bir hayat yaşadıklarını, dolayısıyla böyle bir göçü haklı kılacak hiçbir nedenin mevcut olmadığını hatırlatarak makalesini şu şekilde bitirdi:

> "Görülüyor ki Türkiye'den kafile halinde bir Yahudi muhaceretini izaha kâfi gelecek ciddi bir sebep mevcut değildir. Bu neticeye dayanarak söyliyebiliriz ki, memleketimizden ayrılarak Filistin'e gitmeğe can atanlar, birtakım işsiz güçsüz, maceraperestlerdir. Böylelerinin Türkiye'den ayrılması ancak bizi memnun eder. Zaten kendilerini başka bir ülkenin manevi tabaası farzederek burada kira evinde oturur gibi oturanlar kim olurlarsa olsunlar memlekete zararlı insanlardır. Onların hasretini çektikleri toprağa kavuşmalarına imkân vermelidir.
>
> Bizim hesaplarımız ve işlerimiz açıktır. Memnun olmayanları içimizde tutacak değiliz. Gitmek istiyen varsa buyursun gitsin ve bir daha gelmemek üzere..."[56]

Burhan Felek ise göçü şöyle değerlendiriyordu:

> "İmdi, eğer denildiği gibi Yahudiler Filistin'e gidiyorlarsa kendilerine: 'Uğurlar olsun!' demek en doğru hareket olur.
>
> Lâkin sorarım size. Burada fabrikasını, ticarethanesini, tezgâhını kurmuş, apartımanını, köşkünü döşemiş bir Musevi, şimdi her tarafında muharebeler olan Filistin'e gider mi? Âkıbeti taayyün etmeden [belli olmadan] velevki bir "Arz-ı Mevüd" da olsa buradaki rahatını bırakıp oraya hicret eder mi? Gazetelerde bu yazıları yazanlar ve gazetelerde bunları okuyanlar eğer buradaki şartları bilmiyen kimseler olsa:
>
> - 'Demek ki istikballerinden emniyetleri yok. İşleri de bozuk. Onun için ateşin içine gitmeyi tercih ediyorlar', diyebilirlerdi; ama bu iddiayı -hele şu son demokrasi gelişmesinden sonra- ileri sürmeye kimin ağzı varır?

56 Bahadır Dülger, "Filistin yolcuları", *Son Saat*, 22 Ekim 1948.

Gözümüz yoktur; lâkin bugün Türkiye'de yaşıyan Yahudiler kadar rahat para kazanan, kazandığını da istediği gibi harcıyan hangi memleketin Musevileridir?

Nereye gitseniz bir 'Yahudi düşmanı' teşekkül bulursunuz, çok şükür bu bizde yoktur. Varlık Vergisinde hırpalanmış olanların büyük bir kısmı servetini bu kısa zamanda yenilemiştir. İçlerinde belki güçlüklerle karşılaşmış olanı, belki sefalete düşmüş olanı da vardır. Bu bir umumî hicreti [göçü] tahrik edecek sebeb midir?

Şu halde?

Eğer denildiği gibi hakikaten bir, iki bin Musevi vatandaşı Filistin'e gitmek için pasaport çıkarttıysa, bunlar her şeye ve Yahudiliklerine rağmen Türkiye'de para kazanamamış ve kendilerine bir 'mevki' yapamamış olanlardır. Bunların da başka yerde, Filistin gibi, ilerisi ne gibi bir sürpriz hazırladığı belli olmıyan bir yerde, hayatlarını yeniden kurma şansını denemeleri pek tabiî bir düşüncedir. Onun için bunlara da 'Uğurlar olsun!' demek en doğru hareket olur. (...)

Filistin ve Yahudi vatanı cazibesine gelince: bu ancak yerinden yurdundan edilmiş, Almanya'dan, Avusturya'dan kovulmuş ve nihayet yıllarca Siyon davasına bel bağlamış olan kimselerin sevdasıdır. Hiçbir memlekette Yahudilik, İsrail devleti işini kendine tam mal etmiş değildir. Hele bizimkilerden bu sevdayı beklemek ve hicreti o sevdanın neticesi saymak gerçekten boş bir yorum olur."[57]

MP'nin yayın organı *Kudret* ise Türkiyeli Yahudilerin hem Siyonizme hem de Türkiye'ye bağlı olmalarını kabul etmedi ve onları şöyle eleştirdi:

"Nihayet şu günlerde öğreniyoruz ki, siyonistler Türkiye'de mutad [alışılmış] olan faaliyetlerine germi [hız] vermişlerdir.

57 Burhan Felek, "Gidiyorlar mı?", *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948. Burada sözü edilen Türkiye'den Ermenistan'a göç eden sonra da geri dönen Ermeniler konusunda bir inceleme için bkz. Rıfat N. Bali, "Ermenistan'ın 'Anavatana Geri Dönün' çağrısının diapora Ermenilerine ve Türkiye'ye etkisi", *Tarih ve Toplum*, Haziran 2001, Sayı 210, s. 13-19.

Şimdi buradaki Musevilik tahrik edilmekte ve Filistin'e kafileler sevk olunmaktadır. Şimdiye kadar da bu iş için gidenler vardı. Fakat bunlar ferdî idi. Şimdi ise sistemli ve kitle halinde sevkiyat başlamıştır.

Bunlar Arzı Mevudları için mücadeleye gidiyorlar. Fakat garibi şudur ki, bu maceralarına çıkarken, Türkiye ile olan alâkalarını da kesmiyorlar. Verilen haberlere göre gidişleri dönmek üzere gidiştir.

Bize öyle geliyor ki, şu hal ne Türkiye'deki vatandaşlık telâkki ve ananelerine, ne hatta Türk mevzuatının umumî mecburiyetlerine uygun değildir. Bir vatandaş bilmem hangi gayeler peşinde koşan, mücadele eden bir teşekkülün ajanı veya gönüllüsü nasıl olur? Hele bahusus bu ajanlık ve gönüllülük hareketi bu kadar şümullenmiş bulunur da karşısında tam bir müsamaha nasıl gösterilir?

Şüphesiz ki, kimsenin hürriyetine müdahale edilemez. Ancak, bir devletin vatandaşları da kitle halinde, o devleti hiç de alâkadar etmiyen bir iş için sefere çıkamaz.

Hal şekli ancak şu olabilir: Bu sefere katılmak istiyenler, Türkiye vatandaşlığından da ayrılırlar ve o zaman istediklerini yaparlar. Filistin'e değil isterlerse Merih'e bile giderler.

Bir devlet için, böyle bir hareket karşısında bundan başka türlü hareket etmek düşünülemez. Bir Yahudi vatandaş ya siyonizmi, ya Türkiye'yi seçer. Her iki tarafla da bağlı kalmakta belki kendilerinin menfaatı vardır. Fakat ne yardan ne de serden geçen bu kimselere garip bir tolerans göstermekte, Türkiye için hiçbir menfaat düşünülemez."[58]

Türk basınında göç hakkında en yoğun ve polemik üslûbuyla yayın yapan gazete *Hergün*'dü. *Hergün* göçün Türk Yahudi basınının teşvikiyle geliştiğini yazarak Yahudi basınının tamamını hedef alan bir yazı dizisine başladı.[59] Bu da Türk Ya-

58 N.A., "Musevi gönüllüleri", *Kudret*, 24 Ekim 1948.

59 "Yahudi davasında gizli oyuna müsaade etmiyoruz", *Hergün*, 26 Kasım 1948 / "Yahudi muhaceretini teşvik eden gizli eller kimdir? İfşa ediyoruz", *Hergün*, 27 Kasım 1948 / "Yahudi muhaceretini kazanç vasıtası yapan bezirgânlar. Bir gün hakikatle yüz yüze gelecektir", *Hergün*, 28 Kasım 1948 / "Yahudi tahrikçi-

hudi basınının karşı cevaplarına yol açtı.[60] Bu polemik üzerine *Or Yeuda*'nın sahibi İzak Yaeş *Hergün*'ü İstanbul Emniyet Müdürü'ne şikâyet etti. Emniyet Müdürü de şu karşılığı verdi:

> "Biz sizin bütün faaliyetlerinizden haberdarız ve Türkiye Yahudilerinden hiçbir zarar gelmeyeceğine kaniyiz. Ancak Türkiye'nin kanunları yabancı bir ülkenin Türkiye'de faaliyet göstermesine izin vermemektedir. Biz diğer taraftan Türkiye'nin demokrasi yoluna girdiğini göstermek istiyoruz. Bizim için tehlikeli olmayan şeylere karşı fazla enerji sarf etmeyiz. Biz komünizmin Türkiye'de yayılmasından endişe ediyoruz. Bu mikroba karşı enerjik bir şekilde mücadele ediyoruz ve Türkiye Yahudileri içinde komünizmin olmadığına eminiz."

Yaeş'in bu sözlere karşılık bazı gazetelerin antisemitizm propagandası yaptıklarını söylemesi üzerine İstanbul Emniyet Müdürü, "Bunu biliyorum ve Yahudi dergilerle *Hergün* gazetesinin sahibi Faruk Gürtunca arasında cereyan etmekte olan polemiği okuyorum. Ancak bu tür hallerde demokrasi resmî makamlara müdahale hakkı vermemektedir" cevabını verdi. Emniyet Müdürü cebinden Kudüs'te yayımlanan *The Palestine Post* gazetesini çıkararak bu gazetede Yaeş'in *Or Yeuda*'da yayımlanan ve Türkiye Yahudilerinin Türkiye'ye bağlılıklarını beyan eden, ancak aynı zamanda İsrail devletiyle ilgilenmelerinin gayet doğal olduğunu savunan yazısını[61] göstererek "bu Türkiye için büyük bir şereftir. Türkiye Yahudilerinin kendilerini Amerika ve diğer demokratik ülkelerindeki Yahudiler gibi görmelerini istiyoruz" dedi.[62]

---

ler şimdi bocalamağa başladılar!", *Hergün*, 6 Aralık 1948 / "Işte veriyoruz!", *Hergün*, 7 Aralık 1948.

60 İzak Yaeş, "Maskeleri indiriyoruz. Cart kaba kâğıt...", *Or Yeuda*, 9 Aralık 1948, S. 25, s. 8-9 / Moşe Benbasat, "Yahudi matbuatı kimsenin organı değildir", *Şabat*, 10 Aralık 1948 / "Her Günden hakikate hürmet bekleriz", *Atikva*, 10 Aralık 1948 / Avram Leyon, "Hergün gazetesi yanılıyor", *Şalom*, 2 Aralık 1948 / "La emigracion de los Israelitas para Eretz Israel", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1948, s. 140.

61 İzak Yaeş, "Türk demokrasi ve Yahudi matbuatı", *Or Yeuda*, 17 Haziran 1948, s. 5.

62 Yitshak Yaeş, "Avia tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 29 Kasım 1960.

Göç karşısında tepki gösteren bir diğer kesim İstanbul Üniversitesi öğrencileriydi. Öğrenciler Beyoğlu'nda Yahudi işadamlarına ait mağazalar önünde gösteri düzenleyip göç edenleri protesto etmek istediler. Ancak CHP'nin denetiminde İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin bu protesto gösterisinin yapılmasına karşı çıkması üzerine gösteri gerçekleşmedi.[63]

Tartışma ve kalem kavgalarının yoğunlaştığı bir ortamda itidal telkin eden tek ses Kadircan Kaflı'ydı. Kaflı kendisinin Yahudi taraftarlığı yaptığı iddialarına verdiği cevapta bu savaşın bir din veya haçlı savaşı olmadığını ve Hz. Muhammed'in gayrimüslimleri hiçbir zaman zorla din değiştirmeye zorlamadığını belirtti. Ortada hiçbir neden yokken "Orta Çağ zihniyeti"ne kapılıp Yahudilere körü körüne düşman olmanın Türkiye'nin millî çıkarlarına aykırı olduğunu yazdı. Yahudilerin ABD'de büyük nüfuz sahibi olduklarını ve antisemit bir tavır alarak Amerika'daki Yahudi kamuoyunun Türkiye karşıtı olmasına sebep verilmemesi gerektiğini vurguladı.[64]

d) Pasaport İşlemlerinin Durdurulması

Göçün kamuoyunda yarattığı tepki CHP Meclis Grubu'nda yapılan bir toplantıya da yansıdı. CHP Giresun milletvekili Ahmet Ulus toplantıda TBMM'ye bir yasa teklifi vereceğini söyledi. Bu yasa teklifinde Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun, başka bir devletin uyruğuna giren veya başka bir devletin ordusunda kendi isteğiyle askerlik yapanların Türk vatandaşlığından ıskat edilmesini öngören dokuzuncu maddesinin, İsrail'e gidip İsrail ordusu saflarında savaşa katılan Yahudi gençlerine uygulanmasını isteyeceğini bildirdi. Ahmet Ulus İçişleri Bakanı Münir Hüsrev Göle'ye şu soruyu yöneltti:

63 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7 FAD 41-46 Kutu 49. 17 Ocak 1949 tarihli "Monthly report" başlıklı belge, s. 4.

64 Kadircan Kaflı, "Yahudi düşmanlığı yersizdir", *Yeni Sabah*, 23 Ocak 1949 / Kadircan Kaflı, "İsrail devleti ve Yakındoğu", *Yeni Sabah*, 26 Ocak 1949.

"Öğrendiğimize göre Filistin'e giden Yahudi vatandaşlarımız ticari ve turistik maksatlarla gitmeyip orada yerleşme maksadiyle gidiyorlar. Onlar Arz-ı Mevûd'a vardıklarında toprağı öpüp Arap ordularına karşı savaşmak üzere İsrail ordusuna katılmaktalar. Bu nedenle başta bu ülkenin vatandaşı sayılırlar. Bu kişilerin Türkiye'ye geri dönüşlerini önlemek için ne gibi tedbirler almayı düşünüyorsunuz?"

Göle, verilen pasaportların İsrail için geçerli olmadığı, buna rağmen İsrail'e giden vatandaşlar için kanunun açık olduğu cevabını verdi. Satır aralarında Türk Vatandaşlığı Kanunu gereğince bu şekilde İsrail'e giden Yahudilerin Türk vatandaşlığından çıkarılacaklarını ifade etti. Avrupa'daki Türk konsolosluklarına da bu gibi kişilerin pasaportlarına İsrail'e giriş için vize verilmemesi konusunda talimat verildiğini bildirdi.[65] Bu cevap hükümetin Yahudilerin İsrail'e göç etmelerini engelleyeceğinin bir işaretiydi.

Nitekim hükümet 1 Kasım 1948 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şubesi'ne yolladığı talimatla Yahudi asıllı vatandaşlara pasaport verilmesini yasakladı. Daha önce verilen pasaportların da 1 Kasım 1948 tarihinden itibaren geçerli olmadıklarını ve sırada bekleyen pasaportların işlemlerinin tamamlanmayacağını bildirdi. Alınan bu kararın gerekçesi halen birer Türk vatandaşı olan Yahudilerin bile bile ölüme gitmelerini engellemekti.[66] Bu karar karşısında Salamon Adato'nun yorumu şöyle oldu:

"Bu karar vatandaşların seyahat hakkını tahdit ediyor. Maahaza [bununla beraber] gazetelerde kararın mucip sebepleri de izah edilmiştir. Ortada muhacerete müsaade edildiği takdirde mütareke şartlarının ihlâl edileceği yolunda bir mütalaa [yo-

65 "Filistin'e giden museviler", *Gece Postası*, 16 Kasım 1948 / "La partensia de los Judios de Turkia por la Palestina estudiada en el grupo del partido del pueblo", *Atikva*, 10 Aralık 1948 / "Los que parten por Palestina no pueden retornar en Turquia", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1948, s. 140.

66 "Hükümet Filistin'e Yahudi akımını tamamen durdurdu", *Son Saat*, 1 Kasım 1948 / "Türk hükümeti Yahudileri ölüme gönderemez", *Hergün*, 2 Kasım 1948.

rum] da mevcuttur. Bu tedbirde bu mütalaanın hakim olduğu kanaati bence hasıl olmuştur. Mamafih tedbirde isabet olup olmadığını ancak Hariciye Bakanlığı tayin edebilir."[67]

Kudret gazetesi durdurma kararını çok olumlu karşıladı:

"Türkiye'deki Musevî vatandaş kitlesinin kendini Türkiye'den evvel Siyonizm'e bağlı sayarak toptan bir harekete girişmesi bir devlet olarak Türkiye tarafından tecviz olunamaz [izin verilemez]. Giden ancak Türk vatandaşlığı ile de alâkasını keserek gidebilir. Nihayet öğreniyoruz ki Türk makamları işaret ettiğimiz bu zaruretlerin ışığı altında musip [isabetli] bir karar almış ve Filistin savaşı için gönüllü gidecek olanlara pasaport verilmeyeceğini bildirmiştir. Bu şekilde, vaziyet normal çehresini almıştır. Şimdi artık siyonizmin tahrikâtı önlenmiş oluyor. Buna rağmen Arz-ı Mevud'a gitmek isteyenler olursa, o zaman daha evvel Türkiye ile olan bağlarını kesmek zorunda kalacaklardır."[67]

Yasaklama kararına rağmen göçün önüne geçilemedi. Göç etmek isteyenler bu kez İtalya'ya gideceklerini beyan ederek pasaport talep ettiler.[69] Pasaportlarını temin ettikten sonra da İsrail'e gittiler.[70] Pasaport işlemlerinin durdurulmasından iki üç gün sonra bu karar iptal edildi ve işlemlere tekrar başlandı. Pasaportlara vurulan "Filistin haricinde her ülke için geçerlidir" damgası nedeniyle İsrail dışında bir başka ülkeye gideceklerini beyan edip pasaport temin ettikten sonra beyanlarının aksine İsrail'e giden göçmenler, ileride Türkiye'ye geri dönmeyi istemeleri halinde hiçbir Türk konsolosunun kendilerine giriş vizesi vermeyeceğini biliyorlardı. Ancak İsrail'e yerleşme arzusu çok güçlü olduğundan ve kimse geri dönmeyi aklından geçirmediğinden bu engel göçü yavaşlatmadı. Bu engel özellikle İsrail'in hayat şartlarına uyum sağlayamayıp geri dönmek

67 "Yahudiler Ankaraya bir heyet gönderiyor", *Son Saat*, 2 Kasım 1948.

68 N.A., "Iyi bir karar", *Kudret*, 4 Kasım 1948.

69 "Yahudilerin bulduğu çare", *Hergün*, 8 Kasım 1948.

70 "Filistin'e Yahudi muhaceratı devam ediyor", *Tasvir*, 12 Kasım 1948 / "More Jews leave Turkey", *The New York Times*, 12 Kasım 1948, s. 11.

isteyebilecek orta yaşlı Yahudiler için bir sorun olma potansiyeli taşıyordu.[71]

20 Aralık 1948 günü İçişleri Bakanlığı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Beşinci Şubesi'ne yolladığı ikinci bir talimatla gitmek istediği ülkeye ait giriş vizesi gösteremeyen hiçbir vatandaşa pasaport verilmemesini emretti. Bu karardan önce İtalya veya Fransa'ya gideceklerini beyan ederek pasaport alan Yahudiler bu karardan sonra İtalyan veya Fransız konsoloslukların-dan giriş vizesi almak zorunda bıraktılar. Ancak her iki ülkenin de tavrı olumlu değildi. Fransa, BM Filistin Uzlaşma Komisyonu'na üye olduğundan ötürü vize vermeyi reddetti. İtalya'nın verebileceği vize sayısı çok kısıtlı olduğundan kitlesel bir talebi karşılamaya yeterli değildi. Buna karşılık Çekoslovakya Konsolosluğu önemli sayıda giriş vizesi vermeye hazır olduğunu bildirdi. Cemaat liderleri yapılan bu teklifin Türklerle Yahudiler arasında husumet duygularının yeşermesi için tasarlanmış komünist bir planın parçası olduğunu düşündüler. Liderler Yahudi asıllı vatandaşların SSCB'nin bir uydusu olan Çekoslovakya'ya giriş vizesi alarak Türkiye'yi terk etmekte oldukları haberinin basına yansıması halinde ortaya çıkabilecek durumu değerlendirdiler. Komünizmin Türkiye'ye de gelebileceği korkusunun egemen olduğu Soğuk Savaş ortamında böyle bir haberin Türkiye Yahudileri aleyhinde son derece olumsuz bir hava oluşturacağına kanaat getirdiler. Liderler böyle bir haberin basında yer alması halinde cemaatin maruz kalacağı sert eleştirilerin, Çekoslovakya'nın sunduğu vize kolaylığından dolayı elde edilebilecek faydadan çok daha fazla olacağı kanaatine varıp bu teklifi reddettiler.[72] Bu arada, bazı göçmenlerin Çin vizesiyle Emniyet müdürlüklerine başvurdukları da görüldü.[73] Pasaport işlemlerini durdurma kararının doğrudan bir sonucu,

71 NARA, 15 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11-1548 sayılı belge / "Filistine gitmekten menedilen Yahudiler", *Bugün*, 5 Kasım 1948.

72 NARA, 8 Ocak 1949 tarih ve 867.4016/1-849 sayılı belge / "Turkey bans all emigration", *The Jewish Chronicle*, 11 Şubat 1949, s. 8 / "New Turkish move to halt emigration", *The Jewish Chronicle*, 7 Ocak 1949, s. 10.

73 "Filistin'e gidecek museviler", *Halkın Sesi*, 21 Ocak 1949.

İsrail'e göç etmek için tüm eşyalarını ve gayrimenkullerini yok pahasına satıp taşra kentlerinden ayrılarak İstanbul'a gelen, bir kaynağa göre bin ilâ bin beş yüz, bir diğer kaynağa göre dört bin Yahudi'nin İstanbul'da biçare bir halde ortada kalmasıydı.[74] Edirne'de de benzeri sıkıntılara rastlandı.[75]

Yahudilerin yurtdışına çıkışlarının yasaklanması talimatı geriye dönük bir şekilde uygulandı ve 20 Aralık 1948 tarihinden önce pasaportlarını temin eden kişilerin de çıkışları yasaklandı. İzak Yaeş İçişleri Bakanlığı'na hitaben *Or Yeuda*'da yayımladığı açık mektupta Yahudi göçmenler adına şu ricada bulundu:

> "1948 senesinin son ayında birçok şehirlerden gelen kadın, çocuk ve ihtiyarlar 15 Aralık tarihinde hareket edeceklerinde evlerini ve işlerini terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır, hatta bu arada Emniyet 5inci Şube Müdürlüğü tarafından 15 Aralık tarihli bir çıkış vizesi bile yapılmış ve pasaportlarında gitmiştir mührü vurulmuştur. Fakat bu zavallıların talihi gitmelerine mani olmuş ve 20 Aralık tarihinde gelen bir emirle ecnebi vizesi ibrazı mecbur tutulmuştur.
>
> Biz burada devletin harici siyasetini tenkit etmek şöyle dursun mütalâa yürütmek bile haddimiz değildir.
>
> Fakat bizim ricamız şudur ki şimdiye kadar giden kimselerin bu emir haricinde kaldıklarını gören 1948 senesinde pasaport alan yedi yüz elliye yakın vatandaş evini, işini hatta şehrini bile terk etmişlerdir. Bu vaziyet karşısında gebe ve kucağında çocuklu kadınlar ve birçok aileler İstanbul sokaklarında perişan bir halde kahve köşelerinde aç olarak sürünmektedirler.
>
> Evet, bunların bu vaziyete düşmeleri karşısında hiç kimse mes'ul değildir zira İstanbul'da çıkan bir gazetenin iddia ettiği gibi bir teşkilât tarafından desteklenmiş değillerdir. İç İşleri

74 NARA, 8 Ocak 1949 tarih ve 867.4016/1-849 sayılı belge / "Turkey bans all emigration", *The Jewish Chronicle*, 11 Şubat 1949, s. 8 / "New Turkish move to halt emigration", *The Jewish Chronicle*, 7 Ocak 1949, s. 10.

75 CZA, C2/468 sayılı dosya, Joseph B. Schechtman, "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9 / Yomtov Alkabes, "El sionismo en Turkia", *La Verdad*, 26 Ekim 1951.

Bakanlığından rica ediyorlar, düşmüş oldukları hatayı takdir etmekle beraber 948 senesinde yani ecnebi vizesi ibrazı emrinden evvel pasaport aldıklarını ve bu yüzden her şeylerini terk ettiklerini perişanlıklarını nazarı itibara alınarak bu vaziyetten kurtarılmalarını emirden muaf tutulmalarını ağlıyarak Bakanlığın yüksek makamından rica ediyorlar." [76]

Bu gelişmelerden en çok etkilenen İzmir Yahudileriydi. Hayfa'ya gitmek için tüm eşyalarını tasfiye eden, pasaportlarını alıp İzmir'den İstanbul'a gelen yüzlerce İzmirli göçmen biçare bir halde ortada kaldı. Göçmenler biletlerini satın alıp İstanbul limanına gittiler. Çok şiddetli bir kar fırtınası olduğu için kaptan hareketi bir gün erteledi. Ancak kar fırtınası yolcuların biçare bir halde sokakta kalmalarına neden olacaktı zira ertesi gün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Ankara'dan aldığı emirle İsrail'e giriş vizesi olmayan kişilerin çıkışlarını yasakladı.[77] İstanbul'da otel odalarında mahsur kalan İzmirli göçmenlerin bir kısmı geri dönmeye karar verdi. Bir genç kız hissettiklerini şöyle dile getirdi:

"İzmir'den bir gençle sözlü idim. O benden iki ay evvel Filistin'e gitti. Kendisinden en ufak bir haber bile alamadım. Çeyizime varıncaya kadar bütün eşyalarımı sattırdılar. Benim gibi yüzlerce genç kız, ellerindeki avuçlarında ne var, ne yoksa çıkardılar, on liraya aldığımız şeylere yüz kuruş bile vermediler. Tam Filistin'e gidiyorduk ki, çevirdiler. İstanbul'a geldik. Burada ilk günler oldukça yakın bir alâka gördük. Fakat sonraları bilmem neden bize yüz çevirdiler. Şimdi İzmir'e ne yüzle döneceğim bilmem ki. Çünkü biz İzmir'den güle eğlene ayrılmıştık. Sefil ve perişan olduk. Artık: 'Kabahat bizimdir. Aldatıldık, cezamızı bu kadar hafif çektiğimize bile şükredelim!' diyerek teselli buluyoruz. Allah yardımcımız olsun."[78]

76 İzak Yaeş, "İçişleri Bakanlığından mühim bir rica", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, s. 1.

77 Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 1 Aralık 1960.

78 "Yardım kesildiği için İzmir'e dönüyorlar", *Hergün*, 23 Ocak 1949.

Yaşadıkları şehirleri terk edip İsrail'de "hür birer Yahudi" olma umuduyla yola çıkan göçmenlerin birden yardıma muhtaç duruma düşmeleri cemaat yöneticilerini sıkıntıya soktu. Bu beklenmedik durum karşısında cemaat yöneticileri kendilerine yöneltilebilecek "siyonist yardakçılık" veya "göçü örgütlemek" suçlamalarıyla karşı karşıya kalmaktan çekindiklerinden İzmirli göçmenlere karşı mesafeli ve soğuk bir tavır takındılar. Gazeteci Sabetay Leon'a göre resmî makamlar cemaat yöneticilerinin siyonist faaliyetleri desteklemediklerini bildiklerinden sokakta kalan soydaşlarına yardım etmeleri halinde "siyonist" ve "Türkiye'ye sadık olmayan Yahudiler" olarak değerlendirilmeleri imkânsızdı. Leon'a göre basın Yahudilerin İsrail'e göç etmelerine karşı olumsuz tavır almasına rağmen, Türkiye'nin en önemli toplumsal değerlerinden biri merhamet olduğundan, resmî makamların hiçbir zaman kardeşlik ve toplumsal dayanışmadan kaynaklanan eylemlere karşı çıkması beklenemezdi. Bu nedenlerden ötürü yöneticilerin korkuları yersizdi. İzmirli soydaşlarının içinde bulundukları sefil durum, İstanbul Yahudilerini derin bir şekilde etkiledi. İstanbul Yahudileri yardıma hazır olmalarına rağmen yardımı örgütlemek için bir kişinin ön ayak olması lazımdı. Dönemi yaşayan tanıkların bir kısmına göre bu kişi *Or Yeuda* dergisi sahiplerinden Menahem Madem'di.[79] İzmirli göçmenlerin bir kısmı Karaköy'deki otellere yerleşti. Yaklaşık yedi yüz göçmense İtalyan Yahudileri Cemiyeti Hayriyesi'nin yardımları sayesinde İstanbullu Yahudilerin evlerine dağıtıldı. Otellerin sahibi Hahambaşılık Ruhani Reisi Rafael Saban'ın kendisine otel paralarını çorap fabrikatörü Moiz Aciman'dan tahsil etmesini söylediğini belirtti.[80] Gündoğdu Oteli'nin sahibi otelde kalan

79 Sabetay Leon, "Los olim de İzmir redevienen Judios errantes", *El Tiempo*, 15 Mayıs 1957 / Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 1 Aralık 1960. Dönemi yaşayan tanıklar cemaat liderlerinin çaresiz kalan Yahudilere ellerini uzatmadıklarını teyit etti, ancak bu kişiler sadece Menahem Madem'in yardım ettiği iddiasını sorguladılar. Bu tanıklara göre, Menahem Madem'in göçün gerçekleşmesindeki katkısı dikkate alınmayacak düzeydeydi. (Leon Jabes'le 7 Kasım 1999 tarihli görüşme / S.A. ile 26 Ocak 2000 tarihli görüşme / Shmaya Halevy'nin 12 Nisan 2000 tarihli yazısı / Mordehay Falkon'la 12 Haziran 2000 tarihli görüşme).

80 "Yahudi göçünü teşvikedenlerin isimlerini ifşa ediyoruz", *Hergün*, 13 Ocak 1949.

göçmen ailelerin ısınmaları için dört ton kadar kömür sarf etti ve parasını Hahambaşılık'tan aldı. Otelde kalan İzmirli kadınlardan biri doğum yaptı ve otelin anısına bebeğin adını Gündoğdu koydu.[81] İstanbul'da bekleşen İzmirli göçmenler "Kabahat bizimdir. Aldatıldık, cezamızı bu kadar hafif çektiğimize bile şükredelim!" sözleriyle kendi kendilerini teselli ettiler.[82]

Otellerde kalan Yahudilerden birçoğu kötü konaklama koşulları ve ağır kış şartlarından ötürü tüberküloz oldu.[83] Taşradan gelip otel odalarında mahsur kalan dar gelirli göçmenlerin durumuyla Galata Cemaati Mütevelli Heyeti de yeterince ilgilenmediğinden Menahem Madem, mütevelli Samuel İzisel'i çok ağır bir dille eleştirdi.[84] Galata Yahudi Okulu müdüriyeti okul yemekhanesini biçare göçmenlere tahsis etti. Menahem Madem, Şişhane'de bulunan Sarı Madam ve Luna Park kahvehanelerinde[85] göçmenlere yemek dağıttı.[86] Menanem Madem yayınladığı *Or İsrael* dergisinde göçmenlere yardım edenlere teşekkür etti ve yardımların listesini yayımladı.[87] Yahudi bakkal ve kasaplar göçmenlerin günlük kumanyalarını karşılıyorlardı, ancak günler geçtikçe bu yardımlar daralmaya başladı. Bunun üzerine İzak Yaeş, İstanbul Valisi'ne gidip ne yapılabileceğini sordu. İstanbul Valisi, emir İçişleri Bakanlığı'ndan geldiğinden ötürü kendisinin hiçbir yardımda bulunamayacağını ifade etti ve "İstanbul Yahudileri arasında çok zengin kişiler var. Bu mesele açıklığa kavuşana kadar onlara yardım edebilir-

81 "Filistin'e giderken burada kalanlar", *Hergün*, 15 Ocak 1949.

82 "Yardım kesildiği için İzmir'e dönüyorlar!", *Hergün*, 23 Ocak 1949.

83 NARA, 8 Ocak 1949 tarihli ve 867.4016/1-849 sayılı belge / "Turkey bans all emigration", *The Jewish Chronicle*, 11 Şubat 1949, s. 8.

84 Menahem Madem, "Muhacirlerin gidemeyişi karşısında Mütevelli Samuel Efendinin lâkayıt vaziyeti", *Or Israel*, S. 1, 21 Ocak 1949, s. 3.

85 Luna Park kahvesi Şişhane meydanında THY terminal binasının bulunduğu alandaydı. Sarı Madam Kahvesi şu andaki Meşrutiyet Caddesi'ndeki Şişhane otobüs durağının arkasındaki yerdi. Sarı Madam Kahvesi yıkılmadan önce Lale Aile Bahçesi adını taşıyordu. (Yair, "Nostalji", *Haber*, 17 Ocak 1992 / Yair, "Nostalji", *Haber*, 24 Ocak 1992).

86 Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 1 Aralık 1960.

87 "Los Senyores ke tuvieron la buendad de azer ayudo a los emigrantes", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 4.

ler" cevabını verdi. İzak Yaeş bu cevaba karşılık bu varlıklı kişilerin yardım etmekten korktuklarını itiraf etti.[88] Menahem Madem ise Neve Şalom Sinagogu'ndaki bir dinî ayinden sonra söz alıp içinde bulunulan durumu şöyle tasvir etti:

> "İstanbul dışından gelen bu göçmenlerin her biri iş sahibi olup durumları gayet iyi idi. *Eretz Israel*'e gitmek istediklerinden evlerini, hayatlarını ve işlerini yıkmak zorunda kaldılar. *Eretz Israel*'e gideceklerinden çok neşeli idiler ama burada kaldılar ve 'ya bugün ya da yarın gideceğiz' diye ümit besliyorlar. Hiçbir ümit kalmazsa tabiî ki her biri geldiği şehre geri dönecek.
>
> Şimdi bunları bir yana bırakalım ve cemaatimizi ele alalım. Kardeşlerinin sefalet içinde olduklarını, sokaklarda yatıp kalktıklarını, bir lokma ekmeğe muhtaç olduklarını, bir çay içmek için onbeş kuruşu olmayıp kollarındaki bebeklerle uyumak için bir yuva aradıklarını gören rahatları yerinde ve işleri yolunda mevkii sahibi cemaat üyelerine bir bakalım. Bu duruma düşen bu zavallılara bakma imkânına sahip olmasına rağmen onları böylece ortada bırakmış olan cemaat için bu vaziyet büyük bir ayıp değil mi? Bu kardeşlerimiz İsrail'e vardıklarında çektikleri bu sıkıntıları etrafa anlatacaklarını cemaat düşünmüyor mu? Bu kardeşlerimizle bıkmadan meşgul olacak ve başka milletlerin diline düşmemizi önleyecek bir kardeşimizin mevcut olmasını Tanrı'dan dileriz. Yetkililerden 'evet' veya 'hayır' şeklinde bir cevap alıncaya kadar her gün beş yüz ile altı yüz göçmene bakmak şarttır. Yapılacak işler şunlardır. İlk önce onlara yatmaları için bir yuva bulmak, sonra sıcak yemek vermek, en nihayet de hasta olanları tedavi ettirip bir an önce ilâçlarını temin etmek ve hastalıklarının uzamasını önlemek.
>
> Bu kardeşlerimizin gıda ihtiyaçlarının bir kısmı Albert ve Mordo Eskenazi'nin her gün bıkmadan gönderdikleri 25-30 kilo etle karşılanmaktadır. Hanımlar, beyler! Zengin olup böyle anlarda yardımda bulunulmadığı takdirde paranın hiçbir önemi yoktur. Bu dünyada kalan sadece hayır için yapılan işlerdir. Üzüntüyle eklemek istiyorum ki bu göçmenler ara-

88 Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 1 Aralık 1960.

sında bulunan kadınlardan altısı doğum yaptı, üç erkek ve üç kız çocuk dünyaya geldi. Erkek çocukların sünnetleri yapıldı, cemaat sünnetlerde bile bir bardak sütü ikram etmeyi esirgedi. Bu göçmenlerden altmışı hastalandı. Bütün bunlar olurken cemaat sadece seyirci kalmışsa bunun müsebbibi mütevelli Samuel İsrael efendidir."[89]

Madem, sahibi olduğu *Or İsrael*'de de Laik Konsey Başkanlığı'na hitaben yayınladığı açık mektupta cemaat başkanından yardım talep etti:

"Yapmak istediğimiz iyilikler karşısında aldığımız cevap şu olmuştur: 'Sadece siz mi Yahudisiniz? Size kim meşgul olun dedi?' Cemaat Başkanı Hanri Soriano'ya gittik. Kendisi bize 'ben meşgul olmam' diye cevap verdi. Bay Sonsino'ya gittik, kendisi de meşgul olamayacağını bildirdi. Bay Aciman'la konuştuk, sadece üç gün meşgul olabileceğini söyledi. Bu beylerin bu Yahudilerle meşgul olmamaları karşısında bu biçarelerin o kar altında ölmeleri mi gerekliydi? Onlara yemek vermek için topladığımızdan dolayı mı suçlu olduk? Gerçekte hiçbir tok açın halinden anlamaz. Onlara bu yardımda bulunduksa hiçbir çıkar amacı gütmeden sadece onlara acıdığımızdan yaptık. Bize bu kişilerle meşgul olma görevini vermeseydiniz, biz onlara parasız bakmayı ve onları hiçbir şeyden mahrum bırakmamayı bilirdik. Bugün ise bu kişiler her şeyden mahrum durumdalar. Halen buna bir çare bulacağımıza inanıyoruz. Ama zenginin yardım konusunda iştahı gelinceye kadar fakirin canı çıkar.

Sayın başkan, bazen küçüklerin de fikirlerini almak gerekir. Sizden gidip kendi gözlerinizle sefaleti görmenizi rica ediyoruz. Bu işe koyuldunuzsa bunu azimle yapmanız gerekir."[90]

Göçmenler karşı karşıya kaldıkları bu çok zor günlerde kendilerine yardım eden gençlere duydukları minneti şiirlerle dile getirdiler:[91]

89 "Delantre la situasion de los emigrantes, el deskorso dado de parte de Sr Menahem Mademen la Keila Neve Şalom", *Or İsrael*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 6.

90 "A la onoravle asistensia del Konsilio laiko", *Or İsrael*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 12.

91 *Or İsrael*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 13.

Para los Tres mansevos ke se okuparon para darmos a komer mezmo kon las Mlles ke mos eskudyaron

Muhacir

Karo Menahem i kompaniya
Syempre kesteş kon alegriya
A sigun azeş kon mozotros
El Dio aga bueno kon vozotros
Syempre gustozos estareş
I nunka mofina no tendreş
Vozotros ke lojas noçe i diya
Bueno veraş kada diya
Haberes buenos tendremos
Kon alegriya mos iremos
De ti i konpaniya no mos vamos olvidar
I ati syempre vamos a pensar

MUHACİR

Bize yemek vermek için meşgul olan üç gence ve onlarla birlikte bize yemek dağıtan matmazellere

Muhacir

Sevgili Menahem ve arkadaşları
Her zaman neşeli olunuz
Bize iyilikte bulunduğunuz gibi
Tanrı da size iyilikte bulunsun
Her zaman mutlu olunuz
Hiçbir zaman hüznünüz olmasın
Gece ve gündüz eviniz olsun
Her gün iyilik görünüz
Sizlerden iyi haberler alalım
Neşeyle gidelim
Seni ve arkadaşlarını unutmayacağız
Ve seni her zaman düşüneceğiz

MUHACİR

Vuestro nombre nunka sefase
Mi bendisyon vos alkanse
Kero darvos a saver no esto puedyendo

Loke mi pendola esta eskrivyendo
Yo so un malorozo muhacir
Rogo a Dio a ke kupla vuestro dezir

Orozos i gustozos estareş
Kon azer bueno vos kontentareş
Vuestros piyezes nunka senkanten
Syempre koreraş avante
Las Mlles keskudyan muestros platos

Eyas tendran mazales altos
Asigun perkuraş kon mozotros
Dio aga bueno kon vozotros
MUHACİR

Sizin adınız hiçbir zaman silinmesin
Hayır dualarım size ulaşsın
Size bildirmek istiyorum ama yapamıyorum

Kalemimin yazmakta olduğunu
Ben zavallı bir muhacirim
Arzu ettiklerinizin gerçekleşmesi için Tanrı'ya rica ediyorum

Mutlu ve sevinçli olasınız
İyilik yapmakla tatmin olunuz
Ayaklarınız hiçbir zaman yorulmasın
Her zaman ileriye koşunuz
Tabaklarımıza yemek koyan matmazeller

Onların kısmetleri açık olsun
Bizim için sarfettiğiniz gayretler gibi
Tanrı da size iyilikte bulunsun
MUHACİR

Mi Alkunya Baruh

La esplikasyon ez bendiço
Rogo al Dio kevos kumpla mi diço

Los ke vos enkorajan fin alkavo sera
Miles de bendisyones eyos tomaran
Los sinyores ke kada dia mos dan a komer
Rogo al Dio ke les de gozo i bonhör
MUHACİR

Benim soyadım Baruh

Açıklaması kutsaldır
Sizin için dilediklerimi gerçekleştirmesi için Tanrı'ya
rica ediyorum

Size sonuna kadar cesaret verenler
Onlar binlerce hayır duası alacaklardır
Bize her gün yemek veren beyler
Tanrı'dan onlara mutluluk ve neşe vermesini rica ederim.
MUHACİR

Pasaport işlemlerinin durdurulma kararının İçişleri Bakanlığı tarafından verildiğini öğrenen deniz acentesi G. Schembri soruna bir çözüm bulabilmesi için gazeteci İzak Yaeş'i Bakan ile görüşmesi için Ankara'ya yolladı.[92] DP Milletvekili Salamon Adato vasıtasıyla bakandan randevu alan Yaeş, İçişleri Bakanı'nı makamında ziyaret ettiğinde bakan kendisine şu soruyu yöneltti:

> "Herkesin evini, barkını, işini terk edip sokaklarda süründüklerini anladım ama lütfen bana söyle, neden gidiyorlar? Kim onları itip Türkiye'den yolluyor? Türkiye'de o kadar iyi durumda olan Yahudilerin neden Türkiye'yi terk edip gitmek istediklerini anlamak istiyorum. Komünist ülkelerde bulunan Yahudilerin, Polonya ve Almanya'da işkenceye tâbi tutulmuş

92 Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 1 Aralık 1960.

ve katledilmiş Yahudilerin, komünizmden kaçan Bulgaristan'daki Yahudilerin gitmelerini anlıyorum ama Türkiye Yahudileri niye gidiyorlar bunu anlayamıyorum?"

İzak Yaeş anılarında bu soru karşısında nasıl davrandığını şöyle anlatıyor:

> "Bir vekilin vatan sevgisinin ne olduğunu anlayamaması ve bana [Yahudilerin] neden gitmekte olduklarını sorması tuhaf gelmişti. Ancak açıkça söylemek gerekirse ben onlara 'Beyler Türkiye Yahudileri vatanlarını severler, iki bin yıl sonra kurulan İsrail devletini severler, onlar ataları tarafından arzu edilen topraklarına geri dönmek istiyorlar' deme cesaretini bulamadım. Hayır o cesareti bulamadım, çünkü beni kolumdan tutup sokağa atacağından korktum ve başka bir hikâye anlattım: 'Sayın vekil drahoma meselesidir. Türkiye'deki Yahudi gençlerin çok kötü bir huyları vardır. Kızın babası binlerce lira drahoma vermediği takdirde Yahudi gençler bir kızla evlenmezler. İki veya üç kızı olan zavallı aile babaları var. Bu insanlar bu kadar parayı nasıl temin etsinler? Bundan dolayı Türkiye'de Yahudi genç kızlar bekâr kalıyorlar. İsrail'de bu âdet yoktur. Orada bekâr genç kız eksikliği var. Genç erkekler bir kuruş drahoma almadan bile evlenmekteler. Bu nedenle göç eden genç kızlarla birlikte aileleri de Türkiye'den ayrılıyorlar."

Bu cevap üzerine bakan Yaeş'e "Biz kimseyi Türkiye'de kalması için zorla tutmuyoruz. Kim gitmek istiyorsa gidebilir. Türkiye demokratik bir ülkedir ve kimseye engel olmayız. Ben gerekli emri İstanbul'a yollayacağım, sen gidebilirsin" karşılığını verdi.[93]

e) Pasaport İşlemlerini Durdurma Kararının Nedenleri

Göçmenlerin çıkışlarının durdurulmasının nedeni değişik kaynaklara göre muhtelifti. Bir kaynağa göre karar Yahudilerle

93 Yitshak Yaeş, "Avia tsionizmo en Turkia?", *La Verdad*, 6 Aralık 1960.

savaş halinde olan Arap ülkelerini rencide etmemek için alınmıştı.[94] Diğer bir kaynağa göre ise Arap Birliği'ne üye ülke temsilcileri, Türk hükümetine başvurarak Yahudi asıllı vatandaşlara göç etme izni verilmesinin Türk vatandaşlarının İsrail ordusu saflarında Arap ülkelerine karşı savaşmalarına izin verilmesi anlamını taşıdığını ve Türk vatandaşı bu gençlerin savaş sırasında Araplara esir düşebileceklerini ileri sürerek göçün engellenmesini istemiş ve hükümet de bunun üzerine tavır değiştirerek ve çıkışları yasaklamıştı.[95] Bir diğer kaynak da benzeri bir görüş ileri sürüyordu. Bu kaynağa göre, Mısır'ın Ankara Büyükelçiliği çok sayıda Türkiyeli Yahudi gencin İsrail'e gidip İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne katılmasına izin verdiği için Türk hükümetini protesto etmişti.[96]

Cemaat liderlerinden Simon Brod'a göre ise hükümetin Yahudi asıllı vatandaşların göç etmelerini engelleme kararı almasının iki nedeni vardı. Birincisi kuşkusuz Mısır ve diğer Arap ülkeleri büyükelçilerinin Türk hükümetine yaptıkları baskılardı. İkinci ve muhtemelen daha önemli neden ise diplomatikti. BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi Türkiye, vatandaşlarının henüz tüm ülkelerce tanınmayan İsrail'e gitmelerine izin vermesi halinde BM'ye üye ülkelerden gelebilecek muhtemel eleştirilere muhatap olmak istemiyordu.[97]

f) Necmeddin Sadak'ın Demeci - Göçün Tekrar Başlaması

Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 8 Şubat 1949 tarihindeki, "İsrail devleti bir vakadır. Otuzdan fazla devlet tanımış, Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar. Türkiye'ye gelince Uzlaştırma Komisyonu'nda vazifemizi daha

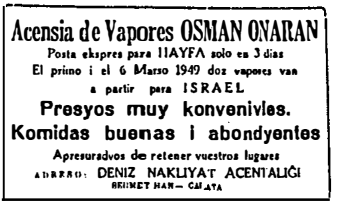
94 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's new deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

95 Joseph B. Schechtman, "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9, CZA, C2/468 sayılı dosya içinde.

96 NARA, 15 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11-1548 sayılı belge.

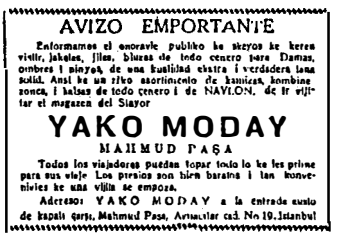
97 NARA, 8 Ocak 1949 tarih ve 867-4016/1-849 sayılı belge.

iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmemeyi daha faydalı buluyoruz." demeciyle uluslararası basına verdiği "Her Türk vatandaşı her istediği yere gitmekte serbesttir" beyanı Türkiye'nin göçü yeniden serbest bıraktığının işaretiydi.[98] Türkiye'nin, Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e gitmelerine tekrar izin vermesinin nedeni Türkiye'nin İsrail'i bir gerçek olarak kabul etmesiydi. Bir diğer etken Arap-İsrail savaşının sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin, Yahudi asıllı vatandaşlarının göç etmelerine izin vererek göçmen gençlerin İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne katılmalarından dolayı, İsrail'i dolaylı bir şekilde desteklediği yönündeki eleştirilerin de ortadan kalkmasıydı.[99]

Acensia de Vapores OSMAN ONARAN
Posta ekspres para HAYFA solo en 3 dias
El primo i el 6 Marso 1949 doz vapores van
a partir para ISRAEL
Presyos muy konvenivles.
Komidas buenas i abondyentes
Apresuradvos de retener vuestros lugares
ADRESO: DENIZ NAKLIYAT ACENTALIĞI
REHMET HAN— GALATA

Osman Onaran Vapur Acentası / Hayfa için ekspres posta, sadece üç günde / 1 ve 6 Mart 1949 günleri iki gemi İsrail'e hareket edecek / Çok uygun fiyatlar. İyi ve bol yemek. / Yerlerinizi ayırtmakta acele edin.

Şalom, 24 Şubat 1949

AVIZO EMPORTANTE
Enformamos el onoravle publiko ke akeyos ke keren vistir, jaketas, jilets, bluzas de todo genero para Damas, ombres i ninyos, de una kualidad ekstra i verdadera lana solid. Ansi ke un rivo asortimento de kamizas, kombine yonca, i bastan de todo genero i de NAYLON, de ir vistir et magazen del Siayor
YAKO MODAY
MAHMUD PAŞA
Todos los viajadoras puedan topar todo lo ke les prisve para sus viaje Los presios son bien baratos i las konvenivles ke una vijita se emposa.
Adreso: YAKO MODAY a la entrada sustu de kapali çarşı, Mahmud Paşa, Artıcılar cad. No 19. Istanbul

ÖNEMLİ İLAN / Hanımlar, erkekler, çocuklar için ekstra kalite hakiki sağlam yünden ceket, yelek, bluz giymek isteyen, ayrıca gömlek, kombinezon, NAYLON ve her çeşit çorap almak isteyen saygıdeğer halka / YAKO MODAY / Mahmud Paşa / mağazasını ziyaret etmesini bildiririz. Bütün yolcular için gerekli her şeyi bulacaklardır. Fiyatlar epey ucuz ve çok uygun olduğundan bir ziyaret şarttır.

Şalom, 5 Mayıs 1949

Necmeddin Sadak'ın demeci üzerine o tarihe kadar pasaport talebinde bulunan ve sayıları yirmi bine ulaşan Yahudi asıllı vatandaş pasaport almak için tekrar Emniyet Müdürlüklerine başvurmaya başladı. İstanbul Emniyet Müdürü de "Dünden itibaren Filistin'e pasaport verilmeye başlanılmıştır" beyanında bulundu.[100] Bu konuda görüşüne başvurulan Laik Konsey Başkanı Henri Soriano, "Hü-

98 "Türkiye Yahudilerinin Filistin'e gitmesi serbest", *Hürriyet*, 9 Şubat 1949.

99 Sabetay Leon, "La propaganda de los primeros olim enfortesio la *aliya* en massas", *El Tiempo*, 29 Mayıs 1957.

100 "Filistin'e gitmek isteyen Yahudilere yeniden pasaport verilmeğe başlandı", *Hergün*, 9 Şubat 1949.

Yolculara ilan / Montgomery bluzlar 10 lira / Pantalonlar 10 lira / Yazlık elbiseler 55 lira / Süveter, Montgomeri poplin ve her çeşit giyim eşyası çok uygun fiyatlara. Adresi not edin:

Şalom, 5 Mayıs 1949

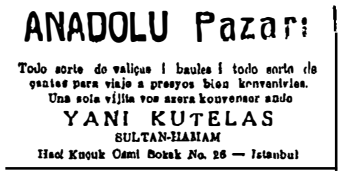
Bütün yolculara önemli ilan / Her kalitede ERKEK, KADIN, ÇOCUK NAYLON çorapları, havlular, fanilalar, mendiller, kravatlar, erkek gömlekleri, kaşkorseleri toptan fiyatına perakende satarak gerçek bir FİYAT İNDİRİMİ yapılmasından faydalanmak isteyen herkes şu adresi not etsin:

Şalom, 5 Mayıs 1949

Valiz mağazası / Her türlü seyahat bavulu, valiz ve çantaları / toptan ve perakende.

Şalom, 10 Mart 1949

Seyahat için ehven fiyatlara her türlü bavul, valiz ve çanta. Tek bir ziyaret sizi ikna edecektir.

Şalom, 10 Mart 1949

kümetin aldığı siyasi kararları daima memnunlukla karşılarım. Filistin'e gitme meselesi şahsi bir hürriyet işidir. Her Musevi istediği yere gidebilir. Fakat burada kalmalarını biz memnuniyetle karşılarız" dedi.[101] Hükümet yayınladığı bir kararnameyle de Türk bandıralı gemilerin göçmenleri taşımasına izin verdi.[102] Necmeddin Sadak'ın beyanatından sonra göç yeniden kitlesel bir hal aldı.[103] İsrail'in kuruluşu ve göçe yeniden izin verilmesi Yahudi toplumuna büyük bir güven getirdi. Türki-

101 "Türkiye Musevilerinin harice gitmelerine müsaade edildi", *Tasvir*; 10 Şubat 1949.

102 "Liberté aux bateaux turcs", *Le Journal D'Orient*, 12 Şubat 1949.

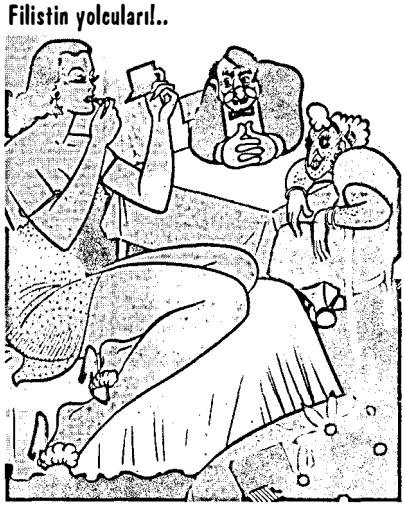
103 8 ilâ 10 Şubat 1949 günlerinde 1100 Yahudi Hayfa'ya gitmek için İstanbul'dan ayrıldı. (Sabetay Leon, "La propaganda de los primeros olim enfortesio la *aliya* en massas", *El Tiempo*, 29 Mayıs 1957) / *Sevim* vapuru 1 Mart 1949 günü saat 11.30'da Ortaköy civarındaki 850 Yahudiyi alarak İsrail'e hareket etti ("Bu sabah 850 Yahudi gitti", *Hergün*, 1 Mart 1949) / 7 Mart 1949 günü üç motorla yüz otuz Yahudi göç etti. Ayrıca *Nil*, *Toros*, *Demir Hisar* ve *Altay* gemileriyle de üç bin Yahudi İstanbul'dan ayrıldı ("Filistin'e akın hareketlendi", *Son Telgraf*, 8 Mart 1949).

ye'nin İsrail'i resmen tanıyacağına dair dolaşan haberler bu güveni daha da artırdı. *Son Saat* bu ruh halini şu satırlarla nakletdiyordu:

> "Türkiye'nin Filistin hükûmetini tanıyacağı haberi Yahudiler arasında derin bir sevinç uyandırmıştır. Haberin çıktığı günden itibaren her Yahudinin çehresinde bir sevinç ve tebessüm emareleri görülmektedir. Haberin şerefine Yahudi evlerinde ziyafetler tertip edilmiş, sabahlara kadar eğlenilmiştir."[104]

Aynı ruh haline bir başka olayda da rastlandı. Kuledibi'nde bir Yahudi'ye ait hamursuz fırınına un taşıyan hamallar ile fırın işçisi arasında hamaliye parası nedeniyle gelişen tartışmaya Kuledibi'nde yaşayan iki yüz kadar Yahudi de katılınca büyük bir arbede çıktı. "Kuledibi fedaisi Nesim" lâkaplı Yahudi, hamalları bıçakladı. Bazı Yahudiler arbede sırasında "yaşasın İsrail" diye bağırdılar.[105]

Basın her gün göçle ilgili haberleri ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü önünde pasaport bekleyen Yahudilerin fotoğraflarını yayımlamaya başladı. Bu arada göçü örgütleyen liderlerden Yahudi Ajansı'nın yerel temsilcisi Abraham Mayer İsrail dönüşünde tutuklandı. Kendisine karşı hiçbir somut suçlamada bulunulmadığı halde cezaevine konulan Mayer'e sınırdışı edileceği bildirildi. Ancak resmî makamlar nezdinde güçlü bağlantıları

Kız – Elindeki malları sattın mı baba?
Baba – Evet, bir sen kaldın, seni de Filistin'de okutacağım!

Şaka, 8 Mart 1949

104 "Filistin'e kimler gidiyor", *Son Saat*, 14 Şubat 1949.

105 "Kuledibini dün heyecana boğan kanlı hâdise", *Son Saat*, 22 Şubat 1949.

– Benim çalışkan oğullarım, işte size şu teneke fabrikasını bırakıyorum. Yöreyim sizi iki sene sonra benim yibi birer çuval altınla siz de Filistin'e yeliniz!

Mizah, 18 Mart 1949

olan etkili dostları sayesinde serbest bırakıldı ve Türkiye'de kalmasına izin verildi.[106]

Artan başvuru sayısı üzerine Pasaport Şubesi Müdürlüğü'nün kadrosu takviye edildi. Pasaport almak için Yahudi halkı her sabah erken saatlerden itibaren müdüriyetin kapısında büyük bir kalabalık halinde bekleşmeye başladı. Bu durum doğal olarak basının ilgisini çekti. Pasaport kuyruğuna giren *Hergün* muhabiri kuyrukta bekleyen Yahudilerin durumunu şu satırlarla aktardı:

"Kızıl çöl yolcuları arasına ben de bir Musevi vatandaş gibi girdim. Ekserisinin ellerinde evvelden almış oldukları pasaportlar vardı. Göz göze geldiğim ihtiyar bir Musevi vatandaşla konuşmaya başladım.

- Yolculuk ne tarafa?

106 "Döviz kaçakçısı Yahudi Mayer sınırdışı ediliyor", *Yeni Sabah*, 5 Şubat 1949 / "Filistin'e muhacerat akın halini aldı", *Son Telgraf*, 15 Şubat 1949 / NARA, 5 Mayıs 1949 tarih ve 867.4016/5-549 sayılı belge / "Sr. Abraham Mayer queda en Turkiya", *La Boz De Türkiye*, 17 Nisan 1949, s. 269. Abraham Mayer İsrail devletinin Türkiye'deki yarı resmî temsilcisi gibiydi. Bulgar doğumlu olan Mayer önce Bulgaristan'da, daha sonra Bükreş'te eğitim gördü. Önce Banque Générale de Bulgarie, daha sonra Belgrad'da Genel Müdürü Garelli olan Franco-Serb Bankası'nda çalıştı. Garelli daha sonra İstanbul'a geldi ve Osmanlı Bankası'nın Genel Müdürü oldu. Gelirken beraberinde Mayer'i de getirdi. Mayer de Osmanlı Bankası'nın baş muhasebecisi oldu. İspanyol uyruklu olan Mayer'in, inkâr etmesine rağmen İsrail'e göç edenlere mali yardım yaptığı İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nce bildirildi. (NARA, 2 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11-248 sayılı belge). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Balkan ülkelerinden kaçıp Boğazlar'dan geçip Filistin'e giden Yahudilere yardım eden İstanbullu tüccar Simon Brod'a göre Abraham Mayer, *Sohnut*'un Haim Barlas'tan sonraki yerel temsilcisiydi. Simon Brod'a göre Mayer, Türkiye Yahudilerinin çıkarları kendi kişisel çıkarlarıyla çatışmadığı sürece soydaşlarına yardım eden, ancak güvenilir olmayan bir kişiydi. (NARA, 15 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11-1548 sayılı belge).

- Filistin'e

- Yalnız mısın?

- Yok be yavrum. Yiki yavru bir köroğlu var.

Elindeki pasaportu uzatarak,

- Şimdi yine aynı muamele baştan mı olacak?

- Hayır...

- Peki bu beyannameleri neden verdiler?

- Filistin için vize yapılacak.

Bu sırada konuşmamıza kısa boylu güler yüzlü bir Musevi karıştı:

- Peki ben ne yapacağım?

- Pasaport almamış mıydın?

- Hayır. Tam hazırlanıyordum muhaceret durduruldu. Kendim Hasköy'de tavukçuluk yaparım. İstanbul'da kimsem yok. Emir geri alınır alınmaz elimde birkaç kuruşum vardı. Onları da yedim. Şimdi 49 lirayı nasıl bulacağım onu düşünüyorum.

Adının Hayim olduğunu söyleyen genç tavukçu hem gülüyor hem anlatıyordu. Bu esnada ilk konuştuğum gözlüklü Musevi konuşmasını keserek:

- Bende iki çocuk var. Pasaport için 49 lira verdim. Şayet ki tekrar 49 lira isterlerse ne yaparım?

- Adın ne senin?

- Yuda Zonano.

- Nerede oturuyorsun?

- Kasımpaşa'da. Bedreddin mahallesinde. Ahım Şahım sokağında 7 sayılı evde.

- Merak etme artık masrafa lüzum kalmadı. İki fotoğrafla 25 kuruşluk pul bütün meseleyi halleder.

Yuda'nın gözlerinin içi gülmeye başladı:

- Allah senden razı olsun. O halde hemen sıraya girivermeli.

Etrafımızı sarmışlardı. Nihayet mevzuyu Filistin'e intikal ettirerek şu suali sordum:

- Karardan memnun musunuz?

Sarı benizli biri atılarak cevap verdi:

- Tabiî beyim. Vatanımıza kavuşuyoruz. Fakat nereye gi-

dersek gidelim. İkinci vatanımız olan Türkiye'yi hiçbir zaman unutamayız.

Diğerleri başlarını sallıyarak cevabı tasdik ettiler. Bu sırada kapı açıldı ve hepsi içeri daldılar."[107]

Son Saat muhabiri de sabahın erken saatlerinden itibaren pasaport kuyruğunda bekleşenler arasına karıştı. Emniyet Müdürlüğü önünde bekleşen beş yüz kadar Yahudi kapılar açılır açılmaz sıra kapmak veya işlemleri biten pasaportlarını almak için birbirleriyle yarışırcasına koşmaya başladı. Yaşlı bir kadına yaklaşan muhabir ona "Senin buralarda ne işin var?" diye sordu. Yaşlı kadın sevinçle ellerini havaya kaldırdı ve şu cevabı verdi:

> "Canım evladım. Filistin'e gideceğim, sabahleyin gayet erken geldim belki bir an evvel işimi bitiririm, ah gidi ihtiyarlık ah, genç olsaydım pire gibi kendimi ön safa atardım."

Gazetecinin, "Bu kadar sene burada yaşadın, Filistin'e gidip de ne yapacaksın?" sorusunu da yaşlı kadın şöyle cevaplandırdı:

> "Sorma oğlum derdim çok büyük, bana kalırsa alimallah adımımı bile hiçbir yere atmam. Gelgelelim beni burada yalnız bıraktılar oğullarım, kızlarım ve torunlarım beni terk ederek Filistin'e gittiler. Ne kadar söyledimse beni dinlemediler. Burada komşuların yanında yatıyorum. Bana 'ihtiyarsın sen Filistin'e gidemezsin' dediler. Onun için beni burada bıraktılar. Bütün işlerim bitti. Bugün pasaportumu alıyorum. Filistin'e gideceğim onlara gene musallat olacağım. Görsünler ben ihtiyar mıyım?"

Seyyar satıcı Avram ile gazete muhabiri arasında cereyan eden konuşma da şöyle idi:

> "- Efendi bey, ben seyyar saticiyim. Yedi tane çocuğum var, ikisi yanımda diğerleri benden habersiz Filistin'e uçtular.
>
> - Şimdi sen de onların yanına mı gideceksin?

107 "Yahudilerle bir konuşma", *Hergün*, 11 Şubat 1949.

- Evet, muamelelerimi bitirmeğe çalışıyorum. Amma Allah seni inandırsın dinim hakkı için Filistin'e gitmek istemezdim ben burada doğdum, burada para kazandım, orada ne yapacağım? Lâkin bende bir hastalık var o da kumar oynamak, işte sırf bunun için Filistin'e gitmek istiyorum. Orada kumar yokmuş belki bu huyumdan vazgeçerim. Sakın ha aklına başka bir şey gelmesin sırf bunun için gideceğim."

Hasköylü Raşel ise cebinden fotoğraflar çıkarıp gazeteciye gösterdi:

"İşte bu genç Filistinli subaylar benim öz be öz kardeşlerimdir. Onlar burada doğdular, burada büyüdüler, tahsil gördüler, buradan on bir sene evvel Filistin'e gitmişlerdi. Ben o zaman ufaktım şimdi büyüdüm, ne pahasına olursa olsun ben de onların yanına gideğim."

Bir ortaokul öğrencisine "Sen de mi Filistin'e gidiyorsun?" diye soran muhabir şu cevabı aldı: "Evet, babam annemle arası açıldı, bir gün pılıyı pırtıyı topladı aramızdan ayrıldı neden sonra Filistin'de oturduğunu öğrendik. Beni oraya çağırıyor, gideceğim". Muhabirin "pasaportsuz kaçmayasın" ikazına da öğrenci "kaşlarını çatarak nefretle" şu cevabı verdi: "Ona imkân yok asla böyle bir şey olamaz. Zira çok kolay işlerimizi yapıyorlar".[108] Karaköy Yolcu Salonu'ndan kalkan gemilerin hareket günleri daima heyecan ve duygu dolu sahnelere tanıktı. Bir gazeteci Yolcu Salonu'nun önünü şöyle tarif ediyordu:

"Yolcu salonunun önü, duvar dipleri ve karşısındaki geniş saha kadınlı erkekli mahşer gibi bir kalabalık dolu. Bavullar, sandıklar, sepetler arasında koca koca yamalı bohçalar, tıklım tıklım torbalar ve yırtık pırtık bezlere sarılmış, içleri kap kacakla dolu yuvarlak yoğurt tenekeleri var, grup grup birikmiş olanlar ikide bir birbirlerine sarılarak, ağlaşa ağlaşa telâşlı telâşlı konuşuyorlar."

108 Naci Temizyürek, "Hamursuzu Filistin'de yapmak istiyen Museviler", *Son Saat*, 16 Mart 1949.

Hareket saati yaklaştığında ise heyecan doruğa yükseliyor:

"Pasaportlarını muayene ettirenler rıhtıma çıkıyorlar. Uğurlayıcılardan bir kısmı yolcu salonunun üst katındaki balkonu doldurdular. Bir kısmı koşa koşa rıhtıma Karaköy'e yakın kısmındaki parmaklıkların önünde birikiyorlar.

Kadınlar ağlıyor, erkekler kabak çekirdeği yiyerek gülüşüyorlar.

Kalanların bir tesellisi var:

- İşler düzelsin, Araplarla barış olsun ... Eh. Gezmeğe biz de gideriz.

- Çok sıcakmış be Avram..

- Zarar yok be kuzum, kışın gideriz. Olmaz mı?

Rıhtımdaki merdiven doluyor. Eşyaların üstünde oturmuş genç kızlar mendillerini, erkekler şapkalarını sallıyorlar. Yolcu salonu balkonunda ve rıhtım parmaklıkları arkasında birikmiş olanlar onlara ellerini sallayarak seslenerek mukabele ediyorlar:

- Yule yule Salamoon! Yule yule Alber!

- Yaako, Yako, Vate boynera![109]

- Hayda Raşel, Hayda Sara!

Yule yule. Vate Mişon!"[110]

Göçmen gençler akordeon eşliğinde 'Palestina, Palestina' şarkısını söyleyerek gemiye binmek üzere motorla rıhtımdan ayrıldılar. Rıhtımda onları uğurlamaya gelenler arasında bulunan yaşlı bir Yahudi bu şarkıyı duyduğunda yanındakilere şu yorumda bulundu: "Yordunuz mu kahramanları, adaya yider yibi harba yidiyorlar..."[111] *Son Saat* muhabirinin Yolcu Salonu'nda yaptığı röportaj ve gözlemler o anın duygusallığı ve heyecanını yansıtıyor:

109 "Vate" İspanyolca "git" anlamına gelir. "Va te boynera" ise "Va te en la buena ora" deyiminin tahrif edilmiş şeklidir. Bu deyim "güle güle git, sağlıcakla git, yolun açık olsun" anlamına gelir.

110 "Filistin yolcuları ile rıhtımda bir görüşme", *Son Saat*, 12 Kasım 1948.

111 M. Fahrettin Pakkan, "Filistin yolcuları nasıl uğurlanır?", *Hergün*, 7 Ocak 1949. Burada sözü edilen "ada"dan kasıt yaz aylarında İstanbul Yahudilerinin gittikleri Büyükada ve Heybeliada'dır.

"Hükûmetin Filistin'e Yahudi muhaceretine müsaade etmesi ile memleketimizdeki Museviler yol hazırlığı yapmakta âdeta birbirleri ile yarış ediyorlar. Geçen gün de 200 kişilik bir muhacir kafilesi *Buntaş* motoru ile Filistin'e hareket etti. Yolcu salonunun önünde biriken kadınlı erkekli kalabalığı görerek merak saikası [nedeni] ile otobüsten indim, yolcu salonunun önü bir bayram yeri manzarası arzediyor. Ağlaşanlar, öpüşenler. Velhasıl bir ana baba günü...

Gümrük muayene yerinden geçerek rıhtıma giriyorum. Burada da aynı kalabalık. Yolcu salonunun balkonları tıklım tıklım dolu. Bu esnada parmaklıkların arkasındaki kalabalık arasında bir kadın anlayamadığım bir lisanla:

- Mösyö... Mösyö, diye sesleniyor.

Sesin geldiği tarafa doğru bakıyordum. Gayet güzel iri mavi gözlü, kumral saçlı bir musevi kızı İbranice bana hitaben bir şeyler söylüyor. Ben:

- Bir şey mi istiyorsunuz matmazel, lütfen Türkçe söyler misiniz?

Elindeki fantazi zarfı göstererek,

- Tel Aviv'de bir arkadaşıma mektup gönderecektim. Siz bu kafilede gitmiyor musunuz?

Elindeki zarfa dikkat ediyorum. Zarfın yapıştırılacak yeri dudaklarının boyası ile mühürlenmiş (!). Benim zarfa dikkat ettiğimi görünce yüzü kızarmağa başladı. Mektubunu saklamağa çalışarak sevinçten pırıl pırıl parıldayan gözlerini yere dikti. Elindeki mendili asabi hareketlerle buruşturuyor ve birer kiraza benzeyen dudaklarını ısırıyordu.

- Affedersiniz dedim. Ben Filistin'e gitmiyorum. Gazeteciyim. Onun için buraya geldim.

Birden bire yüzündeki tatlı ifade kayboldu. Hayretle karışık af diler bir şekilde yüzüme bakarak:

- Mazur görün ben Filistin'e gidiyorsunuz zannetmiştim.

Utancından gözlerinin içi bile kızarmıştı. Kendisine ikinci bir söz söylememe vakit bırakmadan bir ceylân çevikliği ile dönerek kalabalığın arasına karıştı. Kendi kendime 'ne mutlu bu güzelin sevgilisine' diyerek yürüdüm. Yolcu salonunun

rıhtıma çıkan kapısında zayıf, biraz burnu uzun olmasa hadd-i zâtında [esasen] çok güzel olan, kırmızı mantolu 16-17 yaşlarında bir kız elindeki pasaportu sımsıkı tutmuş diğer elindeki buruşuk mendil ile ıslak gözlerini kurulayarak asabî hareketlerle bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yanına yaklaşarak:

- Gitmek istemiyor musunuz? Neden ağlıyorsunuz? Diyorum.

Yaşlı gözlerini bana çevirerek şefaat bekleyen nazarlarla yüzüme bakıyor.

- Nasıl giderim ben yalnız?

- Peki aileniz gitmiyor mu?

Hıçkırarak:

- Pasaport vizelerini yetiştiremediler.

Bu sırada sonradan ablası olduğunu öğrendiğim gene kırmızı mantolu dolgun ve olgun bir kadın yanımıza sokuluyor.

- Yapma be Rebeka! Bu kadar masraf ettik. Yazık değil mi? Sen git. Onlar da gelecek. Korkacak ne var? Bak akrabalarımız var.

Rebeka gözlerinden dökülen yaşları silerek ve inatçı bir kız edası ile ayaklarını yere vuruyor, 'Ben yalnız gidemem' diye ısrar ediyordu. Bu sırada etrafımızı bir sürü Musevi muhacir doldurarak münakaşaya müdahale ediyorlar. Fakat dillerinden anlamadığım için artık burada kalmanın manası yok.

Edebiyat Fakültesi'nin önünde demirli bulunan *Buntaş* motoruna bir sandalla gidiyorum. Ne o, sanki güzellik kraliçeleri bir araya gelmiş. Bir sürü genç ve güzel Musevi kızı eşyalarını yerleştirmeğe çalışıyorlar. Yerlere minderler, kilimler yerleştirmişler. Bir kısmı akşam yemeğine bile başlamış. Motordan çıkan hemen bir yer kapmağa ve rahat yolculuk için tertibat almağa çalışıyor. Bazıları gemi ambarında çarşaftan bölmelerle oda bile yapmış. Kadınlı erkekli bir muhacir gurubuna sokularak soruyorum.

- Neden gidiyorsunuz?

Bir kadın erkeklere meydan bırakmıyarak:

- Allah öyle istedi ne yapalım. Ama gene geleceğiz. Memleketimiz burası.

Diğer bir erkek:

- Asırlardır muhaciriz. Yetişmez mi? Artık bizim de bir vatanımız olsun.

Gemiden ayrılarak matbaaya gelmek üzere otobüse biniyorum.

Tophane yolcu teşyie [uğurlamaya] gelmiş kadınlı erkekli ve çocuklar Musevi kafileleri ile dolu [gemileri] seyredebilmek için denize bakan bir mecra [yer] arıyorlar. Hepsi de gidenlere hasretle bakıyor."[112]

Akşam muhabiri göçmenlerin çoğunluğunun seyyar satıcı, işportacı ve işçi olduğunu gözlemleyip onlarla olan görüşmesini şöyle naklediyor:

"Gene bu Filistin yolcularından bir grupta Hayim adında biriyle konuştum. Gidiş sebebi hakkında bana şunları söyledi:

'- Küçük yaştan beri birçok işlere girdim. Seyyar meyva ve sebze satıcılığından tutun da tıraş sabunu ve bıçağı, tarak ve fırça işportacılığına varıncaya kadar yapmadığım iş kalmadı. Nedense şansım yardım etmedi ve esaslı bir iş tutamadım. En son hallaçlığa başlamıştım. Bundan da ümid ettiğim kazancı temin edemedim. Nihayet karar verdim: Filistin'e gitmeğe.'

Etrafını çevreliyen 20-25 Musevi delikanlısı da hep aynı şekilde konuştular ve Filistin'e gidişleri sebebinin burada esaslı bir iş sahibi olmamalarından ileri geldiğini söylediler.

Bunlara sordum:

- Peki dedim, orada hemen iş bulacak mısınız?

Filistin'deki tanıdıklarıyla yaptıkları muhabere neticesinde oradaki iş hayatı hakkında malûmat verdiler. Buna göre, Yahudi hükümeti, Filistin'e gidenlerin iskân, iaşe ve ibâtelerini [barındırma] üç ay müddetle taahhüd ediyormuş. Bu müddet zarfında da her birine fabrikalarda, ziraatte, çeşitli sanayi şubelerinde iş temin ediyormuş. Kendilerinden evvel giden kafilelerden de iyi haberler aldıkları için Filistin'e gitmekten kendilerini alıkoyamadıklarını söyliyen bu gruptan birine bir sual daha sordum:

112 Muzaffer Yılbar, "Filistin yolcuları arasında bir saat", *Son Saat*, 24 Şubat 1949.

- Genç kızlar için de Filistin pek cazip bir yermiş! Bu caziplik nereden ileri geliyor?

Verdikleri cevap, izdivaçları [evlilikleri] drahoma gibi bir âdete bağlı olan genç Musevi kızları için hakikaten cazip idi. Anlattıklarına göre Filistin'de erkek bekâr nüfusu kadının birbuçuk, iki misli fazla imiş. Bu yüzden oradaki Yahudiler izdivaçlarda drahoma âdetini kaldırmışlar. Buradan giden bekâr Musevi kızlarını Filistin'e celbeden cazibe drahomasız izdivaç imiş...

Mavi gözlü, sarışın 19-20 yaşında güzel bir kız gözüme ilişti. Drahoma bahsi üzerinde konuşurken renkten renge giriyor, kızarıyor, bozarıyordu.

'- Yoksa dedim, siz de mi evlenmek için Filistin'e gidiyorsunuz?'

Mahçup bir tavırla 'Evet!' mânasında başını eğdi ve:

'- Arkadaşlarım, dedi, bu maksatla gidiyorlar, beni de kandırdılar.

- Orada kimseniz var mı?

- Amcalarım var. Hem işleri de çok iyi...'

- Burada kiminiz var, ne iş yapıyordunuz?

- Bir annem vardı, o da öldükten sonra yalnız kaldım. Çok uzak akrabalarımdan birinin yanında hizmetçilik ediyordum. Şimdi Filistin'de amcalarımın yanında rahat edeceğim.'

Bu güzel kızın drahoması olmadığı için evlenememiş olması, onu Filistin yolcuları arasına katmağa kâfi bir sebep idi:

- Eh, dedim, haydi yolunuz açık olsun. Her halde orada hemen evlenir, kendi evinizde daha rahat edersiniz.

Buradan Filistin'e gitmek, yol ve sair masraflar da dahil olmak üzere beher nüfusa 120-130 liraya mal olmaktadır. Gidenler arasında bu parayı tedarikten aciz olanları da vardır. Böylelerine şehrimizdeki zengin Museviler nakti yardımda bulunmaktadırlar. Kendileriyle görüştüğüm Musevi yolculardan birçoğu böyle söylemişler ve yardım göremeyenlerin de ev eşyalarını sata sata yol parası tedarikine çalıştıklarını anlatmışlardır.

Şunu da kaydedeyim ki, Filistin'e gidenlerden en fazla isti-

fade edenler, onların gider ayak sattıkları eşyaları satın alıp yüksek kârlarla satan eskici Musevilerdir."[113]

Yahudi toplumunu saran heyecanı Bursalı bir hanım şöyle anlatıyordu:

> "İsrael Devleti kurulmuştu. Bursa'dan İstanbul'a göç etmiş akrabalar; İstanbul'da ekonomik olarak ayakta durmak zorken, göçün getirdiği ekonomik zorluklar ile boğuşurken, 'yeniden başlayacaksa orada başlayalım' diyerek birden bire yeni bir akım, yeni bir göç başladı. Bursa'dan gelen kendi halinde kapalı, dindar bir toplum olan akrabalarımız kapının önüne yalnız çıkarmadıkları kızlarını tek başına İsrael'e yolladılar. Korkunç ve muazzam bir cesaretti. Fakat zamanla hepsi evlendiler, çoluk çocuk sahibi olduğunu öğrendik ve gördük. Bugün hepsi birer dede ve anneanne oldular.
>
> Evlerde artık veda geceleri düzenleniyor. Anneler ağlayarak bu şarkıyı okuyorlar: *'Irme kero madre a Yeruşalayim komer de la yerva eçar en la Tierra'* diyerek ağlıyordu. Bu dans bir nevi sirtaki veya azeri bir dans gibiydi. Yavaş yavaş ağlayarak dönüp çok yavaş el hareketleriyle süsleniyordu. 'Anne Kudüs'e gitmek istiyorum, ot yiyip toprakta yatmak istiyorum'. Yani hayatın zor olacağını bilerek göç ediyorlar, anneler ve kızlar dans ediyor ağlıyor, akrabalar bol bol hüzünlenip ağlıyoruz.
>
> O seneler kızların evlenmesi için drahoma (yani para) vermek şarttı. Kendileri geçinemeyen aileler çocuklarını yollayarak bu yükten kurtuluyordu. Gençlik gidip başarılı olunca ardından anneler ve babalar aileler göçe başladı."[114]

Taşradan İstanbul'a gelen göçmenler gemilerin hareket gününü beklerken yatacak yere muhtaçtılar. Bu nedenle göçmenlerin bir kısmı Yahudi ailelerin yanına ve otellere yerleştirildi. Diğer bir kısmı ise Şişhane'deki Luna Park kahvehanesinde geceledi.[115] Bu kargaşa sırasında dolandırıcılık olaylarına

113 Cemaleddin Bildik, "Filistin yolcuları", *Akşam*, 6 Mart 1949.

114 Kaden Luiz Acıman (Liz Yanti), 2000, s. 38.

115 "40 yaşını aşmış Yahudiler Filistin'e gidemiyecek", *Yeni Sabah*, 21 Şubat 1949. Luna Park kahvehanesi Şişhane'de Vergi Dairesi binasının yanındaydı.

da rastlandı. Açıkgöz bir Yahudi yol parası temin etmek amacıyla çocukları askerde olan ailelere gidip, "Çocuğunuz kasaturasını kaybetti. Askerî mahkemeye verilecek, biraz fedakârlık ediniz" diyerek yüze yakın Yahudi aileyi dolandırdı ve ardından tutuklandı.[116]

Göçün yeniden kitlesel bir görünüm alması basını rahatsız etti. Bu rahatsızlık kendini en iyi şekilde mizah dergisi *Aydede*'de ve *Hürriyet*'in bir başyazısında belli etti. *Aydede*'de giden Yahudilerin Türkiye'ye teşekkür borçlu oldukları yazıyordu:

> "Nasılsa büyük servet yapamamış, ticaret piyasamızı ele alamamış olan mütevazi vaziyetteki Yahudiler Filistin'e akıp gidiyorlar.
>
> Şu var ki giden Musevilere bir noktayı hatırlatmak isteriz. Dünyanın birçok yerinde, bilhassa Hitler Almanyası ile istilâ ettiği topraklarda zulüm ve işkencenin en müthişlerine uğrayan bu ırk Türkiye'de daima iyi, medenî, insanî muamele görmüştür. Tek fena hatıra belki sadece Varlık Vergisi'dir ki onun tesirinden de az zamanda kurtuldukları meydandadır. Kaldı ki Varlık Vergisi yalnız Yahudileri de hedef tutmamıştı.
>
> Filistin'e Türkiye'den giden Yahudiler, bu memlekete muhaceret eden bütün diğer ırkdaşlarından daha iyi hatıralar taşıdıklarına şüphe yoktur. Ne kollarına Yahudi işareti takılmıştı, ne kamplara sokulmuşlardı, ne de ayrı mahallelerde yaşatılmışlardı. Hiçbir şeye şükür ve teşekkür etmeseler bile Türkiye cumhuriyetinin harbte yürüttüğü sulh siyaseti sayesinde bir Alman istilâ rejiminden kurtulduklarına memnun olmaları, az çok bir minnettarlık hissine kapılmaları iktiza eder [gereklidir]. Haydi, güle güle!"[117]

Hürriyet ise başyazısında Yahudi vatandaşların neden aceleyle Türkiye'den göç ettiklerini sorguladı:[118]

---

116 "Filistin'e gitmek için dolandırıcılık", *Son Saat*, 18 Şubat 1949.

117 "Haydi güle güle!", *Aydede*, 26 Şubat 1949, s. 91-85.

118 "Musevi vatandaşlarımız", *Hürriyet*, 17 Şubat 1949.

"Musevi vatandaşlarımız akın akın Filistin'e gidiyorlar. Kendilerine çıkış vizesi verildiğinden beri âdeta birbirleriyle yarış edercesine her vasıtaya başvurarak memleketi terk ediyorlar. Biraz firarı andıran bu aceleye ne lüzum var? Gücenik insanların hareketine benziyen bu ayrılıştaki isticâli [aceleciliği] doğrusu beğenemedik.

Musevilerle, asırlardan beri bu topraklarda beraber yaşadık. Tarihimizin iyi kötü bütün safhalarına şahit oldular. Müşterek tehlike karşısında beraber endişe duyduk. Geçen harbin sonunda İstanbul'un işgal devrine yetişmiş olanlar, bu vatandaşlarımızın bizimle beraber çektikleri ıztırabı unutmamışlardır. İzmir'in istilâsında ise teessürlerini bizimle beraber paylaştılar ve bizimle beraber muztarip oldular.

Türkler, tarihlerinin seyrine katılan Musevilerin iyi hareketlerini daima takdirle karşıladılar ve onlara öz bir vatandaş gözü ile baktılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun Meclisi Mebusanı, Âyanı, Millet Meclisi, onları eş vatandaş olarak sinesine aldı. Üniversitelerimiz, yüksek okullarımız, Yahudi profesörlere kürsülerini tevdi ettiler. Türk Milleti onlardan ordusunun şerefli üniformasını bile esirgemedi ve bu vatandaşlar şimdi subay olarak, doktor olarak omuzlarına vazife yüklenmiş bulunuyorlar. Hal böyle gidip dururken, Filistin hicreti, Musevilerin genç elemanlarını harekete getirdi. Babalarının, dedelerinin, cetlerinin doğdukları toprakları terk edip gidiyorlar. Hem öyle bir isticâl [acele] gösteriyorlar ki, yabancılar bile şaşıyorlar. Hitler ordularının önünden kaçar gibi bu kaçış neye ve nereye?

Bu genç firarileri zorla tutmak istemeyiz. Mademki Filistin'in taze topraklarında kendilerine bir istikbal umuyorlar, buyursunlar gitsinler, yolları açık olsun. Fakat unutmasınlar ki bu terk ettikleri diyar, öz vatanları idi ve Türk olmak şerefini bu millet onlara pazarlıksız bahşetmişti. Yazımızı aklı başında bir Musevinin sözü ile bitirelim:

- Mensup olduğum milletin azametini Avrupa'da Türk pasaportu ile dolaştığım zaman daha iyi anlıyorum."

Hürriyet'te yayımlanan başyazıya cevap *L'Etoile Du Levant*'dan geldi:

> "Türkiye'den göç etmekte olan Yahudiler için kullanılan 'Hitler ordularının önünden kaçar gibi' benzetmesi hem göç eden Yahudiler, hem de Türkiye için haksız bir benzetmedir. Göç eden bu Yahudiler atalarının vatanı, doğmuş oldukları ve geride çok değerli anılar bırakmakta oldukları Türkiye'den kaçmıyorlar. Bu kişiler ekşimiş duygularla değil, yüzyıllar boyunca onları kabul etmiş, engizisyonun ve hoşgörüsüzlüğün egemen olduğu bir devirde kendilerine iyi davranmış bir halka karşı derin minnet duyguları hissederek Türkiye'den ayrılıyorlar. İsrail devleti modern Türkiye'nin benzeri bir millî kurtuluş savaşı sonunda kurulduğundan genç İsrail devletinin dünyaya dağılmış Yahudiler üzerinde yarattığı cazibeyi sadece Türkler anlayabilirler. Millî Kurtuluş savaşına katılan genç Türklerin duydukları heyecanın bir benzerini Türkiye gibi güzel bir ülkeyi terk edip Negev çölünün kızgın güneşine giden genç Yahudiler de hissetmektedirler."[119]

Bu eleştirilere karşın *Hergün* gazetesi, Yusuf Ziya Ortaç ve Cemal Kutay daha olumlu yaklaşımlar sergilediler. *Hergün* tavrını şöyle açıklıyordu:

> "Türkler hiçbir zaman inhisarcı [tekelci] değillerdir. Başka topluluklardan hiç kimseye 'illa Türk vatandaşlığı hakkını muhafaza edeceksiniz' diye de kafa tutmağa hakkımız yoktur.
>
> Yalnız Yahudi dostlarımızla altı asırdır bu topraklarda beraber yaşıyorduk. Mukadderat birliğimiz beraberdi. Asırlardır beraber kazandık, beraber yedik. Bu memleketin iktisadi yükselmesinde Yahudi vatandaşlarımızın da emeği az değildir.
>
> Hal böyle olduğu halde çok sevdiklerini söyledikleri bir memleketten akın akın göç etme bizi biraz üzmüyor değildi. Şimdi medenî bir dünyaya gittiklerine, Demokrat dünyasına emek ve ümit bağlıyacak bir devlet camiasına koştuklarına inanç bağlayınca:

119 A. Benaroya, "Pourquoi ils partent...", *L'Etoile Du Levant*, 25 Mart 1949.

- Madem ki orasını istiyorlar! 'Güle güle' demekten kendimizi alamıyoruz."[120]

Yusuf Ziya Ortaç'ın yazısı da son derece olumluydu:

"Bankası olan, fabrikası olan, matbaası olan, dünya edebiyatında, dünya sanatında, dünya fikriyatında kıymetleri, şöhretleri olan Yahudinin artık vatanı da var!

İstanbul Emniyet Müdürlüğünün önünde toplanan kalabalığın gözlerine bakınız: Hayata yeniden kavuşmuş insanların pırıl pırıl neşesi yanıyor!

'Korkak bezirgân' sözüne şimdi eski bir lâf bile denmez. Yahudi, vatan diye, Boğaz kıyılarının mavi rüyasını bırakıp çöl cehennemine giden bir kahramandır. Biz bunu anlıyacak bir milletiz!

Dünyada, yalnız yeni bir Yahudi vatanı değil, yeni bir Yahudi milleti de doğuyor: O, kendi vatanında, artık bayrağına sahip bir millet olduğu gün, daha inanılır, daha güvenilir bir insan da olacaktır. Öyle sanıyorum ki, dünya yüzündeki Yahudi düşmanlığı, Yahudinin dünyayı vatan bilmesinden geliyordu. Yani:

Milletim nev'-î beşerdir [Milletim tüm insanlıktır],

vatanım rü-yi zemin [vatanımızsa yeryüzü]!

Fikrinden... O, nüfus kâğıdı vatandaşlığından çıkıp da kendi vatanının çocuğu olduğu gün, yeryüzünde hüviyeti bütün şüphelerden silkinmiş, belli bir insan olacaktır.

Bunun dışında, artık Alman üniversitesinde ilmini hâlâ Alman gençliğine dağıtan bir profesör; Amerika sanayiinde zekâsını hâlâ Yeni Dünya emrine veren bir fen adamı; Türk tababetinde bilgisini hâlâ bu yurdun hastalarına harcayan bir hekim kalırsa, bu soyca Yahudi de olsa, Almanya'da Almanlığı, Amerika'da Amerikalılığı, Türkiye'de Türklüğü şüphe götürmez, halis bir vatandaş olacaktır.

Onun için gidenleri iyi dilek ve iyi yürekle uğurlarken, kalanları kardeş duygusuyle kucaklarız!"[121]

120 M. Faruk Gürtunca, "Filistine doğru göç", *Hergün*, 17 Şubat 1949.

121 Yusuf Ziya Ortaç, "Yahudi vatanı", *Akbaba*, 24 Şubat 1949, Yıl 26, S. 11, s. 3. Metinde geçen dizeler Tevfik Fikret'indir.

Bu yazı Yahudi toplumu üzerinde çok iyi etki yarattı ve Ortaç'a açıkça teşekkür edildi.[122] Cemal Kutay ise duygularını şöyle ifade etti:

> "Demek ki, Musevi bile olsa, yani para ve servet temel zevk ve gayeyi teşkil etse dahi, müstakil vatanın hasreti her şeyin üstünde imiş. İşte bakınız; Türkiye'de serbest ve eşit yaşamanın mutlak nimetleri içinde olmalarına rağmen huzurlarını bırakıp şevkle, saadetle bayraklarının gölgesi altına koşuyorlar. Onlar ki bu vatanda, şerefli ve büyük Türk sancağının himayesinde dünyanın hiçbir yerinde, hatta, kendilerinin hür vatanı oldukları zamanlarda dahi kavuşmadıkları saadete ermişlerdi. Fakat, neden nankörlük saymalı... Hayır! Bu gidiş, müstakil vatan hasretinin tezahürüdür ve onlar, karşılaşacakları zorlukları bilerek, çölde toprak işlemesinin, dört taraftan dış düşmanlığının tesirlerine karşı koymak cehdiyle gidiyorlar. Bravo onlara!"[123]

Gazeteci Sami Kohen ise Türkiye Yahudilerinin hem Türkiye'ye, hem de İsrail'e sevgi beslemelerinin doğal olduğunu savundu:

> "Üzerinde beş asırdan beri yaşamakta olduğumuz memleketimizin, dindaşlarımızın kurduğu yeni devleti tanımağa dair bu kararı dolayısiyle tabiî olarak bilhassa biz Türk Yahudilerinin duyduğu sevinç büyüktür. İsrail Devletinin kurulması ile ilgili hiç şüphe yok ki bütün dünya Yahudileri için olduğu veçhile, Türk Yahudileri için de yeni meseleler çıkacak değildir. Memleketimizden hicret edip bu yeni Devlette yerleşen Yahudiler bir İsrail vatandaşı olarak millet ve memleketlerine hizmet edecek, fakat bu arada Türk ülkesi, Türk milleti ve Türk kültürü ile olan bağlarını daima muhafaza edeceklerdir. Aynı şekilde birer Türk vatandaşı olarak bu memlekette yaşayan Yahudiler, bu vatana ve bu millete dürüst bir şekilde hizmete devam edecek, fakat bu meyanda, İsrail Devletinin sâkinleri

122 Şeaya, "Sayın Yusuf Ziya Ortaç'a açık teşekkür", *Atikva*, 4 Mart 1949.

123 Kutay, "Hoş gelmiyorsun Mişon!", *Akın*, 20 Aralık 1951.

ve bütün dünya Yahudileri ile olan dinî ve hissi bağları hiçbir zaman çözmiyeceklerdir. Hâsılı, asıl vatanı burası olan Türk Yahudileri için, İsrail manevi vatanları olarak kalacaktır.

İki Devlet arasında her sahada tesis edilmesi muhtemel olan anlaşmalar ancak Türk - İsrail menfaatlerinin müşterek karakterlerinin bir neticesi olabilir. Sevdikleri bu vatan ve millete bağlı olarak yaşayacak Türk Yahudilerinin muhtelif hissî sebepler dolayısiyle bütün dünya Yahudileri gibi İsrail'e karşı sempati duymaları, teşriki mesaiye mütemayil [işbirliğine eğilimli] iki Devletin menfaatlerine aykırı bir mahiyet taşımaz, bilâkis bu müşterek menfaatlere hizmet eder."[124]

Basının Yahudilere yönelttiği eleştirilere karşı verilen cevaplar bazen şiir şeklindeydi:[125]

DİYORLAR Kİ

Diyorlar ki kaçıyor bu millet akın akın,
Kaçırmasınlar dövizleri sakın:
Anlayınca hatayı,
Bastılar yahudiye kızıl damgayı.

Ne budur ne o,
Gidiyor yalnız o
Kaçmaz o hiçbir zaman,
Diyor hepsine birden, yalan..
Diyorlarki kaçırdı yahudi altını,
Gerekir kıza para, verecek drahomasını.
Bu da açtı bir yara,
Düştü palavracı gene dara.

Ne budur ne o,
Evlenmeye gidiyorsa bile o
Gerekmiyor para nikâha,
Çünkü yoktur orda düğünde caka.

124 S.(ami) K.(ohen), "Türkiye ve İsrail", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 244.
125 Fortüne Honen, "Diyorlar ki", *Atikva*, 4 Mart 1949, s. 4.

Gidiyorlar onlar baba topraklarına,
Bunca kanlar dökülen vatanlarına.
Fakat terk ederken Türkiye'yi bile,
Yeminlidirler ispata sadakatlarını bir vesile ile.

g) Kaçak Göçmenler Sorunu

Göçün önemli bir bölümü yasadışı yollardan gerçekleşti. Pasaport sahibi olmadan gizlice kaçanlar askerlik çağına gelen ancak vatanî görevlerini henüz yapmadıklarından kendilerine pasaport verilmeyen gençlerdi. Bunlara, askerde olup, birliklerinden izinli olarak ayrıldıklarında firar eden gençler de eklendi. Dönemin tanıklarına göre gençlerin firar edip İsrail'e kaçmalarına yol açan belli başlı nedenler, askerlik hizmetinin uzun sürmesi, eğitim koşullarının çok ağır olması, İsrail'in kuruluşunun Yahudi gençlerde yarattığı dayanılmaz heyecandı. Gençlerin bir kısmı Suriye sınırından, diğer bir bölümü ise teknelerle kaçtı. Yasadışı göçü *(Aliya Bet)* örgütleyen kişi İsrail'in Türkiye'ye temsilci *(şaliah)* olarak gönderdiği İzmir doğumlu Menaşe Hanna idi.[126] Menaşe Hanna İsrail'le olan ilişkiler, Leon Jabes teknelerin temini, Abraham Mayer ise yasadışı göçün parasal yanıyla meşgul oldu.[127] Cemaat ileri gelenlerinden Simon Brod İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve pasaportları dağıtan Dördüncü Şube ile ilişkilerin pürüzsüz devam etmesini sağlıyordu. Dönemin bir tanığına göre Simon Brod efsanevi bir isimdi. Dağıttığı rüşvetler sayesinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü avucunun içindeydi. Milletvekili Adato da göçün gerçekleşmesi için çok çaba harcamıştı.[128] *Şaliah*lar (Temsilciler) Yahudi dininin harfiyen uygulanmasını da isteyen kişilerdi. Hasköy *Makabi* Kulübü idarecilerinden David Ventura ile İsrail'in gönderdiği temsilcilerden Hestroni arasında geçen bir konuşma bunun tipik bir örneğiydi. *Demir Hisar* motorunun kaptanı bir cuma günü David Ventura'ya

126 Yaakov Krudo, *Aliya Bet*, 1990.

127 Leon Jabes ile 7 Kasım 1999 tarihli görüşme.

128 S.A. ile 26 Ocak 2000 tarihli görüşme.

motorun hazır olduğunu ve ertesi gün yola çıkılabileceğini bildirdi. Hestroni ertesi günün cumartesi *(Şabat)* olması nedeniyle motorun hareket etmesine rıza göstermedi. Bunun üzerine David Ventura kendisine "Dina Demalhuta Dina" (Yahudi şeriatının şartlarına aykırı bile olsa yaşadığın ülkenin yasaları senin yasandır) deyişini hatırlattı. Hestroni buna "Dina ze Dina" (din dindir) karşılığını verip geminin hareket etmesine izin vermedi.[129]

1948-49 yıllarında basında sık sık kaçak göçmenlerle ilgili haberlere rastlamak olağandı.[130] Bu haberlere konu olan olaylardan en önemlisi yetmiş kişilik bir kafilenin yakalanmasıydı. Göçmen başına yirmibeşer lira ödeyip *Binnaz* motorunun kaptanıyla anlaşan bu kafileyi kaptan Silivri açıklarına kadar götürecekti. Motor burada İstanbul limanından Hayfa'ya hareket edecek *Levend* gemisini bekleyecek, gemi göründüğünde yaklaşıp göçmenleri kaçak olarak gemiye aktaracaktı. Motorla geminin buluşması mutabık kalınan saatte gerçekleşmek üzere iken önceden ihbar alan polisler kaçak göçmenleri yakaladı. Göçmenler serbest bırakılmaları için polislere rüşvet teklif ettiler. Yakalananların bir kısmında sahte pasaport bulundu. Yakalananlar arasında Tahtakale'de fırçacılık yapan Jozef "Biz Yahudiyiz. Vaziyeti biliyorsunuz. Bugün gidemezsek yarın gideceğiz. Iki bin seneden beri beklediğimiz hükümetimiz kuruldu" şeklinde konuştu. Bazı gençler ise "Asker çağında olduğumuzdan pasaport alamayacağımızı biliyorduk. Filistin bizi cezbediyordu. Kaçmak mecburiyetinde hissettik, yakalandık" dediler. Yakalananlar askerlik şubelerine ve mahkemelere sevk edildiler.[131]

---

129 Lola (Leyla) Motola ile 17 Aralık 1999 tarihli görüşme.

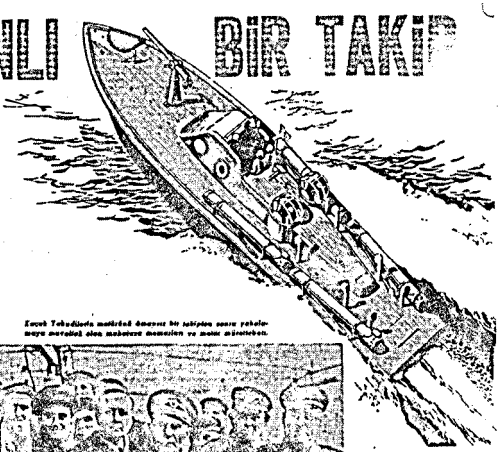
130 "Çakır motorunun ambarında 7 kaçak Yahudi yakalandı", *Son Posta*, 27 Ocak 1949 / "14 asker kaçağı Yahudi tutuldu", *Hergün*, 10 Nisan 1949.

131 "Yetmiş Musevi Filistin'e kaçarken motörde yakalandı", *Son Posta*, 11 Mart 1949 / "Pasaportsuz Filistin'e kaçmak isteyen Yahudiler", *Vakit (Yeni Gazete)*, 11 Mart 1949.

HEYECANLI BİR TAKİP

MARMARADA VERGİ VE ASKER KAÇAĞI ALTMIŞ SEKİZ KİŞİLİK BİR YAHUDİ KAFİLESİNİ NASIL YAKALADIK?

YAZAN : RAHMİ KARAÇA

Lerost Yahudilerin motörlerini durdurmak için kafilenin önüne yatırdığı altı motörden numunelerden ve motor gösteriliyor.

İSTANBULDAN Filiboa gitmek istiyorlar değil de, İstanbuldan Filiboa kaçmak istiyorlar demek daha doğru olur. Çünkü Filiboa kaçmak istiyorlar demek için pek bu teşkilâtın artırdığı pahalılığa katlanmak lâzım değildir diyeceksiniz. Kaçmak meselesi vergi, askerî mükellefiyet gibi hususlar için yapılır. Fakat bazı mukallefler mükellefiyetlerini yerine getirmek istemez gibi görünüyorlar. Bu gibi kaçakları yakalamak için bir gizli teşkilâta ihtiyaç duyulduğu Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir. Fakat bu gizli teşkilât, Fatihin zannına gelmiştir.

Tophane işine atanan kaçak Yahudiler tamamamak için yüksekten bayıyorlar.

İki kişilik vergi ve asker kaçağı Lerost vapurunu aldırmış sandıkları paketlerden Rüsen çıkıyor.

Kaçak Yahudileri kaçış edenek polislerin muhakeme mevkiine getiren İsmail Aydemir mahkemeciliğine ifadeyi emiyor

Yedigün, 17 Mart 1949, yıl 17, sayı 1.

KINA YAKSİN[132]

Firara karar verdik, biz tam yetmiş üç kişi,
Sandal misali küçük, bir motor kiraladık,
Refaelin, Raşelin, altindi içi dişi,
En mahrem deliklere, altinlar siraladik...

Saray burnu önünde bekliyecekti bizi
Tam rampa edecektik, zifiri karanlikta,
Denize düşüyordu, Mişonun küçük kizi,
Bir porjöktör yözüktü, işte bu aralikta...

Meğersen ihbar etmiş aşaliğin birisi,
Pasaportsuz kaçiyor yetmiş Yahudi diye,
Çatallandi boylece işlerinda yerisi
Şapa oturduk diye fisildadim Leviye...

Denizin üzerinde başladi bir koşturmaç.
Firsattan istifade buyuk yemi sivişti,
Ne heyecanlı oldu yormeliydiniz o maç.
Bezinkiler korkudan fena halde sıkişti...

Delikleri tikali kinse yapamadi [Pişar][133]
Kerata yumrukçüler yapişti ensemize,
İstop etti motöru bezin kaçakçı Yaşar,
Ağliyarak firlattik altinlari denize...

Mahkemeye verildik, bir bir çikti foyalar,
Altin kaçakçiliği saymaklan bitmez ne var,
Yasimizi tutuyor Rebekalar, Coyalar,
En asyer kaçakliği en pasaportsuz firar.

Muhakeme başliyor elbet verecek karar,
Tâlik edilmiş bilmem hanyi ayin kaçina
Muhakeme sonunda içeri yirmekte var,
Şindi çekemiyenler kina yaksin kiçina,..

132 Cahit İnceler, 1949, s. 8-9. Şiir Yahudilerin konuştuğu şiveli Türkçe dikkate alınarak kaleme alındı.

133 Türkiye Yahudilerinin konuştukları İspanyolcada "işemek" anlamını taşıyan kelime.

Bir diğer kayda değer girişim 69 gencin, 240 tonluk *Erkan* teknesi ile kaçmaya çalışmalarıydı. Bunların kaçışlarını Leon Jabes düzenledi. Gençler önce Eyüp Sultan Mezarlığı'nda sözde bir cenaze merasimi düzenleyip sırtlarında boş bir tabutla yola çıkıp sahilde kendilerini bekleyen motorlara bindiler. Üstlerine katranlı gemici muşambası örterek motorun içinde saklandılar ve geceyi beklediler. Karanlık olunca motor deniz ortasında büyük bir tekneye bordalandı ve göçmenler tekneye aktarıldı. Gençler İsrail'e varmak hayaliyle döşemelerin üstünde yorgansız yataksız uzanıp yattılar. Deniz son derece dalgalı olduğu için yolculuk zor geçti. Gençleri deniz tuttu ve çoğu kustu. Çanakkale Boğazı'nı geçerken gümrük memurları tekneyi aradı ancak kimseyi bulamadı.[134] Bu gençlerden 18 ilâ 20 kadarı *Hahalutz* üyesi, diğerleri ise İsrail'e göç etmek isteyen idealistlerdi. Teknedeki disiplin *Hahalutz*'lu gençler tarafından sağlandı. Tekne 15 gün süreyle sert dalgalarla mücadele etti, bir kayaya çarpıp gövdesi delindi, su ala ala küçük bir Yunan adası olan Sima'ya vardı.[135] Kaptan ve yolcular Yunanlılar tarafından gözaltına alındı. Kaptan bir gece bir fırsatını bulup adadan kaçtı. Adadan kaçarken Yunan askerleri arkalarından ateş ettiler ve bazı kurşunlar tekneye isabet etti. Kaptan silahı olan gençlerin güverteye gelip tekneyi savunmaya hazırlanmalarını istedi. 6.5 mm tüfekleri olan gençler güvertede siper aldılar. Kaptan adadan kaçarken geride tüm evraklarını bıraktı ve gençlere "Hayfa hedefiniz, deniz limanımız" dedi.[136] Gövdesi delik teknenin batmaması için su tulumbasının başında nöbetleşe su boşaltan gençler "tulumbacı" unvanına hak kazandılar. Görevden kaytarmak isteyenler arkadaşları tarafından palaskayla dövülerek yola getirildiler. Kaptan teknenin su alması nedeniyle gençler arasında bir uğursuzluğun

134 Leon Jabes ile 18 Kasım 1998 tarihli görüşme / Yaakov Krudo, *Aliya Bet*, 1990.

135 Yehuda Adiri (Adevah), "Erkan teknesi ile 42 yıl önce Türkiye'de *aliya* yapanlar Bat-Yam'da bir araya geldi", *Dostluk*, Nisan-Mayıs 1991, S. 34, s. 20-21 / Yaakov Krudo, *Aliya Bet*, 1990.

136 Leon Jabes ile 18 Kasım 1998 tarihli görüşme / Yaakov Krudo, *Aliya Bet*, 1990.

mevcut olduğunu tekrarlayıp durdu. Büyük bir dalganın bir genci kapıp götürmesi son anda önlendi. Tekne yolda Eşek ve Sömbeki adalarına uğradıktan sonra Hayfa'ya vardı. Gençlerden elli biri hemen İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne katıldı. *Hahalutz* üyesi on sekiz genç ise önce Kfar Giladi *kibutz*una gitti, daha sonra da Nir Eliyahu *kibutz*unu kurdu.[137] İzmir - Hayfa arasında sefer yapan kaptanların ihbarları üzerine *Erkan* teknesi mürettebatı için Türk uyruklu pasaportsuz Yahudileri kaçak olarak Hayfa'ya götürmek suçundan İzmir Cumhuriyet Savcılığı'nca dava açıldı.[138] Kaptan daha sonra tutuklandı ancak yolculuğu örgütleyen Leon Jabes'in girişimiyle bir sene sonra serbest bırakıldı. Leon Jabes de Yahudi gençleri askerden kaçırma suçuyla 1949 yılının Temmuz ayında tutuklanarak askerî mahkemede yargılandı. Jabes tutuklandıktan sonra cemaatten yardım istedi. Yanına gittiği cemaat ileri gelenlerinden İ.O. "Bunları yaparken bizlere mi sordun?" diyerek kendisini tersledi ve yardım etmeyi reddetti. Buna karşılık *Betar* üyesi avukat Albert Razon ona avukat temin etti. Jabes dört yıl hapse mahkûm oldu. On bir buçuk ay Anadolu Kavağı askerî cezaevinde hapis yattı. DP iktidar olduktan sonra 14 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen Genel Af Kanunu'ndan yararlanarak tahliye oldu.[139]

137 Yehuda Adiri (Adevah), "Erkan teknesi ile 42 yıl önce Türkiye'de *aliya* yapanlar Bat-Yam'da bir araya geldi", *Dostluk*, Nisan-Mayıs 1991, S. 34, s. 20-21 / Yaakov Krudo, *Aliya Bet*, 1990.

138 "İzmir'den Filistin'e kaçırılan Yahudiler", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1949.

139 Leon Jabes ile 18 Kasım 1998 ve 7 Kasım 1999 tarihli görüşmeler. Kaptan İbrahim Özer basına olayı şöyle nakletti: Tekne Akçay'dan direk almak üzere boş olarak 1 Mart 1949 günü İstanbul'dan hareket etti. 2 Mart 1949 günü Çanakkale'ye, 3 Mart 1949 günü de Ayvalık önlerine geldi. Hava muhalefetinden dolayı Ayvalık önündeki Kırmızı Fener Adası limanına sığındı. Daha sonra tekrar yola çıktığında Midilli Adası açıklarında tehlike işareti anlamına gelen kırmızı fenerlerin yanıp söndüğünü gördü. Yaklaşınca da "İmdat! İmdat! Batıyoruz, canımızı kurtaran yok mu?" seslerini duydu. Motora rampa ettiğinde 69 silahlı Yahudi motoruna binip kendisini tehdit ederek "bizi doğruca Hayfa'ya götüreceksin" dediler. Gençler arasında Yunan pasaportlu olanlar da vardı. ("Bir motör Akdenizde tecavüze uğradı", *Hürriyet*, 31 Mart 1949 / "69 Musevi motoru zorla mı Hayfa'ya götürdü", *Yeni Asır*, 31 Mart 1949 / "Bir Türk motoru cebren Hayfa'ya götürülmüş", *Demokrat İzmir*, 31 Mart 1949 / "Yahudiler bir motörümüzü zorla çevirdiler", *Hergün*, 31 Mart 1949).

Askerlik hizmetini henüz yapmamış Yahudi gençlerin bir kısmı ise göçmen taşıyan gemilerde çalışmaya başladı ve önlerine çıkan ilk fırsatta İsrail'e kaçtı.[140] Bu durum karşısında Gümrük Muhafaza Teşkilâtı Yahudi asıllı vatandaşların İsrail'e sefer yapan gemilerde görev almalarını yasakladı.[141] Diğer bir büyük firar olayı 86 kişilik bir grubun girişimiydi. Rumelihisarı'ndan hareket eden *Şahinkaya* motoruna binen çoğu 20-21 yaşlarında, fakir ailelere mensup ve askerlik çağına gelmiş seksen altı Yahudi genci Ayvalık açıklarında Hayfa'ya giden bir gemiye aktarılma konusunda motor kaptanıyla anlaştılar. Ancak buluşma yerinde motor ve geminin kaptanları birbirlerini bulamadılar. Bulamayınca da motorun kaptanı Ayvalık'a yanaştı ve gençleri polise ihbar etti.[142]

Yasadışı yollarla İsrail'e gitmek isterken ard arda yakalanan büyük göçmen grupları basının tepkisini çekti. *Tan* eleştirisini şöyle dile getiriyordu:

> "Yahudi vatandaşlarımızın biz Türklerden daima memnun olduklarını zannediyoruz. Barbaros'un, ecdatlarını Katolik kâtliamından kurtararak Türkiye'ye getirdiği günlerden beri dört yüz sene geçti. Bu vatanın ikbâl [bahtını], idbâr [bahtsızlığını] ve tekrar ihyasını Türk milleti ile beraber gördüler, yaşadılar. Geçen mütarekede Süleyman'ın mührünü taşıyan bayraklarla sokaklarda gezmek gafletinde bulunan birkaç izci çocuk nazarı dikkate alınmazsa, bize karşı, moda olmasına rağmen, hiç yabancılık göstermediler. Hatta merhum Sultan Reşad'ın türbesini, mekteplileri toplu bir halde ziyaret etmek suretiyle vefakârlıklarını ispat ettiler. Bu hislerin mütekabil [karşılıklı] olduğunu da bilirler. Fakat dört yüz senelik vatanlarına askerlik borçlarını ödemeden Filistin'e gidebilmek için hırsızlar gibi kaçanları ayıplarsak hak-

140 "The exodus of the Jews", *Current Events in Jewish Life,* Temmuz-Eylül 1949, S. 4-5, s. 14.

141 "Yahudilere tayfalık yok", *Hergün,* 28 Haziran 1949.

142 "Motör zapteden kaçak Yahudiler", *Cumhuriyet,* 20 Nisan 1949 / "Kaçak Yahudilerin garib macerası", *Cumhuriyet,* 22 Nisan 1949 / "Filistin yolundan dönmeğe mecbur olan Yahudiler", *Vakit,* 22 Nisan 1949.

sız mıyız? Bu gibi jestler karşısında Türk'ün reaksiyonu bu kadardır."[143]

Son Saat'te yayımlanan yazı ise kamuoyunun Yahudi göçünü nasıl değerlendirdiğinin âdeta bir özetiydi:

"Türkiye Cumhuriyeti hükümeti yeni kurulan İsrail devletini resmen tanıdı, tanıyacak. Asırlardan beri dünyanın her tarafına dağılmış olarak öz bir vatanın hasretini çeken bir kavmin nihayet müstakil bir yurda kavuşmasını ve devletler topluluğu içerisinde ticareti, ziraati ve sanaatı ile bir barış âmili olarak gelişmesini makul sayan ve hoş görenlerdeniz.

Hatta düne kadar kendilerine eşit vatandaş nazariyle baktığımız, himaye ettiğimiz, topraklarımızda hür yaşamak ve zengin olmak imkânlarını bağışladığımız Yahudilerin arzı mev'uda kavuşmak, oraya gidip yerleşmek hususundaki tehalüklerini [can atmalarını] de pekâlâ anladığımızdan bu göçü de kolaylaştırmaktayız. Türkiye ile bir takım kanunî ilişkilerini kesmiş bulunmak şartiyle, Filistin'e gitmek istiyen kimselerden hiçbirini yolundan alıkoyamıyoruz. Bir müddettir resmî, hususî vapur ve motörlerimiz hep onları taşıyor, İsrail limanlarına götürüyor. (...)

Söylenenler doğru ise bu 'Yahudi göçü' çok iyi tasarlanmış, tertiplenmiş ve muntazam bir teşkilât tarafından idare olunuyormuş. Bütün sinagonlarda sayın hahamlar her gün cemaatlerine vaiz ve nasihat edip teşvikte bulunuyorlarmış. Ne olur, biraz da onlara dürüst olmayı telkin etseler?

'Size asırlarca kucak açmış, vatansızlığınızı hissettirmemiş şu Türk devlet ve milletine borçlarınızı tamamen ödeyip öyle gidiniz. Askerliğiniz varsa yapınız, vergi borcunuz varsa veriniz. Muntazam pasaport alıp öyle yola çıkınız. Arsızlık, densizlik, dik kafalılık etmeyiniz. Buradan kibarca, efendiler gibi ayrılınız' deseler olmaz mı?

143 "Yahudi düşmanlığı ve Yahudi vatandaşlarımız", *Tan*, 8 Mayıs 1949. Burada "geçen mütarekede Süleyman'ın mührünü taşıyan bayraklarla sokaklarda gezmek galletinde bulunan birkaç izci çocuk" olarak ima edilen olay Istanbul'un işgali sırasında *Makabi* Cemiyeti'ne mensup siyonist gençlerin *Magen David*'li bayraklarla Istanbul sokaklarında yürümeleridir.

İsrail devleti ile girişmek üzere bulunduğumuz dostça münasebetlerin temeli bunun gibi ufak tefek fakat mühim şeyler olduğunu Yahudi cemaatinin sayın büyüklerine hatırlatırım."[144]

Basının kaçak göçmenlere tepki göstermesi üzerine *L'Etoile Du Levant*'da yayımlanan bir yazıda göçmenlere itidal telkin edildi. Yazar, göç edenler arasında ilk bakışta Türkiye'yi terk etmeleri için herhangi bir neden olmayan kayda değer sayıda gencin mevcudiyetine dikkat çekti. Bu gençlerin neden bu kadar aceleyle evlerini terk edip İsrail'e gittikleri sorguladı. Gençlerin öğrenim gördükleri lise ve üniversitelerden mezun olmalarını, erkeklerin askerlik görevlerini yedek subay olarak yerine getirmelerini, bütün bunlardan sonra göç etmek halen önüne geçilemeyen bir arzu ise o zaman göç etmelerini tavsiye etti. Bütün bu görevler yerine getirildikten sonra gerçekleşecek göçün firar havasına bürünmeyeceğini, giden gençlerin de Türkiye ve İsrail arasında bir köprü oluşturacaklarını yazdı.[145] Cemaat ileri gelenleri de bu olaylara üzüldüklerini beyan ettiler.[146]

Bursalı İbranice öğretmeni ve *Hahalutz* üyesi Avraham Bahar'ın öyküsü

"Zonguldak'tan İstanbul'a kömür taşıyan *Pek* adındaki gemi Boğaz'da demirliydi. Gemide çocuklu ailelerden oluşan dört yüz göçmen vardı. Bunlar arasında annem, babam, küçük erkek kardeşim ve iki kızkardeşim de vardı. Göçmenler arasında *aliya* yapmaları için eğitim verdiğinden kendilerini tanıdığım bir grup genç de mevcuttu. Plan şöyleydi: Ben ve hepsi 18 ilâ 21 yaşları arasında askerlik çağı geldiğinden pasaportları olmayan on arkadaşım gece yarısı gemiye [kaçak] binecektik. Gemi limanın açığında demirlediğinden sandalla ulaşmalıy-

144 Yelkovan, "Yahudi büyüklerine dostça bir hitap", *Son Saat*, 1 Nisan 1949.

145 Kolny Drey, "L'émigration des Israélites turcs", *L'Etoile Du Levant*, 27 Mayıs 1949.

146 "Musevilerin bayramdan sonraki büyük teessürü", *Son Saat*, 24 Nisan 1949.

dık. Sandal gemiye yaklaştığında güvertedeki gençler gemiye kaçak yolcu alınacağı sırrını bilmeyenlerin güverteye yaklaşmamaları için nöbet tutacaklardı. Gemiye girişi denetleyen ve pasaportları kontrol eden silahlı bir polis sorun teşkil ediyordu. Ona içki ve rüşvet vermeyi tasarladık. Her şey tasarladığımız gibi yolunda gitti. Geminin sahibi olan şirketin Yahudi memuruyla her yolcu için, o zaman için epey bir para olan, beşyüz lira ödeyeceğimize dair mutabık kaldık. Kaptan da haberdar edildi. Kendisi başta mutabıktı, ancak yola çıkmadan bir gün önce kararından vazgeçti. Dolayısıyla bu plan suya düştü. Ancak ben ve yakın arkadaşım Rafael Kanyas vazgeçmedik. Gemi yola çıkacağı geceden bir gece önce gece yarısına yakın tamamıyla karanlık bir gecede bir sandal kiraladık. Sahibine bizi Beşiktaş'tan Üsküdar'a götürmesini istedik. Bizi gemiye doğru götürmeyi kabul etmemesi halinde onu zorlamak için de yanımıza birer bıçak aldık.

Yarı yolda iken sandalcıya planımızı söyledik. Önce sahil korumaları tarafından yakalanacağından endişe ederek reddetti. Ancak bizi gemiye götürdüğü takdirde kendisine vereceğimiz yüzlerce liralık banknotları görünce kabul etti. On beş dakika kadar gemiye doğru kürek çektik. Birden bire sahil güvenlik gemisi bizim yönümüze doğru ateş etti. Heyecan yükseldi. Korkudan titreyerek sandalın dibine doğru yüzüstü yattık. Sahil güvenlik gemisi yanımızdan geçti. Bu aradaki arkadaşlarımızın geminin güvertesinde koşuştuklarını gördük. Mutabık kaldığımız üzere beyaz şapka giyen bir tanesi İspanyolca 'Vini, vini' (gelin gelin) diye bağırıyordu. Sandal gemiye dokunacak kadar yaklaştı ve o sırada güverteden bize ipler atıldı. Önce arkadaşım Rafael ipi beline bağladı ve kendisini yukarı çektirtti. O sırada ben sandalcıya mutabık kaldığımız üzere yüzelli lira ödedim ve neredeyse denize düşecekken ipi yakaladım. Beni hemen yukarı çektiler. Güverteye ayak basmadan önce denize bakıp sandalın nerede olduğuna baktım. Çoktan ufukta kaybolmuştu. Aynı anda kendimi güverteye çektiremediğimi gördüm. Sol ayağım geminin parmaklıklarına takılmıştı. Son derece kritik saniyelerdi. Nihayet arkadaşım

vücuduna bir ip bağlattı. Arkadaşları onu tutarken vücudunun yarısını geminin dışına sarkıtarak ayağını kurtardı. Denkler ve bavullar arasında önceden hazırlanmış bir yere saklandık. Heyecan henüz dinmemişti. Yaklaşmakta olan bir sahil güvenlik gemisinin sesini duyduk. Bizi tutuklamak için geldiklerinden emindik. Ancak onlar özel teknesiyle gümrük denetiminden geçmeden gemiye doğrudan binen kaptanı tutukladılar. Onu gümrüğe götürdüler, daha sonra gemiye geri dönmesine izin verdiler. Şafak söktüğü anda ve gemi hareket etmeden önce geminin yanında içinde bizlere İspanyolca seslenen insanların olduğu bir tekne belirdi. Bunların gemiye kaçak olarak binmeye niyetlenen ancak daha sonra fikir değiştiren göçmenler oldukları anlaşıldı. Kendilerini gemiye almamızı isteyen on kişi arasında Pepo Baruh ve babası da vardı. Yaptıkları korkunç bir şeydi. Sadece bizleri değil, tüm gemiyi tehlikeye atıyorlardı. Tabii ki hiç kimse onlara yardım etmek istemedi ve gemiye binmelerine razı olmadı. Geldikleri gibi geri döndüler. Gemi yola koyuldu ve Çanakkale Boğazı'nda gümrük denetim noktasına girmeden önce hepimiz gene saklandık. Heyecan yüksekti ve gümrük denetimi sona erene kadar nefeslerimizi tuttuk.

Gece Ege denizinde seyrettik, zira fırtınalı deniz geminin yola devam etmesine engeldi. Geminin haberleşme cihazları yoktu ve direğindeki ışık bile sönmüştü. Geminin belki de batacağı korkusu yolcuları sardı. Kıbrıs'a yaklaşmakta iken kaptan ve mürettebat pasaportsuz ve tabii ki bilet parası ödememiş iki yolcunun bulunduğunu anladı. Arama yapmak istediler. Fenerlerle bütün göçmenleri saydılar. Geminin ambarını aradılar. Hepsi boşunaydı. Geminin ambarını ararlarken biz güvertedeydik. Bütün bunlara rağmen kaçak yolcu olmadığına ikna olmadılar ve herkesi Kıbrıs'ta indirip İngilizlere teslim etmekle tehdit ettiler. Kıbrıs'taki kamplarda yasadışı yollardan Filistin'e gitmek üzere Avrupa'dan yola çıkan ve İngilizler tarafından yakalanan Yahudiler vardı. Bu tehdit aleni bir şekilde yapıldığında kaptanın kamarası göçmenler arasında bulunan gençler tarafından çembere alındı. Gençler müretteba-

ta açık bir şekilde eğer göçmenleri Ingilizlere teslim etme yolunda bir teşebbüste bulundukları takdirde gemiye zorla el koyacaklarını bildirdiler. Gerilim en üst noktasındaydı ve sinirler azami derecede gerilmişti. Göçmenlerin hayatları ciddi şekilde tehlikedeydi. Birden Izmirli Haham Talbi müdahale etti. Bir din adamı ve Tanrı'ya inanan bir kişi olarak gemide kaçak göçmenlerin olmadığına dair yemin etti. Bu anlaşmazlık da bu şekilde sona erdi.

İsrail bayrağı hemen direğe çekildi. Bu artık münakaşa edilecek hiçbir şeyin kalmadığına dair en ikna edici ve şüphe götürmeyen cevaptı. *Eretz Israel* uzaktan görülüyordu. Şafak söktüğünde gemi Hayfa limanı açıklarında demir attı. Liman polisi ve akabinde BM polisi gemiye girdi. Bu yolculuk sakin bir şekilde sona eren çok heyecanlı bir dramdı.

Biz gençler orduya girdik, diğer göçmenler ise kamplara gönderildiler."[147]

h) Göçmenlerin Yolculuk Giderlerinin Karşılanması

Göçmenlerin bir kesimi bilet ücretlerini kendileri ödedi. Ancak çoğu son derece kısıtlı maddi imkânlara sahipti. Göç heyecanının yarattığı fırsattan istifade eden gemi veya motor sahiplerinin yüksek fiyatlar talep etmeleri göçmenler için ciddi bir engeldi. İstenen meblağları ödemeye imkânı olmayan göçmenler için tek çare cemaat içi dayanışmaydı. Göçü örgütleyen liderlerden Siyonist eylemci Mişel Şmill[148] basına yaptığı

147 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.) 2000 s. 95-97.

148 Şmill, Laster Silbermann deniz şirketiyle çalıştı. Pasaport temin etme ve Hayfa'ya kadar taşıma ücreti olarak altıyüz lira karşılığında göçmenlere hizmet verdi. Bu oldukça yüksek bir ücretti. Türk denizcilik şirketlerinin de göçmenleri taşımaya talip olması nedeniyle rekabet karşısında bu fiyat sonradan üçyüzelli liraya indirildi. Mişel Şmill Yahudi halkını göçe teşvik etmek için Yahudi nüfusunun yoğun olduğu Izmir ve Trakya'da sürekli dolaştı. Bir kaynağa göre Şmill'in bu faaliyetlerinde esas dürtü göçmenlere teklif ettiği hizmetten elde ettiği yüksek kârdı. (NARA, 2 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11-248 sayılı belge / NARA, 15 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/1548 sayılı belge. Bir diğer kaynak da Mişel Şmill'in kâr etme amacıyla Yahudileri göç etmeye teşvik ettiğini belirtti. CZA, S6/6221, 18 Aralık 1948 tarihli Y. Kaştan imzalı belge).

bir açıklamada göç etmek isteyen ve maddi imkânlara sahip olan Yahudilerden normalden daha fazla para aldığını, ancak aldığı bu fazla parayla da imkânları kısıtlı olan göçmenlere yardım ettiğini bildirdi.[149] Göçmenlere yardım edenler arasında *Or Yeuda*'nın sahipleri Menahem Madem ve İzak Yaeş de vardı. Madem ve Yaeş pasaportları hazır olup paraları bir miktar eksik olan Yahudi ailelerin göç edebilmeleri için İstanbul'un varlıklı Yahudi tüccarlarından bağış topladılar. Tüm bu faaliyetler İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün gözetimi altında yapıldı. Siyasi şubeden bir sivil polis her gün derginin idarehanesine gelip yasadışı bir faaliyetin yapılıp yapılmadığını denetledi. Polis İsrail'e gitmekte olan Yahudi ailelerin parayı nereden temin ettikleri konusuyla ilgilenmeyip bu göçün ardında yabancı veya siyonist bir örgüt olup olmamasıyla ilgilendi. Herhangi bir örgüt olmadığını görünce de denetimi gevşetti.[150] Göç heyecanından en çok armatörler kazançlı çıktı.[151] *Or Yeuda*'ya göre ilk başlarda 320.- lira olan bilet fiyatları rekabet sonucunda 120.- liraya kadar inmişti.[152] Bu da o yıllarda geçerli olan döviz kuruna göre 114.- ve 43.- dolara eşdeğerdi. Bu

149 Izak Yaeş, "Bay Jozef Şmil'le bir mülâkat", *Or Yeuda*, 28 Ekim 1948, S. 20, s. 2. 1900 yılında doğan Mişel Şmil *aşkenaz* bir ailenin çocuğu idi. Mişel Şmil 18 yaşındayken kendisini Yahudi ve siyonist hissetti. 1918 yılında Balat'ta Yanbol sinagogu yakınlarında bir sinemanın sahibi olan Mişel Şmil *Makabi* cemiyetine ücretsiz elektrik verdi. 1918 yılında *Makabi*'nin birkaç bayramında Henri ve David Ziffer kardeşlerin konuşmalarını dinledikten sonra asimilasyondan kurtulup Yahudi kimliğinin bilincine vardı. 1919 yılında *Makabi* Kuzguncuk bölümünün üyesiydi ve 1922 yılına kadar da *Makabi*'nin yönetim kurulunda yer aldı. Yahudilerin Türkçe konuşmaları konusunda şiddetli kampanyaların yapıldığı sırada *İkdam* gazetesinin Yahudilere saldırması üzerine *L'Akcham* gazetesinde Yahudileri savunan yazılar yazdı. Türkiye'deki İtalyan faşist hareketin sekreteri Kampaner ile de mücadele etti. (Sabetay Leon, "Las aktividades sionistas de Michel Schmill", *El Tiempo*, 25 Eylül 1956).

150 Yitshak Yaeş, "Avia tsionismo en Turkia?", *La Verdad*, 29 Kasım 1960. İzak Yaeş yazısında Celâl Bayar ile kendi arasında geçen bu konuşmanın ve İzmir seyahatinin 1947 yılında yapıldığını yazdı. Ancak bunu 1960 yılında yazdığından, hafızasının kendisini yanılttığını ve görüşmenin 1948 yılında yapıldığını doğru kabul etmek gerekir.

151 Naci Temizyürek, "Hayfa ve Telaviv", *Son Saat*, 11 Mart 1949.

152 "Reklamın da ticaretin de hududu olmalı", *Or Yeuda*, 11 Kasım 1948, S. 9, s. 22. O dönemde geçerli olan Dolar - Türk Lirası döviz kuru 2,80 idi. (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951, s. 341).

fiyatı bile pahalı bulan, İsrail Muhaceret Bakanlığı temsilcisi olarak 26 Temmuz 1949 tarihinde İstanbul'da göreve başlayan Viktor Elyaşar, HIAS'ın İstanbul temsilcisine İstanbul-Hayfa yolculuk bedelinin 25.- dolara indirilmesi için çalışacağına söz verdi, ancak bunu gerçekleştirecek maddi kaynaklar mevcut değildi.[153] Göç eden Yahudilerin neredeyse tamamının yolculuk giderleri İsrail ile İstanbullu Yahudi hayırseverlerin ortak bağışları dan oluşan 400.000.- liralık (yaklaşık 140.000.- dolar) bir fondan karşılandı. Bu fonu Simon Brod'un başkanlığını yaptığı Rafael Dekalo ve Yahudi Ajansı'nın yerel temsilcisi Abraham Mayer'den oluşan bir komite denetliyordu.[154] Bu komitenin göçmenler için topladığı para dışında dönemin varlıklı Yahudi işadamları İsrail'e, bir kaynağa göre 800.000.- lira (o tarihteki döviz kuruna göre 285.000.- dolar),[155] bir diğer kaynağa göre de 600 ilâ 700.000.- lira (215 ilâ 250.000.- dolar) bağışta bulundular.[156] İsrail Muhaceret Bakanlığı temsilcisi Viktor Elyaşar'a göre varlıklı kesim, göçmenlere maddi yardımı amaçlayan herhangi bir girişime katılmaktan korkuyordu. Bu nedenle göçmenler cemaat içinde kapı kapı dolaşıp yardım dilenmek zorundaydı. Cemaat yönetiminin kendi kaynaklarından yardım ettiği haller ise çok nadirdi.[157] Göçün yasal ve örgütlü bir hale dönüşmesinden sonra İsrail'e göç etmek için İsrail'in İstanbul Konsolosluğu'ndan vize alan göçmenlerin bilet ücretleri Yahudi Ajansı ve diğer İsrailli örgütler tarafından karşılanmaya başlandı.[158]

---

153 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", Mikrofilm Rulo 406, HIAS İstanbul bürosunun HIAS Fransa bürosuna yazdığı 22 Eylül 1949 tarihli mektup.

154 NARA, 15 Kasım 1948 tarih ve 867.4016/11.1548 sayılı belge. Bir diğer kaynak da bu tutarı teyit etti. (PRO, 4 Kasım 1948 tarihli ve FO371/68526/14292 sayılı belge). Bu komitenin varlığından "Tanıklıklar" bölümünde yer alan "Menaşe Hanna'nın Raporu"nda da söz edilmekte.

155 CZA, S/20/532 sayılı dosya, Temmuz 1950 tarihli B. Halfon imzalı rapor.

156 CZA, KH4/B/1971, 27 Eylül 1950 tarihli "Turquie - Istanbul" başlıklı rapor, s. 4 ve 8. 1948-49 yıllarında $/TL kuru 2,80 idi. (*Istatistik Yılığı*, 1950, Cilt 18, s. 227).

157 CZA, S6/6221, "Report No. 1: Immigration", 16 Ağustos 1949 tarihli rapor, s. 4.

158 CZA, S/20/532 sayılı dosya, 17 Eylül 1949 tarihli belge.

2. Türkiye'nin İsrail'i Tanıması

İsrail bağımsızlığını ilân ettikten sonra 25 Ocak 1949 tarihinde Fransa, 29 Ocak 1949 tarihinde İngiltere tarafından "de facto" (fiilen), 31 Ocak 1949 tarihinde de ABD tarafından "de jure" (hukuken) tanındı. Bu gelişmeler Türkiye'nin de İsrail'i tanıma kararını vermesini hızlandırdı.[159] 1949 yılının Mart ayında Türkiye'nin İsrail'i tanıyacağının öncü işaretlerine rastlanmaya başlandı. Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas normal diplomatik ilişkilerin kurulmasından hemen sonra Türkiye'ye gelecek bir İsrail ticaret heyeti sayesinde ticari ilişkilerin de gelişeceğinden söz etti.[160] İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Şertok 19 Mart 1949 tarihinde Türk basınına verdiği ilk demecinde İsrail'in Türkiye ile kültürel ve ekonomik bağlar kurması gerektiğini belirtti.[161]

İsrâil devleti, Türkiye'nin de kendisini tanımasını istiyormuş!..

Yahudi – Bak Karayoz efendi; Amerikali bana tanadi, Moskof da tanadi, sen tanamaz misin be?..
Karagöz – Nasıl tanımam Salamon?.. Şu Karaborsa tiyatrosunda sen soyguncu rolünde, ben soyulan rolünde kaç yıldır karşı karşıya oynamıyor muyuz?..

Karagöz, 3 Haziran 1948

Türkiye'nin İsrail'i tanımasının bir nedeni, NATO ve Batı blokuna girişini kolaylaştırmak için, Batı yanlısı bir Ortadoğu siyaseti benimsemek zorunda olmasıydı.[162] Bir diğer neden Türkiye'nin Amerikan malî piyasalarından kredi temin etmede

159 İsmail Soysal, 1997, s. 70. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu da Türkiye'nin İsrail'i tanımak için Amerika'nın tanımasını beklediğine dikkati çekiyor. Bkz. Fahir Armaoğlu, "Türkiye-Filistin meselesi", s. 199-232, *Iki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri*, İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 2000 içinde.

160 "Türk-İsrail ticari münasebetleri", *Hürriyet*, 19 Mart 1949.

161 "İsrail Dışişleri Bakanı'nın Türk matbuatına verdiği ilk beyanat", *Tasvir*; 20 Mart 1949.

162 Orhan Soysal, 1983, s. 51.

karşılaştığı güçlükleri Amerikan Yahudi lobisinin desteğiyle aşabileceğini düşünmesiydi.[163] Hükümet, İsrail ile Amerikan Yahudi toplumu liderlerinin desteklerinin sağlanması halinde Amerikan kamuoyunun Türkiye'ye daha olumlu bakacağına ve IBRD'den istenen ama henüz onaylanmayan malî yardım konusunda Amerikan Yahudi lobisinin faydalı olacağına inanıyordu.[164] Bu kanaat yanlış bir zemine dayanmıyordu. Dönemin siyasetçileriyle yakın ilişkileri olan cemaat ileri gelenlerinden diş hekimi Sami Günzberg Türkiye'nin kredi ve mali yardım arayışlarını destekleyen bir çaba içindeydi. Sami Günzberg, Feridun Cemal Erkin'in Washington Büyükelçiliğine atanması nedeniyle Dünya Yahudi Kongresi'ne (WJC) yazdığı mektupta Erkin'i "II. Dünya Savaşı yıllarında Türk ve yabancı uyruklu Yahudilere daima güçlükler çıkartan bir bürokrat" ve "Araplara sempati besleyen bir diplomat" olarak tarif ediyordu. Günzberg, WJC'ye, Türkiye'ye verilebilecek malî yardımları daima desteklemeleri için Amerikan Yahudi finans çevrelerine baskı yapması tavsiyesinde bulunuyordu; amaç, Türkiye'nin Arap-İsrail ihtilafında tarafsız konumunu muhafaza etmesiydi.[165]

Türkiye'nin IBRD'den talep ettiği ancak birçok engelle karşılaşan ve geciken kredi, 1949 yılının Nisan ayında incelenecekti. Bu nedenle Başbakan Sadak, Nisan ayının ilk günlerinde Amerika'ya gidecekti. Bu durumdan ötürü hükümet, 24 Mart 1949 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında İsrail'in tanınmasına karar verdi. Bu kararın normal diplomatik teamüllerin

---

163 Ismail Soysal, 1997, s. 73 / Ayhan Aktar ve Soli Özel, "Turkish attitudes vis à vis the Zionist project", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 129-148 / George E. Gruen, 1970, s. 433-434.

164 George E. Gruen, 1970, s. 89. İsrail'in kurulmasını takip eden bir yıl içinde Amerikalı Yahudilerin İsrail'e 200 milyon dolar bağışta bulunmaları, Türk hükümetinin Amerika'daki Yahudilerin servetleri ve İsrail'e olan bağlılıkları konusundaki kanaatini teyit etti. Türkiye'nin, İsrail devletinden 22 kat daha fazla nüfusa sahip olmasına rağmen Marshall Yardımı'ndan sadece 38 milyon dolar temin etmesi ve Washington'un kısa sürede İsrail'e 100 milyon dolarlık düşük faizli uzun vadeli kredi açması da Türkiye'yi etkiledi. (George E. Gruen, 1970, s. 88-90).

165 CZA, Dosya A169/1/1, Sami Günzberg'in WJC'ye yolladığı 12 Mayıs 1948 ve 8 Haziran 1948 tarihli yazılar.

aksine alelâcele alınmasının nedeni, Başbakan Sadak'ın Amerika'yı ziyareti esnasında Amerikan Yahudi lobisinin Türkiye'nin kredi talebini desteklemesini sağlamaktı.[166] Bakanlar Kurulu toplantısından birkaç gün sonra 28 Mart 1949 günü, Anadolu Ajansı hükümetin İsrail devletini resmen tanıdığını ilân etti.[167]

Karar Türkiye Yahudileri arasında büyük sevinç yarattı. İstanbullu Yahudi aileler evlerinde sabahlara kadar eğlendiler. Yüksekkaldırım'daki portakal satıcısı Moiz şapkasını yere vurdu ve gelip geçene bedava portakal dağıttı. Tüccar Bohor Levi haberi gözlerinde sevinç parıltılarıyla karşıladı, şakayla karışık "mahvoldum... mahvoldum" diye mırıldandı. Bu tepkisini anlamakta güçlük çeken gazeteciye durumu şöyle açıkladı:

> "Bundan birkaç ay evvel karım Fani bir kürk manto istemişti. Ben ise bu parayı vermeye kıyamıyordum. Fakat ara yere bir mevzu attık, daha doğrusu bu parayı vermemek için bahaneler uydurdum. Nihayet karımla hiç olmayacak zannettiğim bir şey için bahse tutuştuk. Karım bana geçenlerde Türkiye hükümetinin İsrail hükümetini tanıyacağını söylemişti. Ben ise ısrarla 'olmaz' diye direndim. Nihayet 1500 liraya iş dayandı. Ben de 'peki' dedim, eğer 'Türkiye Filistin'i tanırsa sana istediğin şeyi alacağım.' İşte dostum İsrail hükümeti tanındı ama ne oldu ise bana oldu. Bizim Fanika'yı ne kadar atlattım ise şimdi kafese girdim."

Bohor Levi "gıcır gıcır banknotları" karısına verirken "Allah bana ve İsrail hükümetine zeval vermesin" dileğinde bulundu.[168] Gazetecilerin görüşlerine başvurduğu Yahudi tüccarların tamamı son derece mutluydular.[169] Dünya Yahudi

166 George E. Gruen, 1970, s. 88-90.

167 "Türkiye İsrail devletini tanımağa karar verdi", *Hürriyet*, 29 Mart 1949.

168 "Israil hükümetini tanımamız Musevi vatandaşları sevindirdi", *Son Saat*, 30 Mart 1949.

169 "Şehrimiz musevileri İsrail'in ümit ettiklerinden evvel tanınmasından memnun", *Tasvir*, 1 Nisan 1949 / "Ferid Assoy ile mülakatımız", *Şalom*, 31 Mart 1949 / Eli Şaul, "Türkiye'nin İsrael'i tanıması münasebetiyle", *Şalom*, 7 Nisan 1949.

Kongresi (WJC), Laik Konsey Başkanı Hanri Soriano'yu telgrafla kutladı. Hanri Soriano WJC'ye gönderdiği cevapta Türkiye'nin İsrail devletini tanımasının cemaat içinde tarifi imkânsız bir sevinç yarattığını söyledi. Cemaat yönetimi Türk hükümetine duyduğu minnet borcunun ifadesi olarak Neve Şalom Sinagogu'nda bir dinî tören düzenledi.[170] Cemaat başkanı Hanri Soriano basına verdiği demeçte memnuniyetini dile getirdi.[171] İsrail de Türkiye'nin bu kararını büyük bir memnunlukla karşıladı.[172]

3. Göçün Hızlanması ve Toplumsal Sonuçları

Pasaport işlemlerine tekrar başlanmasından sonra Yahudi toplumunun daha seçkin zümresi de göç etmeye başladı. *Son Saat* muhabiri bu değişikliği şöyle gözlemliyordu:

> "Hayfa - Tel Aviv yolcularının kalitesi değişmeğe başladı. Artık o ilk kafilelerdeki fakir fıkaradan pek eser yok. Daha ziyade kılıkları kıyafetleri düzgünler göze çarpıyor. Hatta aralarında parmakla gösterilecek kadar şıklar bile var.
>
> Iki, üç ay evvel gidenler gözlerimin önüne geliyor. Bohçalarını, sepetlerini güvertenin bir köşesine yığar, Kâğıthane sefasına çıkar gibi üstüne bağdaş kurar, yağmura kara aldırmadan güle güle giderlerdi. Şimdikilere ise kamaralar beğendirmek bile bir mesele. Bir genç:
>
> - Lüks kamara kaça? diyor...
> - Ikiyüzelli lira...
> - Ee kaç günde gideceğiz?
> - Dört gün üç gece.
> - Sen gününü bırak, demek üç gece... Ee kaça geliyor bunun gecesi?

170 "Exchange of messages between WJC Organization Department and Grand Rabbinate of Turkey", *Congress Digest*, 26 Nisan 1949, cilt IV, # 15(355), s. 6-7.

171 "Israil devletini tanıdık", *Hergün*, 29 Mart 1949.

172 "Israil'i tanımamız Tel Aviv'de büyük memnunluk uyandırdı", *Halkın Sesi*, 1 Nisan 1949.

- Be kuzum otel değil ki bu... Yatak hesabı mı yapacaksın? Seni buradan Hayfa'ya götürecek ya... Sen ona bak!

- Zarar yok, hesap yine lâzım. Üç gece. Demek ki geceliği 83 liraya geliyor, çok be kuzum...

- Pazarlık mı edeceğiz? Vapur bu. Gecelikle değil, sefer hesabı...

Ve Kuledibili delikanlı hemen cüzdanını açıyor:

- Al bakalım. Helâl olsun. Son meteliğime kadar veriyorum. Bu gidiş ilk ve son gidiş. Bırak lord gibi gideyim. Sonrası Allah kerim.

Filistin yolunda Musevi vatandaşlara bir cömertlik ârız oluyor desenize...

Fakat *Levend*'in lüks yatakları çoktan doldu. 29 kamarasında yer kalmadı.

İkinciyi, güverteyi kimse beğenmiyor. 50 lira ile güvertede gidebilecek halde olanlar bile, 200'ü verip salona geçmek istiyorlar.

- Yazık değil mi parana... Hem de kamaralar dolmuş, haydi 150 lira kârla git... diyenlere, yolcu âdeta sinirlenerek bakıyor:

- Ben sultanlar gibi gitmek istiyorum... Paranın ne ehemmiyeti var bu yolda... Zaten ne var ne yok niye sattık? Filistin'e vardım mı her şey hazır. Ev de, apartman da, bağ da, bahçe de... Yalnız kadın azmış... Eh, bizim arkadan gelecekler, kızlar çok.

- Sahih, diyorum, ilk kafilelerde kızlar çoktu. Şimdi pek görünmüyorlar. Daha ziyade erkekler gidiyor neden?

- Sıra ile be kuzum... Çok kız gitti, biraz da erkek gitsin, haber geldi, sırayı bozmayın diye.

- Peki diyorum, Filistin'de hakikaten bütün umduklarınızı bulacağınızdan emin misiniz?

- Bir piyangodur bu... amma boşu hiç yok, bu muhakkak... Sade büyük ikramiyeler kime çıkacak, amortiler kime o belli değil daha şimdiden... Zaten Yahudi'nin işi hep öyle değil midir be kuzum, daha belli değil işte...

Gülüşüyoruz.

Kulak misafiri olan bir başka genç meğer idealist imiş, heyecanla söze karışıyor:

- Hayır, benim piyangom yok. Bir vapur biletim var. Orada ne bulacağımı düşünmüyorum. Her şeyden evvel sabundan kurtulmuş olanları göreceğim, bu yeter...

- Sabundan kurtulmuş ne demek?

- Yani Avrupa'dan gelen Museviler. Onlar bizim gibi rahat yaşamadılar ki, hepsi hani fıkır fıkır kaynayan sabun kazanından nasılsa kurtulmuş, yeniden dünyaya gelmiş insanlardır. Bakalım bir insan ölür de nasıl dirilirmiş onları göreceğiz...

- Hepsi bu kadar mı?

Gözlerini havaya dikiyor, sağ elini bir Nazi selamı verir gibi dümdüz yukarı kaldırıyor, şahadet parmağını sipsivri uzatıyor:

- Allah... Allah bilir üst tarafını..."[173]

Göç Türkiye Yahudilerinin toplumsal yaşamını da etkiledi. 1949 yılında Hamursuz *(Pesah)* bayramı göç nedeniyle sönük geçti. Yahudi nüfus azaldığı için hamursuzun alıcısı azdı.[174] Göç aynı zamanda bazı duygusal sahnelerin yaşanmasına da nedendi. Göçmenleri Hayfa'ya götüren *Anna Maria* gemisi limandan ayrıldıktan sonra denize atlayan bir yolcu civardaki sandalcıların yardımıyla karaya çıkarıldı. Tahtakale'de ciltçilik yapan 25 yaşındaki Yako Elişa polise verdiği ifadede, ailesiyle birlikte İsrail'e göç etmeye karar verdiğini, ancak kendisinin İsrail'e gideceğini haber alması üzerine onu terk edip bir Arnavut'la ev-

Filistin'e akın:

– Vay uğursuz oğlu uğursuzlar!.. Boyuna yeliyorlar be!.. Burada kimi kazikliyacayiz?..

Şaka, 22 Şubat 1949

173 Naci Temizyürek, "Hayfa ve Telaviv", *Son Saat*, 11 Mart 1949.

174 "Musevilerin hamursuz bayramı başladı", *Son Saat*, 16 Nisan 1949.

Filistin'e giden Yahudilerin arkasından:

Salamon – Vay uğursuz oğlu uğursuz be... Bezin Raşel'in drahomalarini da baraber yoturdul..

Şaka, 15 Mart 1949

lenen Rum sevgilisinden ayrılamayacağını anladığını, bu nedenle İsrail'e gitmekten vazgeçtiğini söyledi. Gemideki Yahudi genç kızlar Yako'ya "gel bizimle, hangimizi beğenirsen al!" dedilerse de onu fikrinden caydıramadılar. Yako üstünü kuruladıktan sonra sevgilisinin yanına gitti. Ailesi ise İsrail'e doğru yoluna devam etti.[175] Evli ve iki çocuklu bir Yahudi ile birlikte olan bir genç kız sevgilisinin İsrail'e gideceğini öğrenince Cumhuriyet Savcılığı'na gitti. Burada hüngür hüngür ağlayarak "Beni aldatan genç Filistin'e kaçıyor. Birazdan *Sevim* vapuruyla İstanbul'dan ayrılacak. Ne olursunuz yakalayın yoksa bütün hayatım mahvolacak" deyince Yahudi genç tutuklandı.[176] 22 yaşında bir genç kız sevgilisinden ayrılmamak için motordan denize atladı ancak etraftan yetişenler tarafından kurtarıldı. Genç kız, ağlayarak sevgilisiyle evleneceğini ve İsrail'e gitmek istemediğini söylediği halde, ailesi zorla onu motora bindirdi.[177] Göçten dolayı aileler, geçici bir süre için de olsa, bölündü. *L'Etoile Du Levant* bunu şöyle tasvir ediyor:

> "Etrafımda yalnızca İsrail'e giden kişilerden bahsediliyor. Genç Yahudi neslini bir göç ateşi sardı. Daha yaşlılar da bu

175 "Aşk bir genci Filistin yolundan geri çevirdi", *Son Posta*, 2 Mayıs 1949 / "Kara Sevda", *Son Saat*, 1 Mayıs 1949.

176 "Necla isminde bir kızı kandıran Yahudi İstanbul'dan vapura binip Filistin'e kaçmak istediyse de muvaffak olamadı", *Yeni Asır*, 5 Mart 1949.

177 "Bir musevi kızı Filistin'e gitmemek için kendini motordan denize attı", *Halkın Sesi*, 5 Nisan 1949.

ateşe tamamıyla yabancı değiller. Galata rıhtımlarının önünden geçme fırsatınız olursa yolcu salonu veya seyahat acenteleri önünde heyecanla konuşan erkek ve kadın gruplarını göreceksiniz. Bütün bu erkek ve kadınların gözleri ileriyi görenlerin ateşiyle doludur ve gözlerini Arz-ı Mevûd'a sabitlemişlerdir. Bazı aileler genç çocuklarının İsrail'e göç etmelerinden ötürü hüzün içindedirler. Bazı aileler ise parçalandılar. Baba çocuğunun İsrail'e göç edişini kabullendi. Anne ise kabullenemeyip onu göç etme arzusundan caydırmak için İsrail'deki yaşamın risklerini ve muhtemel kötü yanlarını abarttı."[178]

Hadar'da yer alan bir haber de aynı durumu yansıtıyordu:[179]

"Yolcu salonuna girmiştim. İsrael bandıralı bir gemi, ana vatana dönmek üzere Dolmabahçe açıklarında demir atmış bekliyordu. Bu gemi diğer gemilere benzemiyordu. Bu gemi öyle bir gemi idi ki, ahçısı, makinisti, hepsi Yahudi idi. Bunu tasavvur etmek oldukça güçtü, fakat hakikate alıştığım zaman gurur ve iftihar duymaktan kendimi alamadım.

On kuruş mukabilindeki biletle salona girdiğimden on saniye ya geçmiş ya geçmemişti ki, karşımda yaşlı bir kadının mert bir delikanlıyı kolları arasında sıkıştırdığı halde, onu büyütmek için katlandığı güçlükleri birer birer saydığını işittim. Bütün bu fedakârlıklarını bir an için mi tasarlamıştı? Soruyordu, ağlıyordu, gülüyordu. Onları bu şekilde bıraktım ve kalabalıkta kendime bir yol açtım. Bu sefer beni durdurtan, bir köşede büzülmüş on dört yaşında bir kızdı. Yaklaştım:

- Niye ağlıyorsun kızım?

- Ağabeyim gidi - gidiyor, diye hıçkırıyordu:

Teselliye çalıştım. - İyi amma, ağlayacak bir şey yok ki. O öyle bir yere gidiyor ki bir gün sen de, ben de gideceğiz.

- Ben de zaten onun gittiğine değil, benim gidemediğim için üzülüyorum.

Böyle bir cevapla karşılaştığım zaman aptala dönmüştüm. Kendimi aptalca hissettim ve kızdan ayrıldım.

178 L.L., "Vague d'émigration", *L'Etoile Du Levant*, 29 Nisan 1949.

179 R.G., "Gemi'den röportaj", *Hadar*, 1 Nisan 1949, Sayı 101, s. 8 ve 10.

Biraz ötede iki genç:

- Vay Simon sen de mi gidiyorsun?

- Vay Isak bu çok kıyak, diye birbirlerine sarıldılar.

Başka bir tuhaflıkla karşılaşmamak için çok yürümeme hacet yoktu. Rüyada imiş gibi, avanak avanak etrafına bakınan bir delikanlıya şöyle bir sual sormak aklıma geldi.

- İsrael'e neden gidiyorsun?

Bu sualı ona sorarken hakkında malumat toplamıştım. Biraz düşündü, ve cevap verdi:

- Orası bizim vatan, ben de oranın bir vatandaşıyım. Vatandaşın yeri vatanıdır.

Bir formül gibi ezberletildiği belli olan bu cümleyi bana söyledikten sonra, kendisinden memnun bir hal takındı ve ıslık çalarak benden uzaklaştı.

Başımı kaldırdım. Bir ihtiyarın yazmalı ceketinin arkasını, bir kadının hıçkırığını ve gülüp veya ağladıkları belli olmayan iki kız çocuğunu gördüm. Bunların ortalarında kırmızı yanaklı, on altı on yedi yaşlarında bir delikanlı, nasihat dinlemekten bıkmış, asık bir suratla duruyordu. Tam yanında, yetmişinde bir adam bağırıyordu. (söylediklerinin başını işitemedim):

- ..... biz hep yabancılar için savaştık. Düşmanlarımız için düşman öldürdük, hiç olmazsa sen, oğlum, bizim için, kendin için, savaş.

Bu adamın söylediklerinin doğruluğunu müşahede ederken salondan ayrıldım."

L'Etoile Du Levant, okurlarına itidal tavsiye ediyordu. Özellikle yaşam koşulları iyi olan gençlerin alelâcele ailelerini terk etmemelerini, eğitim ve vatani hizmetlerini tamamlamalarını; Israil halen dayanılması imkânsız bir şekilde onları cezbetmeye devam ediyorsa, o zaman göç etmelerini salık verdi.[180] Gazetede çıkan bir başka yazıda da gençler sakinleşmeye davet ediliyordu:

180 Kolny Drey, "L'émigration des Israélites Turcs", *L'Etoile Du Levant,* 27 Mayıs 1949.

"Göçmenlerin sayılarının çokluğundan İsrail makamları çok zor meselelerle karşı karşıya kalmışlardır: göçmenleri ülkenin değişik yerlerine göndermek, yerleşmelerini sağlamak ve özellikle iaşe meselesi. Her gün gelen binlerce göçmene asgari iaşe sağlamak için gıda kısıtlamalarına gidildi. İstanbul-Hayfa arası gidip gelen bir Türk vapurunun kaptanı 'ilk zamanlar getirdiğimiz yolcular 24 saat içinde ortadan yok oluyorlardı. Bugün bir önceki seferimizde getirdiğimiz yolcuların İsrail'in iç bölgelerine gönderilmek üzere halen limanda beklemekte olduklarını görmekteyiz' dedi. Bu tarafsız tanıklık *Eretz Israel*'den gelen mektuplarla da teyit edilmektedir. (...) İsrail'in ve göç edenlerin menfaatleri açısından göç hareketinin durması gerekir. Göç edenler topluca hareket etmenin acılarıyla karşı karşıyadırlar. Aklı selim ve mantık galebe çalmalıdır. Meçhul bir yere, belki de sıkıntı ve yoksullukların olduğu yere gitmek için buradaki küçük yuvayı terk edip mobilyaları bir lokma ekmek parasına satmak makul bir karar mıdır? İsrail'e göçmen kitlelerini massetmek için zaman bırakalım. Aceleye gelmiş bir göçle İsrail'in karşı karşıya olduğu zorlukları artırmayalım. Bu meselede bir de üçüncü tarafı gözetmek gerekir: gerçek vatanımız Türkiye'yi. Bu aceleye gelmiş gürültülü ayrılışlarla dünyaya hoşgörüsü olmayan bir ülkeyi terk ediyoruz gibi yanlış bir intibayı vermememiz lâzım. Bu bizim açımızdan haksız ve nankör bir davranış olup Türk dostlarımız bu acele ayrılmalardan dolayı şoka uğramış olmakta pek haklıdırlar. Hoşgörüsü ve cömertliği nedeniyle Türk milletinin Yahudi tarihinde ayrıcalıklı bir yeri vardır. Nazi propagandası nedeniyle meydana gelmiş bazı üzücü olaylar bize dört buçuk asırlık bir misafirperverliği unutturmamalıdır. Özellikle bugün demokrasinin gelişmekte olduğu ve Türk yurttaşları olarak mesut ve rahat bir şekilde yaşamamızı engelleyecek bir şey olmadığı bir zamanda, bu güzel ülkeyi terk edip kendimizi raslantıların kucağına bırakmak için hiçbir sebep yoktur.

Şu anda hangi güçlüklerle boğuştuğunu bildiğimiz İsrail'e, Fransız, İngiliz veya Amerikan Yahudileri gibi, en son göç edenler arasında yer almalıyız. İsrail'i ziyaret etmeye veya orada

yerleşmeye tabiî ki serbestiz, ama bunu bugün yapmak yanlış bir zamanlama olacaktır. Türkiye'ye, İsrail'e ve kendimize karşı olan görevimiz bu konuda acele etmememizi emrediyor."[181]

Göç İstanbul'un toplumsal yapısında büyük bir değişiklik ve çalkantı yarattı. Yahudi halkı arasında göç, "se alimpyo seko i vedre" ("her şey temizlendi, iyisi de kötüsü de") sözleriyle anıldı.[182] İstanbul'da Yahudilerin yoğun bir şekilde yaşadıkları Kuledibi, Balat, Hasköy semtleri tenhalaştı. Yahudilerin terk ettikleri evlere Hasköy'de İnebolulular, Balat'ta ise Karadenizliler yerleşti. Bir ev satın alabilmek için motor, otomobil ve arazilerini satanlara rastlandı. Bazı Yahudiler ev ve dükkânlarının kiralarını tahsil etme veya satma konusunda çok güvendikleri bir şahsı vekil tayin ettiler.[183] İstanbul'daki birçok tüccar ve imalatçı çalıştırdıkları Yahudi işçi ve memurların göç etmeleri nedeniyle zor duruma düştü. Kutu, ilaç, ıtriyat ve şapka imalathaneleri, büyük mağazalar, şerit ve düğme satan dükkânlar ve terziler göç eden Yahudilerin yerine yeni işçi, kalfa ve usta aramaya başladılar. Kesekâğıdı imâl eden Yahudilere ait tüm atelyeler sahip ve işçilerinin göç etmeleri nedeniyle kapandı. Bu nedenle İstanbul esnafı, ucuz kesekâğıdı sıkıntısı yaşadı. Göç edenlerin ev eşyalarını alıp satan Yahudi koltukçular bile göç etti.[184] Göç nedeniyle çarşı ve pazarlarda Yahudi satıcılara, sayfiye yerlerinde ev kiralayanlara rastlanmaz oldu. Bazı esnafın işleri durdu. Buna karşılık işbitiriciler, fotoğrafçılar harıl harıl çalıştılar. Emlâk alım satımı ile uğraşan bazı açıkgöz tüccarlar da Yahudilere ait emlâkları ucuz fiyatlara satın aldılar.[185] Pasaportlarını alan, işlerini tasfiye eden ve evlerini satan Yahudiler,

181 Al-Kaya, "A quoi bon se hâter", *L'Etoile Du Levant*, 27 Mayıs 1949.

182 Marie-Christine Bornes-Varol, "Balat, vieille communauté Juive d'Istanbul", *Revue des Etudes Juives*, Temmuz-Aralık 1988, CXLVII (3-4), s. 495-504.

183 "Hamursuz bayramı bitti. Yine Filistin muhaceratı başlıyor", *Son Saat*, 20 Nisan 1949 / Nazmi Özkan ile 15 Aralık 1999 tarihli görüşme. Yapılan görüşmede Nazmi Özkan, Hasköy muhtarının evlerini satamadan giden Yahudi ailelerden vekâletname aldığını ve evleri sattıktan sonra bedellerini İsrail'e gönderdiğini belirtti.

184 "Musevilerin Filistin'e gitmesi ve piyasa durumu", *Son Saat*, 26 Nisan 1949.

185 "Filistin'e muhaceret", *Son Saat*, 10 Mayıs 1949.

göç etmeden önce Hasköy Yahudi mezarlığını ziyaret edip anne ve babalarının mezarlarını yenilediler. Bu nedenle mezar taşı atelyelerinin iş hacmi arttı. Göçmenler beraberlerinde çok kısıtlı miktarda döviz götürebildiklerinden kimi göçmen fazla paralarını Yahudi hayır kurumlarına ve sinagoglara bağışladı. Bazı hayırseverler din ve millet farkı gözetmeksizin muhitlerindeki yoksul ailelere ve muhtaç çocuklara yardımda bulundular, satmadıkları ev eşyalarını komşularına hediye ettiler.[186] Bir gazetecinin Kuledibi'ndeki bitpazarında yaptığı röportaj göçün meydana getirdiği çalkantıyı gözler önüne seriyordu:

> "Yirmi bilmem kaç sene evvel Kuledibi'nde oturan eskici ihtiyar Salamon, bir gece rüyasında kendini o zaman Lunapark haline getirilmek istenen Şişhane yokuşu başındaki o geniş sahada görmüş, bar bar bağırmış:
>
> - Burada Lunapark olmaz! Burada hiçbir şey olmaz. Meydanı boş bırakın, ben Filistin'e giderken burayı evimin eşyalarıyla döşeyip süsleyecek ve bizim cemaata büyük bir veda ziyafeti vereceğim. Burayı boş bırakın!
>
> Bunu bana oracıkta anlatan başka bir Yahudi sözünü şöyle bitirdi:
>
> - Aradan bu kadar sene geçti. Bu zaman zarfında, burada hakikaten Lunapark kurmak istediler. Salıncaklar, dönme dolaplar, atlı karıncalar getirdiler, fakat ne oldu ise oldu, bir türlü tutturamadılar. Bir müddet sonra Belediyenin kararıyle burada pazar kurulmağa başlandı. Etraf kâmilen evler, apartmanlarla meskûn olduğu için burada bir pazar yerine ihtiyaç da vardı. Fakat siz işin garabetine bakın ki, kurulan pazar semtine kimse uğramadı. Haftalarca sinek avlıyan pazarcılar da pılıyı pırtıyı toplayıp artık gelmez oldular. Ve dört ay evvel hakikaten Salamon'un evinden boşaltıldığı eşyası, mangaldan sandalyelerine ve karyolasına, masasına kadar her şeyi buraya geldi. Burada günlerce teşhir edildi. O günden beri işte gördüğünüz gibi burası bir eşi görülmemiş, yepyeni mobilye pazarı

186 "Museviler Filistin'e gitmeden evvel birçok yardımlarda ve bağışlarda bulunuyorlar", *Son Saat*, 27 Nisan 1949.

haline geldi. Ne dersiniz bu işe? Salamon çoktan Filistin'i boylamış olduğu için bu kerametinden dolayı, kendisini tebrik imkânını bulamadım! Fakat bu koskoca mobilye meşheri [sergisi] hakikaten görülecek bir yer.

Otuz kadar koltukçu ve bunların arasına karışmış olan ömründe bir masa bile alıp satmamış kimseler, burada açıkta, yan yana kurdukları mekânlarda envai türlü ev eşyası teşhir edip duruyorlar.

Alışveriş gırla gidiyor. Filistin'e gidenler, eskiden beri herhangi bir sebeple evlerini kapatanların âdetleri olduğu veçhile eşyalarını müzayede ile haraç mezat satmak gafletine düşmüyorlar. Göçmen Yahudilerin başvurdukları usul şu: Evvelâ konu komşuya, eşe dosta satabilecekleri şeyleri yavaş yavaş elden çıkardıktan sonra kalanı burada koltukçulara, birbirinden habersiz gösteriyorlar. Koltukçu gelip evdeki eşyaya bakıyor ve bir fiyat veriyor. Mal sahibi 'düşüneyim, sana cevap veririm' diyor ve İstanbul'da ne kadar kullanılmış ev eşyası alan varsa hepsini ayrı ayrı zamanlarda ve teker teker eve getirerek kıymet biçtiriyor, ondan sonra en çok fiyat vermiş olana ve tabiî saatlerce süren bir pazarlık sonunda, okutuveriyor...

Yani mantara basmak yok... Böylece burası her gün tam takır hale gelen evlerin eşyalarını, yeni kurulmuş veya noksanlarını tamamlamak arzusuna kapılmış yuvalara kavanço [takas] eden bir mübadele merkezi haline gelmiş bulunuyor.

Öyle görülüyor ki, gidenler, sofra takımlarından başka hiçbir şeyi beraberlerinde götürmüyorlar.

Fakat ne de olsa, satan ve satılan pek çok, alan ise nisbeten az olduğu için fiyatlar da hayli düşük.

Bakın şu ceviz kaplama yepyeni ve modern yatak odası takımına... Yedi parçadan ibaret ve geçen sene 1700 liraya aldıkları yeri de size gösterebiliriz. Bunu şimdi bin lira noksanına alıp evinize götürebiliyorsunuz. Bu kadar ucuz verişimize şaşmayınız. Zira burada dükkân kiramız yok. Sonra da ucuz verip bir an evvel elden çıkarmazsak her gün satın aldığımız mallarla ehramlar kurmak lâzım gelecek. Bu kadar eşyaya Lunapark sahası değil ya, Okmeydanı bile dar gelir...

- Her gidenin böyle salon ve yatak odası takımları var mı?

- Bazen de bütün eşyası topu topu bir patlak şilte, bir yırtık yorgan, iki kırık sandalye ve delik deşik çanak çömlekten ibaret olan evlere de çağrılırız... Ama rivayete göre asıl kıymetli eşyaları bulunan evler, apartmanlar yaz ortasına doğru göçe başlıyacaklarmış...

- Sattığına nâdim [pişman] olanlar da var mı?

Öylesi yok ama, sattıktan sonra vapuru falan kaçırır da birkaç gün daha İstanbul'da kalırlarsa, her gün gelip buradaki eşyasını ziyaret edenler bulunuyor. Bunların arasında, bizim tarafımızdan da satılmış olan eşyalarının kim tarafından, kaça alınmış olduğunu merak eden hasisler de görülüyor. Gelir sorarlar 'Allah aşkına kaça sattın bizim gardropla karyolaları... Gider ayak ne kadar kazıklandık, hele bir söyle de bilelim' derler. Halbuki, aralarında tek kazıklanan yoktur. Hoş biz de almasak kime verecekler? Bu işte, mobilyaya ihtiyacı olanlar kârlı çıkıyorlar. Bir de ev sahipleri... Zira kiracılarını muhakeme kapılarında dolaşarak çıkartmak külfetinden kurtulmuş ve hiç umulmadığı bir zamanda boşalan evini mükemmel bir hava parası alarak yeniden kiraya vermek imkânını bulmuş oluyorlar. Bu işte piyango onlara çıktı.

Mobilye alışverişinin bir başka safhası da var: Bazı evler, meselâ bir ay sonra gidecek oldukları halde işi sağlama bağlamak için şimdiden bütün odalarındaki eşyalarını pazarlıkla uyuşarak satmışlar, kapora da almışlar, fakat teslim etmek üzere anlaşmışlardır.

Şimdi kaporayı veren koltukçu bu şekilde eşyalarını satın almış olduğu evleri sabah akşam, her şey yerli yerinde duruyor mu diye sessizce kontrol etmek zorundadır.

Fakat işin bir de acıklı tarafı var ki, tesadüfün yardımıyla bunlardan birine bizzat şahit oldum:

Bir genç, ağır ağır, âdeta mevcudiyetini kimseye hissettirmemek ister gibi, kalabalığın arasına karışarak geldi, yanımızdaki mobilye sergisinin önünde durdu. Konuştuğum koltukçu, derhal dikkat nazarımı çekti:

- Iyi bakın bu gencin haline... Sonra anlatırım... dedi.

Genç, âdeta kendinden geçmiş bir halde idi, gözlerini karşısındaki karyoladan, onun yanındaki aynadan ve dolaptan ayıramıyordu. Öylece dakikalarca onları dalgın dalgın seyrettikten sonra yaklaştı ve sanki tozlarını alıyormuş gibi, fakat ürkek ürkek el hareketleriyle birer birer okşadı. Ve arkasına bakmadan, hızla yürüdü gitti.

- Bu genç, dediler, bir hafta evvel Filistin'e giden bir kızın sevgilisidir. O günden beri gelir, kızın yatmış olduğu karyolayı, her gün karşısında yüzünü gözünü boyadığı aynayı böyle uzun uzun seyreder, bazen gözleri yaşarır, okşar, içini çeke çeke gider. Geçen gün dayanamadı, 'Utanmasam geceleri gelip burada yatardım. Bu yatakta, bu aynanın karşısında onunla öyle mesut zamanlar geçirdik ki, şimdi onlara bakarken yüreğim yanıyor. Yakında ben de gidecek olmasam bunları satın alır, odama koyardım. Şimdi işte böyle bir sevgili mezarı gibi her gün ziyaret ederek avunuyorum'.

Bu gence sormuştuk:

- Peki giderken, kız, hiçbir hatıra bırakmadı mı?

- Sormayın, demişti, birden bire buldukları bir motörle öylesine palas pandıras gittiler ki, ben haber alıp da uğurlamağa gittiğim zaman motör Sarayburnu'na varmıştı... Böyle bir kuş gibi uçup gitmiş olan sevgilinin oturduğu koltuğu, yaslandığı şezlongu arayıp bulmak için buralarda mekik dokuyan, bulabildiği zaman da gözlerini sile sile ve 'Ah Raşel. Ah Raşel.. Ah, vah Rebeka...' diye inliyenler meğer az değilmiş."[187]

Göç etmeyip Balat'ta yaşamaya devam eden bazı Yahudiler ise bu durumdan memnundu:[188]

"Çok sıkışmıştık burada, dört odalı evde cümbür cemaat dört aile oturuyordu. Neden bilinmez bir kısım Museviler için varsa Balat yoksa Balat. Sanki buradan ayrılırsa karaya vurmuş balığa dönecek. Ama işte Filistin yolu görününce tası tarağı toplayan, neresidir demeden çölü boyladı. Oradan aldığımız mektuplar hiç de yüreğe ferahlık verecek cinsten değil. Pek

187 Hasan Çelebi, "Şişhanede kurulan mobilya sergisi", *Son Saat*, 16 Mayıs 1949.
188 "Balat boşaldı!", *Hergün*, 30 Haziran 1949.

açık yazmıyorlar ama Balat'ı özledikleri belli. Bize de 'şimdilik rahatınızı bozmayın' diyorlar. Hamdolsun rahatımız arttı. Gidenlerden kalan odaları aramızda taksim ettik, güzelce serilip serpildik, keyfimiz yerine geldi. Varsın onlar orada, biz de burada yaşayalım."

İsrail'e göç edenlere tanık olanlar arasında öykü yazarı Oktay Akbal da vardı. Akbal bir arkadaşı ile birlikte iki Yahudi genç kızla bir yaz mevsimi boyunca yaşadıkları ilk gençlik aşklarını anlatırken sevgililerinin göçlerine de değiniyor:

"Ilık bir rüzgâr esiyordu Haliç'ten. Ester'le denize doğru yürüdük. Ufacık bir vapur kalkmıştı. Kasımpaşa'ya doğru yolu yarılamıştı. 'Roza orada oturur. Gündüzleri de terzide çalışıyor. Para biriktiriyor. Bugün mektup almıştı... Kocası İsrail'de. Ondan bu kadar neşeliydi. Hoş o her zaman öyledir ya.' Sonra kendisinin, Roza'nın düşlerini bir çırpıda anlattı. Orada onları bekleyen yaşamı. Bir yuvanın mutluluğunu... Umulup da bir türlü kavuşulmayan birtakım şeyleri... 'Yakında beraber gideceğiz,' dedi. Orada yeni bir ülke kuruluyordu. Bir vatan! O toprakların ilk öncüleri olacaklardı. Geniş hayalleri, umutları, bekleyişleri vardı... (...)

Arkadaşım çok geçmeden işini bıraktı. Yaz da sona ermişti. Roza ile Ester ancak hayallerimin genişliğinde bir yer alabilirlerdi. Bir daha Ester'den de Roza'dan da laf açmadık. Arkadaşımın başka hikâyeleri, başka gönül işleri vardı anlatacak... Yalnız ben, gizli bir hazineyi saklarcasına, dünyamızda bulunmayan bir masal semtinde geçirdiğim geceleri, yaşattığım hayalleri, insanları, içimde gizledim. Sonra, çok sonra, limandan kalkan o ufacık, o çürük, eski zaman kadırgalarına benzeyen gemilerden biriyle Ester'le Roza'yı özledikleri yerlere, insanlara doğru yolcu ettim. Yıkılacak kadar insanla yüklü gemilerdi bunlar. Ama içlerinde yarınki yaşamlarına atılmaya koşan yığınlarla insan vardı. Bu arada dünyayı bitmeyecek bir serüven olarak kabullenen Ester'le Roza..."[189]

189 Oktay Akbal, 1990, s. 32-34.

4. İsrail'in Muhaceret Bürosu Açması

Türkiye'den böyle yoğun bir göçmen kitlesinin gelmesini beklemeyen İsrailli yetkililer de bu gelişme karşısında şaşırmışlardı. Salamon Adato İsrail'e yaptığı gezi esnasında kendisine "Bize yollamakta olduğunuz bu kalabalıkla nasıl baş edeceğiz?" diye soran yetkililere "biz yollamadık, kendilerinden buraya geldiler" cevabını verdi.[190] Yahudi Ajansı'nın göçten sorumlu başkanı Yitzhak Raphael 1949 yılında hazırladığı raporda durumu şöyle tasvir ediyordu:

> "Bu yılın Şubat ayında Türkiye'den İsrail'e göç halen yasaktı. Biz kendi tarafımızdan Türkiye'den *aliya*'nın gerçekleşmesi için azami gayreti sarfettik. Küçük gemiler büyük riskler alarak ve muazzam paralar harcayarak düzinelerle genci İsrail'e taşıdı. Ancak şu anda bir değişiklik meydana geldi. Türk hükümeti Yahudilerin İsrail'e göç etmelerine izin verdi. Bizim orada temsilcimiz yoktu. Özel bir seyahat acentesi kurulmuştu ve Yahudilerin göçlerini organize ediyordu. Onları derme çatma gemilere koyup İsrail'e götürüyordu. İlk büyük göçmen grubu 800 kişilik idi ancak oldukça kötü bir manzara arz etti. Bu da göçmenleri kabul edip onlarla meşgul olan kişileri zor duruma soktu. Bir çoğu çok yaşlı veya hasta idi. Bizim izlenimimize göre Türk hükümeti bu durumu fırsat bilip arzu etmediği unsurlardan kurtuluyordu. Şimdiye kadar gelişlerine onay vermememize rağmen 15.000 Yahudi Türkiye'den geldi. Gelenlerin iyi niteliklere sahip insanlar olduklarını anladığımızda ilk korku yok oldu. İstanbul'a gönderilen *Solmut* temsilcisi [Abraham Mayer] uçaktan iner inmez tutuklandı. Hiçbir şeyi planlamıyorduk. İnsanlar hiçbir tıbbî muayeneye tâbi tutulmadan geliyorlardı. Türk hükümetinden Yahudilerin Türkiye'yi terk etmelerini engellemelerini istemiyorduk, çünkü tam tersi için sürekli baskı yapmıştık. Devamlı temasta olduğum İsrail Dışişleri Bakanlığı Türk hükümetinden bir talepte bulunmamıza izin vermedi. Durum çok nazik-

190 Al-Kaya, "A quoi bon se hâter", *L'Etoile Du Levant*, 27 Mayıs 1949.

Viktor Elyaşar arşivi.

ti. Gelmekte olan gemiler çok kötü durumda idiler. Bu gemileri kabul etmemiz halinde yolcuların hayatları tehlikeye atılıyordu. İsrail Ulaştırma Bakanlığı'ndan, Türk kaptanlarını bir daha böyle gemilerle geldikleri takdirde limana girmelerine izin verilmeyeceği konusunda ikaz etmelerini istedik. İsrail Dışişleri Bakanlığı Türk hükümeti ile İsrail'in *aliya*'dan sorumlu bir yetkilisinin İstanbul'a gelip yerleşmesi için müzakere etmeye başladı. Türk hükümeti bunu kabul ettikten sonra İsrail hükümeti ile bu yetkilinin muhaceret bürosunda çalışması, göçü organize etmesi ve gerekli tıbbî muayeneleri yapması konusunda mutabık kaldım."[191]

Türkiye İsrail'i tanıdıktan sonra Viktor Elyaşar, göçten sorumlu resmî görevli olarak 26 Temmuz 1949 tarihinde İstanbul'a geldi.[192] Elyaşar amacının denetimsiz bir şekilde seyreden göçü düzene sokmak, göçmenlerin kişisel eşyalarını da birlikte götürmelerini sağlamak olduğunu söyledi. Bu amaçla da resmî makamlarla bir araya geleceğini belirtti. İsrail'in için-

191 Yitzhak Raphael, 1981, s. 105-109. Rapor 5 Haziran 1949 tarihini taşıyordu.

192 "Arivo del komisaryo Israelyano por la emigrasyon", *Şalom*, 28 Temmuz 1949.

de bulunduğu özel koşullardan dolayı da önceliğin sağlıklı genç göçmenlere verileceğini beyan etti. Viktor Elyaşar'ın gelişi Yahudi cemaati tarafından büyük bir sevinçle karşılandı.[193] Elyaşar, Sıraselviler Caddesi 67 numaradaki Cevdet Bey apartmanının birinci katını büro ve ev olarak kiraladı. Dairenin kapısına Türkçe, İbranice ve Fransızca "İsrail Devleti - Muhaceret Bakanlığı İstanbul Delegasyonu" yazılı bir tabela astı.[194] 15 Ekim 1949 tarihinden itibaren de İsrail'e göç etmek isteyenlere Muhaceret Bakanlığı temsilciliğinin yapacağı tıbbî muayeneyi geçme ve giriş vizesi alma şartı getirildi.[195]

5. Göçmenleri Taşıyan Motor ve Gemilerde Yaşam Koşulları

Motor, tekne ve gemilerle yapılan yolculuk pek de elverişli koşullar altında cereyan etmiyordu. Bu yolculuklar kimi zaman neşeli bir ortamda, kimi zaman da son derece zor hatta trajik koşullar altında gerçekleşiyordu. İstanbul-Hayfa yolculuğunun renkli bir tasvirini yapan gazetecilerden biri de göçmenlerle birlikte aynı gemide Hayfa'ya kadar giden İsmet Güleç'ti. Güleç gemi yolculuğunu son derece renkli bir dille okurlarına nakletti:

> "Ilık bir Mayıs akşamı! Yolcu Salonunun denize karşı olan balkonu hıncahınç dolu. Rıhtımda ufak bir motör, hareket saatini bekliyor. Güverteyi dolduran eşya yığınlarının üzerinde, yolcular yerleşmiye çalışıyorlar; hepsinde bir heyecan, bir sabırsızlık göze çarpıyor!
>
> Okuyucularım, yukarıdaki satırlardan bu ufacık motörü teşyie [uğurlamaya] gelen yüzlerce kişinin ve bu sabırsız yolcuların kimler olabileceğini herhalde anlamışlardır.

193 "Israeli representative arrives in Turkey to regulate immigration to Jewish state", *JTA Bülteni*, 9 Ağustos 1949, s. 3 / "Türkiye'den Filistin'e 25000 Musevi gitti", *Vakit (Yeni Gazete)*, 30 Temmuz 1949.

194 "Los ofisios del delegado por la emigrasion de Israel en Türkiye", *Şabat*, 23 Eylül 1949.

195 "Turkish Jews need visas", *The New York Times*, 16 Ekim 1949, s. 12.

Doğup büyüdükleri yerden, bir daha dönmemek üzere ayrılıp, ufacık bir teknenin zeytinyağı kokan ambarında, yeni bir hayata koşan bu insanların bakışlarında teessür yerine sevinç pırıltıları görülüyor!

Malûm formaliteler yüzünden, üç günden beri hareket edemiyen ufak gemide bu saatlarda adamakıllı bir faaliyet var!

Birden bire bir makine uğultusu işitildi; motör hafifçe sallandı ve sonra Yolcu Salonu'nu dolduran sevinç çığlıkları arasında rıhtımdan açılmağa başladı.

Birkaç dakika sonra İstanbul limanı, koyu lacivert ışıklı bir silüet halinde gözden kayboldu.

O ana kadar gemide hâkim olan sevinç ve heyecan yerine, birden bire bir sessizlik ve teessür çöktü! İstikballeri için bütün bir maziyi arkalarında bırakan bu insanların, ilk defa olarak kirpiklerinde yaş damlacıkları gördüm.

Gece, oldukça sakin geçti... Günün erken saatlerinde ambar kapaklarının üzerinde toplanan yolcular, bir gün evvelkine nisbeten daha sakin, daha yorgun görünüyorlardı...

Birbirlerine, bütün gece devam eden makine gürültüsünden gözlerine uyku girmediğinden şikâyet ediyorlardı.

Saat dokuza doğru Çanakkale'ye geldik; birkaç dakika sonra da gümrük ve emniyet memurları tarafından motör sıkı bir kontrola tâbi tutuldu: fakat gemi sahipleri tarafından yolcuların iaşesi için alınan 4500 yumurtadan başka bir şey bulunmadığı için motörün serbestçe yoluna devam etmesine izin verildi!

Motör İzmir limanına girerken ambarlarda yeni bir kaynaşma başladı. Yataklar açılıyor, halılar seriliyor ve herkes mümkün olduğu kadar geniş yer tutmağa çalışıyordu! Yolcuların bu hareketi bana biraz garip geldi; denkleri çözüp yataklarını sermek için kan ter içinde kalmış bir kadına sordum:

- Madam, nedir bu telâşınız Allah aşkına?

- Nasıl telâş etmiyelim be kuzum, İzmirliler geliyor...

- !..

- Ambarda bir karış boş yer kalıp da birisi girmeğe muvaffak olursa birkaç dakikanın içinde bütün yerlerimizi elimizden alıp bizi dışarı atarlar.

Hakikaten, o kadar dökülüp saçıldılar ki! Ambarlarda adım atacak bir tek boş yer kalmadı. Biraz sonra da İzmirlilerin ilk kafilesi koca bir sandalla rıhtımdan hareket etti!

Vakit öğleyi geçiyordu... İzmirlilerin gemiye yerleşmeleri için ertesi günü öğleye kadar beklemek icabetti.

Nihayet İstanbul'dan ayrıldığımızın dördüncü günü öğleden sonra cümbüş ve mandolin sesleri arasında İzmir'den hareket ettik.[196]

İzmir'den ayrıldığımızın ikinci günü müthiş bir fırtınaya tutulduk! Yolcular arasında bir panik başladı.

Ambardan yükselen feryata dizel motörünün gürültüsüne karışıyor, gecenin karanlığında birbirinin üzerine yıkılan dalgalar geminin bordasında parçalanıyordu.

Arka ambarda birkaç ihtiyar Yahudi Tevrat'tan parçalar okuyor ve fırtınanın kazasız belâsız atlatılması için yüksek sesle dua ediyordu!

Ufak tekne, bütün gece dalgaların arasında bir ceviz kabuğu gibi sallandı! Sabaha karşı rüzgâr biraz diner gibi oldu. Yarım günden fazla devam eden bu tehlikeli yolculuk, uzun müddet cesaretlerini kaybetmiyen İzmirlileri bile korku içinde bırakmıştı.

Güneş bulutların arasından sıyrılırken, birer ikişer, ambar kapaklarının üzerinde toplanmağa başladılar.

Kaptan köprüsünün altından bir genç kız ellerini çırparak İspanyolca haykırdı:

- Çocuklar, bu akşam Hayfa'dayız!

Geminin dört tarafından sevinç çığlıkları duyuldu; çümbüş çalan İzmirli Menahem ambarlara koştu; kızıl saçlı mandolin üstadı, soluğu Ali reisin kamarasında aldı! Sonra yatak denklerinin üzerinde toplanarak çoluk çocuk hep bir ağızdan boğazları yırtılırcasına haykırmağa başladılar:

Bahçelerde kurnayım
Yeşil başlı turnayım
Senden başka yar sevsem

196 İsmet Güleç, "İstanbuldan Filistine", *Son Saat*, 10 Haziran 1949.

Gençliğime doymayım

Tek bas bacanak, tek bas!..

Bütün yolcular sevinç içinde idi. Nasıl sevinmesinler? Şeytan insanın aklına iyi şeyler getirmiyor ki! Emniyet müdürlüğünün demir parmaklıklı kapısı önünde aylarca bekleyip bu kadar üzüntü çektikten sonra mukaddes topraklara ayak basamadan Akdeniz'in dalgaları arasında kaynayıp gitmek de vardı hesapta!..

Öğleden sonra İzmirliler ön ambarda ayrıca bir eğlenti tertip ettiler.

Motör Filistin sahillerine yaklaştıkça hararet artıyor, tahammül edilmez bir hale geliyordu.

Saat yirmiye doğru, baş taraftan lostromonun sesini işittik:

- İşte! diyordu, bakın. Hayfa'nın feneri göründü...

Gemide ne kadar yolcu varsa sevinç çığlıkları ile güverteyi doldurdular.

İhtiyarlar uzakta mavimtrak bir gölge halinde görünen sahil parçasına bakarak gözyaşı döküyor ve yüksek sesle İbranice dua ediyorlardı.

Sislerin arasından dik bir maviliğin üzerinde ışıklı bir nokta zaman zaman görünüp kayboluyordu.

Motör süratini biraz daha artırdı; yolcular makinistin bu hareketini delice kahkahalarla alkışladılar.

Sahil dakikalar geçtikçe yaklaşıyor ve ışıklanıyordu. Motörümüz gece yarısına doğru Hayfa burnunu dönerek limana girdi.

İki saat evvel çılgın bir sevinçle çalkanan güverteye şimdi garib bir sükûn [sessizlik] hâkim olmuştu. İki bin sene evvel terk ettikleri topraklara, iki bin sene evvelki hatıralarıyla dönen bu insanların o andaki heyecanını ifade etmek biraz güç oluyor!..[197] Gece yarısından sonra motörde tertip edilen eğlenti, ortalık aydınlanıncaya kadar devam etti! Güneş doğarken gemi mürettebatından biri, yolcuları bayrak çekme merasimine çağırdı. Kaptan köprüsünün altında toplandık... sabahın erken saatleri olmasına rağmen tahammül edilemiyecek kadar

197 İsmet Güleç, "İstanbuldan Filistine", *Son Saat*, 11 Haziran 1949.

sıcak bir rüzgâr esiyordu! Lostroma, elinde Türk ve İsrail bayrakları olduğu halde sancak direğinin altında bekliyordu.

Önce İstiklâl Marşı ile Türk bayrağı, sonra da İsrail millî marşı ile mavi yıldızlı İsrail bayrağı sancak direğine çekildi.

Merasim esnasında yanımda bulunan, motörün ikinci süvarisine sordum:

- Bu merasim geminin her seferinde yapılıyor mu?

- Evet dedi, Hayfa'ya her gelişimizde yapılır. Gördüğünüz gibi önce İstiklâl Marşı ile Türk bayrağını çekiyorlar, sonra da kendi bayraklarını.

Sonra devam etti,

- Aklıma gelmişken size bir şey anlatayım. İlk seferimizde İstanbullu zengin bir Yahudi tarafından yaptırılan büyük bir İsrail bayrağını hediye olarak götürüyorduk... Hayfa'ya geldiğimiz zaman motörü ilk ziyaret eden memura İstanbullu Menahem'in hediyesini vermek istedik; fakat o bize ne yaptı biliyor musunuz? Mavi ipekle işlenmiş bu kocaman bayrağı önce motöre çekmemizi söyledi ve ancak bu arzusunu yerine getirdikten sonra Menahem'in hediyesini bizden aldı!

Gemiye gelen memurlar, Hayfa'ya ancak birkaç saat sonra çıkabileceğimizi söylediler. Bizden önce gelen ve boşalmakta olan muhacir gemileri varmış..."[198]

Yolculuk son derece güç koşullarda gerçekleşiyordu. İzmir'den hareket eden *Demir Hisar* ile Hayfa'ya varan İzmirli Eli Şaul'a göre bu tekne, yolcu taşımaya uygun olmayan büyükçe bir çatanaydı. Yolculuk sırasında rahatsızlanabilecek yolcular için herhangi bir sıhhî yardım imkânı yoktu. İki günde bitmesi öngörülen yolculuk dört gün dört gece sürmüştü. Teknede kamara olmadığı için göçmenler yatak ve yorganları yerlere serip uyumuşlardı. Yolculuk uzamaya başlayınca göçmenler kaptana ne zaman Hayfa'ya varacaklarını sordular. Kaptan sinirli bir şekilde "Makinelerin çok ısındığını görmüyor musunuz? Bundan dolayı geceleri neredeyse yol almıyoruz, makinelerin soğuması lâzım" cevabını verdi. Kaptanın si-

198 İsmet Güleç, "İstanbuldan Filistine", *Son Saat*, 12 Haziran 1949.

nirlenip kendilerini İzmir'e geri götürmesinden endişe eden göçmenler "Haklısın kaptan efendi, haklısın sakın sinirlenme" sözleriyle onu sakinleştirdiler. Teknede su yoktu ve sadece ikişer erkek ve kadın tuvaleti bulunuyordu. Tuvaletlerdeki durum "ana baba günü" olduğundan herkes doğal ihtiyaçlarına hâkim olmaya çalıştı.[199] Teknelerde son derece dramatik ve duygusal olaylar da meydana geldi. *Toros* teknesindeki hamile bir kadının doğum sancıları Marmara denizinin ortasında tuttu; kadın, bir hemcinsinin yardımıyla doğum yaptı ve bebeğe de İsrael adı verildi.[200] İzmirli Edmond Sidi'nin gemi yolculuğu da çok güç koşullarda geçmişti. Sidi bunu şöyle anlatıyor:

> "Yağmurlu bir gece yarısından sonra bizleri de *Rami Panama* gemisinin son seferine bindirdiler. Geminin içine sardalya konservesi gibi tıkıştırıldık. Türkiye sınırlarını terk etmeden hiç kimse başını güvertenin dışına çıkartmadı. Dışarıda şiddetli bir yağmur yağıyor, denizin azgın dalgaları güverteyi yıkıyordu. Çocuklar ağlıyor, yaşlılar bağrışıyorlar, gençler ise hiç kıpırdamadan uzanıyorlardı. Ben yukarı aşağı sallandığımı, arkadaşlarıma yardımcı olmak için çabaladığımı hatırlıyorum. Herkes bu sıkıntıları yaşarken başkalarına yardım için yarışıyordu. İliklerimize kadar ıslanmıştık. Bavullarımıza ulaşma imkânımız olmadığı için çamaşırlarımızı değiştiremedik. *Eretz Israel*'e varmak düşüncesi dışında hiçbir şey bizi rahatsız edemezdi. Dört gün boyunca gemimiz bir ceviz kabuğu gibi çalkalanıp savruluyordu. Ve sonunda Karmel Dağı'nı ve Hayfa şehrinin ışıklarını görebildik. Şarkılar söyledik, ağladık, güldük, sarhoşlar gibi sallandık. Rıhtımda da aynı şekilde sallanmaya devam ettik."[201]

---

199 Eli Şaul, "Primera semana en Israel", *Şalom*, 13 Ocak 1993, s. 7.

200 "Buchkamos a la signora 'Angela'", *La Luz De Israel*, 2 Haziran 1988. Marmara denizin açıklarında dünyaya gelen bu bebek İsrael Yeruşalmi idi. Yıllar sonra kendisini dünyaya getirten ve annesinin hayatını kurtaran Angela adlı kadını bulmak için İsrail'de yayımlanan ve Türkiyeli Yahudilere hitap eden bir gazeteye ilân verdi.

201 Edmond Sidi, "Gemilerin hikâyesi", Mordehay Falkon, 1997 içinde, s. 12-13. (İbranice).

Bu yolculuklar arasında en dramatik olanı, *Varol* yelkenlisi ile giden göçmenlerinkiydi. 1949 yılının başında İzmirli ve İstanbullu asker firarisi 28 genç, İskenderun'a geldi. Gençler Shmuel Kohen takma adlı bir Yahudi tarafından *Varol* yelkenlisine bindirildi. Kaptanla gençler kişi başına elli sterlin ücret üzerinden anlaştı ve ücret kaptana peşin ödendi. Fırtınalı denizdeki yolculuğun beşinci gününde kaptan motorun bozulduğunu, tek çarenin yelkenleri kullanarak İskenderun'a geri dönmek olduğunu söyledi. Geri döndükleri takdirde askerî mahkemede yargılanacak olan asker kaçağı gençler bu sözlere haykırarak itiraz ettiler. Kaptan motorun bozulduğunu söylediği halde yelkenli bir gün daha yoluna devam etti. Daha sonra kaptan gençleri sadece yirmi kişi taşıyabilen bir kurtarma sandalına binmeye mecbur etti. Sandala binemeyen sekiz gençse bir ucu sandala, diğer ucu boş bir varile bağlanmış bir cankurtaran halatına tutunarak denizde yüzmeye başladı. Kaptan gençleri bu halde fırtınalı denize terk ederek geri döndü. Uzaktan Hayfa limanının ışıkları görülüyordu. Halata tutunan sekiz genç canlarını kurtarmak için tek çarenin kıyıya yüzmek olduğuna karar verdi. Bu cesur bir karardı, zira gençler sandalın azami kapasitesinin yirmi kişi olduğunu ve sandala binmeye teşebbüs etmeleri halinde sandalın devrileceğini biliyorlardı. Yüzmeye karar veren sekiz gençten sadece üçü Hayfa'ya sağ varmayı başardı. Güçleri tükenen diğer beş genç fırtınalı denizde kayboldu. Birkaç gün sonra bu gençlerden birinin cesedi karaya vurdu. Üzerinde bulunan belgelerden 1928 İstanbul doğumlu Yehuda Sereno olduğu anlaşıldı ve ailesine haber verildi. Diğer dört gencin cesetlerinin bulunması için sarfedilen bütün gayretler boşa çıktı.[202] Sandaldaki yirmi genç ise ertesi gün yanlarından geçen bir gemi tarafından kurtarıldı.[203]

202 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 88-89.

203 "Another 1700 immigrants arrive in Israel", *JTA Bülteni*, 25 Mayıs 1949, s. 2 / "Immigrants cast overboard into the ocean swam to the Haifa shore", *Davar*, 24 Mayıs 1949.

6. Anadolu'daki Cemaat erin Göçü

a) Trakya'daki Cemaatlerin Göçü

Edirne Cemaati

Dönemin diğer bir önemli Yahudi yerleşim merkezi olan Edirne'de de, İstanbul ve İzmir'de olduğu gibi, siyonist faaliyetler mevcuttu.[204] Edirne'deki siyonist faaliyetler Yahudi öğrencilerin, arkadaşları ve öğretmenleri tarafından taciz edilmeleri ve hakaretlere maruz kalmaları sonucunda başladı. Hakaretlere dayanamayan birçok Yahudi öğrenci okulu terk edip kahvelerde boş vakit geçirmeye başladı. Edirneli Yomtov Alkabes'in temasa geçtiği Yahudi Ajansı'nın yerel temsilcisi Dr. Jozef Goldin okulu terk etmiş 13 ilâ 15 yaş arasındaki çocukları bir araya topladı. Onlara gizlice İbranice öğretti, Yahudi kültürü ve Siyonizm konularında ders verdi. Yahudi Ajansı 1944 yılında Edirne Yahudilerinden Filistin'e göç etmek üzere hazırlanmalarını istedi. Genç kız ve erkeklerden oluşan altmış kişilik kafilenin bilet alacak parası olmadığından pasaport ve yolculuk giderleri Edirne'deki Yahudi dernekleri tarafından karşılandı. Kafile gençlerin göçünden sorumlu Akiva Levinsky'ye teslim edildi ve Filistin'e yollandı.[205] 1947 yılında Türk Yahudi basınının doğmasından sonra bu gazetelerin Edirne dağıtıcısı olan Yomtov Alkabes, Yahudi Ajansı'nın bağış karşılığında dağıtılmak üzere yolladığı *Şekalim* ve *Keren Hayesod* takvimlerini Edirne Yahudileri arasında dağıttı. Toplanan bağış Filistin'e gönderilmek üzere Yahudi Ajansı'na teslim edil i.[206] Siyonist *Betar* örgütü Edirne şubesinin kurucularından Shmaya Halevy, Siyonist hareketin Edirne gençliği arasında yaygın olduğunu belirtiyor:

---

204 Edirne Yahudi cemaati ile ilgili bir inceleme için bkz. Rıfat N. Bali, "Edirne Yahudileri", *Edirne, Serhattaki Payitaht*, Emin Nedret İşli ve Sabri Koz (haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998 içinde, s. 205-227.

205 Yomtov Alkabes, "El sionismo en Turkia", *La Verdad*, 28 Eylül 1951 / Ziva Arbel, 1999, s. 12.

206 Yomtov Alkabes, "El sionismo en Turkia", *La Verdad*, 19 ve 26 Ekim 1951.

"Edirne *Betar*'ın kurucularındanım. Oradaki gençlikle yoğun etkinlikler uygulandı. 16 yaşında iken İbraniceyi okur-yazar ve konuşurdum. Muvmana [Harekete] ait birçok broşürlerin çevirisini yapmış ve bu doğrultuda gençlik eğitilmişti. Sonuç: Edirne'de 14 ilâ 17 yaşındaki gençlerin tümüne yakın bir kısım *Aliyat HaNoar* statüsünde 1948'den önce (Kız ve erkek kardeşim dahil) buraya göç etmişlerdir. (...) Edirne'de iki Siyonist hareket vardı: *Betar* ve *Ne'emanei Tsion*. Orada eğitim aldığımızı hatırlıyorum. İsrail'e geldiğimde İbranice biliyordum. Bize İbranice, coğrafya, tarih, siyonizm öğrettiler. 14 ila 17 yaşındaki gençlerin Siyonist bir temelleri vardı."[207]

Halevy'ye göre gizli siyonist faaliyetler yerel polis tarafından biliniyor, ancak gizli kaldığı ve fazla gürültü yapılmadığı sürece polis müdahale etmiyordu.[208] Siyonist faaliyetlerin mevcut olduğu bir ortamda Edirneli Yahudilerin de göç etme heyecanıyla sarsılmamaları mümkün değildi. Nitekim 1948 yılının Eylül ayında göç etmek için hazırlıklar yapılmaya ve pasaport talep edilmeye başlandı.[209] 1948 yılının Ekim ayında kurşun kalemle yazılıp teksir yoluyla çoğaltılarak Edirne Yahudilerine dağıtılan bir beyannamede göç teşvik ediliyordu:

"Kahraman Kardeşler;

Hür ve müstakil vatanımız buradakileri de kucaklamak bağrına basmak istiyor, hepimiz oraya koşalım ve onlara katılalım. Ecdadımızın ruhları heyecanla bizleri beklemektedir. Şuna and içeriz ki bir tek can kalıncaya kadar çarpışacak, mukaddes toprakları kanımızla kıpkızıl yaparak ateşten bir hudut çizeceğiz.

Arkadaşlar asil milletimiz zafer menkibeleri yaratarak tarihe şanlı sayfalar katıyorlar. Durmıyalım artık kendimizi gös-

207 Shmaya Halevy'nin 12 Nisan 2000 tarihli mektubu. Mektubun Türkçesi'ne müdahale edilmemiştir. *Palmah*'a katılan ve subay olan Shmaya Halevy'nin kızkardeşi de anılarında *Betar* üyesi olduğunu ve sonra Filistin'e göç ettiğini yazar. (Ziva Arbel, 1999, s. 10-11).

208 Kudüs İbrani Üniversitesi Çağdaş Yahudilik Enstitüsü Sözlü Tarih Bölümü, (210)/156 sayılı bant çözümlemesi, bant numarası 4037, 30 Ağustos 1994.

209 "Yahudiler nereye gidiyor?", *Edirne Postası*, 15 Eylül 1948 / "Yahudilerde göç hazırlığı", *Edirne Postası*, 27 Ekim 1948.

terme zamanı gelmiştir. Binlerce, yüz binlerce akın edelim. Zamanla tarih bile bize parmak ısıracak, icap ederse dünyaya hiçbir zaman sulh yüzü göstermez, kan ve ölüm saçarız. İçi şan ve şeref dolu bayrağı tâ göklerde dalgalandırarak buralara kadar gölge verdirmeye çalışalım, Allah yardımcımızdır. Kalanlar [Salamon] Adatto'nun etrafında toplansınlar.

İmza: Filistin fedailerinden".[210]

1945 yılında 2441 Yahudi'nin yaşadığı Edirne'de 1949 yılının Aralık ayında sadece bin kişi kalmıştı. Göç nedeniyle dokuz sinagogdan yedisi kapanmış, çoğu Edirne cemaatine ait olmak üzere elli *Sefer Tora*, Hahambaşılığın temin ettiği resmî izinle İsrail'e gönderilmişti.[211]

Tekirdağ Cemaati

1949 yılında yayımlanan bir araştırmada İsrail'in kuruluşunun Tekirdağ Yahudileri üzerindeki etkisi şöyle tasvir ediliyor:

> "İsrail Devletinin kurulması, sayıları iki bin yüzü bulan ve ayrı bir mahallede oturan Tekirdağ musevileri tarafından elbet büyük heyecan ve sevinç ile karşılandı. Derhal bir kardeşlik kulübü kurdular ve harekete geçtiler. Aralarındaki birlik arttı ve azar azar göç başladı. Öğrendiğimize göre şimdi hepsinin düşüncesi, sırası ve kıvamı geldikçe Filistin'e gitmektir."[212]

Yerel bir gazetede yayınlanan bir veda mektubu ise âdeta bütün Tekirdağlı Yahudilerin doğup büyüdükleri kente ve Türkiye'ye vedalarıydı:

> "Elveda - Anneciğim, babacığım.
> Elveda - Akrabalarım, Dostlarım.
> Elveda - Dünyaya geldiğim Yurt.

---

210 "Edirne'de bir Yahudi hezeyanı yayınladılar", *Son Posta*, 17 Ekim 1948 / "Yahudilere ne oldu?", *Edirne Postası*, 20 Ekim 1948.

211 "Organizational news from overseas", *Congress Digest*, 30 Aralık 1949, cilt IV, # 41(381), s. 3.

212 Hikmet Çevik, 1949, s. 243.

İkibin senelik ayrılıktan sonra en nihayet Babalarımızın, Ecdadımızın vatanına dönüyoruz. ERETS İSRAEL'E.

Fakat, her ne kadar ki Ecdadımızın topraklarına dönüyorsak unutmamalıyız ki biz Türkiye'de doğduk, Türkiye'de büyüdük, ecdadımız, babalarımız bu güzel memleket için vazifelerini seve seve ifa ettiler.

Unutmamalıyız ki, bu güzel memleket ve şanlı Türk Bayrağı için babalarımız, ecdadımız kanlarını verdiler.

İspanya'dan 1492'de kovulduğumuz zaman, yalnız Türkiye merhametli kollarını açtı, babalarımıza ev, iş ve hayat sahası açtı.

İşte biz onların torunlarıyız. Türkiye olmasaydı biz ne olacaktık.

O zaman, bu zamana kadar daima iyi ve tam bir Türk vatandaşı olarak yaşıyoruz. Başka memleketlerde olduğu gibi 'Yahudisin' diye eziyet, haksızlık, cefa hiç görmedik.

Bunları nasıl unutabiliriz? İmkânsız, unutulmaz.

Türkiye'den yediğimiz ekmeği ve daima hür yaşadığımız günleri kat'iyyen nankörlük edemeyiz.

Kalbimiz Türktür ve ebediyen Türk kalacaktır.

Sevgili Türkiye

Biz gidiyoruz, fakat kalbimiz, ruhumuz, daima ölünceye kadar seninle kalacaktır.

Gittiğimiz yerlere daima Türkiyemiz için çalışıp ve en iyi intibaları bıraktıracağız.

Hey şanlı Al renkli Türk bayrağı seni hürmetle selamlarız, daima o güzel renklerin gözlerimiz önünde olacaktır.

Aziz Türk Hükümeti

Sana sonsuz hürmetlerimizi, şükranlarımızı arzederiz.

Ve sana BÜYÜK İNÖNÜ duanızı alırken hepimiz hürmetle aziz ellerinizi hasretle öperiz.

Elveda şanlı Türkiye.

Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti

Yazan ve gönderen:
Medine - İsrael'de
Mişon N. Ulus"[213]

213 Hikmet Çevik, 1949, s. 244-245.

1949 yılının Mayıs ayında Tekirdağ cemaatinin neredeyse tamamı göç etmişti.[214]

b) İzmir Cemaatinin Göçü - Salamona Bomba'nın Sataşmaları

İzmir Cemaatinin Göçü

Siyonist *Ne'emanei Tsion* örgütü 1940 yılında İzmir'de de kuruldu.[215] Örgütte görev alan Heinz Ziffer, Bornova'da ailesine ait çiftlikte gençlere tarım, İbranice ve Yahudi kültürü dersleri verdi. Ancak cemaat liderleri ve aileler, Heinz Ziffer ve arkadaşlarının cemaatin tamamının varlığını tehlikeye attıklarını ileri sürerek faaliyetlerine son vermelerini istediler, aksi takdirde adlarını polise açıklamakla tehdit ettiler. Ancak bu güçlüklere rağmen eğitim devam etti.[216] İzmir Emniyet Müdürlüğü bu faaliyetlerden haberdar olduğu halde ciddi bir müdahalede bulunmadı. Faaliyetlerde bulunan dernek veya kişiler kimi zaman soruşturmaya tâbi tutulduysalar da kısa sürede beraat ettiler.[217] İsrail'e ufak bir tekne ile kaçmak isterken yakalanan iki genç bir süre sonra serbest bırakıldı.[218] *Hahalutz* üyesi Edmond Sidi'ye göre, İzmirli Yahudilerin İstanbul'da yaşayanlara göre daha idealist ve siyonist olmalarının nedeni, İstanbullu Yahudilerin gelir düzeyinin İzmir'dekilere göre çok daha yüksek olmasıydı.[219] İzmir'li R.S. dönemin havasını şu satırlarla nakletiyor:[220]

214 "Türkiye'deki musevilerin yarısı Filistin'e gitti", *Son Saat*, 1 Mayıs 1949.

215 *Ne'emanei Tsion*'un İzmir'deki faal üyeleri arasında Yaakov Danon, Daryo Pardo, Haham Şlomo Ben-Hayim, Moşe Şaul, Nesim Arditi, Heinz Ziffer ve Avraham Strunıza yer alıyordu. (Mordehay Falkon, 1998, s. 19). İzmir'de Siyonist faaliyetler için bkz. Avraham Çikurel Aral, Avraham Strumza, Shlomo Rabi, 2002.

216 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 43-51.

217 "İzmir Musevileri ve Siyonizm", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1947 / "İzmirde sorguya çekilen Yahudiler", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1947 / "Organisers of Jewish Club in Turkey acquitted of conducting zionist activities", *JTA Bülteni*, 1 Nisan 1948, s. 6.

218 "Dos jovenos Israelitos arrestados en İzmir", *La Boz De Türkiye*, 15 Eylül 1948, s. 55.

219 Edmond Sidi ile görüşme 4 Ocak 2000.

220 R.S.'nin 24 Mart 2000 tarihli mektubu.

"1949 senesinin başında Gelibolu'da Koşulu Topçu olarak asteğmen rütbesi ile askerliğimi yaparken izinli olarak İstanbul'a geldim. İstanbul'dan İzmir'e gitmek üzere trene bindim. Kompartmanlarda yer ararken boş bir kompartmanda üç delikanlı dikkatimi çekti. Köşeye büzülmüşler, korkulu gözlerle etraflarına bakınıyorlardı. Hemen asker kaçağı üç Yahudi delikanlısı olduklarını anladım. Traş olmuş başlarını örtmek için başlarında kasket olması ve hiçbir eşyaları olmamasından bu hususta emin oldum. Karşılarına oturdum, gazete okur gibi kendimi gazetenin arkasında yüzümü sakladım. Şunu hemen söyleyeyim ki, benim 28. dönem, gayrimüslimlerin ilk defa olarak subay olarak hizmet ettiği senedir.

Delikanlıların yüzleri beni görür görmez sarardı. Bayağı inzibatı bekler gibi vagonun kapısına bakmağa başladılar, aralarında fısıldaştılar. Bir tanesi kalkıp vagondan dışarı çıktı. Anladığıma göre birer birer benden kaçmağa karar verdiler. Yarım saatlik bir üzüntülü heyecandan sonra onları daha fazla üzmek istemedim. Üstümde R.S. adını taşıyan subay hüviyetimi onlara çıkardım ve İspanyolca "Ande bueno, amigos?" ["Nereye böyle arkadaşlar?"] dedim. Çizmeli topçu subayının Yahudi olabileceğini aklı hayallerinden geçirmediler. İyice ikna olduktan sonra vagondan çıkan arkadaşlarını geriye çağırdılar ve büyük bir huzurla İzmir'e vardık. Tren garından indiğimizde çoraplarından büklüm büklüm ve ufacık bir kâğıt çıkardılar. "Bizi bu adrese götürür müsün?" diye rica ettiler. Adres, [ağabeyim] R.E.'nin ve benim evimin adresi. Ben bir şey demeden ve niçin oraya gittiklerini sormadan bir Karoça'ya [faytona] binip onları benim evime götürdüm. Tabiî ki komşular görmesin diye ana caddede indik. Yayan olarak eve geldik.

Annem boynuma atıldı, kucaklaştık. Beraberimdekiler hâlâ ne olduğunu anlayamadılar. Ağabeyim R.E. onları bir motorla İsrail'e kaçırılan bir gruba ilâve edene kadar bizim evde saklı kaldılar."

İsrail'in kuruluşundan sonra göç heyecanı İzmir Yahudilerinin tamamına sirayet etti. 1948 yılının Ekim ayında çoğunlu-

ğu on sekiz yaşında gençlerden oluşan yüzlerce Yahudi İsrail'e göç etmek için İzmir Emniyet Müdürlüğü Pasaport Şubesi'ne başvurdu. Başvuru sayısının fazlalığı yüzünden İzmir Emniyet Müdürlüğü yeni bir büro kurmak zorunda kaldı.[221] İzmir Emniyet Müdürlüğü'ne başvuranların sayısı kısa zamanda iki bini geçti.[222] İzmir cemaati yönetimi, göç etmek isteyenlerin büyük çoğunluğunun 15 ilâ 17 yaşlarında gençler olması nedeniyle genç kızlarla erkeklerin ancak evlendikten sonra göç etmelerini uygun gördü. Evlilikleri teşvik etmek amacıyla gençlerin düğün giderleri ile drahomaları cemaat tarafından karşılanmaya başladı. Bu nedenle İzmir'deki nüfus ve evlendirme dairelerı Yahudi gençlerle dolup taşmaya başladı.[223] Göçmenlerin evlerini satmaları nedeniyle emlak fiyatları düştü.[224] İzmir'in ileri gelen Yahudi tüccarları da göç heyecanını önemsemez bir tavır alıp göçmenlerin işsiz kişiler olduğunu belirttiler.[225] Göçün İzmir Yahudileri arasında kitlesel bir hal alması üzerine *Demokrat İzmir*'de yayımlanan bir makalede göç karşısında duyulan tepki dile getirildi.[226] Basının olumsuz tepki vermesi üzerine ortamı yatıştırmak isteyen İzmirli Leon Alaluf "Türklüğe bağlı kalan musevilerin görüşleri" başlığını taşıyan yazısında "Bu giden unsurlar hiçbir zaman Türk milliyetçiliğini benimsememiş ve benimsemiyeceklerini daha ilk fırsatta isbat eden unsurlardır ki onların şimdiden memleketimizi terk etmeleri memleket birliği için kazançtır"[227] diye yazdı ve bu, bir başka İzmirli Yahudi'nin, Eli Şaul'un tepkisine yol açtı.[228]

---

221 "İzmir'den Filistin'e muhacerat", *Demokrat İzmir,* 13 Ekim 1948.

222 "Filistin'e İzmir'den de akın başladı", *Son Saat,* 20 Ekim 1948.

223 "Filistin'e hicret", *Kudret,* 22 Kasım 1948.

224 "Dün 100 Musevi genci daha gitti", *Anadolu,* 23 Ekim 1948 / "Musevi emlak ve akarının satışı", *Anadolu,* 15 Aralık 1948.

225 "Hangi Museviler Filistin'i tercih ediyor", *Demokrat İzmir,* 21 Ekim 1948.

226 Makasdar Sami, "Türk ile Yahudi tırnak ile parmak", *Demokrat İzmir,* 7 Kasım 1948.

227 Leon Alaluf, "Filistin'e giden Yahudiler hakkında bir Musevi vatandaşın görüşleri", *Yeni Asır,* 12 Kasım 1948.

228 Eli Şaul, "Filistin'e giden Yahudiler hakkında görüşüm", *Demokrat İzmir,* 3 Aralık 1948.

İzmir'den ayrılan ilk göçmen kafilesindekiler gemi Hayfa'ya yaklaşırken göğüslerinde sakladıkları İsrail bayraklarını çıkarıp salladılar. Hayfa'ya ayak basar basmaz Türk pasaportlarıyla nüfus cüzdanlarını yırtarak denize attılar, toprağı öperek, "Türkiye'ye dönmek istemiyoruz" diye bağırdılar. İsrail Cumhurbaşkanı ve eşi, İzmirli göçmenleri limanda karşıladı. Bazı göçmenler cumhurbaşkanının makam arabasının tekerleklerini ve çamurluğunu öptü.[229] Bu haber basında tepkilere yol açtı. Mizah dergisi *Karagöz* "Nankör çıfıtlar" başlığıyla yayımladığı bu kısa haberin altına kendi yorumunu ekledi:

> "Çıfıtın ne olduğunu yeni öğrenecek değiliz. Yalnız şu Türkiye'ye dönmek istemiyenlere haber verelim ki, dönmek isteseler de artık modası geçmiş ola... İçişleri Bakanı söyledi: gidenler bir daha kabul edilmeyecekler."[230]

Anadolu ise oldukça sert bir başyazı yayımladı. Başyazının önemi kamuoyunun Yahudi asıllı yurttaşları nasıl değerlendirdiğinin klasik bir örneği olmasından ileri geliyordu. Başyazıda İspanya'dan kovulan Yahudilere Türk milletinin kucak açtığı, Türklerin savaşırken Yahudilerin ticaretle meşgul oldukları, Türkçe'yi öğrenmek ve Türkleşmek için hiçbir gayret sarf etmedikleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında soydaşları Soykırım'a uğrarken Türkiye'deki Yahudilerin hiçbir kötülük görmediklerini yazıyordu:

> "İkide bir bahsedilen Varlık Vergisi yalnız Yahudilere mi tarh edilmiştir? Ve bu vergi o zaman için Türkiye'nin gırtlağına sarılmış bir zaruret değil mi idi? Varlıklı Türkler de aynı suretle kendilerine tarh edilen parayı ödemediler mi? Türkiye'de asırlarca süren hayatları, dünleri ve bugünleri meydanda duran Musevi vatandaşlardan munsif [insaflı] ve hakperest olmalarını istemek en tabiî hakkımızdır. Bugün seyahat maskesi altında yavaş yavaş Filistin'e göç ediyorlar. Biz, bir 'vatan' kurmak emel ve gayesinin kıymet ve manasını inkâr edemeyiz.

229 Kadri Başçı, "İzmirli Yahudilerin marifetleri", *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1948.

230 "Nankör çıfıtlar", *Karagöz*, 9 Aralık 1948, yıl 4, S. 4198, s. 2.

Buna karşı saygımız da vardır. Çünkü 'vatan'ın ne demek olduğunu bizden iyi anlıyan ve takdir eden millet yoktur. Ancak son dakikaya kadar kendilerini himaye etmiş kardeşlik göstermek, müsavi [eşit] hukuk muamelesi yapmış olan bir millete (Türk milletine) karşı böyle nankörlük hareketlerinin reva görülmesi hem çok çirkindi; hem çok akılsızca bir şeydir. Şunu bilmek ve anlamak lâzımdır ki Orta ve Yakınşark'ta daima ve daima büyük bir nüfuzu ve kudretiyle, müessir siyaseti ve rolüyle bir Türkiye Cumhuriyeti bulunmaktadır ve bulunacaktır. Yeni ve eski hiçbir Ortaşark ve Akdeniz devleti ve onun vatandaşları bu mühim realiteyi unutamazlar. Daha doğrusu, menfaatleri icabı unutmamak mecburiyetindedirler.

Türkiye'den Filistin'e gidip de orada kalacak Musevi vatandaşların Filistin'e götürebilecekleri en mühim şeyler, Türkiye'den iyi hatıralar, Türk milletine karşı yakınlık ve dostluk olmak iktizâ eder [gerekir]. Filistin'e ayak basarken o topraklara atılacak tohum; nankörlük, kin ve düşmanlık değil, iki memleket arasında istikbalin icaplarını besliyebilecek bir anlayış, bir samimiyet ve uzak görüşlülüktür.

Bunu, kendilerine asırlarca vatan olmuş bulunan Türkiye'den ayrılmış ve ayrılacak Musevi vatandaşlarımıza bilhassa hatırlatmak isteriz."[231]

1948 yılının son günlerinde İzmir'de yayımlanmaya başlayan haftalık *Dava* gazetesinin sahibi Nihat Paykoç da bu olaya tepkisini şöyle dile getiriyordu:

"Bütün Türkiye halklarını alâkadar edecek bir mevzua temas ediyoruz. Bu da asırlardan beri beraber yaşadığımız Musevi vatandaşlarımızın bize minnet ve şükranla bağlı olduklarını zannettiğimiz bu insanların, bilmem ne gibi harici bir tesir altında, bir düşman hâlinde ülkemizden ayrılmalarıdır! (...) Büyük bir şenlik ve büyük bir sevinç içinde Türkiye'yi terkle Filistin diyarına gidenler, âti [gelecek] için çok büyük ümitlerle dolu oldukları halde gitmişlerdi. Çünkü bu serseri siyasetin

231 Anadolu, "Musevi vatandaşlarla bir hasbihal", *Anadolu*, 29 Kasım 1948.

başında bulunanlar, onlara yalnız 'Allah'ın vaad ettiği (!)' Filistin'i vermiyorlar terk ettikleri İzmir'in bile 'müstakbel bir Yahudi müstemlekesi (!)' olacağını vaad etmeği de unutmuyorlardı!

'Filistin kahramanları' bu vaadlerin uyandırdığı derin bir hayal deryası içinde şımarmış, çılgın çocuklara dönmüşler, mal ve can emniyetine sahip oldukları bu diyarı, tahkir ederek vapura binmişlerdi![232]

Nihat Paykoç'un bu yazısı, Türk Yahudi basını ile *Dava* arasında bir tartışmanın başlamasına neden oldu.[233] Bu sert tartışmalar cereyan ederken olumlu bir makaleye de rastlandı. İsrail Kurtuluş Savaşı'na benzer bir şekilde bağımsızlık mücadelesi sonunda kurulduğu için bu genç devlete karşı olumlu duygular beslediğini yazan Aka Gündüz, göçmenlerin Türkiye-İsrail arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacaklarını vurguladı ve pasaportlarını yırtanlar konusunda şu yorumda bulundu:

"Gidenlerin arasında birkaç beyinsiz belki bulunacaktır. Belki değil, muhakkak. Fakat bunlar asıl işin bir nevi baş göz sadakasıdır, öyle saymalı.

Rivayete göre bazıları güya gider gitmez Türk pasaportunu yırtmışlar. Yalan! Fena ve düşmanca propaganda. Yahut cahilce malûmatfuruşluk [bilgiçlik]. Cebinde bir Türkiye pasaportu ile dolaşmanın şerefini memleket dışına çıkanlar pek âlâ

232 Nihat Paykoç, "Filistin Haberleri", *Dava*, S. 2, 11 Aralık 1948, s. 16. Gazetede birkaç hafta süren iki yazı dizisi yayımlandı. Biri Rıza Çavdarlı'nın kaleme aldığı "Tarihte Yahudi-Islâm Düşmanlığı" diğeri ise "Osmanlı tarihinde Yahudi saltanatı" adlı yazı dizileriydi. Bu yazı dizilerinin kaleme alınmalarının nedeni Rıza Çavdarlı'nın "Tarihte Yahudi-Islâm düşmanlığı" yazı dizisinde de belirttiği gibi Yahudilerin Türkiye'den Filistin'e göç etmeleriydi. Her iki yazı dizisi de başlıklarından anlaşılacağı gibi antisemit içerikliydi ve Yahudilerin Osmanlı Imparatorluğu'na ve Islâm'a karşı var olduğu iddia eden düşmanlıklarını göstermeyi amaçlıyordu.

233 Şeaya, "Bay Nihat Paykoç'a açık mektup", *Atikva*, 24 Aralık 1948 / Rıza Çavdarlı, "(Atikva) Yahudi gazetesine cevap", *Dava*, 8 Ocak 1949, S. 6, s. 4 / Şeaya, "Sayın Üstat Çavdarlı ile bir hasbihal", *Atikva*, 21 Ocak 1949 / Dr. Eli Şaul, "Türkiye de ırkçılık hortluyor mu? Bir bardak su içinde fırtına", *Şalom*, 23 Aralık 1948.

bilirler. Hele çok seyahat eden Museviler bunu daha iyi bilirler. Onun için inanmıyorum."[234]

İzmirli göçmenler limanda bekleşirken ortaya çıkan manzarayı bir gazeteci hem renkli bir dille nakletti, hem de rüşvet olaylarının önlenememesini eleştirdi:

"Son aylarda yurdumuzdan da Filistin'e doğru dalga dalga bir hicret akını başladı. Pasaport iskelesine yığılıp günlerce vapur bekleyen kafileler Benî İsrail'in yeni bir sergüzeşte [serüvene] doğru kımıldanışını ifade ediyordu. Hangi Musevinin yüzüne baksam gözlerinde çile çekmek için yaratılmış bir insanın tevekkül ve tahammülünü okur gibiyim.

Çoluk çocuk, yüzlerce aile eşyasının başına çökmüş (ıskarça) nöbeti bekliyor.

Dedikleri kadar var; burası hakikaten çıfıt çarşısına dönmüştü. Gerçi denizaşırı bir ülkeye gidiyorlar ama bitpazarına bile kabul edilemeyecek nice kıvır zıvırı da, bagaj faslına dahil etmeyi unutmamışlar.

Vapura binmeleri kalantor düğünleri gibi 3 gün 3 gece sürdü.

Ve onlar tam 3 gün 3 gece deniz kıyısında ithal lisansı beklediler.

Ne zaman yanlarından geçsem onları gelincik demeti gibi ellerinde tuttukları pasaportlariyle Allaha yalvarırken -hayır, polislere yalvarırken- görürdüm!

- Yaziktir be kuzum, üç yünden beri uykusuz kalmaktan yozlerimiz kan çanağina dondu.

Kaput bezinin vesika ile verildiği günlerde nasıl bir vâveyla görmüşseniz aynı cins kaynaşmaların daha renklisini ve daha şekillisini burada da seyredebilirsiniz.

Soğuktan sıra beklemektense bir an evvel vapura yerleşmek ihtiyacında olan çocuklu ailelerin nasıl istismar edilmek istendiğini de seyredebilirsiniz.

Onlar belki aşırı derecede döviz kaçakçılığına cür'et etmiş

234 Aka Gündüz, "Musevi akını faydalıdır", *Yeni Adana*, 3 Mart 1949.

olabilirler; hatta erittikleri altınlardan birer tencere yapıp ve kalaylatıp içine yemek de koymuş olabilirler.

Lâkin cürüme [suça] cürümle [suçla] değil, kanunla mukabele edilen bir devirde yaşadığımızı unutan seviyesizleri vurgun peşinde gezerken gördük.

Bilhassa kendi aralarından türeyen kimselerin daha marifetli işler becerdiğini işittik.

İzmir polisinin günlerce devam eden dedikodulara karşı alâkasız kalmış bulunmasını hayretle karşılamak lâzımdır. Bir tek vak'a olsun tesbit etmeğe niçin güç yetiremediler?

Bunlar bizim vazifemiz [değil] mi?"[235]

Göç sırasında duygusal sahneler de yaşandı. Göçmenleri taşıyan *Cumhuriyet* gemisinin hareket edeceği gün liman onları uğurlamaya gelen akraba ve dostlarla doluydu. Rıhtımda geminin hareketini bekleyen kalabalık arasında bulunan bir çocuk gemideki arkadaşıyla vedalaşırken aralarında şu konuşma cereyan etti. Gemideki çocuk rıhtımdaki arkadaşına: "Oyites İzak? No te olvides ke cugavamos encuntos. Tu eras Hacivat" (Duydun mu İzak? Birlikte oyun oynadığımızı unutma, sen Hacivat'tın) diye seslendi ve onu şu sözlerle teselli etti: "Aya yene vamos a cugar" (Orada [İsrail'de] gene birlikte oynayacağız). Özellikle Keçeciler semti hareketliydi, arabalara sürekli eşya denkleri yükleniyordu. Birbirlerinden ayrılan Yahudi kadınlar gözleri yaşlı bir şekilde sarıldılar. Saatler ilerledikçe vedalaşmak için rıhtıma gelen kalabalık arttı. Gemideki göçmenler terk etmekte oldukları İzmir'i son bir kere görebilmek için birbirlerini iterek küpeşteye yaklaşmaya çalıştılar.[236] Gemi limandan ayrılırken güvertedeki göçmenler hep bir ağızdan İstiklâl Marşı'nı söylediler ve rıhtımdakiler tarafından alkışlandılar.[237]

İzmir cemaatinin üçte ikisinden fazlasını oluşturan on bin civarında Yahudi, dokuz ay içinde İzmir'i terk etti. On sekiz sina-

235 Nihat Silâhdaroğlu, "Beni İsrailin son macerası", *Demokrat İzmir*, 27 Şubat 1949.

236 Avram Benaroya, "Impressions d'Izmir", *L'Etoile Du Levant*, 1 Nisan 1949.

237 Y. Bensinyor, "La emigracion para Israel", *La Boz De Türkiye*, 17 Nisan 1949, s. 270.

gog ve *yeşiva*'nın büyük bir bölümü boş kaldı. Bu sinagoglarda kalan iki yüz kırk *Sefer Tora* azalan cemaat için çok fazlaydı. Cemaat yetkilileri bunları İsrail'e göndermek istedi ancak resmî makamlar izin vermedi.[238] Göç edenler arasında dilenci, hizmetçi, seyyar satıcı ve "Herkül'ün gerçek gücüne sahip" hamallar da vardı. Varlıklı bir Yahudi ev hanımı bu durumdan şu sözlerle şikâyet ediyordu: "Bugünlerde Yahudi hizmetçi bulamazsın. Hepsi İsrail'e gitti ve orada çok muvaffak oldular."[239] Öykü yazarı Tarık Dursun K. göçle ilgili izlenimlerini şöyle aktarıyordu:

> "Sonra 'Büyük Göç' geldi çattı; İkiçeşmelik'e ve Karataş'a. Bir anda, akıl almaz bir çabuklukla bu iki İzmir semti boşalıverdi. Gece mi gitmişlerdi de biz mi farkına varamamıştık? Ya da gün ışırken, biz derin uykumuzdayken mi?
>
> Bir de baktık; evler boşalmış, insanlar gitmiş... Ne bulmuşlarsa, onunla... Neye güçleri yetmişse, onunla. Bir anda Coya da, kavrulmuş karpuz çekirdekleri de, sübye de, boyoz da, fırında yumurta da, susam kokulu şurubu sıcak sıcak dökülmüş üstü tarçınlı lokma da gitmişti onlarla.
>
> Yasef Usta mı? Hayır, o gitmemiş ve kalmıştı. Yine her akşam, meyhanesinde biz onunla o bizimleydi. Yalnız... Şimdi şimdi hatırlıyorum; bir kahır, bir hüzün, bir durgunluk gelmiş, çökmüştü üstüne. Ali Rauf'un Giritli fıkralarına gülmüyor, Ziya Metin'in asla gerçekleşmeyecek tiyatro düşlerine arka çıkmıyor, balıkçı Ali sormazsa, bize bedavadan sardalya ısmarlamıyordu.
>
> Sonra o da gitti, İsrail'e. Biz, çil yavrusu gibi dağıldıktan, İzmir'i boşladıktan nice sonra. Kızı ve iki oğlunu ilklerden göndermişti. Belki hasret, belki yeni bir hayat umudu, belki taze bir başlangıç niyeti çekmişti onu da. Çekmişti ve bir günde kararını vermiş, meyhanesini bir tavukçuya yok paraya devretmiş ve bindiği gibi eski püskü bir vapurcuğa, İsrail'in yolunu tutmuştu."[240]

---

238 Al-Kaya, "L'exode d'Izmir a cessé", *L'Etoile Du Levant*, 2 Eylül 1949.

239 Ida Cowen, 1971, s. 306.

240 Tarık Dursun K., "İkiçeşmelik'i unutmadım", *Şalom*, 11 Kasım 1992. Metin-

1950 yılının sonuna gelindiğinde her ne kadar yerel basında halen İsrail'e sefer yapacak gemi ilânlarına rastlanmaktaysa da artık yolcu bulmak zorlaşmıştı. Nitekim Deniz İşletmeleri'ne ait gemiler yeterli sayıda yolcu almadıklarından seferlerini zararla kapatıyorlardı.[241]

Salamona Bomba'nın Yayını

5 Mart 1949 tarihinde kendisini "milliyetçi, siyasi ve mizahi" olarak tarif eden *Salamona Bomba* adlı dört sayfalık haftalık bir gazete İzmir'de yayımlanmaya başladı. On kuruşa satılan gazete, Dönme kökenli İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar'ı ve Yahudileri hedef aldı. Yahudilere saldırılar, klasik antisemit temaları gündeme getirme ve Yahudilerle alay etme şeklindeydi. Yahudilerin korkak, cimri, çirkin oldukları ve vatansever duygulara sahip olmadıkları sürekli tekrarlandı. Gazete ilk başta öğrencilerle orta sınıf halk arasında çok satıldı.[242] *Atikva*'nın bir yazarı gazeteyi ağır bir dille eleştirdi:

> "5 Mart sabahı İzmir halkı 'Bomba! Bomba!' feryadile uyandı. Çok şükür ki bir gün evvelisi dağıtılan el ilânlarından bunun milliyetçi bir gazetenin adı olduğunu biliyorlardı.
>
> Gazetenin en çok göze çarpan tarafı son sayifesidir. İri harflerle Salamon'un sahifesi adlandırılan bu sahife sırf saçmalarla dolu olup yazarların bilgi ve zekâsı hakkında bir fikir vermektedir. (...)
>
> Mamafih basın kanunu onlara verdiği serbestiden faydalanarak bu yolda devam edebilirler. Ayni kanunu bize de cevap

---

de sözü edilen "boyoz" *Sefarad* Yahudi mutfağında yer alan bir nevi tuzlu bisküvidir. İzmir'de bugün boyoz imal eden Yahudi usta kalmamıştır.

241 "Hayfa vapur seferlerinde zarar", *Demokrat İzmir*, 30 Kasım 1950.

242 Gazetenin sahibi *Dava* gazetesinde de yazan, bisküvi fabrikası sahibi Nihat Paykoç, kurucusu ise Cahit İnceler'di. Nihat Paykoç yüksek öğrenimini İngiltere'de yapmıştı; bu gazeteyi daha çok kişisel şöhret için yayımladığı tahmin ediliyor. (YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1 AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey". 31 Mayıs 1949 tarihli "Rapport spécial sur les publications antisémites parues au cours des derniers mois" başlıklı rapor, s. 1-2. / "La vie à Izmir", *L'Etoile Du Levant*, 29 Nisan 1949).

vermeğe müsaade ediyor fakat bundan da faydalanmıyacağız. Biz yolumuzu doğru biliyoruz ve kanundan başka hiç kimse bizi yolumuzdan tutamaz. Onlar istedikleri kadar bağırsınlar. IT ÜRÜR KERVAN YÜRÜR."[243]

Salamona Bomba'nın sahiplerinden Cahit İnceler bu yazıya bir şiirle cevap verdi:[244]

ATİKVA'YA BİR CEVAP

Atikva'da zırladı bir yahudi sıpası,
Keleş çıfıt hakkındır beşyüz meşe sopası,
Şeaya kılığında, köpek ne herze yiyor,
Bu Filistin kopili, bakınız neler diyor:

[Biz cihan savaşinda, vazifemizi yaptik]
[Düşman asyerlerinden, binlerce esir kaptik]
[Cumartesi yunleri, yalnız ateş tutmadik]
[Yurultüsünden korktuk, mavzer ve top atmadik]
[Kimimiz sihhiyeci, kimimiz da levazim]
[Vatan için bilmemki daha ne yapmak lâzim]
[Weizmanimiz peşinden yahudileri sürür]
[Meşhur Ata sözüdür İt Ürür Kervan Yürür]

Yahudi sıpasının başında değil aklı,
Şimdi yazacaklarım, Türkün kalbinde saklı,
Kanımızı dökerken öküz gibi baktılar,
Köpeklerine [Kemâl] diye isim taktılar.
Halâskâr da dediler, Yunan neferlerine,
Bin kalleşlik yaptılar, şanlı Türk erlerine
Köpek bile sadakat gösterir sahibine,
Satarsınız vatanı kabak çekirdeğine.
Bizi aptal mı sandın, sustuksa bu güne dek,
Sebebini öğren de, kıs sesini leş, ödlek:
Köpekle uğraşmamak en büyük vasfı Türkün,
Hâlâ anlamadınsa öğretir sana bir gün...

243 Şeaya, "İt ürür kervan yürür", *Atikva*, 18 Mart 1949.
244 Cahit İnceler, 1949, s. 6.

Defolurken yurdumdan tart da söyle sözünü,
Yoksa çıfıt kopili, patlatırız gözünü...

Gazetede yayınlanan bir diğer şiirde de göç eden Yahudilerin sadakatleri sorgulandı:[245]

BAĞRIMIZDA YILAN VAR...

Ey okuyucu dinle, sözlerime kulak ver,
Vatandaş dediğimiz Yahudiler bak ne der.
Bir Uyuz başı varmış adı Moiz Kohenmiş,
Havrada ders verirken dinleyin neler demiş:

"Çabuk bitirin işi yidelum Filistina,
O aziz topraklara, bayrağimiz altina,
Bir yun yelecek İzmir yahudilan dolacak,
Bu sersem türklerilan, Türkiye yok olacak"

Bunlar Uyuzbaşının, abuk sabuk sözleri,
Uyanık rüya görür, şeş beş gören gözleri,
Diyelim ki bir deli yumurtladı herzeler
Fakat birçok misal var daha buna benzerler.
Hele bir yahudinin lâkerdalı nefesi,
Yılan ıslığı sanki kısılası pis sesi:
"Yaşasın (Ben Gurion), kurtulduk kölelikten
İntikam vakti yeldi artik bütun Türk'lükten.
Filistina yiderek Musa'ya tapacağiz
Bu enayi Türklere bak neler yapacağiz."

Kovulan biz değildik, Franko İspanya'sından,
Tavşanlar gibi kaçan, Hitler Almanya'sından.
Biz sıkıntı çekerken, onlar kondu beleşe,
Bir lâhza kulak verin, diğer başka bir leşe:
"Onsekiz milyon Türk'ü çukurlara koymali,
Hepsinin diri diri yözlerini oymali"

245 Cahit İnceler, 1949, s. 3-4. Şiirlerde kullanılan bozuk Türkçe Yahudilerin Türkçe'yi konuşurken kullandıkları özgün şivedir. Bu da şairin İzmir Yahudilerini yakından tanıdığına işaret etmektedir. Şiirde sözü edilen Moiz Kohen muhtemelen Tekin Alp'tir.

Uyuma vatandaşım bağrımızda yılan var,
Nankör Yahudilere vatanımız gelmiş dar,
Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu,
Gitsinlerde görelim korkakların boyunu.
Rebakası, Esteri, Avramı, Salomonu,
Defolup gitsinlerde, tükensin artık sonu,
Biz dünyayı titreten akıncı nesildeniz,
Hâlâ bin destan söyler Çanakkale'de deniz.
Gerçi Türk'ler ağırdır, sabırlıdır, uyardır,
Amma meşhur kelâmdır, sabrın da sonu vardır.
Sözümüzde yalan yok isbata da hazırız,
Uyuz Moiz Kohenin sakalını kazırız.
Yahudiler son ihtar, biraz temkinli olun,
Türk vatanındasın, Türk dolu sağın solun,
Zararlı sizlersiniz, bu işlerin sonunda,
Fitili ateşlendi patlamak üzre "BOMBA"...

Cemaat liderleri TCK'da bu tür yayınları suç sayan maddeler yer aldığı halde her türlü ilerici yazıya karşı soruşturma açmaktan kaçınmayan İzmir Cumhuriyet Savcılığı'nın bu gazete hakkında hiçbir soruşturma başlatmamasına şaşırdılar.[246] *L'Etoile Du Levant*'a göre Cumhuriyet Savcılığı'nın soruşturma başlatması için birinin savcılığa şikâyette bulunması gerekiyordu. Ancak bunun için zamana ve paraya ihtiyaç olduğundan cemaat içinden hiç kimse buna girişmedi ve "it ürür kervan yürür" siyasetini uygulamayı tercih etti.[247] DP milletvekili Salamon Adato, Adalet Bakanı Fuad Sirmen'e başvurarak dikkatini bu gazeteye çekti.[248] Gazeteci Avram Benaroya ise İçişleri Bakanı Emin Erişirgil'e gazeteyi şikâyet etti.[249] Şikâyetler ciddiye alındı, ancak İzmir Cumhuriyet Savcılığı, yürürlükteki mevzuatın gazeteye karşı herhangi bir yasal girişim yapılması-

246 A. Benaroya, "Impressions d'Izmir", *L'Etoile Du Levant*, 1 Nisan 1949.

247 "La vie à Izmir", *L'Etoile Du Levant*, 29 Nisan 1949.

248 "A propos de la feuille antisémite Bomba-Salamon", *L'Etoile Du Levant*, 1 Nisan 1949.

249 A. Benaroya, "J'ai vu le ministre de l'intérieur", *L'Etoile Du Levant*, 8 Nisan 1949.

na izin vermediği kararını verdi. Buna rağmen İzmir Valiliği, gazete sahibiyle başyazarı makama çağırarak bu tür yayınlar yapmamaları uyarısında bulundu.[250] İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar kendisine saldıran gazeteye dava açtı. Gazete yöneticileri dört ay yirmi gün hapis ve ellidokuz lira para cezasına çarptırıldılar.[251] Gazetenin mahkûm olması üzerine *La Boz De Türkiye* resmî makamların gazetenin antisemit yayınına karşı duyarsız kalmalarını eleştirdi.[252] Aylar geçtikçe gazeteye olan ilgi azaldı, satışı birkaç yüze düştü.[253] Daha sonra adını *Fitilli Bomba* olarak değiştirdi. İzmir Yahudilerinin göç etmelerinden sonra da Yahudilere bir daha sataşmadı.[254]

c) Bursa Cemaatinin Göçü

Bursa Yahudilerinin göçlerinde de *Hahalutz*'un siyonist faaliyetleri etkiliydi. Etz Hayim sinagogundan yürütülen faaliyetlerin lideri 18 yaşındaki Avraham Bahar'dı. Bursa Yahudileri arasında yaşanan göç heyecanı diğer kentlerde rastlanan manzaraları andırıyordu. Bursa Emniyet Müdürlüğü önünde pasaport almak için bekleşen gençler bir gazeteciye "Biz mücadeleye gidiyoruz. Tek gayemiz vardır. Kurulmuş olan İsrail devletini idame etmek. Her şeyi göze aldık. Fakat Bursa'da [İsrail'e] doğrudan doğruya pasaport vermiyorlar. Biz de mecbur kaldık Avrupa'ya pasaport almaya" dediler.[255] Pasaportlarını süratle almak isteyen Yahudiler her pasaport için on lira ve bir kutu şeker rüşvet veriyorlardı.[256] Bir yerel gazetede yer alan

250 YIVO Institute of Jewish Research arşivi, RG 347.7 FAD 41-46 kutu 49, 26 Haziran 1949 tarih, "Publications antisémites en Turquie (suite)" başlıklı rapor, s. 2.

251 "Bomba Salamon 4 mois et 20 jours de prison", *L'Etoile Du Levant*, 13 Mayıs 1949.

252 S.(ami) K.(ohen), "Bir milli borç", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 291.

253 "Salamona Bomba", *L'Etoile Du Levant*, 10 Haziran 1949.

254 "Salamon a disparu, 'Bomba' reste", *L'Etoile Du Levant*, 21 Ekim 1949.

255 Musa Ateş, "Bir Musevi kafilesi dün hareket etti", *Ulus*, 23 Ekim 1948 / "Bayramdan beri 1200 Yahudi Filistin için pasaport aldı", *Hürriyet*, 23 Ekim 1948.

256 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 38.

habere göre birkaç zengin Yahudi hariç cemaatin tamamı göç etmeye ve evlerini satmaya hazırlanmaktaydı.[257] Göç sonunda sinagog ve okullar kapandı.[258]

d) Diğer Cemaatlerin Göçü

Göç heyecanı Anadolu'nun muhtelif kentlerindeki cemaatlere de sirayet etti. Genellikle az nüfuslu cemaatlerden oluşan Anadolu Yahudilerinden göç etmeyenler, göçten sonra İstanbul ve İzmir'e yerleşmeye karar verdiler. Böylece yüzyıllardan beri Anadolu'da yaşayan cemaatler, İzmir'de kalan ikibin civarında Yahudi haricinde, büyük ölçüde tasfiye oldu.[259] Anadolu'nun en uzak köşelerindeki cemaatlerden bile göç edenler oldu. Van'da yaşayan 250 kişilik küçük cemaat, 1950 yılının Ekim ayında göç etti.[260] Hakkâri'nin Çukurca ilçesinde yaşayan yirmi altı kişilik küçük cemaat, 1947 yılında sinagogu yakan ve ihtida etmeleri için sürekli baskı yapan Kürtlerden yılmıştı. 43 gün 43 gece boyunca Kürtlerin muhtemel bir saldırısına karşı nöbet tutan Çukurcalı Yahudiler eşek sırtında ve polis koruması altında önce İstanbul'a geldiler, buradan da İsrail'e göç ettiler.[261]

---

257 "Bursa Yahudileri", *Bursa*, 24 Aralık 1948.

258 Viktor Kuzu, "Bursa'nın ufak tefek taşları...", *Şalom*, 29 Eylül 1999.

259 "Southeastern towns in Turkey are left without Jews; all emigrate from country", *JTA Bülteni*, 8 Ağustos 1949, s. 2 / "La emigracion Judia de Turquia", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 252 / Mordehay Falkon, 1998, s. 26 / "Gaziantep'ten 40 Yahudi gidiyor", *Ulus*, 28 Şubat 1949 / "Filistin'e Yahudi muhacereti", *Yeni Adana*, 24 Şubat 1949 / "Problems of the Turkish Jewry", *The Jewish Chronicle*, 13 Mayıs 1949, s. 11 / "Türkiye'deki musevilerin yarısı Filistin'e gitti", *Son Saat*, 1 Mayıs 1949 / "Bayramdan beri 1200 Yahudi Filistin için pasaport aldı", *Hürriyet*, 23 Ekim 1948 / "La communauté Israélite d'Ankara", *L'Etoile Du Levant*, 9 Eylül 1949.

260 "Israel bound emigrants from ancient armenian community", *JTA Bülteni*,23 Ekim 1950, s. 4.

261 "Long-forgotten Turkish Jewish community leaves for Israel", *JTA Bülteni*,13 Şubat 1953, s. 6.

7. Kaçakçılık Olayları

Beraberlerinde çok az miktarda döviz götürmelerine izin verildiğinden göçmenler döviz ve altınlarını kaçak yollardan yurtdışına çıkardı.[262] Bunun sonucunda döviz ve altın fiyatlarında artışlar meydana geldi. Altın ve döviz kaçakçılığını önlemek için Gümrük Muhafaza Teşkilâtı ek önlemler almak zorunda kaldı.[263]

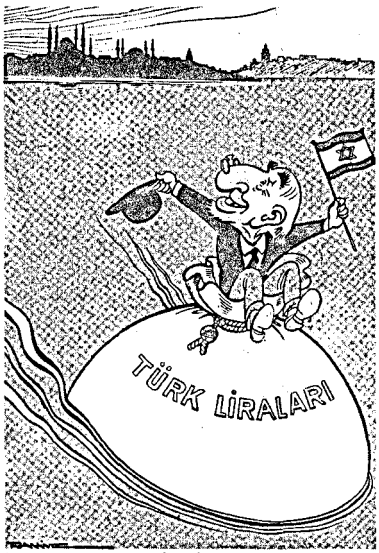
Göçmenler beraberlerinde götüremedikleri fazla miktarda altın, para ve ziynet eşyasını gizlice götürebilmek için özel yöntemler geliştirdiler. Satın aldıkları çok miktarda altından mamul ziynet eşyasını üstlerine taktılar.[264] Büyük miktardaki paralar pantolonların ön kısımlardaki ilik yerlerine, ceketlerin omuz başlarındaki vatkalara, ayakkabıların ökçe ve pençe altlarına saklandı. Göçmenlere yakınları tarafından hediye edilen küçük çiçek buketlerinin içlerine değerli mücevher taşları konuldu. Kumanya olarak götürülen yiyeceklerin içine mücevher saklanması, trajikomik olaylara yol açtı. *Hergün*'deki bir habere göre Leya, kocası İsak'ın haberi olmadan pişirdiği yaprak dolmalarının içine üç yüz altın ve yedibinbeşyüz lira değerinde mücevherat yerleştirdi. Yolculuk boyunca dolmaları yemek isteyen İsak'a karısı izin vermedi. Hayfa limanına varıldığında, her şeyden bihaber İsak, dolmaların bozulduğunu fark ederek onları denize attı. Bunu duyan Leya da düşüp bayıldı.[265] Benze-

262 "Filistin'e torba dolusu altın kaçırılıyordu", *Son Posta*, 15 Haziran 1949 / "Filistin'e altın kaçıran motor", *Hergün*, 15 Haziran 1949 / "Mühim bir kaçakçılık", *Son Saat*, 15 Haziran 1949 / "İsrail'e hicret maskesi altında kaçakçılık!", *Yeni Sabah*, 15 Haziran 1949 / "Yahudi vatandaşların tertip ettiği piyango", *Yeni Sabah*, 16 Haziran 1949 / "Yahudi vatandaşların piyangosunda bir nokta", *Yeni Sabah*, 17 Haziran 1949 / "Türkiye'den kaçıp giden Yahudilerin durumu", *Yeni Sabah*, 18 Haziran 1949 / "Yahudi piyangosu geliri nereye harcanacak?", *Yeni Sabah*, 19 Haziran 1949 / "Yeni Sabah önünde piyangocuların gösterisi", *Yeni Sabah*, 20 Haziran 1949 / "Aktan vapurunda iki kaçakçılık vakası oldu", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1949 / "Kaçakçı Yahudiler", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1949.

263 "Yahudiler dövіz kaçırıyorlar", *Hergün*, 28 Aralık 1948 / "Altın ve dövizlerimiz Filistin'e kaçırılıyor", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1948.

264 "Ekalliyeti teşkil eden bir zümre altın topluyor", *Son Posta*, 28 Ocak 1949.

265 "İstanbul'dan hicret edenler de çoğaldı", *Hergün*, 5 Ocak 1949.

Bir gemim var aman salıverdim engine,
Yidiyoruz paralarla Arap - Çıfıt cengine!

Mizah, 7 Ocak 1949

Gazeteler: Yahudiler Filistin'e altın kaçırıyorlar.

Salamon – Rebeka, altinlar bari emniyetli yerde mi?
Rebeka – Merak etme... Kimsenin elini suremiyeceyi yerde koydum!..

Şaka, 5 Temmuz 1949, yıl 10, sayı 453

ri bir olay da yaşlı bir çiftin başına geldi. Yaşlı adam karısına kaçak olarak götürdükleri altınları saklamasını ancak yaşlı olduğu için bu sırrı çok uzun zaman tutamayacağı ve ağzından kaçırabileceğinden kendisine nereye sakladığını söylememesini istedi. Çift gümrükten geçtikten sonra neşeyle gemiye bindi ve yaşlı adam gümrük memuruna veda hediyesi olarak karısının pişirdiği kurabiyelerden birini ikram etti. Gümrük memuru kurabiyeyi ısırır ısırmaz dişini kırdı. Kurabiyenin içinde bir altın vardı![266] Bir yakınını uğurlamaya gelen bir kadının beraberinde yolluk olarak getirdiği köfteleri verirken birkaç kere "Esterika las köftes no te olvidas" ("Esterciğim köfteleri unutma") demesi üzerine gümrük memurları durumdan şüphelenip köfteleri incelediler; açılan köftelerin içinden altın çıktı.[267]

Basın, Yahudilerin altınları eritip imal ettirdikleri tencereleri

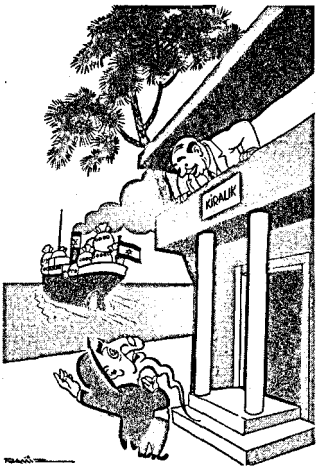
266 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's new deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

267 H.O. ile 12 Şubat 1999 tarihli görüşme.

– Yahu Filistin'e gitmek için ne gibi muameleler lâzım?
– Piyasayı dolandırmak, onu bunu kafese koymak, para ve mücevherat kaçırabilmek.

Aydede, 6 Nisan 1949, no. 91-96

– Merhaba Salamon efendi, niçin bu sene sayfiyeye gelmiyorsunuz?
– Bizim evlâtları Filistin'e yönderdik onun için!

Mizah, 18 Haziran 1948, sayı 102, cilt 4

kalaylatarak yanlarında götürdüklerini ve kadınların elbiselerinin vatkaları arasına altın ve değerli taşlar yerleştirip kaçırdıklarını ileri sürdü.[268] Votka şişeleri içinde ziynet eşyası kaçırılmaya çalışıldı.[269] Maddi durumları müsait olduğu halde vergi borçlarını ödemedikleri için yurt dışına çıkış yapamayan bazı Yahudilerin, Hayfa'ya sefer yapan motorlarda kamarot, ahçı, çımacı ve tayfa olarak görevli olduklarını söyleyerek İstanbul'dan gizlice ayrıldıkları görüldü.[270] Kaçakçılık olaylarının artması üzerine göçmenlerin beraberlerinde götürecekleri eşyaları gösteren bir beyannameyi mahalle muhtarlarından almaları şart koşuldu. Gümrük çıkış muayenesi esnasında beyannameye dahil olmayan eşyalar müsadere edildi. Ayrıca İstanbul'dan hareket ettikten sonra İzmir'e uğrayıp oradaki göç-

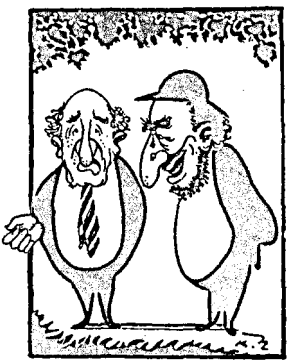
268 "Filistin'e götürülen altın tencereler", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1949.

269 "Filistin'e yapılan altın kaçakçılığı", *Bugün*, 26 Haziran 1949.

270 "Filistin'e götürülen altın tencereler", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1949 / "Vergi borcunu ödemeden Filistin'e kaçan museviler", *Tasvir*, 26 Haziran 1949.

menleri de alan gemilere Yahudilerin kaçak olarak binmeleri ve beraberlerinde eşya kaçırmaları üzerine, gemilerin İzmir'e uğramadan doğrudan Hayfa'ya gitmeleri kararlaştırıldı.[271]

Gazeteler: Filistin'e giden Yahudiler altın kaçırıyor.

– Demek Filistin'e gitmeğe karar verdin?
– Nereden anladın?
– Takma dişlerini altın kaplatmışsın da!

Aydede, 4 Haziran 1949, sayı 91-108.

8. *Oliver Twist* Filminin Gösterimi - Yarattığı Tepkiler

İzmir'de yayınlanan *Salamona Bomba*'nın ırkçı ve tahrikçi yayınının resmî makamlar tarafından engellenmemesinin cemaat liderleri üzerinde yarattığı üzüntü ve hayal kırıklığı, aynı tarihlerde meydana gelen bir başka olayla daha da derinleşti. Charles Dickens'ın aynı adlı romanından uyarlanan ve içerdiği Yahudi tefeci tiplemesinden dolayı Avrupa'daki Yahudi çevrelerinden büyük tepki alan *Oliver Twist* filminin İstanbul'da *Izdırap Çocuğu* adıyla gösterime gireceğinin ilân edilmesi Yahudi toplumunu oldukça rahatsız etti. *L'Etoile Du Levant*'a göre Almanya, Fransa ve ABD'de yasaklanan bu filmin değişik etnik unsurlar arasında ahengin sağlanmasına duyarlılık gösteren Türkiye gibi bir ülkede gösterilmemesi gerekiyordu. Gazeteye göre filmin şans eseri sansürden geçmesi halinde bile, sinema salonu sahibinin seyircilerinin önemli bir bölümünü oluşturan İstanbullu Yahudilerin duyarlıklarına saygı göstererek filmi gösterime sokmaması gerekirdi.[272] Milletvekili Salamon Adato İçişleri Bakanlığı, Cemaat Başkanı Dr. Abravaya ise İstanbul Valiliği nezdinde girişimlerde bulunarak filmin gösterimini engellemeye çalıştılar,[273] ancak

271 "Kaçakçılığı önlemek için tedbirler alındı", *Son Posta*, 30 Haziran 1949.

272 "A propos d'un filme antisémite", *L'Etoile Du Levant*, 4 Mart 1949.

273 "El filmo antisemito Oliver Twist", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 249 / "Un filmo antisemito projeta en Beyoğlu", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs

başaramadılar.[274] Bunun üzerine Yahudi cemaati filmi boykot etmeye başladı. *Şalom* okurlarına filme gitmemelerini telkin etti.[275] Duvarlara tebeşirle protesto mahiyetinde "Izdırap kazığı" yazıldı. Duvarlara yapıştırılan film afişleri yırtıldı. Yahudi halkı arasında "Bu sinemalara gitmeyiniz" yazılı kâğıtlar dağıtıldı.[276] Filme karşı yürütülen boykot kampanyasında *Betar* üyesi Yahudi gençler faaldi. Bir genç yaptıklarını şöyle anlatıyordu:

> "Günlerden Çarşamba idi. Y.M.C.A.'da jimnastik yapıyordum. Kapıdan içeri üç yabancının girdiğini fark ettim. Aralarından gözlüklü uzun boylu birisi beni ismimle çağırdı. Koşarak yanına gittim. Yanındaki iki arkadaşı ona sinirli sinirli konuşuyor: - 'Sabi, deli misin öyle şey yapılmaz!' diyorlardı. İçimden gelen bir his bana, onun mühim bir karar vermiş olduğunu söylüyordu. Soğukkanlılıkla bana doğru döndü: - 'C..... akşamı *Oliver Twist* filmini sabote edeceğiz, bize yardım edeceksin!' dedi. Gözlerindeki ifade parıltısı beni heyecanlandırmıştı. Ne yapacağımı anlattı. Filmde Fagin adında SÖZÜM ONA dejenere Yahudiyi temsil eden bir artist rolü vardı. Biz, bu rolü sabote ediyoruz.
>
> C..... gecesi her şey hazırdı. SH2 tüpleri dağıtıldı. Arkadaşları hala Sabi'yi vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Birkaç kişi kalmıştık. Buna rağmen o itidalini kaybetmedi. Gülerek: - 'Domuzdan ne koparırsan kârdır' dedi. O gece vazifemizi yaptık. Bunu müteakip günlerde şehrin birçok yerlerinde, K... D... civarında filmle alay eden, onu protesto mahiyetinde yazılar göze çarpıyordu. Bu hadise gazetelerin de dikkatini çekti ve buna ait birçok makaleler yazdılar. Film bir hafta sonra kaldırıldı..."[277]

1949, s. 302 / "Le filme antisémite Oliver Twist ne sera pas projeté", *L'Etoile Du Levant*, 18 Mart 1949 / "A propos d'un film et d'un journal antisémite j'ai vu le ministre de l'intérieur", *L'Etoile Du Levant*, 8 Nisan 1949.

274 "Yahudi aleyhtarı bir film oynuyor", *Hergün*, 12 Mayıs 1949 / "Un filmo antisemito projeta en Beyoğlu", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 302.

275 Eliezer Menda, "A propoponto del ultimo filmo", *Şalom*, 19 Mayıs 1949.

276 "Film aleyhine nümayiş", *Son Saat*, 16 Mayıs 1949.

277 "Sabi Meşulam'ın hatırası münasebetiyle", *Hadar*, 15 Ocak 1956, s. 5. Metinde Sabi olarak adı geçen kişi, genç yaşta vefat eden *Betar* üyesi Sabi Meşulam'dır.

La Boz De Türkiye filmin gösterime girmesinin yol açtığı hayal kırıklığını şöyle dile getirdi:

> "Dünyanın muhtelif yerlerinde, taşıdığı antisemit karakteri dolayısile gösterilmesi menedilen *Oliver Twist* filminin, iki Beyoğlu sineması tarafından halka arzedilmesi, bilhassa hiçbir kanunî maniaya [engele] rastlamadan husumet ve nefret temayüllerini yaratmak gayesini güden *Salomon* gazetesinin neşriyatına serbestçe saha bulması hâdisesinden sonra, Türk Yahudilerini haklı olarak müteessir etmiştir. Bahsi geçen filmin, her ne kadar Yahudiler aleyhindeki birçok kısımları çıkarılmışsa da, zamanımızda, âdeta antisemitizmin bir sembolü olarak telâkki edilmesi ve bütün Garp ülkelerinde bir kısım vatandaşlar arasında hoşnutsuzluğa meydan vermemek maksadile men edilmesi noktasından hareket edilerek, memleketimizde de gösterilmemesi, modern ve demokratik zihniyetimize daha uygun olurdu zannındayız. Yalnız maddi menfaat cephesini düşünen bir müessesenin isteğine, tesanüt [dayanışma] ve kardeşlik hislerine müstenit bir vatandaşlık telakkisine üstün gelmesi arzu edilirdi. Böyle bir hareket dahilde hoşnutsuzluğa mahal bırakmayacağı gibi, hariçte de prestijimizi bir kat daha yükseltecekti."[278]

L'Etoile Du Levant'a göre bu mücadeleden film ithalatçıları kazançlı çıkmıştı. Filmin ciddi bir şekilde sansür edilerek gösterime girmesine rağmen konunun basında çok tartışılmasının yarattığı meraktan dolayı halk filmi seyretmeye gidecek, dolayısıyla filmin gösterildiği iki sinema salonu iyi gelir elde edecekti.[279] Salamon Adato'nun filmin gösterilmemesi için uğraşması Peyami Safa tarafından sert bir dille eleştirildi. Safa film karşısında aşırı tepki gözteren Adato ve Yahudi cemaatini "Türk olduklarını unutmak"la suçladı.[280]

Gerek *Salamona Bomba* yayınının, gerekse *Oliver Twist* filminin gösteriminin önlenmesine yönelik girişimlerinin sonuç-

278 L.B.D.T., "Bir milli borç", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 291.

279 "Le film Oliver Twist", *L'Etoile Du Levant*, 13 Mayıs 1949.

280 Peyami Safa, "Bir film ve Yahudiler", *Ulus*, 3 Haziran 1949.

suz kalması, cemaatin kamuoyu ve resmî makamlar nezdinde herhangi bir ağırlığı ve önemi olmadığının işaretiydi. Ancak cemaat liderleri ile Türk Yahudi basınının, geçmişte benzeri durumlar karşısında gösterdikleri yumuşak tepkilere kıyasla bu kez sert bir tepki göstermeleri, İsrail'in kurulmasının Yahudi toplumu nezdinde bir tür manevi doping etkisi yarattığının da ipuçlarını vermekteydi. Nitekim *Son Saat* bu yöne dikkati çekiyordu:

> "Henüz Türkiye nüfus cüzdanını ceplerinde taşıyan Türk Yahudilerin kendilerini doğrudan doğruya hedef tutmayan bir filimden alınmaları bir parça tuhaf değil midir?
>
> Diğer taraftan ekaliyette [azınlıkta] bulunan bir zümrenin, yaşadığı bir memlekette ekseriyete, ekseriyetin [çoğunluğun] zevkine tahakküm etmeye kalkışması da az garip değildir.
>
> Vatandaşlarımız şayet o filimden hoşlanmamışlarsa kendileri görmeyebilirler. Hatta yalnız kendi aralarında olmak şartile ağız birliği ve elbirliği de ederler. Amma mesela ben o filmi görmek istersem beni kim ve ne hakla meneder?
>
> Müstakil İsrail Devleti kurulalıdan beri bazı hareketlerinde aykırı davranmağa başlıyan bir kısım Yahudi vatandaşlarımızı irşâd etmek [uyarmak] lüzumunu hissediyoruz. Her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduklarını her fırsatta hatırlamalıdırlar. Bir şikâyetleri olduğu zaman Devlet kapılarının da basın sütunlarının da kendilerine daima açık bulunduğunu, kanunların yürürlükte olduğu medeni bir ülkede kimsenin kendi hakkını bizzat ihkak edemiyeceğini [yerine getirmeyeceğini] düşünerek ona göre hareket etmelidirler. Şunun bunun hürriyetini tehdid etmek hakkı hiçbir yerde hiçbir kimseye verilmemiştir."[281]

281 Yelkovan, "Bir filim münasebetile", *Son Saat*, 17 Mayıs 1949.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇÜN TOPLUMSAL BİLANÇOSU

1949 yılı sona erdiğinde göç de son bulmuştu. İsrail'e yerleşen göçmenlerin Türkiye'de kalan dost ve akrabalarına yeni vatanlarında karşılaştıkları güçlükleri anlatmaları ve Türkiye'de yaşamaya karar verenlerin göçmenlere kıyasla gelir düzeyi daha yüksek bir katmana mensup olmaları gibi etkenler göçün ciddi bir şekilde duraklamasına nedendi. Türkiye'de kalan bu kesimin kararsızlığı Türkiye'deki güvenceli hayatı terk edip etmeme ile ilgiliydi. Göç eden akraba ve dostlardan gelen İsrail'deki koşullara uyum zorlukları haberleri bu kararsızlığı daha da artırıyordu. Buna rağmen bu aileler kendileri gitmeseler bile çocuklarını İsrail'e göndermeye razıydılar. Orta halli aileler, yüksek gelirli ailelere kıyasla göç etmeye daha hevesli olmalarına rağmen göçmen kamplarında kalmak istemiyorlardı. İsrail'in özel konutlar konusunda sunduğu imkânlardan haberdar olmayan bu ailelerin göç etmeleri bu nedenle gecikmekteydi.[1]

Türkiye'de kalanlarla göç edenler arasında, açık bir şekilde ifade edilmese de, sınıf ve kültür farkından ileri gelen bir ayrışma ve gerginlik de mevcuttu. Göçmenlerin büyük çoğunluğunu esnaf ve alt sınıflar oluşturduğu için Türk Yahudi toplumu içinde "göç edenler sadece fakirlerdir" gibi bir izlenim doğmuş-

1 Y. Ben Zvi, "Yehudey Turkiyya", *Yalkut haMizrah haTihon*, Haziran 1949, S. 6, s. 16-17. (İbranice)

tu. Burada bir parantez açıp bu izlenimin bugün bile, "Neden göç meydana geldi?" sorusuna verilen basmakalıp "Gidenler fakirlerdi, daha iyi bir gelecek elde etmek için gittiler" cevabında kendini belli ettiğini belirtmek gerekir. Böyle bir hissiyatın ve kanaatin hâkim olduğu bir ortamda, göç eden varlıklı ailelere mensup gençler veya aileler Türk Yahudi toplumu içinde prestij kaybına uğradı. Varlıklı göçmenler klası düşmüş, adlarına kara leke sürülmüş kişiler gibi görüldü. Kardeşiyle birlikte göç eden, buna karşılık annesi İstanbul'da kalan Erol Haker, annesi ve babası tarafından, "Kardeşinin aklını çelip onu da İsrail'e götürmek"le suçlandı. Annesi onu görmek için İsrail'e gittiğinde Türkiyeli göçmenlerin yoğun bir şekilde yaşadıkları semt ve mahallelerde bulunmamaya dikkat etti. Bu tavrını da "onlar benim hizmetçilerimdi, şimdi nasıl onlarla bir arada olurum?" diye açıkladı. İsrail'e göç ettikten birkaç ay sonra Erol Haker'e babasının tanıdığı birinin sorduğu "komo kayites aki?" ("buraya nasıl düştün?") sorusu bu anlayışı yansıtır.[2]

1949 yılının Ağustos ayında *Tan*'da yayınlanan bir başyazı bir dönemin sona erdiğini anlayan başyazarın veda yazısı niteliğini taşıyordu:

> "Filistin'in yeni vatandaşlarını götürecek vapurları, rıhtıma uğrayanlar biraz da hayretle seyrediyorlar. Büyük bir telâş içinde koşuşanlar, yüksek sesle konuşanlar, yolculara tavsiyelerde bulunanlar, mektup ve Filistin haberleri beklediklerini söyliyenler, çok yakında orada buluşmak vaadinde bulunanlar arasında Avramaçi ve Rebekalar şaşkın, memnun ve mütebessim yürüyorlar.
>
> Arkada bıraktıkları memleket ve burada geçen seneleri gözlerinden silinmiş, en ufak bir teessür duymadan gidiyorlar. Nihayet mendiller sallanıyor, vapur kalkıyor. Kalanlar büyük bir gürültü içinde dağılıyorlar. Gidenler, Arzı Mevûd'a kavuşacakları için seviniyor, kalanlar yakında yapacakları seyahat ümidiyle memnundurlar. (...)
>
> Türkiye'ye gelmekte olan muhacir ırkdaşlarımızın hududu

2 Erol Haker ile 29 Mart 2000 tarihli görüşme.

geçer geçmez yere kapanarak öz vatan topraklarını takdis ile öptüklerini gözlerimiz yaşararak gördüğümüz için bizden ayrılan Musevi vatandaşların millî bir gaye, millî bir birlik için Filistin'e gitmelerine diyeceğimiz yoktur ve kendilerini haklı görürüz.

Bizden çok iyi günlerimizde ayrılmıyorlar. Arkada bıraktıkları vatanları sıkıntılı günler geçiri[yor]. Yolları açık olsun. Bahtları zaten açıktır. Fakat burası yine her şeye rağmen hür ve mert Türkiye'dir. Bundan dört yüz sene evvel gözleri yaşlı, taassup ve zulmün kahrından titriyerek buraya iltica etmişlerdi. Tam bir serbesti içinde yaşadılar. Hür insanlar olarak bizden farksız bir hayat sürdüler. Dinlerini muhafaza ettikleri gibi, zulmünden kaçtıkları İspanyolların dillerini de Türkçeye tercih etmekte serbest kaldılar. Sonra kendilerine hâs, bir Fransızca ile konuşmıya başladıkları zaman, saf kan Fransızların bazan hiddetlenmelerine rağmen biz aldırmadık. Çünkü bu vatana düşmanlık etmediler ve hatta minnettarlık demesek bile dostluklarını da zaman zaman göstermekten çekinmediler.

Hahambaşı Haim Nahum Efendi'nin Türk noktai nazarını dostları nezdinde müdafaa için mütareke esnasında ve bir kış günü küçük *Galata* yatiyle ve Köstence yoluyla Paris'e gittiğini unutmadık. Merhum Hahambaşı [Hayim] Becerano Efendi dostumuzun aziz hâtırasını, temiz ve kibar Türk dostluğunu da unutamayız.

Dil ve din, hâlâ, yirminci asırda bile iki büyük kuvvet olarak her şeye hâkimdir. Bu kuvvetler onları bizden uzaklaştırıyor. Ağlıyarak geldiler, güle güle gidiyorlar. Yolları açık olsun. Bahtları zaten açıktır. Adiyo Avramaçi, Adiyo Rebeka!"[3]

1. Göçmenlerin Sayısı - Meslekleri

Göç eden Türkiye Yahudilerinin sayısı yıllara ve cinsiyete göre şöyle dağılmaktadır:[4]

3 "Adiyo Avramaçi Adiyo Rebeka!", *Tan*, 7 Ağustos 1949.

4 Moshe Sicron, 1957, s. 22. Walter F. Weiker de küçük bir farkla benzeri bir rakam veriyor ve 1948-1951 yılları arasında göç edenlerin toplam sayısının 34.547 olduğunu belirtiyor. (Walter F. Weiker, 1989, s. 22). Bir diğer kaynağa

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1948	2.294	2.068	4.362
1949	13.003	13.292	26.295
1950	1.224	1.215	2.439
1951	573	625	1.198
1952	143	210	353
Toplam	17.237	17.410	34.647

Görüleceği gibi 1945 yılı nüfus sayımında 76.965 olarak tespit edilen toplam Yahudi nüfusunun yüzde kırkı, 1948/49 yıllarında Türkiye'den ayrılmış. 1950-51 yıllarında göç edenlerin de eklenmesiyle bu oran %45'e ulaştı. 1949 yılında İsrail'e gelen toplam göçmen sayısı 239.076 olup Türkiye'den gelen 26.295 göçmen bu toplamın %11'ini oluşturuyordu. Polonya (47.331), Yemen (35.422) ve Kuzey Afrika'dan gelen (39.156) göçmenlerden sonra Türkiyeli göçmenler sayıca en önemli topluluktu.[5] Türkiyeli göçmenlerin yıllara göre mesleklerinin dağılımı ise şöyleydi:

Erkek	1948-1949	1950	1951
Denek sayısı	2576	668	316
Yüzde	100	100	100
Profesyonel ve teknik meslekler	4.20	5	6.50
Tıbbın payı	(2.10)	(2.30)	(2.90)
Eğitimin payı	(0.50)	(1.10)	(1.60)
Mühendisliğin payı	(0.40)	(0.60)	(0.70)
İdari meslekler ve memurlar	10	11.20	10.70
Ticaret	24.30	18.80	19.90
Tarım	4.60	9.10	6.50
Taşıma	4.20	2.70	3.30
Zanaatkâr ve imalatçılar	46.50	32.70	29.40
Giyim sektörünün payı	(20.50)	(7.60)	(6.50)
Vasıfsız işçi	-	11.80	10.70
İnşaat	4.40	5.50	3.90
Şahsi hizmetler	0.80	3.20	9.10
Toplam	100	100	100

Kaynak: Moshe Sicron, 1957, s. 76 - Tablo A98.

göre ise 1948-1954 yılları arasında göç eden Yahudilerin toplam sayısı 31.594 idi. (Dr. Cevat Geray, 1962, s. 5). Weiker'e göre ise 1948-1954 arası göç edenlerin toplam sayısı 35.489 idi. (Walter F. Weiker, 1989, s. 22)

5 Moshe Sicron, 1957, s. 22.

Kadın	*1948-1949*	*1950*	*1951*
Denek sayısı	221	90	46
Yüzde	100	100	100
Profesyonel ve teknik meslekler	5.80	7.70	15.60
Tıbbın payı	(8.90)	(5.70)	(6.10)
Eğitimin payı	(3.30)	(4.40)	(13.2)
Mühendisliğin payı	(-)	(-)	(1.90)
İdari meslekler ve memurlar	23.80	15.60	11.10
Ticaret	1.10	3.30	2.20
Tarım	1	-	-
Taşıma	-	-	-
Zanaatkâr ve imalatçılar	67.20	55.60	55.60
Giyim sektörünün payı	(54.50)	(44.40)	(46.70)
Vasıfsız işçi	-	7.80	11.10
İnşaat	-	-	-
Şahsi hizmetler	1.10	10.0	4.40
Toplam	100	100	100

Kaynak: Moshe Sicron, 1957, s. 76 - Tablo A98.

Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göçüne yol açan nedenler konusunda çeşitli kaynakların birleştikleri görüşler aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

2. Göçün Nedenleri

a) Tek Parti Dönemindeki Ayrımcı Siyaset

Göçün ana nedenleri, Tek Parti döneminde mevcut olan antisemitizm, basının Yahudilere karşı yürüttüğü hakaret ve aşağılama kampanyaları, 1934 yılında Trakya'daki Yahudi cemaatlerine karşı gerçekleştirilen yağma girişimi, günlük yaşamda ve kamusal alanda rastlanan ayrımcı uygulamalar ve azınlıkları Türkleştirme baskısıydı. Bu uygulamalar zincirinin doruk noktası, beşinci kol faaliyetlerinde bulunabilecekleri endişesiyle yirmi kur'a gayrimüslim ihtiyatların silah altına alınmaları ve onların terhisinden birkaç ay sonra yürürlüğe giren Varlık Vergisi Kanunu'ydu. Bu geçmişten dolayı Yahudiler, Türkiye'ye karşı soğukluk ve kırgınlık karışımı bir ruh hali içindeydiler.[6]

6 Sabetay Leon, "La lutcha por la demokrasia", *El Tiempo*, 7 Kasım 1956 / NARA, 2 Kasım 1948 tarihli ve 867.4016/11-248 sayılı belge / The American Je-

İzmirli Edmond Sidi'nin anıları Varlık Vergisi'nin göçün hızlanmasında ne kadar etkili olduğunu göstermekte:

> "1942 yılında savaşın en kızgın olduğu zamanlarda ben henüz 12 yaşındayken Türkiye Cumhuriyeti azınlıklara, ve tabiî ki, Yahudilere çok ağır bir vergi koydu. Devlete vergisini ödeyemeyenlerin bütün varlıklarına haciz konulup borçlarına karşılık haraç-mezat satıldı. Bir süre sonra erkekler Anadolu'nun bir ücra köşesine çalışma kamplarına yollandılar. Düşmanca tavırlara, çeşitli eziyetlere ve küçük düşürücü şartlara maruz kaldılar. Biz de sıkıntılı vartalardan payımızı almıştık. 1942 yılı kışında evde hasta yatarken haciz memurları gelerek evdeki bütün eşyalarımızı, mobilyalarımızı alarak evimizi boşalttılar. Geriye sadece benim yattığım yatak ile küçük sobamızı bırakmışlardı. O dakika bize bu sıkıntıları çektiren devlete karşı büyük bir nefret duymaya başladım. Kendi kendime Türk okullarında okumayacağıma yemin ettim. Bunu, nesiller boyu ceddimin [atalarımın] Türkiye'de yaşamış olmasına rağmen söylemiştim. Babamın ailesi nesiller boyu İzmir'de yaşamıştı. Anne tarafım ise Edirne kökenli olup Karadeniz'de liman şehri olan Samsun'a geçmişler orada zenginleşerek Türkler arasında dahi saygın bir yere gelmişlerdi. Bu şehri ziyaret etmeyi çok severdim. Orada Cumhuriyet'in önemli şahsiyetlerini tanımıştım. Yaşadığım o kötü olay çok genç olmama rağmen benim *Hahalutz*'a girmeme sebep oldu."[7]

Siyonist faaliyetlerle hiç ilgisi olmayan İzmirli David Akoba ise siyonist örgüt *Hahalutz*'a neden katıldığını şöyle anlatıyor:[8]

> "19 Mayıs 1943 tarihindeki Gençlik ve Spor Bayramı'na beş binden fazla genç sporcu katıldı. Yarışmalara katılan tek Yahudi bendim. Soyadım Akoba olduğu için yarışmaları tertip

---

wish Committee, *American Jewish Year Book*, 1950, Cilt 51, s. 313-314 ve *The American Jewish Year Book*, 1951, Cilt 52, s. 301 / Emmanuelle Simon, 1999, s. 65. Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 16, 23.

7 Edmond Sidi, "Gemilerin hikâyesi", Mordehay Falkon, 1997 içinde, s. 12-13. (Ibranice).

8 Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 62-65.

edenler benim Yahudi olduğumu bilmiyorlardı. Etkinliklerde beş yarışmaya katıldım ve hepsinde de birinci oldum. İzmir Belediye Başkanı madalyaları dağıtırken, tribünlerde oturan [arkadaşım] Mordehay Alton "Bravo David!" diye seslendi. Bu seslenişle Türkler benim Yahudi olduğum gerçeğini şoka uğramış bir şekilde öğrendiler. Kazananlar kürsüsünde ayakta iken Belediye Reisi, âdet olduğu üzere, madalyayı boynuma asmadı, elimi sıkıp tebrik etmedi ve sadece madalyayı uzattı. Böyle aşağılanmam benim aslında Yahudi olduğumu anlamamı sağladı ve kendimi Türk'ten ziyade Yahudi hissettim. Doğal olarak bundan sonraki adımım o ana kadar adını bile duymamış olduğum Siyonist harekete katılmak oldu. Hareketin adını sonra öğrendim: *Hahalutz*."

İsrail'e yerleşen Türkiyeli göçmenleri temsil eden *İrgun Olei Turkiya*'nın (Türkiye Muhacirleri Derneği) bir raporuna göre Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulanmasından sonra çok ciddi sayıda Türkiyeli Yahudi, Filistin'e göç etmek için Yahudi Ajansı yetkililerine başvurmuştu. Bunun sonucunda 15 Nisan 1943 tarihi itibariyle yaklaşık yedi yüzü genç olmak üzere dört bin Yahudi Filistin'e göç etmişti.[9] 1944 yılında göç eden bir genç, anılarında, Varlık Vergisi uygulaması nedeniyle büyük bir darbe yiyen Yahudiler arasında çok kötümser bir hava hâkim olduğu için Siyonist faaliyetlere katılması teklif edildiğinde tereddüt etmediğini aktarıyor.[10] Bu ruh halini en iyi yansıtan yazı, gazeteci İzak Yaeş'e ait:[11]

"Türkiye Yahudilerine birkaç hatırlatma"

AKODRAVOS Kuando moz tomaron 20 klasas komo soldados i moz enbiyaron a la montanyas de Konya, Eskişehir i Kandra.	Bizleri yirmi kur'a halinde askere alıp Konya, Eskişehir, Kandıra dağlarına gönderdikleri zamanı HATIRLAYINIZ

9 CZA, S5/1426 sayılı dosya, 22 Haziran 1944 tarihli mektup.

10 Kudüs İbrani Üniversitesi Çağdaş Yahudilik Enstitüsü Sözlü Tarih Bölümü, (210)162 sayılı bant kaydı çözümlemesi, Aralık 1989, konuşan Moşe Mizrahi.

11 "A los Judyos de Turkiya unos kuantos akodramyentos", *La Verdad*, 18 Kasım 1949.

AKODRAVOS Kuando tomaron fin la kamiza de enriva de nuestros ermanos de la Trakya i vinyeron kon mudantas a Estanbol.	Trakya'daki kardeşlerimizin üstlerindeki gömleklerine varıncaya kadar her şeylerinin alındığı ve İstanbul'a don paça geldikleri zamanı HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Del Varlık i de Achkale.	Varlık [Vergisi'ni] ve Aşkale'yi HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Ke no puedyeron kaminar nuestras mujeres i nuestras ijas solas en la kaye.	Eşlerimizin ve kızlarımızın sokakta yalnız dolaşamadıkları zamanı HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Ke mos ensultavan kada ora i punto	Bizlere her saat ve her dakika hakaret ettikleri zamanları HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Del servis militer ke izimos en Turkia komo esklavoz.	Türkiye'de köleler gibi yaptığımız askerlik hizmetini HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS El diya ke sintimos en los radyos la endependensia de Israel.	İsrail devletinin bağımsızlığının ilân edildiğini radyoda duyduğumuz günü HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS La data 15 Mayıs 948 la alegriya ke sintimoz sin pueder mostrarla.	15 Mayıs 1948 tarihini, etrafımıza gösteremeden hissettiğimiz sevinci HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Kuando asperimoz tor en loz eskalones de la direksyon de polisiya por tomar pasaporto.	Emniyet Müdürlüğü'nün merdivenlerinde pasaport almak için bekleştiğimiz günü HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Kuando enpeso la aliya grande para Israel.	İsrail için büyük *aliya*'nın başladığı anı HATIRLAYINIZ

AKODRAVOS Kuando moz serraron loz portos i mos decharon miles i miles de personas arestando en las kayes i en los kafes.	Limanları kapatıp binlercemizi sokaklarda ve kahvelerde sürünür durumda bıraktıkları anı HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS El guste ke sintimoz kuando ivamoz a partir para Israel.	İsrail'e gideceğimiz zaman duyduğumuz sevinci HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS El diya ke moz suvimoz al vapor.	Vapura bindiğimiz günü HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Kuando vitej el porto de Haifa.	Hayfa limanını gördüğünüz anı HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS Laz lagrimas de alegriya en el momento ke vimoz la bandyera judia.	İsrail bayrağını gördüğümüz andaki sevinç gözyaşlarını HATIRLAYINIZ
AKODRAVOS De akeyos ke dyeron sus almas por la Medinat Israel.	İsrail devleti için canlarını verenleri HATIRLAYINIZ

Göçmenler arasında özellikle gençler, İsrail'in inşasına katkıda bulunmayı şiddetli bir şekilde arzuluyordu. Gençler neredeyse mesihî bir hasretle İsrail'de yurttaşlık haklarının tamamına sahip normal bir insan yaşamı sürdürmeyi arzuluyorlardı. Tarihçi Geoffrey Lewis ile Fransa'da eğitim görmüş genç bir Yahudi mühendis arasında geçen konuşma, bu hasreti gösteriyor. Lewis konuşmayı gencin ağzından şöyle aktarıyor:

> "Hayatımın büyük bir bölümünü burada yaşamış olmama ve ailem yaklaşık beş yüz yıldır burada olmasına rağmen İsrail'e gidiyorum, zira Türkiye'de kendimi kendi evimde gibi hissetmiyorum. Kötü davranışlara maruz kaldık demek istemiyorum ama bir Türk'le eşit koşullarda konuşamıyorum: burası

onun ülkesi, benim ülkem değil. Türk de bunu unutmam için bana fırsat vermeyecektir."

Lewis'in kendisinin de Türk olduğunu hatırlatmasına önce bir anlam veremeyen Yahudi genç daha sonra şu cevabı verir:

"Fransa'da iken kendilerini 'Yahudi dinine mensup Fransızlar' olarak gören Fransızlarla tanıştım. Türkiye'de bu imkânsızdır. Bir Yahudi isen nasıl Türk olabilirsin?"[12]

Bu kanıyı başka göçmenler de paylaşır.[13] 1944 yılında 24 yaşında iken Filistin'e gelen Kudüs İbranî Üniversitesi öğretim üyesi İzmirli A.M.'nin göç etmesinin nedeni, askerlik görevini ifa ederken silahlı eğitim verilmemesi ve beden gücüyle iş yaptırılan bir bölükte görevlendirilmesiydi. A.M. bundan dolayı kendisini aşağılanmış hissetmiş ve onuru kırılmıştı.[14] Kamu alanında hizmet etme idealine sahip gençler bu idealin, gayrimüslimlere yönelik ayrımcılık nedeniyle Türkiye'de gerçekleşmeyeceğini bildiklerinden İsrail'e göç etmeyi arzuladılar.[15]

b) Maddi Nedenler

Bir diğer neden, göçmenlerin ait oldukları toplumsal sınıfla bağlantılı. Göçmenler büyük çoğunlukla işçi, seyyar satıcı, küçük meslek sahibi ve esnaftı. Bir kısmı da işsizdi. Bu insanlar Türkiye'de kendileri için bir gelecek görmeyip İsrail'i, Eski Ahit'te yazıldığı üzere, "süt ve bal akan bir diyar",[16] iş imkânlarının sonsuz olduğu bir anavatan olarak gördü.[17] Varlık Vergisi

12 Geoffrey Lewis, *Turkey*, New York 1955, s. 158-159, aktaran Joseph B. Schechtman, 1961, s. 228.

13 Walter F. Weiker, 1989, s. 6.

14 Walter F. Weiker, 1989, s. 60.

15 İDA, 2397/24, İsrail Büyükelçiliği maslahatgüzarının A. Levani'ye gönderdiği 13 Mayıs 1953 tarihli mektup.

16 Eski Ahit'te birçok ayet İsrail'den bu şekilde söz etmektedir. Örneğin Tesniye Bap 11, ayet 9, Çıkış Bap 13, Ayet 5, Levililer Bap 20, Ayet 24.

17 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39 / Walter F. Weiker, 1989, s. 23 / CZA, dosya C2/1723, Sabetay Dinar,

de çok etkiliydi. Yahudi aileleri tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi'nin ödenmemesi sonucunda evin erkeklerinin Aşkale'ye gönderilmeleri ile sefil bir duruma düşmüşlerdi. Ayrıca, Yahudilere ait ticarethanelerde çalışan Yahudi memur, esnaf ve zanaatkârlar da patronlarının Aşkale'ye gitmeleri ve işyerlerinin kapanması nedeniyle aniden işsiz kalmışlar, Türk-Müslüman tüccar ve esnaf tarafından gayri resmî bir şekilde boykot edildikleri için de başka bir iş bulamamışlardı.[18] Göçmenlerin çoğunluğu Türkiye'de son derece kötü koşullar içinde yaşamaya alışık olduklarından yeni kurulan İsrail'in zor şartları onlar için çok da kötü sayılmazdı. Bu göçmenler için bir Yahudice deyiş çok anlamlıydı: "Trokar de kazal, trokar de mazal" ("Yerini değiştirmek, kaderini değiştirmek[tir]").[19] 1948'de göç eden İzak Meyohas göçmenlerin ağzından, "Kaybedecek hiçbir şeyim yok, kaybedecek hiçbir şeyim yok" sözcüklerinin hiç düşmediğini hatırlıyordu.[20] Dönemin cemaat ileri gelenlerinden tüccar Simon Brod'a göre göçmenlerin Türkiye'de bulundukları yaşam koşullarının perişanlığına inanmak için insanın bu durumu kendi gözleriyle görmesi şarttı.[21]

Göç edenler, sadece fakirler ve işsizler değildi. Önemli bir kesimi memur, küçük esnaf ve tüccardı. Az sayıda da olsa yaklaşık doksan kadarı hekim olan üniversite mezunu genç ile büyükanne ve büyükbabalar da vardı. Ancak genellikle iyi eğitim görmüş ve varlıklı olan kesim Türkiye'de kalmayı tercih etti.[22] Göçmenler arasında çocukları İsrail'e göç eden anne ve babalar ile ömürlerinin son yıllarını "vaad edilmiş toprak-

"Report on Jews in Turkey", tarihsizdir ancak 1949 yılına ait olması muhtemeldir. / IDA, 2397/24 sayılı dosya, 13 Mayıs 1953 tarihli mektup.

18 Histadrut Arşivi, Lavon Enstitüsü, dosya IV-104, Melchior Noy, 89. *Irgun Olei Turkiya*'ya yazılmış 11 Haziran 1943 tarihli rapor. Bu belge daha önce Esther Benbassa ve Aron Rodrigue tarafından kullanılmıştır. (Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, 2001, s. 383, dn. 144).

19 I.A. ile 30 Ekim 2000 tarihli görüşme.

20 Berat Günçıkan, "Nerelisin diye sormayın bana", *Cumhuriyet Dergi*, 25 Haziran 1995, S. 483, s. 1-4.

21 NARA, 15 Kasım 1948 tarihli ve 867.4016/11-1548 sayılı belge.

22 Sabetay Leon, "Nuestro turizmo eternel en Israel", *El Tiempo*, 12 Haziran 1957 / Erol Haker ile 29 Mart 2000 tarihli görüşme.

lar"da geçirmek isteyen yaşlı ve hastalara da rastlanıyordu.[23] Gençlerin göç etmeleri çocuklarından ayrı kalmak istemeyen diğer aile fertlerinin de onların peşinden gitmelerine yol açtı. Bu da göçün artmasına nedendi.[24] Evlenme çağında kızları olup drahoma verecek parası olmayan aileler de böyle bir âdet İsrail'de olmadığı için göç ettiler.[25] Balatlı delikanlılar bunu şöyle dile getiriyorlardı:

> "Şu Vodina Caddesi yazın, bilhassa akşam üstleri Beyoğlu'na bile taş çıkartan bir piyasa caddesi haline gelirdi. Gece yarılarına kadar kol kola gezerlerdi. Adı batsın o şayiayı çıkaranın. 'Filistin'de kızları drahomasız alıyorlarmış' diye yayılan haber Balat kızlarını çil yavrusu gibi dağıttı. Çantasını kapan soluğu Tel Aviv'de aldı. Biz de burada Rebekalara, Raşellere hasret kaldık."[26]

Gazeteler: İsrail devleti nüfusunun artması için drahoma usulünü kaldırdı.

Şehrimizden gidecek Yahudilerin bazılarında son yol hazırlığı.

Aydede, 7 Nisan 1949, sayı 91-104

Gazeteci Sami Kohen'e göre, göç edenlerin yüzde onunu genç idealistler, diğer bir kesimini fakirler, başka bir kesimini ise Varlık Vergisi öncesinde varlıklı tüccarlar olup verginin uygulanmasından sonra varını yoğunu satıp küçük birer memur olarak hayatlarına devam etmek zorunda kalan, bunu da gururuna yediremeyen esnaf oluşturuyordu. Sami Kohen'e göre, fakir kesimin dine bağlılığı ve dolayısıyla "vaad edilmiş topraklara dönüş" arzusu da göçün meydana gelmesinde

23 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

24 Mordehay Falkon ile 12 Haziran 2000 tarihli görüşme.

25 Leon Brudo ile 15 Aralık 1999 tarihli görüşme.

26 "Balat boşaldı!", *Hergün*, 30 Haziran 1949.

rol oynadı. Göçün yarattığı muazzam heyecan bir diğer etkendi.[27]

c) Siyonizm

Prof. Dr. Esther Benbassa'ya göre Siyonist örgütlerde faaliyet gösterenler, İstanbul Yahudi nüfusunun sadece yüzde birini oluşturuyordu. Bu nedenle Yahudi halkının örgütlü bir şekilde siyonist faaliyetlere katıldığı söylenemezdi.[28] Ancak yine de göçmenlerin Siyonizme olan bağlılıkları, göç etmelerinin bir diğer nedeniydi. Göçmenler bu duyguyu "idealizm" ve "gerçek anavatanımıza gitme fırsatı" olarak ifade ettiler. İsrail'in kurulmasının bütün dünyada yarattığı heyecan ve sevinçten etkilendiler.[29] Gazeteci Sabetay Leon'un göçmenlerle yaptığı bir söyleşide sorduğu "Neden İsrail'e geldik?" sorusuna verilen cevap "vatan sevgisi" kavramının önemini öne çıkarıyordu: "Vatanımıza onun bize vereceğinden daha çok şey vermek için".[30] Bu gözlemleri başka araştırmacılar da paylaşıyor. Prof. Dr. Walter F. Weiker, İsrail'de yerleşik Türkiyeli Yahudiler arasında yaptığı araştırmada Yahudi kimliğine ve dolayısıyla Siyonizme en çok sahip çıkanların alt sınıfa mensup Yahudilerle iyi eğitim almış gençler olduğunu tespit ediyor.[31] Yehuda Adiri de Siyonizmin özellikle gençler arasında yaygın olduğunu teyit ediyor:

> "Siyonut [Siyonizm] olayı da dünya Yahudi toplumunda bir değişiklik, bir ihtilale sebep oldu. Aynı şekilde Türkiye'deki Yahudiler arasında 1923-1945 yılları arasında olmuş olan vakalar dini ve milliyetçilik fikirleri gençleri Siyonizme yaklaştırdı. Bir millet olmak, şerefli yaşamak, milli lisana sahip ol-

27 Sami Kohen'le 29 Ocak 2000 tarihli görüşme.

28 Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58.

29 Walter F. Weiker, 1989, s. 1, 17 ve 29 / Walter F. Weiker, "Jews from Turkey in Israel: The un-seen", *Forum*, Ilkbahar 1985, Sayı 54-55, s. 71-82.

30 Sabetay Leon, "Por kualo venimos a Israel?", *La Union*, 20 Ekim 1954.

31 Walter F. Weiker, 1989, s. 17.

mak, memleket, toprak sahibi olmak fikirleri benimsendi. O senelerde Avrupa ve Türkiye'de çok coşkun milliyetçilik hareketleri mevcuttu. Bu coşkun milliyetçi hareketlerde Türkiyeli Yahudi gençleri yerlerini bulamadılar, daha doğrusu red edildiler. Kısaca o zamanki Yahudi toplumunu tetkik edersek maddi ve şahsi menfaatlerden başka kamu işlerinden uzak kimseler olarak görebiliriz. Siyonizm hareketi Türk Yahudi gençleri arasında şahsi menfaatleri bırakarak kamu lehine çalışmak fikrini aşıladı. O zamanki bütün tehlikelere rağmen bu yönde çalışmaya çok büyük bir hız verenler oldu. Bu arada yüksek tahsillerini yapanlar, Yahudi mekteplerinde öğretmenlik yapan idealist gençler, mekteplerde İbranice şarkılar ve danslar öğrettiler. Hatırlarım Büyük Hendek'teki [Musevi] Karma Okulu'nun yanında otururdum. Teneffüslerde avluda çocuklar İbranice şarkılar ve dansları coşkunlukla yapıyorlardı. Evvelce vuku bulmuş *aliya* neticesinde de İsrail'de aile fertleri olanlar da bu ilişkilerin neticesinde İsrail'e daha da bağlılık hissettiler. Bazı dinî geleneklerden de *Eretz İsrael*'e bağlılık duyanlar da vardı. Bütün bunlara sosyal ve iktisadi nedenler de ilâve edilebilir."[32]

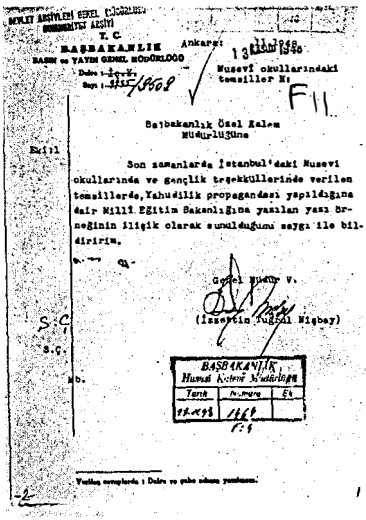
1949 yılında göç eden şair Nesim Eskin'e göre Siyonizm ve yeni bir hayat kurma başta gelen etkenlerdi:

"Benim tanıdığım genç çocuklar, delikanlılar aileleriyle göç etmişlerdi Türkiye'den. Ama bazılarının aileleri tarafından İsrail'e gönderildiklerini biliyorum. Zaten İsrail'e 1949-50 yıllarında göç eden aileler küçük esnaf takımından, zar zor geçinen, kazancı pek yerinde olmayan ailelerdi. Siz de bilirsiniz. İsrail devletinin kuruluşundan yararlanıp kendilerine yeni bir hayat kurmak arzusundaydılar. Sanımca Siyonizm ikinci planda yer alıyor. Yeni vatanda şanslarını denemek için yola çıkmıştılar. Gerçi aralarında yıllar yılı düşledikleri Yahudilere adanmış toprakta yerleşmek için Siyonizm ateşiyle tutuşanlar da vardı. Bu da bilinen bir gerçek. Zaten Siyonizm nedir ki?

32 Yehuda Adiri'nin 7 Nisan 2000 tarihli mektubu.

Bence Siyonizm vatan sahibi olmak demektir. Vatan sahibi olmak istemeyen var mıdır yeryüzünde?"[33]

İstanbul doğumlu Kırklarelili Erol Haker'in öyküsü ise çok daha ilginç. Ateist olmasına rağmen baba Haker Türkiye'de Türk sayılabilmek için tek çarenin Müslüman olmak olduğunu çabucak kavradı. Bunun üzerine 1938 yılında baba Haker ve eşi kelime-i şahâdet getirerek, sekiz ve altı yaşlarındaki oğulları Erol ve Altan ise kelime-i şahâdet getirmeden ailece ihtida etti. Onbeş yaşında iken eğer Tanrı ona "tam Türk olmak için hayatından beş yıl eksik olmasına razı olur musun?" diye bir soru sorsaydı tereddütsüz "evet" cevabını verecek kadar Türklüğü benimseyen Erol Haker, 15 Mayıs 1948 günü sabahı gözlerini açtığında ilk düşüncesi "şimdi bizim de bir devletimiz var" oldu. Çok tuhaf bir şekilde kalbinde İsrail ve Siyonizme karşı bir sevgi belirdi. 1952 yılında Musevi dinine resmen geri döndü ve 4 Ekim 1956 tarihinde de İsrail'e göç etti.[34]

T. C
BAŞBAKANLIK
Ankara: 13 Kasım 1950
Musevi okullarındaki temsiller hk.
F11
Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğüne
Son zamanlarda İstanbul'daki Musevi okullarında ve gençlik teşekküllerinde verilen temsillerde, Yahudilik propagandası yapıldığına dair Millî Eğitim Bakanlığına yazılan yazı örneğinin ilişik olarak sunulduğunu saygı ile bildiririm.
Genel Müdür V.
(İsmetin Uğural Müşbay)
BAŞBAKANLIK
Tarih 15.MAY.1948
Sayı 1144
F:4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Özel Kalem Müdürlüğü Kataloğu, vesika no 030.01.101.628.7.

İzmirli R.S.'ye göre Tek Parti dönemindeki olaylardan çok Siyonist ideal, göçü meydana getirmişti:

> "Ben 1948 senesinde yedek subaydım. Bununla beraber o devrede saydığınız [Türk Yahudi] gazetelerin *aliya*'ya tesir ettiklerini zannetmiyorum. O kadar meşguldük ki böyle gazeteler biz gençleri alâkadar etmezdi. 1948 Mayıs ayında İngiliz-

33 Nesim Eskin'in 26 Ekim 1999 tarihli yazısı.

34 Erol Haker ile 29 Mart 2000 tarihli görüşme.

lerin gitmeleriyle İsrael'in kapıları açılır açılmaz kalplerinde vatan sevgisi, ellerinde *aliya* için her an bavulları hazır olan gençler, aileler büyük bir heyecan ve gurur ile İsrael'e akın ettiler. Büyük bir feragat, senelerce yapılan çalışmalar ve hazırlıklar bu saati hazırladı. (...)

Varlık Vergisi'ne gelince; ben mecburen iki sene yerde yattım. Evimizin bütün eşyalarını, yemek tabaklarına kadar iki seferde haciz ettiler. Bu benim Türklere karşı kızgınlığımı haklı veya haksız artırmıştır. O kadar. Siyonist ideal ve gaye o kadar ulvî idi ki bu hâdiseler solda sıfır kalır. (...) 25 sene Türkçe lisanını dahi işitmekten veya konuşmaktan imtina ettim. 'Yahudi Türkçe konuş' kamçısının sırtımdaki yaraları kapanmadı. Şimdi ateşi düşmüş, kendimi biraz daha iyi hissediyorum. Almanlara gelince; o devirde Türklerin Yahudilere karşı olan tarzı hareketleri, öldürmekten hariç [Almanlardan] pek farklı tarafları yoktu. Yahudilere yapılan bu hakaretlerden bir an evvel kurtulmak için belki *aliya*yı destekleyen faktörlerden olabilir. Birkaç sene evvel İzmir *aliya*sı hakkında *Kol Israel*'de bir radyo konuşmasında dediğimi tekrar edeceğim: 'İzmir Yahudi gençliği *[Eretz] Israel*'e büyük bir sevgi ve vatan kurmak arzusu ile göç etti, başka sebep aramak boşunadır. Biz yabancı bir memlekete gelmedik, evimize döndük. Lisanını bilerek geldik. Uzaktan dahi olsa topraklarını karış karış tanıyarak geldik. Bizden ne istendiğini pekâlâ bilerek göç ettik. Türk Yahudi *aliya*sı diğer *aliya*lar gibi hiçbir zaman problem yaratmadı. Çünkü böyle terbiye edildik. Cenâb-ı Allah'a bu günleri bize gösterdiği için şükürler olsun."[35]

d) Propaganda

Göçmenlerin Türkiye'de kalan yakınları ve arkadaşlarına yolladıkları mektuplarda devletin kendilerine dayalı döşeli evler ve rafları mallarla dolu mağazalar verdiğini yazmaları ve mektuplarını "Gelin, çabuk gelin. Daha çok boş mağaza ve da-

35 R.Ş.'nin 27 Ekim 1999 tarihli yazısı.

ire var!" sözleriyle bitirmeleri, göç dalgasının artmasında etkili oldu.[36] *Kol İsrael* Radyosu'nun 26 Aralık 1948 tarihinden itibaren haftada üç kere Türkçe yayına başlaması da Türkiye Yahudilerinin İsrail'de olup bitenleri bilmeleri açısından faydalıydı ve geride kalanların göç etme arzusunu canlı tuttu.[37]

ORTA ŞARKTAN
YENİ BİR SES
İSRAİL RADYOSU
26 Aralık 1948 tarihinden itibaren Türkçe neşriyatına başlıyacaktır.
Kısa dalga 43.89 metre
Orta dalga 460.3 metre
Pazar sabahları saat 8 de. Salı ve Perşembe akşamları saat 19.30 da.

Hürriyet, 26 Aralık 1948

Gazeteci Ege Diken'e göre göçün nedenleri karmaşıktı. Bir anavatanın kuruluşuna katılma gibi olağanüstü bir durumun Yahudileri bir vicdan muhasebesiyle karşı karşıya bırakması, genç Yahudi devletinin dünyaya meydan okumasına katkıda bulunma, Türkiyeli Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'den transit geçerek Filistin'e giden Yahudilerle dayanışma içinde olduklarını gösterme ihtiyacını hissetmeleri gibi etkenler göç fırtınasını yaratan nedenlerdi.[38]

İsrail'e gelen göçmenler arasında Türkiyelileri diğerlerinden ayıran şeyler vardı. Türkiyeli göçmenler diğer ülkelere kıyasla Yahudi Ajansı'ndan çok fazla bir destek görmeden kendi inisyatifleriyle örgütlenip göç ettiler. İsrail devleti Türkiyeli Yahudilerin göçünü kolaylaştıracak örgütleme, lojistik ve maddi desteği, Viktor Elyaşar'ın İstanbul'a Muhaceret Bakanlığı temsilcisi olarak atandığı 1949 yılının Ağustos ayından sonra sağladı. O tarihe kadar göçün çok büyük kısmı fiilen zaten gerçekleşmişti. Göçün gerçekleşmesindeki en önemli etken göçmenlerin Türkiye içinde bulundukları kötü ve sefil durumdu.

36 Sabetay Leon, "La propaganda de los primeros olim enfortesio la *aliya* en massas", *El Tiempo*, 29 Mayıs 1957. Erol Haker de "Gelin. Burada buzdolaplı Arap evleri hazır sizleri bekliyor" türünden sözlerin göçü hızlandırdığını teyit etti. (Erol Haker ile 29 Mart 2000 tarihli görüşme.)

37 "Orta Şark'tan yeni bir ses İsrail radyosu", *Hürriyet*, 26 Aralık 1948.

38 Ege Diken'le 14 Eylül 2000 tarihli görüşme. Ege Diken İsrail'e göç etmeye karar verdiğinde basın kartını iade etmek için Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne gider. Müdüre göç etmeye karar verdiğini ancak Türkiye'den çok iyi duygularla ayrıldığını söyler. Müdür, kendisinin her zaman Türkiye'nin lehine çalışmış bir gazeteci olduğunu bildiğini ve kartını bir anı olarak saklamasını söyler.

Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulanmasıyla büyük bir darbe yiyen Yahudi halkı aradan geçen altı yılın sonunda kendini ancak toparlamaktaydı. Hem Varlık Vergisi uygulaması, hem de ait oldukları işçi ve memur sınıfının kendine özgü ekonomik ve toplumsal koşulları nedeniyle, aralarında yaşlı, hasta ve sakatların da bulunduğu göçmenler, Türkiye'de kalsalardı ne cemaatin hayır kurumlarından ne de devletten, durumlarında ciddi bir iyileşme sağlayacak herhangi bir yardım elde edemeyeceklerini biliyorlardı. Türkiye'de sefil bir şekilde yaşamaya devam etmek ve "yabancı" olarak görülmektense, yeni kurulmakta olan anavatanlarında herhangi bir ayırıma tâbi tutulmadan yaşamayı, aynı zamanda da sıfırdan başlayarak inşa edilmekte olan yepyeni bir devlette gelecek için umut beslemeyi tercih ettiler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN RESMİLEŞMESİ - GÖÇMENLERİN İSRAİLLİLEŞMELERİ

1. İsrail'in Türkiye'de Temsil Edilmesi

a) İsrail Konsolosluğu'nun Açılışı

İsrail, Türkiye tarafından resmen tanındıktan sonra Ankara'da büyükelçilik ve İstanbul'da da konsolosluk açmak için izin istedi.[1] Bu izin normal bir süre içinde verildi ve konsolosluğun açılış töreni 16 Ekim 1949 pazar günü gerçekleşti. O gün saat 12.00'de Sıraselviler Caddesi 67 numaradaki Cevdet Bey apartmanında İsrail Muhaceret Bakanlığı'nın İstanbul temsilciliği olarak kullanılan daire, konsolosluk olarak hizmete açıldı. Konsolosluğun açılış töreninin yapılacağı gün sabah saat ondan itibaren sayıları on beş ilâ yirmi bini bulan ve tamamını Yahudilerin oluşturduğu büyük bir kalabalık Sıraselviler Caddesi'ne akın etti. Kalabalık caddeyi ve çevredeki kahveleri tıka basa doldurdu.[2] Cemaat liderleri kamuoyunun tepki göstermesinden endişe ettiğinden Yahudi halkına törene gitmemesi için

1 "İsrail'i temsil edecek makam", *Yeni Sabah*, 25 Ağustos 1949.

2 Isaac J. Nahum, "La visite d'Abraham Elmaleh en Turquie", *Hommage à Abraham Elmaleh*, Kudüs, 1959, s. 82-84 / M(ax) Bilen, "Une foule énorme a assisté à l'inoguration du Consulat Israélien", *Le Journal D'Orient*, 17 Ekim 1949 / "İsrail'in İstanbul konsolosluğu", *Ulus*, 17 Ekim 1949 / "Les turcs ont été nos bienfaiteurs", *L'Etoile Du Levant*, 21 Ekim 1949.

ikazda bulundu, ancak bu dikkate alınmadı. Törene katılan kalabalıktan dolayı da, endişelerin aksine, halk kayda değer herhangi bir tepki göstermedi.[3] Herhangi bir tartışma ve kavga çıkmaması için çok sayıda polis hazır bulunduruldu. Polis kalabalığa karşı son derece nazik davranarak düzeni sağladı. Konsolosluğun karşısında bulunan Aya Triada Rum Kilisesi İstanbullu Yahudilere kapılarını açıp balkona çıkmalarına izin verdi. Viktor Elyaşar ile İsrail Parlamentosu üyesi ve Kudüs Belediye Başkanı yardımcısı Abraham Elmaleh konsolosluğun balkonuna çıktıklarında bekleşen kalabalık onları çılgınca alkışladı.[4] *Aşkenaz* cemaati hahamı Gerşon Şapoşnik'in iki kızı İsrail bayrağını balkonda göndere çekti, babaları da kısa bir dua okudu. Bir diğer kaynağa göre İsrail bayrağını göndere çekme şerefi Abraham Elmaleh'e verildi. Bayrağın göndere çekilmesinden sonra heyecan son safhaya erişti. Caddede bekleşen Yahudiler ağlayarak birbirlerine sarıldılar ve birbirlerini tebrik ettiler.[5]

Konsolosluğun açılışından iki gün sonra Konsolos yardımcısı Viktor Elyaşar Taksim'deki Atatürk anıtına İsrail ve Türk bayrakları şeklinde mavi ve beyaz çiçeklerle hazırlanmış bir çelenk koydu ve İstanbul'un altın defterini imzaladı.[6] Konsolosluğun açılması İstanbul Yahudilerinde olağanüstü bir heyecan yarattı. İstanbul Yahudileri, kutsal bir yere gidercesine, Viktor Elyaşar'ın çelenk bıraktığı Atatürk anıtını akın akın ziyaret ettiler. Bu nedenle çelenk âdet olduğu üzere anıtta birkaç

3 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39 / Sami Cohen, "Personalité marquante du Judaisme", s. 87-88, *Hommage à Abraham Elmaleh*, Kudüs, 1959 içinde.

4 Sami Kohen Erkösem, "The Israeli flag waves over Istanbul", *Hed-Ha-Mizrach*, 18 Kasım 1949, s. 12-13 (İbranice). YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7, FAD 41-46, kutu 49, 12 Kasım 1949 tarih, "Rapport mensuel 10 (Octobre)" başlıklı rapor, s. 1.

5 Isaac J. Nahum, "La visite d'Abraham Elmaleh en Turquie", *Hommage à Abraham Elmaleh*, Kudüs, 1959, s. 82-84 / "İsrail'in İstanbul konsolosluğu", *Ulus*, 17 Ekim 1949 / "Les turcs ont été nos bienfaiteurs", *L'Etoile Du Levant*, 21 Ekim 1949.

6 "En une minute intense, les Israélites communiquant une même pensée de reconnaissance lorsque Elyachar dépose la couronne au monument de Taksim", *Le Journal D'Orient*, 19 Ekim 1949 / "La cérémonie du Taksim", *L'Etoile Du Levant*, 21 Ekim 1949.

gün bırakılmayıp aynı günün akşamı kaldırıldı.[7] Resmî makamların bu aceleciliği İstanbul Yahudilerini üzdü ve *L'Etoile Du Levant* bunu aşırı bir duyarlılık olarak yorumladı.[8] Konsolosluğun bulunduğu Sıraselviler Caddesi de birkaç gün süreyle İstanbullu Yahudilerin ziyaretgâhı haline geldi.[9] Konsolosluğun açılışından birkaç hafta sonra açılışla ilgili izlenimlerini kaleme alan bir Yahudi yazar bir yandan konsolosluğun açılması ve İsrail bayrağının İstanbul'da dalgalanması karşısında duyulan sevinci, diğer yandan da Türkiye Yahudilerinin Türkiye'ye karşı duydukları sevgiyi dile getirdi. Muhtemel bir çifte sadakat sorgulamasına karşı da şu peşin cevabı verdi:

> "İsrail devletinin kuruluşu Türkiye'ye karşı olan bağlılık ve vatanseverlik duygularımıza hiçbir gölge getiremez ve getirmemelidir. Bilâkis İsrail devletinin kurulmuş olması Türkiye Yahudisinde hiçbir zaman zulüme uğramadığı ve asırlardan beri huzur içinde yaşadığı vatanına karşı hissettiği minnet ve vatanseverlik duygularını sağlamlaştırdı."[10]

İstanbul Yahudilerinin büyük bir kalabalık halinde konsolosluğun açılış töreninde hazır bulunuşları sokaktaki insanı çok fazla ilgilendirmediyse de basının dikkatini çekti ve bazı tepki yazılarına yol açtı. *Vakit (Yeni Gazete)* bu kalabalık karşısında şaşkınlığını gizleyemedi:

> "Geçen gün İstanbul'da yeni Filistin hükümetinin elçiliği açıldı. Devletçe kabul edilmiş siyasi bir varlığın elçi göndermesi pek olağan bir şeydir. Buna diyecek sözümüz yok. Ancak gazetelerde bu elçiliğin bayrak çekme törenini gösteren resimler hayli acaip.
>
> Şehrimizdeki bütün Yahudileri orada toplanmış gördük. Geniş caddeler iki sıra insan dalgalarıyla kaplanmış. İğne at-

7 Hal Lehrman, "The Jews under Turkey's New Deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

8 "Pourquoi?", *L'Etoile Du Levant*, 28 Ekim 1949.

9 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7, FAD 41-46, kutu 49, 12 Kasım 1949 tarihli "Rapport mensuel 10(Octobre)" başlıklı rapor, s. 1.

10 M. Alboher, "Les Juifs de Turquie", *L'Etoile Du Levant*, 18 Kasım 1949.

san yere düşmiyecek. Bu kalabalığı sayı ile belirtenler otuz, kırk binden bahsediyorlar. Demek Ada'sından, Moda'sından, Balat'ından tutunuz, İstanbul'da oturan bütün Yahudiler orada imiş. Resmî istatistikler de zaten onların yekûnunu bu kadar göstermektedir.

İstanbul'da kurulan bu konsolosluk, Filistin'den başka nereyi ve kimi temsil ediyor? Bu kalabalığın manası ne? Türkiye Yahudilerini yürek ve ayak birliğiyle bu sokaklarda toplayan sebep nedir?

Biz, onlara devlet eliyle nüfus cüzdanı vermiş, 'Türk' diye damgalamışızdır. Bu topraklar üstünde her türlü hakka -en az kendimiz kadar- onları da sahip ettik. Bütün piyasa onların elinde. Mahkemelerimiz avukatlarına açık. Mekteplerimizde okuyorlar. Doktorları, tıpkı bizimkiler gibi, muayenehanelerinde taşkın kazançlarla küplerini dolduruyorlar.

Memleketteki 'refah'ın bir grafiği yapılsa, en yüksek derecelere onların tırmandıkları meydana çıkar, 'kâr'ın kaymak tabakası onların payına düşmektedir. Haklarından emin, ömürlerinden memnun yaşamaktadırlar. Bütün bunlara rağmen onların içtimai [toplumsal] sahada herhangi bir fedakârlıklarını, kendi çevrelerinden taşan şefkat örneklerini görmedik.

Böyle olduğu halde de onlara karşı ne devletin siyaseti, ne de halkımızın muamelesi değişti. Yeryüzünde bizim topraklarımızdan başka Yahudilerin mes'ut oldukları bir ülke gösterilemez. Öyle ise bu kalabalığın manası ne idi? Orada açılan konsolosluk binasını bir 'Arz-ı mevûd' gibi alkış ve çığlıkla kuşatmak acaba ne çeşit bir duygunun ifadesidir? Yoksa orasını İstanbul Yahudilerinin konsolosluğu mu sayıyorlar? Heyecan, bazen maskelerin bağlarını kesen bir bıçak olur.

Onların arkasındaki suratların gerçek manaları işte böyle sırıtır. Kulağımıza ağır bir teşhis küpesi daha takıldı. Hep bir ağızdan:

- Gaflete elveda!

Diyelim."[11]

11 Hakkı Süha Gezgin, "Bir kalabalığın manası!", *Vakit (Yeni Gazete)*, 19 Ekim 1949.

Konsolosluğun açılışında göndere çekilen bayrağın bir İstanbullu Yahudi tarafından kırkbin liraya satın alındığını ileri süren *Tasvir*, "Türk" sıfatının tarifi üzerinde durdu ve şu yorumda bulundu:[12]

> "Anayasamız Türk tabiiyetinde bulunan herkesi Türk sayıyor. Bir Türkün bir İsrail bayrağını normal değerinden üstün fiatla ve iftiharla satın almasına yüz milyonda yarım ihtimal olmadığına göre, önünde sonunda mecbur olacağımız tadilatı sırasında, keyfiyeti bu ve emsali hâdiselerin ışığına tutarak, Anayasadaki 'Türk' sıfatının tarifi üzerinde de durmak ne dereceye kadar doğru veya yanlış olur; münakaşaya değer. (...) Türk ve Türkiyeli, hepimiz bu vatanın müstefid olduğumuz [istifade ettiğimiz] nimetlerine karşı külfetlerini de omuzlamak zorundayız. 'Nimet külfete göredir' düsturundaki hakikatten uzaklaştığımız gün kendi kendimizi Türklük veya Türkiyelilik sıfatından tecrit etmiş oluruz."

İstanbul'da bir İsrail Konsolosluğu'nun bulunması Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudilerde âdeta bir manevi doping etkisi yarattı ve onların kendilerini İsrail'e çok daha yakın hissetmelerine yol açtı. Konsolos yardımcısı Viktor Elyaşar'ın adını her andıklarında ondan "bizim konsolos" olarak söz ettiler. Türkiye Yahudilerinin kendilerini İsrail'le özdeşleştirdiklerini gören göçten sorumlu İsrailli yetkililer, Türkiye'de kalan Yahudilerin yeterince teşvik edilmeleri halinde İsrail'e göç edebilecekleri ümidini taşımaya başladılar.[13] Ancak ilerleyen yıllar bu ümidin gerçekleşmeyeceğini gösterecekti.

b) İlk İsrail Büyükelçisinin Gelişi

Konsolosluğun açılışından sonra kamuoyunun beklentisi artık her iki ülkenin ilişkilerini büyükelçilik düzeyine yükseltmeleriydi.[14] Nihayet beklenen gelişme gerçekleşti. Eliahu Sas-

12 Z.B. Sun, "Nimet ve Külfet", *Tasvir*, 21 Ekim 1949.

13 CZA dosya S/20/532, B. Halfon imzalı Temmuz 1950 tarihli rapor.

14 Aka Gündüz, "Ankara-Tel Aviv", *Ikdam Gece Postası*, 24 Kasım 1949.

son, İsrail'in ilk Ankara büyükelçisi olarak atandı.[15] Büyükelçi Eliahu Sasson, maslahatgüzar Uriel Heyd ile birlikte 29 Aralık 1949 günü İstanbul'a geldi.[16] 9 Ocak 1950 günü Anıt Kabir'i ziyaret ettikten sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye itimatnamesini sundu.[17] Daha sonra Ankara Palas'ta bir basın toplantısı düzenledi.[18] 7 Ocak 1950 günü de Seyfullah Esin, daimi maslahatgüzar sıfatıyla Türkiye'yi İsrail'de temsil edeceğini belirtir belgeyi (lettre de cabinet) İsrail Dışişleri Bakanı'na sunup göreve başladı.[19] Sasson göreve başladıktan kısa bir süre sonra bir *Şabat* duasına katılmak için sinagoga gitti ve hazır bulunanların kendisini *Sefer Tora*'ya davet etmesi üzerine *haftara*'yı bizzat okudu. Simgesel önemi yüksek olan bu ziyaret Ankara cemaatinde büyük bir memnunluk yarattı.[20]

İsrail Konsolosluğu'nun açılışı sırasında İstanbullu Yahudilerin alenî bir şekilde İsrail lehine sevgi gösterilerinde bulunmasının, kamuoyunun zihninden silinmediğinin farkına varmak için Büyükelçi Eliahu Sasson'un Türkiye'ye gelişini beklemek lazımdı. Sasson'un Türkiye'ye gelişi *Hürriyet*'te bir başyazıda Türkiye Yahudilerinin ikaz edilmesine neden oldu:

> "İsrail'in ilk sefiri dün akşam Türkiye'ye ayak bastı. Yeni sefir hazretlerine hoş geldin deriz ve memleketini temsil vazifesinde muvaffakiyetler dileriz. Yeni İsrail hükümetinin sefirinin gelmesi dolayısıyle Musevi vatandaşlarımızla kısa bir konuşma yapmak isteriz. Şimdiye kadar bizden ayrılan memleketlerle sefir teati ettiğimiz zaman bazı taşkınlık sahnelerine şahit olduk ve bu sahneler üzerimizde fena tesirler bıraktı. Umarız

15 "İsrail'in Ankara elçisi", *Hürriyet*, 16 Kasım 1949.

16 "İsrail devletinin Ankara elçisi", *Zaman*, 26 Kasım 1949 / "İsrail ortaelçisi geldi", *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1949. Uriel Heyd'in Ziya Gökalp'le ilgili *The Foundations of Turkish Nationalism* kitabı, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* adıyla Türkçe'ye çevrildi.

17 "İsrail elçisi M. Eliahu Sasson itimatnamesini takdim etti", *Ulus*, 10 Ocak 1950.

18 Marsel Şalom, "Bay Eliyahu Sasson'un basın konferansı", *Türkiyenin Sesi*, 19 Ocak 1950.

19 İsmail Soysal, 1997, s. 87.

20 "İsrail Elçisi, Ankara sinagonunda Cumartesi ibadette hazır bulundu", *Türkiyenin Sesi*, 29 Şubat 1950.

ki Musevi vatandaşlarımız bu yeni İsrail sefirinin gelmesi dolayısıyle taşkınlıklar yapmaktan kendilerini alıkoyacaklardır. Musevi vatandaşlarımız bilmeleri lâzımdır ki yeni gelen bu sefir, İsrail tebaası olan Musevileri temsil etmektedir ve Türk tebaası olan şehrimizdeki Musevilerle hiçbir alâkası yoktur. Binaenaleyh İsrail sefirinin gelişi etrafında nümayiş ve taşkınlık yapmaları hem yersiz hem de çirkin bir hareket olabilir.

Musevi vatandaşlarımız Türkiye'de ve Türk kanunlarının himayesinde yaşadıklarını hiçbir zaman akıllarından çıkarmamalıdırlar. İsrail hükümeti vakıa Musevilerin hükümetidir ve dünya yüzündeki Musevileri bir araya toplamaktadır.

Fakat hükümetimizin şimdiye kadar kendilerini himaye ettiği ve kendilerine vatandaşlık hakkı tanıdığı Türkiye Musevilerini bu yeni İsrail hükümeti biz Türkleri olduğu kadar ikinci derecede alâkadar eder. Bu gazete her şeyden evvel bir Türk gazetesi olduğuna göre vaki olacak herhangi bir taşkınlığı nefretle karşılamağa ve müsebbiplerini alenen teşhir etmeğe karar vermiştir. Gelen sefir ancak dost bir memleketin muhterem bir siması olabilir ve Türk Musevilerini bizden fazla alâkadar etmez."[21]

Bu başyazıya *L'Etoile Du Levant*'dan cevap geldi. Gazeteye göre, *Hürriyet*'in Türkiye Yahudilerine öncelikle Türk vatandaşı olduklarını hatırlatmasına gerek yoktu, zira bu gerçeğin ta kendisiydi. Laik Konsey Başkanı Dr. Samuel Abravaya da bir demecinde, Türklerle birlikte paylaşılan Türkiye'nin, Türkiye Yahudileri için İsrail'den önce geldiğini bildirdi.[22]

İsrail'in Türkiye tarafından tanınması ve hemen ardından Konsolosluğun açılması Türkiye Yahudilerine büyük bir güven ve aynı zamanda gurur duygusu verdi. İsrail'in tanıtım amacıyla sinema salonlarında belgesel veya propaganda filmleri göstermesi seyirciler arasında bulunan Yahudiler tarafından, gürültülü ve alkışlı sevinç gösterileriyle karşılandı. Bu sevgi gösterileri, DP'nin

21 "Israil Sefiri", *Hürriyet*, 30 Aralık 1949.

22 Kolny-Dray, "Les Israélites Turcs et l'état d'Israel", *L'Etoile Du Levant*, 6 Ocak 1950.

iktidara gelişiyle kendini daha özgürce ifade etmeye başlayan İslâmî akıma mensup yazarların sert tepkilerine neden oldu.[23]

2. Göçmenlerin İsrail'e Uyum Sağlama Yılları

a) Göçmen Kamplarındaki İlk Günler

İsrail topraklarına ayak basan göçmenleri karşılayan yetkililerin en büyük sorunu onlara geçici bir yerleşim yeri temin etmekti. Bu yerleştirme süreci üç aşamalıydı: Göçmen kabul evleri veya kampları, transit kampları ve nihayet sürekli yerleşim yerleri. Göçmenler ilk aşamada Arapların terk ettikleri evlere ve İngiliz ordusuna ait eski askerî kamplar ile benzeri yerleşim merkezlerinde kurulan göçmen kabul kamplarına veya kabul evlerine, ikinci aşamada kentlerin ve gelişmeye uygun bölgelerin etraflarında kurulan transit kamplarına yerleştirildiler. Daha sonra da kalıcı veya ahşap kulübeler şeklinde inşa edilen yarı kalıcı evlere nakledildiler.[24] İlk transit kampı 1950 yılının Ocak ayında kuruldu. Konutlar en ucuz ve en çabuk şekilde inşa edildi. Malzeme olarak tahta, teneke veya çadır bezi kullanıldı. Kabul kamplarından buraya nakledilen göçmenler burada tam veya yarı zamanlı işlerde çalıştılar. Kabul ile transit kampları arasındaki temel farklılık, kabul kamplarında göçmenlerin tüm giderlerinin Yahudi Ajansı tarafından karşılanması, transit kamplarında ise göçmenlerin önemsiz bir kira ödemeleri ve gıda maddelerini kendi paralarıyla temin etmeleriydi.[25] Türkiyeli göçmenlerin pasaport temin ederken karşılaştıkları güçlükler ve deniz yolculuğunun zor koşulları yeni vatanlarında onları bekleyen güçlüklere kıyasla önemsizdi. Türkiyeli göçmenler İsrail'de kendilerini neler beklediğinden bihaberdiler. Gerçi Türkiye'de basına yansıyan kısmen abartılı haberlerde yerleşimcilerin sıcak iklimden dolayı çok sıkıntı çek-

23 Cevat Rıfat Atilhan, "Nasıl küstahlıklar ve âdiliklerle gittiler nasıl utanmadan geri döndüler!", *Hür Adam*, 30 Kasım 1951 / Cevat Rıfat Atilhan, "Ilahî! Bu insanları bir avuç Türk toprağına ebediyyen hasret bırak!", *Hür Adam*, 21 Aralık 1951 / "Bezirgân kendine gel burası Tel-Aviv değil", *Hür Adam*, 25 Ocak 1952.

24 H. Drabkin-Darin, 1957, s. 36.

tikleri, İstanbul Yahudilerinin yüzde altmışının sıcağa dayanamayıp çadırlarda oturdukları ve aralarından bazılarının vefat ettiği belirtiliyordu.[26] Ancak gerçek koşullar İsrail'e varıldığında anlaşıldı. Göçmenlerin ezici çoğunluğu hiç İbranice bilmeden ve kendilerini ne tür bir hayatın beklediğini kestiremeden Hayfa limanına ayak bastı ve o andan itibaren de birçok zorlukla karşılaştı.[27] Limanda işlemleri yapılırken yaşlılar binalarda misafir edildi, gençler ise çadırlarda bekletildi. Burada tekrar sıraya giren göçmenler yetkililer tarafından mülakata tâbi tutuldu. İzmirli diş hekimi Eli Şaul mülakatı şöyle anlatmakta:

> "'Hangi ülkeden geldin, nerede doğdun, karın, kızın başka kimse var mı, ne iş yaparsın?' Biraz İbranice, biraz Fransızca cevap verdim ve meslek olarak 'diş tabibi' dedim. Memur sinirli bir şekilde sesini yükselterek 'Bana gerçeği söyle. Burada yalan konuşulmaz. Türkiye'de Yahudi hekim var mı?' Saçlarıma kadar öfkelendim ve bağırmaya başladım: 'Ben diş tabibiyim. Ben diş tabibiyim! Babam Türkiye'de büyük bir hekimdi, kayınpederim hekimdir! Ailemde iki eczacı, üç avukat ve İstanbul Üniversitesi'nde bir profesör var, yeter mi?' Memur cevap verdi: 'Hepsi Türkiye'de. Peki peki sakinleş. Seni diş tabibi olarak yazacağım.' Sanıyorum memur bunu biraz üzülerek yazdı. Yapabilseydi eminim ki beni imtihan etmeyi isteyecekti veya en azından diplomamı göstermemi isteyecekti. Bu *Sohnut* memuru kısmen haklıydı, zira 1935 yılından itibaren Filistin'e kaçak göç eden Türk Yahudileri arasında hiçbir hekim, diş tabibi ve üniversite hocası yoktu." [28]

Eli Şaul anılarında Hayfa limanına ayak bastığı an öğrendiği ilk üç kelimenin "*Savlanut* (sabredin), margarin ve Ben Gurion"[29] olduğunu söylüyor. Şaul ilk günü şöyle anlatıyor:

---

25 H. Drabkin-Darin, 1957, s. 46.

26 "Filistin haberleri", *Son Saat*, 17 Mayıs 1949.

27 Eli Şaul, "Primera semana en Israel", *Şalom*, 13 Ocak 1993.

28 Eli Şaul, "Beer-Yakov Mahane Guimel", *Şalom*, 27 Ocak 1993.

29 David Ben Gurion İsrail'in "kurucu ataları"ndan biri olup İsrail'in ilk başbakanı ve Milli Savunma Bakanı'ydı.

"Hayfa bizi yağmur, soğuk, şimşek ve gök gürlemeleriyle karşıladı. Kadınlar 'Luvia ez bereket i bendisyon de los sielos: El Maşiah esta en kamino.' ('Yağmur göklerin bereketi ve hayrıdır: Mesih yoldadır') diyorlardı. Hayfa limanında formaliteler çabuk bitti. Bagajlarımızı açmadılar. İzmir'den yola çıkarken en ufak paketimizi bile açmışlardı. Sadece merak ettikleri için. [Hayfa] liman[ın]da çatının altında bizleri sıraya soktular. Küçük kızlar ellerinde tepsilerle önümüzden geçiyorlardı. Tepsilerde beyaz bir toz vardı. 'Bu nedir?' diye sorduk. 'Bu DDT'dir. Kafanızda sakın bit olmasın?' Bunu dediler ve her birimizin saçlarına bu tozu döktüler. Kadınlar saçlarına toz dökülürken 'Por bien ke sea Sinyor del Mundo' ('Hayırlar için olsun rabb-ül-âlemîn') diye dua etti. Bense bitlerden korkmazdım. Bitlerin sadece cesur insanlara geldiğini biliyordum. Askerlikte 'Pire itte, bit yiğitte bulunur' sözünü öğrenmiştim. Her ne kadar Doğu Anadolu'da subay oldumsa da her zaman bitleniyordum. Bu nedenle bitlere büyük sempati duyuyordum. Onlara çok alışmıştım. Burada, Hayfa'da ne yazık ki onları DDT ile öldürmek istiyorlardı. Nihayet limandan çıktık, kamyonlar bizleri bekliyordu ve yirmi dakikada *Sohnut*'un Bat-Yam'daki *Şaar Aliya* transit kampına geldik. Burada bir kere daha bizleri sıraya soktular. Gene bu sefer daha güzel kızlar ellerinde büyük tepsilerle önümüzden geçmeye başladılar. Her birimize üstüne kırmızı reçel sürülmüş büyük bir dilim ekmek ve çok güzel birer portakal verdiler. Hepsi bedavaydı. Parasız! Ne âlâ memleket! Bu yemek merasiminden sonra her bir aileye göçmen işlemleri için evraklar verdiler ve tembih ettiler: 'Sakın bunları kaybetmeyin, İsrail'e yerleşmeniz sırasında bunlara çok ihtiyacınız olacak. Şimdi *Ole Hadaş*'sınız.' (Yeni göçmensiniz), 'Çok çok iyi' dedik. 'Saçlarımıza DDT döktüler, reçel, ekmek ve portakal yedik, göçmen evraklarını verdiler, yaptığımız lüks gemi yolculuğundan dolayı ölü gibi yorgunuz. *Kipur* günü gibi kirliyiz, yıkanıp adam gibi birkaç saat uyumak istiyoruz.' Yetkililer '*Savlanut, savlanut!* (Sabredin, sabredin!)' diye bağırarak şu cevabı verdiler: "Yeni geldiniz hemen yıkanmak istiyorsunuz. Bizler Araplar ile sa-

vaşırken aylar boyunca yıkanmadık. Kardeşlerimiz sabredin. Reçel ve margarin yediniz. *Ole Hadaş* oldunuz, sizlere çadır da verilecek ve uyuyacaksınız. Banyomuz yoktur. Daha sonra yıkanacaksınız. Yaşasın Ben Gurion!".[30]

Eli Şaul mülakattan sonra nakledildiği kamptaki ilk günlerini ise şöyle anlatıyor:

"Şaar Aliya transit kampından geçtikten sonra bizleri kamyonlarla Beer-Yaakov *Beit Olim*'ine götürdüler. Bir kış günüydü. Bizden önce buraya gelen Türkler bizleri sevinçle karşıladılar ve hemen bizleri bir çadıra yerleştirdiler. Çadırlardan sorumlu amir bize üç demir karyola verilmesini emretti. Karyolalar samandan şiltelerle geldi. Karım beni öldürmek istiyordu. 'Bizleri bu güzel yere mi getirdin?' Ben de cevap verdim: 'Pekâlâ ne istiyordun, pamuktan şilteler mi vereceklerdi?'

Bizleri dinleyen Türkiyeliler gülmekten katılıyorlardı: 'Karp sizi yakaladı. Bu cennetten bir yılda bile çıkamazsınız.' 'Karp kimdir?' dedim. Şu cevabı verdiler: 'Karp çadırların, barakaların, karyolaların, her şeyin amiridir.'"[31]

İstanbullu Yahudilerin kaldıkları çadırları dolaşan bir Türk gazeteci izlenimlerini şöyle aktarıyor:

"İnsan kendisini Kuledibi'nde yahut Hasköy'de zannediyor. Bütün tanıdıklara, bütün ahbaplara bu çadırlarda tesadüf etmek mümkün! Kuledibi'nden Davit Mayo birkaç gün evvel yerleştiği çadırını süslemekle meşgul, Balatlı İzak Ayus etrafına topladığı çocuklarına öğle yemeğini yediriyor; yine Kuledibi'nden bayan Fortüne Menase ufacık bir iskemleye otur-

30 Eli Şaul, "Primera semana en Israel", *Şalom*, 13 Ocak 1993 / Eli Şaul, "Beer-Yakov Mahane Guimel", *Şalom*, 27 Ocak 1993. Şaar Aliya kampında göçmenler hekimler tarafından muayene edildiler ve yaşları askere alınmaya uygun olanlar orduya sevkedildiler. Mesleki yönlendirme toplantılarına ve mülakatlara katıldılar. Bu mülakatların amacı, göçmenlerin tarım alanı dahil olmak üzere yetenek ve ihtiyaçlarının bir resmini çıkarmaktı. Buradaki görüşmeler sonucunda göçmenler *Moşav* ve *kibutz*lara dağıtılıyorlardı. (Sami Kohen, "Bugünkü Israil - Muhacirler tedricen nasıl vatandaş oluyorlar?", *Yeni Istanbul*, 11 Haziran 1951 ve Ernest Stock, 1988, s. 91).

31 Eli Şaul, "El Gan-Eden de Beer Yaakov", *Şalom*, 3 Şubat 1993.

muş kocasının eski mintanlarını sökmeğe çalışıyor. (...) Kendileriyle uzun uzun konuşuyorum! Hükûmetin muhacirler için yaptığı evler, sıraları geldikçe muhacirlere veriliyormuş. Fakat bunun için hiç olmazsa üç-dört ay beklemek lâzımmış.

Bu müddet zarfında kendilerine oturabilecek bir yer bulanlar misafirhaneyi derhal terk ediyorlarmış! 'İstanbul'u o kadar göreceğimiz geldi ki!' Diyorlar. 'Dönmemize müsaade etseler bugün döneceğiz.' 'Herhalde bu arzuyu ileri sürebilmeniz için daha başka sebepler de bulunmalı' diyorum. Bir müddet cevap vermek istemiyorlar; nihayet Hasköylü olduğunu söyliyen bir delikanlı, 'İş bulamıyoruz beyim'; diyor, 'iş bulamıyoruz!' 'Filistin'e geleli dört aydan fazla oldu. İlk geldiğim günden beri baş vurmadığım yer kalmadı, fakat netice hiç! Askere yazılalım dedik oraya da almadılar! Mevcut miktarı dahi indirmeğe çalışıyorlar.'

Son bir sene zarfında Filistin'e gelen Türk Yahudilerinin bulundukları vaziyetten memnun olmadıkları anlaşılıyor. Bunların hemen ekserisi işsizlikten şikâyetçi! Bütün ümitlerini bağladıkları İsrail onların arzuladıkları hayatı verememiştir. Filistin'e çok eskiden göç etmiş olan akrabalarının yanında iş bulabilen mahdut bir zümre istisna edilirse geri kalan bütün Türk muhacirleri İstanbul'a dönebilmek için her şeyi yapmağa hazır! Fakat bütün bunlara rağmen İstanbul'a ufak bir haber dahi uçurmanın imkânı yoktur. Postaya verilen mektuplar ve çekilen telgraflar sıkı bir sansüre tâbi tutuluyor. Filistin'e gelen her muhacir geldiği yere memnuniyetinden başka bir şey yazamıyor!

Bununla beraber, istikbâlden ümitli görünüyorlar. Mukaddes topraklara devam eden Yahudi akını hızını kaybettikten sonra harpten evvelki durumun avdet edeceğini söylüyorlar.

Pardes Hanna'dan akşama doğru ayrılıyoruz. Demir parmaklıklı kapının önünde bıraktığımız bir grup insan arkamızdan iyi yolculuk temennileri ile haykırıyorlar:

- İstanbul'a selam götürün..."[32]

32 İsmet Güleç, "İstanbul'dan Filistin'e", *Son Saat*, 3-4 Temmuz 1949.

Göçmenlere günde bedelsiz üç öğün yemek dağıtıldı. Daha sonra bu uygulama kaldırıldı ve herkes karnını kendi imkânları ile doyurdu. Her göçmen haftada bir gün parasız olarak kampta çalışmak zorundaydı. Göçmenlerin yaşadıkları baraka ve çadırlarda su olmadığından çeşmelerden kovalarla su taşınıyordu. Mutfak olmadığından tabaklar döşemelerin üzerinde yıkanıyordu. Barakalarda tuvalet olmadığından ihtiyacı olduğunu hisseden kişi umumî tuvaletlere koşarak gidip sıraya giriyordu. Evlerde banyo olmadığından yıkanmak isteyenler umumî banyolara gidip sıranın gelmesini bekliyordu. Şeker, yumurta, tuz, yağ, margarin, et, sabun, tavuk, domates gibi gıda maddeleri 1955 yılının sonuna kadar karne ile dağıtılıyor, kişi başına haftada iki yumurta ve çocuk başına haftada iki yüz gram tavuk veriliyordu. Göçmen kamplarında yaşayanlar için ilk yıllar son derece sıkıntılıydı. Daha sonra ekonomik durum düzeldi ve Türkiyeli göçmenler ev ve yol inşaatlarında çalışmaya başladılar. Erkekler akşamları işlerinden döndüklerinde kendi aralarında tavla, bazı aileler de poker, kanasta ve kumkam [konken] oynayarak vakit geçiriyorlardı. Hiçbir kültürel faaliyet yoktu.[33]

b) Kamplarda Günlük Hayat

Alman göçmeni kılığına bürünüp kamplara girmeyi başaran *Haaretz* muhabiri Gelblum'un gözlemleri göçmen kamplarında-

33 Eli Şaul, "La vida de los Turkanos en Beit-Olim", *Şalom*, 20 Ocak 1993. O yıllarda İsrail'de geçerli olan tahsisat usulüyle gıda dağıtımının nasıl çalıştığını anlamak için şu tasvir yeterli olacaktır: "Hükümet kimin neyi kime ne miktarlarda ne fiyatlara ve hangi acente, toptancı ve perakendeciler vasıtasıyla satacağını tespit etmeye koyuldu. Hükümet kasap, sütçü, balıkçı, tavukçu, bakkal ve manavların kimden münhasıran alış veriş yapabileceklerine karar verdi. Her kişi ve her aile oturdukları mahallelerdeki belli bazı dükkânlara bağlıydılar. Sadece oradan vesika karşılığında paylarına düşen gıda paketlerini alabiliyorlardı. Bakkal, manav ve kasaplar ellerindeki listelerde yer alan müşterilere kupon defterleri dağıtıyorlardı. Defterler değişik meblağlarda koparılabilen kupon sayfalarından oluşuyordu. Halka satılan erzakların miktarı mevcudiyetlerine ve günde asgari yaklaşık 2600 kalorilik bir kotaya göre sık sık tespit ediliyordu. Dağıtım günleri gazetelerde ilân ediliyordu. Meselâ: '8 nolu bölgede (Tel Aviv) havuç dağıtılıyor. Kişi başına erzak miktarı 250 gr. Fiyatı 95 mils kilosu. Kupon: sayfa N, no. 24'" (Tom Segev, 1998, s. 301).

ki yaşam koşullarını gerçekçi bir şekilde yansıtıyordu. Gazetecinin izlenimleri göçmenlerin günlük yaşamları hakkında birinci elden bilgi edinmek açısından son derece yararlıydı:

"Gelblum bir eline valizini diğer eline kendisine verilen eşyaları alıp yürümeye başladı. Karşısında yatakhaneye benzer üstleri tenekeyle kapalı yapılar gördü. Bu binalar İngiliz Silahlı Kuvvetleri'nin depo ihtiyaçları için kullanılmıştı. Bir yanda da bazı çadırlar vardı. Kapıları teker teker açtığında her bir kapının ardında aynı manzarayı gördü - duvarları boydan boya kaplamış her biri diğerinin yanına dizilmiş çok sayıda yatak ve yatakhanelerin ortasında üst üste yığın halinde duran valiz, sandık ve bohçalar. Her yerde giyim eşyası ile çatal, bıçak ve kaşığa rastlanıyordu. Birçok kişi yataklarının üzerinde elbiselerinin düğmeleri açılmış, yemek yiyerek, iskambil oynayarak veya aylak bir şekilde uzanmış vakit geçiriyordu. Gelblum her bir yatakhanede erkek ve kadın en azından yüz kişinin olduğu düşüncesindeydi. Havada bir çürük kokusu vardı. Orada burada iplerin üzerlerinde çocuk bezleri asılı idi ve yataklar arasında onlarca çocuk koşarak oynaşıyorlardı. Kendisine yatakhanelerde artık yer olmadığı söylenmişti. Daha sonra kendisine yalan söylendiğinin farkına vardı - yatakhaneleri daha fazla kalabalıklaştırmak istemiyorlardı. Hamile bir kadın kendisine zorla içeri girmesini söyledi. Gelblum bunu şöyle naklediyor:

Onun çadırının yanından geçtim ve onu paçavralar üzerinde yatan ve vargücüyle haykıran bebeğine bir şeyler pişirmek için etraftaki çalılıklardan topladığı ince odunları yakmaya uğraşırken gördüm. Başlangıçta iki veya üç kişi için tasarlanmış olan ufacık çadır yataklarla doluydu ve hareket etmek için yer bırakmıyordu. Kadın ona 'Buraya iki gün önce, cuma günü geldik' dedi. Dört yüz göçmen vardı ve kamp lebaleb doluydu. Hiçbirimiz için yer yoktu. ...Bizler için çadırları kurarlarken hepimiz açık havada, göklerden boşanan yağmur altında bekleştik. Akşam karanlığının düşmesine kadar, hatta düşme-

sinden sonra bile bekleştik. Çadırlar su sızdırıyor ve yağmur yataklarımıza kadar giriyor.

Genç göçmenler toplanma yerlerine girmeyi başarmışlardı. Gelblum da kapının yakınındaki bir yatağı ele geçirmeyi başardı. (..) Göçmenlerin birçoğu yemeklerini yatakhanelere götürdü, bazıları da kendi yemeklerini kendileri pişirdi. Gelblum yemek salonuna gitti. Masalar yağlı yemek artıklarıyla kaplıydı. Duvarlar, tabak çanak dolabının üstündeki duvara yapıştırılmış *MAPAI*, *MAPAM* ve *Hapoel Hamizrahi*'nin bültenleri haricinde, çıplaktı. Bültenler, göçmenleri belli günlerde kampları ziyaret eden bu siyasi parti temsilcilerine başvurup partilere kaydolmaya davet eden yazılardı. Gelblum 35 dakika yemek kuyruğunda bekledi. Sırası gelince yemek kuponunu verdi ve karşılığında sebze çorbası dolu bir teneke kâse, içinde bir parça *gefilte fiş* (sazan balığı yemeği) olan bir teneke tabak, biraz tahıl ve iki dilim ekmek aldı. Bıçak, çatal veya kaşık yoktu. Bunun neden böyle olduğunu sordu ama cevap alamadı. Aç olduğu için parmaklarıyla yemek zorunda kaldı. Daha sonra göçmenler bıçak, çatal ve kaşıkları çaldıklarından bunların verilmediği açıklandı. Gelblum bu cevap üzerine imza karşılığı dağıtılan battaniye ve yatak çarşafları gibi çatal, bıçak ve kaşıkların da neden imza karşılığında göçmenlere verilmediğini sordu. Daha sonra bu sorunun cevabını buldu. *Kaşerut*'u denetleyen gözlemciler göçmenlerin süt ve et ürünleri için ayrı çatal bıçak takımları kullanmaya itina göstermeyeceklerinden endişe ediyorlardı. Akşam yemeği beş yeşil zeytin, bir dilim peynir ve biraz ekmekten ibaretti.(...)"[34]

Gelblum'un gece olanlarla ilgili gözlemleri ise şöyle:

"... Şimdi hepsi ayakkabılarını ve çoraplarını çıkarmıştı. Yatakhane leş gibi kokuyordu ve gece boyunca kokmaya devam edecekti. Neden olduğunu bilmiyorum ama bazı nedenlerden ötürü bir pencereyi açıp biraz taze havanın içeri girmesinden her zaman korkuyorlar. Belki çocukla-

34 Tom Segev, 1998, s. 119-121.

rın hastalanabileceklerine dair duyulan abartılmış bir korkudan, belki sonsuz tartışmalara yer vermemek için; zira her zaman açık duran bir pencereye itiraz eden bir kişi bulunuyordu... Küçük çocuklar herkesin ortasında lazımlıklarına oturtulmakta daha sonra yatağa yatırılmaktalar. Biraz daha büyük çocukların elbiseleri kısmen çıkarılmakta ve onlar da yatağa yatırılmaktalar. Sağda solda yaşlı erkek ve kadınlar uyumaya çalışıyorlar. Uyuyamayan bu kişiler inliyor, boğazlarını temizliyor ve, belki yaşlılıktan veya hasta olmalarından ötürü, biraz daha inliyorlar. Ancak çoğunluğu halen birbirleriyle yataktan yatağa konuşmaya devam ediyor. Bir grup Faslı bir yerden bir şişe arak [rakı benzeri bir içki] buldu ve içmeye başladı. Birçok kişi sigara içiyor. Duman, terli bedenlerin kokuları ile havadaki genel leş kokusuna karışarak, tavanı sıcak tenekeden yapılmış, tüm pencereleri de sıkı sıkıya kapalı yatakhaneyi dolduruyor. Yüzler kıpkırmızı. Saat 23.00 ancak elektrik düğmeleri kapatılamıyor zira ardı ardına dizilmiş üç yatakhanenin düğmeleri bölmenin diğer yanındaki holde bulunuyor. Burada yaşayanların çoğu Kuzey Afrikalılar ve halen gürültü yapmaktalar. Neticede yatakhanelere karanlığın gerçekten ne zaman geleceği onlara bağlı. Şu anda bile yatakhanenin her yanından gelen yüksek sesli horultular; ıslık sesleri ve inlemeler var ve bu sesler bir an için dahi olsa susmak bilmiyor.

Erkekler ve kadınlar elbiselerini herkesin gözleri önünde alenen çıkarıyor ve etrafta donları ve iç giysileriyle dolaşıyorlar. Birisi tam benim karşıma geçiyor, tamamıyla soyunuyor ve kaşınmaya başlıyor. Neredeyse tamamı her gece sadece dış kıyafetlerini çıkarıyor ve bütün gün giydikleri iç kıyafetleriyle uyuyor. Ender olarak pijama ve gecelik giyenler görülebiliyor. Bunun istisnası yorganların altında elbiselerini değiştirme tekniği geliştirmiş bazı genç kızlar. Ve halen elektrik açık. Gecenin başlangıcında sağımda duvarın kenarında oturup genç kızlarla konuşan bazı delikanlılar vardı. Bazıları asker - en azın-

dan kamp sakinlerinden değiller. Elbiselerini çıkarıyorlar ve kızları öpüyorlar. Yakında bulunan ve bebeğini emziren bir kadın kayıtsız bir şekilde onlara bakıyor ve bir erkek sakin bir şekilde horluyor... Yanımdaki Türk ailesi uyumuş durumda. Solumdaki Bulgar ailesiyle konuştum. Karı koca ve 13 yaşındaki oğulları iki yatakta yatıyorlar. Nihayet erkek "iyi geceler" dedi, uyanan oğlanı alıp yana doğru itti ve karısının yanına gitti. Birkaç dakika sonra yorganın altından çıktı -her şeyi yakından gözlemlemiş olan- oğlanı aldı, yerine koydu ve uyumaya başladı...

Uzun bir süreden ve epey bir bağrışmadan sonra elektrik söndürüldü. Uyumaya çalışıyorum. Bohçaların ve bavulların her bir yanından kemirti sesleri geliyor - fare. Öbür yanıma dönüyorum ve hemen eski yönüme geri dönüyorum zira yüzüm komşumun kokan ayağına değdi. Bir an yağmur gibi bir ses duyuyorum ama düşünce saçma. Dışarıda yaz havası var. Ama herhalde hiç kimse yatakhanenin içinde kesinlikle işemezdi. Tekrar dalıyorum ama ses beni tekrar uyandırıyor... Gözlerimi açtığımda komşum, Türk kadınını, kendi ve benim yatağımın arasına çömelmiş, işerken gördüm. Gerçekten bu insanların büyük bir bölümü, özellikle kadınlar, yatakhaneden epey uzakta olan dışarıdaki tuvalete gitmezler. Yalnız çocuklar ve yaşlılar değil her yaştaki erkek ve kadınlar yatakhanenin ortasında bu maksatla bırakılmış teneke kutulara işemek ve sıçmak için gece boyunca sürekli kalkmaktalar ve sesler hiç bitmek bilmiyor... Hava gittikçe yoğunlaşmakta bedenlerden gelen leş gibi koku daha da ekşileşmekte. Bütün bunlar olurken insanlar muzaffer bir edayla yüksek bir sesle osurmaktalar... Ancak bütün bunlara rağmen yetersiz akşam yemeğinden dolayı karnım guruldamakta. Dalıyorum, uyanıyorum, tekrar dalıyorum. Bölmenin diğer yanında bir bebek "Anne!" diye haykırıyor. Annesi doğal olarak onu emzirmeye çalışıyor ancak bir süre sonra Yidişçe "artık yapamıyorum" diye inliyor ve bebek haykırıyor...

Saat 05.00 civarında bazıları uyanmaya başlıyor ve tabiî ki her kim ayakta ise sanki hiç kimse uyumuyormuş gibi gürültü yapıyor. Hiç kimse yıkanmıyor. Bazı kamplarda sıcak duşlar var fakat diğer bazı kamplarda hiç sıcak su tesisatı olmadığından bütün kış boyunca isteseler bile yıkanma imkânı mevcut değil. Binlerce erkek, kadın ve çocuğun yaşadığı ve soğuk için bile tek bir duşlu odanın bulunmadığı kamplar var. Ne zaman ki sefil bir küçük tuvaletli banyo mevcut, orası da oturacak yerleri olmayan göçmenler tarafından işgal edilmiş durumda... Birinin elini ve yüzünü yıkaması için birkaç musluğun bulunduğu banyosuz normal tuvaletler ise tamamen pis durumdalar. Bir traş aynası gibi lüks özelliklere sahip olmadıklarını söylemek ise lüzumsuz... Ne zaman normal tuvaletlerin kurulmasına teşebbüs edilmişse birkaç saat içinde o kadar pis bir hale gelmişlerdi ki onlardan faydalanmak imkânsızdı ve genellikle kapatıldılar... Bu nedenle birçok kampta tuvaletler, sadece toprak zemine kazılmış, teneke levhalar döşenmiş ve akan su veya kanalizasyona sahip olmayan çukurlardan başka bir şey değil. Bu delikler kısa sürede doluyor ve atmosferi kokutuyor ancak başka bir imkânın olmadığı bir ortamda, her ne kadar delikler dışkılarla taşıyorsa da, insanlar onları kullanmaya devam ediyor. Tuvaletlerin çoğu kapalıdır ancak bazılarının sadece arka ve yan tarafları kapalı ve koridora bakan kısımları açık. Dolayısıyla tuvalete giderken yan yana oturan hemcinslerinizin, bazen de her iki cinsten insanların önünden geçiyorsunuz... Tamamen kapalı oldukları zaman bile kilitlenemezler. Asgari bir kampta tuvaletler odacıklar şeklinde olmayıp içinde birçok deliğin bulunduğu genişçe odalar halindeler. Bu odalarda insanlar ihtiyaçlarını hep birlikte gideriyorlar. Tüm bir aileyi bir arada tuvalete giderken görmek de olağandışı bir durum değil".[35]

35 Tom Segev, 1998, s. 121-123.

Kampların durumu içler acısıydı. Kamp sakinlerinden hiçbiri kamplarda daha ne kadar kalacaklarını bilmiyorlardı. Hepsinin nefisleri yaralanmış, moralleri bozulmuştu. Onlar için İsrail bilinmeyen bir ülke idi. Topraklarını görmemiş, halkıyla karşılaşmamış, yolunu yordamını öğrenmemişlerdi. Ülkede ilk karşılaştıkları karmaşık bir bürokrasi, olup bitenlere kayıtsız memurlar, siyasi dalaveracılar ve karaborsacılardı. Aylar boyunca kuşku, baskı ve aşağılanma yaşadılar. Kendilerine ve geleceğe olan umutlarını kaybetme noktasına gelmişlerdi.[36]

c) Türkiyeli Göçmenlerin Durumu

Göçmenler için çadır hayatından barakaya geçmek kamp amirinin emriyle mümkündü. Kamp amirleri genellikle *Aşkenaz* olduklarından barakalar da *aşkenaz*lara tahsis edilmekteydi. Bu ayrımcılık *Sefarad* kökenli Türkiyeli göçmenleri sıkıntıya sokuyordu. Bu sıkıntıyı yaşayanlardan biri de Eli Şaul'du. Şaul, eşi ve kızı hastalandığında çaresiz kaldı ve tavanı olmayan bir barakayı zorla işgal etti. Şaul kamp amirini, ailesini barakadan çıkarmaya girişmesin diye "Sakın ola barakanın önünden geçmeye bile kalkışma. Bilesin ki ben Türk'üm. Kocaman bıçağımı hazırladım, barakanın önünden geçersen kalbine saplayacağım!" sözleriyle tehdit etti.[37]

Göçmenler para biriktirip bir ev satın alana kadar yağmur altında, çamur içinde soğuktan titreyerek yeni vatanlarına alışmaya çalıştılar.[38] Kamplardaki yaşam koşulları son derece ağırdı. Uzun ve kurak yaz ayları süresince çadır hayatına dayanmak nisbeten mümkünse de kış aylarında yağışlar göçmenleri büyük sıkıntıya sokuyordu. Kanalizasyonu olmayan ve alelacele kurulan kamplarda sık sık su baskınlarına rastlanıyordu. Şiddetli yağmurlarda çadırlar rüzgârın şiddetiyle uçmakta, içinde yaşayan göçmenler de yağmur altında açıkta kalmaktaydı.

36 Tom Segev, 1998, s. 125.

37 Eli Şaul, "Lo ke mos paso kon Karpi", *Şalom*, 10 Şubat 1993.

38 Mordehay Falkon, 1998, s. 26.

Filistin'e giden Yahudiler işsiz ve aç kalınca bir miting yaptılar...

– Yörüyor musun Salamon?.. Buraya gelince işsiz kaldik...
– Sorma be İzak... Burada herkes Yahudi!..

Şaka, 3 Mayıs 1949, yıl 9, sayı 444

Türkiyeli göçmenler kamptaki yaşam koşullarına itiraz etmediler, ancak diğer göçmenler bu duruma isyan ettiler. 1949 yılının Mayıs ayında 200 işsiz göçmen Yahudi Ajansı'nın Hayfa bürolarını basıp bütün eşyaları tahrip etti. 'Ekmek, iş ve ev' diye haykıran göçmenleri polis cop kullanarak dağıttı. Yugoslav ve Faslı göçmenler de ülkelerine geri dönmek için gösteri yaptılar.[39]

On hafta sonra Yafalı göstericiler İsrail Parlamentosu'nu bastı, kapıları kırıp içeri girdi. Polis son anda genel kurul salonuna girmelerini önledi.[40] Türkiyeli göçmenler *aşkenaz*ların kendi soydaşlarını kayırmalarından ve iş bulamamaktan yılıp sürekli kavga çıkardılar. Bu kavgacı tabiatları nedeniyle Türkiyeli Yahudilerin önemli bir kısmı polis olarak yetiştirilmek üzere Emniyet teşkilâtına alındı.[41] Türkiyeli göçmenler İsrail'de karşı karşıya kaldıkları durumu kaba bir tekerlemeyle şöyle ifade ettiler:

> "Ben Gurion bir osuruk attı
> Yahudi'nin hepsi ayağa kalktı,
> Sonra da herkes belâya çattı,
> Zavallı Türkler bir seksen yattı"[42]

Göçmenler İsrail'de karşılaştıkları güçlüklerle baş etmede kendilerine yardımcı olacak bir örgüt de bulamadılar. Yardım eli uzatabilecek tek örgüt, 1937 yılında gelen Türkiyeli göçmenler tarafından kurulan *İrgun Olei Türkiya*'ydı (Türkiye Mu-

39 Ernest Stock, 1988, s. 92.

40 Tom Segev, 1998, s. 131.

41 Leon Jabes ile 7 Kasım 1999 tarihli görüşme.

42 Fasih Inal, "Irticanın daniskası İsrail'de", *Hürriyet*, 5 Şubat 1987.

hacirleri Derneği). Ancak bu örgütün 1948/49 yıllarında gelen göçmenlerin İsrail'e uyum sağlamalarında pek bir katkısı olmadı.[43] Göçmenler, Türkiye'deki yaşamlarında simsarlık, tuhafiyecilik, işportacılık, eskicilik, tezgâhtarlık, manavlık ve bakkallık yapan küçük ve orta halli esnaftı. İsrail'e ayak basar basmaz artık bu mesleklerini devam ettiremeyeceklerini ve yeni bir hayatın kendilerini beklediğini kavradılar. Türkiye'de ailelerinin nazlı ihtimamlarıyla büyüyen Yahudi gençler dağıldıkları *kibutz*larda (kolektif tarım köyleri) bir yandan yeni bir vatanın kuruluşunda yer aldılar, diğer yandan o vatanı savunmak için nöbet tuttular ve birkaç yıl içinde de modern birer çiftçi ve olgun birer askere dönüştüler. Benzer bir şekilde oğulları cepheye giden aileler de bir süre kaldıkları transit kamplarından ayrılıp *kibutz*lara dağılarak çiftçi oldular.[44] 1948 yılının başında Kfar Giladi *kibutz*una yerleşen İstanbul ve İzmirli Yahudi gençlerden Yaakov Krudo bu ilk günleri şöyle anlatıyor:

> "Türkiye'de manifatura, tuhafiye veya ticaretle uğraşan bizler doğrudan doğruya ziraatle alakadar olmaya ve toprağı çalıştırmaya başladık. İlk zamanlar epey acemisi olduğumuz bu işlerde, yumuşak ellerimiz nasırlaşmağa ve yaratmak için ter dökmeğe başlayınca bunu daha fazla benimsedik, böylece toprağa iştiyâkla [şevkle] bağlandığımızı hissediyorduk. Binlerce yıldan beri, kökleşmiş bir ticari zihniyet yanında, bugün İsrail'de hakiki bir alın teri ve kol enerjisi ile yaratmış olduğumuzdan dolayı müsterih bulunuyoruz. Artık kendi buğdayımızdan kendi ekmeğimizi yemekle iftihar duyuyoruz. Sessiz, boş ve bir zamanlar yalnız develerin gezindiği çöllerde, traktör seslerinin ve su şırıltısının tatlı aksi sedasını dinleyerek, Yahudi enerjisinin tabiata galibiyetiyle övünüyoruz."[45]

Türkiyeli Yahudilerin yerleştikleri *moşav* ve *kibutz*lar (kolektif çiftlik ve tarım köyleri) şunlardı: Hagoşrim, Bet Netef, Burgata, Geva Hakarmel, Gazit, Tel Şahar, Kfar Zeharia, Oleş, Tzu-

43 Yeuda Adiri, "Türkiyeliler Derneği", *Gelişim*, Temmuz 1997, S. 6, s. 44-47.

44 Izak Şaul, "İsrail'de Türk Yahudileri", *Şalom*, 16 Haziran 1949.

45 "İsrail'den mektup", *Şalom*, 27 Temmuz 1950.

ba, Bet Jubri, Nahşolim, Gevulot, Nir Eliyahu, Kerem Ben Zimra.[46] Türkiyeli göçmenler İsrail'in kuruluş günlerinde karşılaştıkları çok zor koşullar karşısında yılmadılar. Bunda herkesin benzer koşullar içinde yaşaması ve bir ulus-devlet inşa sürecinde pay sahibi olmanın verdiği heyecan, gurur ve keyif büyük rol oynadı.[47] Türkiyeli göçmenlerin kurulmakta olan İsrail devletine katkıda bulundukları bir şiirde de dile geliyordu. Modern İsrail şiirinin en önde gelen şairi Nathan Altherman, paraşüt imal eden bir fabrikayı gezdikten sonra kaleme aldığı bir şiirinde, fabrikada rastladığı işçilerin hangi ülke ve şehirlerden geldiklerini kaydederken Türkiye'den de söz ediyordu:

> "Onlar Trablusgarp, Türkiye, San'a ve Lvov'lu,
> Sofya ve Yassi'li Yahudiler, temiz traşlı ve gür sakallı."[48]

d) Geva Karmel Moşavı'nın Kuruluşu

Geva Karmel, on sekiz Türkiyeli göçmen tarafından 17 Ağustos 1949 tarihinde kuruldu.[49] Hayfa'nın yirmi kilometre kadar güneyinde, Akdeniz kıyı şeridindeki topraklar üzerindeydi. İleriki yıllarda siyasete atılıp üç dönem milletvekilliği ve İsrail Parlamentosu'nda başkan yardımcılığı yapacak olan İzmirli Moşe Sardinas da kurucular arasındaydı.[50] 1952 yılında 2925 dönümlük *moşav*da 110 inek, 2500 tavuk, 22 katır, 25 araba, bir anaokulu ve bir ilkokul mevcuttu.[51] Kurucuların çoğu İzmir ve Edirneli, küçük bir kısmı da Tekirdağ ve İstanbulluydu. Daha sonraki yıllarda Cezayirli ve Tunuslu göçmenler de katıldı. Kurucular ilk önce çadırlarda kaldılar, 1950 yılında

46 Cecil Roth, 1954, s. 45 / Mordehay Falkon ile 12 Haziran 2000 tarihli görüşme.

47 Walter F. Weiker, "Jews from Turkey in Israel: The un-seen", *Forum*, İlkbahar 1985, Sayı 54-55, s. 71-82.

48 Martin Gilbert, 1999, s. 263.

49 Sabetay Leon, "Guevah-Hakarmel la gloria de la aliya de Turkia", *Şalom*, 8 ve 15 Ocak 1953.

50 Cevdet Perin, "İsrail'de bir Türk köyü!", *İstanbul Ekspres*, 16 Mayıs 1952.

51 Sabetay Leon, "Guevah-Hakarmel, la gloria de la aliya de Turkia", *El Tyempo*, 19 Kasım 1952.

da yeni inşa edilen 24 m²'lik evlere geçtiler.[52] Türkiye'deki yaşamlarında tüccar ve küçük esnaf olan, ziraat konusunda asgari bilgiye bile sahip olmayan göçmenler, zamanla başarılı birer çiftçiye dönüştüler. Burada yetiştirilen kavunlar o kadar lezzetliydi ki pazarlarda en çok aranan üründü.[53] Göçmenlerin ilk zamanlarda çektikleri sıkıntıları ve Geva Karmel *moşav*ının kuruluşunu en iyi anlatan kişi 1963-64 yıllarında Tel Aviv Büyükelçiliği'nde Tanıtma Ataşeliği görevinde bulunan yazar Necati Cumalı'dır:

> "Eli, küçücük bir manifaturacıydı otuz beş yaşına kadar. Sultanhamamı'nda iki adım eninde, yalnız girişinden güneş alan daracık bir dükkânı vardı. Kuledibi'nde güneşsiz bir evde otururdu. Otuz beş yaşına kadar sabahın yedisinde dükkânını açıp akşamın yedisinde kapatarak, Sultanhamamı ile Kuledibi arasında yaşardı Eli. O yıllarda biri çıkıp da 'sen rençper olacaksın' deseydi, kıral olacaksın, ya da başbakan olacaksın demiş kadar şaşırtabilirdi Eli'yi.
>
> 1949 yılı Mayısı sonlarında İzmir'den Hayfa'ya kalkan bir vapurda üç bin Yahudiydiler. İstanbul, İzmir, Bursa, Edirne, Çanakkale'den dinlerinin vaad ettiği topraklara göçen, küçük esnaf, ayakkabı satıcısı, tezgâhtardı hep vapurdakiler. Zenginler kımıldamamıştı yerinden. Din yoksulların diniydi. Her zamanki gibi dinin buyruklarını yerine getirmek yoksullara düşüyordu. Eli, karısı, dört yaşındaki oğlu, iki yaşındaki kızı, iki yatak yorgan dengi, bir tahta sandık, büyüklü küçüklü birkaç ucuz yıpranmış bavul, bir küfeye yerleştirilmiş kap kacağı ile karıştı İsrail'e göçenlerin arasına. Vapur İzmir'den kalktıktan

52 Hafızalarda kaldığı kadar Moşe Sardinas'dan (İzmir) başka ilk kurucular arasında yer alanlar şunlardı: Şlomo Avni, babası ve aileleri (Edirne), Bahar (Tekirdağ), Hayim, Leon ve Yaakov Donyo (İzmir), Taragano (Ankara), Sardas (İzmir), [Vitali] Almaleh (Ankara), Albala (Edirne), Nae (Edirne), Barokas (İstanbul), Tsadok (Edirne), Polikar (İstanbul), [Nesim] Amado (Edirne), Nahman (Çanakkale), [İsrael] Altaras (İstanbul), Ravuna (Edirne), Eskapa (İzmir), David Adato (Edirne), Salamon Adato (Edirne), Levi (İstanbul), Hason (İstanbul). (Nesim Weissberg'in Selim Amado'ya yolladığı 12 Ocak 2001 tarihli yazı.)

53 İsrael Altaras'ın 5 Kasım 1997 tarihli mektubu.

sonra, küpeşte parmaklıklarından denize bakıyor, İsrail'de ne iş tutacağını, nereye yerleşeceğini düşünüyordu o da öbür yolcular gibi. İstanbul'da nesi var nesi yok satıp savıp el altından İsrail'e geçirdiği bütün parası olsa olsa bir yıl yeterdi geçimine. Tel Aviv'in bir köşesinde, Sultanhamamı'ndakine eş küçük bir dükkân açmaktan başka iş göremiyordu baktıkça suların aynasına.

Otuzunda İzmirli bir delikanlı vardı aralarında. Adı [Moşe] Sardinas'tı. Fransız ortaokulunu, ticaret lisesini bitirmişti. İzmir'de bir tüccarın muhasebecisiydi. Vapurda küpeşteden sulara bakıp düşünmeyen bir oydu yalnız. Durmadan ortada dolaşıyor, herkesle tanışıyor, herkese eski işini, İsrail'de ne yapmayı tasarladığını soruyordu. Dalgın bir saatinde Eli'yi de buldu. Eli, onun nasıl karşılayacağını, nasıl tepki göstereceğini kollayarak 'Manifaturacılık...' dedi. 'Yok' dedi Sardinas: 'O işler bizim için geçti. O türlü işleri unutmalıyız bizler. Bizi ekilmemiş topraklar bekliyor İsrail'de'.

Eli, şaşırdı. Ellerini uzattı: 'Beni mi?...' Ellerinin bütün hüneri, kumaş toplarını yuvarlayıp tartarak açmak, sarmak, tahtadan bir metrenin iki ucunda katlayarak kumaş ölçmekti onun. Arpa ile buğdayı yanyana görse ayıramazdı. Bütün sebzeleri, meyveleri manav dükkânından tanırdı.

Sardinas tanıyordu İsrail'i. 1948'de gitmiş, savaşa katılmış, bir ay önce yakınlarını almak için dönmüştü İzmir'e.

'Sen ya Eli kardeş. Hem sen istesen de manifaturacılık yapamazsın İsrail'de. Kime, ne satacaksın? Giyim kuşam düşünen yok henüz orada. Hem hangi dille süreceksin malını? İbranice, İngilizce, Arapça bilmiyorsun. Hangi sermaye ile iş tutacaksın? Amerika'dan, Fransa'dan öbür zengin ülkelerden gelenler milyonlarla geliyor, milyonlar yatırıyor senin işine. Ama topraklar boş. Devlet isteyene toprak veriyor.'

'İyi ama çiftçi değilim ki ben?'

'Hangimiz çiftçiyiz? Hangimiz ekiciyiz? Tarımla uğraşan Yahudi var mı ki yeryüzünde? Ama şimdi olacak. Çünkü Yahudi'nin toprağı yoktu. İsrail'e daha önce gelip toprak satın alanlar çiftçi oldu. Biz de olacağız...'

Eli susuyordu.

'Ben muhasebeciyim. Ben de anlamam topraktan. Ama muhasebeci olmadan önce muhasebeciliği de bilmezdim. Bir işe başlamadan o iş öğrenilmez ki. Kitaplar var, kurslar var, hep beraber öğreneceğiz.'

'Hele bir İsrail'i görelim' dedi Eli.

Hayfa'ya çıktılar. Tel Aviv yakınında bir göçmen kampına yerleştirildiler. Eli, üç beş günde İsrail'i dolaştı. Tel Aviv, Hayfa, Kudüs birer küçük kasabaydı o yıllarda. Üçünü toplasan bir Beyoğlu etmezdi. Erkekler bir gömlek bir pantalon, kadınlar tek basma entariyle dolaşıyordu sokaklarda. Bildiği bozuk İspanyolcayı konuşan yoktu. Anlatabilirse Türkçe anlatıyordu derdini karşılaştığı yabancılara. Tel Aviv'in ana caddelerinde büyük konfeksiyon mağazalarının temelleri atılıyordu. Dükkân bulmak, manifaturacılığa başlamak, sürüm sağlamak düştü artık kendisi gibi küçük bir Sultanhamam esnafı için...

Sardinas kamptaydı. Her gün aralarında dolaşıyor birlikte *moşav* kurabileceği gönüllüler arıyordu.

Eli ile birlikte doksan aile, 'olur' dediler Sardinas'a. Sardinas gidilecek yerlere gitti. Kamu kurumlarına başvurdu. Sonunda Hayfa yakınlarında dört bin dönüm toprak kopardı kuracakları *moşav*a.

Yer yer bataklık, yer yer kum tepecikleriyle kaplı geniş bir sazlıktı kendilerine ayrılan toprak. Tel Aviv - Hayfa yolu toprakların arasından geçiyordu. Yolun kara yönünde, sazlığın bitiminde çıplak, kayalık, bodur makilerle lekeli bir dağ yükselmeye başlıyordu. Ağustos'a giriyorlardı. O yaz güneşlerinde gölgesinde sığınabilecekleri tek ağaç yoktu toprakları üstünde. Kamptan ekecekleri toprakları görmeye gelen göçmenler, yılgınlıkla umutsuzlukla İstanbul'un, İzmir'in, Bursa'nın gür yeşil kırlarını arıyordu yörelerine baktıkça.

Sardinas: 'Dağın eteğinden denize kadar bu dört bin dönüm işledikçe bizim' diyordu sevinçle. 'Dağın etekleri de tepeye kadar işlersek olduğu gibi bizim...'

'Neye yarar? Ne yapacağız bu taş yığınını?'

'Kendisi taş yığını, etekleri bataklık.. Ne yetişir burada?'

'Denize kadar dediğin yer kumluk, bataklık. Plâj mı işleteceğiz?'

Sardinas hiç de onlar gibi düşünmüyordu: 'Daha ne isteriz? Taş da kum da ayağımızın dibinde. Doksan aileyiz. İlk başta doksan ev gerek bize. *Moşav*ın ortak yapıları, ambar, hangar, ahır şu bu saydık mı iki yüz yapı eder. Ne taşa para vereceğiz ne kuma. Yapılarımız ucuza çıkacak. Dağı tepelerine kadar çam ormanına çevireceğiz. Eteklerinde bataklıkta ortak muz bahçesi yetiştireceğiz, kendiliğinden kuruyacak. Kumu üstten üç beş karış aldık mı ekilebilir toprak çıkacak altından...'

Bütün toprakları nasıl değerlendireceklerini şimdiden tasarlamıştı kafasında. Köy, deniz yönünde, Hayfa yolundan beş yüz adım içerde, yola paralel açacakları ikinci bir yol üzerinde, tek sıra evler olarak kurulacaktı. Her aileye bir ev ile her evin hemen arkasında başlayan otuzar dönüm ekilecek toprak ayrılacaktı. Köy yolu ile Hayfa yolu arasındaki yer ortak otlakları olacaktı.

'Sabır, diyordu. Bir yıl, en çok iki yıl sabır...'

İçlerinden on delikanlıyı motor kurslarına gönderdi Sardinas. Geri kalanlar, göçmen kampından kendi topraklarında gelecekteki evlerini yapacakları yerlere kurdukları bez çadırlara göçtüler. Güç günlerdi yaşadıkları günler. Güçlükler içinde geçen yaz günleri daha da uzundu. Toprak yanıyordu ayaklarının altında. Çadırlar güneşte tutuştu tutuşacak kadar sıcaktı. Çocuklar, eski satıcı kızlar, güneşsiz mağazaların soluk yüzlü tezgâhtarları hep hastaydılar. Gelişlerinin verdiği tedirginlikle her adımda, o güne kadar topraklarının gerçek sahibi olan yılanlar, kaplumbağalar, kertenkeleler, iri karıncalar çıkıyordu karşılarına. İri sivrisinekler gece gündüz aman vermiyordu. En kötüsü suları yoktu. Arozözlerde ısınmış, testilerde serinlemek nedir bilmeyen yavan bir suydu içtikleri. Kadınlar, hastalanan çocukları kucaklarında, güneşten sıcaktan barınacak bir yer bulamamanın öfkesi içinde, gürültücüydüler. Bağırıp çağırıyor, olur olmaz nedenlerle ağlamaya başlıyor. 'Ben burada durmam' diye bozguna itiyorlardı kocalarını.

Çadırların yanına sazdan çardaklar kurdular. Geri kalan

sazlıkları, çalılıkları ateşe verdiler. Kaçışan yılanlar, kaplumbağalarla savaşa giriştiler. Sardinas, her gün ya Hayfa, ya Kudüs, ya Tel Aviv'deydi. Araç, ilâç, doktor, her gün bir şeyler koparıp dönüyordu kampa.

Kursa katılan gençler üç hafta sonunda *moşava* döndüklerinde, krediyle alınmış iki traktörü, bir kamyonu vardı *moşavın*. Traktörler yakılan sazlıkların altını üstünü getirmeye başladılar. Sürücüler nöbetle çalışıyor, güneş battıktan sonra, sabaha kadar gidip gelen traktörlerin farlarından vuran ışıklar çadırlarını yalıyordu. Bataklıklar DDT'lenmişti. Dağın eteğinde kayalar dinamitleniyor, kamyon dağdan taş, deniz yönünden kum çekiyordu çadırların önüne. Göçmen bürosunun gönderdiği bir ekip, bir artezyen kuyusu açıyordu çadırların başladığı yerin yakınlarında.

Eylül sonunda kumu alınmış, bataklıkları doldurulmuş, nadaslı büyük bir tarlaydı yerleştikleri düzlük. Artezyen kuyusunun kazıldığı yerden bir su motörünün pat patları duyuluyordu. Evlerinin temelleri kazılmıştı. Evlerinin önünden geçecek yol boyunca su boruları döşeniyordu. Kolları, sırtları alışmıştı toprak işine. Geceleri yattıklarında ilk günlerdeki gibi ağrımıyordu. Aralarından ekmeklerini başka işlerde aramak için hep hepsi dört aile ayrılmıştı. Kalan Türkiye göçmeni doksan altı aile Geva Hakarmel köylüleri olarak kökleşmişlerdi topraklarında."[54]

İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gourion, *moşavın* kuruluşu sırasında çok güç anlar yaşayan Türk göçmenleri manevi destek vermek maksadıyla ziyaret etti, kendileriyle Dâr-ül Fünûn Hukuk Mektebi öğrencisi iken öğrendiği Türkçeyle konuşmaya gayret etti.[55] Hayatları boyunca çiftçilik yapmayan ve genellikle kentlerde yaşayan Türkiyeli göçmenler bu yeni yaşamlarına uyum sağlamakta zorlanıyor ama yaptıklarından da

54 Necati Cumalı, 1984, s. 110-115. Cumalı kitabın bu bölümünü makale olarak da yayınladı. Bkz. Necati Cumalı, "Eli'nin evinde", *Türk Dili*, 1 Şubat 1971, Cilt 23, Sayı 233, s. 397-403.

55 Nesim Weissberg'in Selim Amado'ya yolladığı 12 Ocak 2001 tarihli yazı.

gurur duyuyorlardı. Karadeniz'de çalışan gemilerde 27 yıl boyunca büfecilik yapan ve 1948 yılında göç eden Edirneli bir Yahudi, *moşavı* ziyaret eden gazeteci Bedii Faik'e ilk günlerdeki güçlükleri şöyle anlatıyor:

> "Hayatımızda inek de sağmamıştık. Bir atın başını da hiç okşamış değildik. Ve hele üzeri otlarla kaplı toprağa baktıkça ağlamaklı oluyorduk. Ama o uzmanlar yok mu, o ziraatçi uzmanlar?.. Hey Allahım her biri âdeta birer sabır heykeli idi. Ve biz onlara Eyyub Peygamber'in Çocukları adını takmıştık. Aylar boyu bizim o küçücük barakalarımızda bizlerle beraber yaşadılar. Toprağın nasıl temizleneceğini hiç bıkmadan ve beceriksizliklerimiz karşısında hiç sinirlenip bozulmadan bize öğrettiler. Çapalamayı, ekmeyi, toplamayı günler ve geceler boyu bizlerle gülüp, bizlerle ağlayarak gösterdiler. Bir telefon bağlantımız vardı. Ve her istenildiği anda, toprak tahlili için, herhangi bir bilgi veya hastalık için daima devletin başka uzmanlarını seferber etmemiz kabil olurdu. Durmadan da denemeler yapıyor ve en fazla verimi hangi mahsulde alacağımızı hep birlikte araştırıyorduk.
>
> Bir süre sonra gördük ki, aaa... Birer çiftçi olmağa başlamışız, ekiyor, bakıyor, yetiştiriyoruz. Daha hoşu, mahsulümüz satılmağa başlamış bile."[56]

Geva Karmel sakinlerinden Ankaralı Vitali Almeleh bir Türk gazetecisine nasırlı ellerini göstererek, "vaktiyle ipekli çorap satan bu eller, şimdi sebze yetiştiriyor. Onlarla iftihar ediyorum!" diyordu.[57] Tekirdağlı bir hanım ise bozulmuş ellerini göstererek şunları söylüyordu: "Tekirdağ'dayken bütün gün pokerle, bezikle vakit geçirirdik. Burada çiftçi olduk.."[58] *Moşav* sakinleri ilk günlerini, "Biz Yahudiler asırlarca birer tufeyli [asalak] gibi yaşamışız. Askerlik, ziraat vesaire gibi yalnız ve yalnız ticaret ve tefecilikle uğraşmışız. Halbuki bizim ecdadımız böyle değil-

56 Bedii Faik, 1972, s. 77.

57 Cevdet Perin, "İsrail'de bir Türk köyü!", *İstanbul Ekspres*, 16 Mayıs 1952.

58 Vâ-Nû, "Türkiye'den İsrail'e göçen Yahudiler arasında..", *Akşam*, 15 Mayıs 1952.

miş.. İlk zamanlarda ümitsizliğe kapıldık bu işi beceremeyeceğiz dedik. Ama insan her şeye alışıyor" sözleriyle anlattılar. İstanbul'dan getirtilen tohumlarla Arnavutköy çileği, Çengelköy hıyarı, barbunya ve çalı fasulye yetiştiriliyordu.[59]

Geva Karmel, ellili yıllarda İsrail'e gelen Türk gazetecilerinin uğrak noktalarından biriydi. 1952 yılında *moşavı* ziyaret eden gazetecilerden Faruk Fenik'in izlenimleri şöyle:

> "Hayfa ile Tel Aviv arasında şirin bir köy var. Bunun adı Giva Hacarmel. Ercümend Ekrem üstadımızın tabiri ile İsrael'in Hasköy'ü..
>
> Türkiye'den giden Museviler bu köye yerleştirilmiş. 350 kadar nüfusu var. Mektebleri, muhtarlık odaları, müşterek kamyonları ve traktörleri mevcud. Bizi görür görmez kardeşlerini görmüş kadar sevindiler. Geleceğimizi haber aldıklarında bir tak yapmışlar, Türk ve İsrael bayraklarıyla donatmış ve defne yapraklarının arasına 'hoş geldiniz köyümüze!' diye yazmışlar.
>
> Kadınlı, erkekli, gençli, ihtiyarlı bir kalabalık.
>
> İstanbul yemekleri pişirmiş. Tatlısından tuzlusuna, yoğurdundan pancar turşusuna varıncıya kadar, bildikleri ne yemek varsa yapmış ve sofranın üzerine sebilâne [parasız] su dağıtan çeşmenin bardağı gibi dizmişler.
>
> Bu sofrayı görenler İsrael'de gıda maddesi bulunamadığına, her şeyin vesika ile satıldığına inanamazlar. Tavuğu, eti, yumurtası, sofrada yiyebildiğiniz kadar mevcud. Rakısı, şarabı, votkası da gani gani [bol bol]. İsrael Hasköy'ü bir Türk köyü kadar cömert...
>
> Radyoları İstanbul'u dinliyor, çocukları İstanbul şarkıları söylüyor, genç kızları 'Hoş geldin evinize, düğün bayram gecesi bize' türküleri tutturuyorlar.
>
> Bir an Giva Hacarmel'de olduğunuzu unutuyor, kendinizi evinizde hissediyorsunuz!
>
> Etrafınızı alanlar: 'Tabiî!' diyorlar. 'Biz bugün kardeşlerimize kavuştuk. Bugün bizim en sevinçli günümüz!'

59 Cevdet Perin, "İsrail'de bir Türk köyü!", *İstanbul Ekspres*, 16 Mayıs 1952.

- 'Bu ne kadar ikram, bizi mahcub ediyorsunuz!' diyecek oluyoruz.[60]

Moşavı 1958 yılında ziyaret eden Hıfzı Topuz gördüklerini şöyle dile getiriyor:

"Köyün ortasına gelince arabadan indik. Çevremizi bir anda bir yığın insan aldı.

- Merhaba dedik, biz İstanbul'dan geliyoruz. Siz Türkiyeli misiniz?

Sanki bir Anadolu köyünde imişiz gibi derhal çevremizde sıcak bir hava belirdi. Hemen bizi bir evin avlusuna aldılar. Konu komşu bir anda avluya doluverdi. Üzerinde bir Antep kilimi serili bir sedire oturduk. Evin hanımı önce şeker dağıttı, arkadan da köpüklü köpüklü kahveler geldi.

- Siz dedim, kahveyi yine eski usul yapıyorsunuz?

- Biz, dediler, ne isek yine oyuz. Hiç değişmedik. Aramızda Türkçe konuşuyoruz. Ankara radyosunu dinleriz. Türkiye'de yediğimiz yemekleri yeriz. Buraya geleli dokuz yıl oldu ama kendi dilimizi, âdetlerimizi hiç unutmadık.

Onlar 'biz değişmedik' diyorlar ama çok değişmişler. Kimi Çanakkale'de manifaturacı, kimi Edirne'de sarraf, kimi Marmara adasında balıkçı, kimi İstanbul'da eskici imiş. Şimdi hepsi toprakla, hayvancılıkla uğraşıyor.

Geva Karmel köyünü kuran Musevilerin hepsi birer ev sahibi olmuş. Her ailenin otuzar dönüm toprağı var. Gül gibi yaşıyorlar. Şehirlerde kalan Türkiyeli Musevilerin bir kısmı yine ticaretle uğraşıyor. Bir kısmı esnaf. Nerede boyacı, işportacı, kestaneci görürseniz, bizden gidenlerden olduğunu anlıyorsunuz. Türkiyeli göçmenlerin bir kısmı da polis olmuş. (...) Köyden ayrılırken eski vatandaşlarımız arabanın etrafına toplandılar. 'Yine gelin, yine bekleriz, burası sizin kendi köyünüz, kendi eviniz' diye tüm bir alaturka misafirperverlikle bizi uğurladılar."[61]

60 Faruk Ferik, "Türkiye'den İsrail'e giden Yahudilerin Kurdukları Köyde", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1952.

61 Hıfzı Topuz, "İsrailde onuncu yıl", *Akşam*, 16 Mart 1958.

1959 yılında köyü ziyaret eden Naim Tirali'nin izlenimleri ise şöyle:

"Geva Karmel Tel Aviv'le Hayfa yolu üstünde. Elli beş ailenin oturduğu köyün nüfusu 470. Okulu ve dispanseri var. Her ailenin kendi toprağından ayrı, ortak kullanılan bir kısım arazide de meyvacılık yapılıyor.

Köyün gelir getiren işi hayvancılık ve tavukçuluk. Köylülerin görünüşleri sağlıklı, giyim kuşanları yerinde. Bizi gayet iyi karşıladılar. Türkiye'de geçirdikleri günleri, güzel sözcüklerle andılar. Türklerle daima iyi geçindiklerini, iyi komşuluk ettiklerini eklemeyi unutmadılar. Yaşlılar içinde İbraniceyi öğrenmemiş olanlar çok. Aralarında zaman zaman Türkçe konuşuyorlarmış. Kıbrıs Radyosu'nun Türkçe yayınlarını sürekli dinlediklerini söylediler.

Geva Karmel'de kapısını ilk çaldığımız, Nesim Amado'nun eviydi. Biraz üşütmüş olduğu için bahçeye çıkmamış, pencere kenarında kitabını okuyordu. Kendimizi tanıtınca, elindeki kitabı gösterdi. Kılıç Ali'nin *İstiklâl Mahkemesi Hatıraları* idi. Birkaç dakikada, kadın erkek eski yurttaşlarımız çevremizi sardılar.

Nesim Amado, Edirne'de kabzımallık yapıyormuş İsrail'e gelmeden. Şimdi üç, dört ineği ve 600 tavukluk bir kümesi, bahçesi, evi var. Elbet bu kendiliğinden olmamış. Sekiz, on yıl çalışması gerekmiş, bu varlığı edinebilmesi için.

'Atatürk Ormanı' adı verilen fidanlık Geva Karmel'e yakın bir sırt üstünde. Hemen yol kıyısına, üstüne 'Atatürk Ormanı Türkiye'den gelen Museviler tarafından dikilmiştir' yazılı bir levha konulmuş. Ortada henüz büyük ve gelişmiş bir orman yok, ama derin anlamlı bir davranış var. Bu gönül alıcı davranışlarıyla, Türkiye'den giden Museviler, Türkiye'yi, uzun yıllar kendilerini barındıran eski yurtlarını unutmadıklarını gösteriyorlar. Çoğu yalnız unutmamakla da kalmıyor, özellikle İstanbul'da doğup büyümüş olanlar, Türkiye'yi büyük bir özlemle anıyorlar. Yeni ve kendi öz ülkelerinde kök salmaya ne denli kararlı olurlarsa olsunlar, açıktan söylemeseler de, ko-

nuşmalarında, susuşlarında, gülümsemelerinde, ya da surat asışlarında, bu özlemi sezmemek mümkün değil."[62]

Geva Karmel'i ziyaret eden ve çok olumlu izlenimlerle ayrılan bir diğer kişi de İzmir Ticaret Odası Başkanı Dündar Soyer. Soyer anılarında şunları söylüyor:

> "Atatürk Ormanı'ndan uzaklaşırken yanında oturduğum bakana 'İzmir'de çok Musevi dostlarım vardı. Karantina'da, Güzelyalı'da onlarla komşuluk yaptım. Çoğu İsrail'e gittiler. Onlar acaba nerede hangi bölgede yerleştiler?' diye bir soru sordum. Hemen cevapladı, 'İşte şu önümüzdeki tepe onların topluca oturdukları yerlerden biridir' dedi.
>
> Hemen durduk, arabadan indik. Etrafımızı birden tanıdığım aşina simalar çeviriverdi. Güzelyalı'dan, Vali Konağı'ndan, Karantina'dan, Karataş'tan sık sık beraber olduğum kimseleri görünce ben de heyecanlandım. Birbirimizle kucaklaştık, öpüştük. Etrafımızdaki halka büyüyordu. Kadınlar ve çocuklar da iltihak etmeye başladılar. Türkiye'de terk ettikleri evlerini, barklarını hasret duygularıyla hatırladıkları donuk bakışlarından anlaşılıyordu.
>
> Evvela öncülük edenlere, daha sonra diğerleri de katıldılar. Israrla bizi bırakmak istemiyorlardı. Akşam yemeğine de onlarla beraber olmamızı istiyorlardı. Elimize, kolumuza sarıldılar. Bizi bırakmıyorlardı. Dayanamadık. [İsrailli] Bakana 'Ekselans şimdi ne yapacağız? Akşam Kudüs'te resmî bir yemek var' dedim. Herhalde o da bu tablo karşısında heyecanlanmış olmalı ki hemen pratik bir formül buluverdi.
>
> Şerefimize verilecek resmî yemeği diğer davetlilere haber verdirerek iptal ettirdi. Güneş batmak üzereydi. Hava hafif karanlıktı. Akşam üzeri sessizliği ve serinliği içerisinde hummalı bir faaliyet başlamıştı. Evlerden getirilen onlarca masa çimen üzerinde birbirine ekleniyor, örtüler, bardaklar, çatallar, tabaklar taşınıyor, kadınlı erkekli yüze yakın insan, masaların etrafında evlerinden getirtilen pilakileri, zeytinyağlı dol-

62 Naim Tirali, 1992, s. 22-24.

maları, yoğurtlu soslu kabak ve patlıcan kızartmalarını sıralıyorlardı. Alaturka çilingir sofrамız bütün mükemmelliği ile iştah kabartacak haldeydi. Bir taraftan içiyor, bir taraftan konuşuyor, bir taraftan evden getirilen gramofon üzerinde dönen taş plaklardan Türkiye'nin Deniz Kızı Eftalya'sının şarkılarını dinliyorduk. Tatlı, keyifli kır gecesinin sonuna gelmek üzere iken yanımda oturan Moiz Alazraki, o andaki sessizliği yaran bir ses ile 'Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni başından sonuna kadar, tek bir kelime dahi atlamayarak ezbere okuyuvermişti. O daha yerine oturmadan bir diğeri ayağa kalktı ve yine aynı heyecanla hitabeyi okuyuverdi. Birbirini takiben on onbeş kişi heyecan kasırgası estirivermişlerdi. O an gurur ve gözyaşı damlaları ruhumuza, benliğimize doldu. Buluşmamızda olduğu gibi ayrılmamız da duygusal davranışlar ve sözcüklerle noktalandı."[63]

e) *Hagoşrim Kibutzu'nun Kuruluşu*

Türkiyeli göçmenlerin yerleştikleri bir diğer *kibutz* 1940'lı yıllarda Filistin'e göç eden öncü yerleşimcilerin bulunduğu Galil bölgesindeki Hagoşrim'di. Genç göçmenler küçük gruplar halinde önce çeşitli *kibutz*lara yerleştiler, daha sonra bir araya gelip bir Türkiyeliler *kibutz*u kurmaya karar verdiler. 29 Eylül 1948 tarihinde, onu çocuk olmak üzere, yüz on kişilik Türkiyeli bir genç grubu Hagoşrim *kibutz*unu kurdu. 1948 yılında Dafne *kibutz*una yerleşen diğer bir genç grubu da 1951 yılında Hagoşrim'e katıldı.[64] *Kibutz*un kurucularından Avi Laham kuruluş yıllarındaki coğrafi şartları şöyle anlatıyor:

> "1948 yılında Hagoşrim'i kurmaya karar verdiğimizde tek moral kaynağımız burada suyun olmasıydı. Önce taşları temizleyerek işe başladık. Arazi kayalıktı. Taşların yerine sebze ekmeye başladık. Sonra da elma ağaçları. Daha sonra aklımıza

63 Dündar Soyer, 2000, s. 240-241.

64 Yehuda Adiri, "Kibuts Hagoşrim", *Dostluk*, Ocak 1987, S. 14, sh.14-15 / Sami Day, "Kibuts Hagoşrim", *Dostluk*, Nisan-Mayıs, 1987, S. 17, sh.14-15.

balık çiftliği kurmak geldi. Bu sistem öylesine iyi işledi ki. Türkiye'den, Ziraat Fakültesi Su Ürünleri'nden hocalar bu sistemi öğrenmeye geldiler."

Kuruculardan İzmirli Eli Natan ise Hagoşrim'in anlamını şöyle izah ediyordu:

> "Bizler Türk Yahudisi olarak 1948 yılında İsrail'e göç ettiğimizde benliğimizi, geleneklerimizi unutmamak için her zaman Türkiye'deki yakınlarımızla ve arkadaşlarımızla ilişkide kaldık. Bu yüzden *kibutz*umuza 'Köprü' anlamına gelen Hagoşrim ismini verdik. Hagoşrim bizim için Türkiye'den İsrail'e göç eden Yahudileri simgeleyen dostluk, sevgi köprüsüdür."[65]

Hagoşrim'de yaşam koşulları çok zordu. *Kibutz*un etrafını kuşatan bataklık beş yılda kurutuldu. *Kibutz* sakinleri sıtmaya yakalanmamak için beş yıl boyunca her gece kinin içtiler. İçmeyenler sıtmaya yakalandı. Sakinlerin büyük bir bölümü tek odalı evlerde yaşadı, sonradan ikinci bir oda ekleyebildi. Çocuklar başta ailelerinden ayrı yerlerde hep bir arada yatarlardı. Bunun olumsuz etkileri görülünce aileler çocukları yanlarına aldı. Çok uzun yıllar sonra buzdolabı, telefon ve televizyona kavuşabildiler. Buzdolabı olmadığı yıllarda yakındaki bir derenin soğuk suyu, soğutucu görevi gördü. Yiyecekler iple sarkıtılıp derenin içinde saklandı. *Kibutz* sakinleri çoğu zaman derenin soğuk suyuyla yıkandılar. *Kibutz*un bir eski otomobili vardı ancak yola koyulduğunda lastikleri sık sık patlıyordu.[66]

f) Burgata Moşavı'nın Kuruluşu

Doksan kadar Edirneli aile 1949 yılının Eylül ayında Yahudi Ajansı'nın yardımıyla bir araya gelerek terk edilmiş bir Arap köyünde Burgata *moşav*ını kurdu. Araziye yerleştikten on sekiz ay sonra inşa edilen evler, 24 m^2'lik beton zemin üzerinde

65 Tuluhan Tekelioğlu, "İsrail'in 'Komüncü' Türkler'i", *Aktüel*, 12-18 Mayıs 1994, s. 56-59.

66 Sami Day, "Kibutz Hagoşrim", *Dostluk*, Nisan-Mayıs 1987, S. 17, s. 14-15.

oturan temeli olmayan dört duvardan ibaretti. Tuvaletler evlerin dışındaydı. Elektrik ancak 1960'lı yıllarda bağlandı.[67] *Moşav*ın kurucuları ilk günlerini şöyle anlattılar:

"Soru: Buraya, geldiğinizde kalbinizde ne hissettiğinizi söyle?

Doreta: Türkiye'yi arıyorduk. Neden? Hepimizi birlikte tarladaki çadırlara yerleştirmişlerdi. Bize yemek vermişlerdi. [Ortak] mutfağa gidiyorduk ve bizlere orada yemek veriyorlardı. Verilen yemekleri beğenmiyorduk. İlk günler hiçbir şey yemiyorduk. Alışmamız zor, çok zor oldu.

Soru: *Moşav*ın ilk evlerini kim inşa etti?

Doreta: Kocalarımız. Amcam, kocam, hepimiz! Buraya gelen bütün erkekler inşa ettiler. Çift yüzlü bağ taşlarından inşa edilmiş bir ev. İçinde, dışında hiçbir malzeme yok. Tavan kartondan yapılmıştı.

Soru: Buraya Burgata'ya neden geldiniz? Hükümet mi sizi buraya yolladı?

Moşe: Hayır. Bizler 1949'da geldik. *Beit Olim*'e (çadır kampları) geldik. Orada kaldık. Edirne'nin aynı yerinden gelen yirmi aileydik. Yahudi Ajansı'nın *(Sohnut)* adamları oraya geldi, bize tarımın ne olduğunu anlattılar, vs. Aynı yerden geldiğimizi söyledik ve buraya yerleştik. İnşa etmeye başladık. Bütün bu yerler Araplara aitti. Aileler *Beit Olim*'de kalıyorlardı. Bizler buraya çalışmaya, yeri temizlemeye geliyorduk. Daha sonra çadırları kurduk ve aileler yavaş yavaş buraya gelmeye başladılar. Herkes evinde yemek pişiriyordu. Bizler de işe gidiyorduk!

Soru: Nereye?

Moşe: Tarlalara. Uzağa. Çünkü orası Ürdün sınırıydı. Daha ilerde Yothana *kibutz*u var. Rotaim Olei *moşav*ı var. Onlar bizden önce evlerini inşa etmeye başladılar, onun için oraya çalışmaya gidiyorduk. Daha sonra kendi *moşav*ımızı inşa etmeye başladık. Evleri inşa ederken yolları, su kanalizasyonunu yaptık. Çadırlardan evlere geçmeye başladık."[68]

67 BeHotzaat Amutat Yotsei HaTnua HaTziyonit BeTurkia, 2000, s. 86.

68 Emmanuelle Simon, 1999, s. 71-72.

g) Türk Gazetecilerin İzlenimleri

1949 yılında İsrail'i ziyaret edip izlenimlerini yazı dizisi haline getiren gazeteci Metin Toker, İsrailli bir yetkilinin "Ortadoğu'dan 'aklı başında' hiçbir Yahudi İsrail'e gelmez, gelenler 'çapulcu ve maceraperest', genç kızlar ise İsrail'de drahoma isteme âdeti olmadığı için evlenmek amacıyla geliyorlar" dediğini nakleder. Metin Toker, Ortadoğulu Yahudilerin İsrail'e "servet avcılığı" yapmak için koştuklarını ileri sürerek, "fakat bir işportacı, hiç aniden milyarder olabilir mi? Milyarder olmadıkları için de burilar, üstelik dünyanın en pahalı memleketi sayılan İsrail'de müthiş bir hayal sükûtuna uğramaktadırlar" yorumunda bulunur.[69] Toker'in bu yorumu gerçekle tam uyuşmuyordu. Türkiyeli göçmenlerin bir kısmı Siyonizm uğruna yerleşik düzenini ve düzenli gelir getiren işini terk ederek İsrail'e göç etmişti. Bir kısmı eski mesleklerini İsrail'de de devam ettirdi. Göçmenlerin Türkiye'ye ve Türkçe'ye duydukları sevgi ise aradan yıllar geçmesine rağmen eksilmedi. Türkiye'den gelen gazetecileri hemşeri olarak kabul edip Türkçe kitap ve gazete yokluğundan yakındılar.[70] Yaşlı göçmenler İbranice öğrenmeye zorlandı. Heybeliadalı Hayim Eskenazi bu durumu şöyle açıklıyor: "Buraya Türkiye'den gelen Yahudiler İbranice konuşamamak ve okuyup yazamamak yüzünden âdeta benliklerini kaybediyorlar. Onun için hepimiz Türkiye'yi ve Türkiye'deki arkadaşları, oradaki samimi havayı öylesine özlüyoruz ki tahmin edemezsin." İda Aronof ise Türkiye'de Türkçe konuşmayan Yahudilerin İsrail'de Türkçe konuşmalarına ilişkin olarak şu yorumu yapıyor:

> "Türkiye'de yazın vapurla Ada'ya giderken ya da kulüpte oyun oynarken Türkler hiç olmazsa gözleriyle 'Vatandaş Türkçe Konuş' diye bizleri uyarırlardı. İstesek de bir türlü kimimiz İspanyolca, kimimiz Fransızca konuşmaktan kendimi-

69 Metin Toker, "Bugünkü Orta Şark", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1949.

70 Jerfi Yener, "İsrail'de İzmirliler", *Ege Ekspres*, 16 Eylül - 29 Ekim 1955 arası yazı dizisi.

zi alamazdık. Şimdi İsrail'e geldik, burada ise İbranice konuşamıyor gittikçe birbirimize daha fazla sokularak kısacası iç içe girerek Türkçeye kuvvet verir hale geliyoruz."[71]

Göçmenler İsrail'e uyum yıllarında Türkiye'deki yaşam şeklini sürdürmeye devam ettiler. Bu yaşamda kahveler önemli bir yer tutuyordu. 1949 yılında Tel Aviv'i ziyaret eden bir gazetecinin izlenimleri şöyle:

"Tel Aviv'in hemen her semtinde Türk kahvelerine rastlamak mümkün olabiliyor.

Museviler arasında daha ziyade İstanbullu Yahudileri toplıyan bu kahvelerin Filistin'le hiçbir alâkası yok gibi geliyor insana! Bu kahveler kahve ocağı ile, möblesi ile, kulağının arkasında tebeşir taşıyan garsonları ile ve hatta müşterileri ile Türkiye'den koparılıp getirilmiş birer parçadır! Levinski'den Hatırya'ya giden asfalt üzerinde bu kahvelerden birini ziyaret ediyorum.İzmirli Molho'nun kahvesi! Kapıdan girer girmez yüzüme müthiş bir sıcaklık çarpıyor. Tavanda dev cüsseli bir vantilatörün yırtınırcasına çalışmasına rağmen, insan âdeta nefes almakta zorluk çekiyor. Molho Sadea'nın kahvesi, öyle zannediyorum ki sadece gençleri topluyor. Salonu dolduran, masalarda tavla ve iskambil oynayan müşterilerin arasında bir tek yaşlı adama rastlamıyorum. Kahve ocağının arka tarafında bulunan pikaptan alaturka şarkılar dökülüyor! Kahvenin sahibi iri yarı, kızıl saçlı bir delikanlı! Kapıdan girer girmez yanıma sokuluyor ve Türkçe olarak, - Tekkeye hoş geldiniz, diyor.

Kolu alçılı bir delikanlının bulunduğu masaya doğru götürüyor beni. Biraz sonra da kahvede ne kadar Yahudi varsa etrafımıza toplanıyor. Mütemadiyen İstanbul hakkında malûmat istiyorlar benden. Masayı benden evvel işgal etmekte olan kolu alçılı, uzun boylu, esmer Yahudi delikanlısı ile çarçabuk ahbap oluyoruz. Altı sene evvel İstanbul'dan ayrılmış ve bir hayli yer dolaştıktan sonra Filistin'e gelerek *Irgun* gizli teşkilâtına girmiş. Kasımpaşa güreş kulübünde senelerce çalı-

71 Fasih Inal, "Irticanın daniskası İsrail'de", *Hürriyet*, 4 Şubat 1987.

şan Nesim o zamanki arkadaşlarını, hocalarını bir türlü unutamamış. Hepsine ayrı ayrı selâm götürmemi rica ediyor. Mehmet, Oktay, Şaban, Durmuş kaptan, küçük Cavit, yorgancı Rasim ve Basri, hep bu tanıdıklar arasında. Kasımpaşalı Nesim, bundan sonra harp hatıralarını naklediyor ve vücudundaki kurşun yerlerini gösteriyor. Nesim'den cesaret alan diğer Yahudiler de yavaş yavaş yanıma sokularak bugüne kadar olan hayatlarını anlatmağa başlıyorlar. Ortaköylü balıkçı Hayim, Anayes kardeşler, Şişhaneli Baruh Abuaf, Ortaköy'den Hayim Kohen, yine Ortaköylü Yeşua Seni ve daha birçok İstanbullu Yahudi kahveden çıktıktan sonra grup halinde beni bulunduğum otele kadar götürüyorlar."[72]

1951 yılında İsrail'e giden Sami Kohen izlenimlerini şöyle aktarıyor:

"Tel Aviv'in geniş caddelerinden biri olan Rehov Levinsky'den geçiyordum. Cumartesi akşamı idi. Plâjlara doğru akın eden yüzlerce kişinin coşkunluğu arasında, bir köşeden, kulağıma Müzeyyen Senar'ın sesi gelir gibi oldu. Hayretle, sesin geldiği tarafa doğru ilerledim. Bir de ne göreyim? Villaya benzeyen bir apartmanın bahçesinde, beş kişi bütün hızıyla açtıkları İstanbul Radyosu'nu dinliyorlar. Tabiatiyle onlarla tanışmak istedim ve tam bir Türk misafirperverliği ile karşılaştım. Bunlar, İzmir'den üç sene önce ayrılıp, İsrail'de yerleşen iki aile idiler. Vaziyetlerinden pek memnun görünüyorlardı. İsrail'deki hayata iyice intibak edebilmişler, başlangıçta oldukça zorlukla karşılaşmışlar, fakat zamanla gayretlerinin semeresini almaya başlamışlardır. Türkiye kelimesinin her an dillerinde dolaştığını, İzmir'in Karşıyaka'sını, İstanbul'un Boğazı'nı sık sık hatırladıklarını ve bu güzel yerleri menşe memleketleri Almanya ve Macaristan olan komşularına tasvir etmeye çalıştıklarını söylediler. (...)

İsrail'in hayatına adapte olmak azmini, Türkiye'ye bağlı kalmaya ve sevgi beslemeye devam etmek temayülünü [eğilimini], orada görüştüğüm Türk Musevilerinin hepsinde müşahe-

72 İsmet Güleç, "İstanbuldan-Filistine", *Son Saat*, 20 Temmuz 1949.

de ettim [gözlemledim]. Halen İsrail'de 34.000 kadar Türk Musevisi yaşamaktadır. Bunların her biri, İsrail'de Türkiye'nin propagandacısıdır. Kendileri aynı zamanda, İsrail'in birer prodüktif unsuru da olmuşlardır. Muhtelif ziraî köylerde, orduda, şehirlerde türlü faaliyet sahalarında başariyle çalışmaktadırlar. Orduda harp esnasında yararlık gösterenler ve bugün yüksek rütbelerle hizmete devam edenler vardır. Türkiye'den giden gençlerin kurdukları muhtelif tipten tam beş ziraî köy vardır.

Bunlar arasında en gelişmiş olanı Tal Şahar köyüdür. Kudüs'ün 45 km. batısında bulunan bu köyü ziyaretimizde, ilk karşımıza çıkan traktöre binmiş bir gence mûtat '*Şalom*'dan sonra, Türkçe hitap edince, kendisi evvelâ afallamış, fakat derhal kendisini toparlayarak sevinçle yanımıza koşmuştur. İşte bir İzmirli daha: Yitzhak Dannon; bize hâlen seksen aile barındıran güzel ekilmiş tarlaları, iki veya üç odalı temiz ve modern beyaz evleri, geniş bir saha üzerinde serpilmiş bulunan bu köyün tarihçesini anlatıyor: Sekiz yıl önce Türkiye'den birkaç genç Tel Aviv yakınlarındaki büyük bir tarım mektebine giriyorlar, bilâhare gelişmiş bir kasabada stajlarını yapıyorlar, aralarında kızların da bulunduğu elli kişilik bir grup meydana getirerek bir köy kurmayı kararlaştırıyorlar. Toprak, kendilerine İsrail'in bir millî bankası tarafından, malzeme ve âletler de diğer bir millî müessese tarafından veriliyor. 1948'in Ekim ayında köyün ilk tohumlarını ekiyorlar. Modern usullerle, binaları, birkaç hafta zarfında inşa ediyorlar. Köye sonradan, Romanya ve Irak'tan da bazı muhacirler katılıyorlar. Sekiz sene önce ilk hazırlıklara başlayan bu gençlerin çoğu tabiî şimdi evli veya çocuk sahibi."[73]

3. Türkiye'ye Geri Dönen Göçmenler

İsrail'in Türkiye'ye coğrafi yakınlığı nedeniyle bazı göçmenler için *aliya*, bir deneme niteliği taşıyordu. Bu göçmenler için İsrail'de yaşam başarılı bir deneyim olmadığı takdirde her za-

73 Sami Kohen, "Tel-Avivin göbeğinde Müzeyyen Senar'ın sesi", *Yeni Istanbul*, 4 Temmuz 1951.

man Türkiye'ye geri dönme imkânı mevcuttu.[74] Nitekim Türkiyeli göçmenlerin bir bölümü zor yaşam koşullarına uyum sağlayamadı ve geri döndü. Türkiye'ye geri dönenlerin toplam sayısı ve bunun toplam Türkiyeli göçmen sayısına oranı şöyle:

Yıl	*Göç edenler*[75]	*Geri dönenler*[76]	*Geri dönenlerin oranı (yüzde ve katlanmış olarak)*
1948	4.362	2	0,046
1949	26.295	442	1,48
1950	2.439	946	4,22
1951	1.198	655	5,98
1952	353	935	8,62
Toplam	34.647	2980	8,60

Bu oran, diğer ülkelerden gelen göçmenlerin geri dönüş oranlarına kıyaslandığında pek yüksek sayılmaz. Örneğin Soykırım'a uğrayan Polonya Yahudileri için bu oran %7,08, Romen Yahudileri için %2,65, Alman Yahudileri için %33 idi.[77] Geri dönenlerin çoğunluğu kırk yaş civarında çoluk çocuk sahibi İstanbullu Yahudilerdi. Dönenler arasında gençlere pek rastlanmıyordu.[78] İzmirli göçmenler, İstanbullu göçmenlere kıyasla İsrail'in sıcak havasına daha çabuk uyum sağladılar. Bu nedenle geri dönenlerin çoğu İstanbulluydu.[79]

Geri dönenler İsrail'de yiyecek sıkıntısı olduğu için çocuklarını iyi besleyemeyeceklerini söyleyerek kararlarını savunmaya çalıştılar. İsrail kamuoyu onları "asker kaçağı" olarak

74 IDA, 2397/24 sayılı dosya, 13 Mayıs 1953 tarihli mektup.

75 Moshe Sicron, 1957, s. 22.

76 *Statistical Abstract of Israel 1953/54, No. 5*, The Government Printer, Kudüs, 1954, s. 40. Bir diğer kaynak da bu sayıyı ve oranı teyit ediyor. Bkz. Yitzhak Raphael, "Meeting of the Immigration Council Tel Aviv 24.6.53", *Dappei Aliyah*, (26) 1953, s. 5-15.

77 Moshe Sicron, 1957, s. 22 / *Statistical Abstract of Israel 1953/54, No. 5*, The Government Printer, Kudüs, 1954, 1957, s. 40.

78 Yitzhak Raphael, 1981, s. 105-109 / Sami Kohen, "Niçin dönüyorlar?", *Türkiyenin Sesi*, 6 Nisan 1950, s. 2. / "48 Aliyası konuşuyor", *Dostluk*, Şubat 1987, s. 18-19.

79 H.O. ile 12 Şubat 1999 tarihli görüşme.

gördü. Geri dönenlerin bir kısmı biraz da bu kararlarından utanç duyduklarından, âdeta cehennemden gelmiş gibi İsrail'i kötülediler. Daha büyük bir bölümü ise geri dönmekten pişmandı.[80] Yahudi Ajansı'nın göçten sorumlu yetkilisine göre geri dönenler İsrail hakkında herhangi kötü bir şey söylememişlerdi, tam aksine son derece övücü sözler sarf etmişler ve geri dönüşlerini haklı gösterecek nedenler aramışlardı.[81]

a) Geri Dönüşün Nedenleri

Aşkenaz - Sefarad Kutuplaşması

Türkiyenin Sesi yazarlarından Marsel Şalom'a göre çoğunluğu *Aşkenaz* kökenlilerden oluşan İsrail'de *sefarad*lara karşı ayrımcı bir tavır mevcuttu. İş bulamadıklarından Türkiye'ye geri dönen göçmenler bu durumu mizahî bir şekilde "Onbeş günde hiç olmazsa bir günlük iş bulmak isteyen *sefaradi* Yahudi'nin en az Bay Ben Gurion'dan bir tavsiyename alması şarttır" veya "*Aşkenazi*'ye yatak, *Sefaradi*'ye dayak!" şeklinde dile getirmekteydiler.[82] *Aşkenaz - sefarad* ayrımı konusundaki bir diğer tespit ise "Biz ikinci sınıfa dahil edildik" diyen İstanbullu bir göçmene aitti.[83] Nesim Eskin, *aşkenaz - sefarad* ayrımı konusundaki gözlemlerini şöyle naklediyor:

> "*Aşkenaz - sefarad* ayrımından şikâyet edenler oluyor bugün bile. Şikâyet edenlerin çoğu Afrika ülkelerinden gelen göçmenler. Ben şahsen farkına varmadım. İsrail'e yeni geldiğimizde Avrupa Yahudilerine daha bir kolaylık gösterilmişse bile bunu haklı buluyorum. Unutmayalım ki o Yahudi göçmenler bir mucize olarak ölüm kamplarından sağ salim kurtulmuşlar, çoğu ailelerini yitiren göçmenlerdir. Tüyler ürpertici

80 Sabetay Dinar, "Notes from a visit to Turkey", *Ha-Po'el Ha-Tzair*, 9 Ekim 1951, s. 19-20.

81 Yitzhak Raphael, 1981, s. 105-109.

82 Marsel Şalom, "İsrail'de Sefarad-Aşkenaz meselesi", *Türkiyenin Sesi*, 2 Şubat 1950, s. 2.

83 Hayrettin Kalyoncu, "Ortadoğu'da İsrail çizmesi", *Güneş*, 22 Ocak 1988.

hikâyelerini kendi ağızlarından dinledim. Polonyalı bir komşumuz temerküz kampından nasılsa iki çocuğu ile kurtulmuş, savaşı ormanlarda partizan birlikleri ile geçirmişti. İsrail'e gelince kendisi gibi bütün ailesini Nazi fırınlarında yitiren bir adamla evlenip bir yuva kurmuştu. Bu kısa bir misal."[84]

Aşkenaz göçmenler tam bir fırsat eşitliğinin mevcut olduğu *kibutz*ların dışında devlet bürokrasisine hâkimdiler. Konut dağıtımında veya kamu alanında herhangi bir göreve göçmenlerin alınması söz konusu olduğunda *aşkenaz* kökenli bürokratlar kendi soydaşlarını kayırdıkları için aralarında Türkiyeli göçmenlerin de yer aldığı *sefarad*lar dezavantajlı bir konumdaydılar. Türkiye'ye geri dönen bazı göçmenlere göre ise sözkonusu olan, sistematik bir kayırma siyasetinden ziyade aynı ülkelerden göç edenlerin kendi aralarında dayanışmalarıydı. Bu dayanışma, Polonya, Romanya ve Orta Avrupa'nın diğer ülkelerinden gelen göçmenlerin İsrail'e vardıklarında daha önceden oraya gelip yerleşmiş hemşerilerini bulmaları ve onlardan yardım ve destek görmeleri şeklinde kendini gösteriyordu.[85] Bu dayanışmanın bir örneğini Sami Kohen şöyle anlatıyor:

> "Muhacirlerin [göçmenlerin] avdetleri [dönüşleri] hususunda, bizzat gösterdikleri ikinci sebep, transit kamplarında Avrupa'dan göç etmiş diğer muhacirlere nazaran daha uzun bir müddet kalmalarıdır. Bir muhacir, bu hususta şu tarzda bir beyanat verdi: 'Karım ve iki çocuğum ile kampta 11 ay kaldım: Ev verileceğini her işittiğimde, en başta ben müracaat ederdim. İş meselesinde de aynen böyle yapardım. Fakat ne yapalım ki, Avrupa'dan gelmiş kimseler daima tercih edilirdi. Evsiz ve işsiz, kampta daha ne kadar kalabilirdim?'[86]

84 Nesim Eskin'in 26 Ekim 1999 tarihli yazısı.

85 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1 AJC Foreign Country Files Seri FAĐ-1 Kutu 121 "Turkey", 15 Mayıs 1950 tarih ve "Rapport couvrant la période commençant en Avril 1950 s'étendant jusqu'au 14 Mai, date des élections" başlıklı rapor, s. 10-11.

86 Sami Kohen, "Niçin dönüyorlar?", *Türkiyenin Sesi*, 6 Nisan 1950.

Kibutz ve *Moşav*'lardaki Yaşam Koşulları

Geri dönenler, Türkiye'deki yaşamlarında kent hayatına alışmış olup *kibutz* ve *moşav*lardaki sıradan ve zor yaşama uyum sağlayamayanlardı. Sami Kohen bu durumu şöyle aktarıyor:

> "Umumiyetle bu muhacirlerin, *kibutz* veya hatta *moşav*larda yerleşmek istememeleri; diğer bir deyişle, koloni hayatına intibak etmeği ilk bakışta akıllarından çıkarmalarıdır. Muhacirlerin 'iş bulmadık' sözlerinde, istedikleri veya alıştıkları bir işi bulmadıkları manası gizli olarak saklıdır. Ufak bir kapitalle göç eden ve Tel Aviv veya Kudüs şehrinin iş merkezlerinde, bir mağazaya sahip olacağını ümit eden orta yaşlı, evli bir zat şu tarzda bir ifade verdi: 'Alt tarafı, benim gibi bir kimse dünya ile alâkasını kesmiş bir köyde yerleşemez ya. Ben İsrail'e kendi arzumuzla, hiçbir mecburiyetim olmadan ve bu esnada parlak bir istikbale erişmek ümidi ve heyecanile göç ettim. Halbuki *kibutz*'da ne istikbal vardır?' Aynı yaşta, güçlü kuvvetli görünüşte, fakat ekonomik ile kültürel seviyesi epey düşük bir şahıs da, şu şekilde konuştu: 'Ben *kibutz* için yaradılmış değilim. Böyle ağır çalışmalara ben hiç gelemem.' Birkaç sene önce evlenmiş orta halli bir kadın da, aynı mevzu üzerinde bu eda ile cevap verdi: 'Yoksa ben *kibutz*taki mutfakta tabak mı temizleyecektim? İstanbul'da bambaşka bir şekilde büyüdüm. Hayatımın seyrini değiştiremem.'
>
> Kısaca, muhtelif beyanatlardan şu husus belli olarak anlaşılıyor ki, dönenlerin çoğu İsrail'de fiziki bir çalışmaya atılmak ve kolonide yerleşme fikrini, ilk andan hor görerek reddettiler. Erkeklerin ekseriyeti, bir dükkân açmak veya bu değilse, buradaki meşguliyetlerine benzer bir işte çalışmak istediler. Kadınların çoğu da, yine burada gördükleri ve alıştıkları şekilde ev işlerinin idaresinden maada erkekler gibi herhangi bir işte çalışmak istemediler. Bu aileler veya şahıslar arasında [diğer] memleketlerden göç etmiş muhacirler gibi, kendi başlarına bir *kibutz* veya *moşav* kurmak, ziraatle uğraşma fikrini ortaya atan kimse olmadı."[87]

87 Sami Kohen, "Niçin dönüyorlar?", *Türkiyenin Sesi*, 6 Nisan 1950.

1950 yılında Türkiye'ye geri dönen bir göçmen Sami Kohen'in gözlemini doğrular bir şekilde konuşuyordu:

> "'Rahat insanı teper' Türk atasözünü bütün hayatım boyunca unutmıyacağım. Bizi aldatanlar Allahlarından bulsunlar; başka bir şey dilemem.
>
> Başımdan geçenleri anlatmamı istiyorsunuz. Hangisini anlatayım? Evi, dükkânı sattım, tıkır tıkır işleyen atölyemi dağıttım ve kalktım Filistin'e gittim. Altı, yedi ay bir muhacir hayatı yaşadıktan sonra, elimdeki birkaç kuruşu da yiyerek gerisin geriye döndüm. Hem kendim, hem de aile efradım sefil oldular. Bugün, yeni doğmuş gibiyim, tanıdıklarımın aralarında toplayıp bana borç verdikleri para ile hayatımı baştan kurmağa çalışıyorum."

Aynı kafiledeki bir başka göçmen ise başından geçenleri şöyle naklediyor:

> "Biz, Filistin'e varır varmaz istediğimiz şekilde çalışacağımızı ve para kazanacağımızı tahmin ediyorduk. Fakat 'evdeki hesap çarşıya uymaz' derler; bizi ne karşılayan, ne de elimizden tutup 'ne iş yaparsınız?' diye soran oldu. Meydanda bırakılmıştık. Baş vurmadığımız makam kalmadı. Size peşinen şunu söyliyeyim ki, Filistin'de Türk Yahudilerine hiçbir surette itibar göstermiyorlar. 'Başa gelen çekilir' dedik ve bize verilecek işi kabule amade olduğumuzu lâzım gelen makama bildirdik. Büyük şehirler tamamen dolu bir vaziyette bulunduğundan Tel Aviv civarındaki bir kasabaya yerleştirildik; yani dokuz kişiden ibaret olan ailemize küçük bir çadır verildi. Günlük geçimimizi temin etmek için de her birimize bir iş bulundu. Elli beş yaşında olan babam bina, ben de iki kardeşimle yol inşaatında çalışacaktık. İstanbul'da iken elini soğuk sudan sıcak suya sokmıyan annemiz de bir dikim evinde terzilik yapacaktı. İşte, bize teklif edilen vazifeler... İlk önce bu vazifeleri reddetmek aklımıza gelmedi değil; fakat Almanya'dan gelen ırkdaşlarımız: 'Eğer çalışmazsanız sizleri tembellikle itham ederler', diye gözümüzü korkuttular. Bu şekilde dört, beş ay kimi-

miz kazma salladık, kimimiz duvar ördük. Güya Filistin'i kalkındıracaktık. Artık gücümüz tükenmek üzereydi, Tel Aviv'e yerleşmek için yaptığımız müteaddit müracaatlar cevabsız bırakılıyordu. Nihayet Allahın yardımile tekrar anavatanımıza kavuşmak fırsatını bulduk."[88]

Göçmenlerin Hazırlıksız Gitmeleri

Türkiyeli göçmenlerin İsrail'deki yaşam koşullardan bihaber olmaları ve pek çoğunun zanaat sahibi olmaması, İsrail'in yaşam koşullarına zor uyum sağlamalarının nedeniydi.[89] Gazeteci İzak Yaeş'e göre bu bilgisizlik göçten sorumlu Yahudi Ajansı'nın Türkiye Yahudilerinin göçü ile meşgul olacak kişileri yanlış seçmesinden kaynaklanıyordu.[90] İzak Yaeş Türkiyeli göçmenlerin yağmur ve kar yağarken Şişhane'deki kahvelerde geceledikleri ni; "toprak üzerinde yatmaya mecbur kalsam bile ben vatanıma gideyim", "bana ekmek ve su versinler ama *Eretz Israel*'de öleyim" deyip işlerini, evlerini ve servetlerini geride bırakıp İsrail'e gittiklerini hatırlattı. Yaeş'e göre bu ruh hali ve Siyonizm idealiyle İsrail'e gidenlerin ideallerinden soğumalarının sorumluluğu göçmenlerin sorunlarına duyarsız kalan İsrail bürokrasisine aitti. Yaeş Türkiyeli göçmenlerin haklarını aramalarını, yılıp geri dönmemelerini, mücadele edebilmek için de İbranice'yi öğrenmelerini istedi.[91]

88 Necdet Evliyagil, "Filistin'den İstanbul'a dönen Yahudilerin anlattıkları", *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1950.

89 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, RG 347.7.1, AJC Foreign Country Files Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey", 15 Mayıs 1950 tarih ve "Rapport couvrant la période commençant en Avril 1950 s'étendant jusqu'au 14 Mai, date des élections" başlıklı rapor, s. 10-11. Ayrıca bkz. Sami Kohen, "Niçin dönüyorlar?", *Türkiyenin Sesi*, 6 Nisan 1950.

90 Yishak Yaech, "La Sohnut i el Judaismo de Turkia", *La Verdad*, 21 Nisan 1950.

91 Yishak Yaeş, "Porke vinieron an Israel? I porke tornan atras!", *La Verdad*, 13 Ocak 1950.

Umduğunu Bulamayıp Hayal Kırıklığına Uğrayanlar

Sami Kohen bir diğer yazısında geri dönenlerin neden İsrail'de umduklarını bulamayıp hayal kırıklığına uğradıklarını tahlil ediyor:

> "Görüştüğüm kimselerin bir çoğu, büyük şehirlerin birinde yerleşip derhal bir dükkâncık açabileceklerini veya piyasayı dolaşmak suretiyle bir iş yapabileceklerini düşünüyorlardı. Fakat bunların bilmedikleri hakikat şu idi ki, bugün İsrail'de işler büyük, hem de epey büyük çapta olmaktadır. Gelen haberlerden de öğreniyoruz. En ufak bir teşebbüs hiç olmazsa yarım milyon dolarlık kapitallere yaslanıyor. Bir taraftan *Histadrut*, diğer taraftan da bilhassa Amerikan kapitalistleri, muhtelif işler için böyle meblağlar yatırırken 10-15.000 Türk Lirası sahibi bir İstanbullu esnaf, ne gibi bir faaliyet sahası bulabilir, bir tasavvur edin.
>
> Birçokları da şu tarzda konuşuyorlar: 'Bizim ya işçi veya çiftçi olmamızı istiyorlar'. Bu sözler doğrudur. İsrail *galut* gibi sırf entellektüel ve tüccar sınıftan meydana gelmiş bir kütle olmak istemiyor. İsrail bilâkis *galut*un bu sosyal muvazenesizliğine son vererek, her memleket gibi çiftçi ve işçisi de olan normal bir millet haline gelmek için çalışıyor. Terakkisi, güveni, hatta belki de mevcudiyeti, buna bağlıdır. Bu fikirle Berlin'den gelen filozof, Paris'den gelen fabrikatör, Budapeşte'den gelen tüccar, kolonide domates yetiştiriyor, kümes hayvanlarına bakıyor, atölyede demiri dövüyor. Ve bunu isteyerek, muvaffakiyetle yapıyor. Berlinli, Parisli ve Budapeşteli'nin yaptığını, İstanbullu da yapamaz mı? Pekâlâ yapanlar vardır. Dönenlerin ne yaşayış ne de kültür seviyesi bugün Rişon le Sion'da sapan süren eski bir Alman üniversitesi profesörünün seviyesinden yüksek değildir. Fakat bunu yapmak için her şeyden evvel bir şey lâzımdır, o da bir feragat esprisi, bir ideal.
>
> Yine bir çoklarının ağzından şöyle şikâyetler çıkıyor: 'Haydi ki çiftçi veya işçi olduk; bunun istikbali nedir?' İstikbal onu temin etmek üzere çalışmasını bilenler için, daima açıktır. Muhakkak ki, hiç kimse başladığı bir işte, derhal zengin

ve muvaffak olmamıştır. Bugün nice kimselerin Amerika'da milyoner akrabaları vardır. Otuz sene evvel bunlar göç ettiklerinde, bir kuruş sahibi değillerdi. O zaman herhalde Amerikan hükûmeti kendilerine New York'ta bir dükkân veya bir fabrika hazırlamamıştır."[92]

DP'nin İktidara Gelişi

Geri dönüşe neden olan bir diğer önemli etken, DP'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle birlikte serbest piyasa ekonomisinin uygulanmaya başlamasıydı. Bu liberal rejimin nimetlerinden faydalanan ve kısa sayılabilecek bir sürede tekrar servete kavuşan İstanbullu Yahudi tüccarlar, İsrail'e göç eden akraba ve dostlarıyla haberleştiklerinde DP iktidarını ve kolay para kazanılan bir hayatı övdüler. Böylece İsrail'deki yakınlarının zihinlerini çelip bir bölümünün geri dönmesine neden oldular.[93] Bu geri dönüşü yorumlayan *Şalom*'da benzer bir tespit yapıldı ve "vatandaşlara pek kalb huzuru ve emniyet bahşetmeyen" CHP hükümeti zamanında göç eden Yahudilerin "vatandaşlar arasında tam eşitlik umdeleri [ilkeleri]" ile iktidara gelen DP rejimi altında geri dönmelerinin doğal olduğu yazıldı.[94]

b) Geri Dönüşün Türkiye'de Yarattığı Tepkiler

1948 yılının sonundan itibaren basında geri dönmeye başlayan Türkiyeli göçmenlere ait haberlere rastlanmaya başlandı.[95] Bu haberlerin önemli bir kısmında göçmenler geri dönmekten duydukları sevinci dile getiriyor, İsrail'deki zor yaşam koşulla-

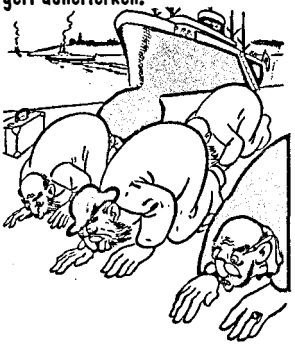
92 Sami Kohen, "Neden sukûtu hayale uğradılar?", *Türkiyenin Sesi*, 13 Nisan 1950.

93 Shabbtai Tevet, "Turks emigrating from Israel", *Ha'aretz*, 3 Haziran 1954 / Fasih İnal, "İrticaın daniskası İsrail'de", *Hürriyet*, 5 Şubat 1987.

94 Zi Nik, "Türk musevilerinin İsrail'e hicreti", *Şalom* 31 Ağustos 1950.

95 "İzmirli Yahudiler neler yapmış?", *Vakit (Yeni Gazete)*, 29 Kasım 1948 / "Filistin'e giden Yahudiler geri gelmek istiyor", *Hürriyet*, 23 Kasım 1949 / "Filistin'in Yahudiler için bir cehennem olduğunu söylüyorlar", *Edirne Postası*, 16 Temmuz 1949 / "Filistin'de açlık ve sefalet baş gösterdi", *Bugün*, 15 Mayıs 1949.

Filistin'e giden Yahudiler geri dönerlerken:

– Bir daha Filistin'e gitmeye tevbeler tevbesil.. Filistin'de bütün paralarimiz bitti...
– Merak etme be... Bir aya kalmaz yine burada zengin oluruz!..

Şaka, 19 Temmuz 1949, sayı 455

– İsrail'e niçin gitmiştiniz?..
– Evlenmek için.
– Neden döndünüz?
– Evlenmek için.

Akşam, 16 Aralık 1951

rından şikâyet ediyorlardı.[96] Bu tür haberler basında yer almaya başladıktan sonra olumsuz yorumlara rastlanır oldu. En sert tepki, yazarları arasında Cevat Rıfat Atilhan'ın da bulunduğu, yayın çizgisini "milliyetçi müslümanların emrinde tarafsız gazete" olarak tanımlayan *Hür Adam*'dan geldi. *Hür Adam* geri dönenleri nankörlükle ve Türkiye'ye sadık olmamakla eleştirdi.[97] Geri dönmek isteyen Yahudilerin Türkiye'ye girmelerine izin verilmemesi talep edildi.[98] Bu tür yazılar İsrail'den geri dönüşler olduğu sürece yayımlandı.[99]

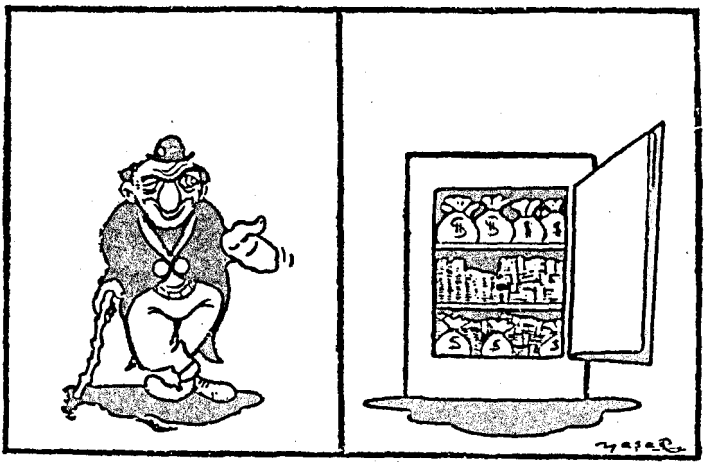
96 "Turkish Jews return from Israel to Istanbul", *JTA Bülteni*, 21 Temmuz 1949, s. 4 / "Filistin'in Yahudiler için bir cehennem olduğunu söylüyorlar", *Edirne Postası*, 16 Temmuz 1949 / "Filistin'den gelen Museviler", *Zaman*, 14 Temmuz 1949 / "Filistin'e göç eden Yahudiler dönüyor", *Yeni Sabah*, 13 Temmuz 1949 / "İsrail'e giden Yahudilerin feryadları", *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1949.

97 "Yahudiler Hahambaşı arıyorlar", *Hür Adam*, 16 Ekim 1951, S. 116, s. 1.

98 "Çıfıtlara kapılarımızı tekrar açamayız!", *Hür Adam*, 20 Kasım 1951, S. 126, s. 1 / "Yahudilere kapılarımızı kapamak zamanı gelmiştir", *Hür Adam*, 30 Kasım 1951, S. 129, s. 1.

99 Cevat Rıfat Atilhan, "Nasıl küstahlıklar ve âdiliklerle gittiler nasıl utanmadan geri döndüler!", *Hür Adam*, 30 Kasım 1951 / "Yahudiler birbirini yiyor", *Hür*

Yaygara ile ele geçirdikleri vatanlarında tutunamadılar

YAHUDİNİN VATANI

Hüradam, 22 Ocak 1951

Kalabalık bir göçmen kafilesinin *Kadeş* gemisiyle İstanbul'a varışı basında epey olumsuz yankı yarattı. Gelenlerin hepsi sevinçliydi. Bir kadın heyecanla "Yaşasın memleketim!" diye bağırarak bir gazeteciye "Vatanıma gelmekten çok memnunum. Allah bir daha buradan çıkmayı bana göstermesin" dedi. Bir diğer kadın ise toprağa diz çöküp uzun uzun ağladı.[100] Yaşlı bir kadınsa İsrail'in son derece sıcak bir iklime sahip olduğunu, "İstanbul'un soğuğunu bile özlediğini" söyledi. *Vatan* muhabirine göre gelenler "Hepsi kabahat işlemiş, daha doğrusu 'niçin geldiğimizi neden soruyorsunuz?' der gibi kızgın" bir ruh hali içindeydi. Muhabir fotoğraf çekmek istediğinde de "Gazetede çıkarsa dava edeceğim", "Size ne oluyor?" şeklinde tepkilerle karşılaştı.[101] *Kadeş* gemisiyle dönen bu kafile vesile-

---

Adam, 15 Ocak 1952, S. 142, s. 1 / "Bezirgân kendine gel burası Tel Aviv değil", *Hür Adam,* 25 Ocak 1952 / "Türk vatandaşlığından çıkarılanlar", *Hür Adam,* 25 Mart 1952, s. 2 / "Filistin'de kıtlık", *Hür Adam,* 25 Nisan 1952, s. 3.

100 "Dün Filistin'den 114 Musevi geri geldi", *Hürriyet,* 15 Aralık 1951 / "Filistin'den 140 musevi döndü", *Vakit (Yeni Gazete),* 16 Aralık 1951.

101 "İsrail'e giden Yahudilerden 177'si dün döndü", *Vatan,* 15 Aralık 1951.

siyle çıkan tepki yazıları arasında en şiddetlileri gene *Hür Adam*'da yayınlananlardı:

> "'Babamızın toprağına gidiyoruz' diye bayramlar yaparak defolup gittikleri Filistin'de aç ve perişan kalınca tekrar -ve utanmadan- memleketimize dönen Yahudiler *Kadeş* vapurundan Galata rıhtımına çıkar çıkmaz toprağa diz çöküp: 'Yaşasın memleketim!.. Allah bir daha buradan ayrılmağı bize göstermesin!' diye bağıra bağıra göz yaşları dökmüşlerdir. Fakat biz bu 'Yaşasiin'ları biliriz. Bunun yürekleri temiz, haysiyetli, şerefli, namuslu insanların ağzından çıktığı zaman içlerinin samimiyetini, ruhlarının asaletini ve nihayet 'Yaşasın' dedikleri şeyin hakikaten canu gönülden yaşamasını istediklerini ifade ettiğini bildiğimiz gibi, bazı nankör riyakâr, hilekâr, sinsi ve namert ağızlardan sadece karşısındakini aldatmak, tuzağa düşürmek için fırlayan yalan dolan ifadesi olduğunu da çok iyi biliriz. Küçücük bir menfaat kokusu alınca, bir nankörlük örneği halinde o tarafa 'Yaşasın' diye dönüp gidecek ve orada aradığı yerine belâsını bulunca tekrar 'Yaşasın' diye bu tarafa süzülmek isteyecek yılanları bağrımıza sokmamanın çaresini bulmalıyız.
>
> Artık yeter!
>
> Bir kere bu vatanı -yan bakarak ve 'kurtuluyorum' diyerekterk edip gidene bir daha açacak kadar konukseverliğin, semâhatın [cömertliğin], merhametin maddi ve manevi cezasını çekmişiz artık yeter...".[102]

"Arz-ı Mev'ûd, yüzbinlerce müslümanın ve sonra yüzbinlerce müslüman Türk'ün kanı pahasına elde edilmiş bir vatan parçası idi, ona beleşten kondular. Kıymetini bilemediler. Zorluğuna katlanamadılar. Orada soyacak insan, aldatılacak millet bulamadılar. Türk'ün efendiliği, asaletini kibarlığını anladılar ve...

Evet utanmadan geri döndüler ve utanmadan mübarek Türk topraklarını yere yatıp öptüler. Biz de hiçbir şey olmamış gibi bize yaptıkları kabalığı, Sıraselviler caddelerini çınla-

102 "Yahudilerin (yaşasın)larını biliriz", *Hür Adam*, 21 Aralık 1951, s. 1.

tan adi yaygaraları, hiyanetleri ve üç sene evvel binlerce dindaşımızı tarihin hiçbir devletinde görülmemiş bir hunharlık ve vahşet içinde öldürdüklerini, 'müslüman kızlarını böyle...' diyerek tecavüz ettikleri ırz ve namuslarını unutarak onları tekrar bağrımıza bastık.

Onlarda hayâ [utanma] ve asalet yoksa, bizde de hiç his ve gurur yok mu Yarabbi?"[103]

Tepki *Hür Adam*'la sınırlı değildi. Ana mecrada yer alan basın da tepki gösterdi. *Vakit (Yeni Gazete)* bu geri dönüş karşısındaki hoşnutsuzluğunu şöyle dile getirdi:

"Bizden gidenlerin dönüşleri doğrusu hiç hoşuma gitmedi. Biz onları koğmamış, safra halinde atmamış, burada barınamaz hale getirmemiştik. Gidişleri tamamıyla ihtiyâri [kendi istekleriyle] idi. Hatta bu göç, incitici bir tercih manâsı taşıdığı için bize ağır da gelmişti. Hele sınırlarda Türk pasaportuna karşı reva gördükleri hakaret edebsizliğini hiç unutmadık. Bu gelenler kimlerdir? Neden dönüyorlar? Hele niçin ve nasıl kabul ediliyorlar? Orada aldatacak adam mı bulamadılar? Vergi kaçıracak hile mi yapamadılar?"[104]

Son Posta ise "Bu vatanın kadrini bilmek ve onun nimetlerinden istifade edebilmenin hakikaten büyük bir nimet olduğuna inanmak" gerektiğini vurguladı.[105] En büyük tepkiyse *Hürriyet*'in sahibi ve başyazarı Sedat Simavi'den geldi. Simavi başyazısında geri dönen göçmenleri vesile ederek içlerinde İsrail'e gitme arzusu hisseden genç Yahudilere şöyle seslendi:

"Muztarip Avrupa'dan kovulan Museviler Filistin'de kendilerine bir vatan buldular. İmkânını bulanlar her türlü fedakârlığa baş vurarak soluğu Tel Aviv'de aldılar. Türkiye Musevileri de bu modaya uyarak Filistin'e hicret ettiler. Bu hicret edenler unuttular ki asırlardan beri yaşadıkları Türk toprakları onlar

103 Cevat Rıfat Atilhan, "Ilahî! Bu insanları bir avuç Türk toprağına ebediyyen hasret bırak!", *Hür Adam*, 21 Aralık 1951.

104 Hakkı Süha Gezgin, "Nasıl geliyorlar?", *Vakit (Yeni Gazete)*, 14 Aralık 1951.

105 "İster inan ister inanma!" *Son Posta* 16 Aralık 1951.

için hakiki bir vatandır ve Avrupa serserileriyle kıyas edilecek bir tarafları yoktur.

Geçen gün, Filistin'e gidenlerden geri dönenlerin ifadelerini gazetede okuyunca kendi kendime güldüm: Bizden oraya giden Museviler acaba bu yeni topraklarda ne aradılar ve hangi macera onların hayallerini bulandırdı? Bizdeki Museviler unuttular ki Filistin'e koşanlar, Avrupa'nın ve dünyanın vatansız Musevileridir. Onlar iş aramak için, ekmek parası kazanmak ve yeni bir hayat kurmak için Filistin'e hicret etmişlerdi. Türkiye'nin Musevileri, her yerden akın akın Filistin'e koşan Musevilerle kıyas edilemezler. Avrupa Musevileri Almanya'nın, Rusya'nın, Avusturya'nın tazyikinden kaçmak için yeni bir vatan aradılar ve buldular. Filistin'e ayak bastıktan sonra bizim Musevilerin akılları başlarına geldi. Gördüler ki arkalarında bıraktıkları Türk vatanı, o şanlı ay yıldızlı ülke onların hakiki vatanıdır. Buraya döndükleri zaman öperek kokladıkları toprak, asırlardan beri cedlerini [atalarını] zengin eden, refaha kavuşturan hakiki vatan toprağıdır.

Filistin'e gitmek istiyen genç Musevi nesillerine tavsiye ediyoruz. Vatanınızın nerede olduğunu öğrenmek istiyorsanız Filistin'den dönüp gelenlerle konuşunuz ve kararınızı sonra veriniz."[106]

Cemal Kutay da memnuniyetsizliğini şöyle ifade etti:

"Fakat ben şahsen, Mişon'a buradan nasıl gittiğini, son dakikada kanunlarımızı nasıl hiçe saymak gayreti içinde olduğunun binbir tezahürü hattâ hatırımızda olan Mişon'a 'hoş geldin' demiyeceğim. Aşağılığın en düşük derecesi, bir milletten devletçe ve halkça gösterilmiş iyi kabule, insanlık hislerine, fazilet ve şefkat duygularına karşı irtikâb edilen [işlenen] nankörlüktür. Mişon, bu nankörlük tecellileri içinde gitti. Baktı ki, Türkiye'deki rahat, kolay para kazanma, bu parayı memleketin kendisini birçok hizmetlerden muaf tutan müsamahaları içinde âbideleştirme, külfetsiz nimet, asıl vatanında

106 Sedat Simavi, "Filistin'den gelenler", *Hürriyet*, 24 Aralık 1951.

yok, şimdi geri geliyor. Hükûmet bu dönüşe ne diyecektir? Türkiye toprakları, daha iyisi bulunmadığı zaman açık kapılı müsta'mere [sömürge] midir? Asırlık gelenekler, belki revaçta olan politik sebepler nasıl karara yol açarsa açsın, ben mütevazi, fakat vatan hayrına telâkki ettiği hakikatleri hiçbir tesir altında kalmadan söylemek şerefiyle mübâhî [övünen] kalem sahibi olarak sesleniyorum:

Mişon!.. Sana hoş geldin demiyorum..."[107]

c) Geri Dönüşün İsrail'de Yarattığı Tepkiler

Bu tepki yazıları karşısında Türk Yahudi basını 1948-49 yıllarında sergilediği tavrı gösteremedi ve polemiklere girmekten kaçındı. Bu da Türk Yahudi basınının kuruluş yıllarında emeği geçen siyonist gençlerin göç etmelerinden kaynaklanıyordu. Tepki beklenmedik bir şekilde İsrail'den geldi. Türk Yahudi basınının öncülerinden İzak Yaeş, İsrail'e göç ettikten sonra Tel Aviv'de yayınladığı ve Türkiyeli göçmenlere seslenen *La Verdad* gazetesinde, geri dönmeye hazırlananlara, kendilerinden önce gelen ve İsrail'in bağımsızlık savaşları sırasında çocukları gazi veya şehit olan aileleri hatırlattı. Geri dönmeye hazırlananlara Türkiye'de daha rahat bir hayat yaşayacaklarını, bol yemek, iş, oturacak apartman dairesi bulacaklarını, ancak İsrail'de olduğu gibi özgürlük dolu bir ortam bulamayacaklarını vurguladı.[108] *Hür Adam*'da yayımlanan bir tepki yazısına karşılık *La Verdad* geri dönenlere şöyle seslendi:

> "Bu pis gazetenin yöneticileri antisemitizmleriyle tanınmış olup sütunlarında Hitler rejimini nasıl savunacaklarını biliyorlar. Bu nedenle bu alçaklara cevap vermeye değmez, ancak büyük bir neşeyle geri dönen kardeşlerimize bir şey sormak istiyorum. Bugün Türkiye'de her şey iyi. Bu gazetenin yöneticileri ve sempatizanlarının bir siyasi partiye bağlı oldukları biliniyor. Bir gün bu yılanlar partisi iktidara gelirse Türki-

107 Kutay, "Hoş gelmiyorsun Mişon!", *Akın*, 20 Aralık 1951.

108 Yitshak Yaeş, "Retorno atras", *La Verdad*, 16 Aralık 1949.

ye'de ne olacak? 1934 yılında meydana gelen Trakya olaylarının aynısı mı? Varlık Vergisi'nin aynısı mı? Bugün sayın Celâl Bayar'ın Cumhurbaşkanlığının altında tüm dünyanın güven duyduğu adaletli ve demokratik bir rejim var. Ama yarın? Yahudi için bugün ve yarın sadece bir evi mevcuttur. O evin adı İsrail'dir."[109]

Sedat Simavi'nin başyazısı üzerine gazeteci Sabetay Leon geri dönen göçmenlere duyduğu kızgınlığı "Onlara yazıklar olsun, onları içimizden atalım" satırlarıyla ifade etti ve yazısına şöyle devam etti:

"İsrail'den ayrılıp İstanbul'a dönen bir grup Türk asıllı Yahudi'nin yapmış oldukları çirkin ve adi gösteri İsrail'in her tarafında ve özellikle İsrail'de yaşayan binlerce Türk göçmen arasında genel bir iğrenme yarattı. Pagan yürekli bu Yahudiler deli davranışlarıyla bazı İstanbul gazetelerinde devletimizin büyük değerinin düşürülmesine neden olan yazıların yayımlanmasına yol açtılar. İsrail halkını küçük düşürmek ve herkesin sevgilisi olan muazzam Siyonizm eserini küçültmek için fırsat yaratmış oldular."[110]

Leon'un bu yazısı bazı Türkiyeli göçmenler tarafından da desteklendi.[111] *La Boz De Yerushalayim*'e göre geri dönüş, İsrail'in kültürel, siyasi ve toplumsal yaşamıyla bütünleşememekten kaynaklanıyordu. İsraillileşemeyen göçmenler İsrail'in gerçek yurttaşları olarak kabul edilemezdi. Gazeteye göre Türkiyeli göçmenlerin siyasi partilere girmeleri, geçmişle bağlarını koparıp sadece geleceğe bakmaları şarttı. Gazeteye göre geri dönüş "Yahudi halkı için genel, her Türkiyeli Yahudi için de özel ve kişisel bir alçaklık"tı.[112] Geri dönenlere karşı en sert tepkilerden biri de şu satırlardı:

109 Yitshak Yaech, "El antisimitizmo en Turkia", *La Verdad*, 22 Şubat 1952.

110 Sabetay Leon, "El jurnalista turko Sedat Simavi esta en el yerro", *El Tiempo*, 24 Ocak 1952.

111 Un Sivdadino "Entre los 34 mil Judios de Turkia ke vino en Israel, 2.800 tornan atras", *La Verdad*, 8 Şubat 1952.

112 Haver, "A los Turkanos", *La Boz De Yerushalayim*, 30 Aralık 1953, Yıl 1, S. 1.

"Türkiye'ye geri dönen veya yarın başka bir ülkeye dönecek Yahudiler bizleri ilgilendirmemektedir. Burada yapılacak çok işimiz var. Onlar düşünmeyelim. Onları yollarını kaybetmiş ve daha sonra bir kere daha gözyaşları ve ızdıraplarıyla aynı yolu arayacak kimselerdir. Bir gün gelecek her şey değişmiş olacak, ancak o zaman İsrail bu insanlarla meşgul olabilecektir."[113]

İsrail Dışişleri Bakanlığı Türkiye masası amiri Sabetay Dinar'a göre geri dönenler "zayıf karakterli kimseler"di. İsrail'li yerleşimciler onları "savaştan firar eden askerler"e benzetiyorlardı. Dinar'a göre bu "firariler" etrafındaki diğer meyvelere zarar verebilecek âdeta birer çürük meyve idi ve bu nedenle de İsrail'den ayrılmaları belki de daha iyiydi. Dinar geri dönen göçmenlerin, özgürlüğü tadan, İbranice'yi öğrenmeye başlayan çocuklarının şu sorularına ne cevap verebileceklerini sordu: "Bizleri niye yuvamızdan çıkardın? Bizleri niye kök salmış daldan koparıp diasporaya geri getirdin?" Dinar, Türkiye'yi ziyaret ettiğinde geri dönüş yapan bazı göçmenlerle görüştü ve çoğunun vicdan azabı çektiği izlenimini edindi.[114] Bir başkasına göre geri dönüşlerin nedeni *Irgun Olei Turkiya*'nın (Türkiye Muhacirleri Derneği) yeni gelen göçmenlere ilgi göstermemesi, toplumsal ve siyasi örgütlerin göçmenlere gerekli eğitimi vermemesiydi.[115]

4. İsrail'de Kök Salma Yılları

a) Atatürk Ormanı'nın Kuruluşu

5 Ocak 1953 günü Geva Karmel *moşav*ının tepelerinde törenle fidanları dikilen bin ağaçlık Atatürk Ormanı, Türkiyeli göçmenlerin doğup büyüdükleri Türkiye'ye ve Atatürk'e karşı duydukları sevgiyi temsil ediyordu. Bu orman aynı zamanda Türkiye ile genç İsrail devleti arasında kurulan dostluk bağı-

113 Poel, "Los ke tornaron en Turkia lo regretaron", *El Tiempo*, 31 Ocak 1952.

114 Sabetay Dinar, "La kaldera de karne", *El Tiempo*, 3 Ocak 1952.

115 Y.S., "Israel o Turkia", *El Tiempo*, 29 Nisan 1952 / Yaakov Benmayor, "Elogos a la alia de Turkia", *El Tiempo*, 25 Şubat 1953.

nın da bir simgesiydi. Böyle bir ormanı kurma düşüncesi Türkiye-İsrail ilişkilerini güçlendirmek isteyen İsrail'in Ankara Büyükelçiliği'nden geldi, *Irgun Olei Turkiya* da (Türkiye Muhacirleri Derneği) destekledi. Fidanların bedeli, basına yansıyanın aksine, İsrail'de yerleşik Türkiyeli göçmenler arasından değil, İstanbul'da yaşayan Yahudilerden toplanan bağışlarla karşılandı. Bağış İsrail'in ağaçlandırma ve arazi geliştirmesinden sorumlu KKL'ye yapıldı. Ancak Türkiye yasalarına göre yurtdışında yerleşik bir kuruluşa izinsiz para gönderilmesi veya bir Siyonist kuruluşa bağış yapılması yasak olduğundan kamuoyuna verilen beyanlarda fidanların *Irgun Olei Turkiya* tarafından dikildiği belirtildi.[116] İsrail'in Ankara Büyükelçiliği, çalışanlarına verdiği talimatta Türk basınına yapılacak açıklamalarda fidanların kısmen veya tamamen Türkiye'de yaşayan Yahudiler tarafından bağışlandığının kesinlikle belirtilmemesi konusunda çok dikkatli davranmalarını, orman kurma fikrinin *Irgun Olei Turkiya*'dan geldiğinin özellikle belirtilmesini istedi.[117] İlk 2600 fidan Türkiye'den Avustralya'ya göç eden Jozef Deleon tarafından bağışlandı.[118] İsrail'in amacı Türkiye - İsrail ilişkilerinin gelişmesini sağlamak için Türkiye lehine azami derecede propaganda yapmaktı. Nitekim törene kimlerin katılacağı müzakere edildiğinde Büyükelçilik, İsrail Dışişleri Bakanı'nın bizzat katılmasını teklif etti. Eğer katılırsa bunun "Atatürk Ormanı projesinden azami propaganda değeri" elde edilmesini sağlayacağı yorumunda bulundu.[119] Bu yoruma İsrail Dışişleri Bakanlığı da katıldı. Böyle bir katılımın Türkiye'nin İsrail'i tanıyarak sürdürdüğü "reel-politika"nın İsrail tarafından takdir edildiğinin bir göstergesi de olacağını belirtti.[120] Tören günü *Irgun Olei Turkiya* Başkanı Hanri Perez'in yapacağı konuşmada hangi konulara değineceği de İsrail'in An-

116 IDA 258/2 sayılı dosya 12 Kasım 1952 tarihli mektup.

117 IDA 258/2 sayılı dosya 17 Aralık 1952 ve 23 Aralık 1952 tarihli mektuplar.

118 Nelly Barokas, "Shlomo Gravetz ve Keren Kayemeth...", *Şalom*, 7 Şubat 2001.

119 IDA 258/2 sayılı dosya. 12 Kasım 1952 tarihli mektup.

120 IDA 258/2 sayılı dosya 17 Kasım 1952 tarihli mektup.

kara Büyükelçiliği tarafından kararlaştırıldı. İsrail Dışişleri Bakanlığı, Ankara Büyükelçiliği'ne Hanri Perez'in konuşmasında, a) Türklerin Türkiye'de yaşayan Yahudilere karşı davranışlarını iyileştirmeleri, b) İsrail'e göç eden Türkiyeli Yahudilerin Türkiye'ye ihanet ettikleri konusunda mevcut olumsuz düşüncelerin bertaraf edilmesi, c) Türkiye'nin Siyonizme ve Siyonist faaliyetlere karşı daha hoşgörülü bir tavır takınması konularına değinmesi gerekip gerekmediğini sordu.[121] Büyükelçi'nin bu sorulara verdiği cevap tamamen diplomatikti. Konuşmada bu üç noktadan hiçbirine değinilmemesini istedi. Büyükelçilik, Hanri Perez'in konuşmasında Türkiyeli göçmenlerin, kendilerine daima eşit ve adil bir şekilde davranan ilk anavatanları Türkiye'yi hiç unutmadıklarını, ileride de unutmayacaklarını, İsrail ile Türkiye arasında bir dostluk köprüsü oluşturacaklarını dile getirmesini tavsiye etti.[122] 5 Ocak 1953 günü düzenlenen fidan ekme töreninde İsrail Cumhurbaşkanı İshak Ben Zvi, Türkiye'nin Tel Aviv Elçisi Şefkati İstinyeli, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey bürokratları, KKL temsilcisi, *Irgun Olei Turkiya* Başkanı Hanri Perez, Geva Karmel *moşav*ını temsilen Moşe Sardinas, ve *moşav*ın Türkiyeli kurucuları hazır bulundu.[123] Törende İstiklâl Marşı ile *Hatikva* söylendi.[124] Törende konuşan Hanri Perez ve Moşe Sardinas, Atatürk ve eski vatanları Türkiye'ye duydukları sevgiyi dile getirdiler. Türkiye'den göç edenler olarak amaçlarının Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesini sağlamak olduğunu vurguladılar.[125] Atatürk Ormanı Geva Karmel *moşav*ındaki Türkiyeli göçmenler için de yeni bir çalışma alanıydı. KKL müstakbel ormanı oluşturacak çam ağacı fidanlarının dikim ve bakım işlerini *moşav*'daki göçmenlere teslim etti. Bu şekilde de hem onlara Ata-

121 IDA 258/2 sayılı dosya 22 Kasım 1952 tarihli mektup.

122 IDA 258/2 sayılı dosya 1 Aralık 1952 tarihli mektup.

123 "İsrail'de Atatürk Ormanı", *Şalom*, 29 Ocak 1953.

124 Sabetay Leon, "La briyante seremonia en la chara Atatürk", *El Tiempo*, 7 Ocak 1953.

125 IDA, 258/2 sayılı dosya. Tören esnasında yapılmış Türkçe konuşmaların metinleri.

KKL Arşivi.

türk'e karşı duydukları sevgiyi ifade etme, hem de gelir elde etme imkânı sağladı.[126]

Atatürk Ormanı'na fidan dikme töreninin Türk basınına azami şekilde yansıtılması için İsrail'in Ankara Büyükelçiliği'nin sarf ettiği gayretler amacına ulaştı, basın törenden önce ve sonra bu konudan yoğun bir şekilde söz etti.[127] İsrail'in İs-

126 Nesim Weissberg'in Selim Amado'ya gönderdiği 12 Ocak 2001 tarihli yazı.

127 "İsrail'de Atatürk Ormanı", *Hürriyet*, 26 Aralık 1952 / "İsrail'de bir Atatürk ormanı kurulacak", *İstanbul Ekspres*, 26 Aralık 1952 / "İsrail'de kurulan Atatürk ormanı", *Milliyet*, 26 Aralık 1952 / "İsrail'de Atatürk ormanı kuruluyor", *Hergün*, 27 Aralık 1952 / "İsrail'de bu sabah Atatürk ormanı için ilk ağaçlar dikildi", *İstanbul Ekspres*, 5 Ocak 1953 / "İsrail'de Atatürk Ormanı", *Hergün*, 5 Ocak 1953 / "Atatürk ormanının ilk ağaçları dikildi", *Hürriyet*, 6

tanbul Başkonsolosu Galli, töreni gösteren Türkçe bir filmi İstanbul'un ileri gelen resmî erkânına ve basın mensuplarına seyrettirdi.[128] Ankara ve İstanbul Radyosu'nda konuyla ilgili haberler yayınlattı. Ayrıca hem Atatürk Ormanı törenini, hem de İsrail'i tanıtır iki kısa metrajlı film İstanbul sinemalarında gösterime sokuldu ve büyük ilgi topladı.[129] Tören nedeniyle birçok köşe yazarı ormanlarını ihmal eden Türkiye'nin İsrail'i örnek alması gerektiğini yazdı.[130]

b) Göçmenlerin Türkiye Özlemi

Türkiyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye için iyi duygular besliyor ve Türkiye özlemi çekiyordu. Türkiye'deki yaşamları sırasında maruz kaldıkları ayrımcılık, antisemitizm, aşağılanmadan dolayı göç etmeye karar verenler bile Türk halkı hakkında olumlu yorumlarda bulundular.[131] 1949 yılında göç eden İzmirli Eli, yıllar sonra Necati Cumalı ile sohbet ederken Türkiye hakkındaki duygularını şöyle ifade ediyordu:

> "1963 mayısında Eli'nin evinde kahve içiyorduk. Hikâyesini anlatıyordu karımla bana. Üç yatak odası, yemek odası ile oturma odası olarak kullandıkları büyücek bir salonu vardı evinin. Radyosu, buzdolabı, çamaşır makinesi vardı. Akar su-

---

Ocak 1953 / "İsrail'de Kemal Atatürk Ormanı kuruldu", *Son Posta*, 6 Ocak 1953 / "Atatürk Ormanının ilk ağaçları merasimle dikildi", *Vatan*, 6 Ocak 1953 / "Atatürk ormanı ilk ağaçlar dün dikildi", *Zaman Akşam Postası*, 6 Ocak 1953 / "İsrail'de Atatürk Ormanı'nın kurulması münasebetiyle yapılan büyük merasim", *İstanbul Ekspres*, 8 Ocak 1953 / "İsrail'de Atatürk ormanı ve Türk köyü gelişiyor", *Hergün*, 10 Ocak 1953.

128 IDA, 258/2 sayılı dosya. "La plantation de la fôret Atatürk et la presse turque".

129 IDA 258/2 sayılı dosya 6 Şubat 1953 tarihli mektup.

130 Cemil Refik, "Baltalanan Ormanlar", *Akşam*, 29 Aralık 1952 / "İsrail'de Atatürk ormanı", *Ulus*, 5 Ocak 1953 / "Atatürk ormanı", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1953 / "Atatürk ormanı", *Son Telgraf*, 7 Ocak 1953 / "Orman yakmak, orman kurmak", *Akşam*, 8 Ocak 1953 / "Ormanlarımız kurtarılmalıdır", *Akşam*, 9 Ocak 1953 / Bedii Faik, "Tırtıllar!", *Yeni İstanbul*, 10 Ocak 1953 / Mollaçık, "Ağaç yüzü görmek", *En Son Dakika*, 10 Ocak 1953 / Süreyya Özek, "Filistinde Atatürk ormanı ve bizim için yapılacak iş", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1953.

131 Walter F. Weiker, 1989, s. 6.

yu, elektriği vardı. 'Sanmayın yalnız benim evim böyle' diyordu sık sık. 'Benim evimde ne varsa hepimizin evinde o var.'

Yetiştirdikleri orman altı yüz bin ağaçlı genç bir çamlıktı şimdi. 'Atatürk Ormanı' takmışlardı adını. Ormanın girişinde büyük bir mermer plakada, Eli'nin evine gelmeden önce, Türkiye Yahudilerinin Atatürk'e sunduklarını okumuştuk ormanı.

'Neden ormanınıza Atatürk'ün adını verdiniz Eli?'

Eli duygulandı:

'Hepimiz öyle istedik. Hepimiz onun adında birleştik.'

Canlanmıştı. Durmadan kımıldayarak konuşuyordu oturduğu koltukta:

'Biz Yahudilerin başka ülkelerde çektiklerini çekmedik Türkiye'de. Ona borçluyuz bu güveni. Ah, Yahudi olmadan anlayamazsınız Yahudi'nin duyabileceği sevgiyi, minnet duygusunu. Yahudi olmak, Yahudi kalmak zordur, güç iştir yaşadığımız dünyada.'

Başka ülkelerin Yahudileri en küçük bir hayrını görmedikleri devlet adamlarıyla övünürlerken, ırk din ayırmayan, kendilerine seçme seçilme hakkı tanıyan Atatürk'le bütün öbür Yahudilerden daha göğüslerini gere gere övünebilirlerdi bir avuç yoksul Türk Yahudisi olarak onlar...

İsrail'de insan heykeli dikmeyi yasaklar din. Onlar haham sokmamışlardı *moşav*'larına. Lâikliğin tadını tatmışlardı, geri dönmeyeceklerdi. 'Ormanımız bir milyon çamı bulacak' diyordu Eli. 'Şimdi bir plakamız var Atatürk'e sunulmuş. Çok yakında ormanın en güzel yerine Atatürk'ün heykelini de dikeceğiz.'

Odaya oğlu ile kızı girdiler bir ara, karımla benim ellerimizi sıktılar. Oğlan bir karış daha boyluydu Eli'den. Kız da uzun boylu sağlam yapılıydı. Dışarıya çıktıklarında, 'Açık havada, güneşte büyüdüler' dedi Eli. 'Ben bile Sultanhamamı'ndaki manifaturacı Eli'den daha iriyim elim toprağa değdiğinden beri.' Toprağı övdü uzun uzun. Toprak kadar yaşamaya zaman bırakan cömert başka bir uğraş yoktu dünyada. Kümesi, üç ineği, otuz dönüm tarlası günde ortalama bir saat hizmet bekliyordu ondan. Bol bol okuyordu, yüzüyordu, yürüyordu kaç yıldır.

'Manifaturacı Eli'nin yaşayacağından en az on kez daha uzun yaşayacağım toprağımın üstünde öldüğüm gün' diyordu Eli."[132]

Türk basını genellikle Türkiyeli göçmenlere yakın ilgi göstermeye devam etti. Göçmenler de karşılaştıkları Türk gazetecilere Türkiye'ye olan özlemlerini ifade ettiler. 1943 yılında Ankara'dan göç eden Fani Goldştayn gazeteci Adviye Fenik'e rastladığında ilk sorusu şuydu: "Samanpazarı'ndaki tatlıcı duruyor mu?"[133] Ankara'da Burla Biraderler şirketinde çalışan Murat Alkanlı da geride kalan dostlarını, "Burla Biraderler'den Alaeddin Bey, Hafi Araç ve bütün Türk milletine selâm!" sözleriyle selamladı.[134] 1950 yılında İsrail'i gezen İstanbullu bir Yahudi İsrail'deki Türkiyelilerin geçmişlerine olan özlemlerine de tanık oluyordu:

> "Plajda bulunduğum esnada, bizimle beraber seyahat eden değerli ses sanatkârlarımızdan Bayan Perihan Altındağ, Bay Mustafa Çağlar ile arkadaşlarına tesadüf ettim. Yolculuğumuz esnasında, her akşam güzide sesleri ile bütün turistleri mest eden sanatkârlar, vapur Hayfa limanına varınca, bazı yolcuları karşılamağa gelen büyük bir kalabalık kütlesine, ısrarlarına binaen, ufak bir konser de verdiler. Rıhtımdan vapura doğru yükselen 'falan şarkıyı isteriz Perihan Abla' sesleri ve müteakiben alkışlar, hakikaten unutulmayacak bir sahne idi. Vapur bordasına iliştirilen hoparlörle etrafa dinletilen bu aleni konser, hazır bulunan Türk Yahudilerine anavatana olan hasretlerini azıcık olsun dindirmişti."[135]

İsrail, Türkiye ile ilişkilerini mükemmelleştirmek için 1952 yılının Mayıs ayında dönemin önde gelen Türk gazetecilerini davet etti. Ercüment Ekrem Talu (*Son Posta*), Vâ(lâ)-Nû(reddin) (*Akşam*), Faruk Fenik (*Cumhuriyet*), Cevdet Perin (*İstanbul Ekspres*) ve Nihal Karamağaralı (*Dünya*) dönüşlerinde İsra-

132 Necati Cumalı, 1984, s. 117-119.

133 Adviye Fenik, "İsrail'den resimli röportajlar", *Zafer*, 25 Mayıs 1951.

134 Adviye Fenik, "İsrail'den resimli röportajlar", *Zafer* 24 Mayıs 1951.

il hakkında olumlu yazı dizileri yayımladılar.[136] Geva Karmel *moşavını* ziyaret eden gazetecileri en iyi şekilde ağırlayan *moşav* sakinleri Türkiye'de bıraktıkları akrabalarına selâm yolladılar, Türkçe gazete, kitap ve dergi bulamamaktan şikâyet ettiler. Diğer bir şikâyet konusu da askerlik hizmetlerini İsrail'de yaptıkları için Türk vatandaşlığından ıskat edilmeleriydi.

Bu yazı dizilerine tek olumsuz tepki *Hür Adam*'dan geldi:

> "Yahudi iki yüzlülüğünü, madrabazlığını, hokkabazlığını gördünüz mü? Hani bunlar, hokkabazlıkta, meşhur dedeleri Portakaloğlu'na bile taş çıkaracaklar. 'Anavatan' konusunu ağızlarına nasıl alır bu herifler? Buradan, şimdi anavatan dedikleri bu memleketten 'Kurtuluyoruz, dedelerimizin yurduna gidiyoruz' diye gittiklerini unutuyorlar mı bu nankörler? Bir insanın şerefli, namuslu bir insanın kaç anavatanı olur? Anavatan dedikleri bu memleketi hakikaten anavatan bilmiş ve öylece sevmiş olsalardı, bırakıp da giderler miydi? (...) Nankör çıfıtları görüyor musunuz? Utanmadan 'Bizim günahımız nedir?' diyecek kadar soysuz, hayâsız herifler. Haysiyetsizliği o dereceye kadar götürüyorlar ki, yabancı bir memlekete iltica edip, onun ordusunda askerlik yaptıktan sonra bir de bizim tabiiyetimizde kalmak, yani hem İsrail tebaası hem de Türk vatandaşı olmak istiyorlar. Bu ne yüzsüzlüktür? Bu ne hayâsızlıktır böyle? Bunu nankör, yüzsüz ve memleket kaygusundan uzak, yalnız ve yalnız pis miğdesini şahsi menfaatini düşünen bu vatan haini Yahudilerden başka kim yapar?"[137]

Türkiye özlemi çekenlerden biri de Necati Cumalı'nın hemşerisi ve çocukluk arkadaşı Urlalı Salamon'du. Salamon, Necati Cumalı'ya *moşav*daki hayatından bahsederken "Çalışıyoruz be Ahmet Necaticiğim, iyiyiz çok şükür. Ama Urla başkaydı"

---

135 B. Mizrahi, "Tel-Aviv'de Cumartesi", *Türkiyenin Sesi*, 26 Ocak 1950, s. 4.

136 Vâ-Nû, "Akşamdan Akşama", *Akşam*, 8-19 Mayıs, 1952 / Nihal Karamağaralı, "Türk Köyü'ne ziyaret", *Dünya*, 14 Mayıs 1952 / Hıfzı Topuz, "İsrail'de Atatürk ormanı", *Akşam*, 16 Mart 1958 / Cevdet Perin, "İsrail'de bir Türk köyü", *İstanbul Ekspres*, 16 Mayıs 1952 / "Giva Hacarmel", *L'Etoile Du Levant*, 13 Haziran 1952.

137 "Yahudi yüzsüzlüğü", *Hür Adam*, 16 Mayıs 1952, s. 2.

diyor ve "Bakalım bir daha görebilecek miyiz Urla'yı?.. Türkçe gazete geliyor mu sana? Gelsem alırım değil mi senden gazeteleri? Elin değerse sen de okudukça atma, bana postalayıver bir zahmet." sözleriyle özlemini ifade ediyordu.[138] Türkiye'ye duyulan sevginin ortaya çıktığı gündelik olaylar oluyordu. Türkiyeli Şimon Benlevi karakolda bir işini yaptırırken görevli İsrail polisi kendisine "Barbar Türkler, Ermenilere yapmadıklarını bırakmamışlar" demiş ve bunun üzerine Benlevi kollarını havaya kaldırarak "Bir kere Türkler Ermenilere hiçbir şey yapmamışlardır, onu bil. Ama asıl bir söz sarfettin, 'Barbar' dedin, o lafı geri alacaksın" diye itiraz etmiştir. Bunun üzerine şunlar olmuştur:

> "Yahudi polisi hayretle bakıyor, 'Türklere barbar dedimse dedim, sana ne oluyor?' diyor. Ama Şimon ısrar ediyor, 'Hayır efendim, ben Türklere barbar dedirtmem!' Polisin de keli tepiyor. 'Dedimse dedim, ben sözümü geri almam, benim için Türkler barbardır' diye kestirip atıyor.
>
> Onun üzerine iş birden bire büyüyor, komisere intikal ediyor. Daha doğrusu Şimon işi gücü bırakıp komisere çıkıyor, 'Polisiniz Türklere barbar dedi, sözünü geri alması gerekir' diyor. Komiser polisten de fazla şaşırıyor. 'Peki ama Türklere barbar dediyse dedi, sana ne oluyor?' diye soruyor.
>
> Şimon oturup komisere durumu anlatıyor. 'Ben, babam, dedelerim yıllarca değil asırlarca Türkiye'de oturduk, Türklerin ekmeğini yedik. Tatlı günlerimizde, acı günlerimizde birbirimize destek olduk. Nasıl İsrail benim vatanımsa ve ben İsrailli'ye barbar dedirtmezsem, Türkiye de vatanımdır, onun için Türklere de barbar dedirtmem!'
>
> Komiser bakıyor iş büyüyecek, polisi çağırıp kenara çekerek bir şeyler söylüyor. Belki de 'Adam delinin teki, işi uzatma, sözünü geri alıver' diyor. Polis de Türklere 'Barbar' dediği için İsrail'de yaşayan Şimon'dan özür diliyor. Mesele de böylece kapanıyor."[139]

138 Necati Cumalı, 1984, s. 47-48.

139 Fasih Inal, "Irticaın daniskası Israil'de", *Hürriyet*, 31 Ocak 1987.

1967 yılında İsrail'i gezen İzmirli bir Türk'ün muz satıcısı iki Yahudi hemşerisiyle tanışması epey mizahi bir şekilde ve gene sevinç gösterileri içinde cereyan ediyordu:

"Avrupalı oldukları ilk bakışta belli olan iki sarışın genç bayan, tezgâh üzerindeki muzları durmadan elliyorlardı. Birini alıp mıncıkladıktan sonra, diğerine el atıyorlardı. Satıcılardan biri buna daha fazla dayanamadı ve sonunda patladı:

'Ulan kaltaklar! Yeter ellediniz muzları. Cıcıklarını çıkardınız onların!' dedi, Türkçe ateş püskürerek.

İçime anlatılmaz bir sevinç doldu, anadilimi duyunca. Kendimi onlara tanıtmadım, bekledim daha neler söyleyecekler diye. Diğeri bayanların ellerindeki muzları çekti, aldı.

'Size yeter dedik! Tezgâhtaki bütün muzları ellediniz. Eğer mutlaka bir şey ellemek istiyorsanız, pantolonumun içindeki Türkiyeli küçük Moiz'i elleyin!' dedi Türkçe önünü göstererek.

Genç bayanlar Türkçe bilmedikleri halde, onun ne söylediğini anlamışlardı. Gözleriyle ona anlamlı bakarak gülüşürlerken ben girdim söze:

'Siz utanmıyor musunuz bayanlara böyle demeye?' diye şakacıktan kükredim.

Hiç beklemedikleri bir anda ben böyle Türkçe haykırınca, yüzleri soldu ikisinin de. Ama çabuk toparlandılar şakacıktan bağırdığımı anlayınca.

'Abi, sen Türkiye'den misin?' diye sordu adı Moiz olan sevinçten havaya uçarak.

'Aman Allah'ım anavatandan biri!' diye haykırdı diğeri, ben 'Evet!' deyince.

Yıllardır hiç görmedikleri öz kardeşlerini kucaklar gibi kucakladılar beni. Yanaklarımdan öptüler. Biri, hemen sigara ikram etti. Diğeri çakmağıyla verilen sigarayı yaktı. Karşılıklı sigaralarımızı tüttürdük, hoşbeş ettik. Onlara karım ve kızımla İsrail'i ziyarete geldiğimi, İzmir'li olduğumu ve genelde Musevilerin yaşadığı Azizler Sokağında doğduğumu söyleyince, sevinçten havaya uçtu ikisi de.

'Siz ne zaman geldiniz İsrail'e. Nasıl gidiyor burada işleriniz?' diye sordum.

'Abi, biz de senin yibi İzmirliyiz!' dedi Moiz. 'Agora'da oturuyor ve Havra Sokağı'nda balık, ya da zerzevat satıyorduk. Baktık, bizimkilerden herkes yidiyor İsrail'e, biz de kalktık, geldik buraya.'

Oldukça yakışıklı olan Haim karıştı söze:

'Hep bizim yibi baldırı çıplaklar, mesleği olmayanlar, yani senin anlayacağın garibanlar yeldiler buraya. Zengin ve akıllı olanlar kaldılar Türkiye'de. Aklı olan o güzel ülkeyi ve candan insanlarını hiç bırakır da bu çorak memlekete yelir mi? Biz büyük bir aptallık yaptık buraya yelmekle.'

Türkiye özlemiyle yanıyordu ikisi de. Söyleyecekleri çok şey olduğundan hemen Moiz söze girdi:

'Türkiye, ama daha çok doğup büyüdüğümüz yüzel İzmir'in hasretiyle yanıp tutuşuyoruz!' dedi, 'Havra Sokağı, Agora, Tilkilik, İkiçeşmelik, Karşıyaka ve Kordon boyu! Sana hangisini sayayım? Senin anlayacağın İsrail değil, Türkiye bizim gerçek vatanımız. Eskiden Türkiye'de iken İspanyol Yahudicesi konuşurduk aramızda hep. Ama şimdi, Türkçe konuşuyoruz. Çocuklarımız da Türkçe konuşuyorlar. Türkçe onların da anadili.'

'Senin anlayacağın her şeyimiz, dilimiz ve müziğimiz Türkçe!' dedi söze giren Haim. 'Zeki Müren, Müzeyyen Senar'ı, Hamiyet Yüceses'i, ve pek tabiî büyük üstad Münir Nureddin'i dinliyoruz. Düğünlerimizde Türk oyun havaları oynuyoruz ve Türkçe şarkılar söylüyoruz...'

Tam bu sırada onların yaşlarında biri geldi yanımıza. Hayran, hayran baktı yüzüme.

'Abi, bu arkadaş bizim semtten. Es komşu nos yabancı! (Komşudur, yabancı değildir!) Doğma büyüme Azizler Sokaklı! Havra Sokağı'nda o da bizimle beraber öte beri satıyordu!' dedi Moiz.

Yanımıza gelen: 'Sen de İzmirli misin yoksa?' diye sordu.

'Evet, ben de İzmirliyim, Azizler Sokaklıyım!' deyince, bana sarıldı. Yüzümden, gözlerimden öptü, yıllardır görmediği

öz kardeşini görmüş gibi. Öperken, bir yandan da çocuklar gibi hıçkırarak ağlıyordu.

'Bizim sokaktaki Havra hâlâ duruyor mu?' diye sordu gözlerinden sel gibi yaşlar akıtarak.

'Evet duruyor. Ama kimsecikler semtine uğramadığı için çok bakımsız' dedim.

'Ben Havra'nın hemen yanındaki İkiçeşmelik'e çıkan dar sokak var ya, işte o sokaktaki eski evlerin birinde oturuyordum anam ve babamla birlikte.'

'O sokaktaki evler hâlâ duruyor. Ama hepsi boş ve bakımsız olduğundan viraneye döndüler.'

'Çocukluğumu yeçirdiğim bizim mahalleden biri buraya yelecek ve ben onunla tanışacağım, buna hâlâ inanamıyorum. Seni yörmekte öz vatanım yüzel İzmir'i yörmüş gibi oldum. Çok özledim o yüzel şehri çook! Sen bana doğup büyüdüğüm İzmir'i ve gençlik yıllarımı hatırlattın. Sana bunun için ne kadar teşekkür etsem azdır' dedi, ağlayarak bir türkü tutturdu:

'Havra Sokağı'ndan yirdim içeri,
Baktım Museviler hepsi neşeli.
Haydi haydi İzmir'e yidelim,
Doğduğumuz o yüzel şehri yörelim
Haydi, haydi vamoz yüzel İZMİR!'"[140]

İsrail'de yaşayan İzmirliler her yıl bir araya gelip İzmirliler Günü'nü kutlamaktalar. Bu kutlamalardan birini izleyen Özdemir İnce'yle İzmirli yaşlı bir Yahudi arasındaki konuşmada da Türkiye'ye karşı beslenilen sevgi göze çarpıyor:

"Neden geldiklerini, ortaya soruyorum. 'O kadar gençtik ki çoğumuz neden geldiğini bilmiyordu' diyor. Nesim Daniel 'Nâmık Kemâl'in meşhur bir sözü vardır. Demiş ki, bülbülü altın kafese koymuşlar, ille vatanım demiş. Ama biz buraya geldik diye kimse bize vatan haini demesin!' Sesi titriyor, gözleri yaşarıyor. Bütün korkusu Türkiye'den ayrıldığı için vatan haini sayılmak. Nesim Daniel'in yaşı 70'in üzerinde. Bi-

140 Reşat Karakuyu, 2000, s. 51-53.

ri söze karışıyor: 'Burada hepimiz Türküz, nasıl derler, Allah bizi nazardan saklasın' diyor. Çevreden 'Amin!' sesleri yükseliyor."[141]

c) İsrail'in Vatandaşlık Kanunu'nu Kabul Etmesi

Tüm göçmenlere İsrail vatandaşlığına geçme hakkını tanıyan Vatandaşlık Kanunu, 1 Nisan 1952 tarihinde İsrail Parlamentosu tarafından kabul edildi ve 14 Temmuz 1952 günü yürürlüğe girdi. Kanunun yürürlüğe girme tarihinin açıklamasıyla birlikte Türkiyeli göçmenler bir ikilemle karşı karşıya kaldılar. Ya İsrail vatandaşlığına geçecek, dolayısıyla Türk vatandaşlığını kaybetmek ve tamamıyla İsraillileşmek yolunda geri dönülmez bir adım atacak, veya Türk vatandaşlığını kaybetmemek için İsrail'de turist veya göçmen statüsünde yaşamaya devam edeceklerdi.[142] İsrail'deki Türkiyeli göçmenlere

---

141 Özdemir İnce, "Atatürk'ün İsrailli çocukları", *Hürriyet*, 13 Haziran 2001.

142 23 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 9. maddesine göre resmî makamlarından izin almadan yabancı bir devletin uyruğuna geçen veya yabancı bir devletin silahlı kuvvetlerinde askerlik yapan Türk vatandaşları, Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkartılıyorlardı. Bu nedenle Türkiyeli göçmenlerin İsrail vatandaşlığına geçmeleri Türk vatandaşlığını da kaybetmeleri anlamını taşıyordu. İsrail vatandaşlarının Türkiye'ye girişleri vizeye tâbi olduğundan Tel Aviv Büyükelçiliği'nden vize almak zorundaydılar. Ancak giriş vizesi talep eden Türkiye doğumlu İsrail vatandaşlarının pasaportlarında doğum yeri olarak Türkiye'nin bir kenti görünmediğinden Tel Aviv Büyükelçiliği kendilerine Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun birinci maddesi gereğince Türk vatandaşı olduklarını hatırlatıyor ve İsrail vatandaşlığına geçtikleri İsrail pasaportlarından belli olduğu için kendilerine Türk vatandaşlığından çıkıp çıkmadıklarını soruyordu. Türk vatandaşlığından çıkmadıkları cevabı alındığında da Türk vatandaşlığından çıkmaları için beyanname doldurmaları isteniyor ve vatandaşlıktan çıkarılana kadar da kendilerine Türkiye'ye giriş vizesi verilmiyordu. Ancak Anadolu'daki nüfus kayıtlarının çeşitli nedenlerden ötürü kayıp ya da tahrip olması nedeniyle nüfus müdürlüklerinden kayıtlarla ilgili cevap alınamıyor ve vatandaşlıktan çıkarılma işlemleri sonuçlanamadığından bu kişiler Türkiye'ye giriş yapamıyorlardı. İsrail vatandaşlığına geçmiş Türkiyeli göçmenlerin bir kısmı ise vize engelini aşmak için süreleri dolmuş Türk pasaportlarını yenilemek üzere Tel Aviv Büyükelçiliği'ne başvuruyorlardı. Büyükelçilik de bu kişilerin pasaportlarını yenilemek için İsrail İçişleri Bakanlığı'ndan İsrail vatandaşı olmadıklarına dair belge ibraz etmeleri şartını koşuyordu. İsrail vatandaşlığına geçen bu göçmenlerin bu belgeyi ibraz etmeleri tabii ki imkânsızdı. Bu karmaşık durumun ne-

seslenen basın incelendiğinde, böyle bir seçimle karşı karşıya kalan Türkiyeli göçmenlerin bir kısmının Türkiye'de kalan akrabalarından tamamıyla kopmayı istememek, İsrail'in geleceğinden emin olmamak, İsrail'de kendilerine bir gelecek inşa edip edemeyecekleri hususunda tereddüt içinde olmak gibi nedenlerden ötürü İsrail vatandaşlığına geçme hususunda kararsız oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim kanunun yürürlüğe giriş tarihinden kısa bir süre önce, Türkiyeli göçmenlere seslenen *El Tiempo*'da vatandaşlığa geçip geçmeme hususunda kararsız olan Türkiyeli göçmenleri etkilemeyi amaçlayan bir dizi yazı yayımlandı.[143] Tel Aviv *Barkohba Tzeirei Yotzei Turkiya* (Bar Kohba Türkiye Kökenli Gençler Derneği) komitesi tarafından *El Tiempo*'da yayımlanan açık mektupta Türkiyeli göçmenlere seslenilerek İsrail vatandaşlığına geçmeleri ve İsrail'in gelişmesine elbirliğiyle katkıda bulunmaları istendi.[144]

Vatandaşlık Kanunu'nun yürürlüğe gireceği tarihin arifesinde yayımlanan bu telkin ve ikna yazıları muhtemelen iki amaca hizmet ediyordu. Birincisi kararsız göçmenleri İsrail vatan-

deni Türkiye'nin 13 Eylül 1973 tarihinde Bern'de imzalanan "Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme"yi onaylamasıydı. (Antlaşmanın metni için bkz. *Resmî Gazete*, 1 Mayıs 1975 ve *Resmî Gazete*, 15 Ağustos 1975. Ayrıca bkz. Hüseyin Pazarcı, 1993, s. 184-187). Bu antlaşmaya göre kişi aynı anda iki ülkenin vatandaşı olamazdı. Olduğu takdirde bu iki ülkeden birinin vatandaşlığını seçmesi şarttı. Aksi takdirde her iki ülkenin vatandaşlığını kaybetmekte ve vatansız durumuna düşmekteydi. Bu nedenle Türk makamları İsrail vatandaşlığına geçmiş Türk vatandaşı göçmenlerin bu antlaşma gereğince İsrail vatandaşlığını da kaybedip vatansız durumuna düşmemeleri için onları vatandaşlıktan ıskat ediyordu. Ancak İsrail devletinin durumu diğer ülkelere göre değişikti. İsrail bir Yahudi devletiydi ve İsrail'e göç eden her Yahudi İsrail vatandaşlığına geçme hakkına sahipti. Bu nedenle Türkiye doğumlu Yahudi göçmenlerin vatansız durumuna düşmeleri imkânsızdı. 1986-1992 yılları arasında Tel Aviv maslahatgüzarı görevinde bulunan Ekrem Güvendiren bu görüşü savunuyordu. Güvendiren'in Türk Dışişleri ve İçişleri bakanlıkları nezdindeki girişimleri sonucunda İsrail vatandaşlarının Türkiye'ye girişlerinde vize uygulaması 1 Haziran 1990 tarihinde kaldırıldı.

143 Poel, "Al torno de la suditensa Israeliana", *El Tiempo*, 2 Temmuz 1952 / Itzhak Ben-Rubi, "Ma si el esklavo refuza la libertad...", *El Tiempo*, 9 Temmuz 1952 / Sabetay Leon, "Por kualo venimos a Israel?", *El Tiempo*, 9 Temmuz 1952 / Sabetay Leon, "Tomaremos egzempio del Dr. Chaul", *El Tiempo*, 30 Temmuz 1952.

144 "Appelo a moestros ermanos olim de Turkia", *El Tiempo*, 2 Temmuz 1952.

daşlığına geçmeye ikna etmekti. İkinci amaçsa Türkiye'ye geri dönme imkânından tamamıyla mahrum olmak istemeyen ve dolayısıyla İsrail vatandaşlığına geçmeyen göçmenlerin marjinal bir kesimi temsil ettiklerini vurgulamak, böylece de bu kişilerin hem diğer Türkiyeli göçmenler nezdinde kötü örnek oluşturarak hemşerilerini etkilemelerini, hem de İsrail kamuoyunda Türkiyeli göçmenlerin İsrail'e sadakat ve bağlılıkları konusunda kötü bir izlenim yaratmalarını önlemekti.

d) Türkiyeli Yahudi'den İsrailli Türk'e dönüşüm süreci

Türkiyeli göçmenlerin hangi ruh hali içinde göç ettikleri ve İsrail'e geldiklerinde ne gibi sıkıntılar çektikleri, en iyi bu şiirde dile getiriliyor:[145]

KÖKLÜ *TAHANA*

Doğup büyüdüğümüz topraktan kopmuşuz,
Kök salabilmek için gelmişiz buraya.
Acaba iyi mi, ya kötü mü yapmışız,
Gelmekle bu acı, ateş kokan toprağa.

İki bin yıldır itilmiş kakılmışız,
Hakaretlere ölüme karşı kalmışız.
Dövülerek, soyularak ve kovularak,
Diyarlardan diyarlara atılmışız.

Başımız eğik, yüreğimiz ağzımızda,
Korkumuzdan, bu acı hayat feleğine,
Katlanmışız asırlar [boyunca] Atalarımızın,
Kötü örnek olan geleneklerine.

Nihayet toparlanarak bir patlamışız,
Ana Vatan toprağında şahlanmışız.
Ateş de koksa da, yok duman da koksa da,
Bir milletle, vatan kurmayı başarmışız.

145 I. E., "Köklü Tahana", *Dostluk*, Ağustos-Eylül 1990, S. 31, s. 28.

Diyasporada bulunan tüm getolarda,
Başı eğik, belki ferah yaşıyorlardır.
Ama ne yazık ki, başı dik hürriyetin,
Mutluluk gururundan yoksun bulunmaktadır.

Bu yaşadığımız bu mis gibi vatanda,
Ateş de koksa da, yok duman da koksa da,
Asırlardan tahayyül edilen hayalin,
Gerçeğini gören şanslı insanlarıyız.

Belki buraya sinen sisi üflüyerek,
Bu gün sıkıntıları sen oflayacaksın.
Böylelikle senden sonra doğacak neslin,
Minnet ve şükranlarını kazanacaksın.

Bundan böyle *Ole Hadaş* hiç tasalanma,
Gelmekle bu acı, ateş kokan vatana,
Duman da koksa da, yok ateş de koksa da,
Burasıdır mutlu olacağın son *TAHANA*...

Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamındaki buhran ve çalkantılardan tedirgin olan Türkiye Yahudileri'nin küçük bir kısmı, özellikle sağ-sol örgüt çatışmalarının yoğun olduğu 1970-80 yılları arasında, İsrail'e göç etti. Ancak 1948-49 yıllarında göç edenlerle 1970'li yıllarda göç edenler arasında farklılıklar mevcuttu. Birincisi dildi. 1948-49 göçmenleri günlük yaşamlarında İspanyolca konuştukları için Türkçe'yi iyi konuşamıyorlardı. 1970-80 göçmenleri ise Türkçe eğitim gördüklerinden Türkçe'ye tamamıyla hâkim ancak İspanyolcayı iyi konuşamaz durumdaydılar. Batı kültürü ile yetişen 1970-80 yıllarının göçmenleri Ramat Aviv, Hertzeliya ve daha üst gelir düzeyinde kişilerin ikamet ettiği semtlerde yaşarlarken, 1948-49 yıllarının göçmenleri ya *kibutz, moşav* ve yeni kurulan kentlerde, veya Bat-Yam, Holon gibi orta sınıfın rağbet ettiği semtlerde yaşıyorlardı.[146] 1948-49 kuşağı göçmenlerle yetmişli yılla-

146 Yakup Barokas ile 22 Kasım 1999 tarihli görüşme. / Gad Nassi'nin 25 Kasım 1999 tarihli mektubu. İsrail'e ilk göç edenlerin Bat Yam'a yerleşmeye karar

rın göçmenleri arasında göze çarpan bir diğer fark da, 1948-49 göçüyle gelen ve Türk veya *sefarad* ad ve soyadı taşıyan Türkiyeli göçmenlerin ad ve soyadlarını daha büyük bir oranda İbranileştirmeleriydi. Bunun nedeni ise 1948-49 kuşağı göçmenlerin yeni inşa edilmekte olan bir devlete katkıda bulunmak isteyen ilk kuşak göçmen olmalarıydı.[147]

Yetmişli yıllarda gelen Türkiyeli göçmenlerin ruh halleri 1948-49 yıllarında gelenlere göre daha değişikti ve bu değişikliği ifade eden bir şiir yazılmıştı:[148]

BİR KÜÇÜK FİLİZ VEYA İSRAİL'DE ON YIL

Bir akşam iniverdik Aşdod, Ramat-Aviv, Bat-Yam
*maon*larından birine
Kimimiz zevkten, kimimiz mecburiyetten, geçmişten veya
gelecekten

Çoğumuz uğraştı, defter tuttu, plastik yaptı, kumaş sattı kaldı.
Bir kısmımız zor dedi burası, valizini kapıp kalktı

Uğraşıp didinenler bir yere vardı mı, belli değil
Dönenler, köşeyi döndü derler, onu da Allah bilir!

Kimimiz localara girdik, demeçler verdik,
Kimimiz bridge dedik, kağıt desteyi kestik.

Kimimiz otobüste nasır ezen naziğe, Türkçe sövdü, küfretti.
Kimimiz "nerde oradaki terbiye" deyip içini yemekle yetindi.

Kimimiz Fener, Beşiktaş dedi, Pazarları birinci kanala koştu
Kimimiz de Maccabi'ye her Perşembe alkış tuttu.

---

vermelerindeki nedenlerden biri de Bat Yam'ın deniz kıyısında olduğu için İstanbul'u ve İzmir'i andırmasıydı. (Walter F. Weiker, 1989, s. 43).

147 Selim Amado'nun 28 Eylül 2001 tarihli yazısı. İsimlerin İbranileştirilmesi genel bir eğilimdi. Bkz. Oz Almog, 2000, s. 91-95.

148 B. Ç., "Bir Küçük Filiz veya İsrail'de on yıl", *Dostluk*, Mayıs 1989, S. 25, s. 15. Şiirde geçen İbranice kelimelerin açıklamaları özel terimler bölümünde verilmiştir. Şiirde geçen "defter tutmak" deyimi muhasebecilik mesleğini icra etmek anlamında kullanılmıştır. "Localar"dan kasıt mason localarıdır.

Döner dedik, Ada dedik, kebap dedik, Moda dedik
70 modelleri de sonuçta peşimizden sürükledik.

Kimimiz Ajda'yı, İbrahim'i *Mann*'da ayakta alkışladık,
Kimimiz Filarmoniye, *Batdor*'da kombine aldık alıştık.

Bir yandan *İlan*'ı, *Lemaan Ahayal*'ı destekledik, gönülden verdik,
Bir yandan Hertsliya'da küçük Ada'yı yarattık, zevklendik.

Temmuz ayında kimimiz kotrayla Marmara'daydık
Kimimiz ise Azza'dan İntifada yaşadık.

Hepimiz etkin bir on yılımızı iyi/kötü geçirdik.
Kök salmadık belki ama, bir küçük filiz verdik.

Bugün İsrail'de yerleşik yüz bin civarındaki Türkiyeli Yahudi, Türk kültürünü ve Türkiye Yahudilerine has bir yaşam biçimini öyle ya da böyle sürdürmektedir. Zeki Müren, Ajda Pekkan, Neşe Karaböcek, Ferdi Özbeğen, İbrahim Tatlıses gibi ses sanatçılarını dinleyerek eski yaşamlarını nostalji içinde hatırlamaktadırlar.[149] 1984 yılında basında yer alan bir haber bu havayı oldukça iyi yansıtmakta:

> "İsrail'in en büyük kenti Tel Aviv'de şu günlerde 'Türk Sanat Haftası' yaşanıyor. Kilometrelerce uzunluktaki sahil boyunca sıralanan tavernalarda bir yanıp bir sönen neon ışıklarında Türk sanatçıların isimleri yazılı.
>
> Birçoğu Türkiye'de isim yapmış, kimi de doğdukları sokaktaki komşularından başka kimsenin tanımadığı darbukacı, kemancı, sazcı, arabeskçi, alaturkacı, garson, köfte ve dönerci ustası, dahası çiğ köftecisi, Sarıyer börekçisi, İsrail'de efkâr dağıtıyor, damak şaklatıyor.
>
> Özellikle Tel Aviv'in banliyösü olan ve genelde Türk asıllı Musevilerin yaşadığı Bat-Yam'da âdeta bir küçük Tarabya kurulmuş.
>
> Otel ve lokantaların isimleri bile bizden. Hotel Bosfor, Ta-

149 "Zeki Müren bugün İsrail'e gidiyor", *Dünya*, 13 Kasım 1977 / "Varsa yoksa Ajda Pekkan diyorlar", *Tercüman*, 4 Ekim 1977.

verna İstanbul, Restorant Beki, Restoran Gazino Avare'nin yeri, Sarıyer börekçisi, Sarıyer Giyim Mağazası gibi isimler sahil boyunca sürüp gidiyor.

Öte yandan elli milyonluk Türkiye'nin kimi sanatçıları için, dört milyonluk İsrail'in iş açısından cennetten bir farkı yok. Yılın on ayı sıcak güneşli bir hava... Savaş korkusuyla içkiye ve eğlenceye sarılmış, âdeta kendisini dağıtmış bir müşteri ve bu müşteriler arasında özellikle Türkiye ve Yunanistan'dan İsrail'e göç etmiş, coşan, ağlayan, göbek atan bir topluluk.

Bat-Yam'ın Tarabya'yı andıran sahil yolundaki gazinolarında, erkekten dönme Serbülent Sultan, Fasıl Heyeti 'Camlı Köşk', kıvır kıvır dansöz Neşe Alkan, karı-koca İbrahim ve Burcu Başak, İstanbul Radyosu'nda okuduğu anons edilen Cevdet Usel, 'Sempatik orgçu şantör' Mete, Fany Restoran'ı doyuran dönerci Mustafa Usta, Moşiko Türk Meze Evi'nin Mösyö Pinat'ı, Tarık Akan, Türkân Şoray, Cüneyt Arkın ve Orhan Gencebay'ın filmlerinin 'iftiharla' sunulduğu Vimatik Video Kulübü, 'Orhan Gencebay'ın rakibi' olarak lanse edilen Eyüp Sultanlı Mustafa Çetinel, kanuni solist ve de arabesk 'şantörü' Adanalı Naci Serdar, Türk ve Yunan göçmeni Musevilere, 'sıla hasreti' adına göbek atıyorlar.

Her şey bir yana, şu herkesin eleştirdiği ve giderek kızdığı İsrail'de, bir Türk-Yunan dostluğu var ki, Karamanlis'le Papandreu'nun görmesi gerek.

İstanbullu Çelebi Nahum'un Bat-Yam'da açtığı ve karısının adını verdiği Beki Restoran'da, sahnede İsrail ve Türk bayrakları asılı. Bu minik bayrakların altında, bir Yunan müziği ustası olan Elianis her gece konser veriyor. Türk sanatçılarla birlikte o da Türk olsun, Yunan olsun tüm Musevileri duygulandırıyor.

Elianis, yanık sesiyle 'Anikse Manamu' yani 'Aç kapıyı anacığım' dedi mi rakı kadehleri, Uzo kadehleri havaya kalkıyor. Ağlayanlar, 'Allah' çekenler, 'Aman, aman' diyenlerin sesi göğe çıkıyor.

Tipik bir Türk mahallesi olan Bat-Yam'da 'Sarıyer Börekçi-

si' Abidin Yeşilırmak da, köşeyi dönenlerden. Üstelik Abidin, Sarıyerli de değil, Ankaralı. Ama burada, gemisini yürüten kaptan!..

Özellikle hafta sonları, Tarabya'yı andıran Türk semti Bat-Yam'da yer bulmak zor. Musevilerin hep birlikte söyledikleri 'Neredeydik, nerelere geldik' şarkısı coşku içinde biterken, döktükleri gözyaşları da Beki Restoran'ın dönercisi Erzincanlı Latif Usta'nın önlerine sürdüğü İstanbul usulü dönerin üstüne damlıyor."[150]

Bu "küçük Türkiye" havasının nereden kaynaklandığını Bat Yamlı gazino sahibi İzidor şöyle açıklıyor:

"İsrail'de Türkiye'de doğmuş büyümüş en az 150 bin Yahudi var. Bunlar çeşitli zamanlarda ve çeşitli nedenlerle Türkiye'den göç ettiler. Tabiî gelirken sadece banka hesaplarını, bavullar, sandıklar dolusu giysilerini, eşyalarını, fotoğraf albümlerini değil, yürek dolusu dost sevgisini, gençlik anısını, acısıyla tatlısıyla bütün bir geçmişlerini de taşıdılar İsrail'e. Hepsi de 'Kırk yıllık Kani' idiler -ve havası, suyu, toprağı, insanı yabancı olsa, sadece dinlerinin benzeştiği bir ülkede, bir türlü 'Yani' olamadılar. Pek çoğu, zaten hiç bilmediği İbraniceyi hâlâ da öğrenemedi. Açık konuşmak gerekirse Türkiye'dekinden daha çok kazanıyor, daha iyi yaşıyorlar ama her an da Türkiye'yi yaşıyorlar. (...)

Baktım ki özlem böyle sürüp gidecek. O zaman bu insanlara özlemlerini bir nebze de olsa gidertecek yolları aradım. Türkiye'den aşçılar getirdim ki imam bayıldılar, Adana kebaplar, karnıyarıklar, cacık, boza, şıra yapsınlar. Türkiye'den şarkıcı, türkücü, dansöz, şantöz getirdim ki Türkiye usülü eğlence olsun. Benim gibi düşünen diğer gazinocu ve lokantacı arkadaşlar da bu yolu tuttular. Sonunda ortaya Türkiye'deki eğlence bölgelerinin bir benzeri çıktı doğal olarak."[151]

---

150 Engin Bilginer, "Tel Aviv'de Tarabya geceleri yaşanıyor", *Hürriyet*, 16 Ağustos 1984.

151 Savaş Ay, "İsrail'de yaşayan Türkler", *Sabah*, 15 Mart 1987.

Günümüzde yaz aylarında ve özellikle İstanbullu Yahudilerin eskiden yaşadıkları Şişhane, Kuledibi, Bankalar Caddesi çevresinde ve Büyükada'da, kâh İbranice, kâh Türkçe, kâh İspanyolca konuşan İsraillilere rastlamak çok olağan. Bir zamanların Türk yurttaşı, günümüzün İsrailli Türklerinin, yaz aylarında bu semtlerde başları havada dolaşarak eskiden oturdukları evleri bulmaya çalıştıklarını görmek mümkün. İstanbul'un elektrik piyasasının kalbinin attığı bir ticari merkez haline dönüşen Kuledibi'nin yeni sahipleri, 1948-49 yıllarında bu sokakların ne kadar büyük bir heyecan dalgasına tanık olduğunun tabii ki farkında değiller. Kırklı yıllarda, Şair Ziya Paşa Caddesi'nin, barındırdığı yoğun Yahudi nüfusu nedeniyle "Yahudi yokuşu",[152] Kuledibi'nin de "Küçük İsrail" diye adlandırıldığını bilmiyorlar. Kuledibili yaşlı bakkal eski komşularının kendisini unutmadığını şöyle anlatıyor:

> "İsrail'den bazen turistler geldiğinde Galata Kulesi'ni gezmeden bana uğrarlar. Buradan İsrail'e giden mahalleliler onları bana gönderirler. Benim burada olup olmadığıma bakmak için hediyelerle gelirler. Böylece haberleşirim yıllardır buradan giden komşularımla."[153]

1948 kuşağı göçmenlerin bir kısmının "orada [Türkiye'de] Yahudi derlerdi bize, burada Türk derler"[154] şeklinde özetlediği, İsrail toplumuna uyum sağlamada yaşanan güçlükler, artık tamamıyla geçmişte kalmıştır. Tam aksine günümüz İsrail toplumunun ön saflarında Türkiyeli birçok bilim adamı, sanatçı ve silahlı kuvvetler mensubuna rastlanmaktadır.[155] Ancak İsrail'e göç eden Türkiyelilerin Türk kültür ve dilini yaşatmak için sarf ettikleri gayretleri uzun bir süre sürdüremeyecekleri açıktır. İsrail topraklarında Türkiyeli anne ve babadan doğup tamamıyla İsrailli olan *sabra*ların Türkçe ve İspanyolca konuş-

152 Edhem Eldem, 2000, s. 75.

153 Yıldız Üçok, "Kuledibi'nde bir muhtar", *İstanbul*, Ocak 2002, s. 122-123.

154 Rıdvan Akar, *Madalyon, Cumhuriyet'in Tanıkları*, CNN Türk, 1 Nisan 2000.

155 İsrail toplumunda ön plana çıkmış Türkiyeli Yahudiler için bkz. Suzan N. Tarablus, "İsrail'deki Türkiyeliler", *Sabah*, 11-15 Mart 1996.

maları oldukça nadirdir.[156] Birkaç kuşak sonra İsrail'de Türkçe ve İspanyolca konuşan Türkiyelilere rastlamak pek istisnai bir durum olacaktır. İsrail topraklarında Türk anne ve babadan doğmuş genç *sabra*lar için Türkiye, atalarının yaşadığı, konuşulan dilin bazı kelimelerine aşina oldukları, yaz aylarını geçirmek için gidilebilecek yakın ve hoş bir ülke olmaktan başka bir şey ifade etmemektedir.

Ancak bu gerçeğe rağmen, Türkiyeli Yahudilerin tamamıyla İsraillileşmeleri sürecine "siyasi fayda" açısından bakıldığında bu dönüşümün tamamlanmasının o kadar da arzu edilen bir şey olmadığı görülecektir. Konu, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi ve Amerikan Ermeni lobisinin Ermeni tehciri sırasında yaşanan kıyımın "jenosit" olduğunu kabul ettirmek için sürdürdüğü gayretler çerçevesinde ele alındığı takdirde, İsrail'de Türkçe konuşan, Türkiye ve Türkiye Yahudi cemaati ile bağlarını koparmamış bir Türk diasporasının varlığını sürdürmeye devam etmesi, hem Türkiye, hem İsrail, hem de Türkiye Yahudi cemaati yönetimi açısından işlevsel bir öneme sahiptir. Gerçek hayatta böyle bir cemaatin mevcut olup olmadığı önemli değildir. Önemli olan Türkçe konuşan ve Türkiye'ye duydukları sevgiyi dile getiren Türkiye kökenli İsrailliilerin, kurdukları dernekler vasıtasıyla İsrail'in kamusal alanında varlık göstermeleri ve uluslararası zeminde Türkiye'yi desteklemenin kaçınılmaz olduğu hallerde bu desteği aleni bir şekilde yerine getirmeleridir. İsrail'deki Türk diasporasının İsrailliileşmesi konusuna bu açıdan bakıldığında böyle bir topluluğun uzun yıllar boyunca mevcudiyetini sürdürmeye devam edeceği söylenebilir.

156 Walter F. Weiker, 1989, s. 2.

SONUÇ

YURTTAŞ YARATMA TASARISININ İFLASI

Türkiye Yahudilerinin 1948-1949 yıllarında kitlesel bir şekilde İsrail'e göç etmeleri Türk kamuoyu ve Türk Yahudi toplumunu derinden sarstı. Bunun bir nedeni göçün hayret verici kitlesel boyutu, diğeriyse hiç beklenmemesi ve çok hızlı bir şekilde gerçekleşmesiydi. Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göç etmelerinin kamuoyunda yarattığı tartışma bir "yurttaşlık" ve "Türkiye'ye sadakat" tartışmasıydı. Kamuoyunun önemli bir kesimi göç edenleri Cumhuriyet'in kurulmasından çeyrek yüzyıl sonra ulus-devletin "tek ülkü - tek dil - tek kültür" ilkelerini benimsememek, bir diğer deyimle Türkleşmemek ve yurttaşlık bilincini özümsememekle eleştirdi. Göç edenler, ayrıca Türkiye'ye sadece maddi çıkarlarla bağlı olup önlerine çıkan ilk fırsatta Türkiye'yi kaçarcasına terk etmekle suçlandı. Bir diğer önemli eleştiri kaynağı da, askerlik görevini henüz yapmamış Yahudi gençlerin askere gitmeden, askere alınanların da vatani görevlerini bitirmeden yasadışı yollardan göç etmeleriydi. Türk milli değerlerinin en önemlilerinden birinin "vatan borcunu ödeme", Tek Parti döneminde azınlıklara yöneltilen önemli eleştirilerden birinin de "kan bedeli ödememek", yani vatan için can vermemek olduğu akılda tutulursa, takdirde kamuoyunun askerden kaçan Yahudi genç-

ler konusunda neden o kadar duyarlı olduğu da kolaylıkla anlaşılabilir.

Göç, siyasi iklimin değiştiği ve CHP'nin Cumhuriyet dönemi boyunca Yahudi unsuruna karşı en iyiniyetli yaklaşımını sergilediği bir döneme rastladı. Bunun bir kanıtı da hükümet çevrelerinin, halk arasında antisemit bir hissiyatın gelişmesine yol açacak yayınların veya olayların kamuoyuna fazla yansıtılmaması için gerekli önlemleri almasıydı.[1] Siyasi iklimin değiştiğinin ve Tek Parti döneminde rastlanan ayrımcılığın artık bir hükümet siyaseti veya uygulaması olmadığının bir diğer kanıtı da, BM'ye üye olan Türkiye'nin BM Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne imza atması, beyannamede yer alan ilkelerin halk tarafından yaygın bir şekilde benimsenmesi için beyannamenin okullarda okutulması, radyo ve basının beyannameyle ilgili olumlu yayınlarda bulunmasına karar vermesiydi.[2]

Göç, ekonomi alanında devletçilik politikasının terk edilip liberal ekonomi çerçevesinde özel girişime öncelik verilmesinin benimsendiği bir döneme de rastladı. Nitekim, 1923 yılında toplanan ve tek bir gayrimüslim delegenin yer almadığı İzmir İktisat Kongresi'nin aksine, 1948 yılında toplanan İkinci İktisat Kongresi'nde önemli sayıda gayrimüslim vardı.[3] Kamuoyunun göç karşısında gösterdiği tepkinin sertleşmesine yol açan bir diğer neden, göçün çoğulcu demokrasinin başladığı, gerek CHP'nin gerekse DP'nin artık din, dil ve ırk farkı gözetmeyen bir siyasetin savunucusu olduğu bir ortamda meydana gelmesiydi.

---

1 YIVO Institute for Jewish Research arşivi, Records Group 347.7 FAD 41-46, kutu 49, 8 Nisan 1949 tarih ve "Rapport mensuel (3)" başlıklı rapor, s. 4.

2 *Resmî Gazete*, 27 Mayıs 1949, S. 7217, s. 16199-16201.

3 Gayrimüslim temsilciler basın, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul Sanayi Birliği, İstanbul Tüccar Derneği gibi örgütleri temsilen katıldılar. İstanbul Tüccar Derneği temsilcileri olarak katılan 65 gayrimüslim delegenin 34'ü Yahudi olup, bu sayı dernek delegelerinin %9'unu teşkil ediyordu. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odaları adına katılan 192 delegenin yedisi Yahudiydi. İstanbul Sanayi Birliği adına katılan 96 delegenin beşi Yahudiydi. (Kemal Kılıçdaroğlu, 1997, s. 25-40).

Bu kitlesel göç, Tek Parti döneminde siyasi iktidarın otoriter bir şekilde uygulamaya çalıştığı azınlıkları kültürel anlamda Türkleştirme ve onlardan birer yurttaş yaratma tasarısının Yahudi toplumu nezdinde başarıya ulaşamadığını da gösterdi. Bunun bir nedeni, Türkiye Yahudilerinin İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmelerini konu eden resmî söylemden ötürü "misafir" konumlarını içselleştirmeleri ve "Arz-ı Mevüd'a dönüş" özlemiydi. Bunun en güzel örneği göç etmekte olan bir Yahudi genci ile bir Türk arkadaşı arasında geçen şu konuşmadır:

> "- Mişon. Sen de gidiyorsun. Niye bizleri terk ediyorsun? Biz sana bir kötülük yaptık mı?
>
> - Ahmet. Dört yüz yıl önce beni evimden kovduklarında ve sokağa attıklarında sen beni evine kabul ettin. Ben senin "misafir"in oldum ve iyiliğini unutmayacağım. Altına sığınacağım bir çatım olmadığı sürece sende kaldım. Bana ikram ettiğin çatı diğerlerinden daha güvenilirdi. Ama bugün bana ait bir evim var. Senin misafirperverliğini istismar etmek istemiyorum."[4]

Diğer ve en önemli nedense Tek Parti döneminde azınlıklara karşı güdülen siyasetin Türkleşmek isteyen Yahudilerde bile Türkleşme hevesini soğutmasıydı. Tek Parti dönemindeki otoriter zihniyet, azınlıklara karşı uygulanan ayrımcı siyaset, ticaret yaşamında gayrimüslimler aleyhine cereyan eden ve Varlık Vergisi Kanunu ile noktalanan ayrımcılık, hem Türkiye Yahudilerindeki içselleştirilmiş "misafir olma" duygusunu "yurttaş olma" duygusuna dönüştürmeyi başaramamış, hem de damaklarında ekşi bir tat bırakmıştı. Tek Parti dönemindeki ayrımcı uygulamalar nedeniyle Türkiye Yahudileri tam anlamıyla Türkleşmeleri ve yurttaşlık bilincini benimsemeleri halinde bile siyasi mercilerin ve kamuoyunun kendilerini birer yurttaş olarak kabul etmeyeceğini, gündelik hayatta ve uygulamada dinin bir gerilim hattı gibi müslüman ve gayrimüslim yurttaşları birbirlerinden ayırmaya devam edeceğini anladı. Yurttaşlık tasarısı-

4 L.L., "Comment un Israélite du peuple commente son départ pour l'Eretz", *L'Etoile Du Levant*, 4 Mart 1949.

nın toplum nezdinde maya tutmaması ve gayrimüslimlerin Türk yurttaşı olarak kabul edilmemeleri Türkiye Yahudilerini kendi içlerine kapanmaya, Yahudi kimliklerini sürdürmeye ve güçlendirmeye sevk etti.[5] "Tek dil - tek ülkü - tek kültür" düsturu Türk kimliği dışında ikinci bir kimlik ve ülküye sevgi ve bağlılık gösterilmesine izin vermediğinden, Türk Yahudi toplumu Siyonizme bağlılığını gizliden gizliye sürdürdü, İsrail'in kuruluşuyla da bu bağlılık gün ışığına çıktı. Bir yandan Tek Parti döneminde meydana gelen toplumsal olayların neden olduğu burukluk, diğer yandan binlerce yıllık bir hayalin gerçekleşmesinin yarattığı heyecan ve nihayet bu yeni devletin bir "fırsatlar ülkesi"ni simgelemesi gibi olgular sonucunda Yahudi toplumunun büyük bir bölümü İsrail'e göç etti.

a) Resmî Makamların Göçmenlere Bakışı

Resmî makamların Türkiye'deki siyonist faaliyetlere karşı ılımlı bir tavır takınmaları, Siyonizmin Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla çatışan bir ideolojik akım olmamasından ileri geliyordu. Dahası siyasi iktidar Tek Parti döneminde "azınlıklar meselesi"ni, azınlıkları Türkleştirmeye çalışarak çözme taraftarıydı. Resmî makamların göç karşısındaki tavrı da biraz bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Türkiye'nin "azınlık meselesi"ni tasfiye etmek isteyen merkezî otorite için henüz Türkleşememiş ve ne zaman Türkleşecekleri belli olmayan Yahudilerin kendiliklerinden İsrail'e göç etmeleri, açıkça dile getirilmese de, "Yahudi meselesi"nin hallinde en mükemmel yöntemdi. Nitekim, merkezî otoritenin temsilcileriyle sıkı ilişkileri olan o yılları yaşamış bir cemaat ileri geleni, CHP'nin, Tek Parti döneminden kalan alışkanlıkla, Yahudi nüfusunun herhangi bir zorlamaya başvurmadan göç yoluyla kendiliğinden ciddi ölçüde azalmasından memnun olduğu kanısındaydı.[6] Bir başka ta-

5 Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, 2001, s. 385-6.

6 Emil Hayim Franko ile 15 Ekim 1997 tarihli görüşme. Emil Hayim Franko, ünlü hukukçu Milaslı Gad Franko'nun oğludur. Gad Franko Tek Parti döneminde cemaat liderlerinden biri olup Şükrü Saracoğlu'nun da hocasıydı.

nık da aynı kanaati paylaşıyordu.[7] Amerikan Konsolosluğu'nun, aralarında Simon Brod'un da bulunduğu, dönemin cemaat ileri gelenlerinin düşüncelerine dayanarak kaleme aldığı raporda da, resmî makamların azami sayıda Yahudi'nin Türkiye'yi kendiliğinden terk etmesinden içten içe memnun oldukları belirtiliyordu.[8] Bir başka kaynağa göre de azınlıklardan daima kurtulmak isteyen Türk-müslüman unsuru için Yahudilerin Türkiye'yi terk etmeleri, pek de büyük bir sorun değildi.[9] Birçok kaynak tarafından bu şekilde dile getirilen, ancak herhangi bir resmî belgeyle teyit edilmeyen bu izlenimlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Merkezî otorite ile kamuoyunun, 1945 yılında Türkiye Ermenilerinin Ermenistan'a,[10] üç yıl sonra da Yahudilerin İsrail'e göç etme girişimlerine karşı gösterdiği tepkilerde "azınlıklardan kurtulma" niyetine rastlanmıyor. Merkezî otorite her iki halde de, göç etmek isteyenleri engellemediği gibi göçün yaygınlaşması ve hızlanması için ne Ermeni, ne de Yahudi toplumunu tedirgin edici herhangi bir siyaset izlemedi. Ancak azınlık karşıtı hissiyatın bürokraside egemen olduğu Tek Parti döneminin sona ermesinden sadece üç, Varlık Vergisi Kanunu uygulamasından da sadece altı yıl sonra kendiliğinden ve aniden gerçekleşen "Filistin'e göç" karşısında azınlıklarla ilgili peşin yargıları değişmeyen CHP'li birçok bürokrat ve parti üyesinin içten içe sevinmesi pek muhtemeldir.

b) Kamuoyunun Göçmenlere Bakışı

Göçün Türkiye'nin gündemine yerleşmesinden sonra basının konuya yaklaşımı, azınlıklara karşı çok da uzak olmayan bir geçmişte uygulanan ayrımcı siyaseti görmezlikten gelme veya unutma yönündeydi. Bu tavır bir yerde siyasi iktidar, ka-

7 I.A. ile 30 Ekim 2000 tarihli görüşme.

8 NARA, 8 Ocak 1949 tarih ve 867.4016/1-849 sayılı belge.

9 CZA, S/20/532 dosya, B. Halfon'un Temmuz 1950 tarihli raporu.

10 Rıfat N. Bali, "Ermenistan'ın 'Anavatana geri dönün' çağrısının Diaspora Ermenilerine ve Türkiye'ye etkisi', *Tarih ve Toplum*, Haziran 2001, Sayı 210, s. 13-19.

muoyu ve seçkinlerin "Türk" kavramını yurttaşlık anlamında değerlendirmeyip, "müslüman" kavramıyla eşdeğer olarak kabul etmelerinden ve dolayısıyla gayrimüslimleri "Türk" kavramının kapsamına almamalarından ileri geliyordu. Bu nedenle Tek Parti dönemindeki ayrımcı uygulamaların üzerinden sadece birkaç yıl geçmesine rağmen basının göç karşısındaki tavrı tuhaftı. Basın ya göç eden Yahudilerin Türkiye'den ayrılmalarını haklı gösterecek hiçbir neden olmadığını ileri sürdü ya da göçü, 1492 yılında İspanya'dan kovulduktan sonra Anadolu topraklarına yerleşen ve hiçbir zaman yerlileşemeyen Yahudilerin nihayet asıl vatanlarına gidişleri olarak yorumladı. Bu tavır sadece basına has değil. Toplumun bir kesimi de aynı bakışa sahip. *Cumhuriyet* gazetesi köşe yazarı Deniz Kavukçuoğlu anılarında bunu şöyle anlatıyor:

> "Kimi Türkler de İsrail'e göçen Yahudi komşularına öfkeleniyor, onları arkalarından "hain", "nankör" gibi sözcüklerle anıyorlardı. İki bin yıl "yurtsuz" yaşamaya zorlanmış, kendisini en güvenli hissettiği ülkelerde bile horlanmış, büyük kıyımlara uğramış bir kavmin insanlarının, hep "kutsal" bildikleri, ama hiç ayak basamadıkları, ayak bastırılmadıkları topraklarına duydukları, duyabilecekleri özlemlerini ben o çocuk yaşında bile anlarken, büyükler anlamıyorlardı. Anlamak istemiyorlardı."[11]

Kamuoyunda bir kesimin bu göçü nankörlük olarak kabul etmesinde etkili bir neden daha vardı. Cemaatin lider ve seçkinler kadrosu, siyasi iktidar ve kamuoyu ile uyumlu geçinme kaygısıyla, 1492 yılında İspanya'dan kovulan atalarına Osmanlı İmparatorluğu'nun "şefkatli kollarını açması"nı onlarca yıl boyunca gündeme getirip sürekli "Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye karşı minnet borcu duydukları"nı tekrarladılar. Böylece hem kamuoyunun Yahudilere atfettiği "misafir" konumunu içselleştirdiler, hem de "misafir" olarak görülmelerine neden olan zemini güçlendirdiler. Bu anlayıştan dolayı da kamuoyu

11 Deniz Kavukçuoğlu, 2002, s. 40.

"kucak açılarak hayatları kurtarılan" ancak hiçbir zaman Türkiyeli, ya da yurttaş olarak kabul edilmeyen bu "misafirler"in ellerine geçen ilk fırsatta Türkiye'den âdeta kaçarcasına ayrılmalarını, nankörlük olarak nitelendirip onları Türkleşmemekle eleştirdi. Ancak bu eleştirilerde çok ısrarcı olunmadı. Anavatan sevgisinin kutsal bir değer olduğu Türkiye'de Yahudilerin anavatanlarına göç etmeleri anlayışla karşılandı.

c) Kamuoyunda Yahudilerle İlgili Peşin Yargıların Değişmesi

Göç ve İsrail'in kuruluşu Türkiyeli Yahudilere nankör gözüyle bakılmasına yol açtı, ama aynı zamanda bazı olumlu gelişmelere de neden oldu. Türk kamuoyunda, popüler mizah dergilerinin de desteğiyle, Yahudilerin korkak, pısırık, sadece ticaretle uğraşan paraya düşkün kişiler oldukları izlenimi yayılmıştı. Genç İsrail devletinin Arap ülkelerine karşı başarıyla savaşması ve galip gelmesi üzerine bu peşin yargı değişmeye başladı. Nitekim İsrail'in henüz bağımsızlığını ilan etmediği bir tarihte *Cumhuriyet*'te yayımlanan ve Yahudi yeraltı örgütlerini konu eden bir makalede yazar, Yahudilerin cesur ve fedakâr bir şekilde savaşmalarını ve savaşlarda can vermeleri karşısındaki şaşkınlığını şöyle dile getiriyordu:

> "Bütün dünya edebiyatlarına geçmiş olan ve 'Yahudi ırkı'na hâs olduğu zannedilen bazı manevi vasıfların tam aksi olan bir takım vasıflar karşısındayız. Filistin vukuatı tasavvur ettiğimiz 'Yahudi'nin tam tersine bir tasavvur yaratıyor; Cesur Yahudi, fedakâr Yahudi, vatan ve memleket için çalışan Yahudi, millî endişelerle suikasdler tertib eden Yahudi tipi doğuyor. Demek ki Yahudi fıkralarında görülen insan tipi, şu veya bu sosyal şeraitin mahsulü idi. Şerait [koşullar] değişince bu mahsul de vasıflarını değiştiriyor. Antropoloji doktrinlerine gönül veren ırkçıları şaşırtacak bir hâdise!"[12]

12 Dr. M. Devecioğlu, "Filistinde Yahudi tedhiş teşkilâtı", *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1947.

Bu değişikliğin farkına varan kamuoyu bu sefer İsrail'de yaşayan Yahudilere saygı duymaya, onları Türkiyeli Yahudilerle karşılaştırıp "Filistin Yahudileri bizim Yahudiler gibi değiller" demeye başladı. Dolayısıyla Türkiye Yahudilerinin çekingen, pasif, otoriteye kolayca boyun eğen uysal kişiler oldukları yönünde Türk kamuoyunda yerleşik yaygın kanaat hemen değişmedi.[13] Nitekim dönemin mizah dergilerinde yoğun bir şekilde "korkak ve menfaatperest Türk Yahudisi" tiplemelerine rastlanıyordu. Bu kanaatin değişmesi için Türk gazetecilerinin İsrail'i ziyaret etmeleri ve Türkiyeli göçmenlere rastlamaları gerekiyordu. Gazeteciler göçmenlerin Türkiye'deki yaşamları sırasında tarımla hiç uğraşmadıkları halde çiftçilik yaptıklarına ve orduda görev aldıklarına tanık olunca Türkiyeli Yahudiler hakkındaki peşin yargılarını da sorgulamaya başladılar. 1959 yılında İsrail'i ziyaret eden Naim Tirali bu durum karşısındaki şaşkınlığını şöyle dile getiriyordu:

> "İsrail gezisi, Yahudiler hakkındaki önyargılarımda değişiklikler yaptı. Yahudi deyince, örnek olarak Türkiye'deki Musevileri alıyor, İsrail'de de adım başında, bir zamanlar karikatürcülerimizin en gözde konusu olan, Salamon ve Rebeka benzerleriyle karşılaşacağımı sanıyordum. Bu tipleri çok aradım, ama bulamadım. Öyle ki, ya bizim karikatürcülerimizin çizgileri abartılı, ya da Türkiye'den İsrail'e göç eden Musevi hemen hemen yok gibi diye düşünmeye koyuldum.
>
> Gerçekten de, çoğunluğuyla bir Avrupalı gibi yaşayan İsrail'li tip ve görünüm yönünden de Avrupalıdan farksızdı. Biz Yahudiyi pek yakışıklı bellememişizdir. Oysa İsrailli yakışıklıydı. Hele yeni yetişen kuşaklarda, zindelik ve güzellik, göze batacak bir özellik halindeydi.
>
> Genellikle Yahudiyi korkak diye bellemişizdir. Oysa ki İsrailli hiç de korkak değil. Dahası bir hayli de yürekli. Zaten dış politika koşulları, yürekli olmayanlara, Filistin'de kendi devletlerini kurarak yerleşme imkânı tanır mı? Hele İsrail'de

13 Elli Kohen, *İnönü and the Jews*, s. 63 / Amikam Nachmani, 1987, s. 59 / David Ben-Mordechai Bligh, "Turkish Jewry surveys its future", *The American Zionist*, Ocak 1958, s. 11.

doğup büyüyen delikanlıların, genç kızların, cesaret konusunda analarını, babalarını geride bıraktıkları, onların bir onur payı çıkararak anlattıkları kahramanlık öykülerine kulak bile asmadıkları söyleniyor.

Görüştüğümüz birçok ana baba, çocuklarının tamamen yeni bir anlayışla eğitildiklerini, kendilerinin bile, onların çoğu davranışlarını kavramakta güçlük çektiklerini açıklamaktan çekinmiyorlardı. Ancak *Sabra* adı verilen ve kaktüse benzetilen genç kuşaklardan yakınma için söylenilen sözlerde bile, onlara duyulan güven ve sevginin saklanamayışı seziliyordu.

Türk ordusunda yedek subaylık yapmış bir eski yurttaşımızın anlattığı bir olay, Yahudilerin korkaklığı konusuna getirdiği yorumla ilginçti.

Türk ordusunda yedek subaylığını yaparken, Musevi erlerin korkak diye tanınmasını kendine yediremeyen eski yurttaşımız, bir gün yüzbaşısıyla bahse girişmiş. Bir Musevi erden söz açarak, onun korkaklığının yanlış bir yargıdan kaynaklandığını ileri sürmüş. Kendisine fırsat verilirse, cesaretini kanıtlayabileceği savında bulunmuş. Yüzbaşı bahsi kabullenmiş. Ne var ki, biraz da marazi bir yaratılışa sahip Musevi erin yadsınamayacak korkaklık gösterileri yüzünden yedek subay beş lirasını kaybetmiş.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, her ikisi de göçtükleri yeni vatanları İsrail'de karşılaşmasınlar mı? Hem de adam, bu kez İsrail ordusunda ermiş. Şaşkınlığını gizleyemeyen eski yedek subay yurttaşına sormuş:

'Senin korkaklığın yüzünden, beş liramı yüzbaşıya kaptırmıştım. Burada ne âlemdesin? Yine silahtan korkuyor musun?'

Aldığı yanıt gayet kesin olmuş:

'Hayır, hiç korkmuyorum. Ben de şaşıyorum bu değişikliğe. Ama hiç korkmuyorum artık.'

'İşte insanlığın sırrı.' diye ekliyordu. 'Buraya gelmeden korkak olan cesur, tembel olan çalışkan olmak zorunda. Çevre böyle istiyor çünkü. Yoksa yaşama imkânı bulamaz İsrail'de.'"[14]

14 Naim Tirali, 1992, s. 57-59.

Imprimeria FARSI
AVRAM ALBERT | YASEF PEPO FARSI
La direksion de la emprimeria FARSI ruga a la konosensia de su honoravle klienteia ke transfera su atelie al adreso siguiente
Galata, Bankalar Cad. Emek Yanasi Yanakkapi Sok. 14/1
ISTANBUL

Atikva
התקוה

Las grasiozas Senyoritas puedran topar las mijores kulonya, losyones i todo sorte de parfumeria onde
BESTEL
ke vino muevamente un riko arbreje da materias de esta famoza marka de Paris.
Retened al adreso: H. Bestel Misirçarsim No. 24

Yil 1 — Sayi 10 — 20 Şubat 1948 — 10 Adar 5708 * Cuma Günleri Çikar Haftalik Siyasi Gazete * Sayisi her yerde 10 Kurus

LA TÜRKIA RESPEKTA EL PARTAJE DE PALESTINA

Meldad en la pajina 3

3 Heroes de 19 anios Murieron en Erets-Yisrael

"Avram Barokas, Menahem Honen, Sabetay Salinas kayeron en el kampo de gerra, 2 mezes antes

Por: Yafa Moreno

Sabetay Salinas

Menahem Honen

Avram Barokas

La historia, dizi, va eskrivir tambien a estos muchachos ke ofrendaron sus vidas por la kozi de los heroes de la patria, anadi komo YISHAK Moskovig tuvo...

Muy muchachos fueron i todos tenian grandes esperansas por el avenir. Estuvieron solo 3 anios i medio en Erets-Yisrael. Estos muchachos no la Havra eran muy aktivos, en las lesones muy laboriozos, eran kuedos por todos los Haverim de la Havra

(A kontinuar en pajina 3)

(De la pajina 1)

i del Kibuts. En el mes Deçembre 1947 los mandaron al dicierto ke se yama "NEGEV", por gardianes en el entorno de los kaminos de agua, ke se esta asiendo, i por primera vez ke tomaron parte aktiva en el Irgun. Estavan todos armados por puederen defender kontra los atakos de los enemigos. Al dia de mierkoles en la data 10 deçembro 1947, se asolevantaron los Arabos de "Bear Şeva, i ampesaron a tirar, a los Haverim. Se topavan 3 amigos nya.

Estando asercar 100 Arabos kontra nyos, i non tenjendo ningunas posibilitad de luirsen a da guadrarsen, nuestr ampesaron i nyos a tirar a los enemigos. I mataron 20 Arabos.

Estos muchachos gerrearon koe una grande braveria fin al plomo de alkavo para defender la patria Judia. Pero, a la fin de estos kombates, fueron matados todos los 5 Haverim.

Esto, es muy difisil para mi de eskrivir estos bierros en esta pajina por ke ainda no me esto podiendo dar una idea, ke estos keridos amigos no estan mas en la vida. Parese, ke a la tierra del NEGEV no le esta abastando solo las sudores ke estan vastando nuestros ermanos para enfloressela, lijo tambien sorver sangre de muchachos para ke este dizierto devenga floresiente. I nuestros amigos lo arouxeron al NEGEV koa' sus mogres dedikosos. Eyos gerrearon koe grande ko'raje i en savyendo ke son unos heroes del puevlo Yisrael.

Los parientes de estos muchachos se deven de glorifikar de' la bravura sin igual de sus ijos.

Estos murieron, pero sus nombradias van egzistir siempre i sus memorias van a estar eternalmente gravados en nuestros korasones.

Yfe Zebrati Kadre

YAFA MORENO

"19 yaşında üç kahraman Eretz Israel'de öldü. Avram Barokas, Menahem Honen, Salamon Salinas iki ay önce savaş cephesinde düştüler."

Atikva, 20 Şubat 1948

Ünlü işadamı Jak Kamhi de aynı gerçeği dile getiriyordu:

"Bir kere İsrail'in kurulması dünyadaki bütün Musevi camiasında büyük bir değişiklik meydana getirmiştir. O güne kadar Museviler her yerde aşağılanan bir topluluktu. 'Korkak Yahudi', 'Pis Yahudi' gibi bir sürü sıfatlar kullanılarak gayet rahatlıkla, tabiî bir şeymiş gibi hakaret edilen bir toplumdu. Bazı kimseler kendilerinin Musevi olduğunu söylemekten çekiniyordu. İsrail'in kurulması ile yeni değerler ortaya kondu. İsrail'in kurulması, Yahudilerin korkak olmadığını, sosyal hayatının çok düzenli olabileceğini, kendi kendini yönetebileceğini, ilim adamlarının değerini, kabiliyetlerini, Yahudilerin yalnız para kazanmakta değil fakat başka sahalarda da gayet

başarılı olabileceklerini ortaya koydu. Bu bakımdan bütün dünya Musevilerine yeni bir değer kazandırmıştır. Bundan dolayı bütün Yahudiler İsrail'e borçlu oldukları duygusu içindedirler ve İsrail Devleti'nin güven ve barış içinde yaşamasını arzularlar. Çünkü onun mevcudiyeti, bu değerlerin devamını sağlıyor. Bu psikolojik bir olaydır."[15]

İsrail'deki yaşam koşullarına ayak uyduramayıp geri dönen göçmen sayısının toplam göçmen sayısına oranla küçük olması da Türkiyeli göçmenlerin çok zor yaşam koşullarına uyum sağlamadaki beceriksizliklerini gösteriyorlardı. Arap-İsrail savaşlarında önemli sayıda Türkiyeli gencin can vermesi de "korkak Yahudi" stereotipinin geçersiz olduğunu kanıtlıyordu.[16] Gazeteci Avram Benaroya'ya göre bağımsızlık savaşı sırasında Türkiye'den göç eden göçmenler Batı ülkelerinden göç edenlere kıyasla çok daha fazla can kaybı vermişti.[17]

d) Türkiye-İsrail İlişkilerinin Gelişmesi - Göçmenlerin Toplumsal Belleği Üzerindeki Etkisi

Türkiye'nin İsrail'i resmen tanımasından sonra, Varlık Vergisi Kanunu ile azınlıklardan haksız bir şekilde daha fazla tahsil edilen verginin iadesi yönünde Amerikan siyasi çevrelerini etkilemeye çalışan Amerikan Yahudi Komitesi (AJC) de tavrını değiştirdi. AJC yöneticilerinden Marsel Franko, yönetime, Türkiye'nin İsrail'e, gayrimüslimlere ve Yahudi cemaatine karşı artık çok hoşgörülü bir siyaset sürdürdüğünü bildirdi. Türkiye'nin Ortadoğu'daki önemli konumunu ve Filistin Uzlaşma Komisyonu'na üyeliğini hatırlatarak, AJC'nin ABD'deki Türk diplomatik misyonuyla iyi ilişkiler kurması gerektiğini vurguladı. Marsel Franko bu amaçla BM'deki Türkiye Daimi Temsil-

15 Çetin Yetkin, 1992, s. 272-273.

16 Hotzaat Amutat Yotzei haTnua haTziyonit be Turkia arşivindeki derlemeye göre 1948 yılındaki bağımsızlık savaşı sırasında 85, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda 16, 1973 yılındaki *Yom Kipur* savaşında ise 28 Türkiye doğumlu genç can verdi.

17 A. Benaroya, "Le Judaisme Turc et Israel", *L'Etoile Du Levant*, 27 Ekim 1950.

cisi ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yakın dostu Büyükelçi Selim Sarper'i AJC yöneticilerinden Simon Segal'in katılacağı bir yemeğe davet etti. Bu tanışma yemeğini düzenleyen Franko, Segal'e Sarper'le sohbet ederken Varlık Vergisi'nin iadesi konusuna katiyen değinmemesini de tembih etti.[18] Bu şekilde reel-politika ve İsrail'in millî çıkarları galebe çaldı ve Varlık Vergisi'nin iadesi konusu, bir daha geri gelmemek üzere, gündemden düştü. Yıllar geçtikçe Varlık Vergisi'nin hışmına uğrayan Türkiyeli göçmenler de bu sıkıntılı dönemi unutmaya başladılar. Bir kısmının Türkiye'ye karşı duyduğu soğukluk ve kırgınlık yerini Türkiye özlemine ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesi arzusuna bıraktı. Atatürk Ormanı için düzenlenen fidan dikme töreninde *İrgun Olei Turkiya* Başkanı Hanri Perez'in konuşması bunun bir kanıtıdır. Perez, Tek Parti döneminde Türkiye Yahudilerinin hangi koşullar altında yaşadıklarını gayet iyi bilmesine rağmen o dönemi yüceltmeyi, yakın bir geçmişte kalan olayları unutmayı ve bu geçmişin üzerinde durmaktansa Türkiye - İsrail ilişkilerini geliştirmenin tek amaç olduğu bir geleceğe bakmayı tercih etti. Perez gelecek için en önemli hedefin Türkiye - İsrail ilişkilerinin gelişmesi olduğunu vurguladı.[19] Türkiye ile İsrail arasındaki siyasi, ekonomik ve askerî ilişkilerin doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren mükemmelleşmesiyle birlikte, Tek Parti dönemi hatırlanmaz oldu. Türkiyeli göçmenler Varlık Vergisi'ni unutmakla kalmayıp haklı göstermek için bizzat kendileri mazeretler ileri sürdürdüler:

> "Evet bizler için zordu, ama belki dönemin siyasi iklimi içinde bu yapılması gereken bir şeydi. Bizler bedelini ödemiş olanlarız ama gerekliydi, belki bu bedeli ödememiş olsaydık Almanya'daki Yahudiler gibi çok daha ağır bir bedel ödeyip çok daha kötü bir duruma düşecektik."

---

18 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, RG 347.7.1 AJC Foreign Country Files Seri FAD-1 Kutu 121 "Turkey" Marsel Franko'nun Simon Segal'a yolladığı 10 Kasım 1949 tarihli "memorandum". YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, RG 347.17.12GEN-12, Box 49 "Marcel Franco" dosyası, Marcel Franco'nun Simon Segal'e yolladığı 10 Kasım 1949 tarihli "memorandum".

19 IDA, 258/2 sayılı dosya. Hanri Perez'in yaptığı konuşmanın Türkçe metni.

Tel Aviv Büyükelçisi Barlas Özener bu davranış tarzını son derece ilginç bulup şu yorumu yapıyordu:

> "Tamamen dürüst olmak gerekirse bu yorumlar Varlık Vergisi döneminde neler cereyan ettiği gerçeği[ni] tam anlamıyla yansıtmamakta. Ancak onlar zihinlerinde Varlık Vergisi'nden sorumlu Türk yetkililerini aklamak için kullanılan açıklamaları kabul ettiler. Bunu yapmaya mecbur değiller. Artık buradalar. Bizlere, 'Bakın o iki yıl boyunca büyük ızdırap çekmemize neden oldunuz. Bunu yapmasaydınız daha iyi olacaktı' diyebilirler. Böyle bir serzenişe karşı hiçbir şekilde itiraz etme hakkımız olamaz. Ama görüyorsunuz zihinlerinde Türkiye'yi sadece aklamıyorlar, 'uzun vadede bizler için daha iyiydi' diyerek çektikleri ızdıraplarını bile bahanelerle haklı kılıyorlar."[20]

1980'li yıllardan itibaren Amerikan Yahudi lobisi, İsrail'deki Türkiyeliler, Türkiye Yahudi cemaati liderleri ve önde gelen işadamlarından oluşan bir zümre Türkiye'nin, başta ABD olmak üzere, dış dünyada tanıtılması için yoğun bir şekilde lobi faaliyetleri yürüttü. Bu lobi faaliyetleri özellikle Amerika'daki Ermeni lobisinin Ermeni tehciri sırasında meydana gelen kırımın "jenosid" olarak kabul edilmesi için Amerikan Kongresi'ndeki ısrarlı girişimlerini önleme konusunda yoğunlaştı ve başarıya ulaştı. Yahudilerin Osmanlı topraklarına göç edişlerinin beş yüzüncü yılı olan 1992 yılında doruk noktasına ulaşan ve 500. Yıl Vakfı[21] tarafından yürütülen etkinliklerde Türkiye

---

20 "Rachel A. Bortnick interviews Turkish ambassador in Israel", *AAJFT Newsletter*, Ilkbahar 1998, Cilt 9, S. 1, s. 3-4.

21 500. Yıl Vakfı 1989 yılında Türkiye Yahudi cemaatinin önde gelen işadamları, seçkinleri ve yöneticileri tarafından kuruldu. Amacı 1492 yılında İspanya'dan kovulan ve Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden *Sefarad* Yahudilerinin Osmanlı topraklarına göçlerinin beşyüzüncü yılını 1992 yılında kutlamaktı. Bu görünür amaçtı; etnik kökenli lobilerin mücadele ettiği ABD'de Amerikan Yahudi lobisi ve Türk lobisiyle ortak bir cephe şeklinde hareket ederek Yunan ve Ermeni lobilerine karşı faaliyetlerde bulunmak ise açıkça ifade edilmeyen esas amaçtı. Hedeflerden biri Amerikan Ermeni lobisinin 1915 Tehcirini "soykırım" olarak kabul ettirmeye yönelik Kongre'deki girişimlerini önlemekti. 500. Yıl Vakfı Amerikan Yahudi lobisiyle geliştirdiği sıkı işbirliği sayesinde bu girişimleri başarıyla önledi.

Yahudilerinin Cumhuriyet döneminde yaşadıkları sıkıntılı yıllar hatırlanmak istenmedi. Bu tür bir kutlama anlayışı, Tek Parti döneminin sıkıntılarını, ailelerinin Varlık Vergisi'yle servetlerini kaybetmelerini ve "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarını halen hatırlayan ilk kuşak göçmenlerin bir kesimi arasında pek kabul görmediyse de reel-politika gereği aleni bir tepki gösterilmedi. Halen İsrail'de yaşayan R.S. bu kutlamalar karşısında şu yorumda bulunuyor:

> "Bu konu Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin daha iyi bir seviyeye ulaşması için basamak yapıldı. Hakikati bilen ve benim kuşağım bu tiyatro sahnelerine bıyık altından gülmekten başka ne yapabilirdi? 'İsrail'in siyasi menfaatidir' diye boğazımızda kalmasına rağmen kurbağayı bir kere daha yuttuk."[22]

e) *Türkiye'de Kalan Yahudiler, Siyonizm ve Çifte Sadakat*

İsrail'in kuruluşu Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudilere büyük bir özgüven duygusu verdi. Binlerce yıl sonra gerçekleşen bir hülya Türkiye Yahudilerini o kadar heyecana ve sevince boğdu ki o güne kadar tasavvur edilmesi dahi düşünülemeyen yazılar Türk Yahudi basınında yer aldı. *L'Etoile Du Levant*'ın başyazarı Avram Benaroya, Türkiye Yahudilerinin hem Türk, hem de Yahudi olmaları sıfatıyla soydaşlarının keder ve sevinçlerine ortak olmalarının ve bunu da dışa vurmalarının gayet doğal davranışlar olduğunu savundu. İsrail'in birinci kuruluş yıldönümünün Türkiye Yahudileri tarafından gayet sessiz bir şekilde kutlanmasını, ünlü felsefeci ve Siyonist düşünür Max Nordau'nun yüzüncü doğumgününün Batı'nın büyük kentlerinde törenle kutlandığı halde İstanbul'da kutlanmamasını eleştirdi.[23]

Tek Parti döneminin cemaat liderlerinden Munis Tekinalp ve Gad Franko gibi Türkleşmeyi savunmuş olan isimler bile

22 R.S.'nin 1 Kasım 1999 tarihli mektubu.

23 A. Benaroya, "Circonspection", *L'Etoile Du Levant*, 5 Ağustos 1949.

İsrail'in kuruluşundan sonra tavır değiştirip Yahudilerin İsrail'e göç etmelerini ve Siyonizmi savundular. Tekinalp *La Gazette De Lausanne*'a verdiği demeçte genç Yahudi kuşağının Türkleşme yoluna girdiğini belirterek uzun bir zamana ihtiyaç olmadan Türkleşmenin gerçekleşeceğini belirtti. Gazetenin, İsrail'e, göçün Türkleşme ülküsüne aykırı olup olmadığı sorusuna şöyle cevap verdi:

> "Hicret [göç] cereyanının iki cephesi vardır, biri iktisadi ve diğeri manevidir, iktisadi cephe galiptir. Yerlerini yurtlarını bırakıp Arz-ı Mev'ûd'a gelenler bugün mahrum bulundukları geçim ve refah vasıta imkânlarını orada bulacakları ümidini beslerler. Hicret cereyanının manevi cephesi dine çok bağlı olan halk tabakaları için çok kuvvetlidir. Bilirsin ki Musevilerde Arz-ı Mev'ûd muhabbet ve hasreti asırlardan beri dinî bir his olarak pek derin bir surette kökleşmiş bulunmaktadır."

Gazetecinin "Filistin'e giden Musevilerin anavatan ile alâka ve münasebetleri ne olacaktır?" sorusunu da İtalya ve Yunanistan'dan Amerika'ya göç edenlerin anavatanlarına olan bağlılıkları ve geride bıraktıkları akrabalarına gönderdikleri önemli miktarda paraları örnek göstererek şöyle cevaplandırdı:

> "[Türkiye'den] giden Musevilerin dahi anavatanlarına küçük mikyasta [ölçekte] olsa bile aynı şekilde hizmet edeceklerine inanırım. Vatan ve memleket severlik insiyâkî [içgüdüsel] bir duygudur. Malûm hadiselerden dolayı memleketimizden ayrılmak mecburiyetinde bulunmuş olan yüzbinlerce gayrimüslim vatandaşımızda bu insiyâki [içgüdüsel] duygunun ne kadar canlı bir surette yaşamakta olduğunu Avrupa ve Amerika'ya seyahat edenlerimiz pekâlâ bilirler".[24]

Tekinalp Tek Parti döneminde çifte sadakatin, yani hem Türk yurttaşı olup, hem de Siyonizm gibi Türklük dışında bir diğer ülküye sevgi beslemenin, mümkün olmadığını şiddetle savunduğu halde İsrail'in kurulmasından sonra bu düşüncesi-

24 Avram Leyon, "İsrail devleti ve Türkiye Musevileri", *Şalom*, 5 Mayıs 1949.

ni değiştirdi. *L'Etoile Du Levant*'da yayımlanan bir mülakatta "İyi bir Türk yurttaşının aynı zamanda siyonist olabileceğini düşünüyor musunuz?" sorusuna şu cevabı vererek çifte sadakati savundu:

> "Benim görüşüme göre, vatan ve millet sevgisi hiçbir tekelcilik içermez (hiçbir şekilde dışlayıcı değildir). İyi bir yurttaş, bütün ülkelerde, bölgesel, geleneksel, ırksal, dinsel vs. nitelikte özel duygu ve sempatiler besleyebilir. Aksi halde, Amerika'da iyi yurttaşlar olmadığını varsaymak gerekirdi. Çünkü hemen hemen bütün Amerikan yurttaşlarının ayrılıkçı (partikülarist) duyguları vardır. Kimileri Germanizme sempati duyar, İrlanda, İtalya, vs. kökenli kimileri anavatanlarına sempati besler, milyonlarca Yahudi de geleneklerine bağlılıklarını sürdürürler. Bunlar, bu hareketten yana girişimlerde bulunmaktan, gösteriler düzenlemekten kaçınmazlar. Birleşik bir krallık olan Büyük Britanya'da İskoç ve Gal kökenli bölgeci (partikülarist) eğilimler siyasal hayatta sık sık kendini gösterir. Fransa'da Fransızlar her biri kendi deyimlerine, kendi örf ve âdetlerine, folklorlarına ve bu türden farklılıklara sahip Provanslılar, Brötonlar ve birçok başka millî kümelere (milliyetlere) ayrılırlar.
>
> Bizim ülkemizde de çok belirgin farklılıklara rastlanır. Karadeniz kökenliler, yani Başbakan Hasan Saka'nın hemşerileri, Egeliler, Rumelililer, Doğu vilâyetlerinden olanlar kendi hemşerilerine karşı yakınlıklarını (sempatilerini) gizlemezler.
>
> O halde ata geleneklerine ve dinlerine bağlı iyi Türk yurttaşları da, bu hareket ülke çıkarlarıyla çatışmadıkça, Siyonizme sempati besleyebilirler."

Tekinalp'in "Siyonist hareketin bu asimilasyon sürecini keseceğinden endişe etmiyor musunuz?" sorusuna cevabı da gelecek için iyimser ve ümitvar bir hava taşımaktadır:

> "Asimilasyonun başarıya ulaşmasından (tamamlanmasından) sonra tüm dünya Yahudileri için olduğu gibi Türkiye Yahudilerinin de, Siyonist harekete, bu hareket onların vatanî duy-

gularına en ufak gölge düşürmeksizin, sempati besleyebileceklerinden eminim."[25]

Gad Franko ise *L'Etoile Du Levant*'da yayımladığı ve bir nevi günah çıkarttığı yazısında İttihat ve Terakki döneminde kendisinin *El Tiempo* gazetesinin sahibi David Fresko ile birlikte şiddetli bir siyonist karşıtı tavır takındıklarını, Osmanlı Yahudileri için amacın Türkleşme ve anayasal hakların elde edilmesi olduğunu savunduklarını hatırlattı. Gad Franko, 1947 yılında Tel Aviv ve Kudüs'ü ziyaret ettikten sonra geçmişte takındığı Siyonizm karşıtı tavrın büyük bir yanılgı olduğunu anladığını ve İsrail'in kuruluşundan sonra yanılgısını alenen itiraf etmekten de sevinç duyduğunu yazdı.[26]

Ancak Yahudi kimliğine sahip çıkma ve onun bileşenlerinde İsrail ve Siyonizme duyulan sevgiyi alenileştirme düşünceleri gelişmedi. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte güç kazanan İslâmî hareketten ötürü Türkiye Yahudileri hiçbir zaman İsrail ve Siyonizme karşı besledikleri sevgiyi açık bir şekilde dile getirmediler. 1940'lı yılların siyonist faaliyetleri, Yahudi nüfusunun büyük bir çoğunluğunun İsrail'e göç etmesiyle birlikte eski etkisini kaybetti. Siyonist örgüt *İrgun Tsioni be Kuşta* 1950'li yıllara kadar faaliyet gösterdi ve sadece 120 ilâ 150 üyeye sahipti. Türkiye'de kalmayı seçen Yahudiler halen Varlık Vergisi'nin yarattığı travmanın etkisi altında oldukları için yeniden edindikleri servetlerini aleni bir şekilde sergilememeye gayret ettiler ve toplum içinde fazla görünür olmadılar. Bu tedirginlik siyonist faaliyetlere de yansıdı. Cemaat yönetimi ve Hahambaşılık sinagoglarda siyonist veya İsrail yanlısı herhangi bir toplantının düzenlenmesine izin vermedi.[27] Ancak henüz göç etmeyen ve çoğu orta veya daha üst sınıflara mensup Yahudi ailelerin tamamı İsrail'e göç etmeyi ar-

25 "Un peu d'histoire inédite: M. Tekin Alp nous parle du sionisme et du Judaisme turc", *L'Etoile Du Levant*, 20 Ağustos 1948, aktaran Jacob M. Landau, 1996, s. 402-405.

26 Gad Franko, "Mea culpa", *L'Etoile Du Levant*, 10 Aralık 1950.

27 Esther Benbassa, "La Clandestinité", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, Sayı 28, s. 51-58 / CZA, S5/1330 sayılı dosya. Abraham Mayer'in 9 Mayıs 1950 tarihli mektubu.

zuladıklarını ifade ettiler. İsrailli bir gözlemcinin 1950 yılının Temmuz ayında düzenlediği bir rapora göre Türkiye'nin kendileri veya çocukları için gelecek vaad ettiğine inanan bir tek Türkiyeli Yahudi'ye rastlamak mümkün değildi.[28]

f) Yurttaşlık Tartışmaları

DP'nin kurulması ve Türkiye'ye daha demokratik ve hür bir anlayışın hâkim olması ile Yahudi toplumu elitleri de yurttaşlık kavramını tekrar tartışmaya açtılar ve gayrimüslimlerin hiçbir fark gözetmeksizin yurttaş olarak kabul edilmeleri gerektiğini savundular. Bu tartışmalara öncülük yapan, gazeteci Avram Benaroya'ydı.[29] Celâl Bayar'ın Hatay'da yaptığı bir konuşmada sarfettiği "milliyet meselesine gelince, din ve ırk farkı gözetmeksizin 'ben Türk'üm' diyen bütün vatandaşları DP Türk sayar. Böylece bütün vatandaşları bir tutarak ve onları vatandaşlık ülküsü etrafında toplayarak, cümlesini yurda faydalı kılmak, bu mevzu da partimizin kabul ettiği esastır" sözleri de bu yurttaşlık tartışmalarını destekler mahiyetteydi.[30] Ali Naci Karacan bu konuşmayı şöyle yorumluyor:

> "Bir Ermeni, bir Rum, bir Yahudi bazısının gözü Yunanistan'da, bazısının gözü Filistin'de, bazısının gözü Ermenistan'da olarak değil, fakat hepsinin gözü içerde, öz vatanları üzerine dikkatle dikili, herhangi bir Türk'ten farksız şekilde bu yurda bağlı olacaklardır. Bu memleketi yalnız sağılacak bir inek farz etmiş olan eski ekalliyetler [azınlıklar] zihniyetinin yeni Türk camiasını zehirlememesi en mühim noktadır. O zihniyetten eser kalmadığı, memleketin kalkınmasına her cins yardımlar[ın]dan anlaşılır. (...) Millet adını verdiğimiz bu topluluğa mensup ve kendilerini kısaca Rum, Ermeni, Yahudi deyip geçtiğimiz vatandaşları, üzerinde hep beraber yaşadığımız ve aynı derecede bağlı olduğumuz bu topraklar üstünde

28 CZA S/20/532 sayılı dosya, B. Halfon imzalı Temmuz 1950 tarihli rapor.

29 A. Benaroya, "Le sens de l'égalité", *L'Etoile Du Levant*, 7 Ekim 1949

30 "Celal Bayar Hatay'da", *Tan*, 9 Ocak 1949.

yabani otlar halinden çıkararak daha iyi mahsul veren bir feyiz ve bereket kaynağı haline koymalıyız."[32]

Benaroya başyazısında bu görüşü destekledi. Benaroya'ya göre Anayasa tüm yurttaşları eşit olarak kabul ederken Tek Parti döneminde uygulamada yapılan ayrımcılık gayrimüslim yurttaşların ağzında ekşi bir tad bırakmıştı. Yirmi yıl süren bir Tek Parti döneminin toplumda alışkanlıklar yarattığına, bu nedenle halen kamu hizmetleri ve KIT'lerde gayrimüslim yurttaşların çalıştırılmadığına dikkati çekerek Cumhuriyet'in adının lekelenmemesi için hükümetin bu ayrımcı uygulamaya son vermesi gerektiğini belirtti.[32] Benaroya diğer yazılarında 1924 Anayasası'nın 92. maddesindeki "Hukuku siyasiyeyi haiz her Türk, ehliyet ve istihkakına göre devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkını haizdir" hükmü gereğince tüm gayrimüslim yurttaşların devlet memuru olarak çalıştırılmalarının gerekliliğini savundu.[33] Ancak bir okura göre esas sorun gayrimüslimlerin kamu hizmetlerinde çalıştırılmamaları değildi. Esas sorun, kamuoyunda yerleşik peşin yargılardan ötürü Türk toplumunun gayrimüslimleri "emreden amirler" olarak değil, "emirlere itaat eden astlar" olarak kabul etmesiydi. Okur, yüzyılların miras bıraktığı bir zihniyeti değiştirmek için yıllara ihtiyaç gerektiğini vurguladı. Bu nedenle kamu hizmetlerinde herhangi bir makama yükselecek gayrimüslimlerin icraat yapabilecek otoriteye haiz olamayacakları için kamu hizmetleri yerine hukuk, tıp, edebiyat alanlarında zirveye ulaşmalarını, kamu hizmetlerinde zirveye ulaşmak isteyen Yahudilerin ise bakan, büyükelçi ve silahlı kuvvetler komutanı olabilecekleri Tel Aviv'e gitmelerini salık verdi.[34] Bu tartışmalara Tekinalp de katıldı. Tekinalp, Anayasa herkese vatandaşlık hakkı veriyor olsa da, CHP'nin programında belirtildiği gibi Türk di-

31 Ali Naci Karacan, "Ecdadımızın gösterdiği yol", *Tan*, 10 Ocak 1949.

32 A. Benaroya, "Citoyenneté", *L'Etoile Du Levant*, 21 Ocak 1949.

33 A. Benaroya, "L'article 92", *L'Etoile Du Levant*, 18 Şubat 1949 / A. Benaroya, "Discrimination", *L'Etoile Du Levant*, 8 Temmuz 1949.

34 Aydın-Sel, "L'accession des Israélites turcs aux fonctions publiques", *L'Etoile Du Levant*, 15 Temmuz 1949.

li, kültürü ve ülküsünün benimsenmesi gerektiğini hatırlattı. Tekinalp 1928 yılından beri azınlıkların Türkleşmeleri konusunda ısrar ettiğini, bu alanda büyük adımlar atıldığını, ancak katedilecek daha çok mesafe olduğunu söyledi.[35]

g) Göçten Sonra Türk Yahudi Toplumunda Meydana Gelen Değişiklik

Yahudi nüfusunun çok önemli bir bölümünün İsrail'e göç etmesi, Türkiye Yahudi cemaatinin tarihinde bir dönüm noktası ve yol ayrımıdır. Hiçbir zaman güçlü bir yapıya sahip olmayan Yahudi cemaati, gençlerin önemli bir kısmının göç etmesiyle birlikte potansiyel dinamizminden çok şey kaybetti. Genç gazetecilerin İsrail'e göç etmeleri de Türk Yahudi basınını oldukça zayıflattı. Yayımlarına devam eden gazeteler *Şalom, La Luz de Turkiya* ve *Şabat* idi. Zaman içinde *Şalom* dışındaki gazeteler de yayın hayatlarına son vermek zorunda kaldı. *Şalom* da ileriki yıllarda, 1947-48'deki Yahudiliği ve Siyonizmi savunur tavrını bir daha gösteremedi. Göç Yahudi toplumu içinde derin bir sarsıntı ve gerilim yarattı. Göç sonucunda Anadolu ve Trakya'daki Yahudi cemaatleri neredeyse tamamen tasfiye oldular. Bu cemaatlerden geriye kalanlar ya İstanbul'a, ya İzmir'e ya da ileriki yıllarda İsrail'e göç ettiler. Anadolu cemaatlerinden geriye sadece birkaç bin nüfuslu İzmir cemaati ile birkaç yüz nüfuslu Ankara, Adana ve Antakya cemaatleri kaldı. İstanbul'da Balat, Hasköy, Kasımpaşa, Tepebaşı, Kulebi, Şişhane, Kuzguncuk, Dağhamam, Ortaköy gibi Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları semtlerdeki Yahudi nüfusu azaldı ve zamanla yok oldu. Göç etmeyip bu semtlerde oturmaya devam edenler zaman içinde sosyo-ekonomik açıdan daha iyi semtler olarak kabul gören Taksim, Kurtuluş, Osmanbey ve Şişli'ye taşındılar. Yoksul ve fakir Yahudi halkının büyük bir bölümünün göç etmesi nedeniyle cemaat tarafından bu kesime yapılan maddi yardım yükü büyük ölçüde hafifledi. Fakir ve orta

35 Moise Tekinalp, "Qui est Turc", *L'Etoile Du Levant*, 21 Nisan 1950.

sınıf halkın göç etmesiyle birlikte hayır derneklerinin mevcudiyetlerini haklı kılan nedenler de ortadan kalktı ve derneklerin önemi azaldı. Geçmiş yıllarda yaklaşık yüz çocuğu barındıran Ortaköy Yetimhanesi'nde 1950 yılında sadece 33 çocuk mevcuttu. Daha sonra yetimhane kapandı. Yahudi cemaatinin bir malî yardım kuruluşu olan ve küçük esnaf ve memura düşük faizli borç veren İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı A.Ş.'nin İzmir ve Edirne şubeleri kapandı. Bir süre sonra şirket tamamıyla tasfiye edildi. Bunun ana nedeni de bu müessesenin dağıttığı kredilerin belli başlı müşterileri olan işçi, küçük zanaatkâr, memur ve küçük esnafın büyük çoğunluğunun göç etmesiydi. Sandığın kapanmasına neden olan bir diğer önemli neden de göç edenlerin sandığa olan borçlarını ödemeden Türkiye'yi terk etmeleriydi.[36] Bir zamanlar yatak yokluğundan Yahudi hastaları kabul edemeyen *Or Ahayim* Hastanesi'nde hasta yokluğundan yataklar boş kalmaya başladı.[37] Göç nedeniyle Yahudi toplumu içinde meydana gelen sarsıntı, Türkiye'de kalmayı seçen Yahudileri iki açıdan etkiledi. Birincisi, nüfusu yarı yarıya azalan Türk Yahudi cemaatinin hem kültürel, hem de ekonomik açıdan sosyo-ekonomik düzeyi yükselmiş homojen bir grup görüntüsü arz etmesiydi. İkincisi de göç eden proleter kesimin göç etmemeyi tercih eden burjuva kesime göre çok daha gelenekçi ve dindar olması ile ilgiliydi.[38] Gelenekçi ve dindar kesimin göç etmesiyle birlikte Türkiye'de yaşamlarını sürdürmeye karar veren Yahudi toplumu süratle laikleşme ve Türkleşme sürecine girdi. Bunun sonucunda da zaman içinde Yahudi kimliği büyük bir erozyona uğradı.

36 AJJDC Arşivi, dönem 1945-1964, dosya 1218 İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı'nın 23 Mayıs 1949 tarihli mektubu.

37 İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı A.Ş. hakkında bir inceleme için bkz. Rıfat N. Bali, "Bir Yahudi mali ve sosyal yardımlaşma kurumu: Dersaadet Küçük İstikrazat Sandığı", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1997, S. 160, s. 45-54. Marie-Christine Varol, "La communauté Sépharade de Turquie Du début du XXe Siècle à Nos Jours", Henry Mechoulan (Der.), 1992 içinde, s. 409-427/ CZA, dosya C2/1721, Sabetay Dinar'ın raporu "Report on Jews of Turkey", tarihsiz ancak 1949 yılına ait olduğu tahmin edilmektedir. / E.C., "Jews in Turkey", *The Alliance Review*, Cilt V, Kasım-Aralık 1950, S. 21-22, s. 10.

38 Shaul Tuval, 1999, s. XXI.

Aliya yapmayı tercih etmeyip Türkiye'de kalmaya karar veren Yahudiler, çoğunun İsrail'de yerleşik dost ve akrabaları olduğu için İsrail'de olup bitenler ile yakından ilgilendiler. İspanyolca yayım yapan *Kol Israel* radyosunu düzenli ve sürekli dinleyip İsrail'deki günlük gelişmelerden haberdar oldular. Türkiye'de siyasi ve toplumsal kargaşa olmadığı sürece İsrail'deki soydaşlarına kıyasla sürdürdükleri rahat hayatı bırakıp göç etmeyi göze almadılar. İsrail'deki dostları veya gazeteciler onlara "ne zaman *aliya* yapacakları"nı sorduklarında da "zamanı gelince" cevabını verdiler.[39] Türkiye'de kalmayı tercih eden Yahudilerin bir kısmı için İşrail, siyasi ve toplumsal buhranlar meydana gelince son çare olarak başvuracakları bir "acil çıkış kapısı" veya sığınabilecekleri "zengin kayınpederin evi" idi.[40] 1948-49 *aliya*'sından sonra Türkiye'den İsrail'e göç, Türkiye'deki siyasi ve toplumsal gelişmelere bağımlı bir seyir gösterdi, ancak göç edenlerin sayısı hiçbir zaman 1948-49 yıllarındaki miktara ulaşmadı. Toplumsal ve siyasi olayların meydana geldiği yıllarda göç arttı.[41] Zaman içinde artış veya eksilme gösteren göç hiçbir zaman sıfırlanmadı, azar azar devam etti ve 1951-1999 (dahil) döneminde 28.623'e ulaştı. Başka bir deyişle 1948-49 yıllarında göç edenlerin sayısına eşdeğer sayıda Yahudi son elli yıl zarfında Türkiye'yi terk edip İsrail'e yerleşti.[42] 1948-49 yıllarında göç eden Yahudiler, 60'lı ve 80'li yıllarda göç edip daha sonra Türkiye'deki koşullar olumlu yönde değişince Türkiye'ye geri dönmeyi veya başka ülkelere gitmeyi tercih eden diğer Türkiyeli Yahudilere kıyasla kendilerini "daha vatansever" gördüler. İsrail'in inşasında payları olduğunu, o

39 M. Avichai, "Peguichot im Yehudey Turkiyya", *Dappei Aliya*, 1964, s. 48-50 (Ibranice).

40 Chabetay Dinar "La situacion de los Judios de Turquia", *El Tiempo* 31 Ekim 1951.

41 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan sonra toplam göçmen sayısı 28.521'e ulaştı. 1961-1968 yılları arasında yani 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden ve 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'ndan sonra 7.275, 1969-1973 yılları arasında 8.204, 1980-1983 yılları arasında ise 1.530 Türkiyeli Yahudi İsrail'e göç etti.(Walter F. Weiker, 1989, s. 22.)

42 Bu rakamlar İsrail Devlet İstatistik Bürosu'nun *Statistical Abstract for Israel* yayınlarından derlenmiştir.

günkü çok zor koşullara katlandıklarını, ve zoru görünce Türkiye'ye geri kaçmadıklarını vurguladılar.[43]

İsrail'in varlığı sayesinde Türkiye'de kalan Yahudiler kendilerini daha çok güvence altında ve dünya Yahudiliğinden tecrit edilmemiş hissettiler. 1946-49 yılları arasında âdeta meydan okurcasına kendini belli eden İsrail ve Siyonizme duyulan sevgi, göçün sona ermesiyle birlikte hiçbir zaman bu kadar açıkça ifade edilmedi. Munis Tekinalp ve Avram Benaroya'nın tahminleri de hiçbir zaman doğrulanmadı. Türkiye'de kalan Yahudiler hem Türkiye'ye, hem de İsrail'e ve Siyonizme olan bağlılıklarını kamusal alanda dile getirmediler. Tek Parti döneminde olduğu gibi sadece Türk olduklarını vurguladılar. Bunda, Türkiye'nin değişmekte olan koşulları da rol oynadı. Tek Parti döneminde büyük bir baskı altında tutulan İslamî kesim 1946 yılından itibaren Kemalizmi eleştirmeye ve hilâfetin geri getirilmesini talep etmeye başladı. Bunda, dindar kesimin oylarına talip olan DP'nin, İmam Hatip Okulları'nın açılması, ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarından itibaren din dersleri verilmesi, ilahiyat fakültelerinin açılmaya başlanması, 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasına Dair Kanun'un yürürlükten kaldırılması gibi bir dizi kararla İslâmî harekete daha geniş bir hareket ve manevra alanı tanıması da etkendi. Eşref Edib ve Cevat Rıfat Atilhan'ın yazılarının yer aldığı *Sebilürreşad*, Ömer Rıza Doğrul'un yayımladığı *Selâmet*, Necip Fazıl Kısakürek'in yayımladığı *Büyük Doğu*, Cevat Rıfat Atilhan'ın başyazarı olduğu *Hür Adam* gibi İslamî eğilimli dergi ve gazeteler, hilafet özlemini açık bir şekilde dile getiriyorlardı. Bu dergilerde yer alan yazıların ortak özelliği yeni kurulan İsrail'in varlığına karşı olması ve yoğun bir antisemit söylem içermesiydi. Özellikle *Büyük Doğu*, Lozan Antlaşması görüşmelerinde Türk heyeti müşavirleri arasında yer alan eski Hahambaşı Haim Nahum'un hilafetin lağvedilmesinde etkili olduğunu ileri sürerek modern ve laik Cumhuriyet'in kurulmasında Ya-

43 "Los ke immigraron en los anios del 1948 son los veros patriotes" *La Luz De Israel* 21 Kasım 1985.

hudilerin rolünü vurguladı ve Yahudilere karşı şiddetli antisemit suçlamalar getirdi.

Bünyesinde antisemit bir ideolojiyi barındıran İslâmî hareketin daha da gelişip serpilebileceğini öngören cemaat ileri gelenleri, bu muhtemel gelişmeye karşı koymak, antisemit suçlamalara karşı kendilerini savunmak ve tepki göstermek için iki yönteme başvurmayı düşünüyorlardı. Bunlardan biri, bu tür yayınlar karşısında hükümet yetkililerine başvurup gerekli yasal önlemlerin alınmasını sağlamaktı. Diğeriyse antisemitizmin bir siyasi partiden kaynaklanması halinde seçimlerde liberal ve demokrat değerleri savunan partileri desteklemek, ya da bünyesinde Türk yazarları barındıracak ve amacı antisemit iftiraları yalanlayıp Yahudilik konusunda kamuoyunu aydınlatacak bir dergi veya gazete yayımlamak düşüncesiydi.[44] Ancak öngörülen bu tedbirlerin hiçbir işe yaramayacağını anlamak, İslâmî akımın gittikçe gelişip güçleneceğini idrak etmek için 1980 ve 90'lı yılları beklemek gerekiyordu.

1950 seçimlerinde DP'yi iktidara getiren faktörlerden bir tanesi, İstanbul'daki azınlıkların kitlesel bir şekilde DP'yi desteklemesiydi. DP'nin iktidara gelmesi azınlıklar için yepyeni bir dönemi müjdeliyordu. DP'nin liberal bir ekonomi programı uygulamaya başlamasıyla birlikte o ana kadar göç edip etmeme konusunda müttereddit davranan ve çoğunluğu orta-üst gelir düzeyine mensup Türkiyeli Yahudi, göç etme fikrini zihinlerinden büsbütün sildi. DP'nin ırk, dil ve din farkı gözetmeksizin tüm yurttaşlara eşitlik tanıyan yaklaşımı ve yeni liberal ekonomi anlayışı nedeniyle göç etmeyen Yahudiler de, Türkiye'deki diğer azınlıklar gibi rahat bir nefes aldılar. DP'nin iktidar olduğu on yıl boyunca, 6-7 Eylül 1955 Olayları istisna olmak kaydıyla, tarihlerinin en parlak ve rahat dönemlerini yaşadılar ancak tedbiri de elden bırakmadılar. Türkiye'nin değişen siyasi ve toplumsal atmosferine ayak uydurmaya gayret edip İslâmî kesimin Siyonizm ve İsrail devletinin varlığına karşı duyduğu aşırı rahatsızlığı göz önünde bulundurarak "Si-

44 YIVO Institute for Jewish Research Arşivi, RG347.7 FAD 41-46, kutu 49, 26 Haziran 1949 tarihli rapor.

yonizm" kelimesini kullanmamaya özellikle dikkat ettiler. Çocuklarına boyunlarındaki *Magen David*'leri alenî bir şekilde teşhir etmemelerini tembih ettiler.

1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle başlayan ve günümüze kadar uzanan bu yeni ve uzun dönemde Türk Yahudi toplumu ile liderlerinin değişen siyasi ve toplumsal ortama uyum sağlama, ideolojileri ne olursa olsun iktidara aday tüm siyasi partiler ve değişen siyasi iktidarlarla daima uyumlu ve mükemmel ilişkiler içinde olma gayretleri; bir yandan Türkleşme, diğer yandan Yahudi kimliklerini ve kültürlerini muhafaza etme yolundaki çabaları; ve en nihayet gazeteci Avram Benaroya'nın Türkiye Yahudilerinin kamu hizmetlerinde görev almaları dileğinin ne oranda gerçekleştiğinin öyküsü ise bir başka kitabın konusu olmaya değecek kadar ilginçtir.

EIKLER

İZMİR *NE'EMANEİ TSİON* ÖRGÜTÜ ÜYELERİNDEN HEINZ ZİFFER

5 Şubat 1922 senesinde Viyana'da doğdum. Babam, Avraham Ziffer, 1920 senesinde içinde büyüdüğü İstanbul'u terk ederek Viyanalı annem Rosa Fischer ile evlenmişti. Böylece Viyana'da dört sene ilkokulda okudum ve okulda derhal Yahudi aleyhtarlığının tesiri altında kaldım. Diğer taraftan babamın İstanbul'da geçen gençliğinden beri Siyonist olması, İstanbul, *Makabi* Spor Kulübü'nün kurucu ve idarecisi olması beni genç yaştan Yahudi meselesine yaklaştırdı. 1933'de Türkiye'ye dönüp İzmir'in Karşıyaka mahallesine yerleştik. İlkokulun beşinci sınıfından sonra ortaokulu ve liseyi bitirdim. Dört sene İstanbul Amerikan Koleji'nde [okudum ve] elektrik mühendisi diplomasını aldım. Türkiye'de Yahudi aleyhtarlığı bakımından sınıf arkadaşlarımdan hiçbir hadise hatırlamıyorum. Fakat orta ve yüksek tahsilim zarfında Avrupa'daki akrabalarımın uğradığı zulüm ve sonunda Almanlar tarafından kamplarda öldürülmeleri, burnumun önünde vuku bulan *Struma* faciası beni çok sarstı. 1940 senesinde tanıştığım Musevi öğrenciler arasında benim gibi düşünenler oldu. Onlar beni *Ne'emanei Tsion* teşkilâtına soktular. Tatilde İzmir'e döndüğümde, İzmir'deki Musevî arkadaşlarım orada da bu teşkilâtın mevcut olduğunu söyleyip beni aza olarak kabul ettiler. Senede birçok defa İstanbul ve İzmir'de bulunduğumdan İzmir teşkilâtının İstanbul'daki temsilciliği ile vazifelendim. İstanbul'daki çalışmamız trenle ara sıra Avrupa'dan gelen mülteci çocukları Sirkeci istasyonundan alıp Haydarpaşa'ya refakat etmek ve Suriye'ye giden trene bindirmekten maada *Ozer Dalim* (Fakirlere Yardım Derneği) için evden eve gidip para toplamaktı. İbranice öğrenmek ve Yahudi meselesini münakaşa etmek için küçük gruplar şeklinde toplanırdık. *Struma* faciası, diğer ekalliyetler gibi, Musevilerin 40 yaşlarına kadar kazma kürek işlerine seferber edilmeleri ve vazifelerini bitirir bitirmez Varlık Vergisi'ne uğramaları, Musevi cemaatinin gençleri nezdinde Filistin'e göç etmek arzusunu uyandırdı. 1940'tan beri İstanbul'da

Yahudi ajansı *(Sohnut)* mümessilleri bulunuyordu. Filistin'e vizeleri onlar dağıtırdı. Fakat onlara müracaat eden gençler hakkında bilgi toplamak, gençlere göçten evvel İbranice ve Filistin hakkında lüzumlu bilgiyi öğretmek, bedenlerini kuvvetlendirmek için lüzumlu cimnastikhaneleri bulmak, *Ne'emanei Tsion* teşkilâtının vazifesi oldu. Amerikan Koleji'nde sporcu olduğumdan, haftada dört defa kız ve erkeklere alet üzerinde ve İsveç stili cimnastik fahri öğretmenliğine tayin edildim.

1944 senesinde tahsilimi bitirince, İzmir'deki *Ne'emanei Tsion*'un reisliğine seçildim. Artık yalnız İzmir değil bütün Ege havzasındaki [bölgesindeki] Musevi gençliği Filistin'e göç ediyordu. Türkiye, İsrail devletini tanıyıncaya kadar bu gençliği Suriye hududunu aşmak suretiyle, yahut da İngilizlerin mukavemetine rağmen küçük ve külüstür gemilere bindirerek Filistin'e göndermek icap ediyordu. İngilizler hatta teşkilâtımızın yakalanması için ajanlar gönderdi, fakat tuzaklarına düşmedik. Buna rağmen İngilizlerin tazyiki neticesinde, babamla beraber daha dört Musevi cemaati idarecisi İzmir'de tevkif edildi, ama daha aynı günde serbest bırakıldı.

1945 senesinde İzmir'in doğusundaki B ca semtinde birkaç dönümlük bahçesi olan bir evi kiraladık. Göçe hazırlanan gençler bu bahçede ziraatçılık öğrendi.

İkinci Dünya Harbinin başlangıcında ailemle ben Romanya tebaasını kaybettik. Türk tebaasına geçmek müracaatımız, babamın siyonist olduğu bilindiği için reddedildi. 1944'te Filistin'de bir "Jewish Brigade"in (Yahudi Taburu) teşkil edildiğini öğrenince, İzmir İngiliz Konsolosuna başvurup gönüllü olarak yazıldım ama İngilizlerin o esnada Yahudilere karşı tavırlarından bana yardım etmeyeceği belli idi.

1948 senesinde Türkiye İsrail devletini tanıdıktan sonra Türk Denizyolları vapurları Hayfa limanına muntazam seferler yapmağa başladı. Genç eşim ve yeni doğmuş oğlumla İsrail'e göçüm mümkün oldu. Necef çölündeki Gvulot *Kibutz*una girdik. Eşim üç *kibutz*un ve Kürdistan'dan gelen göçmenlerin kampında doktor olarak, ben de elektrik gibi her türlü teknik sahalarda çalıştık.

Tel Aviv, 20 Ağustos 2000

HAGOŞRİM KİBUTZU KURUCULARINDAN MENAHEM (MAX) BARUH

11 Ocak 1930 tarihinde İstanbul'da doğdum. Bundan birkaç ay sonra ailemiz Samsun'a geçti. 1944 yılında İzmir'e yerleştik. Samsun'da ilkokul ve ondan sonra ortaokulun ilk iki yılını sınıfın yegâne Musevi talebesi olarak okudum. Samsun'da, galiba çok az miktarda Musevi bulunduğundan, ve belki çok saf olduğumdan dolayı antisemitliği o kadar hissetmedim. Altı yaşıma kadar anadilimin Fransızca olmasına rağmen, ilkokulda çok Türkçeye çevrilmiş serüven kitapları okuduğumdan öz Türkçemi o kadar ilerletebildim ki ortaokulda Türkçe ve Edebiyat öğretmeni sınıfın altmış talebesi önünde beni örnek olarak tahtaya kaldırıp: "Şu Yahudi'den utanın, öz Türkçe'yi ve doğru şiveyle konuşmasını ondan öğrenin..." sözlerini hâlâ hatırlarım.

Hem Samsun'da hem İzmir'de kendimi ecnebi hissettim ve normal olarak bütün arkadaşlarım Yahudi idi.

Varlık Vergisi, hatırlayabildiğim kadar, belki Samsun'da bulunmamızdan dolayı bize çok çarpmadı. Bununla beraber yedi, sekiz yıl sonra, 1952'de, rahmetli beybabam İzmir'den Samsun'a dönüp Samsun civarındaki köylerde sahip olduğu arazilerini satmak istediğinde, Samsun Valisi ve benzerleri babamın elindeki koçanlara rağmen "Yahudi olarak Türk köyleri arazilerinde hiçbir hakkı olmadığını" belirtmişlerdi. İzmir'e geldiğimizde Varlık Vergisi'nin bilhassa zengin Yahudilerin üzerine getirdiği felâketi gördük. Belki İzmir'de Samsun'dan çok daha fazla Musevi olduğundan antisemitlik de daha çok görünüyordu. Mesela, benim okuduğum Karataş Ortaokulu'nda öğretmenler ve bilhassa talebeler arasında antisemit nitelikli sözler arada bir duyulabilirdi. Sokaklarda ve tramvayda da İspanyolca konuşanlara "vatandaş Türkçe konuş" denmesi ve Yahudi kızlarına takılıp kavga aranması olağan olaylardandı.

1944-1945 yılında İzmir'de bir siyonist gençlik grubuna katıldım. Tanıdığınız Şlomo Rabi ve arkadaşları, İspanyolca bilmediğimden ve grup gizli bir teşkilât olduğundan, beni kolay kolay gruplarına katmamışlardı.

Siyonist hareketindeki faaliyetime gelince; hareketteki emelimiz, her şeyden önce kendimizi, ondan sonra, mümkün mertebe başka Yahudileri Israil'e göç ettirip *(Aliya)* orada yerleşmeye hazırlamaktı. Bunu, kendi kendimize, siyonist ideolojisinin gelişmesini ve tarihini, Yahudilerin Romalılar tarafından anavatandan kovuluşlarından Theodor Herzl'e kadar ve bittabi Herzl'den 1948'e kadar öğrenmekle başladık.

Şüphesiz Filistin'in tarihini ve coğrafyasını, *Makabi*lerin Yunanlılara karşı savaşlarından bugüne dek öğrendik. Yüzyıllar boyunca yer almış göç ve yerleşme dalgaları ve bilhassa *kibutz*lar üzerinde bilgi edindik. Siyonist hareketleri içinde oluşan düşünce farklarını izledik.

Öğrenimimizi, yedi, sekiz kişilik ufak gruplarda, haftanın muayyen bir akşamında arkadaşlardan birinin evinde gerçekleştirirdik. Her sefer başka bir arkadaşın, bizden büyüklerin yardımı ile, bir konferans konusu hazırlaması gerekti. Bu karşılaşmaların bir saati bir Ibranice öğretmeni (Izmir'de çok tanınmış olan *More* Kohen olarak bilinen Sami Kohen)[1] ile dil ve konuşma öğrenimine, bir saati de Israil ve Siyonizm öğrenimine adanmıştı. Bazen dil öğrenim saatinde millî İbranice şarkılar öğrenirdik. Önce şarkıların sözcüklerinin anlamlarını ve Ispanyolca veya Türkçeye çevrimlerini öğrenmemiz gerekti. Müziğe ancak ondan sonra geçilirdi.

Bunun yanında her pazar günü çeşitli bedenî faaliyetlerinde bulunurduk: arkadaşların birinin evinin avlusunda âletlerle jimnastik, judo ve kendini koruma talimi, elimizde bulunan bir basınçlı hava ve bir av tüfeği ile hedefe atış, şehir dışında yaya gezintiler v.s. Ziraî eğitimimizi ancak şehre yakın, 10-15 kişilik bir grubu misafir edebilip onlara âletlerle bir, iki saat çalışmaya müsaade edecek bir çiftlik bulduğumuz zaman gerçekleştirebildik. [Siyonist] hareketimizin esas ismi *Ne'emanei Tsion* idi fakat *Hahalutz* olarak da tanınırdı. İlk zamanlarda öğrenim ve spor faaliyetlerimizi kendi aramızda küçük gruplar içinde yapardık. Daha sonra harekete katılmış olan gençler için aynı faaliyetlerde eğitim grupları kurduk ve idare ettik.

İlk *aliya* serüvenim 1946 yılında grup başkanının bana: "Şimdi seni *aliya B* yapmanın sırası gelmiştir" sözleriyle başladı. *Aliya B* veya Ibranice

1 Bu kişi halen hayatta olup Izmir'de yaşamaktadır. Onunla yapılan bir söyleşi için bkz. Sabi, "El Hebraizante Chemuel Kohen de Izmir tiene 1500 elevos en Israel", *El Tiempo*, 23 Temmuz 1952. More Kohen'i tanıyan Bensiyon (Pilas) Yenice, Kohen hakkındaki izlenimlerini şöyle anlatmakta: "Ciddi ve dürüst tutumu dolayısı ile Istanbul'daki Israil Konsolosluğu More'yi gayri resmi Izmir temsilcisi olarak tayin etti. Bahsettiğiniz 1948-1949 yıllarında ve ondan sonra da çok seneler boyunca Izmir'deki Musevi gençliğini Israil'e çeşitli şekillerde yollamak için aracı oldu. Gençleri göçmen olarak, talebe veya turist olarak yollamak için *Sohnut*'un arabulucusu olarak çok profesyonel bir şekilde büyük bir sadakatla maddiyattan ziyade bir idealist ve milliyetçi bir zihniyet ile çok seneler boyunca çalıştı. İşi hakkında etrafına fazla bir açıklamada bulunmazdı. Kendisi ile işi olan kişileri teker teker evine çağırır gerekli bilgileri verir ve işlerini sessiz bir şekilde hallederdi." (Eliezer Kapuya'nın 28 Ocak 2002 tarihli e-posta mesajı).

aliya bet teriminin anlamı İngiliz yönetiminde olan Filistin'e vesikasız ve vizesiz gizli olarak girmekti. Grup başkanının sözleri benim için gayet kategorik bir ideolojik emir olduğundan, evde annemin bayılmaları ve babamın hediyeleri beni tutmadı. İki hafta içinde pasaport çıkardım ve *Aksu* gemisi ile Hayfa'dan da geçen Akdeniz turistik turu için bir bilet alıp seyahate çıktım.

Programa göre, Hayfa limanına vardığımızda, turist olarak birkaç saatlik Hayfa turu için İngilizlerden viza alıp gemiden inecek ve turdan sonra gemiye dönmeyecektik. Fakat maalesef evdeki hesap çarşıya uymadı. İngilizler Türkiye'den İngiltere konsolosluğundan viza almayan ve pasaportunda Yahudi ismi olanlara gemiden çıkmayı yasak ettiler. Aynı senaryo Port Said ve İskenderiye'de tekrar etti. Gemide bulunan Türk polis hafiyelerinin bu senaryoda gayet mühim rolleri vardı.

Moşe Rabenu, (Hz. Musa) *Eretz İsrael*'i dağın tepesinden görmüş fakat *Eretz İsrael*'e giremeden ölmüştü. Bana gelince; gelecek sefere İsrail'e döneceğime emindim. Birkaç günlük deniz yolculuğundan sonra, gemi Pire limanına girdiğinde, Amerikan askerî üniformalı bir adam beni ismen aramaya geldi. Beni, İsrail'den *Mossad*'ın emri ile Pire'de [gemiden] indirip birkaç gün veya birkaç hafta içinde yeniden İsrail'e göndereceğini söyledi. Gemiden çıkmak çok kolay oldu, fakat bu sefer İngiliz istihbarat servisi (Intelligence Service) Yunan polisi ile beraber yolumu kesmeye çalıştılar. Tam dokuz ay boyunca, 16 - 17 yaşımda olan ben, İngiliz istihbaratının gönderdiği polisler ve hafiyeler ile saklambaç oynamaya mecbur oldum. Birkaç gün, birkaç aya döndü. Atina'da dokuz ay geçirdikten sonra, Türk pasaportuma dayanarak gene *Aksu* gemisi ile resmen İzmir'e döndüm (yalnız bunu nasıl yaptığımı sormayın). İzmir'e döndüğümde hem ailem hem de Siyonist Klübü arkadaşlarım beni sevinçle karşıladılar.

1948 yılında siyonist grubunun genel sekreterliğine seçildim. Birkaç ay sonra İsrail Kurtuluş Savaşı başladığında, Kudüs yanarken, sekreterliğin ve *aliya bet* işleri mesulü Menaşe Hanna'nın İsrail'den gelecek talimatı beklemesi bana [uygun] görünmediğinden istifamı verip İsrail savaşına katılma yollarını aramaya başladım.

Türkiye, Türk vatandaşlarının muharebe sahasına ve dolayısıyla Filistin'e giden gemilere binmesini yasak etmişti. Arkadaşlarımın çoğu İsrail'e varmak için Avrupa'ya çıkıyorlardı, bana gelince Yunanistan serüveninden sonra yalnız İsrail'e dosdoğru giden bir yol arıyordum.

O sıralarda ben Société Générale de Surveillance şirketinin İzmir Şubesi müdürü olduğumdan büyük gemi acenteleri müdürleri ile görüşürdüm. Bir İtalyan gemi acentesinden, Ağustos'un ilk günlerinde büyük bir yük gemisinin Hayfa'dan [yola] çıkıp İsrail'e [geri] döneceğini ve pasaport ile bileti olan sekiz, on kişiye yetecek misafir kabinlerinin bulunduğunu öğrendik. Biletlerin İtalya'dan döviz ile satın alınması gerekti. Gemi Hayfa'dan sonra İtalya'ya hareket edeceğinden İzmir liman polisi tarafından

bir mesele çıkmayacağı ümidiyle döviz ve bilet problemlerini halletmeğe başladım. Bizim siyonist grup başkanlığı ve Menaşe Hanna bu seyahate katılacak sekiz kişiyi hazırladı.

İki hafta içinde, dokuz genç kız ve erkek, kendimizi *Gemito* isimli geminin güzel kabinlerinde bulduk. Döviz ve bilet problemlerinin halli kendi başına bir serüvendir. Société Générale de Surveillance'ın patronları olan iki kardeş pek siyonist olmamalarına rağmen benim birdenbire ayrılışımı anlayışla karşıladılar.

Türkiye ve liman polisi yönünden gemiye binene kadar gidip gidemeyeceğimizi bilmiyorduk. Türkiye'den kalan yegâne ve hiç unutamıyacağım en güzel hatıram [İzmir Emniyet Müdürlüğü] Beşinci Şube'de pasaportumu çıkardığım gündür. Yaşım, askerlik birinci yoklamasına çok yakın olduğundan, Beşinci Şube memurları son anda bana pasaportumu veremeyeceklerini ve ancak Beşinci Şube Başkanı'nın kararıyla bunu yapabileceklerini söylediler. Hemen üst katta Başkan'ın dairesine gittim. O anda Şube Başkanı bir arkadaşıyla görüşüyordu. İkisi de oldukça yaşlı, ak saçlı ve sempatik adamlardı. Geminin iki gün sonra Hayfa ve İtalya'ya doğru hareket edeceğinden çok acele olarak dairesine girdiğimden özür diledim. Başkan nüfus cüzdanımı ve pasaportumu arkadaşına gösterdi ve "ne dersin bizim Kurtuluş Savaşı'mızı hatırlatmıyor mu?" dedi. Bana hiçbir sual sormadan babaca "git oğlum, git" dedi ve pasaportu imzaladı.

Gemiye çıkarken liman polislerinin bazıları "Neden gidiyorsunuz, yazık, sizi orada kesecekler" dedikleri de oldu.

Tamamen Robinson Kruzo şeklinde değilse bile, sıfırdan başlayıp bomboş bir yerde, Suriye ve Lübnan hudutlarının bitişiğinde yeni bir köy kurmak, barakalarda, gaz ışığında kitap ve gazete okumak, elektrik jeneratörünü ve elektrik direklerini kendi kendimize tesis etmek, hiç bilmediğimiz ziraî meslekleri öğrenmek, hiç alışmadığımız ağır işlerde günde 15-18 saat çalışmak, kooperatif hayat tarzını düzenlemek çok kolay değildi. Buna karşılık her geçen gün *kibutz*un gelişmesi, ilk doğan bebeklerin büyümeleri, kara toprakların yeşermesi, bataklıkların kuruması bizim saadet kaynaklarımızdı.

Harplerde, Sina Çölü seferinde, Suriye ile olan çatışmalarda aramızdan şehit düşenler oldu. Suriye'nin topçu ateşinden ve Lübnan'dan gelen Katyuşa füzelerinden çok zarar gördük. Buna rağmen *kibutz*u ve cemaatimizi büyüttük. Maalesef son yıllarda, *kibutz*ların ekonomik ve sosyal problemleri ideolojik problemlere dönüştü ve Hagoşrim *kibutz*una da menfi tesirleri dokundu. Birkaç sene içinde bu problemlere de gereken cevapları verebileceğimizi ümit ederim.

Şalom ve *Leitraot* (Allahısmarladık ve görüşmek üzere)

Kibutz Hagoşrim, 3 ve 7 Şubat 2000

İSRAİL'İN İLK KONSOLOS YARDIMCISI VİKTOR ELYAŞAR[1]

A) TÜRKİYE'DEN YAPILAN *ALİYA* (1949 VE SONRAKİ YILLAR)

1) Geçmiş

a) 1949 yılının başlarında, habersiz bir şekilde muhtelif Türk limanlarından hareket eden ve çok sayıda yolcu taşıyan büyük motorlar Hayfa'ya varmaya başladı. Sonradan bunların Türkiyeli Yahudiler oldukları anlaşıldı. İsrail'de hiç kimse onlar hakkında bir bilgiye sahip değildi. Ardı ardına gelmeye devam ediyorlardı, bazen haftada birkaç yüz kişi geliyordu.

İsrail devleti bütün gücünü tüketen bir savaştan daha yeni çıkmışken birden bire kendini, Avrupa'da mülteci kamplarındaki, yollardaki, Kıbrıs mülteci kamplarındaki ve Arap ülkelerindeki çok sayıda Yahudiyi "massetmek" göreviyle karşı karşıya buldu. Bütün bu Yahudilerin acil olarak bir barınağa ihtiyaçları vardı.

Bu mültecilerin, Türkiye Yahudileri de dahil olmak üzere, hepsi memnuniyetle karşılandı ancak *aliya*'larının tamamen koordinasyonsuz bir nitelik taşıması, kısa bir süre içinde de mülteciler arasında maalesef önemli sayıda kimsesiz yaşlı ve/veya hastanın mevcut olduğunun anlaşılması, [İsrail'de] epey bir endişe yarattı.

b) Bunlar olup biterken, İsrail hükümeti ve özellikle Dışişleri Bakanlığı Türkiye'de tesis edilecek resmî temsilciliğin ne türde olacağı konusunda kararını vermemişti. İsrail devleti 28 Mart 1949 tarihinde Türk hükümeti tarafından "de facto" (fiilen) tanınmıştı ve "de jure" (hukuken) olarak tanınmak için de yoğun müzakerelerde bulunuyordu. "De jure" tanınma tam diplomatik ilişkiler ve Ankara'da bir elçilik heyetinin tesisi anlamını taşıyacaktı. (İsrail, sadece Paris'te bir büyükelçiliği olan İsviçre'yi örnek

1 Bu anıların çok kısa bir versiyonu daha önce yayınlanmıştır. Bkz. Viktor Elyaşar, "Turkey 1949", *Rishumim*, Haziran 1989, s. 32-33. (İbranice)

alıp mütevazı davranarak kendini dünya başkentlerinde büyükelçiliklere sahip olmayı gerektirmeyecek kadar küçük bir devlet olarak görüyordu. Sadece Washington'da bir büyükelçiliğe sahipti.) Ancak "de jure" tanınma kısa bir sürede gerçekleşmediği takdirde Israil devleti, üst düzeyde bir Israil devlet yetkilisinin görev alacağı bir konsolosluğu Istanbul'da tesis edecekti.

Diğer yandan Muhaceret Bakanlığı, Türk *aliya*'sının içinde bulunduğu karmaşayı biraz olsun düzene sokmak için, en kısa sürede Istanbul'a bir muhacerat yetkilisini göndermek istiyor ve Israil Dışişleri Bakanlığı nezdinde güçlü bir baskı uyguluyordu. Dışişleri Bakanlığı bu baskı karşısında istemeye istemeye boyun eğdi ve ben bu göreve atandım. Daha doğrusu Israil Silahlı Kuvvetleri *(Tsahal)* üniformasını üstümde taşırken bu göreve alındım.

c) Istanbul'a 26 Temmuz 1949 tarihinde kendi başıma geldim. Bir hafta içinde Taksim Meydanı yakınındaki Sıraselviler Caddesi'nde Türkçe, Fransızca bilen bir sekreter ve her işe koşan bir erkekten ibaret bir personelle büromu tesis ettim.

On beş gün sonra Istanbul Valisi [Lütfi Kırdar] tarafından kabul edildim. Kendisine ayrıntılı bir şekilde görevimi açıkladım. Kendisi o zaman şu karşılığı verdi: "Ama o zaman, siz bir Konsolossunuz!" Kendisine Israil Dışişleri Bakanlığı ve Muhaceret Bakanlığı arasında var olan görev taksimi ile ilgili açıklamalarımı tekrarladım. Kendisi bu konuda Ankara ile istişarede bulunması gerektiğini söyledi. Yaklaşık üç hafta bekledim ve kendisini tekrar aradım. Bu sefer vali Türk resmî makamları için "vize veren kişinin ya bir konsolosluk veya bir hariciye mensubu" olması gerektiği cevabını verdi. Hepsi bu kadar.

Bakanlığıma telgraf çektim ve birkaç gün sonra Konsolos yardımcısı olarak atandığım haberi geldi. Istanbul'daki konsolosluk bu şekilde doğdu.

d) Konsolosluk işleri hakkında en ufak bir bilgiye sahip olmadan orayı nasıl yönettiğim ve nasıl konsolos olduğum ayrı bir hikâyedir, fakat bir şey apaçıktı ve ivedilik arz ediyordu: [Israil devletine ait] millî bayrak binada dalgalanmalıydı. Bu haber [Istanbul'daki Yahudi] cemaat[i] arasında kısa sürede yayıldı ve ben [cemaat içinde bayrağın çekileceği konusunda] artmaya başlayan uğultu ve [bunun kamuoyunda yaratacağı] muhtemel olumsuz akisler hakkında endişelenmeye başladım. Zihinleri sakinleştirmeye çalıştım, ama nafileydi. Daha sonra görüleceği gibi sokaktaki Yahudi halkı benden çok daha iyi bir şekilde meseleyi anlamıştı.

e) Israil bayrağının bir müslüman ülkesinde ilk kere göndere çekildiği o *Simhat Torah* günü (16 Ekim 1949) meydana gelenler o kadar duygu ve heyecan yüklüydü ki o canlı heyecanı bugün bile hatırlıyorum. Yahudi bayrağının Istanbul'un ana caddelerinden birinde güpegündüz dalgalanmasını kendi gözleriyle görmek için toplumun her kesimine mensup ve Türkiye'nin her yanından binlerce Yahudi toplanmıştı. Savaş yıllarında

kendilerini pençesine almış o dehşetli korkudan sonra sevinçlerini haykırmak, yeni bulunmuş bir özgüven ve emniyet duygusunu açıkça göstermek için oraya gelmişlerdi. Bir ferahlama duygusu mevcuttu ancak aynı zamanda İsrail'in gerçekleştirdiği ve onlara bahşettiği şeyler için de yoğun bir gurur ve minnet borcu da vardı. Birçok kişi bana Türkiye Yahudilerinin uzun tarihi sırasında böyle bir güne hiçbir zaman rastlanmadığını söyledi.

f) Bu olay çoğu zaman bir sempati duygusuyla (bazen de bir veya iki aykırı sesle) dile getirilerek Türk basını tarafından geniş bir şekilde izlendi. O günlerde, savaş alanında kahramanlığın en yüce erdem olduğuna inanan birçok Türk, İsrail'in zaferleri karşısında, şaşkınlık ve hayranlık duyguları içindeydi. Bu kadar cesaretle savaşan bu Yahudiler Türklerin korkak "Mişonlar"ı olabilirler miydi? Ayrıca birçok Türk, Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların kendilerine ihanet ettiklerini unutmamış olup bozguna uğramalarına seviniyordu. Şüphesiz bazı Türkler Arapların, [başka bir millete karşı değil de] Yahudilere karşı bozguna uğramalarına üzülmüşlerdi.

Müslüman dayanışması, her ne kadar belirleyiciliği zaman zaman değişmişse de, Türk-İsrail ilişkilerinin başından beri önemli bir etken olmuştur. Herkesin zihnindeki soru bu müslüman dayanışmasının günümüzde yaşanan Türk-İsrail yakınlaşmasının şekillenmesinde ne kadar belirleyici bir rol oynadığıdır. Görüşler muhteliftir...

2) "Teşkilat"

a) Bugün bile 1949 yılında *aliya*'yı kimin başlattığını bilmiyorum. İstanbul ve İzmir'deki yarı gizli siyonist grupların (*Ha-Po'el Ha-Za'ir* hücreleri dahil olmak üzere) bazı genç üyelerinin bu işte bir parmakları olması muhtemeldir. Ancak geniş çapta bir yerel planlama olmadığı kesin olduğu gibi İsrail'den bir "başlayın" sinyali olmadığı da katidir. Bu, kendiliğinden oluşan ve her geçen gün hız, derinlik ve genişlik kazanan bir hareketti. *Aliya*'nın "teşkilatı"na gelince; kelimenin gerçek anlamıyla bir teşkilat yoktu.

b) Hiçbir zaman [Türkiye'de] İsrail'den [gelmiş] bir *şaliah* (temsilci) mevcut değildi. Akiva Levinsky, Ehud Avriel ve İsrail devletinden gönderilen diğer kişiler, İstanbul'da Simon Brod, vs. çoktan sahneden kaybolmuşlardı. Onlar Filistin İngiliz mandası altında iken *Aliya Bet* ile, daha sonra da Balkanlar'dan gelen ve İsrail'e gitmek üzere Türkiye'den transit geçen mültecilerle meşgul olmuşlardı.

c) O dönemde önemli sayıda Türkiyeli Yahudi Filistin'e gitmeyi başardı. Aralarından birçoğu Bağımsızlık Savaşı'nda savaştı, birçok genç hayatını kaybetti veya ciddi şekilde yaralandı.

d) 1949 yılında o güçlü dalganın neden meydana geldiği aşikârdır. İlk ve en başta gelen neden, Almanya'nın Türkiye'nin sınırlarına dayandığı ve Türkiye'nin Mihver güçleriyle ittifakının her an beklendiği savaş yılla-

rının o derin travması idi. Bu travma Türk Yahudileriyle yapılan bütün sohbetlerde er veya geç ortaya çıkıyordu. Bu travma rezil Varlık Vergisi ile ondan önceki [yirmi kur'a] gayrimüslimlerin ihtiyat olarak askere alınmalarının mevcut olduğu bir geri plana dayanıyordu.

İkinci neden ise Yahudi devletinde nihayet güvenli yeni bir hayata başlama imkânıydı. Birinci neden tüm [Türkiyeli] Yahudiler için geçerliyken ikinci neden daha çok gençleri ve iktisadi anlamda pek fazla kaybedecek bir şeyleri olmayanları etkiliyordu. Hali vakti yerinde olanlar, anlaşılır bir şekilde, [Türkiye'de] kalmayı tercih ettiler. Dahası ticaret âleminde işler oldukça bereketliydi. Türkiye'de kalanlar için herhangi bir pişmanlık duygusu söz konusu olmadığı gibi göç edenler için de idealist bir Siyonizm pek söz konusu değildi. Zaten yıllar geçtikçe Israil'e göç edenlerden birçoğu Israil'de kalmak yerine Italya, Kanada ve başka ülkelere göç etmeyi tercih etmişlerdir.

e) Göçmenlerin birçoğu yolculuk paralarını kendileri ödemişti. Diğerleri aileleri veya varlıklı Yahudiler'den yardım görmüşlerdi. Cemaatler içinde kısa süreli bazı para toplama kampanyaları da vardı. Ne [herhangi bir maddî fonu olmayan] konsolosluk ne de Yahudi Ajansı *(Sohnut)* [Türkiyeli Yahudilerin *aliya*'sına] müdahale etti. Ben hiçbir zaman "ucuz taşıma imkânları düzenlemek için" geldiğimi söylediğimi hatırlamıyorum, yanlış anlaşıldığım aşikârdır. Konsolosluğun doğrudan ilgilendiği tek vaka bazı Suriyeli Yahudilerin Kamışlı'dan Türkiye'ye kaçak sokulmaları, Istanbul'a getirtilmeleri ve buradan da Israil'e gönderilmeleri vakasıdır. Doğru hatırlıyorsam bu şekilde iki veya üç, Iranlı Yahudileri de içeren bir veya iki kurtarma harekâtı vardı. Türk resmî makamları son derece yardımcı olmuşlardı.

f) O zaman bu göç dalgasında konsolosluğun oynadığı rol ne idi? Veya daha somut bir şekilde Muhaceret Bürosu Amiri'nin rolü ne idi? (yani benim iki şapkamın ilki).

İlki ve en önemlisi anarşik bir duruma biraz çekidüzen vermekti. Istanbul ve Izmir'deki siyonist örgütlerin üyeleri seferber olup konsolosluğun "memurları" oldular. Hareket etmeye hazırlanan gruplarla, daha da önemlisi, [*aliya*'nın] baş aktörleri olan motor sahipleriyle temasa geçtiler. Ünlü *Genç* motorunun kaptanı beni aradı. Kendisini pasaportlarında Israil'e giriş vizesi bulunmayan yolcuları kabul etmemesi için ikaz ettim aksi takdirde motorunun Israil limanlarına girişine izin verilmeyeceğini söyledim. Blöf (zira bir blöftü) tuttu ve bu ikaz deniz taşımacılığı çevrelerinde hemen yayıldı. Yolcu manifestoları önceden elde edilip göçmenlerin bireysel durumlarını izah eder özetlerle birlikte, gemiler Israil'e varmadan önce, diplomatik kurye ile Israil'e gönderiliyordu.

g) Istanbul Valisi'nin [vize verme yetkisi] iznini beklemediğimi ve riski üstlenip neredeyse Istanbul'a varır varmaz vizeleri vermeye başladığımı "itiraf" etmeliyim. Benim varsayımım, Türk resmî makamlarının, Yahudi-

lerin alışılagelmiş bürokratik git-gele tâbi tutulmadan [Türkiye'den] gitmelerine izin veren "merhametli ihmal" siyasetinin göçün, resmî makamlarca onaylandığı anlamını taşıdığıydı. Dolayısıyla, [varsayımım] en azından bir süre için, [resmî makamların] vizelerin resmî izin alınmadan önce verilmelerini de gözardı edecekleriydi, nitekim ettiler de.

h) Kısa süre içinde [konsolosluğa] İsrail'den personel desteği geldi. Gelenler, Muhaceret Amiri asistanı (bayan Herlitz) ve hekim (A. Bracha) idi. Hekim tüm göçmen adaylarının sağlık muayenelerini başlattı ve aylar boyunca çalıştı. Bu görev daha sonra doktor Galimidi tarafından yerine getirildi. Sağlık açısından uygun olmayan ve kimsesi olmadan tek başına göç etmek isteyen adayların Türkiye'den ayrılışları, onlar için Türkiye'de veya İsrail'de uygun bir çözüm şekli bulunana kadar erteleniyordu.

Siyonist örgütlerdeki gençlerin sonsuz fedakârlıklarını burada zikretmem lâzım. Özellikle faaliyetleriyle bir konsolosluk şubesinden farksız bir şekilde çalışan İzmir'deki siyonist gençleri. İki ilâ üç ay içinde bir çalışma rutini tesis edilmişti. Türk *aliya*'sı gerek başlama ve gerekse çalışma şekliyle nevi şahsına münhasır bir olay olarak kaldı. Son tahlilde çok başarılı bir *aliya*'ydı.

3) 1951 yılının sonuna doğru Muhaceret Bakanlığı lağvedildi ve yurtdışındaki faaliyetleri Dışişleri Bakanlığı'na devredildi. Bunun bir neticesi olarak İstanbul'daki iki başlı hibrid konsolosluğun bu durumu da sona erdi. Bana Marsilya'da konsolosluk görevini teklif ettiler. Beni orada Kuzey Afrikalı (çoğunluğu Faslı) Yahudilerin *aliya*'sı bekliyordu ve böylece 28 Ocak 1952 tarihinde İstanbul'dan ayrıldım.

B) MUHTELİF HATIRALAR

1) Benim bilgim dahilinde [Yahudi cemaati liderlerinin] [fiziki veya maddi durumu iyi olmayan] Yahudilerin İsrail'e göç etmelerini teşvik ederek onlardan kurtulmayı öngören bir "plan"ları yoktu. Bunun meydana geldiği durumlar esas itibariyle aileler düzeyinde olmuştu. Ancak bazı küçük cemaatler ve muhtemelen bazı hayır kuruluşları, göründüğü kadarıyla, bu [fırsatın] cazibesine direnç gösteremediler. Göçte "estetik"le ilgili kaygıların[2] herhangi bir rol oynadığına dair düşüncelere fevkalâde şüphe ile bakıyorum, zira [İsrail'e gönderilecek] göçmenleri seçme konusunda herhangi bir karar verici mekanizma yoktu.

2) Ben şahsi bakışımla, herhangi bir belge olmadığı gibi öyle bir şey de hatırlamadığım için, İstanbul ve İzmir'deki Yahudi siyonist gençlik grup-

2 Burada sözü edilen "estetik" kaygılar sokaklarda gürültülü bir şekilde İspanyolca konuşan Yahudilerin göç etmeleriyle birlikte Türkiye'de kalmaya karar veren Yahudi toplumunun kamuoyundaki görünümünün düzelmesidir.

ları arasında [kimin daha çok siyonist olduğuna dair] bir farklılık gözetmek için bir neden görmüyorum. Bu gençlerin yardımları olmasaydı [faaliyetlerimde] neredeyse felce uğramış olacaktım. İstanbul'dan Eskenazi ve Yaşar ile İzmir'den Kamhi'yi, maalesef hafızamdan uçan diğer bütün gençleri aynı minnet duygularıyla hatırlıyorum.

3) [Konsolosluğa] Bayrak çekme töreninin yapıldığı günün (16 Ekim 1949) öğleden sonrasında konsolosluğun sadece iki odadan ibaret dar mekânında bir "açık davet" vardı. Kutlamak için dışarıda sıraya girenler sonu gelmeyen bir kuyrukta sabırla beklediler. Beyoğlu'ndaki meşhur Lebon pastanesini devralan ve genç bir garsonken Theodor Herzl'e hizmet ettiğini iddia eden yaşlı bir Ermeni bize muazzam bir pasta yollamıştı.[3] İlginç olan, tebrikleri sunmak için bazı Rumların gelmiş olmalarıydı.

Basının açılışa atfettiği öneme gelince; ertesi gün iktidardaki partinin organı olan *Cumhuriyet* gazetesindeki bir yazıyı hatırlıyorum. Yazıda İsrail bayrağının göndere çekilmesi "tarihî bir olay" olarak niteleniyordu. Buna karşılık İsrail basını bu olayı tamamen göz ardı etti. Halbuki karşıt gösteriler yapılmış olsaydı [konsolosluğun açılışı] ilk sahifeden haber olurdu.

4) Daha önce belirttiğim gibi Türk yetkililer Yahudi göçünden hiç de şikâyetçi değildiler, zira göç edenler çoğunlukla Yahudi nüfusunun en fakir ve üretime katkısı olmayan kesimindendi. Yahudi nüfusunun en varlıklı kesimine mensup olanların da kitlesel bir şekilde göç kervanına katılmaları halinde Türk yetkililerinin tavrının ne olabileceği tartışmaya açık bir noktadır.

5) Bir konsolos pek ender olarak -aslında temaslarda bulunmaması öngörülmüştür- siyasi çevrelerle veya yüksek düzeydeki hükümet kademeleriyle temasta bulunma fırsatı elde eder. Bu diplomatik temsilciliğin [sorumluluk] alanıdır. Benim durumumda da, bu sorumluluk başında Eliahu Sasson olan ve 1950 yılının Ocak ayının ilk günlerinde kurulan Ankara'daki diplomatik heyete aitti. Yerel yetkililerle olan ilişkilerim gayet dostane idi. Her ikisi de hekim olan iki vali altında hizmet yaptım. İlk valinin adını unuttum.[4] İkincisi ise ara sıra şaka yapmayı seven ve neşeli bir kişi olan Prof. Fahrettin Kerim Gökay'dı.

6) Türk gazetecilerin İsrail'e yaptıkları başarılı gezi İstanbul'daki basın ve ticaret müşaviri Tuvia Azari tarafından düzenlenmişti. Hagay [Ege] Diken de bu büroda çalışıyordu. O yıllar İsrail'in Türkiye'de birçok faaliyeti-

3 Viktor Elyaşar burada küçük bir hata yapıyor. Lebon pastanesinin sahibi Ermeni olmayıp Kosti Litopulos adında bir Rumdu ve gençliğinde gerçekten Theodor Herzl'e hizmet etmişti. (Alkaya, "L'Homme qui a connu et servi le Dr. Herzl", *L'Etoile Du Levant*, 14 Ekim 1949).

4 İlk vali Lütfi Kırdar olup 8 Aralık 1938 ile 16 Ekim 1949 tarihleri arasında hizmet verdi. Prof. Gökay 24 Ekim 1949 tarihinde göreve başladı. Bu bilgiyi veren E. Nedret İşli'ye candan teşekkür ederim.

nin olduğu bir dönemdi. Özellikle hatırladığım bazı olayları sıralıyorum:

a) Israil iki önemli bölgesel konferansa iştirak etti. Posta Birliği ve ICAO. Arapların bir duvarı andırır hasmane tutumlarında bir gedik açmak için pratik düzeyde yapılabilecek fazla bir şey yoktu. Israil'den gelen veya Israil'e giden uçakların telsiz görüşme talepleri hiçbir Arap istasyonu tarafından cevaplandırılmıyordu. Mısır Süveyş Kanalı'nı geçen gemilerde bulunan Israil'e gönderilmiş mektupları içeren posta torbalarını düzenli olarak rehin alıyordu. Bütün bunlara rağmen bu konferanslarda Israil devletinin varlığı temsil edilmiş ve faydalı temaslar başlatılmıştı.

b) Daha sonra Israil'in ikinci cumhurbaşkanı olan İshak Ben Zvi başkanlığında bir Israilli parlamenterler heyeti Türkiye'yi ziyaret etti. Ben Zvi Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Konstantiniye'de öğrenimini sürdürmüştü. Tünel'in Beyoğlu girişinde bulunan sahafları hatırlıyordu. Doğu Yahudileriyle ilgili kitapları arayan Ben Zvi'nin define avcılığına refakat edip bu sahafları ziyaret ettim. Ben Zvi birkaç nadir kitap buldu ve çok sevindi.

c) Bir Türk (Galatasaray) ve Israil takımı arasındaki ilk futbol maçı ağzına kadar dolu Dolmabahçe Stadyumu'nda yapıldı. Büyükelçi Sasson özellikle Ankara'dan Istanbul'a gelmişti. Aşağı yukarı tamamı Türk olan kalabalık, maçın başlangıcından itibaren sinirli bir hava içindeydi. Israil takımı oyunda üstünlük kurduğu an yapılan tezahürat kulakları sağır ediyordu. Talihimiz vardı ki maçı kaybettik.[5]

7) Mikro tarih için

Anekdotlar faslından; bayrak çekme gününden kısa bir süre sonra Arşimandrit (Rum Ortodoks Patriği'nin bir nevi Dışişleri Bakanı) beni aradı ve kendisini ziyaret etmem için Patrik Athenagoras'ın şahsi davetini iletti. Bu oldukça şaşırtıcı ve bir o kadar da sıkıntı yaratan bir şerefti. Rum Ortodoks Patrikliği, özellikle Israil'de, Israil'e karşı fevkâlade husumet göstermişti. (Bazı Rum Ortodoks Araplar Kudüs'te Israil Silahlı Kuvvetleri'ne karşı çarpışmışlardı). Danışabileceğim kimse, Israil'den talimat alabilmem için de şifre kodları defterim yoktu. Israil'e şifresiz açık bir telgraf yolladım, ziyaret için onaylarını ve bazı nasihatlerini aldım, birkaç gün sonra da kendimi Fener'de buldum. Athenagoras son derece etkileyici birisiydi. Kar beyazı bir sakala sahip dev cüsseli bir kişi olup gerçekten patrikliği temsil eden bir görünümü vardı. Olgunluk yıllarını Rum Ortodoks Kilisesi'nin başkanı olarak ABD'de geçirmişti ve en yüksek siyasi ve sosyal çevrelerde dolaşmıştı. Dolayısıyla Amerikan siyasetindeki Yahudilerin durumuna gayet iyi vakıftı. Çok yakınlık gösterdi ve bir saatten az bir süreyi rahat bir ortamda sohbet ederek geçirdik. Benim intibam, yeni tür Yahudilerin bir örneğiyle karşılaşmayı ve [Yahudilerin] yeniden dirilen devlet-

5 Söz konusu maç 4 Haziran 1950 tarihinde oynanan Galatasaray - Hapoel maçıydı. Galatasaray maçı 4-2 kazandı. (*Son Posta*, 5 Haziran 1950). Bu maçtan bir gün önce de Fenerbahçe-Hapoel karşılaşması olmuş ve Fenerbahçe maçı 1-0 kazanmıştı. (*Yeni Istanbul*, 4 Haziran 1950).

leri hakkında birinci elden bilgi temin etmeyi arzu ettiğiydi. Yahudi halkına karşı beslediği sevgiyi dile getirdi ve İsrail devletine en iyi dileklerini sundu, bölgemiz için de barış dileğinde bulundu. Patrikhaneden çok iyi bir haleti ruhiye içinde ayrıldığımı hatırlıyorum.

Aylar geçti ve Ortodoks Paskalyası'nın zamanı geldi. Tüm konsoloslar gibi Fener'de yapılacak dinî kutlamalara davet edildim. İlk önce resmî "kıyafet giyme töreni"ni izledik. Patrik üst üste muhteşem kıyafetlerini giydi. Muazzam büyüklükte madalyaların olduğu bir düzine kordon boynuna takıldı ve başına da gözleri kamaştırıcı bir taç yerleştirildi. Bütün bunlar şarkı söyleyen bir koro eşliğinde yarım saati aldı. Daha sonra bazilikada sonu gelmeyeceğini sandığımız dinî tören icra edildi (bütün bu zaman zarfında ayakta duruyorduk) ve nihayet büyük an geldi çattı. Patrik tahtında oturuyordu ve tahtın yanında içinde meşhur boyalı yumurtaların olduğu keselerin yer aldığı çok geniş ve süslü bir sepet vardı. Taht ve sepet arasında arşimandrit duruyordu. Konsoloslar kıdem ve önem sırasına göre bir sıraya sokulmuşlardı ve tek tek Patriğe yaklaşıp ondan, arşimandritin sepetten alıp Patriğe uzattığı, bir keseyi alıyorlardı. Bu keselerden bazılarında üç, bazılarında iki, bazılarında da sadece tek yumurta vardı. Hepsi protokol kurallarına uygun bir şekilde. Ben sıranın sonundaydım ve sıradan bir konsolos yardımcısı olan bana ne düşeceğini merak ediyordum. Sıram gelince arşimandrit ikinci sınıf bir kese aldı ancak Patrik yüksek sesle "Taiya!" diyerek o keseyi reddetti ve haşmetmeâbdan büyük bir gülümseme ve sıcak bir el sıkışmayla üç yumurtalı bir kese aldım. Bu küçük dram meslekdaşlarımın dikkatlerinden kaçmadı. Bazıları hiç memnun gözükmediler, bir kısmı kaşlarını çattı, ancak Yunan başkonsolosu dahil olmak üzere iki veya üç kişi elimi sıkarak beni tebrik ettiler. İsrail bir zafer daha kazanmıştı.

Fener'e, konsoloslar arasındaki diğer tek Yahudi olan, Portekiz fahri konsolosu Jak Abravanel'le birlikte gitmiştim. Geri dönerken Abravanel sevinçten sarhoştu ve benim üç yumurtamın bütün şehirde konuşulacağını söyledi.

Kudüs, 30 Ocak, 27 Şubat 2000
(İngilizce'den çeviri tarafımca yapıldı.)

MENAŞE [HANNA]'NIN RAPORU[1]

Tel Aviv, 19 Temmuz 1949

Filistin'e ilk kez 1947 yılı Ekim ayının sonunda geldim ve 1948 yılının Ocak ayında [Türkiye'ye] geri gönderildim.

Haver Bartal'dan aldığım talimatlar gereğince İstanbul ve İzmir'deki *Hahalutz* hareketinin üyeleriyle temas kurup askere alınma çağına gelen 20-30 üyenin listesini [Filistin'e] gönderecektim. Filistin'le haberleşme pek kolay olmadığından listeleri [Filistin'e] Fransa vasıtasıyla gönderdim. Listeler yerlerine ulaştı. Daha genç yaştaki erkek ve kızların listesini göndermem istendi, ancak bundan hiçbir sonuç çıkmadı zira çok geç kalmıştık.

Filistin'le haberleşme imkânsızdı. Bu nedenle *Mossad*'ın bir misyonu için İtalya'da bulunan Rebeka ve Benjamin'e telefon ettim, kendilerine erkek çocukları gönderdiğim takdirde onları Filistin'e gönderip gönderemeyeceklerini sordum. "Evet" cevabını veren bir mektup yolladılar ve

---

1 Menaşe Hanna 1920 yılında Tire'de doğdu. Babasının bir şekerleme fabrikası vardı. 1934 yılında Trakya'da meydana gelen olaylar sırasında canlanan antisemitizm nedeniyle babası evini ve işini terk edip İzmir'e göç etmek zorunda kaldı ve üzüntüsünden kör oldu. Babası artık ailesinin geçimini sağlayamadığından Menaşe Hanna, 13 yaşında Avraham Ziffer'in yanında çalışmaya başladı, 21 yaşında askere gitti. Terhis olduktan sonra İzmir'deki *Ne'emanei Tsion* ve *Hahalutz* örgütlerine katıldı. Yaklaşık 1946 yılında İstanbul'daki *Aliya Bet* sorumlusunun yardımcısı oldu. Amiri Türkiye'den ayrıldığında yerini aldı. İsrail'in kuruluşundan sonra Türkiyeli gençlerin yasadışı yollardan İsrail'e göç etmelerini sağladı. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün faaliyetlerinin farkına vardığını hissettiğinde İzmir'e gitti. Burada baba-oğul Ziffer'lerin elektrik malzemesi satan mağazasını *aliya* faaliyetleri için irtibat bürosu olarak kullandı. İzmir polisine yakalanmamak için İskenderun'a kaçtı. İskenderun cemaati hahamı onu gündüzleri *mikve*'nin içinde, geceleri ise açıkta bulunan kuyulara sakladı. Kış bittiğinde bir polise rüşvet verip İsrail'e giden bir gemiye bindi ve İsrail'e göç etti; Hagoşrim *kibutz*una yerleşti. (Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 51-52.

onlar için İtalyan vizeleri elde etmeye çalıştılar. 50 ilâ 60 İtalyan vizesi elde ettik. Çocuklar İtalya'ya oradan da uçakla Filistin'e gönderildiler. Bu arada İtalyan konsolosluğu hükümetinden vize vermeyi durdurması için emir aldı ve vizeleri durdurdu. Bu durumda pasaportu olan ancak vizesi olmayan 12 *haver*'imiz ortada kaldı. Onları [İtalya yoluyla değil] doğrudan Filistin'e göndermeye karar verdik. Her biri yüzer dolardan on bilet satın aldık ve onları *Cimito* gemisiyle doğrudan Filistin'e gönderdik. Bu arada sekiz genç daha *Martı* gemisiyle hareket etti. Vizeleri olmadan insanları Filistin'e gönderebileceğimi bir kere idrak ettikten sonra *Mossad*'ı bu durumdan haberdar ettim. Bundan kısa bir süre sonra Laster Silbermann denizcilik şirketinin bürosuyla temasa geçmem emredildi. Bu denizcilik şirketi vasıtasıyla aşağıdaki gemilerle Filistin'e insan yolladık:

Nusret	18 kişi
İsmet	65 kişi
Rami 1	104 kişi
Rami 2	175 kişi
Rami 3	236 kişi
Rami 4	298 kişi
Gita 1	148 kişi
Rami 5	300 kişi
Rami 6	310 kişi
Gita 2	yaklaşık 20 kişi

Yolculardan topladığım parayla *Tez* gemisini iki kere kiraladım ve ilk kerede 62, ikinci kerede 70 kişi yolladım.

1948 yılının sonunda İngiltere'nin baskısı yüzünden Türk hükümeti *aliya*'yı yasakladı. Başka şehirlerden İstanbul'a gelmiş, *aliya* yapmaya hazır [ve ortada kalmış] işsiz insanlarla iki ay boyunca sorunlar yaşadım. Bu iki ay süresince *Mishmar Ha'Emek* gemisi geldi ve 12 kişiyi [İsrail'e] yolladık. Hepsinin yabancı pasaportları vardı.

Aliya'nın tekrar serbest bırakıldığını öğrendiğimizde *Mossad*'a haber verdim ve iki hafta sonra *Eilat* gemisiyle 312 kişi yolladık. Geminin İzmir'e geri dönüp göç etmeye hazır olan 300 ilâ 400 genci alıp İsrail'e götürmesi gerekiyordu, ancak çok geç idi. O zaman başka gemiler bulduk ve elli lira karşılığında onları iki gemiyle [İsrail'e] yolladık. Gemilerin ücretini İzmir'de para toplayan kişilerin topladıkları parayla ödedik.

Bundan sonra İzmir'e gittim, *Aliyat HaNoar* ve *Aliya Bet* için çalıştım. İstanbul ve İzmir'deki *Hahalutz* üyeleriyle işbirliğinde bulunduk.

İstanbul'da *aliya* [Abraham] Mayer tarafından organize ediliyordu. İki kere *Anna Mary* gemisini yolladı. İstanbul ve İzmir'de gemilerin AJJDC tarafından gönderildiği söylenmişti, ancak masrafların nasıl ödendiğine dair elimde ayrıntı yok.

İzmir'de [cemaat içinde] para toplayanların topladıkları paralarla gençleri muhtelif gemilerle göndermeye devam ettik. 300 civarında genç

geride kalmıştı ve bugünlerde gelmektedirler. Ben oradan ayrıldığımda arkadaşlar hazırdılar ve gerekli olan para neredeyse tamamdı.

***Aliya Bet* (Yasadışı göç)**

1949 yılının Ocak ve Şubat aylarında *Aliya Bet* üzerinde çalışmaya başladım zira çok meşgul değildim. Başarısızlıkla sonuçlanan ancak ilk işimiz olan bir operasyon İstanbul'dan gelen 24 kişilik bir grup ile İzmir'de yapıldı. İkinci operasyon İstanbul'da idi ve 69 kişiyi kapsıyordu. Organizasyon şöyle idi: küçük bir motor [Eyüp] mezarlık civarında bekliyordu. Arkadaşlar bir tabutu taşıyarak geldiler ve aralarından bir tanesi haham kıyafetindeydi. Gün içinde yapılan bir cenazeden dönmekte oldukları havasını vererek motora bindiler. Her şey gün ışığında ve herkesin gözü önünde yapıldı ve hiç kimse herhangi bir şeyden şüphelenmedi. Motor yola koyuldu ve yolcular kimsenin kendilerini görmemesi için saklandılar. Deniz ortasında motor daha büyük bir gemiye yanaştı ve yolcular gemiye kaçak olarak bindiler. Gemi Çanakkale boğazından geçerek Hayfa'ya gidecekti. Yolculuk sırasında büyük bir fırtına vardı ve kendilerinin on iki gün sonra İsrail'e vardıklarını öğrendik.

Üçüncü operasyon İzmir'de gerçekleşti. İstanbul'dan 45 İzmir'den ise 82 kaçak göçmen geldi. Hikâye şöyle: Gemiler ve motorlar İzmir limanına ancak gün batımından önce girebilirler ama yola çıkmaları gece vakti de olabilir. Kaçakları alan bu gemi limana saat 19.00'dan önce girdi ve limandan uzakta bir yerde demir attı. Denizciler gemiyi tamir ediyor gibi yaptılar. Saat 21.30'da limana yanaştı ama gümrük ve polis istasyonlarının uzağında durdu. *Olim*'ler İzmirli Yahudilerin evlerinde altışarlı gruplar halinde kalıyorlardı. Her gruptaki bir lider onları İsrail ve *Hahalutz* hakkında bilgilendirdi. Bu şekilde ev halkı çocukların neden toplandıklarını hiçbir zaman bilmedi. Bir grup diğer grubun varlığından bile bihaberdi. Saat 22.00'de gençler kendilerini gemiye götürecek olan motorlara binmeye başladılar. Her motor yirmi çocuk aldı. Tam saat 02.00'de gemi bütün *olim*'lerle birlikte hareket etti. İsrail'e beş gün sonra salimen vardıklarına dair haber aldık.

Operasyondan sonra İzmir ve İstanbul'dan beşer kişilik grupları Mersin'e, oradan da İskenderun'a göndermeye başladık. Bu *Varol* gemisi faciasına kadar devam etti. Faciadan sonra beş kişilik bir grup daha yolladık ve sonra durduk.

Emin olarak söyleyebiliriz ki askerlik çağına gelmiş hiçbir Yahudi genç İzmir'de kalmamıştı. Kaçak *olim*'lerin dışında 19 yaşında olup askere alınma çağına gelmiş gençler için yüz pasaport daha elde ettik. İstanbul'da bu yaşta olup pasaport alamamış daha bir sürü genç var. Bu çocuklarla kaçak yolcu taşıyan gemi acenteleri meşgul oluyorlar. Ancak bilindiği üzere zayıf organizasyon nedeniyle bu tür kaçak yolcu grupları dört kere yakalandılar. Onlar arasında birçok asker kaçağı vardı ve şu anda hapiste-

ler. Hapisten tahliye olduklarında onlar ve diğerleri tarafımızca [İsrail'e] gönderildiler.

***Varol* gemisi meselesi**

Gemide bulunan 28 kişiden sadece yedisini biz yolladık. Diğer 21 kişi *Amasya* gemisinin acentesi ve İskenderun'da gemi acentalığı yapan Ziya Kalkavanzade tarafından toplandı. Göçmenleri yollayan adamlarımızla olan mutabakata göre bizim çocuklar yasal yollardan İsrail'e gidecek olan göçmenlerle birlikte Filistin'e yollanacaklardı. Bu adamlarımız [Mersin'de bulunan] Leon Karako ve David Mizrahi idi.

Bu kişiler benimle kaçak yolcu taşıyanlar arasında arabuluculardı. İskenderun vasıtasıyla [Filistin'e] gönderdiğimiz bütün çocuklar önce onlara yollanıyor, onlar da Kalkavanzade vasıtasıyla Filistin'e gönderiyorlardı. O zaman yasal yoldan giden göçmenleri taşıyacak olan *Amasya* gemisinin hareket edememesi ve 28 kişiyi toplamamız yüzünden Leon Karako ve David Mizrahi, çocukları başka bir gemiyle göndermek zorunda olduklarında ısrar etmişlerdi. Buna ait ilâve ayrıntıyı yalnızca burada duydum.

Türkiye Yahudilerinin İsrail'e gitmelerinin sebepleri nelerdi?

Birçok sebep var:

1) Özellikle küçük şehirlerde yaşayan Türkiye Yahudileri dindar kimselerdir. Her zaman Mesih'in kendilerine gelmesini beklemişlerdir. İsrail devletinin kuruluşunu duyduklarından beri *aliya* yapmak istiyorlardı.

2) Adana, Bursa, Çanakkale, gibi küçük şehirlerde 1935-6 yıllarında hayat zordu. Türkler Yahudilerin evlerini yakıp onları dövmekteydiler. Birçoğu İstanbul'a kaçtı ve geride kalanlar, ki çoğunluğu fakirdiler, oradan kaçmak için sabırsızlanıyorlardı.[2]

3) 1942 yılında Yahudilerden tahsil edilen Varlık Vergisi Yahudileri rahatsız etti ve Türkiye'yi terk etmeye karar vermelerine yardımcı oldu.

4) 1939 ile 1943 yılları arasında çoğunluğu genç olmak üzere 4500 Yahudi Türkiye'den göç etti. Bu genç insanlar ailelerinin de *Eretz İsrael*'e gelmelerini istiyorlardı. Bunun mümkün olduğu an onlara gelmelerini söylediler.

5) Birçok genç ailelerini terk edip gittiklerinden bu aileler desteksiz kaldılar ve oğullarını takip etmek zorunda kaldılar.

6) Türkiye'den gelen ilk ailelere hemen yardım edildi, iş ve ev verildi. [Bu göçmenler] Türkiye'de kalan akrabalarına yazdılar ve onları göç etmeye teşvik ettiler. Dolayısıyla İsrail'e göç edilmesi için yapılması gereken propaganda kendiliğinden gerçekleşti.

Yan yana konulan bütün bu sebepler Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göç etmelerine yardımcı oldu.

2 Burada yazar 1934 yılında Trakya'daki Yahudi yerleşim merkezlerinde meydana gelen olaylara atıf yapmaktadır.

İzmir - temas edilecek kişiler

Bay [Sabetay] Saltiel: Cemaat başkanı. Siyonist Yahudi. Daima çalışmalarımıza iştirak etti.[3]

Moşe Duenyas: [Sabetay] Saltiel için çalışan bir memur. *Aliya Bet* işleriyle meşgul oldu.

Eli Rabi: İzmir'deki *Hahalutz* örgütü idarecisi. Adresi: Karataş'daki büyük *Beit İsrael* sinagogunun arka kapısının karşısında.[4]

Albert [Ziffer]: *Makabi* örgütü kurucularından. Siyonist bir Yahudi. Adres: Saman İskelesi. Elektrik aletleri mağazası.[5]

Bütün bu kişilerle [Sabetay] Saltiel vasıtasıyla temas kurulabilir.

İstanbul - temas edilecek kişiler

Aluşa (İlyuşa) Hakkı (Haki): İstanbul'daki siyonist hareketinin kurucularından. Şu anda hareketin lideri olan Dr. [Jozef] Goldin'in kâtibi. İbranice konuşur. *Aliya Bet* hareketini destekledi.[6]

Bay [Sobol] Kossoy: Kumbaracı Yokuşu 115, Tünel civarında. İbranice ve Rusça konuşur. Polisle ilişkileri var. HIAS'ın temsilcisidir. Polis meselelerinde onunla temasa geçilebilir.

Laster Silbermann: Deniz acentesi. Adres: Hovagimyan Han Kat 5a. Simon Brod'un kayınpederi.

Bay [Simon] Brod: Laster [Silbermann] vasıtasıyla temas kurulabilir. Bütün *şelihim*ler ile temasta olan bir siyonist Yahudi. Bize çok yardımı dokundu. Üst düzey polis yetkilileri, Amerikalılar ve İngilizlerle temasları var.

Ege Diken: Palcor'un [Haber Ajansı] temsilcisi. Bir gazeteci. Ankara'daki üst düzey yetkililer ile teması var.

Mersin ve İskenderun: Cebra Kohen tüccar, adres P.K. 89 Abdi Atal (?) sokağında oturur. Arapça konuşur. Polisle temasları var. *Aliya Bet* ile yolcu yolladığı için para kazanmıştır. Ona güvenebilirsiniz.

[Abraham] Mayer vakası

Filistin'i terk ettiğimde bana [Türkiye'de] sadece *Hahalutz* mensuplarıyla temas kurmam ve başka hiç kimse ile görüşmemem gerektiği konusunda

---

3 Sabetay Saltiel 14-15 yaşlarındaki tek oğlu Josef Saltiel'i 1949 yılında İsrail'e yolladı. Prof. Josef Saltiel bugün Ein Hod Sanat Merkezi'nde uluslararası çapta tanınmış bir vitray sanatçısıdır.

4 1945 yılında Theodor Herzl'in *Yahudi Devleti* kitabını İngilizce'den Türkçe'ye çevirdi. Gece gündüz Türkiye Yahudilerinin *aliya*sı için çalıştı.

5 1945-48 yılında Albert Ziffer'in oğlu Henri Ziffer, R.S. ve Avraham Strumza, İzmir siyonist derneklerinin yönetiminde bulundular.

6 Aluşa Haki, Goldin'in yardımcısı olmasının yanısıra İstanbul'da *Ne'emanei Tsion* örgütünün de başıydı. *Aliya* yapacak kişileri seçme ve onlara yardım etmede büyük emeği geçti. (Mordehay Falkon, Daniel Ziffer, Avidan Maschiah (Der.), 2000, s. 47).

açık talimat verilmişti. *Haver* Levi Schwarz [İstanbul'a] gelene kadar Mayer ile resmî temasım olmamıştı. Göçmenleri İtalya vasıtasıyla [Filistin'e] gönderdiğimiz süre zarfında Siyonist teşkilatların başı olarak Mayer'le temas halindeydim ve *haver*lerin Filistin'e gitmelerine yardım etmesini istedim.

O andan itibaren kavgalar başladı. Mayer Avrupa'nın tüm ülkelerinden Filistin'e Yahudilerin gönderildiği bir ortamda Türk Yahudi cemaatini de riske sokarak Türkiye'den [Filistin'e] gençleri göndermenin hiç de değecek bir hareket olmadığını söyledi. O, Türkiye İsrail devletini resmen tanımadığı sürece *aliya*'nın yapılmamasını söyledi. Mayer Türkiye'nin bir ilâ iki ay sonra İsrail'i resmen tanıyacağını düşünüyordu ve ben her zaman bu görüşe karşı çıkıp İsrail'den [Türkiye'ye] resmî bir kişinin gelip a*liya* işleri ile meşgul olmasının en az bir yıl alacağını söylüyordum. Mayer a*liya*ya karşı olduğu sürece kendisiyle iyi ilişkiler içinde olmam mümkün değildi.

Düzenli *aliya* başladıktan sonra onunla tekrar temas kurduk ve göçmenlerin masraflarını karşılamasını istedik. Ancak bağlı olduğu [siyonist] teşkilatlardan göçmen yollayabileceği konusunda mektuplar almadığı takdirde yardım etmeyeceğini bildirdi.

Tam o sırada İzmir *Betar* teşkilatı tarafından örgütlenen 33 kişi İzmir'den İstanbul'a geldi. Bu kişiler Mayer'le temas etti. Mayer onlara hemen yardım etti ve *Tez* gemisiyle [Filistin'e] yolladı. Daha sonra bize yardım etmek istemediğini idrak ettik, *Mossad*'ı da bundan haberdar edip *Mossad*'dan örgütlediğimiz gençleri Filistin'e götürecek gemiler göndermesini istedik.

Levi Schwarz [İsrail'den] gelip [Simon] Brod, [Rafael] Dekalo, [Abraham] Mayer ve benden oluşan a*liya* komitesini kurduğunda, Mayer her bir geminin yola çıktığı an gerekli tüm faturaları verdiğim takdirde tüm masrafları karşılayacağına dair söz verdi.[7] Ona hemen şimdiye kadar yolladığımız üç geminin [masraf] faturalarını ve giden *haver*'lerden aldığım para üstünü verdim.

Bu anlaşmadan iki hafta sonra gene bir gemi gönderdik, faturaları ve topladığımız paradan arta kalanını kendisine verdik. Bu arada kendisi *Sohnut*'a mektup yazdı ve topladığı paralardan herhangi bir ödeme yapmasına izni olmadığına dair cevap aldı. Bunun üzerine kendisine faturalarını ve paranın üstünü verdiğim *Rami 2* gemisinin bedelini ödemeyi reddetti.

O günden itibaren ona herhangi bir fatura göndermeyi reddettim. Bu Bay [Simon] Brod'un da tavsiyesiydi. Bu durum *haver* Yanik'in İstanbul'a gelmesine kadar sürdü. Bu arada Mayer İsrail'e gitti ve geri gelmesinden önce *Mossad*'dan, *Mossad* ile Mayer arasındaki mutabakata göre davran-

7 Burada sözü edilen komite, varlıklı İstanbul Yahudilerinden göç etmek isteyen fakir Yahudilerin gerekli bilet paralarını sağlamak için kurulan komitedir. (Bkz. CZA S6/6221, Y. Kaştan imzalı 18 Aralık 1948 tarihli yazı).

mam gerektiğini belirtir bir mektup aldım. Mayer'in geri dönmesini bekledim ve onunla görüşmeye gittim. Kendisine *Mossad* ile onun arasında ne tür bir mutabak sağlandığını sordum. Buna cevap vermeyi reddetti ve zamanı gelince beni geldiğim yere geri yollayacağını söyledi.

Haver Yanik İstanbul'a geldiğinde *Eilat* gemisinde Mayer, Yanik ve benim de hazır olduğum bir toplantı yapıldı. Burada benim şahsi masraflarımla ilgili tüm faturaların Mayer'e verilmesi konusunda mutabakata varıldı zira Mayer benim nasıl geçindiğimi bilmek istiyordu. Niyetinin iyi olmadığını bildiğim için önce bunu yapmayı reddettim. Ancak Yanik'in Mayer'den para alabilmemiz için birçok konuyu kabul etmemiz gerektiğini söylemesinden sonra kabul ettim.

Kendisine faturaları vereceğime söz vermemden tam iki hafta sonra evine gittim, bütün faturaları kendisine verdim ve tam olarak şu sözleri söyledim: "Bay Mayer ben bir muhasebeci değilim dolayısıyla hesaplarda hata olabilir. Bütün sorularınıza cevap vermeye ve faturalardaki her kalemi açıklamaya hazırım". Yaklaşık yarım saat birlikte oturduk ve kendisine izahat vermeye başladım. Benim bütün belgeleri imzalamamı istiyordu ve hemen imzaladım. Hesapların incelenmesi bittikten sonra kendisine 69 kişinin *aliya bet*'i ile ilgili olarak 1.400.- lira borcu olduğunu söyledim.

Bunu duyunca ayağa kalktı ve şunu dedi: "Ben senin bana para getireceğini bekliyordum ama şimdi sen benden para istiyorsun. Bu faturalar sahtedir ve ülkene ihanet ettin. İsrail'e hasta ve ihtiyar insanlar gönderdiğin için beni 250.000.- lira ödemeye zorluyorsun. Sen ve bütün çeten cehenneme gidebilirsin. Ben *Mossad*'dan Yanik veya herhangi bir başka kişiyi tanımıyorum. Seni seçip buraya yollayan kişiler de muhtemelen senin gibi kişilerdir. Sana, *Mossad*'ın gemileri ve senin yardımın olmadan *aliya*yı organize edebileceğimi göstereceğim. Faturaları almak istiyordum ve şimdi onlar elimde. Şimdi artık seni bir daha görmek istemiyorum. Bu evden defol." Böylece beni evinden kovdu ve kendisini o günden beri bir daha görmedim.

(*Hagana* Arşivleri, dosya 14/641)
(Ingilizce'den çeviri tarafımca yapıldı.)

B.Y.'NİN MİLAS BELEDİYESİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRÜ NEVZAT ÇAĞLAR TÜFEKÇİ'YE YAZDIĞI MEKTUP

Milas'ta biz Yahudiler zannedersem 1000-1500 kişiydik, hepsi de Çarşı'da işadamı idiler. Babamın kırtasiye dükkânı, ağabeyimin manifatura dükkânı vardı. Bizler Yahudi çocukları Türk çocukları ile beraber oturur kalkardık. Hiçbir zaman benim Yahudi olmanın beni utandıracağını zannetmedim. Benim bütün arkadaşlarım Milaslı çocuklardı. Muharrem Çağlar, Nazmi Yükseker, daha da çok arkadaşlar. Sabahlara kadar sokaklarda şarkı söylerdik.

Nevzat'çığım, ne yazık ki her şey dünyada istediğin gibi olmuyormuş. İkinci Dünya Harbi'nin sonuna doğru Türkiye Varlık Vergisi denilen bir vergi çıkardı. Bu vergi Türkiye'de oturan, yaşayan bütün Türk olmayan insanlar içindi. Vergiyi 10-20 misli olarak herkesden istediler. Bir adam 10.000 dolar yazdıysa ondan 100.000 dolar Varlık [Vergisi] istediler. Veremeyince bütün malını mülkünü sattılar.

Biraz geçti, bütün erkekleri, yani babalarımızı askere aldılar. Onları Adapazarı'na, Aşkale'ye ellerine kazma kürek vererek yollarda çalıştırdılar. Ondan sonra Yahudiler anladılar ki Türkiye onlar için yabancı bir yer.

Kardeşim Nevzat'çığım, sana benim başımdan geçen bir olayı anlatacağım. Olay orta okulun son sınıfını bitirmeden önce. Birkaç arkadaş bir olduk askerlikte ne olacağımızı konuştuk ve pilot olmaya karar verdik. Arkadaşımızın biri Turgut Balcıoğlu, Allah rahmet eylesin, duyduğuma göre vefat etmiş, nur içinde yatsın. Onun babası Milas'ta Türk Hava Yolları şubesinin müdürü idi. Oraya gittik ona sorduk, o zaman benim ismimi sordu, ben de 'B.Y.' dedim, o zaman dedi ki 'Oğlum sen Yahudisin, seni pilot yapmazlar'. O zaman bütün dünya başıma yıkıldı, utandım. Çünkü biz arkadaşlar mektepte parmaklarımızı kesmiş, kanlarımızı karıştırmış, kan kardeşi olmuş idik. O zamana kadar Türkiye için canımı seve seve vermeye hazır idim. Çünkü böyle terbiye görmüştüm. Ondan sonra

anladım ki ben Türkiye'de bir yabancıyım. Onun için liseye gitmedim, okumak da istemedim.

1948'de İsrail hükümeti kuruldu. Bütün dünyadan yardım istemeye başladılar. Dünyanın her tarafından genç Yahudiler akın akın İsrail'e gelmeye başladılar. Türkiye'den binlerce genç Yahudi İsrail'e koştular. Ben de o zamanlarda küçük bir balıkçı motoruyla Hatay'dan İsrail'e geldim. Motorda 26 kişiydik. Buraya gelir gelmez asker oldum, bir hafta talim ve terbiye gördüm, hemen hudutlara gönderdiler, çünkü burada harp bitmemişti. Bir sene sonra Harbiye'ye girdim, bir sene de İsrail deniz hudutlarını bekledim.

Bat Yam, 28 Şubat 2000

Elli yıldan beri fazla Türkçe'yi yazmak ve konuşmak fırsatı bulamadığımdan, bu ana dilin pek çok kelimelerini bana unutturdu. Her şeye rağmen, yine sorularınıza en iyi bir şekilde cevaplandırmaya gayret edeceğim. *Aliya*'nın gerçekleşmesi, birkaç sebepten ileri gelmişti: Gayrimüslimlere atılan ağır vergiler (Varlık Vergisi). Bu yüzden vergiyi ödemek kabiliyetinde olmayan binlerce ailenin evleri ve dükkânları haciz edildi. Birçokları Aşkale'ye sürgün edildiler. Bu zorluklar, birkaçının da hayatına mal oldu.

Zaten İkinci Dünya Harbi dolayısıyle Türkiye'deki ekonomik vaziyet daha zorlaşmış, Yahudilerin büyük bir kısmı işsiz ve ailelerini geçindirmek imkânlarından uzak kalmışlardı.

Bütün bu dertler yetmiyormuş gibi, 1941 yılının ilk aylarında, gayrimüslimler, 20'den 45 yaşına kadar, 25 sınıf askerlik ödevine çağrıldılar. Baba, ağabey, herkes, uzak bölgelerde, kazma kürekle, uçak meydanı ve yol döşeme işlerinde, aylarca çalıştırıldılar.

Bu zamanlarda, Avrupa Alman cehenneminden kaçabilen Yahudi muhacirleri, evvelâ damla damla Sirkeci'ye trenle, sonradan deniz yolu ile Filistin'e akın etmeğe başladılar. Bu faaliyet, İstanbul'da bulunan birkaç *Sohnut* (Yahudi Ajansı) görevlisi ve Avrupa'da yayılmış arkadaşları tarafından idare ediliyordu.

Onlardan yalnız ikisini hatırlıyorum. Dr. [Jozef] Goldin ve Akiva Levinsky. Bunlar bir kısım Yahudi gençleri ve [Simon] Brod adında bir şahsın yardımı ile muhacirleri karşılıyor, yollarına devam için ihtiyaçlarını temin ediyordu.

Birkaç kere, devam imkânları bulununcaya kadar, bazı kafilelerin, Hasköy Musevi ilkokulunda yerleştirildikleri olmuştur.

Gidenlerin hemen hepsi memleketlerinde serbest olarak siyonist fikirleri ile büyümüşlerdi. Avrupalı muhacirlerle devamlı temaslar ve evvelce yazdığım gibi azınlıklara yapılan ağır tazyikler, yavaş yavaş Yahudilerin

bir kısmında uyuşmuş olan siyonist idealini uyandırmağa başladı. Bu faaliyet, tahsilli ve zengin tabakalarda değil, bilhassa orta ve işçi gençler arasında yayılmağa başladı.

Birçok aileler, 15-17 yaşındaki çocuklarını önceden Filistin'e yolladılar (*Aliyat HaNoar*). Sonradan bu çocuklar, 1948-51 yıllarında büyük *aliya* zamanında geride kalanların katılmalarına sebep oldular.

Siyonist çalışmaları, Türkiye'de kanun dışı olduğundan, buna dahil olanlarımız, ufak gruplar halinde toplanarak, İbranice, spor veya yurt bilgisini daimi bir korku içinde öğrenmeğe mecbur kalıyorduk.

Hele, aylık ufak bir derginin basımı ve Filistin'den gelen broşürlerin, azalar arasında gizlice yayını vaziyetimizi daha güçleştiriyordu.

Birçok arkadaşların da düşündükleri gibi, Türkiye'deki Emniyet mercilerinin bundan haberdar olduklarını ve göz yumduklarını zannediyorum. Buna rağmen 1944 yılında gazeteler, İzmir'de bir siyonist cemiyetinin var olduğunu, birkaç azanın polis tarafından sorguya çekildiğini, hatta hapiste yattıklarını yazdılar.

Bu haberler çarçabuk Yahudiler arasında yayıldı, yeniden bir antisemit dalgasının uyanmasından korkuldu. Faaliyete dahil olanların çoğu, ellerinde bulunan mektup, evrak, dergi, fotoğraf, velhasıl Filistin'e, yahut Siyonizme ait ne varsa her şeyi ateşe verdiler. Bu yüzden o yılların Türkiye'deki Siyonist topluluğu hakkında pek az vesika kalmıştı. Bugün bilinen bütün şeyler, henüz hayatta bulunan *haverler*in hatıralarına dayanmaktadır.

15 Mayıs 1948 günü İsrail devletinin ilânı ile beraber büyük *aliya* başladı. Yahudiler yurdun her yönünden İstanbul'da toplanmağa ve buradan göç imkânları aramağa başladılar. Birden Yahudi sayısının çoğalması, buradaki *aliya* taraftarı olmayanlar, cemaat yöneticileri ve zengin tabakaları telaşa soktu. Her zaman sözde yerli vatandaş zihniyeti ile gururlanarak asimile olmağa başlayanlar, yeni bir hakikat karşısında kaldılar. Resmî mercilere karşı sadakatlarını göstermek için, *aliya*ya hazır olanlarla ilgilenmediler, mümkün olduğu kadar onlardan uzak kaldılar. Kendilerince, bu gürültücü iptidai [ilkel] kütlelerle uğraşmaktansa, banka hesaplarının kabarması çok daha mühimdi.

Nitekim, geride kalan Yahudilerin hemen hepsi bugün, ekonomik bakımdan esaslı bir durumdadırlar.

Bu arada *aliya* için hazırlananlar, hareket imkânı buluncaya kadar, İstanbul'da otelleri ve pek çok yakınlarının evlerini doldurdular. İlk zamanlarda pasaportlara 'Filistin'den gayri bütün memleketler için muteberdir' damgası basıldı. Bu yüzden İsrael'e doğruca ulaşmak daha güçleşmişti. Sonraları, pasaport verilmesi durdurulduğu zaman, burada bulunan yüzlerce muhacir ailesi, geriye kalan birkaç parayı yiyip bitirdiler. İhtiyar, genç ve çoluk çocuğun acı vaziyetleri kimseyi alâkadar etmedi.

Bu zamanda, yine cemaatten değil, İstanbul'daki Yahudi *Aşkenaz*

azınlığından ve siyonist faillerinden [görevlilerden] ([Abraham] Mayer, [Rafael] Karako) İsrael'den *aliya* için vazifelendirildiler. Menaşe Hanna ile beraber az da olsa, gidenlere bir yardım eli uzatmağa çalıştılar.

Aliya yapanların çoğu İsrael'de malî vaziyetlerinin iyileşeceğini, yahut önceden yolladıkları çocuklarına katılmaları ve yahut ordunun ağır şartları altında, üç yıl askerlik ödevini yapmaktan çekindikleri için bu çareyi tercih ettiler. Yalnız Siyonist gruplarına dahil yüzlerce genç, ideal ve yeni vatanımıza yardım amacıyla hareket ettiler. Bugün onları *[Eretz] İsrael*'in her köşesinde, *moşav* veya hudut boylarındaki *kibutz*larda bulabiliriz.

Aliya'ya iştirak edenler, uzun zaman, en zor ve alışık olmadıkları işlerde çalıştılar *Bet Olim* kamplarında ağır hayat ve iklim şartları altında yaşamağa devam ettiler. Yeni bir dil, değişik yaşayış imkânları, başlangıçta onları epey yıprattı. Her şeye rağmen zamanla bu yeni hayata alıştılar, lisanı öğrendiler ve doğmağa başlıyan devletle beraber, mükemmel ve kuvvetli bir nesil büyümeğe başladı.

Buna karşı, *Aliya* yapmıyanların, elli yıl boyunca, İsrael devletinin kuruluşu ve ilerlemesi sahasında, bildiğime göre, ciddi en ufak bir payı olmamıştır. Kısa bir zaman zarfında, beş kere yok olmak tehlikesiyle, beş harbe iştirak etmeğe mecbur olduk. Zorlu savaşlarda, *aliya* yapmış sayılı arkadaşlarımız vatan müdafaasında hayatlarını feda ettiler.

İsrael'e ve yeni Yahudi milletine gururla fakat uzaktan bakanlar, milyonlarına yaslanarak tatlı ama daima kuşkulandırıcı bir hayat yaşıyorlar. Buraya yalnız gezmek veya yakınlarını ziyaret için buyuruyorlar. "[Siyonist] İdeale ihanet ettikleri" meselesine gelince;[1] burada her kişinin ayrı düşüncesine bağlıdır. Bazıları *aliya* zamanlarındaki zorluklarını ve nasıl dindaşları tarafından terk edildiklerini unutmamışlardır.

'Tarih bir tekerrürden ibarettir' denildiği gibi istikbaldeki zamanlar da pek belli olmaz. *Aliya* yapmayanlar, Türkiye'de azınlıkların vaziyeti yine kötüleşirse sığınacak en emin yerin yine İsrael ve kardeşlerinin yanında olduğunu iyice biliyorlar.

Petah Tikva, 13 Kasım 1999

1 "[Siyonist] ideale ihanet ettikleri meselesine gelince" cümlesi bu tanığa sorulan "Aliya yapanlar, yapmayanları siyonist ideale ihanet edenler olarak mı gördü?" sorusuna cevaptır.

NESİM ESKİN[1]

İsrail devletinin 1948 yılında kurulmasiyle annem de birçokları gibi hazırlıklara girişti. Babamdan boşanalı dokuz yıl oluyordu. Evin yükü omuzlarındaydı. Dikişle, nakışla zor sağlıyordu dört kişilik ailenin geçimini. Annem, anneannem, ben ve bir de sekiz yaşında kızkardeşim. Kıt kanaat geçiniyorduk Edirnekapı'daki kiralık evimizde. Annem, İsrail'de durumumuzun düzeleceği, orada ev bark sahibi olacağımız kanısındaydı. Ben 'Türkiye'den, İstanbul'dan ayrılmam' diye ayak diredim. Hem benden iki yaş büyük çapkın bir kıza abayı yakmıştım. O da beni seviyordu. Ondan nasıl ayrılabilirdim? Yakınıp yalvarmam bir işe yaramadı. Bereket sevdiğim komşu kızı ailesiyle birlikte bizden beş altı ay önce başka bir eve taşındılar.

5 Mayıs 1949'da *Aktan* gemisiyle İstanbul'dan ayrıldık. Ayrıldıktan birkaç hafta önce Varlık yayınevine uğrayıp Yaşar Nabi ile görüşmeyi unutmadım. Hatta ona yazdığım bir şiiri bile vermiştim. Fakat İsrail yolculuğuna dair bir şey dememiştim. *Aktan* gemisi göçmenlerle tıka basa doluydu. İlk günler epey zorluk çektik. Gemide kusan kusana. En çok zorluk çekenler yaşlı kadınlarla erkeklerdi. Gençler ise gecenin geç vakitlerine kadar küpeştede sohbete dalıyor, gelecekten bahsediyorlardı. Nasıl bir ülkeydi İsrail? Bizi nerelerde barındıracaklardı? Yarıda kalan tahsilimize nasıl devam edecektik? Gerçi İsrail'de savaş sona ermiş ve Arap devletleriyle mütareke antlaşması imzalanmıştı. Fakat durum gene tehlikeliydi. Savaş her an yeniden patlak verebilirdi.

Yolculuğumuzun dokuzuncu günü, 14 Mayıs'ta cuma akşamı, daha güneş batmadan Hayfa'nın evleri göründü uzaktan. Hepimizde büyük

1 Nesim Eskin 1932 yılında Adana'da doğdu ve 1949 yılında İsrail'e göç etti. Şiirleri *Varlık* dergisinde yayımlandı. Şiir kitapları *Ölümsüz Güzelliğin* (Grafik Sanatlar Matbaacılık ve Ambalaj A.Ş., İstanbul, 1982) ve *Geleceğin Boyutu*'dur (Ercan Kitabevi, İzmir, 2002). İsrail'de Orhan Veli, Cahit Külebi, Nazım Hikmet ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirlerini İbranice'ye çevirip yayımladı.

bir heyecan, gemi rıhtıma yanaşıncaya kadar küpeştede parmaklıklara yaslanıp muazzam manzarayı seyre daldık. Güneşin batmak üzere olduğu ufuk kızıla boyanmıştı. O geceyi gemide geçirdik. Ertesi gün cumartesiydi. Bize portakal, ekmek, margarin gibi hafif gıda maddeleri getirip dağıttılar. Verilen yiyecekleri iştahla yedik. Cumartesiyi de gemide geçirmemiz gerekiyordu. Hafta tatili olduğundan işimizi görecek kimse yokmuş. O güne kadar cumartesinin kutsallığından haberim yoktu. Dinin emrettiğine göre o gün çalışmak yasakmış meğer.

Pazar sabahı erkenden rıhtıma indirildik. Bir masa başında oturan bir memurun önünde sıraya dizdiler bizi. Sıra bana gelince İbranice bir kelime bile bilmediğimden bana sorulan sualleri cevaplandıramadım. Memur annem ve kızkardeşimle birlikte müşterek pasaportumuzu aldı. Yazılanlara bir göz attı. Soyadımıza gelince okuyamadı bir türlü. Hecelerin üstüne basa basa soyadımı tekrarladım: Eskingezer. Gene beceremedi. Bir şeyler söyledi. 'Ne diyor bu adam?' diye sordum. Biraz İbranice bilen biri: 'Eskingezer yerine *Aşkenazi* yazacakmış' dedi. Ben 'nazi mazi istemem, ben kendi adımı isterim' diye ayak diredim. Adam gene bildiğini okumuş meğer. Elime göçmen belgesini uzattı. Sertçe ilerlememi söyledi. Göçmenlerden yaşlı biri: 'Sana güzel bir isim vermiş be oğlum' dedi. 'Şunu bil ki Yahudiler iki kısma ayrılırlar: Batı'dan gelenlere *Aşkenazi*, Doğu'dan gelenlere ise *Sefaradi* denir. İsrail'de *Aşkenaz*lar iktidarda ve çoğunlukta oldukları için epey iltimasın olur *aşkenaz*lar arasında.' Daha sonraları bu yaşlı adamın sözlerinin doğruluğuna tanık oldum burada. Yıllar sonra Eskin'i Gezer'den ayırıp ikinci özel ad olarak yazdırdım kimlik belgeme.

Aktan gemisiyle gelen bütün göçmenleri hemen o gün 'Saint Luke's' denilen bir kampa götürüp DDT tozundan bolca serptiler üstümüze, giysilerimize. Sözde hastalıklara, bitlere karşıymış bu işlem. Halbuki ne bitliydik ne de hastalıklı. Dört gün sonra bizi kamyonlara bindirip Beer Yaakov adlı bir köyün yakınlarında kurulan göçmen kampındaki çadırlara yerleştirdiler bizi. Birkaç gün sonra aniden çıkan müthiş bir fırtınada çadırımız başımıza çöküvermesin mi? Annem, gözleri yaşlı, göçmenlerin bakımıyla görevli büroya gidip şikâyet edince bizi diğer bir aileyle birlikte İngiliz idaresi zamanında İngiliz askerlerinin barındığı geniş bir koğuşa yerleştirdiler bizi. Koğuşta bizden başka altı-yedi aile vardı. Hemen hepsi nasılsa Nazilerin ölüm kamplarında sağ kalan, katliamdan kurtulabilmiş Polonya, Fransız, Macar, Romen yahudileriydiler. Çoğunun bilekleri numaralıydı. Yaşlı bir kimse yoktu aralarında. Evli, orta yaşlı ailelerdi. Kimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sağ salim kurtulunca birbirleriyle tanışıp yuva kurabilmişlerdi. İlk karılarını, kocalarını, evlatlarını, analarını, babalarını yitirenleri vardı. Koğuşumuzda bir Polonya göçmeni tiyatro oyuncusuydu. Keyfi gelince Shakespeare'in *Hamlet*'inden ezbere polonezce parçalar okurdu. Başka biri ressamdı. Tuvalini, yağlı boyalarını çıkarır resim ya-

pardı. Sık sık dışarı çıkıp tabiatla baş başa kalır, akşam üstü yeni bir tablo ile dönerdi.

Karyola filan yoktu koğuşta. Geceleri yere serilen ot yataklara yatılırdı. Her aile boydan boya gerili halatlara konmuş çarşaf veya battaniye ile ayırırdı kendisini yanı başındaki aileden. Sabah olunca çarşaflar, halatlar kaldırılır genişlerdi koğuş. Kamptaki diğer koğuşlarda da durum böyleydi. Bütün koğuşlar Avrupalı göçmenlerle doluydu.

Açlık çekmedik Beer Yaakov kampında. Günde üç kez yemek dağıtılırdı. Yemeğin dağıtılacağı saat gider tencereler elimizde uslu uslu sıra bekler, payımızı alır koğuşumuza döner yerdik yemeğimizi. Birbirine benziyen günler böyle geçiyordu. Ben, İbraniceyi kısa zamanda öğrenebilmek için öğrendiğim sözcüklerin Türkçe karşılıklarını yazıyordum daima cebimde taşıdığım küçük bir deftere. Duyduğum her sözcüğün anlamını çekinmeden bir bilene soruyor, hemen kaydediyordum. Böylece iki, üç ay içinde ilerletmiştim İbranicemi. Hatta göçmenler için basılan basit İbranice yazılı gazeteyi bile okumayı becerebiliyordum.

Daha küçük yaşta anneannemin Türkiye'deyken bana *Kerem ile Aslı*'nın hikâyesini şiirleriyle birlikte anlattığını hatırlarım. Şiirleri şarkı halinde terennüm ederdi. Herhalde kocasının, yani dedemin genç yaşta hastalanıp ölmesinden olacak ağlaması tutardı Kerem'in şiirlerini ezberden okurken. Dedem öldüğünde dokuz yaşındaymış annem. İsrail'e gelince anneannem daha bir yeise düştü. Tahta barakada o da bizim gibi yazın sıcaklarda kavrularak, kışın soğuğunda titreyerek kahroluyordu. Unutmamak gerekir ki o zaman kıtlık günleriydi. Elbette memnun değildi hayatından. İkide bir "gelmez olaydık" diye söylenirdi. Nitekim İsrail'e gelişimizin dördüncü yılında vefat etti anneannem geçici kampta. Annemse geldiğimizde gençti daha. 42-43 yaşlarındaydı. Çok geçmeden kendisine bir iş buldu. Hem de nerede? İsrail'in ilk Dışişleri bakanı Moşe Şaret'in evinde saati 25 kuruşa. Sabah kahvaltısı olarak yarım yumurta, üç dört zeytin tanesi ve biraz margarin. Moşe Şaret'in eşi "kusura bakma, biz karaborsadan bir şey almayız" diyerek özür diledi. Pek sık görünmezdi Dışişleri Bakanı. Annemi görünce hal ve hatırını sorardı Türkçe. Orada ne müddet çalıştığını hatırlamıyorum. Kızkardeşime gelince onu hemen ilkokula yazdırdı annem. Çocuklar yeni hayata çabuk alışırlar. Altı ayda İsrailli gibi İbranice konuşmaya başladı. Arkadaşlar edindi. Ama çocuk deyip de geçmeyelim. Sekiz dokuz yaşlarında bir çocuk elbet olan bitenin farkında olur. Hele bugün beş yaşında bir çocukla zor başa çıkılıyor.

Kampta bulunduğumun üçüncü ayında bir gün 16-17 yaşlarındaki Türkiyeli gençleri göçmenler bürosuna çağırdılar bizi. 14-15 kişiydik. Çoğumuz erkek. Ancak dört kız vardı bizimle. Hazorea adında bir *kibutz*'a gönderilecekmişiz. Kabul etmemiz için memur hanım epey dil döktü. Gayet güzel bir *kibutz*'muş. Orada sanat öğrenecek, rahat edecekmişiz. Çocuklara anlattım sevimli hanımın dediklerini. Önce ailelerimizin izinini al-

mayı teklif ettim. 'Zannımca iyi bir fikir. Hem öğrenmiş olursun *kibutz*'un ne biçim bir yer olduğunu. İşimize gelmezse döneriz gene' dedim. Yolculuk günü ve saatinde hepimiz büronun yanında toplandık. Ailelerimiz bizi yolcu etmek için yanımızdaydı. Herkesin elinde küçük bir bavulu, çıkını vardı. Ben bavuluma çamaşırlarımla birlikte şiir kitaplarımı ve romanlarımı tıkmıştım. Annem ve kızkardeşimden ayrılmak zor geliyordu bana. Ama hayatın başka yollarını da denemek gerektiğini biliyordum. Bu kamp hayatından ne vakit kurtulacağımız, ev bark sahibi olacağımız henüz belli değildi.

Aşağı yukarı iki saatlik yolculuktan sonra Hazorea'ya vardık. Otobüsten indik. Bize birkaç çadır getirdiler. Çadırlarımızı diğer kurulu çadırların yanında *kibutz*'lu elemanların yardımıyla kurduk. Yaylı demir karyolaların üzerine ot yataklarımızı serdik ve rahat bir nefes aldık. Çadırlarımız küçük bir koruluğa bitişik dörder kişilikti. Artık öğle olduğu için bizi yemekhaneye götürdüler. Orada karnımızı bir güzel doyurduk.

Ertesi günü sabahın erken saatlerinde bizi uyandırıp iş yerlerine dağıttılar hepimizi. O günden sonra sabahtan öğlene kadar sebze, meyva bahçelerinde, tarlada, kümeste ve daha başka işlerde çalışıyor, öğle yemeğinden sonra istirahate çekiliyor, akşamları okulun bir sınıfında İbranice öğreniyorduk. Bizmkilere bitişik çadırlarda yaşayan Yugoslavya ve Bulgaristanlı gençlerden oluşan başka gruplar da vardı. Biz Türkiyelilerle ilişki kurmaya yanaşmadılar bile. Belki dil yetersizliğiydi sebep. Onların İbranicesi kusursuzdu. Akşam yemeğinden sonra kız erkek bir arada akordeon çalarak hora teperler, oynarlardı. Biz Türkiyelilerse çene çalarak sıkıntımızı gidermeye çalışırdık. Üç, dört ay geçmeden bıktık bu tür hayattan. *Kibutz*'daki yaşamın ruhumuza elverişli olmadığını kavramıştık. İçimizden birkaçı 'kampa dönelim' diye tutturdu. Arkada bıraktığımız ailelerimize duyduğumuz özlemin de payı vardı *kibutz*'u bırakmak isteğinde. Nitekim bir kaçımız birer ikişer bizden ayrılıp kampa döndüler. Altı kişilik bir gruptuk şimdi. İki kız dört erkek. Ben de annemle kızkardeşimin halini merak etmeye başlamıştım. Ben de dönüp başımızın bir çaresine bakayım diye düşündüm. Fikrimi arkadaşlara söyledim. 'Sen gidersen biz de kalmayız burada' dediler. Birkaç hafta sonra biz de döndük kampa, ailelerimize.

Kampa döndükten iki üç hafta sonra bizi büroya çağırdılar. 'Hazırlanın, yarın sabah hepinizi geçici kampa götüreceğiz. Altı ay sonra da yeni evinize taşınacaksınız.' Bu müjdeyi sevinçle karşıladık. Kurtulacaktık nihayet bu göçmenlik yaşamından. Gerçekten ertesi sabah bizi kamyonlara bindirip Yad Hamaavir adında narenciye bahçesi yanında kurulan sıra sıra tahta barakalardan birine yerleştirdiler bizi. Barakada yataklı karyolalar, bir gaz lambası, küçük bir masa ve iki sandalye vardı. Medeniyet yolunda ilk adımı atmış sayılırız artık. On yılımız geçecekmiş meğer bu geçici kampta, tek odalı barakada.

Yıl 1950. Aylardan Ocak. Bir kış gecesi. Dışarda müthiş bir yağmur yağıyor. Gaz lambasının fitilini kısıp yataklarımıza yattık. Yağmurun tahta duvarlara, pencere camına vuran sesini dinleye dinleye dalmışız uykuya. Gecenin ilerlemiş saatinde aniden uyanıverdim. Oda zifiri karanlıktı. Pencere aralığından giren rüzgâr söndürmüş gaz lâmbasını. Odada bir şırıltı sesi merakımı çekti. Yataktan çıkıp yere basınca ayaklarım dizlerime kadar suya gömüldü. Zar zor lâmbayı yakıp etrafıma baktım. Bir de ne göreyim? Ne var ne yoksa sularda yüzüyor. Annem, anneannem, kızkardeşim olandan habersiz uyuyorlardı. Onları korkutmamak için uyandırmadım. Yeniden yatağıma girip sabahı bekledim. Suyun yükseleceğini sanmıyordum. Gerçekten sabahın ilk ışıkları odayı aydınlatınca suyun çekilmiş olduğunu fark ettim. Yağmur dinmişti. Ama oda çamur ve balçık içindeydi. Evdekiler de uyanmışlardı artık. Kalkıp dışarı çıktım. Çapayla kapının önündeki toprağı yükselterek, yarıklar yaparak yağmur sularının eve girmesini önledim. Sonra el birliğiyle tek odamızın temizliğine koyulduk.

Hayatımda ilk olarak başıma gelen bu sel basmasından ucuz kurtulduk ama bizi yeni bir felâket bekliyormuş meğer. Anlatayım. Bu olaydan bir, iki ay sonraydı sanırım. Kışın sonuna yaklaşıyorduk. Fırtınalı bir geceydi. Asbest damımız fırtınanın şiddetinden sökülecek gibi çıtırdıyordu. Böyle bir durumda insanı uyku tutar mı hiç? Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. (Beklenilmiyen, umulmıyan olaylar geceleri olur nedense) Birden bire müthiş bir gürültüyle sarsıldı barakamız. Hemen hepimiz dışarı fırladık. Beş-altı metre ötemizde, belki bir ton ağırlığında olan bir asbest dama ilişti gözümüz. Barakamızın diğer odasında oturan Türkiyeli komşular da çıkmışlardı dışarı. Yirmi metre gerimizdeki barakanın damıymış meğer. Fırtınanın şiddetiyle bir tüy gibi havalanıp bizim avlumuza konmuş. 'Tanrı kurtarmış bizi' dedim. 'Üstümüze düşmüş olsaydı ezilip öbür dünyayı boylayacaktık.' Bugün bile hatırladıkça diken diken oluyor tüylerim.

Geçimimizi sağlayabilmek için çalışıp para kazanmak gerekiyordu. Yad Hamaavir kampında. Önceki kampta olduğu gibi yemek dağıtmıyordu devlet burada. Bize ödünç olarak verilen birkaç lirayı tüketmek üzereydik. Her sabah iş bürosuna gider, bazen otuz, bazen elli kişi iş bürosunun penceresi önünde toplanır, bize iş verilmesini beklerdik. Görevli memur evli olanlardan birkaçının adlarını, çalışacakları yerin adresini verip pencereyi kapar, 'Başka işim yok' der, basıp giderdi. Verilen iş de neydi ki; ya birkaç günlük inşaat ameleliği, ya da fabrika işçiliği. İşe gönderilenler birkaç günlük işlerini bitirdikten sonra gene iş almak için iş bürosuna gelir, görevli memura yalvarır yakınırlardı. Hele Benyamin adlı biri iş bürosuna her gelişinde 'Ben beş çocukluyum, bana iş lâzım' derdi boyuna. Bu yüzden o 'beş çocuklu Benyamin' diye anılırdı. (Sonunda muradına erdi Benyamin. Marangoz olarak gönderildiği Solel Bone şirketinde emekliye ayrılıncaya kadar yıllarca çalıştı.)

Hem bekâr, hem çok genç olduğumdan bana pek iş verilmezdi. Veri-

len her işe itiraz etmez, sevinçle kabul ederdim. Bir yapının damına beton mu dökülecek? Gelsin Nesim. İş bir günlük de olsa buna da şükür. Bir binanın inşaatına mı başlanılacak? Gelsin Nesim. Ayda ancak beş-altı gün çalışabiliyordum. Akşamları ellerim yara bere içinde, kollarım bacaklarım sızlaya sızlaya dönerdim. Annem bu halimi görür ağlamaya başlardı. Onu teskin eder: 'bu günler uzun sürmez, anne, sen üzülme, feraha kavuşacağımız günler yakın' derdim. Pek para sıkıntısı çekmiyorduk artık. Çektiğimiz gıda sıkıntısıydı. Et, yumurta, yağ, margarin gibi şeyler vesikayla veriliyordu. Örneğin adam başına ayda yüz gıram et düşüyordu. Ekmek alabilmek için epey sıra beklerdik. Bol parası olan karaborsadan temin edebiliyordu her istediğini. Hükümet karaborsacılara büyük para cezası veriyorsa da onlar gene bildiklerini okuyorlardı. Çünkü iki-üç misline sattıkları gıda maddelerinden epey para kazanıyorlardı.

İsrail'e geleli iki yıl olmuştu. Sevdiğim Türk yazar ve şairlerinden uzaktım. Türk edebiyatına, *Varlık* dergisine büyük bir özlem duyuyordum. Elimde bulunan *Varlık*'ın eski sayılarını, şiir ve hikâye kitaplarını tekrar tekrar karıştırır, okur, hasretimi gidermeye çalışırdım. Şiirler de yazardım ara sıra. Bir gün Yaşar Nabi'ye bir mektup yazıp *Varlık* dergisine abone olmak istediğimi belirttim. Çok geçmeden kısa bir mektupla bir proforma fatura gönderdi bana. Hemen bir bankaya gidip abone bedelini yatırdım. Birkaç hafta sonra *Varlık* dergisini her ay muntazam olarak almaya, dolayısıyla Türk edebiyatına karşı susuzluğumu gidermeye başladım. Daha sonra isteğim üzerine *Varlık* yayınları arasında çıkan kitaplar gönderiyordu Yaşar Nabi. Böylece besleniyordu edebiyat tutkunu ruhum. Cesaret edip basılmasını uygun gördüğüm bir şiirimi yolladım. Sabırsızlıkla, merakla bekledim. Nihayet *Varlık*'ın 1951 Temmuz sayısında çıkan 'Uzakta' adlı şiirime gözüm ilişince bende bir heyecan bir sevinç. *Varlık*'da çıkan ilk şiirimdi bu. Onu diğer şiirlerim, hikâyelerim, İsrail edebiyatından çevirilerim izledi. 1966 yılında İsrail yazarı S.(hmuel) J.(oseph) Agnon Nobel ödülünü alınca Yaşar Nabi'den bir mektup. Benden Agnon'un bir hikâyesini istiyordu acele. Yeni çıkmakta olan çeviri dergisi *Dünyaya Açılan Pencere*'de yayınlayabilmesi için. O güne kadar hikâye çevirisiyle ilgim olmamıştı. Hele Agnon'un dilinden. Tevrat ibranicesiyle yazardı hikâye ve romanlarını. Liseli öğrenciler bile lügatsız başa çıkamazlardı onun diliyle. Çaresiz oturup ter döke döke çevirdim 'Bir Başka Yüz' adlı hikâyesini ve vakit geçirmeden yolladım.

Yıllar geçtikçe işler de bollaşıyor, yeni kurulan fabrikaları işletmek için işçilere gereksinme duyuluyordu. Ben de taşıt araçlarında kullanılan süzgeç fabrikasında bir iş bulmuştum. İş pek de ağır sayılmazdı. Sabah erkenden gider akşam üzeri dönerdim eve. Para kıtlığı çekmiyorduk artık. Vesikalar da kaldırıldığı için yiyecek kıtlığı da yoktu. Hafta sonlarında arkadaşlarla ya bir sinemaya, ya da Tel Aviv'e gider deniz kenarındaki bir kahvede Türkçe şarkılar dinleyerek biralarımızı yuvarlardık.

Yıllardır kamplarda yaşıyan göçmenlerin insanca bir yaşama kavuşabilmeleri için yoğun bir işe girişmişti hükümet. Yurdun her yerinde kâgir evler, binalar kuruluyor, yollar yapılıyor, okullar açılıyordu. Yad Hamaavir kampına girişimizin onuncu yılında biz de geniş avlulu, iki buçuk odalı kâgir bir eve kavuştuk. Evin bedeli ayda otuz lira olmak üzere otuz yıllık taksitle ödenecekti. Ben evin çevresini çitleyip çıplak avluyu meyve fidanlarıyla güzel bir biçime soktum. Şimdi işim de vardı evim de. Daha iyisi can sağlığı. Serde gençlik de olunca tatlı görünüyordu hayat Kiryat-Ono ilçesindeki yeni evimizde.

İsrail'de cuma günleri öğleyin hafta tatiline çıkılır pazar sabahına kadar. Cumartesileri kimi evde oturur, gazete okur, misafir kabul eder, kimileri de gezintiye çıkar ya da misafirliğe gider, hısım ve akrabaları, dostları ziyarete giderler. Ben de bazen birkaç adımlık mesafede oturan evli bir dostun evine gider çene çalar, tavla oynardık. Bir cumartesi öğleden sonra gene evine gittim. Masa üstünde renkli bir kadın dergisine ilişti gözüm. Burcu burcu taze boya kokuyordu. Sayfalarını gelişi güzel karıştırmaya başladım. Birden tanıdık bir isme takıldı gözüm: Cumalı. İbranice yazıyı merakla bir solukta okudum. Dostum tavlayı hazırlamış beni bekliyordu. 'Dur acele etme. Burada önemli bir yazı var, bitireyim' dedim. Yazı Necati Cumalı'nın eşi Berin Cumalı ile yapılan bir söyleşiydi. Basın ateşesi olarak Türkiye'nin Tel Aviv elçiliğine atanmıştı. Söyleşiyi yapan gazeteci hanıma bir yazar ve şair olan eşinin de kendisiyle birlikte olduğunu söylüyordu.

O gün tavla partisini Yemenli dostum kazanmıştı sanırım, ama umurumda değildi. Bir tesadüf eseri olarak arkadaşımın evinde karıştırdığım kadın dergisi sayesinde Necati Cumalı ile tanışabilecektim.

İki gün sonra Türk Elçiliğine telefon edip Berin hanımla konuştum. Kendimi tanıttım. Beni Tel Aviv'de Jabotinski Caddesi'ndeki evlerine davet etti. Kararlaştırılan günde ve saatinde büyük bir apartman katındaki dairenin zilini heyecanla çaldım. Berin hanım kapıyı açıp beni içeri davet etti. Caddeye bakan balkonda oturup konuştuk. Bana ne iş yaptığımı sordular. Anlattım. Berin hanım eşi Necati Bey'le bakıştılar. Berin hanım birden bana dönüp 'Nesim Bey, turizm ve tanıtma bürosu kurmak için bir yer arıyoruz. Kurduktan sonra bana büroda yardımcı olabilmenin imkânı var mı?' diye sordu. Bu teklifi beklemiyordum. Afalladım. 'Önce işimden ayrılmam gerekiyor, birkaç gün sonra size haber verebilirim' dedim. İki ay geçmeden yeni kurulan Türk Turizm ve Tanıtma Bürosu'ndaki yeni görevime başladım. Cumalı ailesiyle geçen günleri ömrümde unutamam. Ne yazık ki bir buçuk yıl sonra Berin hanım başka bir ülkedeki yeni görevine atanınca sevdiğim bu güzel aileden ayrılmak zorunda kaldım. Ama ilişkimiz kesilmedi. Gene mektuplaşır konuşuruz telefonda. Hal ve hatırını sorarız birbirimizin.

Kiryat-Ono, 6 ve 26 Ekim 1999

VATAN GAZETESİ MUHABİRİ FARUK FENİK

Harp başladığı gün Kudüs'de idim. Haber almak için Arap karargâhına gittim. Günlerden cuma idi. Karargâhın önünde bir nöbetçi duruyordu beni içeri sokmadı. "Herkes namazda" dedi. Kalkıp Yahudi Karargâhına gittim, arı gibi çalışıyorlardı. Yazılar, resimler istediğim her türlü dokümanı verdiler. Akşam sokakta mücahidinlere silah dağıtıyordu Araplar, silahı alan Araplar yan sokakta Yahudilerin adamlarına yok pahasına satıyorlardı. Kudüs ile Tel Aviv arasında yüksek tepeler vardı, bunları Yahudilere yok pahasına satmışlardı. Yahudiler bu dağlara top ve cephane yığmışlardı. Araplara "buraları nasıl satarsınız" dediğimde, "bugün paralarını alıyoruz, yarın canlarını alacağız" dediler. Harp başladı, Kudüs'de kaldığım Arap oteli bombalandı perişan halde idim. *Vatan* gazetesine ilk yazımı gönderdim. Yazının başlığı; "Araplar bu harbi kaybettiler" idi. Yazıyı telgrafla günü gününe bildirdim. Akşam telgrafla cevap geldi "Yazınızı koymadık. Dünyaca tanınmış Ajanslar United Press, Associated Press, Reuters hepsi her cephede 'Araplar ilerliyor, Yahudilerin denize dökülmesi an meselesi' diye verirken siz 'Araplar bu harbi kaybettiler' diye yazmışsınız, yazınızı koymadık" diyordu. Telgrafı çeken gazetenin sahibi Ahmet Emin Yalman'dı. Kudüs kurşun yağmuru altında idi, yerlerde sürüne sürüne telgrafhaneye gelebildim ve gazeteye şu telgrafı çektim. "Ya yazımı koyarsınız, ya da ben görevi bırakırım yerime başka bir arkadaş yollayın. Ben İstanbul'a dönüyorum" dedim. Telgrafıma hemen cevap geldi, "Yazınızı koyduk, göreve devam ediniz." Yazım dedikleri gibi yayınlanmıştı ama ikinci sahifede tek sütun altında. "Ve muhabirimizin kanaatine" diye bir başlıkla. Birinci sahifede büyük ajansların haberleri yedi sütun manşet: "Bütün cephelerde Arap kuvvetleri ilerliyor, Yahudilerin denize dökülmesine çok az zaman kaldı" diye. Haftalarca cephelerde dolaştım. Hayfa, Yafa, Akka, gazeteye sayısız yazı gönderdim. Harp sırasında Akka'da idim. Arap işgali altında idi, İsrail askerleri şehri kuşattılar, Araplar

teslim oldu, beni esir aldılar. Kelepçelerle Kudüs'e götürdüler. Kudüs'de beni tanıyanlar beni kurtardı, yoksa güme gidecektik.

Sonra Beyrut'a döndüm. Arap orduları başkomutanı Ürdün Kralı Abdullah hakkımda idam kararı vermiş. Lübnan'da Başkonsolos Rıza Rıfat Aktemur bana sahte bir pasaport çıkartarak Mısır'a yolladı. Kahire'de otele girdiğimde Arap radyosu hep benden bahsediyordu, "Veledi Yahudi Faruk Fenik idam hükmü ile aranıyor" diye beni "Yahudi veledi" ilan ediyorlardı. Bavulumu otelde bırakıp Kıbrıs'a uçtum.

Aradan aylar geçti. İsrail'in birinci kuruluş yıldönümünde Başbakan Ben Gurion özel bir uçak yollamıştı. Bu uçakla Tel Aviv'e uçtum, resmî geçitte Ben Gurion beni sağına oturttu. Resmî geçidi birlikte izledik. İsrail gazeteleri benden sitayişle bahsettiler.

New York, 25 Mayıs 2001

TİRE'NİN SON YAHUDİSİ SAMİ GÜNEL (BEJA)

1948'de İsrail kurulunca Tire'deki cemaat Filistin'e göç etmeye başladı. Hatırlıyorum da bizim evde burukluk ve sevinç bir aradaydı o zaman. Babam ne yapacağını bilemiyordu. Bir yandan asırlardır burada yaşıyorduk, öte yandan da asırların rüyası gerçekleşmişti. Babam çok düşündü; dedelerimizin, kardeşlerimin mezarı buradaydı ve Filistin buralara çok uzaktı. Ben ise o sıralar 25'li yaşlarını yaşıyorum ve bir mesleğim vardı: Eczacılık. Eczacı Ali Mehmet Sünel'in yanında yetiştim ben.

O zaman şimdiki gibi ilaçlar nerede... ilaçları havanda kendimiz yapardık: Merhem, losyon, tablet hepsini kendimiz imal edip satardık. Ali Mehmet Bey çok efendi bir insandı ve benim ustamdı. Eşi Hilmiye Hanım da beni çok severdi. Bizim Filistin'e yerleşme işi ortaya çıkınca bana dediler ki, 'Biz seni çok seviyoruz. Ailenin yerini tutamayacak olsak bile, Tire'de kal, sen bize oğul, biz de sana aile olalım.' Ben iki arada bir derede kaldım. Anneme anlattım, bana sarılıp 'Ne yapmak istiyorsan onu yap oğlum' dedi. Ben de babama Tire'de kalmak istediğimi söyledim. Bir şey söylemedi ama ağzından buruk bir 'Olur oğlum' çıktı sonradan.

Ailem, birkaç gün sonra onları İsrail'e götürecek gemiye bindi. Onlar gemideydi; annem, babam, kardeşlerim, yengelerim; ben ise rıhtımdaydım. Babam ağlamaya başladı ve 'Senin kalmanı istemiyordum' diye bağırdı. Bir şey söyleyemedim. Her şey boğazıma düğümlendi. Düğüm hâlâ boğazımdadır. Annem çok ağlamış arkamdan. Onlar Tel Aviv'e yerleştiler, bir daha gelemediler Tire'ye ve orada öldüler... Bense yıllardır Tire'yi bekler dururum işte. Geçen sene abim geldi. Ama hasret! Bir başka oluyor tabii...

A. Tolga Binbay, "Nereye gittiniz be! Hamursuz kaldım...", *Cumhuriyet Dergi,* 26 Ekim 1997, Sayı 605, s. 4-5.

SARA BAHARDAN

Babam Edirne'nin tanınmış işadamlarındandı ve herkes tarafından sevilirdi. Edirne Yahudi Cemaati başkanı rahmetli Yuda Romano babamın yakın arkadaşı idi ve her cumartesi öğleden sonra saat tam üçte babamın ikinci katta bulunan ofisine sohbet etmek üzere gelirdi. Kendisi o kadar dakikti ki öğle yemeğinden sonra birinin tahta merdivenleri ağır ağır çıktığını duyduğumda saatimi hemen üçe ayarlardım.

Bay Romano ve babam hep eski günlerden bahsederlerdi. Bu çok değerli anıları içeren konuşmaları kaydedemediğime hâlâ yanarım. Bay Romano canlı bir tarihti ve yüzyılın başından beri şehirde geçen olayları ayrıntıları ile anlatırdı. 1946 yılında Edirne'de DP şubesini kurmuş ve CHP'nin uygulamalarından bıkan halk bu partinin şemsiyesi altına girmeye başlamıştı. Babam da diğer bazı Yahudilerle birlikte bu partide faal bir görev aldı. Her pazar köyden köye gidip halka konuşuyorlardı. Köylü alışverişlerini babamın işyerinden yaptığından kendisini çok iyi tanıyor ve destekliyordu. Yahudiler için DP'nin liberal programı son oniki yılda yaşadıkları olumsuz koşullardan bir kurtuluşu simgeliyordu. 1934 Trakya Olayları, Varlık Vergisi hep CHP'nin tek başına iktidar olduğu sırada çıkmıştı. Yahudi halkı bundan başka uzun yıllardır şehirdeki anti semitik hareketlerden dolayı çok rahatsız olmaktaydı. Pek çok büyüğümden işittiğime göre, Yahudi çocuklar bazı mahallelerde durdurulup, "Yahudi selam ver", "Yahudi İstiklâl Marşı'nı söyle" gibi zorlamalarla taciz ediliyordu. Bir devlet dairesine gidildiğinde memurlar zorluk çıkarmakla kalmıyor, alaylı yorumlarda da bulunuyorlardı. Yakın bir akrabam o zamanki ismi Millet Hastanesi olan hastaneye migren ağrıları için gitmiş ve oradaki hekimler kendisini muayene etmeye bile tenezzül etmeyip, konuşmalarına çirkin bir Yahudi şivesi vererek, "Madam, madam sizin hospitalyaniz var ya, git de oraya muayane ol, biz burada Yahudi hastalarla uğraşamayız" diyerek kadıncağızı yollamışlardı. Gerçekten o zamanlar Yahudilerin kü-

çük bir hastanesi mevcuttu ama bu doktorun akrabama yaptığı da Hipokrat yemininin açık ihlali idi.

Şehrin ana caddelerinde, pazarlarında Yahudiler kendini bilmez cahil kişiler tarafından devamlı sözlü tacizlere uğruyorlardı. "Pis Yahudi"den tutun da, "Filistin'e git Yahudi", "Türkçe konuş Yahudi" gibi laf atmalar günlük olarak yapılıyordu. Bir bayan akrabam bir gün Saraçlar Caddesi'nde bir kız arkadaşıyla yürürken bir genç aniden eliyle bacaklarının arasını kavramıştı. Tacizci, caddedeki esnaf tarafından yakalanıp uzaklaştırılmıştı. Bu durumdan çok şikâyetçi olan Yahudiler cemaat başkanlarına devamlı başvuruyorlar, onlar da emniyet görevlileri ile temasa geçiyorsa da pek sonuç alınmıyordu. Şehrin başhahamı sadece kızların çarşı yerine Meriç, Tunca nehri dolaylarında gezmelerini tavsiye edebiliyordu. Şehirdeki bazı şahıslar da Yahudilerin ibadet şekilleri ile akıllarını bozmuşlardı. Sabah dualarında kola sarılan ve *tefilin* denen deri kayışı kastederek, "Kayışını si.eyim" diyenler, Hamursuz bayramında yenen özel ekmeğin kaçırılan bir çocuğun iğneli fıçıya atılmasıyla elde edilen kanla yapıldığını söyleyenler de vardı. Şehirdeki Yahudi hanımlar Müslüman hemcinslerine göre daha açık ve modaya daha uygun giyinirlerdi. Bu da bazı erkekleri tahrik ediyor, Yahudilerin çokça oturduğu semtleri dolaşan Müslüman gençler pencereden sokağı seyretmekte olan kızlara bozuk bir İspanyolca ile, "Vereyim sana bir papel, ver bana bir pastel" diyerek laf atıyorlardı. Fransızca pasta anlamına da gelen "pastel" kelimesi burada kadının cinsel organını simgeliyordu.

[Edirne'nin] Yahudi halkı 1948'de İsrail devletinin kurulması üzerine yeni umutlarla o ülkeye gitmeye karar verdi. Yahudi Ajansı yetkilileri sinagoglarda konuşmalar yaparak halkı göçe teşvik ediyordu. Benim ailem de pek çok dindaşı ile birlikte İsrail'e göç etti. Şehirde sadece varlıklı bazı ailelerle çok fakir bir iki kişi kalmıştı. Yeni bir gelecekten çekinen bazıları da şehirde kalmayı yeğlemişti. Aslında İsrail doğmadan önce, Filistin bir İngiliz mandası iken bile birçok Yahudi o ülkeye doğru yola çıkmıştı. Bir akrabam İngiliz Konsolosluğu'na vize için başvurmuş ancak İngilizler her yıl sadece çok kısıtlı sayıda göçmeni kabul ettiklerinden isteği reddedilmişti. Şahsen tanıdığım birkaç erkek de kara yolu ile Filistin'e girmeye çalışmış, orada İngilizler tarafından yakalanıp hapse atılmıştı. Bu kişiler daha sonra Edirne'ye döndüler ve yaşamlarının sonuna kadar da orada kaldılar.

1949-50 yılları şehirde Yahudilere pasaport verilen dairenin önünde uzun kuyruklar oluşturduğu yıllardır. Bir gün bir polis memuru yüz pasaportun iki saat içinde verildiğini söylemişti. Heyecan doruktaydı, herkes mülkünü büyük bir hızla elinden çıkarıyor, malından taşıyabildiğini yanına alıyor, gerisini satar patar ediyordu.[1] Trenle İstanbul'a giden aileler es-

1 "Satar patar" Edirne Yahudileri tarafından kullanılan argo bir deyimdir. Malını mülkünü alelâcele ve yok pahasına satmak anlamını taşımaktadır.

ki yük gemileri ile Hayfa'ya doğru yola çıkıyorlardı. Bu gemilerden birinin adı da *Demirhisar*'dı. Gemi limandan demir alır almaz bazı gençler yeni geleceklerini kutlamak için Türk nüfus cüzdanlarını denize atmışlardı ama bunun cezasını sonradan çok çekeceklerdi. Yeni ülkede yaşlarını tam tespit edemediklerinden askerlik ve emeklilik işlerinde büyük haksızlıklara uğrayacaklardı.

Ailem İsrail'de altı sene kaldı ve büyük bir hayal kırıklığı yaşadıktan sonra Türkiye'ye geri döndü. O zamanlar İsrail ekonomisi iflas durumundaydı, her gün binlerce göçmen geliyordu ve hükümet paranın çoğunu silaha yatırmak zorundaydı. İthalat çok kısıtlanmış, ekmek ve margarin dışında bütün yiyecek maddeleri vesikaya bağlanmıştı. Türkiye gibi bolluk içinde yüzen bir ülkeden gelen ailem ve diğerlerine bu durum çok ağır geliyordu. Çaya atacak toz şeker bulamadıklarından bonbon şekeri ile tatlandırmaya çalışıyorlardı. Kasaplarda bol bol kemik satılıyordu ama etten eser yoktu. Sebze ve narenciye dışında meyva bile yoktu. Ülkede antisemitik hareketler yoktu ama bu sefer de *Aşkenaz-Sefarad* ayırımı karşılarına çıkmıştı. Üniversite mezunu olan babam başvurduğu bütün işyerlerinden reddedilirken, ondan sonra ülkeye gelmiş olan tecrübesiz ve genç bir Alman, Polonya ya da Macar Yahudisi anında işe alınıyordu. Bunun dışında [annem, babam] Avrupa ve yerli İsrail halkının gelenek ve göreneklerine bir türlü ayak uyduramamışlardı. Türkiye'de herkesin selam verdiği babama kızı yaşındaki hanımlar terbiyesizce hitap ediyorlardı. Ülke kurulduğunda bir İsrail lirası 18 Türk lirasına eşit iken [bu parite] çok kısa zamanda bire bir olmuştu. Korkunç devalüasyon ellerindeki birkaç lirayı da daha harcamadan yok etmişti. Artık geldikleri yere dönmekten başka çare yoktu. Bu yeni ülke onlara gelecek vaad etmiyordu. Türkiye'de para basan işyerlerini bırakmışlar, şimdi ise ceplerinde yolculuk için bile paraları kalmamıştı. Annemin kolye ve bilezikleri satılmış, çok sevdiği ve hayatının sonuna kadar unutamadığı ayaklı Singer marka dikiş makinesini elden çıkarmak zorunda kalmışlardı. Çoluk çocuk gemiye binip geri geldiler. Yıl 1950'lerin ikinci yarısıydı ve DP'nin zirveden aşağıya doğru gittiği yıllardı. Şimdi de Türkiye'de yokluklar başlamıştı. Ekonominin kötülüğü nedeniyle ithalat durdurulmuştu ve pek çok gereksinim maddesi karaborsadaydı. Her şeye rağmen İstanbul'da küçük bir işyeri alarak hem çalışmaya hem de arka odada yatmaya başladılar. Hemen sonra ben doğdum. Annem ve babam yaşamlarının sonuna kadar bir daha Türkiye'yi terk etmediler.

Los Angeles, 29 Nisan 2002

HAYİM BAHAR

Ben Ocak 1950'de İsrail'e göç ettim. Doğup büyüdüğüm Türkiye'yi terk etmemin birçok nedeni vardı ve önce onlara değinmek istiyorum. 1930'larda Almanya'da başlayan Nazi ideolojisinin etkileri Türkiye'de de görülmeye başlamıştı. Anti-Semitik hareketler Nazilerin en güçlü olduğu dönemde zirveye çıkmış ve onlar kaybedince de büyük ölçüde azalmıştı. 1934'de ben henüz bir çocukken Edirne'deki Yahudiler, diğer Trakya kentlerinde olduğu gibi şehri terk etmeye zorlanmıştı. Bizler Yahudilerin çok olduğu bir mahallede yaşardık ve kötü haberler yıldırım hızıyla bize de ulaşmıştı. Herkes ağlıyordu ve büyük hızla taşınabilir eşyalarını paketliyordu. Ertesi sabah erken evden dışarı çıktığımda sokaklarımız bir panayır alanına dönmüştü. Her evin önünde iskemleler, konsollar, karyolalar, dolaplar, masa ve her türlü ev eşyası satışa sunulmuştu. Yıllar sonra göç ettiğim Amerika'da pazar günleri yapılan "Garage sale"i[1] gördüğümde çocukluğumdaki o kötü günleri anımsamıştım. Tek fark eskiden yapılanın mecburiyetten olduğu idi. Sokaklar kısa zamanda alıcılarla dolmuştu, köylere haber ulaşmış kağnı arabaları ile yüzlercesi gelmişti. Güzelim eşyalar yok pahasına satılıyordu. Kaçan adamın malına kim para verirdi ki?! Bir köylü yok pahasına satın aldığı aynalı konsolu evinde yer olmadığı için ahırına koymuş, oradaki ineklerden biri de aynaya baktığında bir inek görünce çifte atıp aynayı paramparça etmişti. Ben de çocuk aklımla, bahçemizdeki iri kayısıları satmaya kalkışmıştım da sokaktan geçen biri, "Merak etme biz onları iki üç günde bedavaya yiyeceğiz" demişti bana. Yahudi halkı babalarından kalan evleri, dükkânları gülünç denecek fiyatlara satmaya başlamıştı. Bu arada Marko adlı bir komşumuz imama giderek, "Ben Müslüman olmak istiyorum" demişti de imam ona, "Marko

1 "Garaj satışları", Amerikan ailelerinin garajlarında sakladıkları eski eşyaları evlerinin önünde teşhir ederek satmalarıdır.

Efendi, sıra doldu, olamazsın Müslüman" deyip yollamıştı [geri] onu. Marko dinini değiştirip şehirden atılmayacağını ve malını mülkünü koruyacağını sanıyordu herhalde. Olayların başlamasından iki üç gün sonra şehrin Yahudi nüfusunun en az yarısı kenti terk etmişti bile. Ondan sonraki günlerde de diğerleri takip etti. Biz ise babamın ısrarı üzerine evi satmamakta direndik ve sadece at arabamızı ve atımızı sattık. Bu arada yukarıdan gelen emirle göç emri durduruldu ama şehri terk edenler bir daha geri dönemediler. Ne evleri, ne işleri kalmıştı geride.

Tarihe Trakya Olayları [olarak] geçen bu hadiseden sadece 8 yıl sonra hükümet Varlık Vergisini çıkardı. Zengin Yahudilerin çoğu İstanbul'da yaşadığından en büyük darbeyi onlar yediler. Genellikle varlıklı olmayan Edirneliler ise onlar kadar etkilenmediler ama gene de acı ve gülünç olaylar da oldu. Sokaklarda muhallebi satan bir Yahudi satıcıya 100.000 lira vergi konulmuş ve satıcı bunu gördüğünde gülmekten sinir krizi geçirmişti. Adamın tezgâhı, tabak ve kaşıklarının toplam değeri, yenilmemiş muhallebisi ile birlikte, 100 lira bile etmiyordu. Çarşıda bir ayakkabıcının önünde iğde denen bir nevi meyve satan Yahudi satıcı da, o kadar olmasa da büyük bir vergiye tâbi tutulmuş, veremeyince de tezgâhına ve meyvelere el konulmuştu. Haciz memurları malını açık artırmaya koyunca Müslüman komşusu derhal en yüksek fiyatı vererek hepsini satın almıştı. Memurlar terk edince de Mişon adlı iğdeciyi yanına çağırarak, "Mişon bu tezgâhı ve malını sana hediye veriyorum, ama kimseye bunu söyleme, biri sorarsa benim için çalıştığını söyle" deyince Mişon komşusunun bu erdemli hareketi karşısında sevinç gözyaşlarını tutamamıştı. Bir pazar arkadaşlarla her hafta sonu yaptığımız gibi Köfteci Baruh'a gidip yemek yiyorduk. Yanımızdaki masada üç resmî giyimli erkek masaları adam akıllı donanmış bir vaziyette tıka basa yiyorlardı. Yemek bitince birden kalktılar ve köfteciye hüviyetlerini gösterdiler. Baruh Efendi'nin yüzü kağıt gibi beyaz olmuştu, bu adamlar haciz memurlarıydı. Adam yediği ilk şoktan sonra biraz toparlanınca masalarımızı silme bahanesiyle bize yaklaşıp İspanyolca, "Para ödemeyin gençler, hepsini memurlar alacak" deyince durumu çözmüştük. Birden dükkânın önü mezat alanına döndü, masalardan tutun da, kıymaya kadar hepsi açık artırma ile satıldı.

Bizler ise çok fakir bir aile idik ve ne şans ki bize hiç vergi konmadı ama malı mülkü olanlar hepsini kaybettiler ve daha dün birçok kiracısı olan mülk sahipleri bir gece içinde kiracılarından biri gayrimenkulu satın aldığından kendileri kiracı durumuna düştüler. Siz düşünün bu adamın gururunun ne hale geldiğini... Buna rağmen işyeri İstanbul'da olan bir Edirneli dışında şehrimizden hiçbir Yahudi'nin vergisini ödemeyenlerin yollandığı Aşkale'ye gittiğini anımsamıyorum.

Bu sırada İkinci Dünya Harbi bütün hızıyla Avrupa ve Uzak Doğu'da devam ediyordu ama bizim korkunç Yahudi katliamından hiç haberimiz yoktu. Sadece Yunanistan'dan gelip Edirne'den geçtikten sonra Alman-

ya'ya giden yük trenlerindeki Yunan Yahudilerini görürdük ama bir daha hiç dönmeyecekleri aklımızdan bile geçmezdi. Demiryolu Osmanlı zamanında yapıldığından ve o sıralar hudutlar değişik yerlerde idi ve tren bir süre için Türkiye'den de geçiyordu. Cemaat başkanımız Yuda Romano Efendi başkanlığında bütün gençler Karaağaç Tren İstasyonu'na sandıklar dolusu ekmeklerle gider ve lokomotifin gelmesini beklerdik. Nihayet tren gelir, hayvan naklinde kullanılan vagonların bir başın ancak çıkabildiği penceresi Alman askerlerinden biri tarafından açılır ve içinde günlerce seyahat etmekten perişan olmuş yüzlerce kadın erkek, bir dilim ekmek için yalvarırdı. Kadınların saçı darmadağın olmuş, erkeklerin yüzleri günlerce yıkanmamaktan dolayı kirle dolmuştu. Bebek çığlıkları arasında o küçük pencereden gelen koku mide bulandırıcıydı ve siz düşünün içerdekilerin çektiğini. Feci bir manzaraydı benim için.

Bizler Yahudilerin katliamını ancak savaşın sonlarına doğru öğrenebildik. Hitler'in Yahudiler hakkındaki düşünceleri ve kamplara transfer haberleri duyulmuştu ama durumun ciddiyetini bilmekten acizdik. Buna rağmen Almanların Türkiye'ye girmesi durumunda halimizin hiç iç acıcı olmayacağını da biliyorduk. Şehirdeki bazı antisemit kişiler Almanların zaferden zafere koştuğu sıralar iyice azmışlar ve her fırsatta Yahudileri taciz ediyorlardı. Zaten her zaman mevcut olan hakaretler zaman zaman tehdide de dönüşüyordu. Almanlar Yunanistan'ı tamamen işgal etmişlerdi ve evimizden hiç de uzak olmayan Meriç Irmağı'nın öteki tarafında idiler. Hatta bir gün Nazi askerlerine ait iki kurt köpeği nehri yüzerek geçmiş ve evimizin yakınlarına kadar gelmişti. Tam bu sırada Müslüman komşumuz bir akrabama, "Az kaldı Nesim Efendi, az kaldı" dediğinde Almanların çok yaklaştığını kastetmişti. Ara sıra Yahudilere fiziksel saldırılar da oluyordu ama hiçbiri ciddi değildi.

1934 ile 1944 arasındaki on sene içinde Türkiye Yahudileri büyük darbeler yediler. Aynı dönemde Nazilerin Almanya'da iktidar oluşu dikkat çekici. Almanların hezimete uğramasıyla Edirne'deki antisemitizmde biraz azalma olmuştu. Buna rağmen Yahudi halkı "sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer" misali, artık hiçbir şeye güvenmiyor ve Yahudilerin ancak kendi vatanlarında emniyette olacaklarını düşünmeye başlıyordu. Evet onlar hayatlarını Avrupalı dindaşları gibi kaybetmemişlerdi ama mal ve mülklerini yitirmişler, daha da önemlisi gururları incinmiş, gelecek için olan ümitleri azalmıştı. Ben 1946'da askerliğimi yapmaya başladım. O sıralar Filistin'e gidebilmek için birçok Yahudi İngilizler'e başvuruyordu. İstanbul'daki [İngiliz] konsolosluğun[un] verdiği vize sayısı mahduttu ve Arap ülkeleriyle olan ilişkilerine bağlıydı. Araplar baskı yaptıkça ya vize vermeyi tamamen kesiyor, ya da çok azaltıyordu. İngilizlerin kurallarına göre evli çiftlere bir tek vize yeterli olduğundan bazı gençler erken evlenip Filistin'e gitmeye çalışıyorlardı. Bazı Yahudi ileri gelenleri, "Vizeleri heba etmeyin, evlenin de diğerlerine de vize kalsın" diyordu. Bir Hamur-

suz bayramında yirmi çift nikâhlanmıştı. Benim 1948'de askerliğim bitince Türkiye'yi terk etme arzum pek yoktu. Edirne'ye dönüp Ali Paşa Çarşısı'nda küçük bir bezaz[2] dükkânı açtım, abim de manavlık yapıyor ve geçimimizi sağlıyorduk. Bu sırada İsrail devleti ilân edildi. Gazeteler hemen ertesi gün, "Yahudi devleti doğmadan ölecek" diye yazmaya başladılar. Aradan aylar geçti İsrail hâlâ ölmemişti ve binlerce göçmen dünyanın her yerinden oraya akın ediyordu. İsrail'in gittikçe ilerlemesi bütün Yahudileri çok heyecanlandırdı ve şehre gelen İsrailli yetkililerin göçe teşvik edici konuşmalarıyla da halkın çoğu bu yeni ülkeye göçe karar verdi. Ben haham olan abimden akşamları İbranice dersleri alıyor ve diğer kardeşlerimin de katılmasıyla aramızda İbranice konuşuyor ve yaptığımız gramer yanlışlıklarına zaman zaman çok gülüyorduk. Bulaşıcı bir hastalık gibi İsrail'e gitme arzusu bütün Yahudilere ve bu arada bana da bulaşmıştı. Ben ve abilerim dükkânlarımızı ve evlerimizi satıp yeni bir geleceğe doğru adım atmaya karar verdik.

1949 yılında ev ve dükkânlarımızı sattık. Yeni kurulan İsrail devletinden gelen görevliler yaşamın orada çok daha iyi olacağını Yahudi halkına hatırlatıyordu. Herkes büyük bir hızla malını mülkünü elden çıkarıyordu. Ancak bu sefer Trakya Olayları'nda olduğu gibi bir kovulma yoktu ve Yahudiler kendi arzuları ile göç ediyorlardı. En çok sevinenler en fakir Yahudiler oldu. Onlar için zaten bu şehirde hiç umut yoktu. Cuma akşamı *Şabat* yemeğinde herkes balık yerken, onlar kuru fasulyeye talim ediyorlardı. *Pesah*'tan *Pesah*'a bile elbiselerini değiştiremiyorlardı. Varlıklı aileler ise heyecanlı olmakla beraber, yıllardır alışık oldukları lüks alışkanlıklarını bırakacaklarından acı tatlı bir duyguya sahiptiler. Yıllar sonra da İsrail'de en mutsuz olanları, hatta geri dönenleri o zenginlerdi. İlk iş olarak pasaportumu almak için başvurdum. Askerlik şubesinde ve diğer dairelerde hep zorluk çıkarıyorlardı ama bunun İsrail'e göç ile hiçbir ilgisi yoktu. Düşük maaşlı memurlar bir yan gelir olarak biraz bahşiş istiyorlardı da ben anlayamamıştım. Neyse gene bir gün pasaport dairesinden bozuk bir moralle dönerken işbitirici diye çağırdığımız ve resmî belgeleri Yahudiler için halleden bir dindaşımız bu işin kestirme yolunu gösterdi. Yirmi lira işi anında halledecekti. Edirne'de bizi tanıyan komşu ve esnafa elveda ettik. Bazıları gidişimize üzülüyor, Filistin'in hayatımızı mahvedeceğini, orada su ve yeşilliğin olmadığını, kısa zaman içinde geri döneceğimizi söylüyorlardı. Hatta polis müdürü pasaport için bekleyen Yahudilere, "Vatandaşlarım, niye gidiyorsunuz? Biri mi sizi kovuyor?" demişti.

Nihayet İstanbul'a gidip yolculuk gününü beklemeye başladık. Bir ay-

2 Bezaz, elbiselik kumaş satan kişiye verilen isimdi. Dükkânlarında top top kumaşlar olan bezazlar şehir ve köylü halkına terzi ve hanımlar tarafından dikilmek üzere tahtadan yapılmış bir metre ile ölçerek arzu ettikleri kumaştan satarlardı. Bezazlar ayrıca dükkânlarında dikiş için gerekli başka malzemeleri de verirlerdi.

lık bir gecikmeden sonra gemiye bindik. Vapura girişte gümrükçüler arama yapıyorlardı. Yurt dışına cüzi bir miktar para çıkarılabilirdi. Bazı eşyalar, örneğin dikiş makinesi, götürülemezdi. Edirne'den tanıdığım bir hanım yirmibeş altın lirasını kaçırabilmek için bir yol keşfetmişti, köfte yoğurmuş ve her birinin içine de birer Reşat lira koymuştu. Gümrükçüler köfteleri görünce hanım, "kocama yolculukta pişireceğim" dediyse de her şey meydana çıkmış ve altınlara el konulduktan başka kadın hapise de yollanmıştı. Fakat kısa bir süre yattıktan sonra gene İsrail'e göç etti.

Demirhisar adlı eski bir yük gemisi yolcu taşımak için düzenlenmişti ama uzun yıllar sonra Meksika'nin egzotik sahillerini dolaştığım o lüks transatlantik gemilerinden çok farklı idi. Yerlere sedirler serilmiş, kadınlar ayrı, erkekler ayrı yatıyordu. Çok kalabalıktık ve zaten sayısı az olan tuvaletlerin önünde uzun sıralar vardı. Marmara ve Ege denizlerini rahat geçtik. Geceleri güverteye çıkıp [İsrail'in milli marşı] *Hatikva*'yı söyleyerek moralimizi yükseltiyorduk. Akdeniz'e gelince durum değişti. Zaten dalgalı olan deniz küçük bir fırtınanın başlamasıyla küçük gemimizi sallamaya başladı. Herkes birbirinin üzerine kusuyordu. Koku dayanılmazdı. Ben herkesin önünde istifra etmeye çekindiğimden güverteye koştum ve denize kusmaya çalıştım. Deniz bir yükseliyor, bir alçalıyordu. Neredeyse düşecektim ki bir tanıdığım beni içeriye çekti. Gemide tam demokratik bir ortam vardı. En fakiri de, en zengini de aynı sedirlerde yatıyor, iki çeşitten ibaret olan yemeği yiyordu. Su çok kısıtlı olduğundan zaten kimse banyo yapamıyordu. Günlerce çektiğimiz çileler Hayfa sahillerini görmemizle birlikte bir anda yok oldu. Yepyeni bir gelecek ufuktaydı. Sevinç zirvedeydi. Sahile inince görevliler işlemlerimizi yapıp bizi yine Hayfa yakınlarındaki göçmen merkezlerine yolladılar. Metalden inşa edilmiş tren gibi upuzun tek katlı geçici binalarda kalacaktık. Yan yana yataklar serilmişti. Arada ne duvar vardı ne de perde. Horlamalardan tutun da aklınıza gelecek her türlü çirkin ses devamlı kulaklarımıza geliyordu. Bazı Yemen ve Hintli göçmenler üç dört eşle birlikte gelmişler ve en gençlerini en yakınlarına yatırmışlardı. Bir gece bir genç kadın koğuşun lambalarının hemen söndürülmesi için ısrar ediyordu, meğerse yeni evliyken gelmişti ve kocasıyla sevişmek istiyordu. Yemek için upuzun bir sıra mevcuttu ve menüde bir parça ekmek, margarin ve reçel vardı. Ancak bütün bu zorluklara rağmen patriotik [vatansever] duygular zirvedeydi her gün dışarıda milli şarkılar söylüyorduk. Birkaç ay göçmen merkezinde kaldıktan sonra bir tanıdığımın yardımıyla Rehovot'un güneyindeki bir *moşava* yerleştim. Köy Bulgar Yahudileri tarafından yeni yeni kuruluyordu. Tarım baba mesleğim olduğundan bu *moşavda* başarılı olacağıma inanmıştım. Köyde ne elektrik, ne modern tarım araçları vardı. Traktör almak için yıllarca beklemek gerekecekti. Bana verilen arazide domates ve diğer sebzeleri yetiştirmeye başladım. Birkaç inek satın alıp, elde ettiğim sütü sattım. O zamanlar her türlü yiyecek çok kıt olduğundan vesikaya bağlan-

mıştı. Tel Aviv'e yerleşmiş akrabalarım beni ziyaret ettiklerinde bir tavuğu bile köy dışına çıkaramıyorlardı. *Moşav* dışında otobüsler durduruluyor ve yiyecek için arama yapılıyordu. Bunun amacı karaborsayı önlemekti. Yiyecek dağıtımını ancak hükümete bağlı kuruluşlar yapabilirdi. Bu engellere rağmen rahmetli annem donunun içinde saklayarak köyden şehirdeki diğer çocuklarına yemek kaçırıyordu. Çok sıkı çalışıyordum ve mali durumum düzeliyordu. Çok genç olmama rağmen köyün muhtarı da seçilmiştim. *Moşavın* yöneticisi olduğumdan devamlı kasabaya, hükümet dairelerine gönderiliyordum. Köyde inekler ve tarlam beklediğinden işlerimi bir an önce halledip geri dönmeye çalışıyordum ki bir gün bir görevli ile kanlı bıçaklı oldum. Kadın müdür bir arkadaşıyla sohbet ediyor ve beni saatlerce bekletiyordu. Bütün yapacağı bir çeke imza atmaktı. Birkaç kez gidip kibarca ikaz ettim olmadı, sonunda sesimi yükseltince bana *Yidiş* dilinde "Kara" diye hitap etti. *Sefarad* olduğumu ima ediyordu. Kontrolümü kaybettim kendisini yakaladım ve yere fırlattım. Etraftaki memurlar koşup beni sakinleştirdiler. O zamanlar devlet dairelerinden tutun da, hastanelere, fabrika ve orduya kadar yöneticilerin hemen tamamı Avrupalı Yahudilerden oluşmuştu. Bu kişiler hep kendileri gibi *Aşkenaz* olanlara iltimas yapıyorlar ve diğerlerine hep başkalarının yapmayı sevmediği işleri bırakıyorlardı. Bir gün birkaç hemşerim devlet dairesindeki bir pozisyon için diğer *Aşkenazlar* ile birlikte başvurdular. Hemşerilerim anında elenmiş, diğerleri ise işe alınmıştı. Bunu gören bir köylüm başka bir gün başvuru listesine soyadı olarak "Amcikowski" yazmış ve işe kabul edilmişti ancak kayıtlar için nüfus cüzdanı sorulduğunda foyası ortaya çıkmış ve kovulmuştu.

İsrail'de yaşadığım altı sene içinde her yıl askere çağrılıyordum. Askerlik sıram hep işlerin en yoğun olduğu yaz aylarında geliyor ve köydeki çiftlik ihmal ediliyordu. Askerlik şubelerine başvurup beni yaz yerine kışın askere almalarını, buna karşılık bir ay yerine iki ay askerlik yapabileceğimi bildirdiysem de isteğim kabul edilmedi. Bu arada bazı akraba ve tanıdıklarım büyük umutlarla geldikleri İsrail'de daha fazla kalamıyacaklarına karar verdiler ve geriye döndüler. *Aşkenaz* ve *Sefarad* arasında yapılan ayrıcalık, iş alanındaki sınırlamalar, İsrail parasının devamlı değer kaybetmesi, yiyecek kıtlığı, kültür farklılıkları ve de Arap ülkeleriyle olan sorunlar hepsinin moralini bozmuştu. Türkiye'de yanlarında hizmetçiler çalıştıran tüccarlar burada neredeyse kendileri temizlikçi olarak görev yapacaklardı. İstanbul'da selam vermeye bile tenezzül etmediği Yahudi komşuları burada kendisinin kaldığı evden daha güzel bir yerde yaşıyordu. Bazı akraba ve arkadaşlarım gururlarını ayaklar altına alarak yıllar önce bir daha dönmemek üzere terk ettikleri ülkeye geri döndüler ben de New York'da yaşıyan bir akrabamın verdiği destekle Amerika'ya göç etmeye karar verdim. İsrail'de kısa bir süre içinde büyük adımlar attığım halde, ülkenin mantalitesine [zihniyetine] tahammül edemiyordum. Gençtim ve sınırsız

imkânların olduğu bir ülkede şansımı denemek istiyordum. 1956'da geldiğim Amerika'da evlendim ve Tanrı'nın da yardımıyla birçok mal ve mülke sahip oldum. Buna rağmen İsrail kalbimin bir parçasını hep işgal etti ve hayatımın sonuna kadar etmeye devam edecek.

Los Angeles, 7 Mayıs 2002

GÖÇMENLERİ TAŞIYAN GEMİLERİN ÖZELLİKLERİ

Gemi Adı	*Yapım Yılı ve Yeri*	*Türü*
Demirhisar	1873 Glasgow (İngiltere)	Motorlu yük gemisi (1936'da buharlıdan motorluya dönüştü)[1]
Kocaeli	1944 İngiltere	Motorlu yük gemisi (eskiden askerî çıkarma gemisiydi)[2]
Etrüsk	1938 Rostock (Almanya)	Buharlı yolcu gemisi - 522 yolcu kapasiteli[3]
Genç	1920 La Seyne (Fransa)	Motorlu yük gemisi[4]
Aktan	1862 Stockton (İngiltere)	Buharlı yük gemisi[5]

1 T.C. Ulaştırma Bakanlığı Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri 1965*, Denizcilik Bankası Matbaası, İstanbul 1965, s. 34-35.

2 T.C. Ulaştırma Bakanlığı Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri 1965*, Denizcilik Bankası Matbaası, İstanbul 1965, s. 86.

3 T.C. Ulaştırma Bakanlığı Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri 1965*, Denizcilik Bankası Matbaası, İstanbul 1965, s. 46.

4 T.C. Ulaştırma Bakanlığı Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri 1965*, Denizcilik Bankası Matbaası, İstanbul, 1965, s. 50.

5 T.C. Münakâlat Vekâleti Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri Evsaf Kitabı 1958*, Yenilik Basımevi, İstanbul (t.y.) sıra no 7.

Gemi Adı	*Yapım Yılı ve Yeri*	*Türü*
Eti	1889 Helsingor (Danimarka)	Buharlı yük gemisi[6]
Ege	1908 N.V.D. Scheldevissingen (Hollanda)	Buharlı yolcu gemisi[7]
Galatasaray	1890 Bergens M.V.	Buharlı yük gemisi[8]
Cumhuriyet	1894 Denmy Brothers Dumbarton (İngiltere)	Buharlı yük gemisi[9]
Firuzan	1880 Hodgson Soulsby Plymouth (İngiltere)	Buharlı yük gemisi[10]
Varol	1944 Sürmene	Çektirme (120 BG makine)[11]
Pek	1887 Middlesborough (İngiltere)	Buharlı yük gemisi[12]

6 T.C. Münakâlat Vekâleti Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri Evsaf Kitabı 1958*, Yenilik Basımevi, İstanbul (t.y.) sıra no.49.

7 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

8 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

9 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

10 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

11 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

12 Bu bilgiler *Lloyds Register* kayıtlarına göre Orhan Kızıldemir'den temin edildi.

A) SİYONİST ŞİİRLERDEN ÖRNEKLER

Yahudi

Yahudi, o, doğuştan sanki bir günahkâr,
Bir dakika rahat hayat bile, ona kâr.
Ona dediler: Sefil, cimri ve tamahkâr,
Acaba ona mı yakışır bu lakâplar?

Hayır, onlar çalışkan ve cesur bir Millet,
Fakat her asır sersemletici bir sillet.
Katliam ise, ondan ayrılmayan illet,
Çünkü pek çok uzaktaydı ona Hürriyet.

Her hırslanan kudret hıncını alır ondan,
Her harp meydanı, renklenir onun kanından.
Hep böyle devam etti tâ yirmi asırdan,
Bugüne kadar o, mahrumdu bir vatandan.

Nazi kamplarında o, işkenceyle can verdi,
O zaman herkes (Sana acıyoruz) derdi.
Tâ ki onlar taksim planına da rey verdi,
Böylece sanki herkes borcunu ödedi.

O da, bir an daldı Hürriyet rüyasına,
Yardım ettiler diye mukaddes davasına.
Fakat rahat sanki layik değilmiş ona,
Kimseyi bulamadı dönünce arkasına.

İşte şimdi anladı o, ancak, Yahudi,
Çarpışmalı ve tetikte bulunmalı ebedi.
Bakın artık kimseden yardım beklemedi,
Çarpışıp ölüyor, tutmak için Hürriyeti.

Artık, adi lâkaplar yerine, Kahraman,
Diye anılıyor, o, her yerde ve her zaman,
Çünkü kendi kanı ile yoğuruyor bir Vatan,
Bir Vatan ki hak etmişti zaten o çoktan...

İzak Şaul
(*Şalom*, 22 Nisan 1948)

Vatan İçin

V arsa bir canımız o da feda olsun
arlığımıza göz dikenlerle çarpışarak

A slâ müsaade etmeyiz ülkemize sokulsun
ncak mezar olur ona bu toprak

T üfek elde şevkle yurdu savunmaya koşarız
a ki ya ölürüz, ya da hür yaşarız

A şığız biz tâ ezelden Hürriyete
talarımızdan mirastır, zaferi kazanırız her cenkte.

N e adi palavra, ne de süngüden korkarız
e lâzımsa bir tek başımıza da yaparız

İ stiklâlimiz mukaddestir bayrağımız, mukaddes
steriz dost olsun bizle cihanda herkes

Ç atmayınca bize biz de kimseye sataşmayız,
atan olursa tarihe bir sayfa daha katarız

İ leridir andımız daima da ilerliyeceğiz
stikbalimizle oynamaya kalkanı dipçikle ezeriz

N azlı bayrağımıza hor bakmayın çekilin
e canı esirgeriz ne malı, zira hepsi Vatan için.

Nisim Hazan
(*Şalom*, 10 Ḥaziran 1948)

Kurtuluş Kahramanı
Theodor Herzl

Kahraman kurtarıcının
ölüm yıldönümü münasebetile

İşit, bak milletini, ey yüce kahraman,
Nihayet, gerçek oldu unutulmaz rüyan.
İşte İsrael Devleti, milletin de hür,
Bu milletin kalbinde ismin nasıl ölür?

Sendin ilk bağıran "Ben Yahudiyim" diye,
Dedin ki: "Bunu saklamak lüzumu niye?
Biz de kurmalıyız hür, müstakil bir Vatan,
O topraktaki atalarımızdan kalan".

Uyandırmak için horlıyan milletini,
Attın ortaya unutulmaz eserini.
İşte o, sanki can verdi ırkına birden,
O da, hür yaşamak istedi ebediyyen.

Bu azmin önünde hiçbir kuvvet duramaz,
Kurduğun bu eseri hiç kimse yıkamaz.
Çünkü rüyanı gerçekleştiren milletin,
Onu muhafaza eder bugün ve yarın.

Eserini yaşatmak için ey kahraman,
Kurmak için istediğin yerde bir vatan,
Gerçi şehitlerin kaniyle taştı toprak,
Fakat artık istikbal göründü hem berrak.

İsmin bir meşale gibi ırkının yolunu,
Aydınlatacak ve her Yahudinin ruhunu.
Çünkü ancak o, en emin yoldur her zaman,
Milletini bir tek birlik halinde tutan.

Kudsal meşalen vatanda hiç sönmedikçe,
Yüce ismin kalplerden hiç silinmedikçe.
İsrael Devleti de daima yaşıyacak,
O yaşadıkça da, seni de yaşatacak...

İzak Şaul
(*Şalom*, 29 Temmuz 1948)

B) SİYONİST HALK ŞARKILARININ GÜFTELERİ

En Pasando Por La Tierra Santa	**Kutsal Topraklardan Geçerken**
En pasando por la tierra santa	Kutsal topraklardan geçerken
Mi alma se inche de amor	Ruhum aşkla dolar
Alevanta i tu sola kanta	Ayağa kalk ve yalnız sen şarkı söyle
Ke sos muestra tierra İsrael	Sen bizim İsrail toprağımızsın.
La tu ermozura mos enkanta	Senin güzelliğin bizi hayran bırakır
Kuando empesas dias esklareser	Günler ağarmaya başlarken
I tu puevlo nunka no se kansa	Ve halkın hiçbir zaman yorulmaz
De traer la paz en İsrael	İsrail'e barış getirmek için
En pasando por la tierra santa	Kutsal topraklardan geçerken
Mi alma se inche de amor	Ruhum aşkla dolar
Alevanta i tu sola kanta	Ayağa kalk ve yalnız sen şarkı söyle
Ke sos muestra tierra İsrael	Sen bizim toprağımızsın İsrail.

(Kaynak: Berta Aguado - Derleyen: Janet - Jak Esim)

(Benzeri bir şarkı Kudüs İbrani Üniversitesi Yahudi Müziği Araştırma Merkezi'nde NSA Y C1332/26 altında kayıtlıdır.)

İr Me Kero Madre **A Yerushalayim**	**Anne Kudüs'e** **Gitmek İstiyorum**
İr me kero madre	Gitmek istiyorum anne
A Yerushalayim	Kudüs'e
İr me kero madre	Gitmek istiyorum anne
A la tierra santa	Kutsal topraklara
Komer de sus frutos	Meyvelerini yemek için
İ bever sus aguas	Ve sularından içmek için
Kon el me arrimo yo	Onda ben kendime yuva bulurum
Kon el me abraso yo	Onunla kucaklaşırım
Sinyor de todo el mundo	Bütün dünyanın hükümdarı
A Yerushalayim	Kudüs'ü
La veygo yo de enfrente	Ben onu uzaktan görürüm
İ me aparese la luna	Ve bana ay gözükür
Kuando sta creciente	Hilâl iken

Kon el me arimo yo	Onda ben kendime yuva bulurum
Kon el me abrigo yo	Onunla ben kucaklaşırım
Sinyor de todo el mundo	Bütün dünyanın hükümdarı

(Derleyen Janet-Jak Esim)

(Benzeri bir şarkı Kudüs İbrani Üniversitesi Yahudi Müziği Araştırma Merkezi'nde NSA Y-5672e/5 altında kayıtlıdır.)

Kantika De Aliya	**Aliya Şarkısı**
Adyó mamá yo kale ke te deche	Elveda anne ben seni terk etmeliyim
Mi korasón se rompe por partir	Gitmek için kalbim parçalanıyor
Una koza me forsa ke yo me aleche	Bir şey beni uzaklaşmaya zorluyor
La Palestina liberá	Hür Filistin
Mira los drohim k'están pasando	Bak geçmekte olan genç Makabistlere
I no kale mas tadrar	Daha fazla gecikmemek lazım
Las trompetas me están yamando	Trompetler beni çağırıyor
Adiyó keridá mamá	Elveda sevgili anne
Ay una memorya en los syelos	Göklerde bir hafıza var
Ande mos poedemos aunar	Orada buluşabiliriz
I non puedo mas tadrar	Daha fazla gecikemem
Keridá mamá	Sevgili annem
Vate en buena ora mi kerida	Güle güle git benim canım
El Dyo ke giye sovre ti	Tanrı sana mukayyet olsun
Tus ijikos sin pekados	Günahsız küçük çocukların
Syempre rogarán por ti	Her zaman senin için dua edecekler
Ven rogaremos endjuntos	Gel birlikte dua edelim
A el Dyo la salvasyón	Tanrı'ya, kurtuluş için
A ti mi ijo mi kerido	Sana oğlum, sevgili canım
I a toda la nasyón	Ve bütün ulusa
Non yores ni penses tú keridá	Sen ağlama ve beni düşünme canım
El Dyo está kon mozotrós keridá	Tanrı bizimledir canım
Non yores no penses tú	Sen ağlama ve bizi düşünme
Keridá mamá	Sevgili anne

(Kaynak: Marie-Christine Varol, 1998, s. 115)

Palestina Santa i Ermoza	**Kutsal ve Güzel Filistin**
Palestina santa i ermoza	Kutsal ve güzel Filistin
Kuando tu soz deseada	Sen arzu edilirken
Alevanta i tu sola kanta	Ayağa kalk ve yalnız sen şarkı söyle
Ke keraz en muestra morada	Bizim evde ikamet etmemizi istersin.
Ah tierra del kriador bendicho	Ah Tanrı'nın kutsal toprağı
Deke estas leşos de tus ijos	Neden oğullarından uzaktasın
Alevanta i tu sola kanta	Ayağa kalk ve sen yalnız şarkı söyle
Ke kerez en muestra morada	Bizim evde ikamet etmemizi istersin.
Biva siyon, biva la nasyon de İsrael	Yaşasın Siyon, yaşasın İsrail ulusu
Kantaremos i diremos todos cuntos	Şarkı söyleyelim ve hep birlikte söyleyelim
Todos cuntos	Hep birlikte
A la ura ura	Haydi kuyruğa, kuyruğa.

(Kaynak: Sara Sadya - Derleyen: Janet-Jak Esim)

(Benzeri bir şarkı Kudüs İbrani Üniversitesi Yahudi Müziği Araştırma Merkezi'nde NSA Y 5977b/31 altında kayıtlıdır.)

Para İr a Palestina	**Filistin'e Gitmek İçin**
Ande Golden me aderesi	[Jozef] Golden'e müracaat ettim
Para ir a Palestina:	Filistin'e gitmek için
Chicos y grandes mos vamos a ir	Çocuklar ve büyükler hepimiz gideceğiz
Para lavorar la tierra	Toprağı işlemek için.
El vapor se va alejando,	Vapur uzaklaşmakta
Los mis ojos van llorando	Gözlerim ağlamakta
Siete años asperi	Bekledim yedi sene
Para ir a Palestina.	Filistin'e gitmek için.
Año 'ntero pan y aceituna	Bütün sene ekmek ve zeytin
Para ir a Palestina;	Filistin'e gitmek için;
Yo nunca me vo 'nfaciar	Ben hiç bıkmayacağım
De lavorar la tierra	Toprağı işlemekten

Siete años asperi	Bekledim yedi sene
Para ke me den la visa,	Bana vize verılmesi için,
Otros siete v'a 'sperar	Yedi sene daha bekleyeceğim
Para ir a Palestina.	Filistin'e gitmek için.

(Kaynak: Raşel Mayiş, Malka Dayan. Karataş, İzmir)

(Kudüs İbrani Üniversitesi Yahudi Müziği Araştırma Merkezi'nde NSA Y 5680a/2,3 altında kayıtlıdır. Şarkıda adı geçen Golden *Sohnut*'un Türkiye'deki yerel yetkilisi Jozef Goldin'di.)

1945-1965 Arası Türkiye'de Yahudi Nüfusu ve Konuştukları Dil

	Nüfus			*Ana Dili Yahudice (ispanyolca Dahil) Olan Nüfus*			*Anadili Yahudice (ispanyolca Dahil) Olanların Toplam Yahudi Nüfusuna Oranları*
Yıl	*Erkek*	*Kadın*	*Toplam*	*Erkek*	*Kadın*	*Toplam*	
1945[1]	36.247	40.718	76.965	23.938	27.081	51.019	% 66
1955[2]	21.299	24.696	45.995	16.000	17.000	33.000	% 72
1960[3]	20.598	23.328	43.926	11.000	12.000	23.000	% 52
1965[4]	18.210	20.057	38.267	?	?	9.981	% 26

1965 yılından sonra yapılan nüfus sayımlarında din ve ana dil soruları yer almadığından veriler mevcut değildir.

1 T.C. Başbakanlık Istatistik Genel Müdürlüğü, *Istatistik Yıllığı, 1951*, Yayın 332, s. 109, 112.

2 Devlet Istatistik Enstitüsü, *Istatistik Yıllığı, 1960-1962*, yayın 460, s. 78.

3 Devlet Istatistik Enstitüsü, *Istatistik Yıllığı, 1960-1962*, yayın 460, s. 78.

4 Devlet Istatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı, 24 Ekim 1965*, yayın no. 537, 1968, s. 166-167, 185, 227.

1945 - 1960 Arası Yahudi Nüfusunun İllere Göre Dağılımı

	1945[5]	*1955*[6]	*1960*[7]
Adana	–		218
Adıyaman	–		13
Afyonkarahisar	3		–
Amasya	121		7
Ankara	1.565		648
Antalya	1		9
Artvin	–		2
Aydın	15		–
Balıkesir	43		25
Bilecik	1		
Bingöl	–		1
Burdur	–		3
Bursa	1.103		373
Çanakkale	1.433		555
Çankırı	1		1
Çorum	2		–
Denizli	3		1
Diyarbakır	441		12
Edirne	2.441		438
Elazığ	21		6
Erzincan	22		8
Erzurum	1		15
Eskişehir	45		3
Gaziantep	327		141
Giresun	1		–
Gümüşane	2		1
Hakkari	34		1
Hatay	263		158
Isparta	6		1
İçel	495		90
İstanbul	49.452		35.485
İzmir	15.784		5.067
Kars	33		41

5 T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, Yayın no. 286, cilt no. 65, Aralık 1950.

6 Devlet İstatistik Enstitüsü, *İstatistik Yıllığı, 1960-1962*, Yayın no. 460. Bu nüfus sayımında vilâyetlere göre dağılım verilmedi.

7 Devlet İstatistik Enstitüsü, *İstatistik Yıllığı, 1960-1962*, Yayın no. 460 ve DIE 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, s. 169-173.

Kayseri	178		3
Kırklareli	378		156
Kırşehir	64		–
Kocaeli	64		26
Konya	148		4
Kütahya	2		–
Malatya	55		–
Manisa	308		16
Maraş	211		24
Mardin	17		12
Muğla	280		59
Muş	–		1
Niğde	12		–
Ordu	4		–
Sakarya	–		18
Samsun	76		17
Seyhan	187		–
Siirt	–		1
Sinop	–		7
Sivas	94		7
Tekirdağ	659		239
Tokat	30		2
Trabzon	–		1
Urfa	317		2
Van	132		9
Yozgat	5		1
Zonguldak	85		–
Toplam	76.965	45.995	43.928

Not: 1950 yılı genel nüfus sayımında sadece dinlere göre nüfus dağılımı verilmemiştir.

ÖZEL TERİMLERİN AÇIKLAMALARI

Aliya: "Yukarı çıkış", "yükselmek". Diasporada yaşayan Yahudilerin İsrail topraklarına yerleşip yaşamak için İsrail'e göç etmeleri.

Aliya Bilti Legalit (veya **Aliya Bet**): Yasadışı yollardan gerçekleşen göç.

Aliyat HaNoar: 18 yaşından küçük gençlerin göçünü örgütleyen Yahudi Ajansı'na *(Sohnut)* bağlı kuruluş.

Alliance Israélite Universelle: Evrensel Yahudi Birliği. 1860 yılında Paris'te kurulan bu teşkilât, Fransız Devrimi'nin fikirleriyle beslenmiş Fransa Yahudileri tarafından Yakın Doğu'daki Yahudileri aydınlanma devrine ulaştırmak amacıyla kuruldu. Yakın Doğu ülkelerinde önemli Yahudi cemaatleri bulunan kentlerde, Fransızca eğitimin yanısıra zanaat da öğreten okullar açtı.

Aluma: Buğday demeti

American Jewish Committee: Amerikan Yahudi Komitesi. 1906 yılında ABD'de kurulan bir Yahudi örgütü. Amacı dünyanın her yanında yaşayan Yahudilerin sivil ve dinî haklarına yönelik ihlalleri önlemektir.

Amikal (Fransızca yazılışı **Amicale**): Alliance Israélite Universelle okullarından mezun gençlerin üye oldukları kültür derneği.

Amutat Yotzei haTnua haTziyonit be Turkia: Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri Vakfı. 1948/49 yıllarında Türkiye'den İsrail'e göç etmiş bir grup Yahudi tarafından kurulan ve Türkiyeli Yahudilerin İsrail'e nasıl göç ettiklerini araştıran ve yayın yapan vakıf.

Aşkenaz: Avrupa'da yerleşik Merkez ve Doğu Avrupa kökenli Yahudiler. Dünya Yahudiliğinin yüzde yetmişi aşkenaz kökenlidir.

Bar Kohba: 1893 yılında kurulan *Makabi* teşkilâtına ait bir spor kulübü. Adını Judea'da Romalılara karşı isyan eden Yahudi millî kahramanlarından Bar Kohba'dan aldı.

Bar Mitzva: Yahudi erkek çocuklarının on üçüncü doğum günlerinde yapılan dinî tören. Bu törende delikanlı ilk kere Tevrat'ı okumaya davet edilir ve *tefilin* takar. *Bar Mitzva* aynı zamanda delikanlının dinî anlamda reşit olmasını simgeler.

Bat Dor: İsrailli bir bale grubunun adı.

Bet Din: Yahudi şeriatına göre kurulmuş mahkeme. Modern zamanlarda boşanma, *kaşer* kuralları gibi dinî konularda yargı görevini yerine getirir. Tüm tarafların onaylaması halinde Yahudiler arasındaki ihtilâflarda hakem kurulu olarak görev yapar.

Beit Olim: Göçmenlerin geçici olarak yerleştirildikleri çadır kampları.

Betar: 1923 yılında Letonya'nın Riga kentinde kurulan siyonist gençlik hareketi. *Betar* gençlere, İbranî dili, Yahudi kültürü ve kendini koruma yöntemleri konusunda eğitim verdi. *Betar* hareketi yasal ve yasadışı yollarla İsrail'e göçü teşvik etmeyi amaç edindi.

Brit Mila: Sünnet töreni. Her yeni doğmuş Yahudi erkek çocuğuna doğumun sekizinci gününde yapılır.

DDT: (Diklorüdi feniltrikoletan) Böcek öldürücü zehirli madde.

Diaspora: İsrail toprakları dışında yaşayan Yahudiler. Yahudiler için İsrail anavatan olarak kabul edildiğinden diasporada yaşamak sürgünde yaşamak anlamını taşır.

Drahoma: Başlık parası. Yahudi geleneğinde evliliklerde kız tarafı erkek tarafına başlık parası öder.

Eretz İsrael: İsrail toprakları.

Galut: Gurbet, diaspora, sürgün. Filistin topraklarından tehcir edilen İsrail kabileleri için kullanılır. İsrail dışında yaşayan Yahudiler yaşadıkları ülkeyi *galut*, yani tehcir edildikleri yer olarak görürler.

Gan Yeladim: Çocuk yuvası.

Gefilte fiş: *Aşkenaz* Yahudilerinin cuma akşamları yedikleri doldurulmuş sazan balığı yemeği.

Haftara: "Sonuç" anlamına gelen İbranice sözcük. *Şabat* günü Tevrat'ın okunmasından sonra okunan "Peygamberler" bölümünün bir kısmı.

Hagada: Destan, anlatı. Diasporada yaşayan Yahudiler için Hamursuz Bayramı'nın birinci ve ikinci akşamı, İsrail'de ise sadece birinci akşamı kutlanan *Seder* esnasında okunan metin. Bu metinde İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışları anlatılır.

Hagana: 1920 ile 1948 yılları arasında *Eretz İsrael*'deki silahlı yeraltı örgütü.

Hahalutz: Öncü. 1905 yılında Odessa'da kurulan bir Yahudi gençlik örgütü olup amacı üyelerinin İsrail'e yerleşmeleriydi. Örgüt üyelerini İsrail'e yerleşmelerinden önce yaşadıkları ülkede eğitimden geçirdi.

Halutzim: Öncü yerleşimciler.

Hamitnadev Hatsioni: Siyon gönüllüsü.

Ha-Po'el Ha-Za'ir: Genç işçi. İsrail'in İşçi Partisi.

Hapoel Hamizrahi: İsrail topraklarında kök salan öncü dindar yerleşimci ve işçi hareketi.

Hatikva (veya **Atikva**): "Ümit". Siyonist hareketin marşı. İsrail devleti kurulduktan sonra İsrail'in millî marşı oldu.

Haver: Arkadaş, ortak.

Hazan: Sinagoglarda dinî musiki terennüm eden din adamı.

Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society: İbrani Barındırma ve

Göçmenlere Yardım Cemiyeti. 1909 yılında New York'ta kuruldu. Yaşadıkları ülkelerden İsrail'e göç etmek isteyen Yahudilere hizmet verdi.

Herut: Hürriyet. Siyonist liderlerden Vladimir Jabotinsky'nin ideali çizgisindeki siyonist hareket. Tarihî sınırları içinde kurulacak bir İsrail devletine yapılacak kitlesel göçe ve İsrail ve diasporadaki Yahudi halkı için ortak bir kaderin mevcut olduğuna inanan siyasi bir hareket.

Histadrut: İsrail'in en büyük işçi sendikası.

Hora: İsrail halk dansı.

Hoveve Sion: Siyon severleri.

İlan: İsrail'de kurulu Özürlü Çocukları Koruma Derneği.

İrgun: 1931 yılının ilkbaharında Kudüs'te kurulan silahlı yeraltı mücadele örgütü.

İrgun Olei Turkiya: Türkiye Muhacirleri Derneği. Türkiye'den Filistin'e göç edenlere yardım etmek amacıyla 1937 yılında Hanri Perez tarafından kurulmuştur.

İrgun Tsioni be Kushta: İstanbul'daki Siyonist Örgüt.

İtahdut Yotsei Turkia: Türkiye Kökenliler Birliği. 1 Ağustos 1960 tarihinde Yehuda Adiri'nin girişimiyle kurulmuş bir dernektir. *İrgun Olei Turkiya*'nın devamı sayılır ve aynı amaca sahiptir.

Jewish Colonization Association: Bankacı ve hayırsever Alman Yahudisi Baron Maurice de Hirsch (1831-1896) tarafından kurulmuş hayırsever bir örgüt. Örgütün gayesi Yahudilerin baskı ve zulüm altında bulundukları ülkelerden Filistin'e göç etmelerini sağlamaktı. 1896 yılından itibaren Filistin'de koloni kurmakla meşgul oldu.

Kaşer: *Kaşerut* kurallarına uygun.

Kaşerut: Yahudi şeriatına göre neyin yenilip yenilemeyeceğini düzenleyen kurallar. Örneğin domuz eti ve deniz mahsulleri yenmez, etli ile sütlü karıştırılmaz. Hayvan kesimi belli kurallara göre yapılır.

Keren Hayesod: Filistin Vakıf Fonu. Dünya Siyonist Örgütü'nün finansal kolu olup 1920 yılının Temmuz ayında Londra'da düzenlenen siyonist konferansında kuruldu. Keren Hayesod, Filistin'de yerleşim merkezleri kurmak ve göçü teşvik etmek için siyonist ve siyonist olmayan Yahudilere çağrıda bulunarak bağış kampanyaları ile maddi fonlar toplamayı amaç edindi. Fonlar asgari bir tutardan aşağı olmamak kaydıyla yıllık gönüllü bağışlardan oluştu.

Keren Kayemet le-Israel: Yahudi Millî Fonu. 29 Aralık 1901 tarihinde Basel'de düzenlenen Beşinci Siyonist Kongresi'nde kuruldu. Dünya Siyonist Örgütü'nün arazi satın alma, geliştirme ve ağaçlandırma fonudur.

Kibutz: Siyonist ve sosyalist fikir ve ilkelerin bir araya gelmesiyle Yahudiler tarafından kurulan ve işletilen kolektif tarım köyleri.

Knesset: 1949 yılında kurulmuş tek kademeli İsrail Parlamentosu. Parlamento 120 üyeden oluşur. Üyeler dört yıl süreyle görev yapmak üzere genel seçimlerle seçilirler.

Kol İsrael: İsrail'in Sesi. İsrail Radyosu'nun ismi.

Kol Aadama: Toprağın Sesi.

Laik Konsey: Hahambaşılık, din adamlarının yer aldığı Meclis-i Ruhani ile sivil yöneticilerin yer aldığı Meclis-i Cismani'den (veya Laik Konsey) oluşmaktadır. Meclis-i Cismani, cemaat yönetimi ve resmî makamlarla olan ilişkilerden sorumludur. Hahambaşı cemaatin ruhani reisi olmasına rağmen fiiliyatta Laik Konsey Başkanı cemaat başkanıdır.

Lehitraot: Görüşmek üzere.

Lemaan Ahayal: Israil'de kurulu Askerlere Yardım Cemiyeti.

Magen David: David'in kalkanı. *Magen David* altı köşeli Davud yıldızıdır. Bu dekoratif motife birçok kültürde rastlanır. (Örneğin Selçuk yıldızı). 14. yüzyılda yapılan bir dinî tefsirde, eski bir efsaneye göre Kral Davud'a sihirli bir koruma sağlayan kalkanla bu motif arasında ilinti kurulur. 19. yüzyılda aydınlanma hareketinin içine giren Yahudi çevrelerinde Hıristiyanlığın simgesi olan haç gibi Davud Yıldızı da Yahudiliğin simgesi haline gelir. 1897 yılında Basel'de toplanan ilk siyonist kongrenin simgesi seçilir. 1930 yılında Filistin'de Kızıl Haç'ın eşdeğeri olan Magen David Adom (David'in Kırmızı Kalkanı veya Kırmızı Yıldız) kurulur. Nazi döneminde altı köşeli sarı yıldızın kullanımı sonunda Davud yıldızı özgün bir Yahudi simgesi haline geldi. Bugün Israil devletinin bayrağında beyaz bir zemin üzerinde mavi renkli altı köşeli Davud yıldızı yer almaktadır.

Magbith: Toplanan para. Diasporada yaşayan Yahudilerden Israil'e yardım amacıyla toplanan bağıştır.

Mahazeke Tora: Tevrat'ı elinde tutan, devam ettiren. Yahudi gençlerine Tevrat eğitimi veren cemiyet.

Makabi: 1921 yılında Onikinci Siyonist Kongresi'nde kurulan spor federasyonu. Makabi 1903 yılında kurulan Yahudi jimnastik kulüplerinin yerini aldı. 19. yüzyılın sonunda Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması hareketine katılan Doğu Avrupalı Yahudi gençliğinin fiziki kabiliyetlerini geliştirmenin bir ön şart olduğu inancından bu örgüt doğdu. Bu amaçla jimnastik kulüpleri kuruldu. İlk kulüp İstanbul'da 1895 yılında kuruldu.

Mann: Israil'de Mann Auditorium adındaki konser salonu.

Maon: Yurt. (Talebe yurdu, göçmen yurdu gibi)

Mapai (Mifleget Poalei Eretz İsrael): Israil Topraklarındaki İşçilerin Partisi. David Ben Gurion'un partisi. 1968 yılında daha önemsiz iki sosyalist siyonist örgüt de partiye katılınca Israil'in işçi partisi oldu.

Mapam (Mifleget ha-Poalim ha-Me'uhedet): Birleşik İşçi Partisi. Dış politikada SSCB'ye daha yakın bir tavrı olan sosyalist eğilimli bir siyasi parti.

Mikve: Yağmur suyu veya doğal bir kaynaktan oluşan su havuzu. Evlilik öncesinde müstakbel gelin, yeni doğum yapan kadınlar, başka bir dini terk edip Yahudi olan kişiler, *Sefer Tora* yazan müstensihler bu havuza girip yıkanırlar ve dinen temizlenirler.

Mişne Tora: Tevrat okuyan Yahudiler topluluğu. Fakir Yahudi öğrencilerin eğitim görmelerine destek olan bir hayır derneği.

More: Öğretmen.

Morit (Moreşet Yehudey Togarma): Türkiye Yahudilerinin mirası. 1986 yılının Temmuz ayında Gad Nassi tarafından kurulan sivil toplum örgütü. Amacı Israil'deki Türkiyelilerin geçmişini ve kültürel mirasını koruyacak ve

tanıtacak bir kültür merkezinin oluşturulmasıydı. İlgisizlik ve maddi kaynak yokluğundan 1996 yılında faaliyetlerini durdurdu.

Mossad (Ha-Mossad le-Aliyah Bet): Yasadışı göç için Enstitü. İsrail'in kuruluşuna kadar diasporada yaşayan Yahudileri yasadışı yollardan İsrail topraklarına kaçıran ve taşıyan kurum. Aynı ismi taşıyan ve 1 Nisan 1951 tarihinde kurulan İsrail Milli İstihbarat Teşkilatı Mossad (ha-Mossad le-Modiin ule-Tafkidim Meyuhadim) ile hiçbir ilgisi yoktur.

Moşav: 20. yüzyıl başlarında Filistin'de kırsal alanda egemen olan çiftlik - köy kooperatifi.

Ne'emanei Tsion: Siyon'un samimi aşıkları. Siyona sadık olanlar.

Nes: Mucize.

Or Ahayim: Yaşam ışığı.

Or Yeuda: Yeuda'nın ışığı.

Ole: Yerleşmek üzere İsrail'e gelen Yahudi göçmen.

Ole Hadaş: Yeni göçmen.

Ozer Dalim: Fakirlere yardım. İzmir'de kurulu ve fakir kişilere yardım yapan bir dernek.

Palmah: İbranice "peluggot mahaz" teriminin kısaltılması. "Saldırı birlikleri" anlamını taşır. *Hagana*'nın sürekli dolaşan saldırı birliği. İleride kurulacak İsrail Silahlı Kuvvetleri'nin nüvesini oluşturdu.

Pesah: İbrani takvimine göre her yılın Nisan ayının 15'ine, miladî takvime göre Mart-Nisan aylarına tekabül eden ve sekiz gün süren bayram. İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışını, kölelikten kurtuluşunu ve hür bir millet olmasını simgeler. *Pesah* bayramı süresince "hamursuz" denen mayasız ekmek yenir.

Purim: İbrani takvimine göre Adar ayının 14'üne, miladî takvime göre Şubat-Mart aylarına tekabül eden bir bayram. Hindistan'dan Habeşistan'a kadar uzanan toprakların hükümdarı olan Ahaşveroş'un veziri Haman'ın Yahudi halkını yok etmeye karar vermesi üzerine Yahudi halkının Ahaşveroş'un ikinci eşi Ester ve kuzeni Mordehay tarafından kurtarılmasını kutlayan bayramdır. Eski Ahit'teki Ester kitabı bu bayramın hikâyesidir.

Roşaşana: İbrani takvimine göre her yılın Tişri ayının birinci ve ikinci günlerine denk gelen yeni yıl bayramı. Miladî takvime göre Eylül-Ekim aylarına denk gelir.

Sabra: İsrail'de doğan kişi. Kaktüs ağacının meyvesi anlamına gelir.

Seder: Diasporada yaşayan Yahudiler için *Pesah* bayramının birinci ve ikinci akşamları İsrail'de yaşayanlar için sadece birinci akşamı düzenlenen yemekli kutlama.

Sefarad: Iberik yarımadasındaki Yahudi cemaatleri. İbranice İspanya demektir.

Sefer Tora: Hz. Musa'nın beş kitabını içeren rulo halinde parşömen yazma. Sinagoglarda okunan dualarda kullanılır.

Simhat Torah: Tevrat sevinci. *Sukot* bayramı ile başlayan kutsal bayram günlerinin en sonuncusu. Bu bayramda *Sefer Tora*'nın okunması biter ve hemen yeniden okunmaya başlanır.

Sohnut (Ha-Sokhenut ha-Yehudit le-Erez Israel): Yahudi Ajansı. Kudüs'te yerleşik uluslararası sivil toplum örgütü. WZO'nun temsilcisi olup amacı İs-

rail toprakları dışında yaşayan Yahudilerin gelişmelerine ve Israil'e yerleşmelerine yardımcı olmaktır.

Stern: Avraham Stern'den (1907-1942) adını alan ve Filistin'de bağımsız bir Yahudi devletinin kuruluşu için mücadele eden yeraltı silahlı mücadele örgütü.

Sukot: Çardaklar bayramı. İbranî takvimine göre Tişri ayının 15. gününde, miladî takvime göre Eylül ayının son günlerinde kutlanır. Bayram süresi olan bir hafta boyunca, bahçede veya balkonda kurulan ve sadece yapraklardan yapılan bir çardak altında yemek yenir. Israil oğulları Mısır'dan ayrıldıktan sonra vaad edilmiş topraklara varmadan önce çöllerde kırk yıl boyunca dolaştılar. Bu süre zarfında yerleşik düzende olmadıkları için etrafta bulabildikleri kuru çalı ve dallardan yaptıkları kulübe ve çadırlarda yaşadılar. Tevrat o günlerin anısına Yahudilerin yedi gün boyunca çardaklarda ikamet etmelerini emreder.

Şaar Aliya: Aliya kapısı.

Şabat: Cuma akşamı güneş batışından cumartesi akşamı güneş batışına kadar süren ve istirahat günü olarak kabul edilen süre.

Şaliah: Kurye, mesaj taşıyıcı, temsilci.

Şalom: Selam, allahaısmarladık, barış.

Şekalim: Sinagog ve hizmetlerinin sürdürülebilmesi için yarım *şekel* tutarındaki yıllık vergiyi konu eden dördüncü risale.

Şekel: Israil'in madeni para birimi. 1897 yılında Basel'de toplanan Birinci Siyonist Kongresi'nde üyelik kartına ve yapılan bağışa verilen addı. *Şekel*'e bir Fransız Frangı, bir Mark, yarım Dolar gibi değer biçildi. *Şekel*'in arka yüzünde Siyonizm programı yer aldı.

Şelihim: Temsilciler.

Şohet: Yahudi dinî kurallarına göre hayvan kesimi yapan kişi.

Tahana: Durak.

Tefilin: Siyah renkte deri kayışları olan ve içlerinde dinî metinler yer alan iki kübik kutudur. Bu kutuların biri alında diğeri de sol kolda taşınır.

Tehazekna: Güçlendirsinler.

Tsahal: Israil Silahlı Kuvvetleri.

World Jewish Congress: Dünya Yahudi Kongresi. 1936 yılında kuruldu. Amacı Yahudi halkının Israil'le olan bağlarının güçlenmesini, Yahudiler arasında birlik ve beraberlik ile dünyadaki Yahudilerin haklarının korunmasını sağlamaktır.

World Zionist Organization: Dünya Siyonist Örgütü. Yahudilerin yaşadıkları ülkelerdeki siyonist örgütleri organize eden teşkilât.

Yahudi Ajansı: Bkz. Sohnut.

Yeşiva: Talmud ve tefsirlerini inceleyen dinî araştırma ve öğretim merkezi.

Yidiş: Aşkenaz Yahudilerinin konuştukları dil.

Yom Kipur: İbranî takvimine göre Tişri ayının 10'una, miladî takvime göre Eylül ayının ortasına tekabül eder. Güneş batımından önce başlayıp ertesi gün yıldızların görünmesinden sonra sona eren ve yirmi beş saat süren büyük oruç ve günah çıkarma günü. Bu süre içinde hiçbir şey yenmez, içilmez ve çalışılmaz.

ÖNEMLİ OLAYLAR DİZİNİ

23 Şubat 1945	Türkiye Almanya ve Japonya'ya savaş ilân etti
25 Nisan 1945	San Fransisco Konferansı başladı
12 Haziran 1945	DP'nin kurulmasına yol açacak "Dörtlü Takrir" ilân edildi
26 Haziran 1945	San Fransisco Konferansı sona erdi
7 Temmuz 1945	Milli Kalkınma Partisi kuruldu
24 Ekim 1945	Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalandı
7 Ocak 1946	DP kuruldu
21 Temmuz 1946	Milletvekili genel seçimleri. Salamon Adato DP İstanbul milletvekili seçildi
7 Ağustos 1946	Recep Peker hükümeti kuruldu
2 Kasım 1946	İthalatçı Birlikleri lağv edildi
6 Nisan 1947	İstanbul'da milletvekili ara seçimleri yapıldı
22 Mayıs 1947	"Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu" Başkan Truman tarafından onaylandı
4 Temmuz 1947	*Şabat* gazetesi yayın hayatına başladı
8 Temmuz 1947	Türk Muhafazakâr Partisi kuruldu
12 Temmuz 1947	Avrupa ülkelerine yönelik Marshall Yardım Planı kabul edildi. Türkiye dahil edilmedi
10 Eylül 1947	Birinci Hasan Saka hükümeti kuruldu
29 Ekim 1947	*Şalom* gazetesi yayın hayatına başladı
17 Kasım 1947	CHP 7. Kurultayı yapıldı
29 Kasım 1947	BM'de Filistin'in taksimi kararı kabul edildi
19 Aralık 1947	*Atikva* gazetesi yayın hayatına başladı

30 Ocak 1948	Filistin'de bir Türk gönüllü birliğinin savaşacağı haberi tekzip edildi
14 Mayıs 1948	İsrail devleti kuruldu.
15 Mayıs 1948	Mısır uçakları Tel Aviv'i bombaladı. Arap-İsrail savaşı başladı
20 Mayıs 1948	BM, Kont Folke Bernadotte'u arabulucu olarak atadı
10 Haziran 1948	İkinci Hasan Saka hükümeti kuruldu
11 Haziran 1948	Arap-İsrail savaşında ateşkes ilân edildi
17 Haziran 1948	*Or Yeuda* dergisi yayımlanmaya başladı
4 Temmuz 1948	Türkiye'ye Marshall yardımı verilmesini sağlayan antlaşma imzalandı
7 Temmuz 1948	Ateşkes tekrar ilân edildi
9 Temmuz 1948	Ateşkesin sona ermesiyle savaş tekrar başladı
17 Temmuz 1948	Ateşkes tekrar ilân edildi
24 Temmuz 1948	*L'Etoile Du Levant* gazetesi yayına başladı
18 Ekim 1948	İsrail'e göç başladı
17 Eylül 1948	Kont Folke Bernadotte İsrailli tedhişçiler tarafından öldürüldü
22 Ekim 1948	İstanbul'dan ilk göçmen gemisi İsrail'e hareket etti
5 Kasım 1948	İzmir'den ilk göçmen gemisi İsrail'e hareket etti
10 Aralık 1948	BM Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etti
11 Aralık 1948	Türkiye Filistin Uzlaşma Komisyonu'na üye oldu
20 Aralık 1948	İsrail dışındaki bir yabancı ülkeye giriş vizesi ibraz edemeyen Yahudilere pasaport verilmedi
4 Ocak 1949	Hüseyin Cahit Yalçın Filistin Uzlaşma Komisyonu'na üye olarak atandı
7 Ocak 1949	Arap-İsrail savaşı sona erdi. Ateşkes ilân edildi
16 Ocak 1949	Şemsettin Günaltay hükümeti kuruldu
21 Ocak 1949	*Or Israel* dergisi yayımlanmaya başladı
8 Şubat 1949	Necmeddin Sadak'ın demeci üzerine İsrail'e göç tekrar başladı
28 Mart 1949	Türkiye İsrail devletini "de facto" (fiilen) tanıdı
4 Nisan 1949	NATO kuruldu
6 Nisan 1949	Bakanlar Kurulu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin *Resmî Gazete*'de yayımlanıp eğitim kurumlarında okutulmasına karar verdi

26 Temmuz 1949	Müstakbel İsrail Konsolos Yardımcısı Viktor Elyaşar İstanbul'a geldi
16 Ekim 1949	İsrail Konsolosluğu açıldı
3 Kasım 1949	*Türkiyenin Sesi* gazetesi yayına başladı
29 Kasım 1949	İsrail Büyükelçisi geldi
7 Ocak 1950	Türkiye'nin İsrail devletindeki ilk temsilcisi göreve başladı
9 Mart 1950	Türkiye İsrail devletini "de jure" (hukuken) tanıdı
5 Ocak 1953	İsrail'de Atatürk Ormanı kuruldu

KAYNAKÇA

YAYIMLANMAMIŞ KAYNAKLAR

ARŞİVLER VE İNCELENEN DOSYALAR

NARA, National Archives and Records Administration (Maryland)

Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey 1945-1949, Mikrofilm Rulo M1292

Amerikan Yahudi Arşivleri (Cincinnatti)

Koleksiyon MS 361 World Jewish Congress Kutu H332

İsrail Devlet Arşivleri (Kudüs)

2567/7 (Prof. Dr. Esther Benbassa'dan ödünç alınan) - 2397/24 - 258/2

Merkezî Siyonist Arşivleri (Kudüs)

C2/468 - C2/1723 - S32/493 - S5/10520 - KKL5/14609 - S6/1712 - C2/468 - C2/1723 - KH4/B/1971 - S5/1330 - S6/1426 - S32/493 - S6/1710 - S6/1711 - S6/1956 - S6/6220 - S6/6221 - S6/6220 - S20/532 - A/169

Public Record Office (Londra)

FO371/68526/14292

YIVO Institute for Jewish Research arşivi (New York)

Records Group 347.7.1, AJC Foreign Country Files, Seri FAD-1 / Kutu 121 "Turkey"

Records Group 347.7, FAD 41-46, Kutu 49, "Emil Haim Franco Correspondence 1948-54, 1956-57"

Records Group 347.17.12, GEN-12, Kutu 49, "Marcel Franco File"

Hagana Arşivi
Dosya 14/641

Histadrut The Institute for Labour Research in Memory of Pinchas Lavon Labour Archives and Library (Tel Aviv)
Dosya IV-104, Melech Noy. 89

Kudüs İbrani Üniversitesi Çağdaş Yahudilik Enstitüsü Sözlü Tarih Bölümü
(128) 200 sayılı bant kaydı çözümlemesi. 4 Ocak 1982, konuşan Akiva Levinsky.
(210) 162 sayılı bant kaydı çözümlemesi. Aralık 1989, konuşan Moşe Mizrahi.
(210) 156 sayılı bant kaydı çözümlemesi. 30 Ağustos 1994, konuşan Shmaya Halevy.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Özel Kalem Katalogu (1923-1945)
25 Temmuz 1947 tarih ve 030.01.60.368.11 sayılı belge
11 Kasım 1948 tarih ve 030.01.42.252.14 sayılı belge
13 Kasım 1948 tarih ve 030.01.01.628.7 sayılı belge

GÖRÜŞMELER/TANIKLIKLAR

Yeşua Nahmias Berkün	- 22 Ağustos 1997
Emil Hayim Franko	- 15 Ekim 1997
Vitali Hakko	- 27 Ekim 1997
Yehuda Adiri	- 19 Mart 1998 - 7 Nisan 2000
Ishak Misistrano	- 19 Mart 1998
Eli Şaul	- 19 Mart 1998
Leon Jabes	- 18 Kasım 1998 - 7 Kasım 1999
B.P.	- 29 Ocak 1999
H.O.	- 12 Şubat 1999
Nesim Eskin	- 6 ve 26 Ekim 1999
R.Ş.	- 24, 27 Ekim, 1 Kasım 1999 - 24 Mart 2000
Yaakov Krudo	- 13 Kasım 1999
Yeşua Saydım	- 15 Kasım 1999
Gad Nassi	- 25 Kasım 1999
Yakup Barokas	- 25 Kasım 1999
Prof. Dr. Moiz Eskenazi	- 10 Aralık 1999
Leon Brudo	- 15 Aralık 1999
Nazmi Özkan	- 15 Aralık 1999
Nesim Salamon Hekim	- 15 Aralık 1999

Lola (Leyla) Motola	- 17 Aralık 1999
Edmond Sidi	- 4 Ocak 2000
Moşe Şaul	- 13 Ocak 2000
S.A.	- 26 Ocak 2000
Sami Kohen	- 29 Ocak 2000
Viktor Elyaşar	- 30 Ocak 2000
Menahem (Max) Baruh	- 3 ve 7 Şubat 2000
Erol Haker	- 29 Mart 2000
Shmaya Halevy	- 12 Nisan 2000
Mordehay Falkon	- 12 Haziran 2000
Heinz Ziffer	- 20 Ağustos 2000
Ege Diken	- 14 Eylül 2000
I. A.	- 30 Ekim 2000
Selim Amado	- 7 Aralık 2000
Faruk Fenik	- 25 Mayıs 2001
Sara Bahardan	- 29 Nisan 2002
Hayim Bahar	- 7 Mayıs 2002

BELGE, TEZ, KONFERANS METİNLERİ

Yabancı dilde

Gruen, George E., (1970), *Turkey, Israel and the Palestine Question 1948-1960: A Study in the Diplomacy of Ambivalence*, Columbia Üniversitesi, doktora tezi, 1970, UMI, Ann Arbor, Michigan, Ref. 73-27, 342.

İsrael Altaras'ın 5 Kasım 1997 tarihli yazısı (İbranice).

Kohen, Elli, (1999), *İnönü and the Jews*, yayımlanmamış araştırma.

Krudo, Yaakov, (1990), *Aliya Bet*, (İbranice), 1990.

Soysal, Orhan, *An Analysis of the Influences of Turkey's Alignment with the West and of the Arab-Israeli Conflict Upon Turkish-Israeli and Turkish-Arab Relations, 1947-1977*, Princeton Üniversitesi, doktora tezi, 1983, UMI Ann Arbor, Michigan, Ref. 8316815.

Tuval, Shaul, *The Jewish Community in Istanbul 1948-1992. A Study in Cultural, Economic and Social Processes*, Kudüs İbrani Üniversitesi, 1999, doktora tezi. (İbranice).

Yuna, Melin Levent, (1999), *Identity Construction: Self-narration of Educated Turkish Jewish Young Adults*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, 1999.

Hotzaat Amutat Yotzei haTnua haTziyonit be Turkia'nın (Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri Vakfı) derlediği, İsrail'de can veren Türkiye doğumluların listesi.

Türkçe

Eli Şaul'un Avram Galanti'ye yazdığı 12 Eylül 1948 tarihli mektup.

Avram Galanti'nin Eli Şaul'a yazdığı 16 Eylül 1948 tarihli mektup.

B.Y.'nin Nevzat Çağlar Tüfekçi'ye gönderdiği 28 Şubat 2001 tarihli mektup.

Nesim Weissberg'in Selim Amado'ya gönderdiği 12 Ocak 2001 tarihli mektup.

Düzgün, Mücahit (1999), *İsrail'in Kuruluşu ve Türk Basını*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İzmir, 1999.

Kayaalp, Semiha (2000), *İsrail Devleti'nin Kuruluşundan Sonra İzmir Yahudi Cemaati'nin Göçü (1948-1951)*, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, lisans tezi, İzmir, 2000.

Yanarocak, Hayim Kohen; Asayas, Mary ve Barokas, Yakup (1994), *1940'larda İstanbul Entrikaları ve Gençlik Hareketleri*, 25 Aralık 1994 tarihinde Fakirleri Koruma Derneği'nde verilen konferans metni.

YAYIMLANMIŞ KAYNAKLAR

GENEL REFERANS KİTAPLARI

Kronolojiler

—, *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1997*, Cilt 1-2-3, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998.

—, *Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995*, Cilt 1-2, Aydın Kitaplığı, İstanbul, (t.y.).

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Soysal, İsmail, *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye - Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*, Isis Yayımcılık, İstanbul, 1997.

Bibliyografyalar

Adiel, S., (1984), *On Youth Aliyah Literature Selected, Classified and Annotated Bibliography*, The Jewish Agency, Youth Aliyah, The Henrieta Szold Documentation Center, Kudüs, 1984.

Cohen, Hayyim J. ve Yehuda, Zvi (Der.), *Asian and African Jews in the Middle East 1860-1971, Annotated Bibliography*, Ben Zvi Institute, Kudüs, 1976.

Tuncor, Ferit Ragıp, *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları 2958, İstanbul, 1996.

İstatistikler

Sicron, Moshe, (1957), *Immigration to Israel 1948-1953 Statistical Supplement*, Falk Project for Economic Research in Israel and Central Bureau of Statistics, Kudüs, 1957.

Statistical Abstract of Israel 1953/54, No. 5, The Government Printer, Kudüs 1954.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (1946), *İstatistik Yıllığı, Cilt 15, 1942-1945* Yayın no. 255, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1946.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı 1951*, Cilt 19, Yayın 332, Ankara, (t.y.).

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın no. 460, Ankara, (t.y.).

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Genel Nüfus Sayımı 24-10-1965*, Yayın no. 537, Ankara, 1968.

Sözlük ve Ansiklopediler

—, *Dictionnaire du Judaisme*, Albin Michel, Paris, 1998.

—, *Encyclopaedia Judaica*, Keter Publishing House Ltd., Kudüs, 1974.

—, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988 -

Alalu, Suzan; Arditi, Klara; Asayas, Eda; Basmacı, Teri; Ender, Fani; Haleva, Beki; Maya, Dalya; Pardo, Ninet; Yanarocak, Sara (Haz.), *Yahudilikte Kavram ve Değerler, Dinsel Bayramlar - Dinsel Kavramlar - Dinsel Gereçler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1996.

Attias, Jean-Christophe ve Benbassa, Esther, *Dictionnaire de Civilisation Juive*, Larousse Bordas, Paris, 1997.

Binark, Naile ve Arslanberk, Saide, *Tanzimattan Bugüne Türk Yazı Hayatında Takma Adlar İndeksi*, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara 1971.

TÜRKÇE KİTAPLAR

—, *TBMM Albümü 1920-1991*, TBMM Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara, 1994.

Aciman, Kadun Luiz (Liz Yanti) (2000), *Bünyamin Ferit Acıman Ailesinin Öyküsü*, Repar Tanıtım İletişim ve Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul, 2000.

Akar, Rıdvan, (1999), *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999.

Akbal, Oktay, (1990), *Bizans Defnesi*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.

Akgül, Ahmet, (t.y.) *Siyaset-Strateji ve Siyonizm*, Kültür Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, t.y. [2002].

Aktar, Ayhan, (2000), *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Atsız, [Nihal], *Türk Ülküsü*, Baysan A.Ş., İstanbul, 1992.

Bali, Rıfat N., (1999), *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Bali, Rıfat N., (2001), *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Baydar, Oya ve Çiçekoğlu, Feride (Der.), (1998), *Cumhuriyet'in Aile Albümleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Belge, Murat, (2002) *Başka Kentler, Başka Denizler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Behmoaras, Lizi, (1993), *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler (Söyleşiler)*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1993.

Benbassa, Esther - Rodrigue, Aron, (2001), *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi (15. - 20. Yüzyıllar)*, (Çev: Ayşe Atasoy / Yay. Haz.: Rıfat N. Bali), İletişim Yayınları, Istanbul, 2001.

CHP (1948), *Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

Cumalı, Necati, (1984), *Yakubun Koyunları*, Tekin Yayınevi, Istanbul, 1984.

Çevik, Hikmet (1949), *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, Istanbul, 1949.

Demir, Hülya ve Akar, Rıdvan (1999), *Istanbul'un Son Sürgünleri*, Belge Yayınları, 4. Baskı, Istanbul, 1999.

Eldem, Edhem (Der.) (2000), *Bankalar Caddesi, Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*, Osmanlı Bankası Bankacılık ve Finans Tarih Araştırma ve Belge Merkezi, Istanbul, 2000.

Erduran, Refik, (1987), *Gülerek Gençlik Anıları*, Cem Yayınevi, Istanbul, 1987.

Eroğul, Cem, (1998), *Demokrat Parti Tarihi ve Ideolojisi*, 3. Baskı, Imge Kitabevi, Ankara, 1998.

Faik, Bedii, (1972), *Akıl Cumhuriyeti Israil*, Dilek Matbaası, Istanbul, 1972.

Geray, Cevat (Dr.), (1962), *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*, Türk Iktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, no. 9, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara, Ocak 1962.

Grosman, Moşe, (1992), *Dr. Markus (1870-1944) Osmanlıdan Cumhuriyete Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler*, As Matbaacılık, Istanbul, 1992.

Günaltay, M. Şemseddin (Ord. Prof.) (1987), *Yakın Şark III Suriye ve Filistin*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987 (ilk baskı 1947).

Güvenir, O. Murat (1991), *2. Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Istanbul, 1991.

İnceler, Cahit, (1949), *Salamona Bomba*, Cemal Gümüşayak Matbaası, İzmir, 1949.

Karakuyu, Reşat, (2000), *Ziyaret*, Reş-Kar Yayınları, İzmir, 2000.

Kavukçuoğlu, Deniz, (2002) *Alageyik Sokağı Bir Liman Mıydı?*, Doğan Kitapçılık, Istanbul, 2002.

Kaya, Ayhan, (2000), *'Sicher In Kreuzberg' Berlin'deki Küçük İstanbul Diyasporada Kimliğin Oluşumu*, Büke Yayınları, Istanbul 2000.

Kılıçdaroğlu, Kemal, (1997), *1948 Türkiye İktisat Kongresi*, 2. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1997.

Koçak, Cemil, (1996), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 1 ve 2, İletişim Yayınları, Istanbul, 1996.

Konyar, Hürriyet, (1999), *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayınevi, Istanbul, 1999.

Landau, Jacob M., (1996), *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri 1883-1961*, (Çeviren: Burhan Parmaksızoğlu, İlhan Pınar, Oya Engin, Natali Medina), İletişim Yayınları, Istanbul, 1996.

Levi, Avner, (1996), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler Hukuki ve Siyasi Durumları*, (redaksiyon Rıfat N. Bali), İletişim Yayınları, Istanbul, 1996.

Meriç, Cemil, (2000), *Jurnal Cilt 1 1955-65*, (Yay. Haz. Mahmut Ali Meriç), 9. Baskı, İletişim Yayınları, Istanbul, 2000.

Öcalan, Abdullah, (2000) *Tarih Günümüzde Gizli ve Biz Tarihin Başlangıcında Gizliyiz*, Aram Yayınları, İstanbul, 2000.

Ökte, Faik, (1951), *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, [1951].

Pazarcı, Hüseyin, (1993), *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

Rodrigue, Aron (1997), *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması "Alliance" Okulları 1860-1925*, Çeviren: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.

Sander, Oral (1979), *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no. 427, Ankara 1979.

Sevilla-Sharon, Moshe (1992), *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul, 1992.

Soyer, Dündar (2000), *Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar, Anılar...*, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.

T.C. Münakâlat Vekâleti Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri Evsaf Kitabı 1958*, Yenilik Basımevi, İstanbul (t.y.).

T.C. Ulaştırma Bakanlığı Marmara Bölgesi Liman ve Deniz İşleri Müdürlüğü Gemi Sörvey Kurulu, *Türk Ticaret Gemileri 1965*, Denizcilik Bankası Matbaası, İstanbul, 1965.

Tirali, Naim, (1992), *İki Şalom Arasında Gezi Notları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

Toker, Metin, (1970), *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

Us, Asım, (1966), *Hatıra Notları*, Vakit Matbaası, İstanbul, 1966.

Yalman, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt 4 (1945-1971)*, Rey Yayınları, İstanbul, (t.y.).

Yetkin, Çetin, (1992), *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.

TUTANAKLAR

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, Onsekizinci Birleşim, 18 Aralık 1946, s. 44.

TV PROGRAMLARI

Cüneyt Özdemir, *SNIK*, CNN Türk, 13 Ocak 2000.

Rıdvan Akar, *Madalyon Cumhuriyetin Tanıkları*, CNN Türk, 1 Nisan 2000.

M. Ali Birand - Rıdvan Akar, *32. Gün*, CNN Türk, 26 Nisan 2001.

TÜRKÇE MAKALELER

—, "Dünya Yahudileri", *Karagöz*, 14 Haziran 1948, yıl 40, S. 4147, s. 2.

—, "En Son Dakika gazetesi yazı işleri müdürlüğüne", *Or Yeuda*, 4 Kasım 1948, S. 21, s. 5.

—, "Haydi güle güle!", *Aydede*, 26 Şubat 1949, S. 91-85, s. 1.

—, "İbret dersleri çoğalıyor", *Aydede*, 27 Nisan 1949, S. 91-102, s. 1.

—, "İstanbul 4üncü şube pasaport dairesinde 1ci kısımda örnek olacak bir memur", *Or Yeuda*, 28 Ekim 1948, S. 20, s. 15.

—, "Itahdut Yotsei Turkiya Be Israel'in kısa tarihçesi", *Dostluk*, Şubat 1987, S. 15, s. 8-9.

—, "Nankör çıfıtlar", *Karagöz*, 9 Aralık 1948, yıl 4, S. 4198, s. 2.

—, "Reklamın da ticaretin de hududu olmalı", *Or Yeuda*, 11 Kasım 1948, S. 9.

—, "Üsdat Mithat Cemal Kuntay'dan bir rica", *Or Yeuda*, 22 Temmuz 1948, S. 6, s. 9.

—, "Yahudilerin İçişleri Bakanından istedikleri", *Sebilürreşad*, Cilt II, sayı 44, Mayıs 1949, s. 393.

Adiri (Adevah), Yeuda, "Erkan teknesi ile 42 yıl önce Türkiye'de *aliya* yapanlar Bat-Yam'da bir araya geldi", *Dostluk*, Nisan-Mayıs 1991, S. 34, s. 20-21.

Adiri, Yehouda, "Ehalutz ve Neemaney Tsion gençlik örgütlerinin toplantısı Neurim okulunda yapıldı", *Dostluk*, Ağustos-Eylül 1990, s. 14 ve 25.

Adiri, Yehuda, "Kibuts Hagoşrim", *Dostluk*, Ocak 1987, S. 14, s.14-15.

Armaoğlu, Fahir, "Türkiye-İsrail ve Filistin meselesi", s. 199-232, *İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri*, İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 2000 içinde.

Atilhan, Cevat Rıfat, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 7, s. 105-106.

Atilhan, Cevat Rıfat, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 8, s. 121-128.

Atilhan, Cevat Rıfat, "Siyonizmin Protokolleri", *Sebilürreşad*, Temmuz 1948, C. 1, S. 9, s. 140-141.

Atilhan, Cevat Rıfat, "Yahudi küstahlığı", *Sebilürreşad*, Ağustos 1948, S. 10, s. 159-160.

Atsız, [Nihal], "Kızılelma", *Kızılelma*, 31 Ekim 1947, S. 1, (Atsız, *Türk Ülküsü*, Baysan A.Ş., İstanbul, 1992, s. 11-16).

B. Ç., "Bir Küçük Filiz veya İsrail'de on yıl", *Dostluk*, Mayıs 1989, S. 25, s. 15.

Bali, Rıfat N., "Bir Yahudi mali ve sosyal yardımlaşma kurumu: Dersaadet Küçük İstikrazat Sandığı", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1997, S. 160, s. 45-54.

Bali, Rıfat N., "Edirne Yahudileri", *Edirne, Serhattaki Payitaht*, Emin Nedret İşli ve Sabri Koz (haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998 içinde, s. 205-227.

Bali, Rıfat N., "Ermenistan'ın 'Anavatana Geri Dönün' çağrısının Diaspora Ermenilerine ve Türkiye'ye etkisi", *Tarih ve Toplum*, Haziran 2001, S. 210, s. 13-19.

Benbassa, Esther, "20. Yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyonizm", *Tarih ve Toplum*, Ekim 1990, S. 82, s. 34-39.

Binbay, Tolga, "Nereye gittiniz be! Hamursuz kaldım", *Cumhuriyet Dergi*, 26 Ekim 1997, S. 605, s. 4-6.

Benhar, İsrail, "Kıbrıs Yahudileri", *Or Yeuda*, 15 Temmuz 1948, S. 5, s. 4.

Cumalı, Necati, "Eli'nin evinde", *Türk Dili*, 1 Şubat 1971, Cilt 23, Sayı 233, s. 397-403.

Çavdarlı, Rıza, "(Atikva) Yahudi gazetesine cevap", *Dava*, 8 Ocak 1949, S. 6, s. 4.

Day, Sami, "Kibuts Hagoşrim", *Dostluk*, Nisan-Mayıs, 1987, S. 17, sh.14-15.

Doğrul, Ömer Rıza, "Acı ve çirkin bir fark. Oradaki Yahudilerle bizdeki Yahudiler", *Selâmet*, 18 Haziran 1948, S. 55, s. 3.

Doğrul, Ömer Rıza, "Memleketimizdeki Siyonistlere bir ders", *Selâmet*, 23 Temmuz 1948, S. 60, s. 2, 16.

Doğrul, Ömer Rıza, "Siyonist propagandasının memleketimizde işi ne?", *Selâmet*, 25 Haziran 1948, S. 56, s. 2.

Ekşigil, Hülya Bankoğlu, "Jak Kamhi: 500. Yıl Vakfı hedefinin de ötesine ulaştı", *Vizyon*, Mayıs 1992, s. 112-116.

Fettahoğlu, F., "Tarihte ve bugün Filistin meselesi", *Yurd*, yıl 7, cilt 11, S. 4, Haziran 1948, s. 3-4.

Gabay, [Izak], "Yardım görmek uşaklık etmek değildir", *Or Yeuda*, 7 Ekim 1948, S. 17, s. 8-9.

Gabay, Izak, "Bir röportaj karşısında", *Or Yeuda*, 4 Kasım 1948,S. 21, s. 11.

Gabay, Izak, "Bu kadarı da fazla", *Or Yeuda*, 2 Eylül 1948, S. 12, s. 8-9, 14.

Gabay, Izak, "Büyük göç: Acı olduğu kadar hakikattır", *Or Yeuda*, 4 Kasım 1948, S. 21, s. 3.

Gabay, Yitshak, "Yeter artık! Söz milletindir...", *Or Yeuda*, 18 Kasım 1948, S. 23, s. 9.

Günçıkan, Berat, "Nerelisin diye sormayın bana", *Cumhuriyet Dergi*, S. 483, 25 Haziran 1995, s. 1-4.

I. E., "Köklü Tahana", *Dostluk*, Ağustos-Eylül 1990, S. 31, s. 28.

K.(ohen), S.(ami), "Bir milli borç", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 291.

K.(ohen), S.(ami), "Türkiye ve Israil", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 244.

Kirpi, "Bize mi düştü?", *Aydede*, 19 Şubat 1949, S. 91-83.

L.B.D.T., "Bay Atilhan'ın yersiz bir teşebbüsü", *La Boz De Türkiye*, 15 Şubat 1948, s. 216.

L.B.D.T., "Bir milli borç", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 291.

L.B.D.T., "Bir Mişon gibi müracaat ederek izin aldı..!", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1947, s. 133.

L.B.D.T., "Dünya Yahudi Kongresi ve Türk Yahudi cemaati", *La Boz De Türkiye*, 1 Ağustos 1948, s. 12-13.

L.B.D.T., "Türk Yahudilerine dair", *La Boz De Türkiye*, 1 Ocak 1948, s. 169, 172.

L.B.D.T., "Türk Yahudilerinin muhaceretine asıl sebepler nelerdir?", *La Boz de Türkiye*, 1 Kasım 1948, s. 100 ve 109.

L.B.D.T., "Türkiye Israil'i ne zaman tanıyacak?", *La Boz De Türkiye*, 15 Mart 1949, s. 227, 229.

Madem, Menahem, "Muhacirlerin gidemeyişi karşısında Mütevelli Samuel Efendinin lâkayıt vaziyeti", *Or Israel*, S. 1, 21 Ocak 1949, s. 3.

Ortaç, Yusuf Ziya, "Yahudi vatanı", *Akbaba*, 24 Şubat 1949, Yıl 26, S. 11, s. 3.

Özyürek, Esra, "Renkli, beyaz ve siyah vatandaşlar üzerine", *Birikim*, Ocak 2001, Sayı 141, s. 100-104.

Paykoç, Nihat, "Filistin haberleri", *Dava*, 11 Aralık 1948, S. 2, s. 16.

Şalom, Marsel, "Yersiz bir iddia ve bir tavzih", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 19.

Tekelioğlu, Tuluhan, "Israil'in 'Komüncü' Türkler'i", *Aktüel*, 12-18 Mayıs 1994, s.56-59.

Tunçay, Mete, "Sunuş", *Toplumsal Tarih*, Eylül 1995, Sayı 21, s. 1.

Uzun, Mustafa, "Ömer Rıza Doğrul", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, s. 489-492.

Üçok, Yıldız, "Kuledibi'nde bir muhtar", *Istanbul*, Ocak 2002, s. 122-123.

Yaeş, Izak, "Bay Jozef Şmil'le bir mülâkat", *Or Yeuda*, 28 Ekim 1948, S. 20, s. 2.

Yaeş, Izak, "Bu kadarı fazla!", *Or Yeuda*, 22 Temmuz 1948, S. 6, s. 5.

Yaeş, Izak, "Demokrasiyi ters taraftan okuyanlara", *Or Yeuda*, 12 Ağustos 1948, S. 9.

Yaeş, Izak, "Demokrat basın dışında sayıklayan matbuatın susturulmasını millet adına ısrarla istiyoruz!", *Or Yeuda*, 14 Ekim 1948, S. 18, s. 8-9.

Yaeş, Izak, "DP başkanı sayın Celâl Bayar'la Ege Denizi'nin ortasında *Aksu* vapurunun hususi kamarasında bir mülâkat", *Or Yeuda*, 23 Eylül 1948, S. 15, s. 3.

Yaeş, Izak, "DP Kuledibi Semt Ocağı kongresi", *Or Yeuda*, 30 Eylül 1948, S. 16, s. 7.

Yaeş, Izak, "Edirnede pasaport kanunu yok mu?", *Or Yeuda*, 25 Kasım 1948, S. 24, s. 2.

Yaeş, Izak, "Emniyet müdürlüğünün dikkat nazarına", *Or Yeuda*, 12 Ağustos 1948, S. 9, s. 2.

Yaeş, Izak, "Her Gün gazetesi memleketimizde zorla mı Yahudi gizli teşkilâtı kurduracak?", *Or Yeuda*, 25 Kasım 1948, S. 24, s. 8-9, 14.

Yaeş, Izak, "Hoş Geldin büyük insan", *Or Yeuda*, 18 Kasım 1948, S. 23, s. 8.

Yaeş, Izak, "İçişleri Bakanlığından mühim bir rica", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1.

Yaeş, Izak, "Mantık kaidelerinden çıkmıyalım!", *Or Yeuda*, 30 Eylül 1948, S. 16, s. 8-9.

Yaeş, Izak, "Maskeleri indiriyoruz. Cart kaba kâğıt...", *Or Yeuda*, 9 Aralık 1948, S. 25, s. 8-9.

Yaeş, Izak, "Siyasi hikâyeler", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 2 ve 14.

Yaeş, Izak, "Türk demokrasi ve Yahudi matbuatı", *Or Yeuda*, 24 Haziran 1948,S. 2, s. 5.

Yaeş, Izak, "Türkiye'de azınlık davası yoktur", *Or Yeuda*, 14 Ekim 1948, S. 18, s. 3 ve 14.

Yaeş, Izak, "Türkiye'de kozu bile bulunmayan siyonistlik ateşini körüklemekten zevk duyan Bay Ömer Rıza Doğrul'a", *Or Yeuda*, 30 Temmuz 1948, S. 7, s. 8-9.

Yaeş, Izak, "Türkiyede siyonist propagandası yoktur", *Or Yeuda*, 1 Temmuz 1948, S. 3, s. 8-9.

Yaeş, Izak, "Yalancı dolmalar", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 5.

Yaeş, Izak, "Yapanlar utansın", *Or Yeuda*, 17 Haziran 1948, S. 1, s. 14.

Yaeş, Izak, "Yeni kurulan Israil devletine bir seyahat", *Or Yeuda*, 2 Eylül 1948, S. 12, s. 3.

Yaeş, Izak, "Yine muhacerat davası", *Or Yeuda*, 4 Kasım 1948, S. 21, s. 8-9.

GAZETE YAZI DİZİLERİ

Aksoy, Yaşar, "500 yıllık komşu İzmir Yahudileri", *Yeni Asır,* 24-30 Mayıs 1999.

Ay, Savaş, "İsrail'de yaşayan Türkler", *Sabah,* 15-18 Mart 1987.

Balcıoğlu, Şahap, "İsrail röportajları", *Akşam,* 20-29 Mayıs 1950.

Fenik, Adviye, "İsrail'den Röportajlar", *Zafer,* 1 - 9 Haziran 1951.

Fenik, Faruk, "Filistin Mektupları", *Vatan,* 7 - 24 Nisan 1947.

Güleç, İsmet, "İstanbuldan - Filistine", *Son Saat,* 10 Haziran - 20 Temmuz 1949.

İnal, Fasih, "Benjo'nun öyküsü Heybeli'den Mossad'a", *Hürriyet,* 23-28 Kasım 1986.

İnal, Fasih, "İrticanın daniskası İsrail'de", *Hürriyet,* 31 Ocak - 5 Şubat 1987.

Kohen, Sami, "Bugünkü İsrail", *Yeni İstanbul,* 11 Haziran - 4 Temmuz 1951.

Korle, Sinan, "Bugünkü İsrail", *Vatan,* 29 Haziran - 7 Temmuz 1949.

Tarablus, Suzan N., "İsrail'deki Türkiyeliler", *Sabah,* 11-15 Mart 1996.

Toker, Metin, "Bugünkü Orta Şark", *Cumhuriyet,* 25 Nisan - 9 Mayıs 1949.

Yener, Jerfi, "İsrail'de İzmirliler", *Ege Ekspres,* 16 Eylül - 29 Ekim 1955.

YABANCI DİLDE KİTAPLAR

—, *Be Hotzaat Amutat Yotsei HaTnua HaTziyonit be Turkia* (Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri Vakfı), (2000), *Ha Yamim Ha Yafim (Güzel Günler)*, Kudüs, 2000.

—, *Hommage à Abraham Elmaleh,* Kudüs, 1959.

Almog, Oz, (2000), *The Creation of the New Jew The Sabra,* (İbraniceden çeviren: Haim Watzman), University of California Press, 2000.

Aral, Avraham Çikurel (Çik), Strumza Avraham, Rabi, Shlomo (2002), *Sipura Şel Tnuat 'Neemanei Tzion-Hehalutz' Beir İzmir-Turkia, (İzmir, Türkiye'deki Neemanei Tzion-Hehalutz Örgütünün Hikâyesi)*, Hidekel Matbaası, Tel Aviv, 2002.

Arbel, Ziva (1999), *The Girl With the Gun,* (İbranice), Sifriat Poalim Publishing House Ltd., Tel Aviv, 1999.

Cowen, Ida, (1971), *Jews In Remote Corners of the World,* Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1971.

Drabkin-Darin, H., (1957), *Housing in Israel Economic and Sociological Aspects,* Gadish Books, Tel Aviv, 1957.

Falkon, Mordehay, (1997), *Prakim Betoldot Hatzionut BeTurkiya (Türkiye'de Siyonizmin Tarihçesi ile İlgili Bahisler),* (İbranice), Kudüs, 1997.

Falkon, Mordehay, (1998), *Yahadut Turkiya Beavar Vebaove (Geçmişte ve Günümüzde Türkiye Yahudileri),* (İbranice), Modern Graphics, Kudüs, 1998.

Falkon, Mordehay ve Ziffer, Daniel ve Maschiach, Avidan (Der.), (2000), *Yahadut Turkia veHatziyonut Kvatzim leHeker haTnua' haTziyonit ve Hahalutzit be Turkia (Türkiye Yahudileri ve Siyonizm - Türkiye Siyonist hareketinin kuruluşu ile ilgili*

incelemeler derlemesi), (İbranice), Hotzaat Amutat Yotzei haTnua haTziyonit be Turkia (Türkiye Siyonist Hareketi Kökenlileri Vakfı), Kudüs, 2000.

Gilbert, Martin, (1999), *Israel A History*, Black Swan, Londra, 1999.

Landshut, S. (1950), *Jewish Communities in the Muslim Countries of the Middle East*, The Jewish Chronicle Ltd., Londra, 1950.

McGhee, George, (1990), *The US - Turkish - Nato Middle East Connection How Mr. Truman Doctrine Contained the Soviets in The Middle East*, St. Martin's Press, New York, 1990.

Méchoulan, Henry (Der.), (1992), *Les Juifs d'Espagne Histoire L une Diaspora 1492-1992*, Liana Lévi, Paris, 1992.

Nachmani, Amikam, (1987), *Israel, Turkey and Greece*, Frank Cass, Londra, 1987.

Refael, Yitzhak, (1981), *Lo Zahiti Baor Mehahefker (Işık kolay gelmedi)*, (İbranice), Idanim, Kudüs, 1981.

Roth, Cecil, (1954), *History Round the Clock The World of The Sephardim*, WIZO, Tel Aviv, 1954.

Schechtman, Joseph B., (1961), *On Wings of Eagles, The Plight, Exodus and Homecoming of Oriental Jewry*, Thomas Yoseloff, New York, 1961.

Segev, Tom, (1998), *1949 The First Israelis*, Owl Books, New York, 1998.

Shaw, Stanford J., (1991), *The Jews of the Ottoman Empire and The Turkish Republic*, McMillan, Londra, 1991.

Simon, Emmanuelle, (1999), *Séfarades de Turquie en Israel, Eléments d'Histoire et de Culture des Judéo-Espagnols*, L'Harmattan, Paris, 1999.

Stock, Ernest, (1988), *Chosen Instrument The Jewish Agency in the First Decade of the State of Israel*, 2. Baskı, Herzl Press, New York, 1988.

Varol, Marie-Christine, (1998), *Manuel de Judéo-espagnol Langue et Culture*, L'Asiathèque, Paris, 1998.

Weiker, Walter F., (1992), *Ottomans, Turks and the Jewish Polity. A History of The Jews of Turkey*, University Press of America, Maryland, Londra, 1992.

Weiker, Walter F., (1989), *The Unseen Israelis: The Jews From Turkey in Israel*, University Press of America, Maryland, Londra, 1989.

YABANCI DİLDE MAKALELER

—, "A la onoravle asistensia del Konsilio laiko", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 12.

—, "Arranging *Aliyah* from Turkey", *Dappei Aliyah*, 1949, sh. 34-35 (İbranice).

—, "Delantre la situasion de los emigrantes, el deskorso dado de parte de Sr Menahem Madem en la Keila Neve Şalom", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 6.

—, "Dos jovenos Israelitos arrestados en Izmir", *La Boz De Türkiye*, 15 Eylül 1948, s. 55.

—, "El filmo antisemito Oliver Twist", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 249.

—, "Exchange of messages between WJC Organization Department and Grand Rabbinate of Turkey", *Congress Digest*, 26 Nisan 1949, cilt IV, # 15(355), s. 6-7.

—, "La Boz de Türkiye deviene un organo politico", *La Boz De Türkiye*, 15 Ekim 1946, s. 77.

—, "La emigracion de los Israelitas para Eretz Israel", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1948, s. 140.

—, "La emigracion Judia de Turquia", *La Boz De Türkiye*, 1 Nisan 1949, s. 252.

—, "La representacion en Turquia de la Agencia Telegrafica Judia", *La Boz De Türkiye*, 15 Nisan 1948, s. 303.

—, "La vijita del Vali de Ankara al templo Israelita de esta ciudad", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1948, s. 336.

—, "Los Judios no son excluidos del commercio!", *La Boz De Türkiye*, 1 Ekim 1947, s. 77.

—, "Los Senyores ke tuvieron la buendad de azer ayudo a los emigrantes", *Or Israel*, 21 Ocak 1949, S. 1, s. 4.

—, "Los que parten por Palestina no pueden retornar en Turquia", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1948, s. 140.

—, "Organizational news from overseas", *Congress Digest*, 30 Aralık 1949, cilt IV, # 41(381), s. 3.

—, "Rachel A. Bortnick interviews Turkish ambassador in Israel", *AAJFT Newsletter*, Ilkbahar 1998, Cilt 9, S. 1, s. 3-4.

—, "Souhaitos del primer ministro Recep Peker a la comunidad Israelita", *La Boz De Türkiye*, 29 Ekim 1946, s. 96.

—, "Sr Abraham Mayer queda en Turquia", *La Boz De Türkiye*, 17 Nisan 1949, s. 269.

—, "The exodus of the Jews", *Current Events in Jewish Life*, Temmuz-Eylül 1949, S. 4-5, s. 14.

—, "Turkish Jews leave for Israel", *India and Israel*, Mart 1949, S. 9, s. 10.

—, "Un filmo antisemito projeta en Beyoğlu", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1949, s. 302.

Aktar, Ayhan ve Özel, Soli, "Turkish attitudes vis a vis the Zionist project", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, S. 28, s. 129-148.

Avichai, M., "Peguichot im Yehudey Turkiyya" (Türkiye Yahudileri ile görüşmeler), *Dappei Aliya*, 1964, s. 48-50 (Ibranice).

Ben Zvi, Y., "Yehudey Turkiyya" (Türkiye Yahudileri), *Yalkut haMirzah haTihon*, Haziran 1949, S. 6, s. 16-17 (Ibranice).

Benbassa, Esther, "Des sionistes sans sionisme", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, S.28, s. 19-30.

Benbassa, Esther, "La Clandestinité", *Cemoti*, Haziran-Aralık 1999, S.28, s. 51-58.

Benbassa, Esther, "Le sionisme ou la politique des alliances dans les communautés juives ottomanes (début du XXème siècle)", *Revue des Etudes Juives*, CL (1-2) Ocak-Haziran 1991, s. 107-131.

Benbassa, Esther, "Presse d'Istanbul et de Salonique au service du sionisme (1908-1914)", *Revue Historique*, CCLXXVI/2, s. 338-365.

Bensinyor, Y., "Grande indignation en la populacion Judia de Izmir", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 20.

Bensinyor, Y., "La emigracion para Israel", *La Boz De Türkiye*, 17 Nisan 1949, s. 270.

Bensinyor, Y., "Una visita al inspector del partido del pueblo", *La Boz De Türkiye*, 1 Ocak 1946, s. 161.

Bligh, David Ben-Mordechay, "Turkish Jewry surveys its future", *The American Zionist*, Ocak 1958, s. 11.

Bornes-Varol, Marie-Christine, "Balat, vieille communauté Juive d'Istanbul", *Revue des Etudes Juives*, CXLVII (3-4), Temmuz-Aralık 1988, s. 495-504.

Cohen, Albert, "La revista de informaciyones Palestinianas y los Judios de Turquia", *La Boz De Türkiye*, 15 Ağustos 1947, s. 20.

Cohen, Sami, "Personnalité marquante du Judaisme", *Hommage à Abraham Elmaleh*, Kudüs, 1959 içinde, s. 87-88.

Dinar, Sabetay, "Notes from a visit to Turkey"(İbranice), *Ha-Po'el Ha-Za'ir*, 9 Ekim 1951, s. 19-20.

Dumont, Paul, "Une communauté en quête d'avenir. Le sionisme à Istanbul au lendemain de la première guerre mondiale", *Les Juifs dans la Méditerranée Médiévale et Moderne*, Nice Üniversitesi, Centre de la Méditerranée Moderne et Contemporaine, Centre D'Etudes Médiévales, Actes des Journées d'Etudes 25-26 Mayıs 1983.

E.C., "Jews in Turkey", *The Alliance Review*, Cilt V, Kasım-Aralık 1950, S. 21-22, s. 10

Elmalech, A., "Turkish Jewry at the crossroads", (İbranice), *Hed-Hamizrach*, 17 Aralık 1948, s. 11.

Elyaşar, Viktor, "Turkey 1949", *Rishumim*, Haziran 1989, s. 32-33 (İbranice).

Kohen Erkösem, Sami, "The İsraeli flag waves over İstanbul", *Hed-Ha-Mizrach*, 18 Kasım 1949, s. 12-13 (İbranice).

Lehrman, Hal, "The Jews under Turkey's new deal", *Commentary*, 9 (1950), s. 29-39.

Nahum, Isaac J., "La visite d'Abraham Elmaleh en Turquie", *Hommage à Abraham Elmaleh*, Kudüs, 1959, s. 82-84.

Raphael, Yitzhak "Meeting of the immigration council Tel Aviv 24.6.53", *Dappei Aliyah*, (26), 1953, s. 5-15 (İbranice).

Schechtman, Joseph B., "Turkish Jewry on the move", *Congress Weekly*, 24 Ekim 1949, s. 7-9.

Un lector, "Prudencia y moderacion", *La Boz De Türkiye*, 15 Temmuz 1948, s. 383.

Varol, Marie-Christine, "La communauté Sépharade de Turquie du début du XXe siècle à nos jours", Henry Méchoulan (Der.), *Les Juifs d'Espagne Histoire D'une Diaspora 1492-1992*, Liana Lévi, Paris, 1992 içinde, s. 409-427.

Weiker, Walter F., "Jews from Turkey in Israel: The Un-Seen", *Forum*, İlkbahar 1985, S. 54/55, s. 71-82.

SÜRELİ YAYINLAR

YURT DIŞINDA YAYIMLANMIŞ

Gazeteler

El Tiempo (Tel Aviv)

Haber (Tel Aviv)

La Boz De Yerushalayim (Kudüs)

La Union (Lud)

La Verdad (Tel Aviv) (Daha sonra *La Luz de Israel* adını aldı)

The Jewish Chronicle (Londra)

The New York Times (New York)

Yıllıklar

The American Jewish Committee (Haz.), *American Jewish Year Book, Cilt 51, Yıl 1950,* The American Jewish Committee, New York ve The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.

The American Jewish Committee (Haz.), *American Jewish Year Book, Cilt 52, Yıl 1951,* The American Jewish Committee, New York ve The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.

Dergiler

AAJFT Newsletter (New York)

Congress Weekly (New York)

Dostluk (Tel Aviv)

Gelişim (Tel Aviv)

HABER AJANSI

Jewish Telegraphic Agency Bültenleri

TÜRKİYE'DE YAYIMLANMIŞ

a) Türk Basını

Gazeteler

Akın

Akşam

Anadolu (İzmir)

Atayolu (Antakya)

Bursa (Bursa)

Bugün (Adana)

Cumhuriyet

Demokrat İzmir (İzmir)

Dünya

Edirne Postası (Edirne)

En Son Dakika

GazetePazar

Gece Postası

Halkın Sesi (İzmir)

Hergün
Hür Adam
Hürriyet
İstanbul Ekspress
Kudret (Ankara)
Sabah
Son Havadis
Son Posta
Son Saat
Son Telgraf
Tan
Tasvir
Ticaret
Türk Sözü (Adana)
Ulus (Ankara)
Vakit (Yeni Gazete)
Vatan
Yeni Adana (Adana)
Yeni Asır (İzmir)
Yeni İstanbul
Yeni Sabah
Zafer
Zaman

Dergiler
Akbaba
Amcabey
Cumhuriyet Dergi
Dava
Guguk
Karagöz
Karikatür
Mizah
Sebilürreşad
Selâmet
Yedigün

b) Türk Yahudi Basını

Gazeteler
Atikva
Hadar
L'Etoile Du Levant
Le Journal D'Orient
Şabat
Şalom
Türkiyenin Sesi

Dergiler
La Boz De Türkiye
Or İsrael
Or Yeuda

DİZİN

Abravaya, Samuel 279
Adana 63, 130, 346, 368, 394, 403, 433
Adato, Salamon 54, 55, 56, 74, 144, 145, 147, 150, 157, 168, 220, 245, 251, 253, 295
Adiri, Yehuda 19, 92, 97, 194, 195, 267, 268, 305, 446
Akbal, Oktay 40, 219
Aliya Bet 34, 190, 194, 195, 381, 385, 391, 392, 393, 395, 397
Aliyat HaNoar 18, 91, 92, 230, 392, 401
Alp, Tekin (Munis Tekinalp) 85, 244, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 371
Amerikan Yahudi Komitesi (AJC) 17, 45, 54, 57, 58, 59, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 116, 119, 203, 242, 359
Anadolu 53, 54, 80, 81, 82, 83, 138, 235, 236, 237
Artanı, Nurettin 136, 150, 151
Atatürk Ormanı 14, 19, 303, 304, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 360
Atay, Falih Rıfkı 45, 46, 65
Atilhan, Cevat Rıfat 117, 118, 121, 122, 129, 136, 280, 320, 323, 371
Atsız, Nihal 107
Azzam Paşa 118

Bahar, Avraham 198, 246
Barlas, Cemil Sait 204
Bayar, Celâl 55, 65, 67, 74, 103, 202, 326, 366
Ben Zvi, İshak 329, 389
Ben Gurion, David 281
Benaroya, Avram 52, 59, 87, 106, 240, 245, 359, 362, 366, 371, 373
Benbasat, Moşe 98, 114, 115, 122, 126, 146, 155, 294, 295, 329
Betar 94, 95, 195, 229, 230, 252, 396
Brod, Simon 73, 170, 174, 190, 203, 265, 353, 385, 395
Burla, Eli 79, 146
Bursa 126, 127, 183, 246, 247, 295, 297, 394, 433

CHP 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 71, 74, 76, 80, 87, 105, 138, 149, 156, 319, 350, 352, 353, 367, 413
Cumalı, Necati 295, 299, 331, 333, 334, 335, 409

Çanakkale 195, 223, 245, 295, 302, 393, 394, 433
Çavdarlı, Rıza 238

Daver, Abidin 77
Diken, Ege 121, 271, 395
Dinar, Sabetay 264, 313, 327, 369
Doğrul, Ömer Rıza 40, 41, 112, 113, 114, 122, 123, 124, 125, 136, 151, 371
DP 43, 44, 53, 54, 55, 56, 64, 71, 74, 75, 103, 112, 138, 144, 149, 150, 168, 195, 245, 279, 319, 350, 365, 366, 371, 372, 373, 413, 415
Dünya Yahudi Kongresi (WJC) 59, 60, 61, 62, 63, 205, 206, 207

Elmaleh, Abraham 273, 274
Elyaşar, Viktor 19, 134, 203, 221, 222, 271, 274, 277, 383, 388
Erkin, Feridun Cemal 205
Eskin, Nesim 268, 269, 313, 314, 403

Fakirlere Yardım Derneği 377
Felek, Burhan 152, 153
Fenik, Faruk 107, 117, 130, 301, 333, 411
Franko, Gad 17, 72, 73, 352, 362, 365
Franko, Marsel 59, 65, 67, 68, 69, 359, 360

Galanti, Avram 54
Goldin, Jozef 18, 229, 431
Gökay, Fahrettin Kerim 52, 388
Göle, Münir Hüsrev 156
Gövsa, İbrahim Alaattin 127
Gülek, Kasım 73
Günaltay, Şemseddin 107
Gündüz, Aka 238, 239, 277
Günzberg, Sami 60, 97, 205
Gürtunca, Faruk 108, 109, 110, 155, 187

Hacı Mehmet Emin el Hüseyni 118
Hahalutz 92, 93, 94, 95, 96, 119, 138, 194, 195, 198, 233, 246, 260, 261, 380, 391, 392, 393, 395
Haker, Erol 96, 256, 265, 269, 271
Hakkâri 247
Hanna, Menaşe 18, 96, 190, 203, 381, 382, 391, 402
Hasköy 100, 142, 175, 177, 190, 214, 215, 283, 301, 368, 400
Heyd, Uriel 278

Irgun Olei Turkiya 327, 328

İnceler, Cahit 193, 242, 243, 244
İrgun Tsioni be Kuşta 365
İsrael (İzisel), Samuel 163, 165
İstinyeli, Şefkati 329
İzmir 17, 21, 46, 51, 53, 55, 63, 78, 82, 83, 93, 98, 103, 115, 120, 136, 138, 161, 162, 163, 185, 190, 195, 201, 202, 223, 224, 226, 227, 229, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 250, 251, 260, 261, 270, 282, 294, 295, 296, 297, 304, 308, 310, 337, 338, 343, 350, 368, 369, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 385, 386, 387, 388, 391, 392, 393, 395, 396, 401, 403, 431, 433

Jabes, Leon 19, 91, 98, 162, 190, 194, 195, 292

Kaflı, Kadircan 156
Kamhi, Jak 41, 358
Karacan, Ali Naci 366, 367
Kırdar, Lütfi 99, 384, 388
Kibar, Osman 242, 246
Kohen, Sami 19, 63, 83, 117, 149, 188, 266, 267, 274, 283, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 380
Kutay, Cemal 186, 188, 324

Leon, Sabetay 60, 93, 95, 96, 98, 99, 100, 118, 119, 130, 131, 134, 136, 149, 162, 171, 172, 202, 259, 265, 267, 271, 294, 326, 329, 340
Levinsky, Akiva 18, 91, 92, 97, 229, 385, 400
Leyon, Avram 31, 85, 98, 99, 111, 118, 155, 363

Madem, Menahem 99, 102, 103, 162, 163, 164, 165, 202
Marshall Yardım Planı 57
Mayer, Abraham 116, 173, 174, 190, 203, 220, 365

Nabi, Yaşar 403, 408
Ne'emanei Tsion 92, 93, 230, 233, 377, 378, 380, 391, 395

Ortaç, Yusuf Ziya 186, 187, 188

Öktem, Haydar Rüştü 53, 80, 81, 82

Paykoç, Nihat 237, 238, 242
Peker, Recep 46, 47, 48, 49

Pepper, Claude 21, 67, 68
Perez, Hanri 328, 329, 360

Rado, Şevket 77

Saban, Rafael 52, 96, 162
Sadak, Necmeddin 62, 63, 132, 170, 171, 172
Safa, Peyami 145, 253
Saka, Hasan 117, 364
San Francisco Konferansı 43
Saracoğlu, Şükrü 24, 352
Sardinas, Moşe 294-296, 307, 329
Sarper, Selim 360
Sasson, Eliahu 277, 278, 388
Savcı, Sadun 149, 150
Sidi, Edmond 34, 227, 233, 260
Simavi, Sedat 117, 323, 324, 326
Sohnut 18, 76, 174, 220, 281, 282, 307, 317, 378, 380, 386, 396, 400, 431
Soriano, Hanri 46, 52, 60, 73, 79, 109, 111, 149, 165, 171, 207
Soyer, Dündar 304, 305

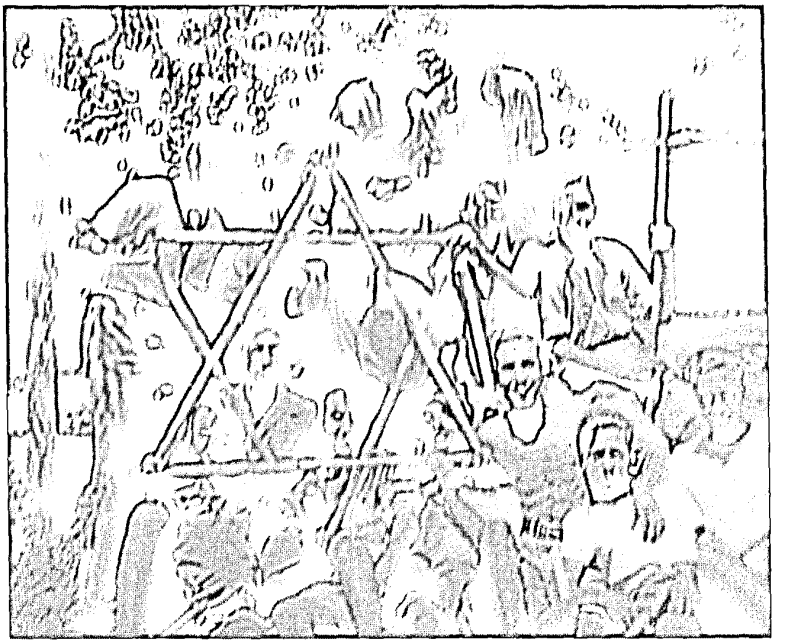
Şalom, Marsel 83, 278, 313
Şapoşnik, Gerşon 274
Şaul, Eli 19, 104, 122, 124, 125, 151, 206, 226, 227, 235, 238, 281, 283, 285, 291
Şertok, Moşe 204
Şmil, Mişel 94, 138, 201, 202

Talu, Ercüment Ekrem 333
Tarık Dursun K. 40, 241
Tekirdağ 231, 233, 294, 295, 300, 434
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif 116
Tirali, Naim 303, 304, 356, 357
Toker, Metin 74, 75, 308
Topuz, Hıfzı 302, 334
Törehan, Habib Edip 117
Truman, Harry S. 27, 57, 70, 72, 120
Türk Muhafazakâr Partisi 117

Umay, Fuad 72

Vakıflar Kanunu 56
Van 247
Vâ-Nû 63, 64, 300, 334
Varlık Vergisi 23, 24, 32, 44, 53, 55, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 80, 84, 106, 153, 184, 236, 259, 260, 261, 264, 265, 266, 270, 272, 326, 351, 353, 359, 360, 361, 362, 365, 377, 379, 386, 394, 398, 400, 413, 417
Ventura, Mişon 54

Yaeş, İzak 34, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 111, 112, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 131, 155, 160, 161, 163, 164, 168, 169, 202, 261, 317, 325
Yahudi Ajansı 18, 76, 78, 83, 84, 116, 173, 203, 220, 229, 261, 271, 280, 292, 306, 307, 313, 317, 378, 386, 400, 414
Yalman, Ahmet Emin 44, 49, 410
Yeruşalmi, Benjamen 89
Yücel, Hasan Ali 63

4 Ağustos 1946. Sultansuyu'nda yürüyüş yapan Türk Yahudi gençleri destek olarak kullandıkları değneklerle Davut Yıldızı'nı simgeleştirirlerken. [Yaakov Krudo Arşivi].

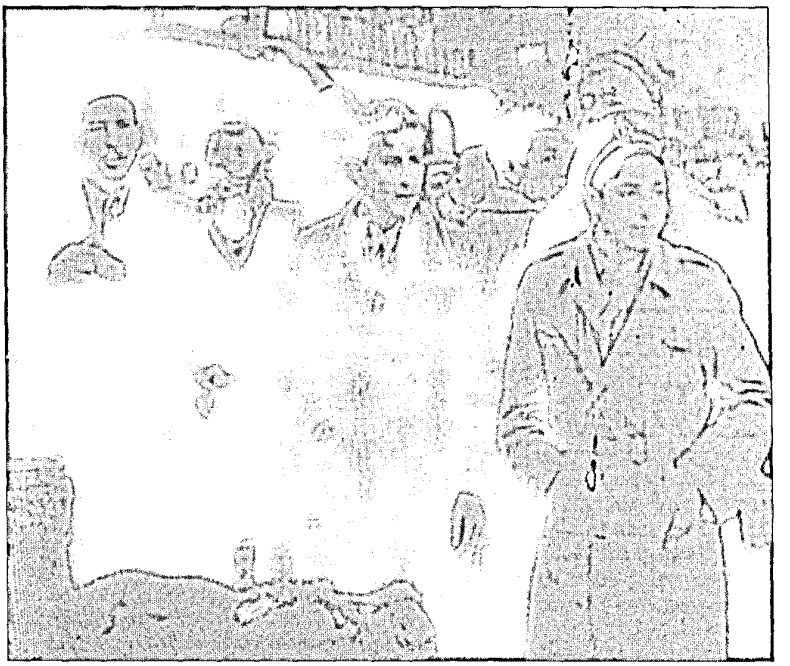
20 Nisan 1947. Çavuşbaşı Köyü'nden dönüşte mola veren Türk Yahudi gençleri. [Yaakov Krudo Arşivi].

21 Mart 1948. Mecidiyeköy, Maslak yolu. Siyonist liderlerden Jozef Trumpeldor adına düzenlenen koşuya katılan Türk Yahudi gençleri, yarışa başlamadan önce. [Yaakov Krudo Arşivi].

Galata Rıhtımı. Kendilerini İsrail'e götürecek olan gemiye binen Türk Yahudileri. [Hürriyet, 11 Aralık 1948].

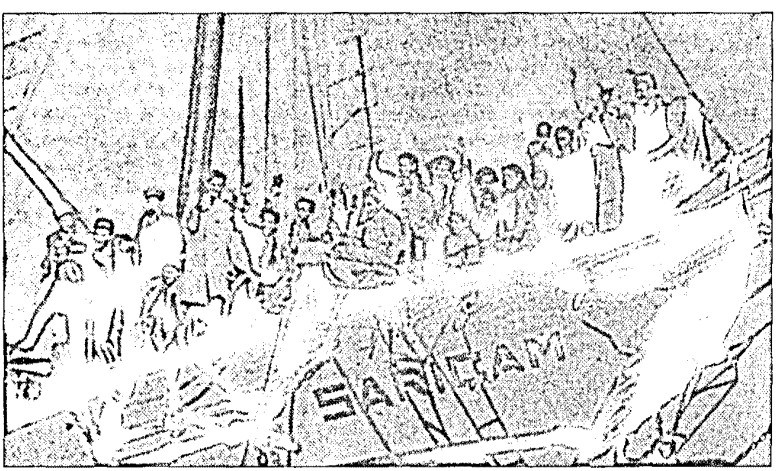
Galata Rıhtımı. Kendilerini İsrail'e götürecek olan gemiye binen Türk Yahudileri.
[Hürriyet, 11 Aralık 1948].

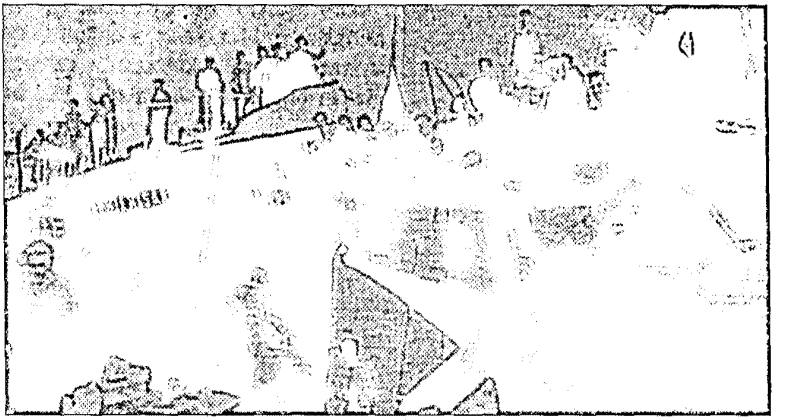
Pasaport almak için İstanbul Emniyet Müdürlüğü önünde bekleyen Yahudiler.
[Hürriyet, 15 Şubat 1949].

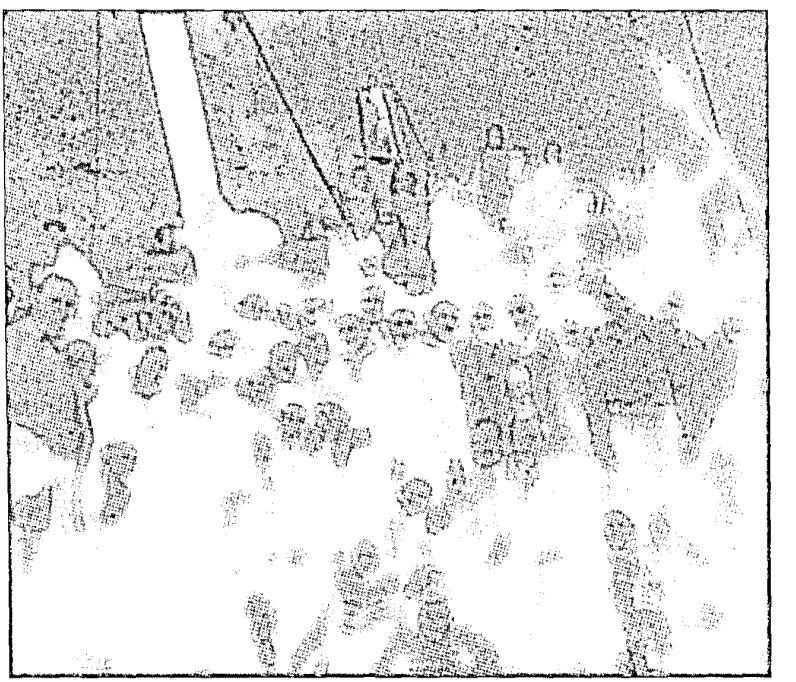
Pasaport almak için İstanbul Emniyet Müdürlüğü önünde bekleyen Yahudiler.
[Tan, 15 Şubat 1949. Fotoğraf: Zeki Bükey].

Hayfa'ya hareket edecek motorda Türk Yahudileri.
[Tan, 16 Mart 1949. Fotoğraf: Rüçhan Arıkan].

İstanbul'dan ayrılmaya hazırlanan Türk Yahudileri. [Akşam, 22 Mart 1949].

Göç etmeye hazırlanan Türk Yahudileri.
[Cumhuriyet, 1 Şubat 1959. Fotoğraf 1948-49'da çekilmiştir].

Moşe Dinar (sağdaki çocuk) İsrail'e hareket edecek gemiye binmeden önce kendisini yolcu eden ailesiyle birlikte. İzmir Limanı.
[26 Temmuz 1949. Tel Aviv, Beth Hatefutsoth Müzesi Fotoğraf Arşivi].

Pasaportları olmadan gizlice İsrail'e gitmeye çalışırken yakalanan Yahudi gençler. [Vakit, 22 Nisan 1949].

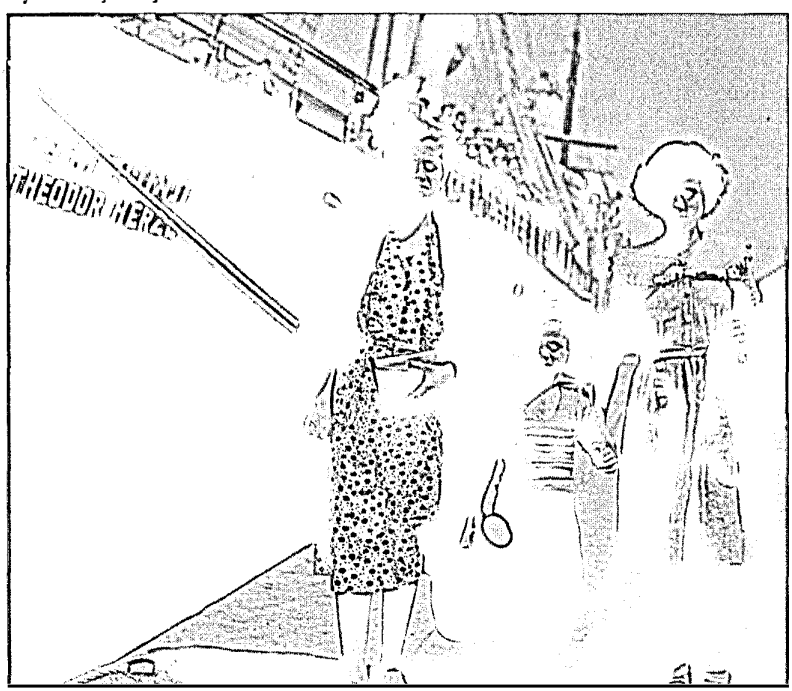

Hayfa Limanı. İsrailli bir hemşire Türkiyeli bir göçmen çocuğu karşılıyor. [Mart 1949. Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

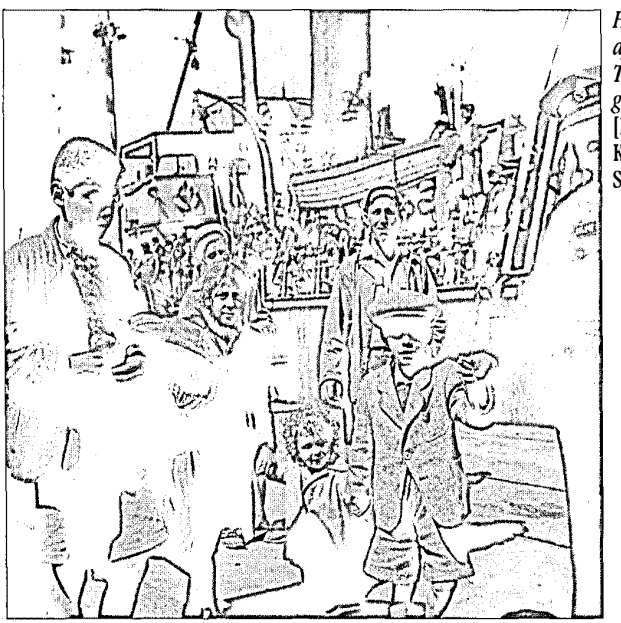

Hayfa Limanı. Türkiyeli göçmenler limana ayak basıyorlar. İlk inen, bir Sefer Torah (Tevrat rulosu) taşıyor.
[Mart 1949. Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

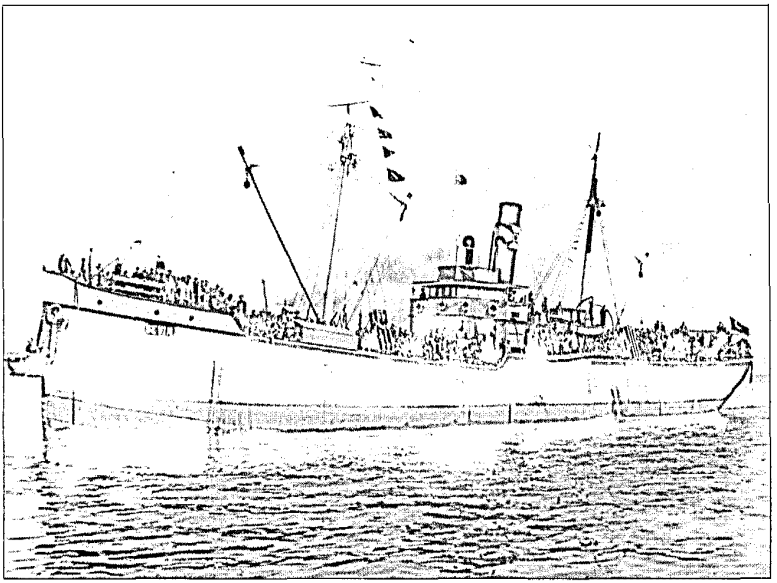
Türk kaptanın Hayfa'ya gitmekten vazgeçip göçmenleri Kıbrıs'ta terk etmesi üzerine İsrail tarafından yollanan Theodor Herzl *gemisiyle gelen Türkiyeli göçmenler. Hayfa Limanı.*
[Mayıs 1949. Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

Hayfa Limanı'na ayak basan Türkiyeli göçmenler. [Mart 1949. Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

Türkiyeli göçmenleri taşıyan Sevim *gemisi Hayfa Limanı'na yanaşırken.* [Mart 1949. Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

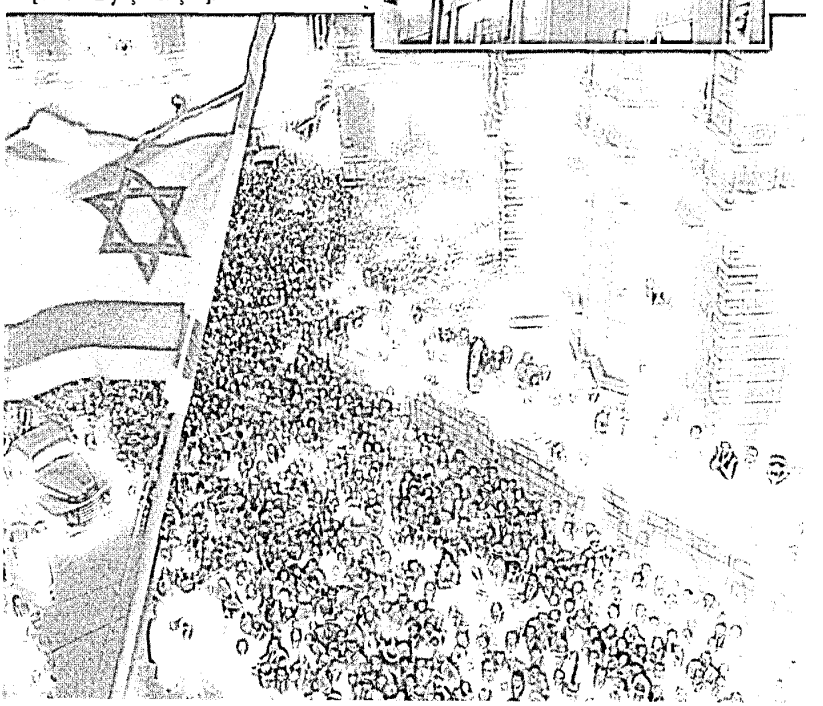

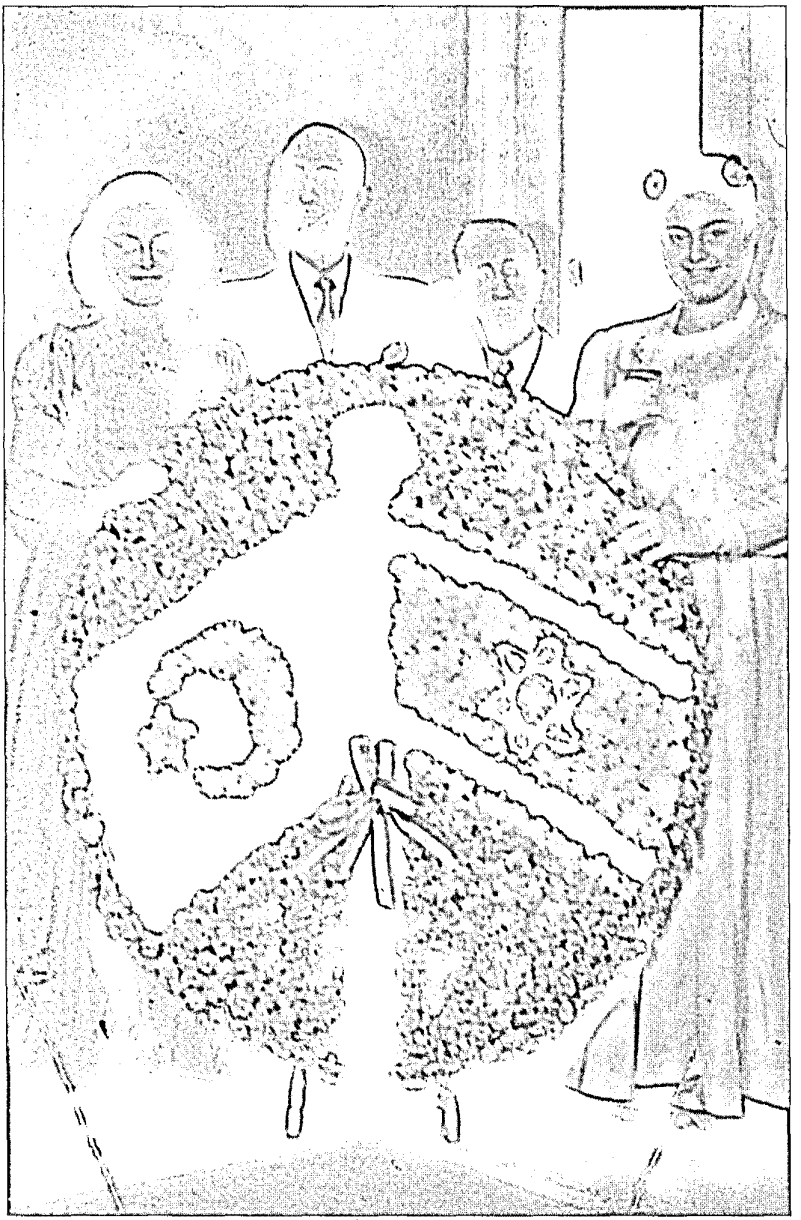
Hayfa Limanı'na ayak basan Türkiyeli göçmenler. [Kudüs, Merkez Siyonist Arşivleri].

16 Ekim 1949. Konsolos Yardımcısı Viktor Elyaşar (balkonda) ve Kudüs Belediye Başkan Yardımcısı Abraham Elmaleh (pencerede) Konsolosluk katında halkı selamlarken. Bu fotoğrafın özelliği, posta kartı olarak basılmasıdır [Viktor Elyaşar Arşivi].

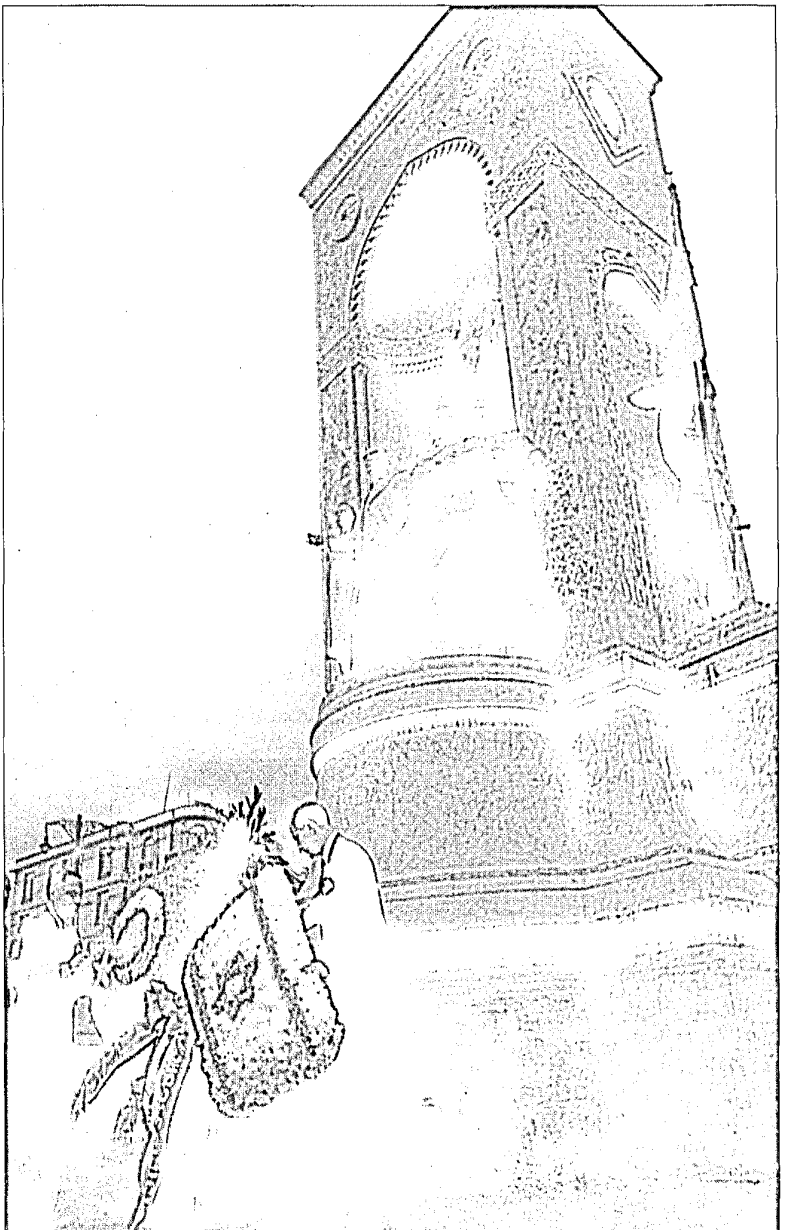

Taksim, Sıraselviler Caddesi. 16 Ekim 1949. İsrail Konsolosluğu'nun açılışı. Konsolosluk penceresinden çekilmiş fotoğraf. [Viktor Elyaşar Arşivi].

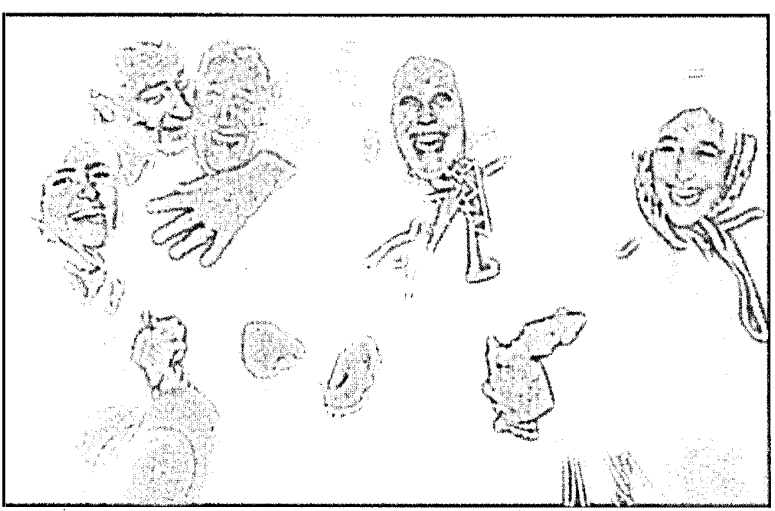
16 Ekim 1949. İsrail Konsolos Yardımcısı Viktor Elyaşar, Kudüs Belediye Başkan Yardımcısı Abraham Elmaleh ve Konsolosluğu açılış töreninde İsrail bayrağının göndere çekilişi sırasında dua eden Aşkenaz haham G. Schaposchnik'in iki kızı. [Tel Aviv, Beth Hatefutsoth Müzesi Fotoğraf Arşivi].

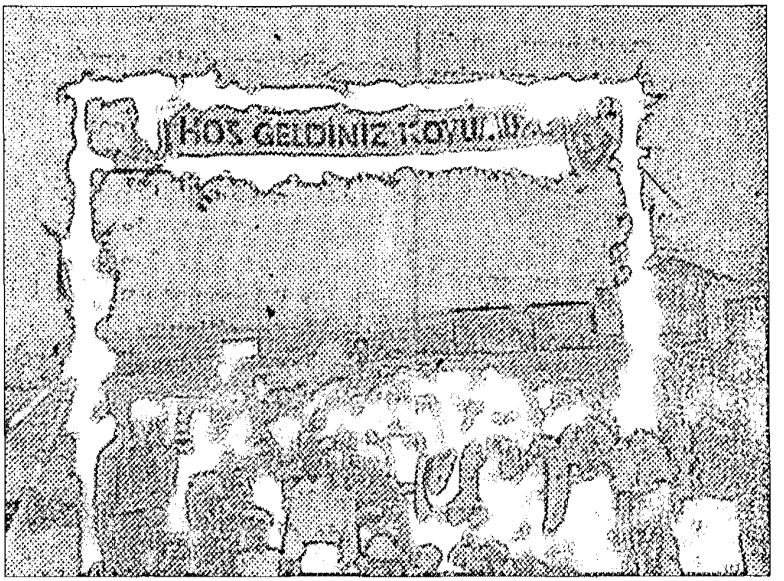
Taksim Anıtı, 17 Ekim 1949. Başkonsolosluğun açılışının ertesi günü İsrail Konsolos Yardımcısı Viktor Elyaşar (sağda) ve Konsolosluk hekimi Dr. Bracha (solda) anıta Türk ve İsrail bayraklarını simgeleyen çelengi koyarlarken. [Viktor Elyaşar Arşivi].

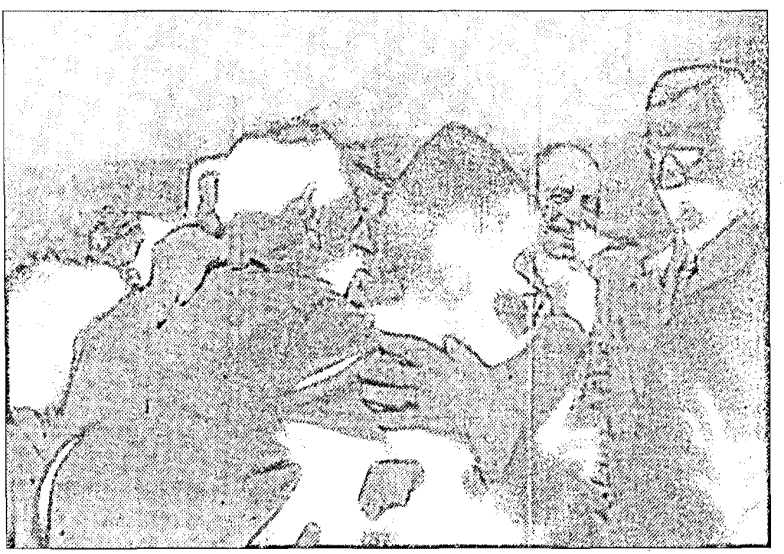
Pasaportsuz gençleri İsrail'e göndermekten tutuklanan Leon Jabes. (Arka sırada en sağda). Anadolu Kavağı Askeri Cezaevi. [2 Şubat 1950. Leon Jabes Arşivi].

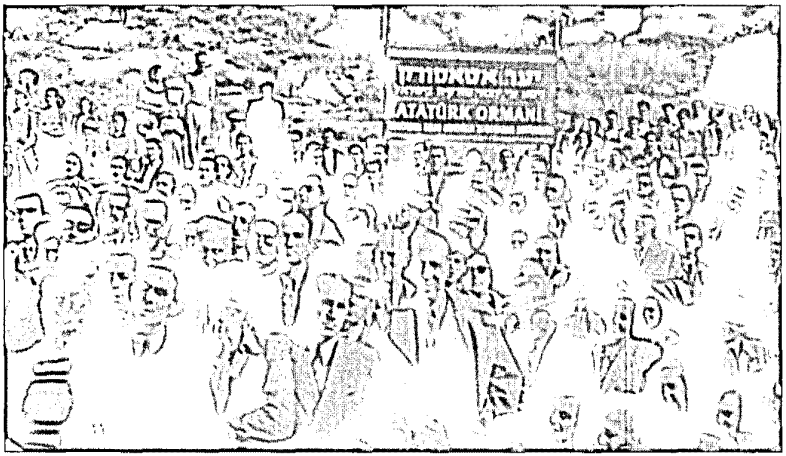
Göç ettikten sonra Türkiye'ye geri dönen Türk Yahudileri İstanbul'a ayak bastıklarında. [Hürriyet, 15 Aralık 1951].

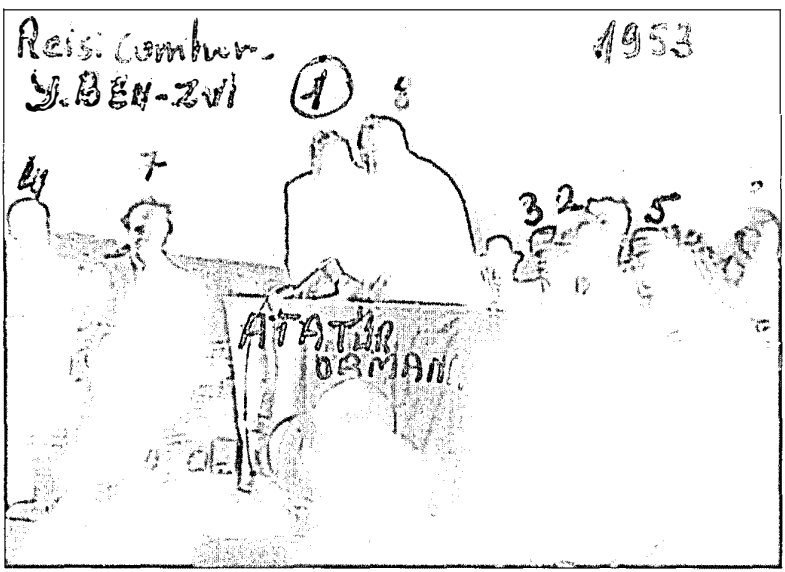
Türkiyeli göçmenlerin kurdukları Geva Karmel Kibutzu sakinleri İsrail'i ziyaret eden Türk gazetecilerini karşılarken. L'Etoile du Levant, *13 Haziran 1952.*
[Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine (Nanterre) Arşivi].

Geva Karmel Kibutzu sakinlerinden bir eski "vatandaş" Son Posta *yazarlarından Ercüment Ekrem Talu'yu karşılarken.* L'Etoile du Levant, *13 Haziran 1952.*
[Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine (Nanterre) Arşivi].

İsrail'de Atatürk Ormanı'nın fidan dikme törenine katılan Türkiyeli göçmenler. 5 Ocak 1953. Şalom *gazetesi arşivinden aktaran* Gazetepazar, *20 Ocak 1997.* (Gazetepazar *fotoğrafın kaynağını "*Şalom *Arşivi" olarak göstermektedir ancak* Şalom *arşivinde böyle bir fotoğraf bulunamamıştır.)*

Atatürk Ormanı fidan dikme töreni. Yeşua Nahmias Berkün Arşivi. 1) İsrail Cumhurbaşkanı İshak Ben Zvi, 2) Türkiye'nin Tel Aviv Elçisi Şefkati İstinyeli, 3) Elçilik Müsteşarı Nejat Ertüzün, 4) Kudüs Başkonsolosu Fuat Bayramoğlu, 5) Konsolos Celal Akbay, 6) Irgun Olei Turkia (Türkiye Muhacirleri Derneği) Başkanı Hanri Perez, 7) Elçilik Başkâtibi Reşat Temizer, 8) KKL Başkanı Mr. Oskar.